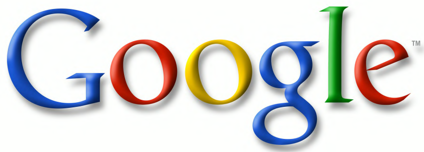

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

Digitized by Google

B68
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JANUARIJ 1818.

Te AMSTERDAM, *bij*
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgeſtoken worden.

Google

Digitized by Google

Printed in the Netherlands

BOEKBESCHOUWING.

CHRISTENDOM en WIJSGEERTE. Door den Schrijver van Christendom en Hervorming, vergeleken met den Protestantschen Kerkstaat, bijzonder in de Nederlanden. Eerste en Tweede Stuk.

Primus sapientiæ gradus est, falsa intelligere; secundus, vera cognoscere.

LACTANTIUS.

Te Groningen, *bij* W. Wouters, 1817. 132 *Bladzz. In gr.* 8*vo. Met een Voorberigt van* 300 *Bladzz. De prijs is f* 3: 3: —

Het Stuk zelve behelst twee uitweidingen, het eerste over *het gebruik van het gezond verstand in de Christenleer*, en de tweede heeft tot opschrift: *onderscheiden grond van Theoretische en Practische kennis, aangetoond in eene redevoering over de algemeene orde.* De Schrijver heeft zich moeite gegeven, om, door behulp van Duitsche Uitleggeren, die in zijne oogen veel wijzer zijn en verder zien, dan onze Geleerden, dikwijls met hunne woorden, welke in onze taal anders luiden, het gevoelen van wijlen den Koningsberger Wijsgeer voor te dragen, uitdrukkelijk betuigende, dat deszelfs wijsgeerig stelsel in zijne oogen het beste is. Hij heeft dat gedaan naar zijn licht, en in de daad blijken gegeven, dat hij er eenige vorderingen in gemaakt heeft; evenwel ook zoo, dat hij, door de Latijnsche vertaling der werken van gemelden beroemden Wijsgeer te bestuderen, en ook *het Magazijn der Kritische Wijsgeerte*, van onzen

 ge-

Digitized by Google

geleerden en fcherpzinnigen Landgenoot P. VAN HEMERT, althans verfcheidene ftukken daarvan, te lezen en te herlezen, nog zeer veel zal kunnen en moeten leeren, om tot de echte Kantianen gerekend te kunnen worden. 't Geen de groote zelfdenker fchreef, in zijn werk: *De Religion inerh. der gränzen der blosfen vernunft*, heeft onzen Schrijver zoo ingenomen, dat hij alle andere wijsheid voor dwaasheid acht. Wij laten den man nu gaarne die vrijheid, maar wenschten toch wel, om zijnes zelfs wil, dat hij, tot nader onderzoek, eens ernftig doordacht, op de refultaten, voor het heilig gevoelen omtrent het onkreukbaar gezag der Goddelijke Openbaring, welke toch zoo wel in aanmerking komen moeten, als de postulaten der zuivere rede. Waartoe hem, onder andere, van eenigen dienst zouden kunnen zijn: *De Betrachtungen uber den zeitgeist in Deutschland in den letzten Decennien des vorigen Jahrhunderts*, von E. BRANDES, geheim Kabinetsrath in *Hannover* 1808, benevens de gegronde aanmerkingen van den Recenfent in de *Algemeene Lit. Zeit.* von *Halle und Leipzig*, December 1809 Num, 353 f., 917. Het zoogenoemd zedelijk of Practisch bewijs van KANT voor het aanwezen van God van Voorzienigheid, of zedelijke orde, en onfterfelijkheid, komt hem het beste van alle voor; blijkens vooral het tweede Stukje, he welk eindigt met deze woorden:

„ Doch, wie weet, *hoe* dit alles te zame hangt! Ik raak dezen knoop des twijfels ni aan: ik beken, dat ik dien niet kan oplosse Maar twijfeling en zwarigheden, welke dat *h* betreffen, kunnen eene overtuiging niet te nie doen, welke geheel en al op het inzigt v dat *hoe* niet gegrond is. — Wanneer eens redelijke, die nu in het ftof woont, daarv

m

mogelijk meer — mogelijk meer van het doel zijner eigene lotgevallen ontwaren zal, dan zullen ook de werkingen van ramp en kwaden wil, welke de orde hier schenen te storen, slechts voorkomen gelijk de watervoren achter een schip, dat door den stroom glijdt. De ongeregeldheden werden bespeurd in het oogenblik, maar lieten geen indruksel na, door 't welk eenige schennis aan het geheel werd toegebragt, en die schijnbare ongeregeldheden zelve smolten weg en vloeiden mede te zamen in algemeene orde!"

't Is waar, men komt met alle die *Theodiceën*, welke men in verschillende tijden heeft verzonnen, ook weinig verder. Maar waartoe moet ons dit nu opleiden? Voorzeker om te hooren, bij voorbeeld naar de wijze vermaning van den verstandigen Koning SALOMO, *Spreuk.* III: 5, 6, 7. Om nederig te bekennen, dat het onze zaak niet is, om het Godsbestuur te doorgronden; om te hooren, wat de *alleen zuivere* Godsdienst der Openbaring ons leert, — de heilige leer der Apostelen te volgen, en ons volkomen te verlaten, op de dierbare beloften van het troostrijk Evangelie; — om te worden *als een kindeken*, en alzoo in te gaan in het Koningrijk der Hemelen. Dan zal veel, waarmede de wijzen in hunne oogen zoo veel plegen op te hebben, dwaasheid blijken te zijn, en bevonden worden, dat, 't geen men zoo verre en met zoo veel omslag zocht, zoo nabij en gemakkelijk te vinden ware. Dan zal men bevinden, dat dikwerf de eenvoudige Landman, die zijnen Bijbel eerbiedig leest, in zijne geringe Boerenwoning, veel verlichter Wijsgeer is, dan de op hoogere verlichting bogende, en zich zelven ijdel verheffende volger van de eene of andere meer of min beroemde School.

Digitized by Google

Over het gebruik van het *gezond verstand i de Christenleer*, heeft de Heer H. het een e andere geschreven, dat elk die wel denkt, to zal stemmen, doch 't geen *voor* hem door ar dere Landgenooten reeds honderd en duizend maal gezegd is, en 't geen ieder ordentelij Predikant, onder alle de Protestanten, der Jeugd g woon is in te scherpen, en hier dus niet met zo veel omslag als nieuw moest uitgevent worde Maar sommige uitvallen, bij voorbeeld, tege den Heidelbergschen Catechismus, en de den wijze van de Hervormde Christenen, hier v eenen voorstander der Kritische Wijsgeerte g bezigd, zijn waarlijk beneden alle Kritiek. Da in en daar door vertoont zich H. tot ons lee wezen, aan eene ongunstige zijde, weinig str kende met het karakter van iemand die Christe Wijsgeer zijn, en iets goeds stichten wil. Moe iemand, die op eene hatelijke wijze spott wil, met het antwoord op Vraag 5 in den *H delbergschen Catechismus*, ten einde daar do zoo vele duizende Christenen belagchelijk maken, welke dat op onwrikbare gronden gelo ven, niet gezorgd hebben, van zich zelv niet bespottelijk te maken? waarom niet ee eens onderzocht, naar de bedoeling, en d wezenlijken zin? Alleen de vergelijking *Luc.* XIV: 26. met *Matth.* X: 37, 38, had d man van zijne blindheid kunnen genezen. is ook eene daadzaak waaromtrent het gez verstand niet twijfelen kan, en dus eene *facti* moet genoemd worden, in den stijl KANT. Het zoogenaamde Voorberigt van 300 bladzijden, is eigenlijk geschreven, om die de pen tegen onzen Schrijver hebben gevat, te beantwoorden en zich zelven dus verdedigen. Wij vinden er, aan de eene de nuttige en steekhoudende redeneringen

v

Digitized by Google

welke wij met genoegen lazen, bij voorbeeld: over reglementaire bepalingen enz.; maar aan den anderen kant ook veel dat niet behoorlijk doordacht was, en de zucht om gelijk te hebben, te duidelijk ademt. Dit laatste zouden wij nu wel bewijzen willen, maar waartoe zou het dienen? Het Publiek heeft aan dit voor- en tegenschrijven bitter weinig, en de Heer H. zelf heeft in dit Voorberigt getoond, dat hij zich (*nederig*) verheven acht, boven alle bedenkingen, welke hij niet zelf maakt, en zelfs zijne onchristelijke uitvallen en stoute oordeelvellingen niet verkiest te rug te nemen, offchoon wel te verzachten, door te verklaren: *geen mensch te willen hinderen.* Wij moeten hem dus aan zijne eigene onderzoekingen overlaten, hopende dat hij die voortzetten, en alzoo vervolgens op den regten weg komen zal, vasthoudende aan de *Leere der Apostelen.* Het ga hem, als REINHARD, die, na in de doolhoven der zoogenaamde Wijsgeerte, volgens zijne eigene openlijke verklaring, verward geweest en alzoo tot het scepticisme vervallen te zijn, daarna te regt, en tot rust voor zich zelven kwam, door de Eenvoudige, Goddelijke Evangelieleer! Ja wij verblijden ons reden te hebben, om hier bij te voegen, niettegenstaande eenige nog onstuimige, hoogmoedige uitdrukkingen, welke hier en daar weder verzacht worden, door bescheidene en zedige verklaringen, dat deze wensch nog wel vervuld zal worden. 't Smart ons maar, dat hij, zijn op bladz. 207. verklaard oogmerk, 't welk aller lof en aller aanmoediging waardig is, niet op den voorgrond geplaatst en zonder eenige bitterheid altoos voor oogen gehouden heeft.

Hij had dan, zonder het noemen van eenig Kerkgenootschap, of eenige beledigende uit-

Digitized by Google

drukkingen tegen den een of anderen, prijswaardig zijne pogingen kunnen aanwenden, om mede te werken, tot de voortgangen van het onzigtbaar zederijk in de werkelijke wereld, en door den weg van vrije verlichting iets te helpen bijdragen, ter fnuiking van de waarlijk nog maar al te veel heerfchende vooroordeelen, die den mensch zijn doel doen miskennen. Dan mogten de duisterlingen gezucht, de voorftanders der domheid gemeesmuild en de vijanden van alle verlichting van gevaar gefchreeuwd hebben; alle verftandigen zouden hem toegejuicht en de voorftanders van ware verlichting, befchaving en verbetering, zich met hem vereenigd hebben, om zijne pogingen te onderfchragen. Voorts houden wij ons met dit twistfchrift niet langer op, verwijzen naar 't geen te voren ook voor Maart l. l., door ons is aangemerkt, en van den fchrijver nog niet beantwoord is, en wel verre van 's Mans goede meening te betwijfelen, prijsen wij dezelve zoo zeer, als wij den *modus qu.* op redelijke en zedelijke gronden moeten afkeuren.

Door het breedvoerig Voorberigt en deszelfs inhoud, kwamen wij op de gedachte, om een te vergelijken, STEINBARTS (G. S.) wijsgeerige ophelderingen, over zijn werk, wegens de *Leere der gelukzaligheid*; die, gelijk bekend is, nederig genoeg was, om te verwachten, dat hij, nu 40 jaren oud geworden, in 1780, de verbetering van den Godsdienst, en der openbare opvoeding, zoodanig leeren zoude, dat de wereld van zijn gefchrift (over de *Leere der gelukzaligheid*) de derde groote Hervorming te wachten had, — en die verklaarde, dat hij in zijn boek een' beflisfenden toon had aangenomen, dewijl de houding en de fpraak van befchroomde de befcheidenheid in eenen onderzoeker de

zwal

Digitized by Google

zwakften dikwerf ftout maakt, en hij alle die luidjes, die nog aan het oude vast hielden, daardoor van zich af wilde weren.

Onze Schrijver beoordeele zelf, naar zijne denkwijze, of deze de weg is, welke de rede en zedelijkheid aanwijst, en door de menschkunde wordt aangeprezen, om te overtuigen en nut te ftichten, en make dan de toepasfing eens, wanneer hij bedaard genoeg is, om zulks te doen.

Bij het doorbladeren nu van het tweede Stuk dezes werks, troffen wij bladz. 17. en verv. deze naar ons inzien zeer gegronde aanmerking aan (ten aanzien van de fchriften van gewone menfchen toch, zonder onderfcheid, of zij Wijsgeeren of Godgeleerden heeten willen, vragen wij niet naar het *unde* maar *quid?*) welke hier juist te pas komt en wij daarom laten volgen:

„En nu is de Vraag, of deze weg (het eigen redelijk nadenken) aan allen, welke ruste des gemoeds en wijsheid des levens zoeken, als een zekere weg, om het einde hunner wenfchen te bereiken, kan aangeprezen worden?"

„De rede is onbetwistbaar het edelst Talent des menfchen. Door haar alleen verheffen wij ons boven de Dieren, en zijn voor verhevener begrippen en zedelijke bezeffingen vatbaar. Door geen ander vermogen der ziele kunnen onzinnelijke algemeene denkbeelden gemaakt, de regelen van het regtmatige en onregtmatige gekend, het beftaan en de volmaaktheden eens Opperwezens erkend, en lage driften beftierd worden. Uit het denkbeeld van de Rede fchijnt derhalven reeds te volgen, dat ware wijsheid alleen door haar kan verkregen, en zeker gevonden moet worden. Hierbij komt nog, dat waarheden, welke de Rede uit inwendige ken-

Digitized by Google

teekenen éénmaal als waarheden duidelijk erkend heeft, eene onwankelbare zekerheid geven, waarop men ten allen tijde zich vast kan gronden, zonder dat men bekommerd behoeft te zijn, dat ons gemoed deswegens ooit, door iets van buiten, twijfelachtig zoude gemaakt kunnen worden."

„Om deze redenen besluiten vele Geleerden, dat aan het menschelijk geslacht geene grootere weldaad zoude kunnen te beurt vallen, dan wanneer een wijsgeerige Godsdienst overal ingevoerd, en alle waarheden des Geloofs en pligten des levens, alleen uit de zuivere gronden der Rede werden afgeleid. Van het uitvoeren van dit plan belooven zij zich de gelukzaligste tijden, inzonderheid, om dat aan alle dweeperij, waardoor gansche landen zoo dikwerf overheerscht zijn, alle regtbanken tot onderzoek des geloofs, met één woord, alle zucht tot vervolgen en onverdraagzaamheid, zouden vernietigd worden, wanneer de rede alleen heerschte, en schijnheilge bedriegers de menschen niet meer door verdichte openbaringen der Godheid met schrik en angst zouden kunnen vervullen."

„Ik kan niet ontkennen, dat ik zelf in jonger jaren deze gedachten en wenschen gekoesterd heb. Maar de gansche redenering is op zich zelve reeds een bewijs, hoe zeer ook de wijsgeerige mensch tot onverdraagzaamheid genegen is, en hoe ligt onze zoo hoog geprezene rede, ons misleiden kan, als wij alleen uit algemeene denkbeelden wijsgeerig redeneren of *philosopheren*, en verzuimen om de ondervinding en geschiedenis te raadplegen."

„Eene geringe oplettendheid, op het geen dagelijks onder onze oogen voorvalt, en eenige waarnemingen uit de Geschiedenis der Wijsbegeerte,

Digitized by Google

te, zullen ons duidelijk doen opmerken, *en* dat maar ongemeen weinige menfchen tot zoodanige fterkte en vaardigheid in het gebruik hunner rede komen, om zelve over algemeene werkdadige, ik laat ftaan befpiegelende waarheden goed wijsgeerig te kunnen redeneren; *en* dat velen der fchranderfte verftanden, met alle hunne diepe navorfchingen naar waarheid, zich zeer dikwijls van alle heilzame Wijsheid des Levens weg redeneren, en dat de Wijsgeeren even zoo onverdraagzaam zijn, als de Godgeleerden ooit waren, naar dien hun ijver jegens elkanderen uit eenerlei natuurlijke bronnen ontfpringt, en dat het dikwerf maar alleen gehaperd heeft, aan de onderfteuning der Overheid, om bloediger te vervolgen of Regtbanken tot geloofs onderzoek op te rigten." (1)

Met bijvoeging van ons welgemeend compliment, geven wij den Geëerden Schrijver zijne aanmerking, in de noot onder bladz. 295, te rug, verzekeren hem, dat het er zeer verre af is, dat lieden als hij den nadenkenden lezer uit hun humeur zouden behooren te brengen, (offchoon wel met leedwezen te vervullen, wegens dat driftig overdrijven, en uit de hoogte fpreken, en laag nederzien op anderen, gepaard met hatelijke uitvallen; omdat zulks de goede zaak grootelijks benadeelt) maar ook, dat men zich waarlijk in ons Land niet behoeft te laten dringen en haasten, tot het fchrijven van tegenfchriften, uit vrees van anders, *op den brandftapel geworpen te worden, en fomwijlen reeds verteerd te zijn, eer nog het proces in ftaat van wijzen is gebragt.* Heeft de Schrijver

(1) STEINBARTS Wijsgeerige ophelderingen. Uit het Hoogduitsch. Te *Amfterdam*, bij de Wed. J. DÖLL, 1782.

Digitized by Google

ver deze laatste uitdrukking *Ironisch* gebezigd, dan heeft hij zeker op dat tijdstip niet nagedacht, op 't geen ook in ons Land in de XVIde Eeuw werkelijk gebeurd is., waarmede toch wel geen eenigzins beschaafd mensch spotten zal.

Bezit en behoudt men zijn gezond verstand, wanneer men van den eenen Godsdienst tot den anderen overgaat? of Geschiedenis van den overgang des Hofraads VON MAIBACH, *uit de Protestantsche tot de Roomsch-Katholijke Kerk; een waarschouwende wenk voor alle Twijfelaars.*

„Wachter, wat is er van den nacht? Wachter, wat is er van den nacht? — De Wachter zeide: de morgenstond is gekomen, en het is nog nacht!"

JESAIA XXI: 11, 12.

Naar het Hoogduitsch. Te Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1817. 338 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2: 18: —

De overgang van zekeren hier VON MAIBACH genoemden Hofraad, tot den Roomsch Katholijken Godsdienst, en die van den Dr. HERMAN tot de Protestantsche Kerk, wordt hier voorgesteld aanleiding gegeven te hebben, tot eene briefwisseling tusschen den Gezantschaps-Secretaris HOFMAIER en den Graaf VAN WALDHEIM, twee hartelijke vrienden; en het zijn deze brieven, of antwoorden, welke ons hier, met eene voor- en narede, uit het Hoogduitsch overgezet geleverd worden. De inleiding maakt een antwoord uit, in een paar brieven door den Graaf gezonden, over de Vraag: of men *bij de zucht, om te bekeeren, zotheid* of *domheid*, of *boosheid*, of *eenigen*

Digitized by Google

gen anderen lagen hartstogt moest vooronderstellen? waarin de hoofdzaak is, om op te doen merken, hoe de bijgeloovige gevoelens in den Godsdienst ontstaan zijn, en van welke middelen, heerschzuchtige en geldgierige Priesters zich menschkundig bedienen, om hun gezag staande te houden en gedurig meer Proselieten te maken, *al zou* ook de rede zelve geheel en al vernietigd worden. De brieven zelve een en twintig in getal, en geschreven door HOFMAIER aan den Graaf, behelzen een omstandig berigt omtrent den Hofraad. Zij leeren MAIBACH, in zijne afkomst, studiën, geaardheid, denkwijze, kundigheden, omstandigheden en levensloop kennen, als kind, Student Vrijmetselaar, in 't gezelschap van Enthusiasten, of zoogenaamde Vromen, als Wijsgeer, als Vriend van het *Magnetisme*, als gehuwd man, in zijn verkeer met zeker gezelschap, — dat bestond uit vijftien Leden, waar onder ook een Roomsch Pastoor SEEBACH zich bevond, een kunstig opgerigt Instituut der *Propaganda*, waarop hij dus ook verleid werd, — als Twijfelaar, als overgaande tot en aangenomen in den Roomschen Godsdienst, in zijnen hierop spoedig gevolgden treurigen toestand, hand over hand toenemende krankzinnigheid, en bij zijn sterven,

Deze beschrijving is niet alleen bevestigd, hier en daar, door uittreksels of kleine brokken van MAIBACH's eigene brieven aan HOFMAIER, maar ook doorweven met ter zake dienende aanmerkingen, en verrijkt door de noodige berigten, omtrent de Leden van dat voor MAIBACH zoo schadelijk gezelschap: waartoe, behalven de genoemden, ook behoorden: MARTINI, een dweepziek Geleerde, JULIA RODEK zijne Nicht, een vurig Meisje, vol inbeelding, en WILSON, een Fantast. Men kan niet ontkennen,

Digitized by Google

nen, dat deze brieven onderhoudend geſchreven zijn, belang inboezemen, den armen MAIBACH aan 't ſlot innig doen beklagen, het hart met verontwaardiging vervullen, tegen dien listigen SEEBACH, wegens zijne bedriegerijen en lage ſtreken, om MAIBACH en zijne gade onder het juk der hierarchie te brengen, ten koste van alle hunne genoegens, ten koste van hun verſtand, — en bijzonder geſchikt zijn, om te leeren opmerken: — hoe de verleiding werkt, waar voor men zich in acht heeft te nemen, bij het verkeer met listige drogredenaars, en hoe rampzalig de gevolgen zijn, maar ook hoe dwaas men zich aanſtelt, wanneer men de rede als leidsvrouw verlaat, het eenvoudige van den Christelijken Godsdienst uit het oog verliest, en zich door het gezag van faalbare menſchen in 't geen men te gelooven en te betrachten heeft, leiden en beheerſchen laat. De drogredenen, waarvan zich de Jeſuïtiſche ſluwheid al bedient, om het verſtand van onvaste menſchen aan het dwalen en wankelen te brengen, en de harten van aandoenlijke en gevoelige mannen en vrouwen in eene ongelukkige beweging te ſtellen, ten einde niet alleen hen, maar, (waarom het vooral te doen is,) ook hunne familiën en geſlachten, aan de geestelijke dienstbaarheid te onderwerpen 't welk heet, hen tot de alleen zaligmakende Kerk te rug te brengen, worden hier zoo voorgeſteld, dat men wel blind zijn moet, om het ſnoode en verfoeijelijke daarvan niet in te zien. — Het geheel is dus geen ongeſchikt behoedmiddel, voor de zulken, die, van wegen hunne onkunde, ligtgeloovigheid, onbedachtzaamheid, hoogmoed, ſentimentele geſteldheid en overdrevene gevoeligheid, gevaar zouden kunnen loopen, om zich te laten verleiden en af te wijken van de eenvoudige,

re-

Digitized by Google

redelijke en troostrijke leer van het reine Christendom. Men geloove maar, dat het aan zulke GEBBACHS niet ontbreekt, en tevens dat het gevaar weinig te beteekenen heeft, wanneer men er zich slechts voor wacht, en daar tegen op zijne hoede is. *'t Geen ik u zeg, dat zeg ik allen: waakt!* houde men maar altoos voor oogen, en men zal zeker zoo dwaas niet zijn, van de zegeningen der Hervorming te verzaken, en zijne rede, en de leere van JEZUS en van zijne Apostelen te verloochenen, om zich in de ijzeren ketenen van het Pausdom te laten klinken.

Aandoenlijk treffend is vooral het uiteinde geschetst van MAIBACH, en van de omstandigheden daarbij plaats hebbende, en de Schrijver heeft, *in* de narede, van het geheel een wel overlegd gebruik gemaakt. Zonder alles even goed te keuren, en de bijzondere wijziging zijner gevoelens voor den Schrijver latende, achten wij dit boek, zoo als het is, der lezing wel waardig, en geschikt, om niet alleen den tijd te besteden, maar ook iets goeds te leeren. Men leze dan, toetse en behoude het goede! Zelf verklaart de Schrijver aan het slot: *Ik laat het nu den Lezer over, te onderzoeken, in hoe verre mijn gevoelen, dat de Protestanten, die men tot de Roomsche Kerk overgehaald heeft, krank van geest zijn, en in Lichtenbergs Gekkenhuis behooren, gegrond zij of niet?*

Ter proeve laten wij hier, uit den 10den Brief, dit volgen.

„ Ook ik was in *Rome* en zag de St. Pieterskerk: ook ik woonde er, op *goeden vrijdag* en andere feestdagen, den godsdienst bij. — Ik beken, dat het verhevene en statige, hetwelk mij aan alle kanten omringde, en voor oog en oor zoo betooverend is, mij niet onverschillig was, dewijl ik opzettelijk alles deed, om mij aan de zin-

Digitized by Google

zinnelijke indrukfelen geheel en al over te geven. Ik werd door het eerfte gezigt geprikkeld, om er meer te komen, ten einde mij aan het zinnelijke genoegen te wijden, waarbij ik de gedachte niet uit het oog verloor, dat dit alles plaats greep tot verheerlijking van Hem, dien ik insgelijks als den ftichter van mijnen godsdienst eerbiedigde. Ik heb zelfs daarover gepeinsd, waarom deze zinnelijke indruk het hart zoo kon boeijen, en echter — ben ik niet Roomsch geworden; integendeel heeft mij mijn, welligt al te koel, verftand op denkbeelden gebragt, waarbij ik door de pracht van honderd St. Pieterskerken onmogelijk mijne eenvoudige godsvereering met eene, die fterker indruk op de zinnelijkheid maakt, zou kunnen verruilen. — Toen ik voor het eerfte in de haven van *Marseille*, de zee, en wel in eene vrij hevige beweging, ontwaarde, was ik zoo getroffen, dat ik in het befchouwen van dit vreefelijke element als wegzonk. Ik zag, voelde, en kon niets denken; mijne ziel was in de baren, en golfde met dezelve in de oneindige uitgeftrektheid voort. Het eerfte, wat in mij met eenige bewustheid omging, was, dat ik mijne gedachten van de onoverzienbare zee aftrok en tot de grenzenlooze ruimte keerde."

„ Toen werd ik overtuigd, dat niets in de natuur zoo groot, zoo heerlijk en vol majefteit is, om hetwelk de, tot kennen en denken gefchapene, mensch, het gebruik zijner rede zou moeten verliezen. De mensch, die zich aan het verhevene in de natuur en kunst overgeeft, zonder de kracht van geest te bezitten, waarmede hij de eerfte indrukfelen vasthouden en ontleden, en door den ftorm der zinnelijkheid wandelen kan, zonder de flaaf der zinnelijkheid te wezen, gelijkt een fchip op de woedende

ba-

Digitized by Google

baren, dat, zonder ſtuurman, aan de golven ter prooi wordt gegeven. De ontleding der eerſte indrukſelen ſtelt perk aan het zwelgende genot; het verſtand maakt gebruik van zijne krachten, en verſtrooit de nevelen der misleiding, voor welke een zwak of verzwakt gemoed bezwijkt. Door die ontleding en verſtrooijing verliest de mensch echter niets; want in zijne ziel verrijst eene nieuwe wereld. De bajert van duiſtere, in elkander verwarde *begrippen lost zich in klare* en duidelijke *voorſtellingen* op, en de mensch blijft *meester van* zijne rede. Heil mij! ik wensch er mij zelven geluk mede, dat ik mij ſterk genoeg voelde, om de St. Pieterskerk te houden voor dat gene, wat zij is, voor een gebouw; en dat ik ſtandvastig genoeg was, om dit gebouw, zonder mij door mijn gevoel te laten dwingen, naar mijne rede te waarderen, even als ik mij verſtoutte, om mijne huivering, bij het gezigt der vergramde zee, door de gedachte aan verhevener voorwerpen, te *beheerſchen*, ten einde mijn verſtand en mijne rede *hunne regten vrij on*belemmerd te doen *handhaven.*"

„*Het* nieuwe *Rome* bouwde, naar gebrekkige voorbeelden der ouden, eene kerk voor de Christenheid, en men bewondert dezelve als een wonder der wereld. Het bouwen der St. *Pieterskerk* nam eenen aanvang met het jaar 1510, *in* eenen tijd, waarin men de Gothiſche bouworde verliet. De bouwmeesters lieten de ruinen der Romeinſche oudheden, die buitendien niet geheel zuiver waren, opdelven, beſtudeerden derzelver verhoudingen, en pasten die bij het nieuwe gebouw toe. Daarom zal ook ieder onvooringenomen beoordeelaar van dit zoo hoog geroemde wonder der wereld, zeer veel gebrek aan doelmatigheid en ſmaak in vele van des-

deszelfs sieraden vinden. Waartoe de vier vierkante ruimen dezer kerk? waartoe de menigte van kapellen en gangen, die men niet in eens kan overzien? waartoe de verbazende koepel, dien men niet regt beschouwen kan, zonder op den rug te gaan liggen? waartoe dienen de kolommen en vierkante zuilen, die niets dragen? En dit wonder is zoo slecht voor duurzaamheid gebouwd, dat, in plaats van, gelijk andere groote werken, den storm van duizend jaren te tarten, de koepel reeds in 1743 dreigde in te storten, en er vier ijzeren hoepels om moesten gelegd worden. De natuur schijnt dezen Babelschen bouw niet te willen dulden."

„Welligt, waarde vriend! houdt gij mij voor eenen afstammeling van dien *Criticus* in TRISTRAM SHANDIJ, die, terwijl GARRICK, als HAMLET, eene alleenspraak hield, op zijn horologie zag, en naauwkeurig acht gaf, of GARRICK bij het eene punt juist zoo lang ophield, als bij het andere, of hij niet midden in eenen volzin gezwegen, of hij alles wel luid en hoorbaar uitgesproken had, enz. Mogt ik mij aan den bouwmeester der St. Pieterskerk al bezondigd hebben, zoo kan ik echter onmogelijk gelooven, dat een mensch, die andere soortgelijke werken niet enkel uit platen en beschrijvingen kent, voor de St. Pieterskerk met alles, wat er in te zien, te hooren, te rieken en te voelen is, zoodanig kan ingenomen worden, dat hij in zijn godsdienstig geloof zou wankelen, of zijn verstand moest reeds te voren aan het wankelen geweest zijn. Wie, voor het overige, slaaf genoeg van het zinnelijke, of dweeper genoeg is, om bij de grootte der St. Pieterskerk en haren koepel te huiveren, of er zich nader aan de Godheid te gevoelen, dan in eene kleine dorpskerk; of die in de St. Pieterskerk te *Rome* tot den Katholij-

ken

Digitized by Google

ken godsdienst overgaat, dewijl er de eerdienst zoo veel indruk op de zinnen heeft, die is het kind gelijk, dat met onverschilligheid op de schoonste velden rondloopt, maar met verrukking den verlichten tuin in eene kijkkast beschouwt, en, zoo het mogelijk ware, het bekoorlijkste landschap der natuur voor eenen dergelijken, door een armzalig lampje verlichten, tuin zou verruilen. — Arm kind, Arme dweeper! Waart gij in den tempel van het hol te *Elora* in *Indie* gekomen; hadt gij, aan de zijde van eenen Bramin, dit onmetelijke, uit den buik eener rots van graniet gehouwene, gebouw met zijne onderaardsche tempels, kapellen en gangen doorwandeld; hadt gij de tallooze beeldzuilen gezien, en uit den mond van uwen leidsman vernomen, dat dit godshuis meer dan zeven duizend jaren bereikt heeft: gij zoudt voor BRAMA de knien gebogen, en zijne verschijning in het vleesch gevoeld hebben. Had het lot u in de ruinen van *Alhambra* en *Cordova* gevoerd, uw kinderachtige geest zou uitgelokt zijn geworden, om alles, wat gij zaagt, voor meer, dan voor een werk van menschelijke handen, te houden."

„Ik kan van de St. Pieterskerk in *Rome* en van *Azie's* tempels niet scheiden, zonder nogmaals plegtig te verklaren, dat ik voor alle tempels in en buiten de Christenheid, zij mogen meesterstukken der bouwkunde, of eene eenvoudige dorpskapel zijn, de schuldige achting koester, en geenen tempel verwijt, dat hij zoo bovenmate schoon, ontzagwekkend, bewonderenswaardig, voor het oog streelend of huivering verwekkend is, dat iemand, die denzelven binnentreedt, om er te bidden of te zien bidden, zijn verstand zou moeten verliezen. Wie zoo ongelukkig is, uit eenen tempel, al ware hij

Digitized by Google

tienmaal meer ontzagwekkend, dan de St. Pieterskerk te *Rome*, met verlies van zijn verstand en zijne reden naar huis te gaan, bij dien was reeds de aanleg tot krankzinnigheid voorhanden, en deze aanleg werd slechts door eene verhitte verbeeldingskracht verder ontwikkeld. Met de krankzinnigheid is het gesteld, gelijk met de rotkoorts of eenige andere verwoestende en doodelijke ziekte. De krankzinnigheid is een kranke, verwoestende toestand der ziel, even als de rotkoorts het is van het ligchaam. Indien bij iemand, na eene sterke beweging, na eene wandeling van verscheidene uren, waarbij het ligchaam vermoeid en dus ook verzwakt werd, de rotkoorts uitbarst, dan is noch de beweging op zich zelve, die voor den gezonden mensch zoo heilzaam is, noch de zon of maan de oorzaak daarvan. De ziektestof, die reeds in het ligchaam lag, bewerkte deze omwenteling, waartoe de vermoeijing slechts aanleiding gaf. Zoo is het ook gelegen met de krankzinnigheid, wanneer deze door het gezigt van eenen ontzagwekkenden eerdienst in eenen prachtigen tempel losbarst."

MNEMOSIJNE. Mengelingen voor Wetenschappen en fraaije Letteren. Verzameld door Mr. H. W. TIJDEMAN *en* N. G. VAN KAMPEN. *Derde Stuk. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon, 1817. 347 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3: 10: —

Met genoegen vernamen wij uit de Voorrede, dat de verdienstelijke Heeren Verzamelaars genoegzame aanmoediging ontvangen, (offchoon wij daaraan ook niet wel twijfelen konden) om met dezen aange-

genamen en nuttigen arbeid voort te gaan; zoo dat wij niet alleen nu dit derde beschouwen, maar ook binnen kort een vierde Stuk verwachten kunnen. Gelijk in de vorige, zoo is ook in 't geen wij voor ons hebben, voor eene aangename verscheidenheid wel gezorgd, in ongebonden rede niet alleen, maar ook in dichtmaat. Met eene beschouwing *van den vorm en inhoud van* CICEROOS *Laelius*, *over de vriendschap*, door A. BLUSSÉ DE JONGE, wordt hier aangevangen. Zij getuigt van den goeden smaak des Opstellers, en kan bijzonder dienen, om den zich zoo wel beloonenden lust, tot het verstandig lezen van de beste gedenkstukken der oude wijzen, van *Italie* niet alleen, maar ook van het weleer zoo beschaafd *Griekenland*, op te wekken.

Daarop volgt eene vertaling uit het Fransch, van Mejufvrouw GALLIENS *Theagenes*, of *zamenspraak over het gebed*, door den Heer VAN KAMPEN, waarin verscheidene nuttige wenken voorkomen, voor hen die het vatten kunnen, en waarvan de applicatie, niet anders dan voordeelig werken kan, ook nog in onzen tijd.

Eene Verhandeling van den nu Leidschen Hoogleeraar HAMAKER, over den *Godsdienstigen*, *Zedelijken en Maatschappelijken invloed der Dichtkunst*, is met geestdrift opgesteld, tot lof der schoone Dichtkunst, de zuster der welsprekendheid, waarin men dus ook wel eene enkele wat overdreven schijnende uitdrukking, om het ware en goede, vergeten kan. Eene vrije navolging der vijf eerste coupletten van *the progress of Poëtrij*, door TH. GRAIJ, sluit deze korte Verhandeling, en leert ons, dat de Redenaar, ook in de beoefening, geen Vreemdeling is.

Met het uiterst genoegen, en onder het gevoel van de kracht der aandoeningen, leest men

Digitized by Google

verder; *Het verslag van het Spaansche Treursp van Don* GUILLEM DE CASTRO, *de heldendade van den Cid*, eerste Deel, door den Meeste W. BILDERDIJK, bij verre de meesten alleen b kend, uit de Fransche navolging van CORNEILL Hier leert men, bij de ontleding van 't oo spronkelijk Spaansche Dichtstuk, met zek vreugdgevoel opmerken, dat men in het z wel gelegen, nu naar onze gedachten als barensnood zuchtend *Spanje*, te voren groo vernuften aantrof, en dus hope voeden kan, da als eens de gruwelen van Inquisitie en Pau selijke heerschzucht, welke niets dan domhe en ellende kweeken, geheel zullen hebben u gewoed, ook in dat, nu nog zoo rampzalig lan een nieuw leven aan zal vangen. Bij uitnemen heid is ons het denkbeeld van Mr. W. TERPST bevallen, wiens wel uitgevoerde redevoerin *Over de hooge waarde eener goede opvoeding de vorming van eenen waarlijk grooten Schilde* hier hare plaats verdiende. Mogten alle Ku stenaars, en vooral ook Ouders daarop acht g ven, die in hunne Kinderen genie voor de Sch derkunst ontdekken.

Eene levendige beschrijving van het roere beeld van ARIADNE, in de Beeldengallerij *Parijs* van J. C. VAN A, gevolgd door eene *gave der verzameling van Standbeelden en dere voorwerpen, van oude Beeldhouwkunst in Paleis van de Louvre*, te *Parijs*, in Nov. 18 briefsgewijze medegedeeld aan Mr. J. C. door Mr. J. C. VAN ASSEN, zijn de laatste zer Mengelingen in Prosa. De liefhebbers Beeldhouwkunde zullen ze met genoegen zen; en wie niet met genoegen opmerken, zoo veel gestolen kunstwerk tot deszelfs w tige bezitters is terug gekeerd, zonder dat

Digitized by Google

regt van wedervergelding, ook 't eigen goed verhuizen deed.

De Dichtstukken van dezen bundel worden geopend, met eene dichterlijke vertaling door Mr. J. VAN 's GRAVENWEERT, van de ILIAS van HOMERUS, het XIVde Boek — hier getiteld: *Jupiters werkeloosheid.* Het zou ons te lang ophouden, wilden wij in de bijzonderheden hier aantoonen, waar de Vertaler meer de letter, en waar den geest heeft uitgedrukt, waar bij, naar ons oordeel, meer, en waar minder gelukkig den Grooten Dichter van het oude *Griekenland*, in onze taal heeft pogen te doen spreken. Dit is op geen viertal bladzijden behoorlijk af te doen. Genoeg, dat deze proeve wel voldoet, haren maker tot eer verstrekt, en dat wij de vergelijking met het oorspronkelijke, ter verdere oefening, den Jongen Liefhebberen van ware geleerdheid, wel mogen aanprijzen. Dat zij dan, bij die vergelijking, wel bedenken en beproeven, wat er toe gevorderd wordt, om de schoonheden van HOMERUS kunst, niet alleen in comparatie en beelden, maar ook in taal en stijl, in eene dichterlijke Hollandsche vertaling over te brengen; want geheel en alles uit te drukken, houden wij voor al te veel gevergd. Zoo heeft, bij voorbeeld, om iets aan te voeren, de Heer VAN 's GRAVENWEERT den zin der drie laatste versen van HOMERUS wel doen kennen, met deze regels:

't Gelukt Oileus zoon, om veler kracht te fnuiken:
Want niemand overtrof diens krijgsmans schrikbre vaart,
Wanneer hij 't vlugtend heir vervolgde met het zwaard.

maar echter nog niet alles uitgedrukt. Zoo is ook het 110de vers van HOMERUS, wel niet door VAN 'S GRAVENWEERD vergeten, daar hij vertaalde:

„ Die raadsman, dien gij wenscht, blijft niet
meer op te ſporen;
zoo gij zijn' raad wilt hooren,
„ Gij ziet hem voor u staan;

Maar eenigzins anders drukte zich toch HOMERUS uit:

ἐγγὺς ἀνήρ, οὐ δηθὰ ματεύσομεν, αἴκ' ἐθέλητε πείθεσθαι

Gelijk deze verdienſtelijke arbeid, zoo werke ook de *vrije navolging der eerſte Elegie van* TIBULLUS, van den Heer J. S. LUTGERT mede, om de ouden na te ſtreven. Deze navolging ondertusſchen is zoo vrij, dat men het bevallig Nederlandſche Dichtſtuk wel beſchouwen zou, als vervaardigd naar aanleiding, of na de lezing liever van die ſchoone Romeinſche Elegie. Hoe het zij, zoo als het is, doet het LUTGERT's dichtgeest voordeelig kennen.

Minder bevalt ons het *Fragment uit* MILTONS *verloren Paradijs*, Eerſte Boek, ofſchoon wij de moeite van J. V. D. D. erkennen, aan deze zoo letterlijk mogelijke overzetting, beſteed.

De zoo bekende Zang, *Mariæ Compasſio* geheten, van J. DE BENEDICTIS, heeft hier ook, met de vloeijende dichterlijke overzetting van wijlen den werkzamen achtingwaardigen, zoo zeer betreurden Heer P. VAN BRAAM, en daarom vooral, eene vereerende, wel verdiende plaats ontvangen. Eene hierop volgende vrije navolging van denzelfden Zang, geteekend B., welke insgelijks lezenswaardig is,

naar-

Digitized by Google

naardien zich de gedachten betamelijk bezig houden, met het aandoenlijk lijden en roerend, troostrijk sterven van 's werelds aanbiddelijken Verlosser, vonden wij hier met geen minder genoegen.
Ook de andere, deels vaderlandsche, deels huisselijke, treur- en vreugdeliederen, hoe zeer in waarde ongelijk, als van onderscheidene Nederlandsche Dichters vervaardigd, veraangenamen de lectuur van dezen netten bundel. Aan 't slot erkennen wij de naauwkeurigheid van de kundige Heeren Verzamelaars, die ook op onze voorgestelde kleine veranderingen voor Mei l. l. wel eenige acht hebben gelieven te slaan, en verlangen naar een vierde Stuk.

Mengeldichten van A. LOOSJES, PZ., *Tweede Deel. Te* Haarlem, *bij* A. Loosjes, Pz., 1815. *VI en* 144 *Bladzz. In gr,* 8*vo. De prijs is f* 2 : 10 : —

Vooral niet minder dan het Eerste Deel, van dezen bundel, heeft ons dit Tweede bevallen. Er zijn vele gelegenheids Gedichten in: doch bij geene dagelijksche of nietsbeteekende gebeurtenissen, maar het zij bij voorvallen uit *Nederland*, in deszelfs diepste vernedering, hetzij bij de groote gebeurtenissen van den jongsten Vrijheids-oorlog tegen de *Franschen*, hetzij bij den dood van waardige Vrienden, die tevens in de Letterkundige wereld, of bij de Vrienden der kunst niet onberoemd waren, hetzij — eindelijk, ter gedachtenis van treffende voorvallen, uit de *Vaderlandsche Geschiedenis:* — zie daar, het geen men hier als gelegenheid Gedichten aantreft. Buitendien heeft men nog een paar grootere Gedichten, waar van het eerste bij de

Feestviering van het vijf en twintig jarig bestaan des *Haarlemsche* Departements der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, uitgesproken, JEZUS voorstelt als *Broeder der Armen*, *en Vriend der Kinderen*. De Heer LOOSJES begreep namelijk, dat de strekking dier Maatschappij, welke zich bepaaldelijk bezig houdt met de zedelijke en verstandelijke beschaving der mindere klasse, volkomen strookte met de werkzaamheden van Hem, die „den Armen het Evangelium verkondigde, en de Kinderen tot zich liet komen." Te dien einde worden er hier een aantal Bijbelplaatsen, grootendeels uit de Bergrede ontleend, bijééngebragt, en in den mond van JEZUS gelegd, die daarna ook, als de Kinderen zegenende, en de Leerlingen op hun voorbeeld wijzende, wordt ingevoerd.

De keuze dier plaatsen is, volgens het doel van den Schrijver, zeer juist gedaan: hooge poëzij kwam hier natuurlijk minder te pas: de eenvoudig schoone taal van Hem, die sprak als magthebbende, en niet als de Schriftgeleerden, is hier bijna woordelijk gevolgd. — GOFFIN, of *de Held van Luik*, is een schoone trek van menschelijkheid van een onzer tegenwoordige landgenooten, in 1812 met verdienden lof in de *Fransche* dagbladen vermeld, door den Heer MILLEVOIJE, (die op 68 Mededingers den Gouden Eereprijs wegdroeg) bezongen, en door onzen Dichter vertaald. Wij kunnen niet zeggen, dat ons dit Stuk, uit de vertaling te oordeelen, eene bekrooning met 1500 Francs waardig schijnt. Het is over 't geheel een berijmd *Historisch* Verhaal, en voor hem, die de Koolmijnen niet kent, niet eens duidelijk. Echter, is de beschrijving van den nood der Ongelukkigen, in den kuil bijna gesmoord, treffend, schilderachtig en roerend, (bladz. 27,) SUSANNA

Digitized by Google

VAN OOSTDIJK, de bekende Bruid en Echtgenoote in den Kerker van ARNOLD GEESTERANUS, ontvangt daarop de verdiënde hulde van den Dichter, die haar met verrukking aan de Vreemdelingen wijst, als een sprekend voorbeeld dat warm gevoel ook in de borst der zoo vaak gelasterde *Nederlanders* woont. Toonde SUSANNA de *hartelijkheid* der *Hollandsche* Vrouwen, AMALIA van *Bredero*, in eene *vertelling* geschetst, is een bewijs harer standvastige *Huwelijkstrouw*, en HERMINA CHRISTINA BICKER, eene treffende *Anecdote* uit onze tijden, toont hare *Ouderliefde*. Dit laatste stukje vooral is met warmte gedicht, en dus vol echten gloed en ware verhevenheid. Korter en zwakker naar ons gevoel, is de hulde toegebragt aan DIRK DE BEKKER, bij 't redden van ongelukkigen in den watersnood omgekomen. Nu volgen er meer of min uitvoerige Lijkdichten op LAVATER, BRUNINGS, WAARDENBURG, P. LOOSJES AZ., (Vader des Dichters) J. P. VISSER BENDER, (geacht Plaatsnijder te *Haarlem*, en jong overleden) en den edelen VAN DER ROEST. De bovengenoemde tooneelen uit den tijd onzer verdrukking, onmiddelijk hierop volgende, zijn: de beroemde vertooning van MARIA VAN LALAIN, door J. C. WATTIER ZIESENIS in 1806, even voor den ondergang van ons Gemeenebest, en waarin de haat der *Hollanders* tegen overheersching zoo duidelijk doorstraalde, gevolgd door de schim dier helden, tot hare waardige Vertegenwoordigster sprekend ingevoerd, toen deze in die rol voor het laatst op het Tooneel verscheen. Bij het tweede Eeuwgetijde der *Zwitsersche* vrijheid in Januarij 1808, werpt de Schrijver een' weemoedige blik op, het toen zoo zwaar gekluisterd *Europa*, en ziet in *Velsen*, (eene soort van Hofdicht, doch van den beteren stempel) met verlangen den tijd te gemoet, dat nieu-

Digitized by Google

nieuwe Hofsteden of Landhoeven dit bekoorlijk oord zullen versieren. *De Waag van Amsterdam*, sprekend ingevoerd, schetst in regt hartige, krachtige taal, het *Contrast* tusschen den tijd, toen het *Stadhuis* en de *Waag* zusterlijk den Dam versierden en van volk deden krielen, en toen — het *Paleis*, om een uitzigt te hebben, de *Waag* omverre wierp? Wij vergeven het den Dichter, wanneer hij, in verontwaardiging over zulke vreemde grillen ontvlamd, den Sloper voor Gods oordeel daagt, hem reeds vooraf te ligt bevindt, en van den Bededag van 1809, (door LODEWIJK toch gewis met goede oogmerken ingesteld) zegt: *dat hij het Goddelijk Alvermogen tergt.* Alle deze Stukken ademen eenen regt hartelijken vrijheid en vaderlandlievenden geest. Luimiger is dat aan MOROSUS, even als dat *aan den Lach* in 1812 en 1813 gedicht, en hetwelk de ellenden van dien tijd, waar uit toch geen herstel scheen, bij scherts en wijn poogt te doen vergeten. Inderdaad moest dit bij velen toen de wijste partij schijnen, want wie kon toen nog een' lach van goeder harte over de benaauwde gezigten, of de snelle voeten der trotschen verdrukkers hopen? — Meer echte, verhevene blijdschap heerscht in de Gedichten van het volgende tijdvak, gebeurtenissen uit onze verlossing bezingende, zoo als; *Welkom aan de Hollandsche Vlag*, *bij de Verlossing van 's Hertogenbosch*, en *Hollandsche heilgroet aan de verloste Zeeuwen* — Nog van twee Gedichten, die onder geen dezer hoofden vallen, moeten wij melding maken: *Het binnenrijden van het laatste hooi*, volgens het opschrift in 1778, en dus in 's Dichters vroege jeugd, geschreven, hetwelk echter reeds vele blijken van *poëtischen* aanleg toont: en: *na de lezing eener aanmerking van den Heer Mr.* R. FEITH, *in de Voorrede voor het*

V.

V. Deel zijner Oden. Het geen deze grijze Dichter in zeer bescheidene uitdrukkingen van het mogelijke *misbruik*, en de *navolgers* der tegenwoordige *groote Modellen* zeide, schijnt de Heer LOOSJES van de tegenwoordige voorname Dichters zelve, althans van sommigen onder hen, te verstaan. Het is waar, onze thans zoo bloeijende poëzij is aan misbruik onderhevig, doch welke zaak is dat niet? Is dit aan den *heerschenden smaak* te wijten? Dan wijte men zulks ook aan de Eeuw van AUGUSTUS, dat er BAVIUSSEN naast VIRGILIUS, aan die van LODEWIJK XIV, dat er COTINS en PRADONS, naast de BOILEAU's en RACINE's, en aan onze gouden Eeuw, dat er JANS VOSSEN naast de HOOFDEN en VONDELS in achting waren. Het is waar: er zijn sommige lievelings-spreekwijzen, die wij ook niet goedkeuren, zoo als *Op! op!* en dat bidden en smeken, dat FEBUS den Dichter te hulp kome, en dat pogchen, als hij dan (zoo de Dichter meent) gekomen is, dat men nu spijkers met hoofden zal slaan, en wat dies meer zij. Maar in de bedaarde Eeuw van *'t Gaat wel*, ging het toch ook waarlijk niet te best, en leefde ZWANENBURG, voor wien men thans zoo bang is, niet juist in die ijskoude Eeuw, te midden van eene schare rijmelaaren, te veel om op te noemen! Zoo ziet men het: *Les extrêmes se touchent.* Zoo lang ten minsten een BILDERDIJK, een FEITH, een TOLLENS en SPANDAW nog leven, is er zoo heel veel gevaar niet voor *Zwanenburgiades.* En na hunnen dood? wel nu, die dan leeft, die dan zorgt. Laten wij in 's Hemels naam *daarom* niet slaauwer gaan dichten. —

De Lezer houde ons deze uitwijding ten goede. De Heer LOOSJES, moge daartoe aanleiding gegeven hebben door zijn Vers; *hij* behoort gewis niet tot die zwakke Dichters, welke wij be-

Digitized by Google

bedoelden, en bekleedt, offchoon met een van de genoemden verfchillenden trant, naast zijnen Stad- en Kunstgenoot WALRÉ, nog eene zeer fatfoenlijke plaats op den *Nederduitfchen Parnasfus*, die hem geene verandering van fmaak immer zal ontrooven. Wij moeten deze beoordeeling toch fluiten, met een proefje van iets goeds, en hadden daartoe waarlijk voorraad genoeg; lang ftonden wij tusfchen *Velfen* en *de Waag van Amfterdam*, doch eindelijk floeg de evenaar voor de laatstgenoemde over, waarin echter eenige regels voor den Lezer niet even duidelijk zijn, die wij dus onderhaald hebben.

DE WAAG VAN AMSTERDAM.

Wat zag ik, oude Waag van 't magtig Amfterdam,
Al wolken van gevaar, al menig blikfemvlam
Van oproer en geweld, van edel en onedel
Mij dreigen, maar fteeds dreef van over mijnen fchedel
Het onweêr weg. — Schoon vuur 't oud Raadhuis zelv' verflond,)
'k Aanfchouwde 't en bleef ftaan. Al zag 'k op Amftels grond
Het nieuwe Raadhuis, als een wereldwonder rijzen;
Mij bleven Raad en Volk en Vreemden eer bewijzen.
De Waag van Amfterdam, de fpil der Koopvaardij,
Eerbiedigde oud en jonk en groot en klein in mij.
Door 't woelen en gedrang, was 'k in den tijd der Vaderen,
Zoo moeilijk als het hof van eenen Vorst te naderen,
Toen Amftels Koopvorftin, op rang en voorfpoed prat,

Hier

Digitized by Google

Hier op een koopmansbaal, als op een' Rijkstroon, zat.
Mijn eevnaar onvermoeid en opgepropte schalen
Bekleedden heel den dag met rijzen en met dalen:
En 't sterk gespierde paard, aan 's handels dienst gewijd,
Zeeg bij de slede neêr, belaân door menschenvlijt.
Maar nu is tot mijn' val en ondergang besloten:
Vaarwel dan, Amsterdam en oude Stadgenooten!
Is 't Raadhuis uwer Stad in een paleis verkeerd,
Ik, nutteloos gebouw, worde in het stof vernederd.
Wat zou mijn aanzijn u, o Amsterdammers! baten?
De Handel heeft uw stad met Zeevaardij verlaten,
En, daar de weelde groeit, schoon u dat paar ontwijkt,
Waaruit me een nieuwe bron van Amstels rijkdom blijkt;
Kunt ge ook mijn log gevaart, dat in den weg staat, derven;
Doch doet uw kroost een schat, als u uw Vaders, erven,
Toen ik door gansch Euroop vol eerbied werd genoemd,
Met uwe Koopbeurs heel den aardbol om beroemd.
Vaarwel! o Koopbeurs! zoo het noodlot blijft verbolgen,
Zult gij, als ik, gesloopt in welvaarts graf mij volgen.
Uw zuilen wagglen reeds: dra zinken zij in 't stof,
Zij zijn toch te onderwetsch voor pijlers van een Hof.
In hovelingen zijn uw kooplién reeds herschapen.

Vaar-

Vaarwel, mijn Zuster! ik, ik ga voor eeuwig
ſlapen.
Vaarwel nog eens, mijn ſtad! — Juicht, Bastaards! bij mijn' val.
Eens ſlaapt gij ook een' ſlaap ... maar die niet duren zal,
Zoo eeuwig als mijn rust. Van uwen ſlaap ontbonden,
Ziet ge aan geen' arm van ſtof, die wankle ſchalen houdt,
Neen! aan het eeuwig Regt een Wage toevertrouwd,
Door tijd noch ouderdom, noch door geweld geſchonden;
Die wege, ontaard geſlacht! den rijkdom uwer zonden.
Hoort gij, die thans met vreugd mijn' ondergang beſchouwt,
Gelijk eens Belſazar door ſchrik en angst verſlonden:
„ Gij zijt gewogen, ja ... maar zijt te ligt bevonden."

Zie hier nog een aardig *Epigram*, naar het *Engelsch* gevolgd.

Zoo wil dan Bonaparte op 't laatst den naam nog dragen
Eens Christens, mak en zacht, zoo-als er ſchaars beſtaan:
Op zijne regter wang door Schwartzenberg geſlagen,
Biedt hij de linker wang terſtond Graaf Blucher aan.

JOHANNA

Digitized by Google

JOHANNA VAN FRANKRIJK. *Geschiedkundig Verhaal. Uit het Fransch, van Mevrouw de Gravin* DE GENLIS. *Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1816. *VIII en* 261 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 2: 8: —

Men kan aan de beroemde of beruchte — zoo als men wil — Gravin DE GENLIS, de verdienste niet ontzeggen, van belangrijke onderwerpen uit de Geschiedenis te kiezen, en die op hare manier wel te bewerken. *Fransche* Oordeelkundigen hebben wel bedenkingen ingebragt, tegen deze geheele soort van lettervruchten — den *Geschiedkundigen Roman*, — en denzelven doen voorkomen als eenen bastaard, noch door de Geschiedenis, noch door den eigenlijken Roman erkend, en die des jongen lieden, slechts verkeerde denkbeelden van *historische* personen in 't hoofd brengt. Maar deze zelfde lieden varen ook uit; tegen het burgerlijke Tooneelspel; dan wie zou daarom niet door een stuk van IFFLAND, of zelfs door een der beteren van KOTZEBUE, mogen geroerd worden, om dat de regels dit verbieden? Dus is het ook met den *historischen* Roman. De vraag daargelaten: of dezelve niet eene letterkundige ketterij zij (maar Mevrouw DE GENLIS, is immers zoo doodsbenaauwd voor- of liever zoo vuilaardig tegen alle ketterij! dat zij hierin meer door *te weinig*, dan *te veel*, zal zondigen:) zoo is deze bewerking toch, in de handen dier Schrijfster, uitmuntend. Ons althans heeft *deze* Roman, *en* door aanleg, en door zedelijke strekking, en door de telkens aangroeijende belangrijkheid, uitnemend behaagd. Natuurlijk is de hoofdpersoon JOHANNA, Dochter van LODEWIJK XI, Koning van *Frankrijk*, en Echtgenoote van den Hertog van ORLEANS, naderhand LODEWIJK XII,

 aan-

Digitized by Google

aanmerkelijk verfraaid, maar, hetgeen men anders in Romans zelden vindt — alleen aan den zedelijken kant; de Schrijfster heeft haar de bijzondere onbevalligheid van persoon, die de Geschiedenis haar toekent, laten behouden. Trouwens, dit kon zij niet vermijden, want daar aan, hecht zich de geheele draad des verhaals. Omdat JOHANNA zoo onbevallig is, verlieft LODEWIJK beurtelings op de schoone Vrouwen van zijn Hof, en eindelijk op ANNA *van Bretagne*, en omdat JOHANNA hare leelijkheid kent, vergeeft zij den Hertog, die zij innig en hartelijk lief heeft, zijne zonden tegen de huwelijkstrouw, maakt geen gebruik van hare huwelijks regten, en voert alleen den naam van *Hertogin van Orleans*, om hem, die alleen vriendschap voor haar kan gevoelen, te beter en gevoegelijker te kunnen dienen. Daarbij voegt zij eene onbegrensde menschenliefde en weldadigheid, eene teedere Godsvrucht, en zelfs eene vijands-liefde, die ons roert en verbaast. In 't kort, JOHANNA is eene volmaakte Vrouw, misschien wel, zoo als men van den GRANDISON onder de mannen gezegd heeft, — al te volmaakt voor een' brozen sterveling. Doch het is nieuw zoo wel als zedelijk, — deze heerlijke eigenschappen van verstand en hart met gebrek aan uiterlijke bekoorlijkheid te verbinden in eene *Romanheldin*, die doorgaans zóó schoon, zóó betooverend worden voorgesteld, dat men al ligt op de gedachte zou komen: *Hoe schooner, des te deugdzamer*. En dit — met verlof der schoone sekse gezegd! — dit is toch niet altijd waar. Wij zien het ook hier onder anderen in ATHENAIS, de schoone Geliefde van LODEWIJK, die bij zekere gelegenheid door JOHANNA had kunnen beschaamd worden, terwijl deze integendeel alles deed, om haar op te beuren en te beschermen, voorts in de belang-

rij-

Digitized by Google

rijke, maar opvliegende en wispelturige *Marquise* de MELOZIS het voorwerp van twee zeer aangename tusschenverhalen: wij zien het vooral in JOHANNA en hare Zuster, de Hertogin van BEAUJEU, die, zonder juist schoon te zijn, *toch eene edele gestalte, een sprekend en geestrijk gelaat had*; bladz. 11.) en die men den *kwaden*, gelijk JOHANNA den *goeden* engel des Hertogs kan noemen. Immers, de onderlinge tegenwerking dezer twee karakters, wordt tot het einde des werks, volkomen volgehouden. Het is waar, beide eindigen met zich af te zonderen; maar de Hertogin van BEAUJEU gedwongen, in ongenade gevallen, met woede en wanhoop in het harte. JOHANNA, reeds erkend als Koningin van *Frankrijk*, vrijwillig, als een voorbeeld van zelfsöpoffering, op dat haar Echtgenoot, na de gemakkelijke ontbinding van zijn huwelijk, met hare mededingster, ANNA *van Bretagne*, zou kunnen huwen! Daarom vertrekt zij naar een Klooster, door haar zelve gesticht: maar hier valt het gordijn, en de Lezer, die den Hertog, daarna Koning van *Frankrijk*, zoo wel als haar reeds lief gekregen heeft, verneemt niet, of hij dit groote offer wezenlijk heeft aangenomen, en met ANNA gehuwd is. Hij weet dit echter, uit de Geschiedenis.

Zie daar, in een paar woorden, het voornaamste beloop van dezen Roman, die nogtans zeer rijk is in voorvallen, welke de aandacht gespannen houden. Van dien aard is vooral de gevangenneming van Hertog LODEWIJK, die, om zijne vervolgster te ontwijken, naar *Bretagne* vlugt, aldaar verbintenissen met den Hertog aanknoopt, het huwelijk met zijne Dochter bepaalt, gewapenderhand in *Frankrijk* valt, doch gevangen genomen en opgesloten wordt. JOHANNA springt voor hem in de bresse, doch wordt door hare onverzoenlijke Zuster, toen Rijks-Regentes

onder den onmondigen KAREL VIII, nu ook vastgezet. De wijze hoe zij hier van haren Echtgenoot tijding, en hoe zij eindelijk de vrijheid bekomt, hoe zij die des Hertogs verwerft, hoe edel zij hem, den verloofden aan eene andere, behandelt, dit moet men lezen, wij kunnen van deze meesterlijke tafereelen geen denkbeeld geven. —

Hoe treffend is ook de befchrijving, van het doodbed des dwingeland LODEWIJK XI! — (bl. 109—111.) en de gezonde aanmerkingen daarbij gemaakt, (flechts moet men de *Franfchen*, en vooral Madame DE GENLIS, c. f. herinneren, dat hun aangebedene LODEWIJK XIV. geen mindere tiran geweest is, dan LODEWIJK XI; want liet deze het bloed van den Adel op 't fchavot ftroomen, gene verfpilde in onregtvaardige oorlogen, of in fchandelijke geloofs-vervolgingen, het bloed zijner burgers, hetwelk toch geen greintje mindere waarde heeft) De lof van het *Franfche* karakter (bl. 121.) blijve voor Rekening der Schrijffter, aan welke wij het gaarne vergeven, wanneer zij in geestdrift weggefleept haar *beminnelijk en fchitterend volk aanfpreekt, het welk geen geweld en geene bedreiging ooit doen vreezen (!)* mits zij ons van hun geweld en hunne bedreigingen verfchoonen.

Het is ons moeijelijk geworden, uit dezen zeer belangrijken en aaneengefchakelden Roman, de keuze van eenig afzonderlijk ftuk te treffen, 't welk wij aan onze lezers wenschten mede te deelen. Wij hebben ons eindelijk bepaald, bij de volgende fchildering van Graaf RENES *van Provence*, voorheen Koning van *Napels*, waarvan hij nog den titel droeg, een Koning gewis, *zoo als er weinigen zijn*, die in eenen letterlijken zin verkoos herder te worden, en ware viervoetige fchapen te weiden.

„ Men zeide ons, dat het geheele hof werke-

Digitized by Google

kelijk te Aix was, maar dat de Koning en de Koningin, zonder eenig gevolg, op het land waren. En in welk verblijf? vroegen wij. — In eene hut, antwoordde men ons. — De Koning in eene hut! en wat doet hij daar? — Hij hoedt eene kudde schapen en maakt verzen. Hij is als een herder gekleed, leeft met de veehoeders en daglooners uit den omtrek en blijft daar veertien dagen; voor hij deze goede lieden verlaat, worden ettelijke jonge meisjes van hem uitgetrouwd en daarna keert hij hier tot zijne hofhouding terug. Wanneer hij in deze streek zijne bezigheid voleindigd heeft, gaat hij in een ander canton dezelfde leefwijs voeren en zich met hetzelfde bedrijf onledig houden. Zoo trekt hij als een herder, gedurende de lente, den zomer en den herfst, geheel Provence door; en, terwijl hij de schapen hoedt, herders - zangen vervaardigt en landelijke tooneelen schildert, doet hij zich van elk beminnen en weet hij zich zelven veel wezenlijker te beschaven, dan de vlijtigste Koningen, die slechts hunne paleizen bewonen. Nooit zal men hem, omtrent de behoeften der landbouwers, kunnen misleiden. Wanneer alzoo de verderfelijke wind, welke wij *mistral* noemen, meer dan drie dagen in Provence waait, laat deze goede Koning nooit na, een jaar lang eene belasting op te schorten. Bij eigene ondervinding kent hij de verwoestingen, welke deze schadelijke wind over de velden brengt. —

Wij gingen derwaarts en het was met eene levendige aandoening, dat ik den goeden Koning René aan den voet van eenen olmboom, aan de zijde der Koningin, zijne echtgenoote, vond, terwijl zijne schapen in de weiden graasden. De Koning, acht en veertig jaren oud, bezat, bij een zeer schoon voorkomen, nog al de vlugheid en natuurlijke sterkte der jeugd. Ingetogen van zeden, zoo lang hij op het land leef-

de, behield hij aan zijn hof al de uiterlijke verfijning zijner beste jaren; maar hij begaf zich niet op het land, dan om aldaar goede voorbeelden te schenken; en, ten einde zijn gedrag boven alle verkeerd vermoeden mogt verheven zijn, zoo voerde hij de Koningin steeds derwaarts mede, welke zich in dien staat even eens gelukkig achtte, vermits de Koning, dien zij aanbad en die aldaar een aartsvaderlijk leven voerde, zich niet een enkel oogenblik van haar scheidde. Te tien uren zagen wij eene menigte boeren aankomen. Dit is het uur, zeide de Koning, waarop ik gehoor verleene; deze goede lieden komen mij over hunne belangen raadplegen, mij hunne behoeften ontvouwen, mij tot scheidsman in hunne geschillen nemen; ik verligt en vertroost den eenen, bevredig den anderen, ik houde mij bezig met allen; mag dit geen regeren heeten? Bij deze woorden zette deze Prins, even gelijk onze Koning, de heilige Lodewijk, zich onder zijnen boom, om de klagten en verzoeken te ontvangen van dien belangrijken stand, die, over het geheel, de Koningen en derzelver Ministers nimmer nadert. Wij begaven ons onder de menigte, welke eenen drievoudigen kring om zijnen boom vormde, en wij bewonderden in het binnenste onzer ziel zijn geduld, zijne zachtmoedigheid en de billijkheid zijner uitspraken. Tegen den middag ging elk weder zijns wegs, zegenende dezen volkslievenden herderkoning; en, op zijn bevel, volgden wij hem in zijne hut. Deze kleine woning was ten uiterste zindelijk en net, maar voor het overige van eene geheel landelijke eenvoudigheid. Hoe groot kwam ons deze Prins, in die nederige hut, te voren! Geene pracht, geene geleende schittering omringde hem; maar hij was omkleed met de edelste eigenschappen der hoogste Majesteit, met regtvaardigheid en liefde.

de.

Digitized by Google

de. Zijn herderstaf was in zijne weldadige handen eene tooverroede, die hem alle harten won; hij had geene wachten om zich henen; zijne landelijke woning was alleen gesloten door eene eenvoudige rozen-haag en nooit sliep een Koning meer vreedzaam en min gestoord; want de liefde waakte overal om zijne sponde...."

Aan de vrolijke Bloesemknopjes, der Menschelijke Maatschappij, door hare liefhebbende Vriendin PETRONELLA MOENS. *Te* Amsterdam *bij* Schalekamp *en* van de Grampel, 1816. 128 *Bladzz. In* 16vo. *De prijs f* — 18 —

Met ware vreugde en de beste verwachting namen wij dit aardig, ook met printjes versierde boekje ter hand. Voor kinderen te schrijven, o! niets houdt men voor zoo gemakkelijk en wij daarentegen niets voor zoo moeijelijk; en waarlijk de ondervinding bevestigd* het. Twee eigenschappen, die men zoo zeldzaam vereenigd vindt, worden er volstrekt toe vereischt, te weten *grondige kennis*, die tot de eerste beginselen is doorgedrongen, en eene uitstekende gaaf, ja volkomene kunst der *uitdrukking*. Men moet geheel meester zijn van zijn onderwerp en daarbij hetzelve onder het bereik van het kind weten te brengen, men moet kind met het kind kunnen worden, met *zijne* oogen zien, met *zijn* hart gevoelen en in *zijne* taal kunnen spreken: dat is men moet *Vader* of *Moeder*, en wij zouden er willen bijvoegen, men moet daarbij *dichter* zijn.

In onze beminnelijke landgenoote, MOENS, geloofden wij juist deze vereeniging te vinden, en het versje, waar mede zij in plaats eener voorrede, dit lief geschenkje *aan de Nederlandsche Jeugd* opdraagt, bevestigde ons nog meer

Digitized by Google

in deze verwachting; het is zoo geheel uit de regte bron, poezij uit een moederharte:

Lieve kleinen! die zoo zorgloos —
Om mij henen danst en fpeelt,
'k Heb uw hartjes, door verhalen
En gedichtjes, vaak geftreeld.
Luist'rend' houdt het woelig knaapje
(Wordt hem iets door mij verteld)
Hoepel, tol, of paard, of zweepje
In zijn vuistjes vast gekneld.
't Liefd'rijk moeder-fpelend meisje,
Vangt (vergetend' wieg en pop)
Met van weetlust fonk'lende oogjes,
Dan, elk woord, vol aandacht op.
Lieve lachjes, teed're kusjes
Zijn voor mij dan 't vleijendst loon;
't Blijdfchaps-roosje op kinder koontjes
Is mijn fchoonfte gloriekroon.

'k Wilde — zoo geeft zij zelf haar doel op. —

'k wilde uw hartjes doen gevoelen,
Wat u kinderpligt gebiedt,
'k Wilde uw' denkingskracht ontwikk'len,
Door al wat gij hoort en ziet.
't Kind, dat fpreken kan en lezen,
Is reeds vatbaar voor 't genot
Van het fchemerlicht der kennis
Aan een eeuwig weldoend GOD.

Niet waar! De vrouw, die zoo gevoelt, en dit gevoel zoo kan uitdrukken, is waardig en geroepen, om voor kinderen te fchrijven en het flot:

Komt — komt, kleinen! aan dit hart:
't Kusje van uw rozenlipjes
Lenigt ftille ziele-fmart.

Drukt op deze beroeping een heilig zegel. —

Het werkje beftaat uit kleine vertoogjes of, zoo men wil, verhalen, waar in Vader of Moeder

der de kinderen liefderlijk onderwijst omtrent alles, wat hen omringt en niet alleen door les en voorbeeld, maar ook door dadelijk oefening de heilige kiem van Godsdienst, en deugd in hunne harten uitlokt en opkweekt; tusschen beiden zijn er versjes, in den smaak der opdragt, ingestrooid, waar van ons vooral dat op bladz. 26. is bevallen: *de kleine Piet, bij de geboorte van zijn zusje.* In andere wordt, naar ons gevoel, wel eens wat veel geredeneerd, vooral in dat op het brood pag. 99. zoo dat het haast geen poezij meer *blijft*, een gebrek, dat wij in de meeste kindergedichtjes meenen te moeten opmerken; of denkt misschien de schrijfster, die dit onderscheid beter zal gevoelen, dan wij, hier over anders?

Maar eene andere aanmerking moeten wij maken, van welker gegrondheid wij ons overtuigd houden. Het hoofd- en lievelings-onderwerp der edele Schrijfster en Zangster, is *de Natuur;* dit kan, bij hare gemoedsgesteldheid, niet anders en moet ook zoo zijn. Niets is voor kinderen zoo nuttig en zoo gepast, de Natuur is de eerste, algemeene en onuitputtelijke bron van alle onze kennis, ja het middel en werktuig, waar door de Godheid zelve, de Vader in den hemel, tot ons, *zijne* kinderen spreekt en ons opvoedt, en wij kunnen niets meer, dan die taal leeren verstaan en elkander uitleggen. Maar dit *is* het Goddelijke en aanbiddelijke in die taal, dat zij algemeen en toch voor allen bijzonder is — *Ps.* XIX: 4. De natuur is, als eene volmaakte moeder, allen even na, en spreekt tot allen naar elks vatbaarheid en behoefte. — Zij heeft in elken leeftijd voor ons als 't ware eene andere gedaante en spraak, vertoont zich van eene nieuwe zijde, en wast, als 't ware met ons op.

 Dit

Digitized by Google

Dit onderscheid nu schijnt ons niet genoegzaam in 't oog gehouden. Het kind, waar voor dit boekje is, kan en mag de natuur niet met een wiskundig oog beschouwen, dezelve niet meten en berekenen; het heeft behoefte ze te *zien*, en de onderwijzer heeft niets anders te doen, dan ze hem te *leeren zien*, maar daar toe moet hij zich in *zijn* standpunt verplaatsen; Het kind is niet voor het Copernikaansch wereldstelsel, en dit niet voor het kind. Maar, naar mate verstand en rede zich in hem ontwikkelt, wij mogten wel zeggen, afzondert, ontwikkelt zich ook de behoefte, om de natuur eerst wiskundig en dan wijsgeerig te beschouwen, en zoo weer tot het eerste, kinderlijke, terug te keeren en alles als een Goddelijk geheel te omvatten.

Eerste BEGINSELEN *om de jeugd, binnen weinig tijds, het Nederduitsch te leeren lezen, en haar denkvermogen te ontwikkelen, door* A. VAN ZUTPHEN, *Schoolhouder te* Gorinchem. *Tweede verbeterde druk. Te* Gorinchem, *bij* J. van der Wal, 1816. 48 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 5 —

BERIGT, *behelzende de reden van de uitgave, en de onderrigting aangaande het gebruik van de Leerwijze der Eerste Beginselen om de Jeugd, binnen weinig tijds, het Nederduitsch te leeren lezen, en haar denkvermogen te ontwikkelen, door* A. VAN ZUTPHEN, *Schoolhouder te* Gorinchem. *Tweede verbeterde druk. Te* Gorinchem, *bij* J. van der Wal, 1816. 16 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

De verdienstelijke Schoolonderwijzer *van Zutphen*, heeft door beide deze stukjes, SCHNEITERS *nieuwe Leerwijze*, eenigzins verbeterd, tot nut der lieve jeugd, willen doen gebruiken, en is

Digitized by Google

is daar in niet kwalijk geslaagd. De eenvoudigste en gemakkelijkste manier om kinderen lezen en tevens denken te leeren, is in ons oog de verkiesselijkste, en men dient onderscheid te maken tusschen huisselijk en schoolonderwijs. Als men de kleinen door figuren onderwijzen wil, leere men hen toch ook te gelijk schrijven.

De kleine JAN; *een boekje voor jonge Scholieren, tot lees- en verstandsoefening, door den Schoolopziener* H. WESTER. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 36 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 2 —

Eene goede aanleiding, om jonge schoolkinderen wel te leeren lezen.

IETS *over het misbruik van Gods Naam, benevens het Vloeken en Zweren. Door den Schoolopziener* H. WESTER. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 8 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 1 —

Een vooral niet minder prijswaardig boekje. Mogt de waardige schrijver er doel mede treffen!

Aangenaame TIJDKORTING *voor de Jeugd, of verscheidenheid van onderwerpen, tot Nut en Vermaak der Kinderen. Met tien gekleurde plaatjes, waar op vijf en vijftig afbeeldingen. Te* Leijden, *bij* P. H. Trap, 1814. 100 *Bladzz. In* 16*vo. De prijs is f* — 18 —

TAFEREELEN *voor de Jeugd, of Geschenk tot Nut en Vermaak. Met agt gekleurde plaatjes. Tweede verbeterde Druk. Te* Zwolle, *bij* Clement, de Vri *en* van Stégeren, 144 *Bladzz. In* 16*vo. De prijs is f* 1 : 2 : —

Aangenaame en tevens leerzame geschenkjes voor de Jeugd.

Het

Digitized by Google

Het ontbreekt thans aan geene nuttige Kinderboekjes van onderscheidene waardij. Ten bewijze kunnen dienen:

Gesprekken voor KINDEREN, *van* G. CH. RAFF. *Uit het Hoogduitsch. Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1814. 210 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 12 —

De Duitsche KINDERVRIEND, *door* P. F. WILLEMSEN, *Predikant te* Berlijn. *In eenen Hollandschen veranderd, tot een Leesboek in de Scholen. Naar de zesde verbeterde Uitgave. Eerste Stukje. Volgens de spelling van den Hoogleeraar* SIEGENBEEK. *Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1815. 121 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 5 —

De KLEINE WILLEM; *een Leesboekje voor Jonge Kinderen. Te* Groningen, *bij* J. Kuijpers, Hz. 44 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

VERHALEN *voor de Nederlandsche Jeugd, ter schuwing van gevaar en ongeluk bij Kinderspelen. Een Leesboek voor Stads- en Dorp-Scholen. Te* Zutphen, *bij* W. C. Wansleven, 1816. 75 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

De DENKVRIEND. *Een Leesboek, voor de Landjeugd. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 79 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

Nieuw Geschenk voor KINDEREN, *bevattende eene menigte van de leerzaamste en vermakelijkste Verhalen en Geschiedenissen, in een', voor Kinderen, bevattelijken stijl, en naar de Siegenbeeksche spelling. Een geschikt Leesboekje voor Scholen, enz. Te* Groningen, *bij* J. Römelingh, *en mede te bekomen te* Amsterdam, *bij* W. Brave, 1817. 78 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

FER-

FERDINAND of de Broeder van WILLEM; een Leesboekje voor Kinderen. Te Groningen, *bij* J. Kuijpers, Hz. 1817. 48 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 3 —

N°. 1. Behelst zes gesprekken, welke den leeslust van kinderen wel gaande houden, en hun verscheidene wetenswaardige bijzonderheden doen kennen.

N°. 2. Heeft deze twee voordeelige eigenschappen, dat het kinderen trapswijze leert voort denken, en met het geheugen te oefenen, ook het verstand verrijkt met de eerste en belangrijkste kundigheden.

Hoewel het niet vrij is van eenige kleine onnaauwkeurigheden, prijzen wij het echter zeer aan. Bij eenen herdruk, gebruike men den uitroep: mijn God! niet meer, zoo als op Bladz. 55. nu geschied is.

N°. 3. Is eigenlijk een Spel en Leesboekje, dat te meer voldoet, om dat het onderscheid van letterdruk in aanmerking genomen is.

N°. 4. Naar aanleiding van de *Unglucksgeschickte* van JACOB opgesteld, en met oud nederlandsche letters gedrukt, bevat eenvoudige zedelijke verhalen, om de lieve jeugd voorzigtigheid te leeren, ook bij hare speelen.

N°. 5. Is, uitgezonderd één hier voorkomend stukje, oorspronkelijk gegeven door GUTSMUTH, een' Medeonderwijzer aan het Instituut te *Schnepfenthal*, en ingerigt, om de kinderen 't eerst en bij voorkeur bekend te doen worden, met het geen eigen en nabij is, en eerst daar na hen te onderwijzen, in 't geen vreemd en verder verwijderd is. Iets 't geen elk behoort toe te juichen en waarlijk dringende behoefte is, wil men geene wijsneuzen en geleerde gekken vormen. Onder het oog en met de ophelderingen van een goed onderwijzer, kan dit een zeer nuttig leesboek voor kinderen zijn. Over de zooge-

Digitized by Google

genaamde ziel der dieren mag wel de leere des Bijbels, uit de schriften van Mozes, vergeleken worden.

N°. 6. Behelst eene niet kwalijk uitgevallene proeve, om trekken uit de geschiedenis, op eene eenvoudige en voor kinderen nuttige wijs, te verhalen. Even als in N°. 3 heeft men zich hier van verschillenden letterdruk bediend. Men vermijde toch vooral het overdrevene bij kinderen, om niet allen indruk eindelijk te verzwakken en geheel weg te nemen.

N°. 7. Is van denzelfden Schrijver als N°. 3. en heeft na genoeg dezelfde strekking, om de kinderen in het lezen van onderscheidene soorten van letteren te oefenen, hen met de hen omringende voorwerpen bekend te maken, en dus langzamerhand aan het opmerken en nadenken te gewennen. Het te meermalen gebezigd hulpmiddel, om het vragend kind naar den meester te zenden, is, zoo als het hier bladz. 34. gebruikt wordt in een gesprek van eene moeder met haar kind, grootelijks af te keuren, om meer dan eene reden, zulke kleine kinderen moeten vooral Vader en Moeder volkomen vertrouwen. Zij moeten hooge denkbeelden van hunne ouderen kunnen koesteren, en de Ouderen behooren hunne lieve kleinen vooral gaarne duidelijk te onderrigten, bijzonder in het Godsdienstige, en niet alles aan meesters over te laten. Dit laatste geschiedt helaas! maar al te veel. Het geen op pag. 37 en 38 van der Joden Godsdienstige denkwijze voorkomt, is al te algemeen gezegd. *Luk.* XI: 13. is op pag. 46 niet naar 's Heilands duidelijke bedoeling gebezigd. Men kan in kinderboekjes niet te naauwkeurig zijn. Het geven van uittreksels uit deze kinderboekjes, welke alle eene nuttige strekking hebben, verbiedt ons de bepaalde ruimte thans.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

BIJ DEN AANVANG VAN HET JAAR 1818.

In den nu verledenen en door ons gelukkig geëindigden Jaarkring, hebben wij, Geëerde Landgenooten en Medechristenen! groote dankstof ontvangen, niet alleen in onze onderscheidene betrekkingen en verschillende omstandigheden, maar ook als Nederlanders en belijders van den besten Godsdienst, voor onze tijdelijke en eeuwige belangens tevens. Elk onzer denke daarover vooral voor zich zelven na, somme zich de Goddelijke geheel onverpligte weldaden der goede Voorzienigheid op, en gevoele wat hij daar voor verschuldigd is; maar vergete ook niet, daarbij zich de vraag ernstig voor te stellen: hoe heb ik er aan beantwoord, — en heeft mijn gedrag, in eene voor mij niet vernederende betrekking gestaan, tot de Hemelsche Goedheid jegens mij?

In het burgerlijke, bleven wij bewaard voor vijandelijke aanrandingen en rampzalige oorlogen, wij genoten vrede, bescherming, en vele andere onverdiende voorregten, onder de wijze en zachte regering van onzen algemeen geliefden en geëerbiedigden Koning.

Een betere oogst in onderscheidene werelddeelen, waarmede wij vooral ook door den handel in betrekking staan, eene meer overvloedige inzameling van vruchten ook in ons eigen Land, deed de ontmoedigende vrees voor gebrek verdwij-

Digitized by Google

dwijnen, en bekroonde de vaderlijke zorg van het Beminde Hoofd onzer Regering.

Geene overstromingen stelden geduchte verwoestingen daar. Door geene akelige besmettende ziekten werden wij verontrust en verminderd, onze velden, kudden en andere bezittingen bleven bewaard, en (dit zullen althans verscheidenen moeten erkennen) namen zelfs toe.

De veel vermeerderde aanmoediging der kunsten en wetenschappen, heeft de aangenaamste vruchten voortgebragt, in allerlei vakken. Van den opgewekten ijver, van de schoonste vrijheid, welke wij Nederlanders genieten, en tevens van den vermeerderden leeslust, en de edele zucht tot verstandelijke beschaving, kan de uitgave getuigen, van zoo vele en velerlei werken, waar onder niet weinige waar op onze Natie roem mag dragen, gelijk ons ook, bij onze boekbeschouwing, gebleken is.

Vestigen wij onze aandacht op onze hoogste belangen, ô hoe veel reden vinden wij dan niet, — ja, wel om het te betreuren, dat de Godsdienst en de deugd niet meer ijverig, hartelijk en algemeen beoefend werden, — maar toch ook tevens, om ons zeer te verblijden! Eene meer zachte en dus echt Christelijke stemming heeft zich geopenbaard, onder de Christenen, welke onverstand en driften in onderscheidene Genootschappen verdeeld hebben. Men ontdekte eene toenemende zucht bij velen, om schadelijke verwijderingen te doen ophouden, en de waarheid in liefde te betrachten.

Onder de andere bewijzen, welke hier voor zouden kunnen worden bijgebragt, zal niemand, dan die door vooroordeelen nog geheel verblind is, in de laatste plaats tellen: de Christelijke verordening tot en de schoone viering van het *Derde Eeuwfeest der Hervorming van den door* *on-*

m en bijgeloof, zoo zeer ontluisterden Christelijken Godsdienst, op den 31sten van Wijnmaand. Wie der weldenkende Protestanten, wie vooral der Hervormden zou zich hier bij ook niet met een innig genoegen voorstellen, 't geen dat door het algemeen Christelijk Sijnode van de Nederlandsche Hervormde Kerk te *'s Gravenhage*, in Julii gehonden, voor en vastgesteld is, om met dit jaar in werking gebragt te worden. Ja waarlijk ook hier omtrent heeft men, heeft de Christenheid in Nederland reden, om zich te verblijden, en daar voor dankbaar te zijn, aan hem, die de *goede* middelen en Christelijke pogingen zegenen wil.

Mogelijk echter zien allen, ook die ons vereeren, met de lezing van dit Maandwerk, en met ons dezelfde belijdenis afgelegd hebben, dit nog niet even duidelijk in, en daarom zullen wij misschien geene vruchtelooze moeite aanwenden; wanneer wij het *Mengelwerk* van dit ons Maandschrift openen, met daar over het een en andere voor de aandacht onzer Christelijke Lezers en Lezeresſen te brengen.

Over het groote oogmerk dezer *Sijnodale Raadgevingen* en *Besluiten*, zoo omtrent de betamelijke uitoefening van den openbaren Godsdienst in 't gemeen, als de meer stichtelijke en plegtige bediening van den H. Doop en het H. Avondmaal in 't bijzonder, welke met den aanvang van dezen nieuwen tijdkring in werking behooren te komen, en werkelijk voor een deel ook reeds in beoefening gebragt zijn, kan maar ééne stem zijn, onder allen die weten te oordeelen, hoe onderscheiden zij anders ook nog in eenige bijzonderheden denken mogen. Dit is zoo duidelijk voorgesteld, zoo wel in de Sijnodale aanschrijvingen zelve, als in de schoone redevoering van den Eerw. DERMOUT, ter ope-

 ning

ning gehouden, dat wij die achtings waardige mannen, welke uit de onderscheidene gewesten van ons Vaderland, ook namens Z. M. onzen Godvruchtigen Koning, deze Eerw. Vergadering hebben bijgewoond en uitgemaakt, onchristelijk beledigen zouden, als wij daar aan maar eenigzins twijfelen konden. Geene aanmatiging van eenige onvoegzame magt, maar alleen edele zucht voor orde, — geene uitoefening van onbetamelijke in de Christelijke Kerk onduldbare heerschappij, maar mannelijken en broederlijken raad, — geene bepaling onzer Christelijke Vrijheid, maar herderlijke opwekking naar en in den geest van het reine en zachte Christendom, ademen toon, taal en geest dier besluiten, waar op wij hier doelen.

Niet om nieuwigheden in te voeren, maar wezenlijke verbeteringen tot stand te brengen, — niet om de twisten en verschillen te vermenigvuldigen, maar de scheuringen tusschen de belijders van het zuivere Christendom, meer en meer op te doen houden, — niet om de banden van het Apostolisch gezag los te rukken, maar om de waarheid meer in liefde te doen betrachten, — niet om den Godsdienst en deszelfs openbare beoefening te ontluisteren, maar dezelve op te luisteren, en beter ware het mogelijk aan het groote doel te doen beantwoorden, — niet om loszinnigheid en twijfelzucht te voeden, maar om de heiligste plegtigheden van onzen Godsdienst, door den Heer zelven uitdrukkelijk ingesteld, meer statelijk en ernstig te doen vieren, — niet om eenig onzuiver menschelijk gezag de Christelijke Vrijheid te doen ondermijnen, maar in onze bedehuizen, waar wij God in Christus door den H. Geest behooren te aanbidden en vereeren, meer heilige deftigheid in te voeren, — heeft het Christelijk Sijnode in de vreeze des

Hee-

Digitized by Google

Heeren werkzaam geweest, en daarom verlangt het van de uitwerking der ernstig aanbevolene maatregelen, in de onderscheidene Gemeenten, naauwkeurige berigten te ontvangen.

Dit blijkt ons te duidelijker, naar mate wij op de door het zelve genomene besluiten, bedaarder en verstandiger nadenken; zonder uit het oog te verliezen, dat het menschelijke bepalingen zijn, welke, gelijk altijd, het merkteeken van onvolkomenheid dragen.

Wij zullen nu niet spreken van het voorgestelde, omtrent het houden der Leerredenen, het zingen, *bidden*, de daar bij aangeprezene eerbiedige staande houding, onder het zelve, het bezigen van het *Onze Vader*, dat volmaakt voorschrift, en het ongedwongen gebruik van zekere, door de oudheid en bekendheid ook eerwaardige, menschelijke voorschriften, het voorlezen van den Bijbel, het meer algemeen invoeren van hoog noodzakelijke Bijbeloefeningen, het nalaten in 't vervolg der openbare voorlezing, door de Leeraars van den predikstoel, van zulke besluiten en bekendmakingen, welke met den Godsdienst niets gemeens hebben, en de zorg voor geschikte plaatsen voor de krijgslieden, weezen en armen-kinderen. Maar in de overtuiging, dat elk het wijze en goede daar van ten eersten erkent, willen wij ons thans vooral voor een oogenblik bepalen, bij 't geen, dat omtrent de bediening van den *Heiligen Waterdoop* en het *Heilig Avondmaal*, de twee eenige zinnelijke plegtigheden, (doorgaans met een onduitsch, maar niet Bijbelsch' woord *Sacramenten* geheeten,) welke door den Heere JEZUS in zijne Kerk verordend zijn, is aanbevolen.

I. *Omtrent de meer stichtelijke en plegtige bediening van den Heiligen Doop.*

De instelling van den *Doop* is even heilig, als

 die

Digitized by Google

die van het *H. Avondmaal*, dit zullen alle Christenen moeten toeſtemmen, wanneer zij op het woord van JEZUS letten. Zoo min als omtrent het *H. Avondmaal*, vinden wij in de H. Schriften des Nieuwen Testaments, de eenige volkomen zuivere bron, waar uit wij onze kennis in deze putten mogen, van den Heere JEZUS, of van zijne Apostelen bepaald, wanneer en hoe dikwijls wij dezelve bedienen moeten. Daar in is dus de Christelijke Vrijheid niet beperkt, en hier bij komt alzoo eeniglijk in aanmerking, de goede orde en vooral het ſtatelijke en doelmatige (1).

De doop van de kinderen der Christenen, is belangrijk, heilzaam, noodzakelijk en zoo geheel overeenkomende met de heerlijke natuur van het gezegend Godsrijk, dat men er met reden den grootſten prijs op ſtelt, en voegt zoo juist voor den inhoud en den geest van het Evangelie, van Hem die verklaard en getoond heeft een vriend der kinderen te zijn, en ook kinderen in zijn rijk te willen aannemen, dat men er niet meer over twisten moest.

Het goede gebruik heeft het tot eene gewoonte

(1) De Christenen, hebben al vroeg, eenen geruimen tijd lang, de gewoonte gehad, om op de groote Feestdagen, en bijzonder op Paasſchen en Pinkſteren alleen te Doopen, terwijl men in gevallen van dringende noodzakelijkheid, en in die alleen, het Doopen op andere dan de gemelde tijden toeſtond. Waarover men de Kerkelijke Geſchiedſchrijvers kan raadplegen, bij voorbeeld: MOSHEIM in zijne *Geſchiedenis der IVde Eeuw*, D. II. pag. 119. Velen verſchoven zelfs in dien tijd den Doop, met voordacht tot het einde des levens, om dus geheel zuiver en onbeſmet, dit tijdelijke met het eeuwige te verwisſelen, daar zij dwaasſelijk waanden, dat de Doop den geheelen mensch reinigde en alle vlekken 't eenemaal uitwischte. Zie de opheldering op MOSHEIM, D. III. St. II. bladz. 513.

Digitized by Google

te gemaakt, om den kinderdoop openlijk te bedienen. voor 't oog der ganfche Gemeente, bij gelegenheid der openbare Godsdienstoefeningen. Hoe eerbiediger en plegtiger dit dus gefchiedt, hoe voegzamer en beter. Door te veelvuldige herhaling, verliest zoo gemakkelijk elke plegtigheid haren indruk en werking op het verftand en hart. Dit werd ook al eenige eeuwen geleden begrepen, blijkens de onderfcheidene bepalingen, welke hier omtrent weleer hebben plaats gehad.

Wanneer de beide ouderen tegenwoordig zijn, en verfcheidene kinderen tevens ten doop worden aangeboden, werkt natuurlijk deze plegtigheid te fterker, en zal er grootere en meer uitgebreide belangftelling plaats hebben, uit hoofde ook van de bijzondere betrekkingen der onderfcheidene leden eener tegenwoordige Gemeente.

Het houden van eene opzettelijke Leerrede, aangaande den Doop, het doel, de gevolgen, pligten, troost, uitwerking enz. daar onmiddelijk voorgaande, moet met de hartelijke aanfpraken, deftige toewenfchingen, en vurige gebeden, daarbij en daarop plaats hebbende, eigenaardig den indruk en de deelneming vermeerren, en het heerlijk oogmerk van de openbare bediening, wordt alzoo beter bereikt.

't Is waar, het moeten wel ongevoelige Ouders zijn, die door de eenvoudige Doopbediening zelve niet aangedaan, en in eene ernftige ftemming gebragt worden; maar deze zal althans niet verminderen, wanneer de aandacht nog door een afzonderlijk gemoedelijk voorftel wordt voorbereid. En behoort dan ook niet tegelijk op de geheele Gemeente, openlijk vergaderd, gewerkt te worden; 't geen toch zoo niet gebeuren kan, wanneer bijna bij elke Gods-

Digitized by Google

dienst-oefening deze plegtigheid bediend moet worden. Of zou zulk eene opzettelijke herinnering en ernſtige toeſpraak, niet, onder Gods zegen, een groot nut ſtichten kunnen? of had er ten dezen aanzien niet al te dikwerf onder ons, eene te groote onachtzaamheid voor 't minst plaats? En mag en moet die niet worden tegengewerkt? Wij zullen hier niet behoeven te gewagen, van de haast, waarmede althans niet zelden de geheele plegtigheid der heilige Doopbediening, als zeker weinig beteekenend bijwerk, uitgeoefend werd, van de wijze, waarop men daar onder in de vergaderde menigte verkeerde, en het ook al ingeſlopen ſlecht gebruik van eenigen, om, als er gedoopt moest worden, met het ſluiten der Leerrede, het Heiligdom te verlaten, en dat zelfs ook met een oneerbiedig geraas te doen gepaard gaan, waardoor elk ernſtig denkend Lidmaat ontſticht moest worden. Men zal dit evenwel, bij de beoordeeling der groote zaak, waar over wij hier handelen, toch hopen wij, wel niet uit het oog willen verliezen.

Maar iemand kan eene gemoedelijke zwarigheid hebben. Ouders, brave Vaders, teeder denkende Moeders, kunnen vreezen, dat, door het langer uitſtellen van den Doop, hunne Lievelingen van dit voorregt, door eenen vroegen, dikwerf onverwachten, ja plotslingen dood, nu verſtoken zullen worden! Zulke Ouders nu zijn het, welke hier wel voornamelijk in aanmerking komen moeten. Het zijn toch de waarachtig gemoedelijke zwarigheden, die den mensch, van de zijde van het hart, 't gunstigst vaak doen kennen, en daarop heeft men bijzonder te letten. Wij laten dus ook gaarne en van harte deze bedenking gelden, en willen het goede daarvan ook volſtrekt niet miskend hebben. Maar

wij

Digitized by Google

wij vragen: kunnen dan, zoo als nu de bediening des doops plaats had, ook niet de liefste Huwelijkstelgen van het hart der kinderlievende Ouderen, door den onverbiddelijken dood, worden afgerukt, voor zij door den doop der Gemeente van CHRISTUS zijn ingelijfd, en had dit niet werkelijk menigwerf plaats?

Zegt men, ja, maar dan was, dan is dat buiten hunne schuld! wij antwoorden: wanneer iemand ernstig, teederhartig denkt, ('t geen wij zoo gaarne ontdekken) en uit zucht voor de goede orde, en om het heilige en statelijke van de doopbediening en het algemeen nut te bevorderen, naar den gegevenen raad zich gedraagt, met ter zijdestelling zelfs van zijn bijzonder gevoelen; zou hij daarin dan geene voldoening voor zijn hart vinden? Wie der Protestanten zou ook zulke onbetamelijke, ja den Heer onteerende gevoelens van de Goddelijke liefde durven vormen, of ook zonder ijzing dulden kunnen, dat hij wanen kon, dat de zaligheid des lieven kinds van de uiterlijke doopbediening zou afhangen? Dan zou men waarlijk ook wel tot de ongerijmde en onheilige handelwijze zich kunnen laten verleiden, om maar zelf, het kind, dat scheen te zullen bezwijken, een weinig water op het voorhoofd te sprengen, of dit door eenen man of eene vrouw te laten doen, die bij de verlossing de noodige hulp toebragt; en dat dan bijgeloovig eene Doopbediening te noemen. Maar zulke dwaasheden willen wij liefst, onder onze Lezers, niet vooronderstellen. Elk Ouder kan er, verder, te voren met zijne Leeraars over spreken, en zijne bedenkingen vrijelijk in 't midden brengen, en deze zullen hem dan ongetwijfeld liefderijk te rede staan, en zoeken te overtuigen, overeenkomstig hunne verpligting. Doch gesteld, dat het

Digitized by Google

voorzeker zeldzaam geval plaats had, dat iemand zoo zwak was, van dan nog zijne zwarigheden te behouden, zoo wordt hem de gelegenheid immers niet ontzegd, om te verzoeken, dat zijn Kind den eerstvolgenden dag des Heeren gedoopt moge worden? en dan zal hij, bij den Raad der Kerke, voorzeker, geen hard afwijzend antwoord erlangen, vooral niet, wanneer men hem anders aan eene gunstige zijde heeft leeren kennen.

Vereenigen wij ons dan, regtschapene Christenouderen! meer en meer, ter bevordering van de heilige en heilzame oogmerken, onzer bekwame en brave Hoogleeraars en Leeraren, welke sijnodaal vergaderd waren. Verachten wij met billijkheid de tegenwerpingen, welke men somtijds met zeer verkeerde bedoelingen maakt, om de zwakken in slingering te brengen; en volgen wij het schoone voorbeeld dier weldenkende Joodsche Moeders, waar van wij in de Evangeliën (1) lezen, die gezamenlijk hare dierbare telgjes, den lieven Zaligmaker aanboden, en dat met zulk een heugelijk gevolg deden; terwijl wij met vreugde staren op het voorbeeld van JEZUS, en acht geven op het voorschrift van zijnen getrouwen Apostel: *Ziet toe dat alle dingen onder u met orde geschieden* (2)!

Voegen wij hier nu ook nog een woord bij, over de Sijnodale Verordening, omtrent eene meer *plegtige en stichtelijke bediening van het H. Avondmaal.*

Wij zullen nu niet spreken over alle andere bijzonderheden, hier voorkomende, als het doen op-

(1) *Matth.* XIX *Marc* X, en *Luk* XVIII.

(2) Waarom zou men niet met den H. Doop, dezelfde bepaling volgen, wat den tijd aangaat, als met het H. Avondmaal? In grootere Gemeenten, kon daartoe van alle Kerken gebruik gemaakt worden.

Digitized by Google

ophouden van de willekeurige onderscheiding, tusschen proefpredikatien en voorbereidingsredenen, welke ook meer zeldzaam plaats hadden, en de bepaling van viermaal het H. Avondmaal te houden in 't jaar, 't geen trouwens bijna overal reeds in gebruik was, — het lezen en zingen — het gebruik van het Orgel, waaromtrent de goede gewoonte al besliste, — het spreken van den Leeraar aan de tafel, waaromtrent elk naauwlettend Predikant, die aan zijne roeping getrouw zoekt te zijn, de behoefte zijner Gemeente in aanmerking zal weten en gelieven te nemen; — noch over het plaatsen van de tafel, bij voorkeur op eene wijze, dat zoo veel mogelijk allen alles zien en verstaan kunnen, waar op geene aanmerking te maken is; noch ook over de beste manier, om onmiddelijk voor het bedienen van deze plegtigheid, de harten te stemmen, waarin elk eenigzins verstandige zich gaarne volkomen met het voorgestelde vereenigen zal, als ook op de ervaring en geschiedenis gegrond.

Het zijn twee punten eigenlijk, welke wij kortelijk wilden aanroeren; namelijk het toelaten van alle onze Mede christenen, die zich door geene banden van menschelijk gezag laten belemmeren, tot de medeviering van het H. Avondmaal aan dezelfde tafel, en het beantwoorden der vier vragen, bij de voorbereiding. Wat het eerste aangaat; — gelijk wij ons billijk verheugen, over alle wat dienen kan, om deze schoone plegtigheid, waarlijk Christelijk te doen vieren, zoo moet het ons bijzonder ook verblijden, aldus een openbaar bewijs te zien geven, dat alle sektenhaat van ons vreemd is, dat wij anderen, al meenen zij niet in alles nog met ons gelijk te kunnen denken, als onze Broeders en Zusters, in den Heere opregtelijk erkennen, dat wij ver-

langen met hen gemeenſchap te houden, gezamenlijk onzen Heer en Zaligmaker, die voor ons leed en ſtierf, te vereeren aan zijne tafel, en ons met hen tot geloof, liefde en deugd te verbinden.

Of zou ons het heugelijk vooruitzigt niet ſtreelen: gelijk wij nu met malkanderen aan dezen eenvoudigen ſtatelijken disch, onzen na zijn lijden en dood verheerlijkten verlosſer (in liefde) belijden, zoo hopen wij ook in den Hemel met elkander eeuwig vereenigd te zijn, waar de liefde eerst regt blijken zal, de band der volkomenheid te zijn. Of zouden wij ons niet voorſtellen, dat het onzen Zaligmaker aangenaam is, wanneer wij de waarheid in liefde betrachten, en alles aanwenden, om onchristelijke ſcheuringen en verwijderingen onder de Christenen meer en meer op te doen houden? Zou dit ons niet bij uitnemendheid bevallen, die wij eenen Godsdienst belijden, welke ook daar door Goddelijk, van Hemelſchen oorſprong blijkt te wezen, dat liefde en geloof deszelfs hoofdinhoud uitmaken? Meer behoeft, dunkt ons, hier van voor hen, die een Christelijk hart hebben, niet gezegd te worden, om hen met dit beſluit volkomen te vereenigen.

Betreffende het andere punt, de beantwoording der vier vragen; ook hier in ſtraalt het Christelijk oogmerk duidelijk door, om het H. Avondmaal betamelijk en ernstig te doen vieren.

Wanneer men de geringe moeite neemt, om de Doop en Avondmaals Formulieren, nu bijna twee eeuwen in gebruik, te vergelijken met den inhoud van deze vier vragen: zoo zal men in de zaken, de volkomenſte overeenkomst vinden; waar uit echter alleen volgt, dat zij, die zich daarmede vereenigen kunnen, ook tegen de-

Digitized by Google

deze niets met grond kunnen inbrengen, wanneer zij zich zelve gelijk willen blijven. Maar, 't geen iets meer beteekent, men zal ook, als men over deze eenvoudig aandoenlijke plegtigheid zelve, behoorlijk nadenkt, dezelve allezins gepast noemen moeten. Wij komen aan het H. Avondmaal, om 's Heilands dood te verkondigen, om ons zijn treffend en verzoenend lijden en sterven, levendig voor te stellen, en Hem daarin en daardoor te vereeren. Dit kunnen wij niet doen, zonder ons over zijnen dood en de groote bedoeling daar van, waardige denkbeelden te vormen, ontleend uit de woorden van JEZUS zelven en uit het onderwijs zijner Apostelen. Wij gevoelen ons wezenlijk belang daarbij eerst regt, wanneer wij uit overtuiging erkennen zondaren te zijn, en de verzoening van JEZUS noodig te hebben.

Wij kunnen met wezenlijke vreugde en erkentenis, aan 's Heeren tafel ons vervoegen, als wij erkennen en gelooven, dat JEZUS CHRISTUS ook ter onzer verlossing op aarde kwam, leed en stierf op *Golgotha*.

Aan den Heer is 't onmogelijk te behagen, wij kunnen zijne vrienden niet zijn, en hebben geene reden om ons te vleijen, met het zalig deelgenootschap aan Hem, met de vervulling zijner dierbare beloften, zonder heilige bedoelingen en een waarachtig voornemen, om ook als Christenen naar de leere der Apostelen voortaan te leven, door de kracht des H. Geestes.

Met aan de Tafel des Heeren te naderen, en van het gebroken brood en den ingeschonken wijn gebruik te maken, geven wij te verstaan, dat wij nog die zelfden zijn, welke wij ons verklaarden en betoonden, toen wij belijdenis aflegden; en dat wij dus van harte gelooven,

dat

Digitized by Google

dat de waarachtige en volkomene leer der zaligheid, ons van Gods wege geopenbaard, ververvat is in de Boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds.

Daar aan herinneren ons nu juist deze vragen; en zou zulk eene opzettelijke bepaling, herinnering en bevestiging niet belangrijk moeten gerekend worden?

Kan men het anders dan gewigtig noemen, dat de aandacht daarop met allen ernst gevestigd worde?

Waartoe anders de Voorbereidings-Leerredenen, waarop men, en met reden, zoo zeer gezet is? En zou die indruk, door de nu voor- en vastgestelde verordening, niet versterkt worden?

't Is waar, stilzwijgende doet elk deze belijdenis, met aan het Avondmaal te komen, en de teekenen mede te gebruiken, na den afgebedenen en toegewenschten zegen. Maar wordt dit door ieder een wel even zeer bedacht? zou ook iemand, die er zoo ernstig over gewoon is na te denken, zwarigheid kunnen maken, om dit ook plegtig en openlijk, met zijne broeders en zusters, eerbiediglijk te verklaren? Is dit niet regt in den geest van 's Heilands uitdrukkelijke betuiging gehandeld, wie *mij belijden zal, voor de menschen, dien zal ik ook belijden voor mijnen Hemelschen Vader?* en zou het weigeren hiervan het gemoed niet eens kunnen verontrusten, met de angstverwekkende gedachte, aldus zich gelijk te maken of gemaakt te hebben aan hen, die JESUS aanmerkt Hem te verloochenen? Men mag hierover wel eens ernstig nadenken! 't Geldt immers hier eene zaak van 't allergrootste gewigt!

't Is zoo, men kan ook, onder en met het beantwoorden van deze vragen, huichelen, en dit

is

Digitized by Google

is eene ontzettende gedachte. Maar moet niet de mensch, die Christen heet, al zeer ongevoelig zijn, die dan nog niet bewogen en tot nadenken gebragt wordt, als hij daar met de gansche Gemeente voor het aangezigt van den Alwetenden opgestaan is, en hem alzoo door den Leeraar deze vragen met nadruk ter beantwoording worden voorgesteld? kan dit niet bij uitnemendheid dienen, om het hart christelijk te stemmen, christelijke aandoeningen en gevoelens te verwekken of op te wekken, en tot de gemoedelijke viering van het H. Avondmaal te bewegen. Ieder weet ook te voren, wanneer hij de voorbereidingsreden gaat hooren, wat hem ter bevestigende beantwoording zal worden voorgesteld.

Zij die zwarigheid maken, om op deze vragen met de Gemeente ja te zeggen, zullen toch ook wel geene vrijmoedigheid vinden, om aan het Avondmaal te komen.

Of zijn het ligtzinnige menschen, lieden die het woord dweeperij, geestdrijverij, fijnheid en dergelijke gedurig spottende in de mond hebben, en dus ook op het vieren van het H. Avondmaal, zelve weinig prijs stellen, welke deze vragen meenen te mogen bedillen? Dat zij dan beter leeren nadenken, tot inkeer komen, en opmerken, hoe zondig zij zich voor den Almagtigen aanstellen, met de heiligste instelling van Gods eigen Zoon, onzen Heer en Koning, als eene weinig beteekenende inzetting te betrachten!

Wij besluiten dan, en naar wij meenen wettiglijk, dat, gelijk de sints een jaar in algemeen gebruik gebragte plegtige bevestiging, der aankomelingen, zoo ook deze verordening, een uitmuntende maatregel is, welke eene zoo Eerwaar-

di-

Digitized by Google

dige Kerkelijke Vergadering waardig is, en waar van wij ons, zoo wel als van geene, met grond de beste gevolgen mogen voorstellen.

Verheugen wij ons, derhalve, medechristenen! over deze goede verordening, werken wij allen mede, om de voortreffelijke bedoeling daarmede te bevorderen, en bidden wij den Heer der Kerk, dat hij dezelve gelieve dienstbaar te maken, om de plegtigheid van het H. Avondmaal heilig te doen vieren, en den waren troost in leven en sterven, daar uit te trekken, daar door meer en meer te doen genieten.

Terwijl wij dan onzen Landgenooten en Medechristenen alle wenschelijk heil toebidden, met de nieuwe Jaarsverwisseling, en hartelijk wenschen, dat de gebeden, op den eersten dag van dit Jaar, tot den troon Gods alomme opgezonden, voor Kerk en Vaderland, voor den Geëerbiedigden Koning, de Geliefde Koningin, en geheel het Koninklijk Huis, voor alle onze waardige Bestuurders in het Kerkelijke en Burgerlijke, voor alle Nederlanders van het Noorden tot het Zuiden, in en buiten *Europa*, zoo Landbewooners als Stedelingen, voor aller tijdelijke en eeuwige belangen, en derzelver algemeene en bijzondere betrekkingen en omstandigheden, voor alle nuttige inrigtingen, Maatschappijen en Genootschappen, voor Hooge- en Lage Scholen, door Gods milde goedheid gunstig verhoord mogen worden; sluiten wij daarbij tevens ons verlangen in, dat de genoemde Sijnodale Maatregelen, tot wezenlijk heil der Kerke zullen mogen verstrekken. Met dankbetuigingen eindelijk voor de voortdurende aanmoe-

moediging onzer pogingen, om dit Tijdschrift algemeen nuttig te maken, beloven wij den Geëerden Lezer, om, zoo de Heere ons sparen zal, alles verder aan te wenden, wat in ons is, ten einde dit doel met bescheidene onpartijdigheid verder te treffen.

De Red.

OVER DE BESCHEIDENHEID.

Onder de menigte der deugden die in onze eeuw zoo zeldzaam worden, mag men zeker ook de *bescheidenheid* noemen. Het is mode geworden te leeren, dat een man zijne inwendige waarde wel mag voelen, en dat een zekere trotsch, gegrond op de bewustheid van tot den kleinen hoop der beteren te behooren, zeer vergeefelijk, ja prijzenswaardig zij. Maar, maar — hoe ligt ontaardt niet dit gevoel in hoogmoed, zorgeloosheid, overdrevene eigenliefde en verachting van anderen! — Ja, dat menschen *bescheiden* zijn, die, met anderen vergeleken, *geene kracht*, geene inwendige waardij in zich *voelen, dat is* geen deugd! Maar omringd van een zwerm middelmatige, ellendige, scheeve koppen, waar boven men zeer uitsteekt, die ons elk oogenblik onze innerlijk waardij doen voelen, evenwel zich niet te verheffen, niet roemzuchtig te worden, dit kost moeite, dit is de ware bescheidenheid. Ik weet het wel, men verliest door bescheidenheid, naar het uitwendige, aan ijdele eer, en het is een zeer gemeen spreekwoord, dat de mensch in deze wereld slechts zoo veel geldt als waar toe hij zich zelven maakt, maar dit verlies wordt van binnen rijkelijk vergoed. Wij zien, hoe de windmaker overal goed voortkomt, dewijl hij de houding aan-

aanneemt, als of hij een man van gewigt was, maar zou daar om de man van ware verdiensten met hem willen ruilen?

Bescheidenheid is het kostelijkste sieraad van eenen Jongeling, dit maakt hem beminnelijk, en neemt alle harten voor hem in. Geen onaangenamer gezigt is er voor den verstandigen, als dat van een jong mensch te zien, die wel genie en aanleg heeft, maar tevens zoo overtuigd is; van zijn overgewigt boven middelmatige menschen, (en hier voor houdt hij al zeer ligt alle degeenen, die hem niet vleien,) dat hij met het onbeschaamste welbehagen in zich zelven, over alles beslischt, waar over mannen met grijze haren, gaarne bekennen, dat zij nog twijfelachtig zijn.

Zonder eens in aanmermerking te nemen, dat de bron van onze schitterendste eigenschappen, zoo wel als van de meeste zwakheden, waar over wij anderen berispen, haren oorsprong ontleenen uit de mengeling van het temperament, uit den bouw des ligchaams, uit de opvoeding, of van uiterlijke omstandigheden af hangen, zoo hebben ook waarlijk buitendien nog de grootste, wijste en weldadigste lieden, maar al te veel reden om bescheiden te zijn. — Gij weet veel, mijn heer! maar ach wat is dit, in vergelijking van het geen gij, uit hoofde van uwe gaven, tijd en gelegenheid, had kunnen weten, — en niet weet. — Welke zaak heeft niet twee kanten? Grijpt nu de wijste zelf wel, altoos naar de regte zijde, zonder zich door vooroordeel of drift te laten misleiden? — Dus weg met die beslissende magtspreuken, over alle dingen in hemel en op aarde, die thans zoo zeer mode worden! — Gij doet veel goeds! maar o! wat is dat, in vergelijking van de som van het goede, dat gij, uit hoofde van uwe krachten, vermogen

gen

gen en tijd doen kondet, en — niet doet. — Dus weg met den al te grooten dunk, van uwe grootheid en nuttigheid! het is alles ſtukwerk.

De beſcheidenheid en ootmoed zijn in der daad hooge deugden, tot welke ware grootheid van geest gevorderd wordt. Dat de meeste menſchen trotsch zijn op voorregten, die in der daad niets beteekenen, die hun werk niet zijn, — dat zij zich op ſchoonheid, op ſtand, op rijkdommen of titels iets inbeelden, — dat komt hier niet eens in aanmerking; maar ook op ware deugden, op den verdienden roem van eenen wijzen en braven man, kan en mag men niet trotsch *zijn*, wanneer men bedenkt, hoe meenig een, wiens naam van geen vleijers, lofredenaars, geſchiedſchrijvers, of van het volk genoemd word, in de ſtilte echter duizendmaal meer verdienste heeft.

Arist is rijk, en ieder dag is door zijne weldaden gekenmerkt; zijn huis is de toevlugt der armen, hij laat niemand ongetroost heenen gaan, en ieder ſpreekt met achting van hem.

Zijn arme buurman heeft weinig te geven; wanneer hij echter onbemerkt zich een maaltijd of een onſchuldig genoegen onttrekt, om eenen nog armeren broeder te verkwikken, te troosten; wanneer hij, onder den last van huisſelijke zorgen en bezigheden, zuchtende nog ſteeds bereid is, voor anderen te arbeiden; wanneer geen ſoort van vernedering hem kan afſchrikken, om voor den onſchuldig verdrukten het woord te voeren, voor hem de beſcherming der grooten af te ſmeeken; zoo blijven deze edele daden verborgen, geen mensch ſpreekt van hem.

De rijke gelooft alles met geld te kunnen uitvoeren, en zeer veel te doen, wanneer hij een gedeelte weggeeft, van het geen hij toch niet al-

alleen verteeren kan; de edele arme brengt groote offers, ware opofferingen, zonder gedruisch en denkt niet eens aan zijne grootheid. — De geleerde wijze man predikt groote waarheden, die hem niets kosten, hij handelt ook wel daar naar, wanneer hij niet aangespoord wordt, om het tegendeel te doen. — En men bewondert den Leeraar der menschheid. — De eenvoudig goede mensch blijft getrouw aan de heilige pligten, die hem Natuur en Godsdienst voorschrijven, — ook dan wanneer hem nood en druk tot overtreding, tot misdaad verleiden konden, en niemand noemt zijnen naam. —

DE LOF VAN HET ZWIJGEN.

Men kent een' *lof der dwaasheid*, en zelfs een *lof der koorts*. Beide zijn spelingen van het vernuft, maar zoo is het niet met den lof van het zwijgen, deze stomme en echter dikwijls zoo veel zeggende taal! — Wat is majestueuscher dan het zwijgen in de heilige bosschen onzer Vaderen of in de tempelen van onzen God! Wat meer huivering verwekkend dan het diepe zwijgen op de slagvelden! Wat roerender dan het zwijgen van eenen schoonen zomernacht. De natuur is groot in het zwijgen, en ook de ziel des menschen.

Het zwijgen drukt dikwijls de schoonste, edelste, verhevenste gedachten uit. — Toen ULIJSSES, in de onderwereld nederdaalde, de toornige schim van AJAX ontmoet, en zijne daden vleijend prijst, toen zwijgt AJAX, en acht den vleijer geen antwoord waardig, en deze plaats is eene der schoonsten in de Odijssee van HOMERUS, — VIRGILIUS, heeft ze treffend nagevolgd, want als AENEAS in de onderwereld DIDO vleit, keert zij hem zwijgend den rug toe.

Er is een verheven zwijgen van eenen aangeklaagden, die zich te groot voelt, om zich te ver-

Digitized by Google

verlagen door verdediging. SCIPIO, de Afrikaan, moest voor het volk verschijnen, om zich tegen aangetijgde trouwelooze bestiering van het geld van den staat te verdedigen. Romeinen! zeide hij, op dezen dag heb ik HANNIBAL overwonnen, en *Carthago* onder het juk gebragt, laat ons gaan, om de Goden daar voor te danken, — met deze woorden sloeg hij den weg naar het Kapitool in; en het geheele volk ging met hem. En wie kent niet het schoon gezegde van den Evangelist: JEZUS *zweeg stil*, op de valsche beschuldigingen zijner vijanden. — Een heidensch Wijsgeer, verweet de Christenen, dat hunne stichter bij zijn sterven zich niet zoo verheven vertoond had, als EPICTETUS, die tot zijnen Heer die hem sloeg, en niettegenstaande zijne waarschuwing, dat hij hem het been aan stukken zou slaan, evenwel voortging en toen hij hem het been brak, slechts deze woorden sprak: heb ik het u niet vooraf gezegd? Evenwel antwoordde Justinus de Martelaar bleek JEZUS grooter te zijn: *want hij zweeg*. Een gezant van ABDENE begeerde van ACHIS, den Koning van *Sparta*, onbillijke dingen. Na dat hij veel en lang gesproken had, sloot hij eindelijk met deze woorden: Mijn Heer, welk antwoord moet ik mijn volk uit uwen naam geven? — Dat ik, hernam ACHIS, u heb laten spreken, wat en zoo lang gij wildet, zonder u een woord te antwoorden.

Er is ook een zwijgen der beminnelijke schaamte. PAUSANIAS verhaalt: dat PENELOPE, kort na haar huwelijk, van ICARUS haren Vader, en van ULIJSSES haren Gemaal gevraagd zijnde, of zij den laatsten, naar *Ithaca*, wilde volgen of liever bij den eersten in *Sparta* blijven, zweeg en den sluier liet vallen. De dankbare ULIJSSES stichte voor de schaamte een altaar. *Le silence du Peuple est la leçon des Rois*, zegt een fransch

Digitized by Google

dichter. Toen de beruchte ISABEAU, (aan de dames bekend uit *Schillers* maagd van *Orleans*,) den regtmatigen throon opvolger onterfd, en zijne zuster met HENDRIK DEN VIJFDEN, van *Engeland*, gehuwd had, trokken de Engelſchen in *Parijs*, en ISABEAU op een balkon pronkende, hoopte van de voorbij trekkenden bewijzen van dankbaren eerbied te ontvangen; maar allen zweegen, en wenden hunne oogen van het balkon. De bijbel gebruikt het zwijgen, dikwijls, als een zinnebeeldig ſieraad. Wanneer de Profeet de magt van CIJRUS, ſchilderen wil, zoo zegt hij: bij het zien van hem verſtomde de aarde. ESTHER droeg hare kostelijke kleederen niet, in de dagen des zwijgens. Er is echter ook een treurig zwijgen, namelijk, dat der kloosters en der graven, en bijna zoude men ook daartoe brengen, de bekende Engelſche klub, waarin het ſpreken verboden was. AMMIGNUS MARCELLIUS berigt ons, dat het zwijgen goddelijk vereerd werd. De Egijptenaars noemden deze Godheid SIGATION, de Grieken HARPOCRATES, en de Romeinen ANGENORA. De laatſten hadden onder hunne ſlaven ook eenen, die zij den *zwijgêr* (SILENTIARIUM) noemden, ik weet echter niet, waarin zijn ambt beſtond. In later tijd beteekende het zoo veel als eenen Kabinets-Secretaris van den Keizer. KAREL DE GROOTE, had eenen *zwijger*.

DE VUURPROEF.

De Vuurproef, die in de Middel-Eeuwen in *Duitschland* en elders zoo gemeen was, en onder de zoogenoemde Gods oordeelen behoorde, beſtond gewonelijk in proeven met gloeijend ijzer, die op onderſcheidene wijzen, in tegenwoordigheid der Regters genomen werden. De beſchuldigde moest, namelijk, om zijne onſchuld te

Digitized by Google

te bewijzen, of een gloeijend ijzer in zijne handen dragen, of met bloote voeten daar over gaan, in welk geval men steeds eenige gloeijend gemaakte ploeg-ijzers naast elkander leide. Bespeurde men teekenen van branding, dan werd het ongelukkig slagtoffer ter straf veroordeeld, welke straf gemeenlijk in den dood bestond; vond men de door het ijzer aangeraakte leden onbeschadigd, dan hield men dit voor een teeken, dat God zelf de onschuld van den aangeklaagden geopenbaard had. In plaats van het gloeijend ijzer, bediende men zich ook wel van andere voorwerpen, bij voorbeeld, gloeijende handschoenen, ook moesten somwijlen de verdachte personen door een vuur, of met bloote voeten over gloeijende koolen gaan. In het begin der zestiende Eeuw, werd dit onzeker en wreed bewijs der onschuld, waarvan duizenden op de onregtvaardigste wijs, de slagtoffers geweest waren, tot Eer der menschheid, geheel afgeschaft.

MICHAEL PALEOLOGUS, een der grootste Grieksche Keizers, werd eens, toen hij nog Privaatman was, veroordeeld om zich van eene beschuldiging, door de vuurproef te zuiveren. Hij weigerde dit echter volstrekt, en verzekerde, dat hij bereid was zich aan ieder ander bewijs zijner onschuld te onderwerpen, maar dat hij geheel en al onbedreven was in de geheimen, hoe men zonder van steen of metaal te zijn, een gloeijend ijzer in de hand kon nemen, zonder zich te verbranden.

Niemand stond er meer op, dat hij deze proef zou ondergaan, dan de Aartsbisschop PHOKAS; maar MICHAEL antwoordde hem: Heer Aartsbisschop! ik ben een arm mensch, die te blind is, om in dit alles iets Goddelijks te kunnen ontdekken. Maar gij zijt een heilig man,

aan wien de geheimen des hemels ontdekt zijn, en die wonderen doen kunt. Neem dan nu terstond met uwe heilige handen, dit gloeijend ijzer, en leg het in de mijne, zoo zal ik het, in vertrouwen op mijne onschuld, dragen, waar heen gij wilt.

De Aartsbisschop had geen lust om dit te doen, en de Regters verklaarden MICHAEL voor onschuldig.

ANEKDOTE VAN DEN ENGELSCHEN ADMIRAAL SIR GEORGE RODNEIJ.

Toen de Admiraal in *Engeland* het plan gemaakt had, aan tafel, met kersfen steenen, om des vijands linie te doorbooren, bragt hij dit in der daad tegen de fransche vloot, onder commando van den Graaf DE GRASSIJ, in werking. Zijn Vlag Capitein had getracht hem dit af te raden, dan hij antwoordde: ik verlang geen raad, maar gehoorzaamheid. Toen de dappere tegenstand van het fransche Schip *de Glorieux*, den uitslag van die manoeuvre zeer bedenkelijk maakte, zeide Sir DOUGLAS de Vlag Capitein, aan den Admiraal, die in diep gepeins op het dek heen en weder wandelde: hier zie ik de *Grieken* en *Troijanen*, om het ligchaam van Patrocles strijden, haal me den Duivel! met uw *Grieken* en *Troijanen*, ik heb wel om wat anders te denken, antwoordde de Admiraal. Dan toen, door de groote dapperheid van derzelver secondes, die manoeuvre eindelijk gelukte, en het geheele verlies van den Zeetogt van de Fransche Vloot, naar zich sleepte, zeide de Admiraal vriendelijk tegens dien Capitein. Nu, waarde vriend! ben ik tot uwen dienst voor alle uw *Grieken* en *Troijanen*, ja zelfs voor de geheele Iliade van HOMERUS, want de vijand is in verwarring, en de zegen onze!

Digitized by Google

In 't jaar 1780 zeilde een, met zijde en boomwol rijk beladen fchip, van *Smirna* naar *Marfeille*. Onderweg was het ongelukkig genoeg van eenen Engelfchen Kaper te ontmoeten, die het niet ontkomen kon. De Capitein, een koelbloedig mensch, die de tegenwoordigheid van geest nimmer verloor, ziende dat alle pogingen om te ontvlugten nutteloos waren, liet zijne geheele Equipage in het ruim van het fchip gaan, en niemand boven blijven dan eenen flimmen, welonderrigten, mageren, bleeken Ragufaan. De Kaper naderde en fchoot een kanon af. De Ragufaan liet een witte doek waaijen, ten teeken van nood. Nu kwam de Kaper nader en fchreeuwde hem toe, dat hij de vlag zou ftrijken. Ach hemel! Mijn Heer, antwoordde de flimme Italiaan, daar toe heb ik de kracht niet meer, komt, neemt het fchip, ik ben flechts een arm Pasfagier. Wij komen van *Smirna*. De Capitein en de helft van de manfchappen, zijn aan de pest geftorven. Onder in het ruim liggen nog zes zieken, God weet of zij nog leven. Ik zelf ben gansch niet wel, en bid u om Gods wil, mij te redden.

Ga naar den duivel! fchreeuwde de Kaper, ik wilde uw fchip niet te na komen, al droeg het alle de fchatten van *Peru*.

Maar ik ben immers uw vijand niet, jammerde de Ragufaan, de Franfchen zijn allen dood of leggen op fterven. Laat mij niet hulpeloos!

Toen zette de Kaper een boot uit, liet hem aan een lange ftok een paar flesfen wijn azijn toereiken, en verwijderde zich daar op zeer fnel.

Op den volgenden dag liep het fchip, op welks verdek thans alles wemelde en juichte, gelukkig te *Marfeille* binnen.

OP HET AFSTERVEN VAN

Ds. G. DE HAAS.

Op den 7den December 1817. (1)

Wat zucht g' o Amstels Kerkgemeente,
 En ziet ge treurig naar omhoog,
Wat staart ge op 't nedrig grafgesteente
 En wischt ge' een zilten traan van 't oog?
Is u, is u een vriend ontvaren,
Wiens geest uw aanblik na blijft staren?
 Rust hier zijn stof in 's aardrijks schoot?
Klinkt vrij dan doffer droeve zangen,
Vloeit tranen, vloeit, besproeit de wangen,
 Uw dierbre Vriend, DE HAAS, is dood;

Is dood! klinkt zachter doffe snaren,
 Geen kunstgalm past hier bij den rouw,
Gevoel moet hiet de toonen paren,
 Aan reiner gloed van 't hart getrouw.
Ja perst de tranen vrij uit de oogen,
De Godsvrucht kan alleen die droogen,
 Daar zij het hart ten Hemel wijst,
Daar zij de handen treurig wringend;
Maar Jezus liefde en grootheid zingend,
 In Eng'len schoon voor 't harte rijst,

DE

(1) Uit achting voor den waardigen Overledenen, hebben wij, aan het verzoek van den Inzender, met de plaatsing van dit dichtstukje wel willen voldoen.

DE HAAS! ô Leeraar, Vriend en Vader,
Van Amstels waarlijk vroome schaar,
Hoe gloeit mijn ziel den Hemel nader,
Als 'k op uw schittrend doodsbed staar,
Hier zinkt de magt van dood en helle,
Hier springt uit de onuitdroogbre welle,
De kracht van 't kruis met hemelgloed,
Geen wang verbleekt, bij 't helder wezen,
Waar kalme zielsrust is te lezen,
In 't stof voor de eeuwigheid gevoed.

Schets, wereld! u, in 't schoon der aarde,
Een lagchend beeld van waar geluk,
Schets u, de deugd in al haar waarde,
Schets u de grootheid onder druk,
Schets u den vriend die gaarne 't leven,
Voor 't heil zijns broeders op wil geven,
Schets u den man die nooit vermoeid,
Gezondheid kracht noch tijd wil sparen,
Ook nog, na tachtig levensjaren
De ziel aan 't vuur der Godsvrucht boeit.

Schets u, den held die onder 't stormen,
Van driften, toomloos bot gevierd,
Zich zelven voor de deugd blijft vormen,
En 't heilgeloof met lauren siert,
Die wars van pralend zelf verheffen,
Door nedrigheid het doel kan treffen
Geen roem beoogt bij 't schittrendst schoon,
Die vaak in Eng'len gloed verheven,
De ziel ten Hemel op deed zweven,
En knielen doet voor Jezus troon.

Digitized by Google

Schets u den vriend, die in het lijden,
  Van 's broeders hart door zorg gedrukt,
Den waren troost ontvouwt in 't ſtrijden,
  De ziel ontvlamt, als 't harte bukt,
Die weent met andrer leed bewogen,
Maar ſtraks de tranen af wil drogen,
  En 't zielvol oog ten Hemel ſlaat;
Die met het edelst zelfvertrouwen,
Gods weg zoo glanrijk durft ontvouwen,
  En als een rots in 't woeden ſtaat.

Schets u den waren Nederlander,
  Wiens hart naar eer noch grootheid dorst,
Die wat er omzwaai of verander,
  Die liefde kweekte in de eigen borst.
Schets u den man, die in ons midden,
Met vuur voor 't Vaderland dorst bidden,
  Toen dwang, de zangen hield geboeid,
Maar boei, en kerker, en vernieling
Verachtende, met geestbezieling,
  Voor land en kerk in ijver gloeit;

Zoo wereld, zoo maalt ge u naar 't leven,
  Den man, dien Amſtels Kerk beweent,
Nog zien we om 't oog dien glimlach zweven,
  Zoo lange aan de aard in 't lot geſpeend,
Dat oog dat nimmer weêr op de aarde,
Hoe luttel 't op haar ſchatten ſtaarde,
  Zich ſpieg'len zal in 't heerlijk ſchoon,
Dien mond door wijsheid ſteeds bewogen,
Maar nu door 't waas des doods omtogen,
  Voor immer, hier, het graf ter woon.

Digitized by Google

Ja ween, en zucht o Kerkgemeente,
  Uw dierbre Leeraar rust in 't graf,
Ja ſtoorloos ligt zijn koud gebeente,
  En wacht de ontbinding roerloos af,
Mij dunkt, 'k zie in uw vrienden-kringen,
Nog vaak een traan uit de oogen dringen
  Een traan van uit de ziel geſchreid,
O laat ze u wangen vrij beſproeijen,
Geen dankbre toon kan ſchooner vloeijen
  Zij is het merk der dankbaarheid;

Wij wagen 't niet, hoe 't hart moog dringen,
  Bij 't ſterk gevoel, hoe zeer geroerd,
Hoe zeer geſchokt, uw lof te zingen,
  O dierbre Leeraar ons ontvoerd,
Maar daar, waar reeds op deze aarde,
Uw oog zoo onverwrikt op ſtaarde,
  En al uw lust was, en uw vreugd,
Daar, in het oord dier zaligheden,
Te groot, te groot voor 't hier beneden,
  Daar oogst ge reeds het loon der deugd.

Hoe zacht, hoe zalig was uw ſterven,
  Geen bange doodſchrik grijnsde u aan,
Geen lijden deed u 't leven derven,
  Eén bange ſnik, en 't was gedaan.
Ja toen, toen waart ge aan 't eind dier dagen;
Waar van ge uw lippen deed gewagen,
  Bij d' aanblik van dit heilgenot,
Voor weinig tijds nog uitgeſproken.
Zoo Grijsaard, ſchoon in 't graf gedoken,
  Zult ge eenmaal opſtaan in uw lot.

Daar

Digitized by Google

Daar leeft ge nu in 't reinst aanschouwen,
Waar dood, noch scheiding meer bestaat,
Nu oogst ge reeds dat blij vertrouwen,
En staart ge in d' onverklaarbren raad.
Nu zijt ge aanbiddend neêrgezonken,
In zaal'ge liefde en wellust dronken,
Wat hier u ondoordringbaar scheen;
Nu kent Gij, 't geen G'u hier verbeelde,
Daar Jezus liefde en kracht u streelde,
Nu dankt ge in zaal'ge zielsgebeen.

O wereld zwijg, wat kan hem lusten
Die Jezus liefde en grootheid kent,
Hier mag, hier kan de ziel niet rusten,
Aan 't ijdel niets door 't kruis ontwend,
Wat dierbre panden, aan hem hangen,
Daar is zijn rustpunt, zijn verlangen,
Daar vindt hij eens hen allen weer,
Daar mist hij ramp, en druk en zorgen,
Daar groent een eeuw'ge lentemorgen,
Daar leeft hij eeuwig bij zijn' Heer.

O zalig uur, wanneer zal 't wezen,
Dat eens mijn stof, in 't stof vergaat,
Wat ramp ons ook op aard doet vreezen,
Hij valt niet, die met Jezus staat.
Dat bloed van Golgotha gevloten,
Heeft, Christen! u den weg ontsloten,
Heeft wereld! u verzoend met God.
O mogt, wat we ook op de aarde derven,
In hem ons leven zijn, en sterven,
En 't vrolijk opstaan in ons lot.

19 Dec. 1817. H. KROESE.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

UTRECHT.

Den 17den Dec. 1817, werd tot Doctor in het *Jus Romanum et hodiernum*, bevorderd, de Heer C. ANNE DE TEX, van *Tilburg*, Phil. Theoret. Mag. et Lit. hum. Doct. na in het openbaar te hebben verdedigd, zijne *disputatio inauguralis, de antiqui juris principiis in excolenda Jurisprudentiâ Romana conftanter fervatis.*

Den 18den verkreeg de Heer J. OP DEN HOOFF, van *Vianen*, dezelfde waardigheid, na openbare verdediging van zijne *dissertatio juridica inauguralis, fiftens doctrinam juris confultorum Romanorum, de damno injuria dato, ad leges aequitatis exactam.*

Den 19den viel dezelfde eer te beurt, aan den Heer G. VAN LEEUWEN, van *Alkmaar*, na insgelijks te hebben verdedigd zijne *dissertatio oeconomico, politico juridica inauguralis, de effectu juris domini agrorum magis minusve circumfcripti in populorum et patriam agriculturam.*

Den 27ften overleed alhier, aan een fpoedig verval van krachten, in den ouderdom van 73 jaren, de Hooggel. Heer J. T. ROSIJN, A. L. M. Phil. Doct. Emeritus Profesfor in de Faculteit der Befpiegelende Wijsgeerte. Sedert het jaar 1765 had Hij, aan de Harderwijkfche Akademie, en federt 1775 aan de Utrechtfche, Wijsgeerige, Wis- en Natuurkundige, lesfen gegeven, en na, bij de nieuwe inrigting der Hooge School, met het Emeritaat begunstigd te zijn, ging Hij met het onderwijzen der *Logica et Metaphyfica* voort, tot aan zijnen dood toe.

Den

Digitized by Google

Den 10den Jan. 1818 overleed, na eene langzame verzwakking, de Hoog Eerw. Hooggel. Heer s. RAU, Theol. Doct. en Professor Emeritus, bij de Theologische Faculteit, in den ouderdom van 93 jaren, van welke Hij meer dan zestig had besteed, aan het onderwijs in de Oostersche Letterkunde, en de Uitlegkunde des O. T., aan de Utrechtsche Hooge School, eerst als Lector, vervolgens als Professor extraordinarius, en sedert 1750 als Prof. ordinarius. Hij werd, in het jaar 1810 door den Hoog Eerw. Heer J. H. PAREAU, opgevolgd, na het bekomen van een bijzonder vereerend Emeritaat.

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

Den 17den December 1817. Heden werd de halfjarige promotie aan de Latijnsche Scholen, alhier, met de gewone plegtigheid gevierd. De Rector P. H. PEERLKAMP opende dezelve, en bedankte den Wel Ed. Hooggeleerde Heere J. C. B. BERNARD, aangesteld tot Hoogleeraar in de Geneeskunde te *Leijden*, voor deszelfs bewezen diensten, als Curator der Latijnsche Scholen, en gaf vervolgens verslag van den bloeijenden staat, waarin het Gijmnasium en het daar aan verbonden Instituut zich bevinden. — Twee zeer uitmuntende Leerlingen van de eerste klasse, tweede orde, F. W. VAN STIJRUM en H. G. STRENGERS, hadden zich waardig gemaakt, om tot de Akademische Lessen te worden bevorderd. De eerste heeft van dat voorregt nog geen gebruik willen maken, de tweede meende, dat zijne belangen dit medebragten, en hield alzoo eene

Digitized by Google

eene door hem zelven opgestelde Oratie, *De Temperantia.* Eerste klasse, van de tweede orde gingen over tot de eerste: F. W. VAN STIJRUM, tot de Akademische Lessen, H. G. STRENGERS, beide met aanzienlijke eerepryzen; L. W. BRUIJNEN, insgelijks met eenen prijs, en H. F. BLOEMEN. Van de derde orde tot de eerste, uit hoofde van bijzondere vlijt en bekwaamheid, A. G. ALEWIJN, met eenen prijs, tot de tweede orde, J. P. CROMMELIN. Tweede klasse: van de eerste orde tot de onderste van de eerste klasse: P. N. ARNTZENIUS, met eenen prijs, J. G. BOEKENOGEN, en J. D. PRUIJN. Van de tweede orde tot de eerste, H. E. WEIJERS met een prijs, en P. A. JELTES. In dezelfde orde ontving, J. VEEGENS, uit hoofde zijner vlijt een prijs. Derde klasse, van de eerste orde tot de tweede van de tweede klasse; B. ARNTZENIUS, J. PEERLKAMP, beide met prijsen, W. VAN HOUTEN, P. J. STRENGERS, en J. A. VAN L. HUBRECHTS. Van de tweede orde tot de eerste, P. G. HUBRECHTS, met eenen prijs, en M. VAN ROSSUM. In dezelfde orde, ontving J. WARNING, wegens vlijt en goed gedrag, eenen prijs. Vierde klasse, van de eerste orde tot de tweede van de Derde klasse: J. H. AERNOUD, J. ROOKMAKER en G. LEE. Alle drie met prijsen. Van de tweede orde tot de eerste: D. SERRURIER, D. J. A. ARNTZENIUS met prijsen, N. LEE, en W. P. VAN DEN ENDE. Van de derde tot de tweede orde, A. ROOD, H. VAN STEENBERGEN, C. E. VAN VLOOTEN met prijsen, A. CANNEMAN en W. STELWAGEN. Institut. Op de eerste klasse, eerste orde, ontving A. G. ALEWIJN, den hoogsten en laagsten prijs, zoo dat hij, uit hoofde zijner verre gevorderdheid niet meer kon mededingen. Van de tweede orde tot de eerste, F. W. VAN STIJRUM, G. LEE, N. LEE, en J. G. BOEKENOOGEN, de drie eersten met prijsen. Van de derde tot

de

de tweede orde, J. J. F. ALEWIJN, A. V. L. HUBRECHTS, en D. J. A. ARNTZENIUS, de eerste met eenen prijs. Van de vierde tot de derde. P. G. HUBRECHT en D. SERRURIER, met prijsen. In de vijfde orde ontvingen J. PEERLKAMP en H. E. WEIJERS prijsen. Tweede klasse, van de eerste orde tot de onderste van de eerste klasse. VAN HOUTEN, AERNOUD en P. J. STRENGERS, de eerste met eenen prijs. Van de tweede tot de eerste, ROOKMAKER en CANNEMAN, de eerste met eenen prijs. Van de derde tot de tweede, VAN DEN ENDE, met eenen prijs. Van de vierde tot de derde, A. PEERLKAMP en P. HOOGSTRATEN, de eerste met eenen prijs.

HOORN.

Den 23sten Decemb. 1817. Op heden, na dat op gister zeer ten genoegen van H. H. Curatoren, het Examen over de Classen gehouden was, had de promotie der Latijnsche Schooljeugd plaats.

De Rector opende dezelve met eene oratie, *de Solone*, welke geëindigd werd, door eene gelukwensching, aan den nieuwen Curator Mr. J. PAN, vervolgens hield de veelbeloovende Jongeling D. MERENS, eene korte redevoering, *de exemplorum efficacia*.

Waar op gemelde D. MERENS, van de tweede naar de eerste, en T. K. R. HUIDECOPER, van de vijfde naar de vierde Classen bevorderd werden. Hier op volgde de uitdeeling der prijzen aan D. MERENS, J. VAN SLOT, J. G. H. SWAAN, T. C. R. HUIDECOPER, en R. J. KONING, welke allen met bevalligheid hunne gratiarum actiones verrigtte.

Besluitende de Rector de plegtigheid met een hollandsch vers, waar in hij de Jongelingen aanmaande, de keus van HERCULES, na te volgen.

Het Orgelmuziek veraangenaamde deze plegtig-

tig-

Digitized by Google

tigheid, zoo wel als eenige Latijnsche regelen, door de Leerlingen opgezongen, waar van de muziek door den kundigen Organist SWARTHOFF, de woorden door den Rector vervaardigd waren.

DEVENTER.

Den 24sten Dec. 1817. Heden had de publieke Promotie en Prijsuitdeeling, bij onze Latijnsche Scholen, plaats, na dat op den 22sten dezer de Leerlingen der onderscheidene Clasen, in het openbaar Examen, blijken van hunne vorderingen, zoo wel in 't Grieksch en Latijn, als in de andere vakken van onderwijs, thans op onze Scholen geleerd wordende, hadden gegeven. Na eene korte voorafspraak van den Rector, hielden twee voortreffelijke Jongelingen J. A. SCHNEITHER en F. A. A. C. VAN LIJNDEN, oefeningshalve, korte, door henzelven opgestelde, redevoeringen: de eerste *de Xenophontis Atheniensis vitâ et scriptis* d. i. over het leven en de schriften van *Xenophon* den *Athenienser*, de tweede *de* M. FURIO CAMILLO, *Romano Dictatore* d. i. *over den Romeinschen Dictator* M. FURIUS CAMILLUS, beide deze redevoeringen werden met bevalligheid uitgesproken, en met genoegen gehoord.

Hier na had de Prijsuitdeeling en bevordering naar hoogere Clasfen plaats. Tot de eerste Clasfe werden bevorderd: J. A. SCHNEITHER, F. G. HOUCK en F. A. A. C. VAN LIJNDEN, waar van de beide eersten eenen prijs ontvingen. Tot de tweede Clasfe: G. J. IJSSEL DE SCHEPPER, G. D. JORDENS, A. VAN DE GRAAF, A. C. MOM FAURE, J. B. DIBBITZ en J. KUIPERS, waar van de eerste met eenen prijs werd begiftigd, — tot de derde Clasfe: J. W. BIRNIE, R. JORDENS, W. A. VAN DE GRAAF en H. POL, — tot de vierde Clasfe: A. J. VAN BEECK CALKOEN, J. S. VAN NAAMEN en W.

C. VAN BOETZELAAR; ontvangende op de derde Clasfe: J. W. BIRNIE, en op de vierde Clasfe: A. J. VAN BEECK CALKOEN, den prijs. Tot de vijfde Clasfe eerste afdeeling: G. J. BRUCE, F. G. NOURIJ, P. J. H. IJSSEL DE SCHEPPER en H. KRONENBERG, tot de tweede afdeeling: W. M. J. VAN DIELEN, P. C. VAN DEN VELDEN, H. HENDRIKS, E. WOLF, D. G. BRASPOT en H. KROON, op welke Clasfe prijzen werden behaald, door G. J. BRUCE, P. J. H. IJSSEL DE SCHEPPER, H. KRONENBERG, D. G. BRASPOT en H. KROON; eindelijk werd tot de eerste afdeeling van de zesde Clasfe bevorderd, G. VROLIJK.

Den fchrijfprijs behaalde op de vijfde Clasfe: F. G. NOURIJ, en op de zesde Clasfe G. VROLIJK.

Deze plegtigheid liep tot genoegen der talrijk vergaderde toehoorders af, terwijl wij reden hebben, ons in den bloei onzer Scholen te verheugen.

GRONINGEN.

Den 19den Dec. 1817. Na dat op den 17den en 18den dezer, de Leerlingen onzer Latijnfche Scholen, tot bijzonder genoegen der Edele Achtbare Heeren Curatoren, de doorflaandfte bewijzen hunner vorderingen, in de Griekfche en Latijnfche talen, zoo wel, als in de daar toe betrekkelijke Wetenfchappen, hadden gegeven: had heden de plegtige uitdeeling der Eereprijzen, benevens de bevordering tot hoogere Clasfen plaats; wegens bijzondere vordering in de talen, werden met prijzen begiftigd: de uitmuntende Jongelingen, P. HOFSTEDE DE GROOT, J. L. SCHAAP, JR., G. A. STRATINGH, E. L. ZUIDEMA, en P. L. DE GAVERE, welke met groote bevalligheid, voor het ontvangene, aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigden. Om aanhoudenden ijver en pligtsbetrachting, werden, onder toepasfelijke aanfpraken door den Heer Rector, M. P.

Digitized by Google

P. TERPSTRA; aan de volgende veel belovende Leerlingen, getuigschriften overhandigd: C. MULDER, P. ABRESCH, J. A. DEEN, H. J. COHEN, O. A. KRUIGER, J. L. TRIP en J. F. VAN ENSCHUT, in de zesde Clasfe: J. SIBINGA, L. A. OFFERHAUS, H. KEIZER, G. LANDWEER, C. J. DURLEU, G. H. J. BENNEMA DE PONTHIER, F. HOUWING en L. OFFERHAUS, in de vijfde Clasfe: A. TONKENS, D. DE VRIES REILINGH, J. BRAAK, H. J. OFFERHAUS, A. RUTGERS, H. J. REIJERS, J. KEIZER, A. HUISINGH NOORMAN en RHIJNVIS FEITH, in de vierde Clasfe: van de zesde tot de vijfde Clasfe werden bevorderd, P. L. DE GAVERE, C. MULDER, P. ABRESCH, J. A. DEEN, J. COHEN, O. A. KRUIGER en H. FOLMER, van de vijfde tot de vierde Clasfe: E. L. ZUIDEMA. J. SIBINGA, L. A. OFFERHAUS, R. T. DE KOCK, en J. BOSMAN TRESLING, van de vierde tot de derde Clasfe: G. A. STRATINGH, S. B. LOHMAN, A. TONKENS, D. DE VRIES REILINGH, J, BRAAK, H. J. OFFERHAUS, A. RUTGERS, H. J. REIJERS en J. KEIZER, van de derde tot de tweede Clasfe: J. S. SCHAAP, JR., E. VAN SWINDEREN, J. TERPSTRA en B. TEN BRINK, van de tweede tot de eerfte Clasfe: P. HOFSTEDE DE GROOT, W. DE MAREES VAN SWINDEREN, W. DE S. LOHMAN, H. S. DIJKEN, C. H. GOCKINGA en S. GOCKINHA, C. Z.

De Rector opende deze plegtigheid, met een betoog *der menfchen-kennis van* OVIDIUS, *zigtbaar in den brief van* PENELOPE *aan* ULIJSSES. Een aangenaam Muziek opende, verpoosde en eindigde dit letterfeest, het welk een groot aantal toehoorders, door hunne tegenwoordigheid luister bijzette.

BENTHEIM.

Den 3den Dec. J. l., is alhier de Wel Eerw. Heer P. A. SCHULTZ, S. S. Min. Cand., federt

1798 Rector der Latijnsche School, na een tijd lang aan de waterzucht veel geleden te hebben, in het 54ste jaar zijnes ouderdoms overleden, hartelijk betreurd van zijne nabestaanden, en van allen, welke zijne kundigheden, en menschlievend gemoedsbestaan, gekend hebben.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HOEVELAKEN vakant. Zie Nov. 1817.

RENKUM EN HEELSUM. Zie Nov. 1817.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN. Den 27sten December l. l., ontvingen wij het berigt, dat de Wel Eerw. zeer geleerde Heer W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, onze beroeping, onder inwachting der vereischte approbatiën, had aangenomen.

BATENBURG. Onze Leeraar, B. TE GEMPT, ontving den 21sten November l. l., een aanbod van beroeping van de Gemeente van *Helvoirt* en *Haren*, doch heeft daar voor, na beraad bedankt.

LOBITH. Onze van *Erichem* tot ons overgekomen Leeraar, F. C. VAN VLOTEN, werd op den 21sten December l. l., onder ons bevestigd, door den Consulent, den Wel Eerw. Heer A. E. JANSSEN, Pred. *Houwen* en *Aart*, die ten Tekst nam *Joh.* XIII: 34, 35, en deed dien zelfden dag zijne Intrede, predikende over 1 *Joh.* III: 18.

PUF-

Digitized by Google

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

HEES EN NEERBOSCH ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

SLIJK EWIJK EN OOSTERHOLT vakant. Zie Dec. 1817.

ZUTPHEN.

ALMEN, den 21ſten December 1817. Onze Leeraar A. VAN GELDER, van hier naar de Gemeente van *Haringkarſpel* en *Dirkshorn* beroepen zijnde, heeft voor deze beroeping bedankt.

TIEL.

TIEL, den 26ſten December 1817. In de voormiddag Godsdienstoefening, berigtte ons onze Leeraar P. SPECHT GRIJP, het afſterven van Ds. H. HOFFMANN, ſints den jare 1785, van hier naar de Gemeente van *Amſterdam* vertrokken. — Wij werden opgewekt om 's Mans arbeid onder ons in zegenende gedachtenis te houden, en uit zijn verſcheiden nuttig onderwijs voor ons zelve, op te zamelen.

LIENDEN, den 21ſten December. Heden maakte ons, onze Leeraar B. R. DE GEER bekend, dat hij de beroeping naar de Gemeente van *Lith*, *Lithoijen* en *Keſſel*, onder de Claſſis van *'s Hertogenbosch*, had afgeſlagen, en verbond zich weder aan ons, met eene Leerrede over *Rom.* XI: 36 *Uit Hem* enz.

Van *Everdingen* kan de Correspondens melden, dat de Pred. aldaar, Ds. W. N. ROLDANUS, eene beroeping naar *Egmond aan Zee* heeft ontvangen, en ſchoon het Hem niet legaal berigt is, meent hij tevens te kunnen opgeven, dat zijn Eerw. die beroeping heeft aangenomen.

OPHEUSDEN, den 7den Januarij 1818. Heden werd alhier, na bekomene handopening van

Digitized by Google

Z. M. onzen Geliefden Koning, door den Kerkeraad in tegenwoordigheid van den Consulent gemaakt, het navolgend zes- en drietal van Predikanten:

Zestal:

DD. LAMMERTS, FANGMAN, VAN GORKOM, VAN VEEN, KETS en ROMIJN. Predd. te *Kesteren*, *Hemmen*, *Bennekum*, *Aalburg* en *Heesbeen*, *Lathum* en *Bodegraven*.

Drietal:

DD. VAN VEEN, LAMMERTS, VAN GORKUM.

Uit deze drie is beroepen, Ds. VAN VEEN, en zijn Eerw. de beroepbrief toegezonden.

ZOELEN staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.

ASCH staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.

ERICHEM vakant. Zie Dec. 1817.

BOMMEL.

WAARDENBURG EN NEERIJNEN, den 25sten Dec. 1817. Onze Leeraar Ds. D. TIJSSEN, van hier naar *Leeuwarden* beroepen zijnde, heeft die beroeping, na eenige dagen van beraad, aangenomen, en gaf ons heden hiervan kennis.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN. Zie Oct. 1817.

HEDEL vakant. Zie Nov. 1817.

GELLICUM EN RHENOIJ, staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

HARDERWIJK.

DOORNSPIJK. Na dat Ds. J. P. VERFF, Pred. te *Hasselt*, voor de beroeping had bedankt, heeft de Kerkeraad den 3den Dec. l. l., op nieuw een drietal van Predikanten gemaakt, bestaande uit de Heeren:

DD. F. C. EVERAARS, Predd. te *Lopik* en *Capauw*. J. B. STAVERMAN, te *St. Jansga*, en L. BAKKER, te *Nieuwetonge*.

Waar

Digitized by Google

Waar uit den 4den December beroepen is: F. G. EVERAARS, doch ook deze, na beraad, voor de beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad weder, onder het bestuur van den Consulent P. A. LE FEVRE DE MONTIGNIJ, Pred. te *Elburg*, den 29sten Dec. l. l., het volgend drietal benoemd:

DD. J. P. VERFF, J. R. STAVERMAN en L. BAKKER.

En uit hetzelve den 8sten Januarij beroepen, J. R. STAVERMAN, Pred. te *St. Jansga.*

ELBURG vakant. Zie Oct. 1817.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

WILSVEEN, den 6den December 1817. Heden ontving onze Leeraar J. VAN DER EIJK, eene beroeping van de Gemeente van *Kolhorn*, onder de Classis van *Alkmaar*, en heeft na beraad, voor dezelve bedankt.

TER HEIDE, den 11den Januarij. Onze door Z. M. den Koning der Nederlanden benoemde Leeraar, Ds. E. A. BOERMAN, op den 9den December l. l., Kerkelijk beroepen, en dit beroep, na de gewone Voorstellingen aan de Gemeente, door het Klassikaal Bestuur van *'s Gravenhage*, geapprobeerd zijnde, is zijn Wel Eerw. heden alhier bevestigd, door Ds. H. W. BENIER, Pred. te *Monster* als Consulent, met 2 *Tim.* IV: 5*b*. *Doe het werk van eenen Evangelist, maak dat men van uwen dienst ten volle verzekerd zij.* De Bevestigde deed zijne Intrede met *Philipp.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen, door Christus die mij kracht geeft.*

NOOTDORP. Zie Dec. 1817.

'T WOUD vakant. Zie Dec. 1817.

Digitized by Google

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM. Eng,lſche Presbijteriaanſche Kerk vakant. Zie Mei 1816.

L E IJ D E N.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Op den 26ſten Decemb. l. l., heeft Ds. DAGEVOS, onze Leeraar, doch beroepen te *Akerſloot*, Claſsis van *Alkmaar*, zijne afſcheidsrede gedaan, met de woorden van *Joh.* XVII: 6a *Ik heb uwen naam geopenbaard den menſchen.*

LEIJMUIDEN EN KALSLAGEN. Op den 2den Jan dezes jaars, is bevestigd door Ds. A. H. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Rhijnzaterwoude*, als Conſulent, Ds. R. W. VAN ROSSUM, alhier beroepen, met de woorden van *Joh.* Openb. V: 11 en 12. *En ik zag en ik hoorde eene ſtem veler Engelen, rondom den throon enz.* De bevestigde Leeraar deed 's namiddags zijne intredeleerrede, met *Joh.* VII: 14—18. *Doch als het nu in het midden van het feest was, zoo ging Jezus op in den tempel en leerde, en de Joden verwonderden zich, zeggende, hoe weet deze de ſchriften, daar hij ze niet geleerd heeft? Jezus antwoordde hun en zeide: mijne leer is de mijne niet, maar des genen, die mij gezonden heeft enz.*

OUDE EN NIEUWE WETERING. Op den 12den Jan. l. l., zijn, onder het Beſtuur van Ds. A. G. VAN ALDERWERELD, Pred. te *Rhijnzaterwoude*, Couſulent, in plaats van Ds. NIEKERK, Pred. te *Aarlanderveen*, de navolgende nominatien gemaakt, ter vervulling der vakature alhier bovengemeld. Op het twaalftal werden gebragt:

DD. J. VAN DER EIJK, Predd. te *Wilsveen.* T. LEM, te *Bovenkarſpel.* A. G. VAN ALDERWERELD, te *Rhijnzaterwoude.* A. ASTRO, te *Zevenheven.* J. DE WEERT, te *Nieuwveen.* P. VAN AMEREN,

KEN, te *Anthenijpolder*. J. MUNTING, te *Sprang*. M. P. VAN DER HAMMEN, te *Ilpendam*. J. LETTE, te *Driehuizen* en *Zuidſcharwoude*. J. BOON, te *Zwaag*. N. C. LA LAU, te *Dubbeldam*. en H. WORST te *Etershem* en *Schardam*.

Op het zestal:

DD. J. VAN DER EIJK, J. LEM, A. G. VAN ALDERWERELD, H. ASTRO, J. DE WEERT en P. VAN AMEREN.

Op het drietal:

DD. J VAN DER EIJK, J. LEM en A. G. VAN ALDERWERELD.

Waar uit is verkoren tot onzen Leeraar: Ds. J. VAN DER EIJK, Pred. te *Wilsveen*.

HILLEGOM. Zie Nov. 1817.

D O R D R E C H T.

BRANDWIJK EN GIJBELAND. Zie Oct. 1817.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND. Zie Nov. 1817.

HOOG BLOKLAND ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

G O U D A.

LEERDAM, den 29ſten Dec. 1817. Onze oudſte Leeraar, Ds. W. L. VAN MEURS, den 12den dezer eene beroeping naar *Nijmegen*, ontvangen hebbende, heeft ons op den 28ſten kennis gegeven, dezelve te hebben aangenomen, waar door eerlang *Leerdam*, zal vakant zijn.

LEERBROEK, den 30ſten Dec. 1817. Ds. H. HORST, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, ter vervulling van de beſtaande vakature, de volgende nominatien gemaakt:

Twaalfſtal:

DD. A. M. VAN WILLES, Predd. te *Aagtekerke* bij *Middelburg*. A. H SCHOLTE, te *Druten*. enz. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Sleeuwijk*. W. VAN GENDT DE LEEUW, te *Hardinksveld*, B. VAN WILLES, te *Nieuwland*. M. P. VAN DOESBURGH, te

Digitized by Google

te *Hoofnaar*. H. J. KROM, te *Schelluinen*. EN MAANDAG, te *Kedichem*. H. S. KROESE, te *Hoogvliet*. J. CORELL, te *Meerkerk*. J. LAMMERÉE, te *Lieksmond*. W. VERVOORN, te *Philipsland*.

Zestal:

DD. A. M. VAN WILLES, A. E. SCHOLTE, J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, J. CORELL, J. LAMMERÉE en W. VERVOORN.

Drietal:

DD. A. H. SCHOLTE, A. M. VAN WILLES en J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK.

En daar uit met eenparigheid beroepen: A. H. SCHOLTE, Pred. te *Druten*, *Afferden* en *Deest*.

NOORDELOOS vakant. Zie Nov. 1817.

STOLKWIJK. Zie Dec. 1817.

B R I E L L E.

HELLEVOETSLUIS, den 16den October. Ter vervulling der alhier aanstaande vakature, door het Emeritus verklaren van onzen Predikant C. LOURON, heeft de Kerkeraad, het volgend twaalftal geformeerd:

DD. D. VAN LEEUWEN, H. L. DE JONGE, C. A. VAN SCHAGEN, E. J. VAN WEZEL, L. VALK, J. LEM, C. LOREIJN, A. SCHOTSMAN, J. BONTE, A. VAN BLOKHUIZEN, J. SJOERNIS en A. TREFFERS, respective Predikanten te *Nieuwhellevoet*, *Oostzouburg*, *Kapelle op den IJssel*, *Westbroek* en *Achttienhoven*, *Steenbergen*, *Bovenkarspel*, *Schipluiden*, *Ouwerkerk* in *Duiveland*, *Goedereede*, *Ketel*, *Fijnaart* en *Heiningen* en *Waspik*.

Hier uit dit zestal:

DD. D. VAN LEEUWEN, A. TREFFERS, C. LOREIJN, C. A. VAN SCHAGEN, E. J. VAN WEZEL en A. VAN BLOKHUIZEN.

Vervolgens dit drietal:

DD. A. TREFFERS, D. VAN LEEUWEN en E. J. VAN WEZEL.

En is, op den 23sten Oct. daaraanvolgende, be-

Digitized by Google

beroepen, Ds. A. TREFFERS, Pred. te *Waspik*, welke onze beroeping, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

HELLEVOETSLUIS, den 16den November. Onze Emeritus verklaarde Predikant, C. LOURON, heeft heden van deze Gemeente affcheid genomen, met eene rede naar aanleiding van *Colosf.* IV: 18. 1ſte en 3de gedeelte.

OUDENHOORN. Onze Leeraar R. W. VAN ROSSUM, heeft heden, den 14den December, zijne affcheidsrede van ons gehouden, over *Hand.* XX: 36, 37 en 38. en is daar na vertrokken naar de Gemeente van *Leimuiden* en *Kalſlagen.*

OUDENHOORN, den 17den Dec. Na bekomene handopening van den Heer Commisfaris Generaal, heeft de Kerkeraad, ter vervulling onzer vakature, onder directie van onzen Consulent, Ds. H. LA VERGE, Predikant te *Abbenbroek*, geformeerd het volgend zestal:

DD. C. DE VISSCHER, Predd. te *Herkingen.* DOEDES, te *Ingen.* M. P. VAN DOESBURG, te *Hoornaar.* D. VAN LEEUWEN, te *Nieuw Helvoet.* H. SCHREIJ, te *Langerak bezuiden de Lek.* en J. DE WIT, te *Spijk.*

De drie eersten op het drietal geplaatst zijnde, is daar uit beroepen, de Wel Eerw. Heer C. DE VISSCHER, Pred. te *Herkingen*, welke deze beroeping heeft in beraad genomen.

KORENDIJK, den 25ſten Dec. Onze Leeraar J. VAN SCHAICK, maakte ons op den 17den December bekend, dat hij voor de op hem uitgebragte beroeping, naar *Brielſs Nieuwland*, bedankt had, en verbond zich den 21ſten daar aan volgende, op nieuws aan deze Gemeente, met eene Leerrede over 1 *Thesſ.* III: 7—13.

SIMONSHAVEN EN BIERT. Na gunstig verkregene handopening, van den Heer Commis-

misſaris Generaal, maakte de Kerkeraad alhier, op den 27ſten Nov. eenen aanvang met het werk der beroeping, van eenen Predikant, onder het Beſtuur van den Conſulent Ds. C. GUTTELING, Pred te *Zuidland*, en formeerde het volgend drietal:

DD. C. DE VISSCHER, Predd. te *Herkingen*. L. VOERMAN, te *Scherpenisſe*. en H. VAN BLOKHUIZEN, *in de Ketel*.

En heeft daar uit met eenparige ſtemmen beroepen, Ds C. DE VISSCHER, Pred. te *Herkingen*, welke deze beroeping in beraad nam, en heden den 25ſten Dec. ons het berigt zond, dat zijn Eerw. voor dezelve bedankte.

SIMONSHAVEN EN BIERT blijft dus vakant.

HEKELINGEN vakant. Zie Nov. 1817.

OUDDORP. Zie Dec. 1817.

BRIELS NIEUWSLAND. Zie Dec. 1817.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 22ſten December 1817. Eergisteren is alhier overleden, Ds. H. HOFFMANN, ſedert 1785. Pred. in de Gemeente van *Amſterdam*. Zijne Ambtgenooten hebben gisteren met de Gemeente, aan den Overledenen in liefde gedacht.

AMSTERDAM, den 23ſten December 1817. Heden is door Diakenen, voor wijlen Prof. J. VAN NUIJS KLINKENBERG, tot Leeraar in zijne plaats, uitgebragt het volgende zestal:

DD. P. R. A. SALTET, J. J. SCHOLTEN, J. L. NIJHOFF, T. M. VAN GULPEN, S. CROMMELIN en J. R. BARENDS, Predd. te *Purmerende*, *Breda*, *Gouda*, *Nijmegen*, *Zaltbommel* en *Vollenhoven*.

En

Digitized by Google

En daar uit dit drietal:

DD: P. R. A. SALTET, J. J. SCHOLTEN en S. CROMMELIN.

AMSTERDAM, den 30sten December 1817. Door den Grooten Kerkeraad heden vergaderd, zijn de beide te voren uitgebragte drietallen, tot een zestal gemaakt:

DD. D. P. FARRET, D. SCHIFF en S. D. DE KEIJZER, P. R. A. SALTET, J. J. SCHOLTEN en S. CROMMELIN.

En daar uit dit drietal:

DD. S. D. DE KEIJZER, D. SCHIFF en J. J. SCHOLTEN, Predd. te *Haarlem*, *Weesp* en *Breda*.

En ten zelfden dage is daar uit beroepen:

D. S. D. DE KEIJZER, Pred. te *Haarlem*.

Ten zelfden tijde is door Predd. en Ouderlingen, in de plaats van wijlen Ds. G. DE HAAS, na goedgunstig verkregene handopening van Z. K. M., dit volgende zestal uitgebragt:

DD. A. W. HASELAAR, J. C. FABIUS, J. G. VELTMAN, J. KORTENHOEF SMITH, J. E. VOET VAN CAMPEN en R. VAN VLOTEN, Predd. te *Zevenbergen*, *Delft*, *Dordrecht*, *Schiedam*, *Leijden* en *Voorburg*.

En daar uit dit drietal:

DD. A. W. HASELAAR, J. C. FABIUS en J. G. VELTMAN.

AMSTERDAM, den 6den Jannarij 1818. Heden is door Diakenen, voor wijlen Ds. G. DE HAAS, het volgende zestal gemaakt:

DD. J. KORTENHOEF SMITH, H. OORT, J. PRINS, J. LULOFS, G. KUIPER en J. J. HIEBINK, Predd. te *Schiedam*, *Rotterdam*, *Alkmaar*, *Almelo*, *Haarlem* en *Heino*.

En daar uit dit drietal:

DD. J. KORTENHOEF SMITH, H. OORT en J. PRINS.

AMSTERDAM, den 13den Januarij 1818. Door den Grooten Kerkeraad, zijn heden de

twee

twee drietallen den 30sten December l. l., en den 6den dezer uitgebragt, tot een zestal geformeerd:

DD. A. W. HASELAAR, J. C. FABIUS, J. G. VELTMAN, J. KORTENHOEF SMITH, H. OORT en J. PRINS.

En daar uit dit drietal:

DD. H. OORT, J. KORTENHOEF SMITH en A. W. HASELAAR,

En is daar uit beroepen:

D. J. KORTENHOEF SMITH, Pred. te *Schiedam*.

Op denzelfden dag is door Predd. en Ouderlingen, in de plaats van wijlen Ds. H. HOFFMANN, na gunstig verkregene handopening van Z. K. M. dit volgende zestal uitgebragt:

DD. J. VAN BLIJENBURGH, J. J. METELERKAMP, J. P. WIJS, A. F. VAN DER SCHEER, J. C. HIMMELMAN en D. H. WILDSCHUT, Predd. te *Weesp*, *Delft*, *Hilversum*, *Hillegondsberg*, *Bleiswijk* en *Dordrecht*.

En daar uit op het drietal:

D. J. VAN BLIJENBURGH, J. P. WIJS en A. F. VAN DER SCHEER.

AMSTERDAM, den 14den Jan. Onze beroepene Leeraar, S. D. DE KEIJZER, heeft de op hem uitgebragte beroeping, onder inwachting van de gunstige goedkeuring van Z. K. M. aangenomen.

AMSTERDAM, den 20sten Jan. Door Broederen Diakenen, is heden uitgebragt, het volgende zestal:

DD. W. VAN VOORTHUIJZEN, Predd. te *Vreeland*. G. J. ROOIJENS, te *Harlingen*. W. VAN GENT DE LEEUW, te *Hardingxveld*. J. DE HEER, PZ., te *Valburg* en *Homoed*. H. MANGER, te *Haarlem*. C. HACKE, te *Haarlem*.

Drietal:

DD. G. J. ROOIJENS, H. MANGER en W. VAN GENT DE LEEUW.

AM-

Digitized by Google

AMSTERDAM, den 11den Januarij. Heden is alhier overleden, Ds. J. VAN EIJK, laatst Pred. te *Muiden*, onder deze Classis.

AMSTERDAM vakant. Zie April 1817.

AMSTERDAM Engelsche Kerk vakant. Zie Dec. 1817.

WAVERVEEN staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

HAARLEM.

ZANDVOORT, den 12den Januarij 1818. Daar het beroep des Kerkeraads alhier, uitgebragt op Ds. J. VAN RHEE, Pred. te *Enum*, na Kerkelijk te zijn goedgekeurd, ook de Koninklijke approbatie ontvangen heeft, bij Besluit Z. M. van den 3den dezer, hopen wij eerlang de vakature alhier weder vervuld te zien.

ALKMAAR.

OOSTVLIELAND. Van de beroeping van Ds. W. PETERSEN, naar *Huisduinen*, en deszelfs affcheid van hier, heeft de Correspondens nog geen legaal berigt bekomen.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, den 24sten Nov. 1817. Uit het op den 12den l. l., gemaakte drietal, is, ten overstaan van den Consulent J. B. HARTMAN, AZ., Pred. te *Warmenhuizen*, alhier beroepen de Wel Eerw. zeer gel. Heer A. VAN GELDER, Pred. te *Almeu*, doch zijn Eerw. heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt.

De Kerkeraad heeft daar om weder, den 7den Januarij 1818, onder Bestuur van den Consulent, het volgende zestal geformeerd:

DD. F. BOON, Predd. te *Zwaag*. T. VAN SPAL, te *Koedijk*. S. TIMMERMAN HUBERT, te *Kwadijk*. J. B. HARTMAN, AZ. te *Warmenhuizen*. J. NIKKEL, te *Beets*, en L. J. VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*.

Drie-

Drietal:

DD. F. BOON, T. VAN SPAL en J. NIKKEL.

En hier uit ten zelfden dage beroepen, de Wel Eerw. Heer F. BOON, Pred. te *Zwaag*, wien dit beroep is toegezonden.

EGMOND AAN ZEE, den 28ſten Dec. 1817. De, van *Everdingen*, tot ons geroepen Leeraar, W. N ROLDANUS, heeft deze beroeping aangenomen.

OOSTEREND OP TEXEL. Den 31ſten Dec. 1817, maakte, bij de ſluiting van het jaar, onze Leeraar, R. SCHOUTEN, ons bekend, dat hij de beroeping naar de Gemeente van *Hauwaart*, onder de Claſſis van *Hoorn*, had aangenomen, onder afwachting van de approbatie, zoo van het Kerkelijk Beſtuur, als van Z. M. den Koning.

AKERSLOOT, den 11den Januarij 1818, is onze beroepen Leeraar, Ds. D. DAGEVOS, onder ons bevestigd, door Ds. J. WELDIJK, rustend Pred. van *Gouda*, bij afſtand van onzen Conſulent, Ds. P. D. WELTER, Pred. te *Heilo*, met de woorden van *Hand.* XVI: 17*b*. *Deze menſchen zijn dienstknechten Gods des Allerhoogſten, die ons den weg der zaligheid verkondigen.* Des namiddags deed de Bevestigde zijne intrerede, met de uitſpraak van Paulus 1 *Cor.* XII: 31. *Doch ijvert naar de beste gaven, en ik wijze u een weg, die nog uitnemender is.*

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK, den 11den Jan. Onze Leeraar, Ds. P. P. VAN EIJKEN, is op zijn verzoek, daar toe door zijne zwakte en gedurige ongeſteldheid gedrongen, door Z. M. den Koning, gunstiglijk Emeritus verklaard, ſalvo honore et ſtipendio. Zoo dat ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK eerlang vakant zal worden.

BURG OP TEXEL. Zie Oct. 1817.

HEI-

Digitized by Google

HEILO staat vakant te worden. Zie Oct. 1817.
GRAFT. Zie Nov. 1817.
KOLHORN vakant. Zie Nov. 1817.
DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.
BARZINGERHORN EN HARINGHUIZEN. Zie Dec. 1817.

H O O R N

URSEM, den 13den November 1817. Heden werd alhier, door den Kerkeraad, ten overstaan van den Pred te *Hensbroek* J. F. RUPPEL, gemaakt eene Nominatie, bestaande uit:

DD. A. B. HAGEN, Predd. te *Schermerhorn*. A. R. MOURER, te *Grootschermer*. J. F. RUPPEL, te *Hensbroek*. C. WARNSINCK, te *Zeddam*. J. SCHARDAM, te *Holijsloot* en *Uitdam*, en P. HAGOORT, Prop. onder de Clasfis van *Gorinchem*.

Dadelijk werd hier uit benoemd:

DD. RUPPEL, HAGEN en HAGOORT.

En is daar uit tot Pred. hier ter plaatse beroepen: de Wel Eerw. Heer P. HAGOORT, welke deze beroeping heeft aangenomen. —

ENKHUIZEN vakant. Zie Aug. 1817.
GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Zie October 1817.
ZIJBEKARSPEL. Zie Nov. 1817.
SCHARWOUDE. Zie Nov. 1817.
HOUWAART. Zie Dec. 1817.
MIDWOUD. Zie Dec. 1817.

E D A M.

WARDER. Zie Nov. 1817.
MIDLIE. Zie Dec. 1817.
BEEMSTER vakant. Zie Dec. 1817.

Digitized by Google

Z E E L A N D.

MIDDELBURG.

RITTHEM, den 10den Jannarij. De beroeping alhier uitgebragt op den Wel Eerw. zeer gel. Heer P. MOLLIJON LOIJSEN, Pred. te *Elkerzee*, is, na door het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, op den 4den Dec. l. l. te zijn goedgekeurd, bij Koninklijk Besluit van den 18den daaraanvolgende, No. 59. geapprobeerd geworden.

VROUWENPOLDER, den 12den Dec. 1817. Onze Leeraar J. MEERBURG SNABENBERG, van hier naar *Ellewoudsdijk*, beroepen zijnde, heeft na beraad, voor dezelve bedankt.

MIDDELBURG, Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

MIDDELBURG. Zie Dec. 1817.

Z I E R I K Z E E.

ELKERZEE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

G O E S.

HEINKENSZANDE. Den 1sten Dec. 1817, overleed alhier, in den ouderdom van ruim 76 jaren, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. H. OUDKERK, laatst rustend Leeraar dezer Gemeente. Zijn Wel Eerw. werd geboren te *Haamstede*, den 19den Julij 1741. Deszelfs ouders waren: de Wel Eerw. zeer gel. Heer S. OUDKERK, in leven Predikant aldaar, en wijlen Mejufvrouw RIJKJE BOBBEZON. Na met lof zijne studien op *Leijden*'s Hooge School voltrokken, en tot den Kerkedienst toegelaten te zijn, werd zijn Wel Eerw. bevestigd, in de vereenigde Gemeenten van *Bruchem* en *Kerkwijk*, onder de Eerw. Classis van *Zaltbommel*, den 16den Nov. 1766, en verkondigde aldaar, zoo wel als in de Gemeenten van *Houtenisse* en *Ossenisse*, *Waarden*, *Kloe-*

Kloetingen, *Wemeldingen*, en alhier, alle onder de Eerw. Classis van *Zuidbeveland*, het Evangelie der zaligheid, tot dat het Z. Koninklijke Majesteit behaagde, hem, door ouderdom en zwakheid, buiten staat, om langer geregeld zijnen dienst te vervullen, den 19den Junij 1815, gunstig het pensioen van Emeritaat te verleenen. Zijn Eerw. heeft, uit deszelfs huwelijk met wijlen Vrouwe J. R. LENSHOEK, slechts eenen zoon gehad, namelijk, wijlen den Heer Mr. S. OUDKERK, dien hij, tot zijne grievende smart, zich in het jaar 1811, door den dood zag ontrukken, nalatende eene dochter en twee zonen, alle nog minderjarig, welke nu, benevens de overige talrijke bloedverwanten en nabestaanden van onzen overledenen, deszelfs gemis betreuren.

Onze Leeraar Ds. J. J. STORIJ, maakte ons in de wekelijksche avond godsdienstoefening, den 3den dezer, in de voorafspraak, het afsterven van zijnen grijzen voorganger bekend, en bepaalde ons, op den daar aan volgenden dag des Heeren, meer opzettelijk bij het zelve, naar aanleiding van 1 *Thess.* IV: 13 ons de troostgronden van het Evangelie, bij het afsterven onzer vrienden voorhoudende, en tevens ons voor den geest brengende, hoe de overledene ons ook die troostgronden steeds nadrukkelijk verkondigd, en zoo ernstig, als aanhoudend, door leer en wandel, beide vermaand had, dat ook wij, door eenen wandel, het Evangelie waardig, er naar staan zouden, om dezelve ook in onzen dood te kunnen genieten.

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 12den Dec. 1817. Heden heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door de benoeming van onzen vorigen Leeraar, Ds. J. W. KÖNIG, tot Predikant bij de Guarnisoenen van *Namen*, *Marienburg* en

Digitized by Google

Philippeville, na verkregene handopening, onder Bestuur van den Consulent Ds. C. VAN DEN BRINK, Pred. te *Krabbendijke*, gemaakt het volgend zestal van Predikanten:

DD. P. J. CONRADI, Predd. te *Baarland*. C. VAN DER BRINK, te *Krabbendijke*. J. BOLDERMAN, te *Biefelingen*. G. KOOL, te *IJzerfekke*. K. LE FEVRE, te *Wemeldingen*, en J. DAGEVOS, te *Kruiningen*.

En daar uit de drie eersten op het drietal geplaatst en vervolgens beroepen: Ds. P. J. CONRADI, Pred. te *Baarland*, die, na eenige dagen van beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Zoo dat:

FORT BATH, RILLAND EN BATH nog vakant blijft.

ELLEWOUTSDIJK, den 12den Dec. 1817. Heden heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, met medestemming der Ambachtsheeren, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. Z. MEILING, naar *Kattendijke*, na verkregene handopening, onder Bestuur van den Consulent, Ds. J. F. HENRIJ, Pred. te *Overzande* en *Driewegen*, gemaakt het volgende zestal van Predikanten:

DD. J. MEERBURG SNARENBERG, Predd. te *Vrouwenpolder*. J. A. ANOSI, te *Borfelen*. D. A. BUIJT, te *Nisse*. D. VAN BASSELAAR, te *Biervliet*. J. BERKENS, te '*s Heerarendskerke*. en A. MENSMA VAN WILLES, te *Aagtekerke*.

En daar uit de drie eersten op het drietal geplaatst, en vervolgens beroepen, Ds. J. MEERBURG SNARENBERG, Pred. te *Vrouwenpolder*, onder de Classis van *Middelburg*, die, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Zoo dat

ELLEWOUTSDIJK nog vakant blijft.

WAARDEN, den 14den Dec. 1817. Ds. J. BOLDERMAN, Pred. te *Biefelingen*, alhier in de vakature predikende, maakte ons, in zijne voor-

af-

Digitized by Google

affpraak, over *Joan.* XI: 11*b.* het overlijden bekend, van eenen onzer vorige Leeraren, Ds. W H. OUDKERK, Emeritus Predikant te *Heinkenszande*, en wekte ons vervolgens op, om de nietigheid van alles, en de eeuwigdurende kracht van Gods woord, of liever zijne onveranderlijke trouw, in het vervullen van zijne beloften, te overwegen, en in den wandel uit te drukken.

WAARDEN, den 25sten Dec. 1817. Ds. G. J. LETTE, Pred. te *Cats*, alhier beroepen, heeft voor deze beroeping bedankt. Zoo dat

WAARDEN nog vakant blijft.

CATS, den 25sten Dec. 1817. Onze Leeraar, Ds. G. J. LETTE, maakte ons heden bekend, dat hij voor de beroeping naar *Waarder*, had bedankt.

BAARLAND, den 4den Jan. 1818. Onze Leeraar, Ds. P. J. CONRADI, voor drie weken, naar de Gemeente van het *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath*, beroepen zijnde, maakte ons heden bekend, dat hij voor die beroeping had bedankt.

KAPPELLE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

IJZENDIJKE.

TER NEUZE, den 29sten November 1817. Onder inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, heeft de Heer P. SIX DIJKSTRA, Pred. te *Kapelle*, de beroeping herwaarts, aangenomen.

HULST, den 3den December 1817. Emeritus verklaard, door Z. M. den Koning, is onze Leeraar de Heer L. GEENE, van zijne Ambts- en Klassikale betrekkingen losgemaakt, namens het Klassikaal Bestuur van *IJzendijke*, door deszelfs Gecommitteerde, den Heer C. MEEUSE.

HULST, den 7den December 1817. Heden predikte onze Leeraar, de Heer L. GEENE, salvo honore et stipendio emeritus, zijn afscheid, ten

Digitized by Google

tekst nemende 2 *Cor.* V: 10. *Want wij alle moeten geopenbaard worden voor den Regterstoel Christi, op dat een iegelijk weg drage het gene door het ligchaam [geschied,] na dat hij gedaan heeft, het zij goed, het zij kwaad.*

HOUTENISSE, den 7den December 1817. Wij hoorden heden van onzen Leeraar, den Heer P. VAN ECK, het overlijden van deszelfs Voorganger in deze Gemeente, en in die van *Kloetingen*, den Wel Eerw. Heere W. H. OUDKERK, laatst rustend Leeraar bij de Gemeente te *Heinkenszande*, en aldaar overleden, den eersten dezer loopende maand, in den ouderdom van 77 jaren. Ter dezer gelegenheid en naar aanleiding van *Gen.* XXVII: 2*b*. hield de Heer VAN ECK tot ons eene rede, over de waakzaamheid, opdat wij bereid mogen zijn, wanneer het uur onzer ontbinding daar zijn zal.

HULST, den 14den December 1817. Bij afstand van onzen Consulent, den Heer, P VAN ECK, is onder ons bevestigd, onze beroepen Leeraar, de Heer J. J VAN DEINSE, door zijn Vader den Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. VAN DEINSE, President van het Provinciaal Kerkbestuur van *Zeeland*, en Pred. te *Middelburg*, met de woorden van Paulus in den eersten Brief aan *Tim* I; 5. *Maar het einde des gebods is liefde uit een rein herte, [uit] eene goede conscientie, en [uit] een ongeveinsd geloof.* De Bevestigde predikte over *Matth.* XVII: 5*b*. *Hoort hem.*

WATERLAND (KERKJE) vakant. Zie December 1817.

UTRECHT.

De Heer P. ATTENDOORN L'ALLEMAND, Prop. bij 't Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, en

Digitized by Google

en beroepen tot Pred. te *Zoest*, onder de Eerw. Classis van *Amersfoort*, is den 7den Januarij 1818. door 't Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, peremptoir geëxamineerd, en aan de Gemeente van *Zoest* toegewezen.

UTRECHT.

KAMERIK, den 1sten December 1817. — Ds C. KLINKENBERG, Pred. te *Sluipwijk*, voor de beroeping bedankt hebbende, heeft de Eerw. Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent, Ds W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Zegveld*, het navolgende zestal gemaakt:

DD. C. VAN ENGELEN, Predd. te *Waverveen*. B. NIEUWKOOP, te *Berkenwoude*. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zegveld*. T. VAN SCHUILENBURG, te *Waarder*. J. DIJK, te *Ooster- en Westerblokker*. W. M. KOOI, te *Warmond*.

De drie eerstgenoemden zijn op het drietal geplaatst.

En is daar uit beroepen, Ds. C. VAN ENGELEN, Pred. te *Waverveen*, die deze beroeping, onder inwachting der nodige goedkeuringen, heeft aangenomen.

BREUKELEN, den 14den December 1817. Ds. G. J. VAN DER KUIP, uit *de Beemster*, tot ons overgekomen, is heden in zijnen dienst bevestigd, door Ds. L. J. BEVERLO BROUWER, Pred. te *Utrecht*, bij afstand van Ds. J. J. NEUMAN, Pred. te *ter Aa*, als Consulent, predikende de Bevestiger over 1 *Cor.* XVI: 10*b*, 11*a*. *Want hij werkt het werk des Heeren gelijk als ik, dat hem dan niemand verachte!* terwijl de Bevestigde zijn dienstwerk aanvaardde, met de woorden van Paulus *Tit.* II: 11, 12 *en* 13. *Want de zaligmakende genade Gods* enz.

VLEUTEN vakant. Zie Nov. 1817.

Digitized by Google

AMERSFOORT.

AMERSFOORT. Ook hier werd door onze Leeraars, op den 14den en 21sten Dec. 1817. melding gemaakt, van het overlijden van den geleerden en werkzamen Ds. G. DE HAAS, op den 9den dier maand te *Amsterdam*, zijne laatste standplaats, voorgevallen, die ook hier, van 1763 tot 1773, Gods woord verkondigde, en zelfs na zijn vertrek aan velen dierbaar was.

DE BILT, den 31sten December. Onze Leeraar Ds. G. G. BRUGMAN, is van hier beroepen naar *Woudrichem*, maar heeft, na beraad, voor die beroeping bedankt. Andermaal derwaarts beroepen zijnde, heeft hij ook deze tweede beroeping van de hand gewezen.

BUNSCHOTEN, den 28sten December. Onze Leeraar, D. A. DIEPERINK, van hier naar *Midwoud*, onder de Classies van *Hoorn*, beroepen zijnde, heeft, na beraad, deze beroeping, onder inwachting van de noodige goedkeuring, aangenomen.

ZOEST. Zie Aug. 1817.
EEMNES BINNENDIJKS. Zie Nov. 1817.
TIENHOVEN. Zie Dec. 1817.

W IJ K.

'T WAAL. Den 14den Dec. l. l. maakte onze Leeraar, Ds. D. H. HORST, ons bekend, dat hij den 30sten Nov. eene beroeping naar de Gemeente van *Leerbroek* en *Middelkoop*, had ontvangen; heden berigtte hij ons, dat hij voor deze beroeping had bedankt, en verbond zich weder aan ons, met eene Leerrede over *Philipp.* I: 9—11. *En dit bid ik God dat uwe liefde meer en meer overvloedig worde, in erkentenis en alle gevoelen, op dat gij beproeft de dingen, die daar van verschillen, op dat gij opregt zijt, en zonder aanstoot te geven tot den dag Christi: vervuld met vruchten der geregtigheid, die*

Digitized by Google

die door Jezus Christus zijn tot heerlijkheid en prijs Gods.

LEERSUM, den 4den Jan. Onze beroepen Leeraar, D. J. E. C. DE WIJS, is heden door Ds. G. J. KOOLHAAS, Pred. te *Amerongen*, als Consulent, in den dienst bevestigd, met 2 *Corinth.* V: 10*a. Wij allen moeten geopenbaard worden; voor den regterstoel van Christus.*

De oplegging der handen is geschied door den Heer Bevestiger, des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijnen dienst, met *Eph.* VI: 18 en 19. *Met alle bidding en smeking, biddende tot aller tijd in den geest, en tot hetzelve wakende, met alle gedurigheid en smeking voor alle de heiligen: en voor mij, op dat mij het woord gegeven worde, in de opening mijnes monds, met vrijmoedigheid, om de verborgenheid des Evangeliums bekend te maken.*

FRIESLAND

LEEUWARDEN.

WARGA, WARSTIENS en WARTENA vakant. Zie Julij 1817.

LEEUWARDEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1817.

HARLINGEN.

WOMMELS EN HIJDAARD vakant. Zie November 1817.

SNEEK.

SNEEK. De Kerkeraad en Gemeente ter dezer plaatse, is zeer verblijd geworden door het ontvangen van een Koninklijk Besluit van den 24sten December 1817, No. 53, waar bij Z. M. gehoord hebbende, het rapport van den Commissaris Generaal, provisioneel belast, met de zaken der Hervormde Kerk, op de rekwesten van den Kerkeraad der Hervormde Gemeen-

Digitized by Google

st van *Sneek*, aan de Hervormde Gemeente van *Sneek* toestaat, het bezit van een derden Predikant, onder zoodanige verdere bepalingen, als bij het zelve worden voorgeschreven, om bezwaar voor 's Lands Kas voor te komen.

Uit kracht van dit besluit, is door Z. Excell. den Commissaris Generaal, handopening verleend., bij disp. van den 2den Jan. 1818 No. 1/1.

De Kerkeraad hoopt eerstdaags tot het beroepingswerk over te gaan.

WORKUM vakant. Zie Mei. 1817.

MOLKWERUM vakant. Zie Julij. 1817.

LUTKEWIERUM staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.

STAVOREN vakant. Zie Nov. 1817.

D O K K U M.

AUGSBUUR (LUTKEWOUDE.) en COLLUMMERZWAAG, den 28sten Dec. 1817, is alhier in den dienst bevestigd, de Wel Eerw. Heer P. TALMA, Candidaat bij de voormalige Classis van *Dokkum*. De Heer T. RENEMAN, Pred. te *Reitsum*, aan wien de dienst was afgestaan, predikte voor den middag, over 1 *Thess.* V: 12 en 13*a* *Wij bidden u, Broeders, erkent de genen, die onder u arbeiden, en uwe voorstanders zijn in den Heere, en u vermanen, en acht ze zeer veel in liefde, om hunnes werks wille.* De oplegging der handen is geschied, door de beide Consulenten, de Heeren RIEDEL en WARINGA, Predikanten te *Collum* en *Gerkensklooster*. 's Namiddags begon de bevestigde zijn werk, met eene intre-predikatie, over 1 *Cor.* IV: 1—5. *Alzoo houde ons een ieder mensch als dienaars van Christus, en uitdeelers der verborgenheden Gods, en voorts word in de uitdeelers vereischt, dat elk getrouw bevonden werde. Doch mij is voor het minste, dat ik van ulieden geoordeeld worde, of van een menschelijk oordeel: ja ik oordeel ook*

mij

Digitized by Google

mij zelven niet: want ik ben mij zelven geens dings bewust: doch ik ben daar door niet geregtvaardigd; maar die mij oordeelt is de Heere, zoo dan oordeelt niets voor den tijd, tot dat de Heere zal gekomen zijn, welke ook in het licht zal brengen, 't gene in de duisternisse verborgen is, en openbaren de raadslagen der harten; en als dan zal een iegelijk lof hebben van God.

OOSTRUM EN JOUWSWIER. Deze Gemeente zal eerstdaags vakant worden, dewijl onze Predikant P. HOLKEMA, op zijn verzoek, bij besluit van Z. M. van den 30sten Sept. 1817, salvo honore et stipendio, emeritus is verklaard, en een halfjaar na dien tijd, zijnen dienst zal besluiten.

DROGEHAM vakant. Zie Nov 1816.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

HEEREVEEN.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNE vakant. Zie Aug. 1817.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE vakant. Zie Aug. 1817

TJERKGAAST, DONJEGA, ST. NIKLAASGA, IDSKENHUIZEN EN LEGEMEER vakant. Zie Dec. 1817.

STEGGERDEN EN FINKEGA vakant. Zie Dec. 1817.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

OMMEN, den 14den Dec. Heden werd onze beroepen Leeraar A. VERWEY JUNIOR, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, alhier in den H. Dienst bevestigd, door zijnen Neef A. VERWEY B. Z., Pred. te *Zwammerdam*, (bij vrijwilligen afstand van Ds. D. VALKENBURG, Pred. in *den Ham* als Consulent).

De

Digitized by Google

De bevestiger predikte over *Phil.* II: 5. *Dat gevoelen zij in u 't welk ook in Christus Jesus was.*

De handoplegging geschiedde, behalve door de bevestiger, door Ds SCHOMAKER en VALKENBURG, Predd. te *Avereest* en *in den Ham*, na den middag deed de bevestigde zijne intrede met eene leerrede over *Ps.* CXXXIII. 3b. *De Heere gebiedt aldaar den zegen.*

De plegtigheid van dezen dag werd nog vermeerderd, door eene hartelijke en roerende aanspraak van onzen Leeraar Ds. CHEVALLEREAU, over wiens ijverigen evangeliedienst wij ons 28 jaren mogten verblijden. De aanspraak in plaatse eener afscheidsrede, werd, op verzoek van den waardigen grijsaard, die door zwakheid verhinderd werd dezelve openlijk uit te spreken, van den bevestiger gelezen, en bij ons met dankbaar gevoel ontvangen. Zijne trouwe en liefde zal bij ons in zegening blijven, en de bewustheid van welgedaan te hebben, schenke hem de liefelijkste verkwikking aan den avond zijns levens.

D E V E N T E R.

OLDENZAAL vakant. Zie April. 1817.

K A M P E N.

CUINRE, den 5den Jan., is hier beroepen J. MAASEN, Prop. onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*; welke deze beroeping dadelijk heeft aangenomen.

G R O N I N G E N.

G R O N I N G E N.

GRONINGEN, den 12den Nov. Het beroep te *Midwolde*, *de Leek* en *Zevenhuizen*, uitgebragt op Ds. J. MEYER, Pred. te *Niezijl*, is na kerkelijke goed-

Digitized by Google

goedkeuring, opgezonden ter verkrijging der Koninklijke approbatie.

GRONINGEN, den 26sten November. In de zitting van het Klassikaal Bestuur van heden, is Ds. J. DÓLL, als bevestigd Pred. te *Wierum* en *Dorkwert*, tot Lid der Classis verklaard.

NOORDLAREN. Ds. TINGA, van hier tot tweeden Pred. naar *Bellingwolde* beroepen, heeft na veertien dagen beraad, dat beroep aangenomen. Dus

NOORDLAREN eerlang vakant.

VISVLIET zal ook eerlang vakant worden, doordien de Pred. aldaar eene andere roeping heeft aangenomen; doch is den Correspondens hiervan nog geen legaal berigt gegeven.

WIERUM EN DORKWERD, den 24sten November. Eindelijk is ook deze vakature vervuld. Ds. J. DÓLL, op authorisasie van Zijn Excellentie den Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk, alhier Kerkelijk beroepen, door het Klassikaal Bestuur van *Groningen*, is van de *Lange-Akker Schans*, tot ons overgekomen, en op heden in den Dienst bevestigd, door onzen Consulent, Ds. J. KOITER, Pred. te *Hoog-* en *Leegkerk*; zijn Eerw. Predikte over 2 *Tim.* IV: 5*b.* terwijl onze Leeraar ten tekst nam, 1 *Cor.* II: 2.

MIDWOLDE, DE LEEK EN ZEVENHUIZEN. Van hier heeft de Correspondens geene berigten, als boven onder *Groningen*, en verder onder *Niezijl*.

NIEZIJL. Ds. J. MEIJER van hier naar *Midwolde*, *de Leek* en *Zevenhuizen* beroepen, heeft dat beroep aangenomen, en op den 28sten December afscheid gepredikt, naar aanleiding van *Phil.* IV: 9. Dus

NIEZIJL vakant.

ENGELBERT vakant. Zie Julij 1817.

WIJN-

Digitized by Google

WINSCHOTEN.

MEEDEN. Ingevolge besluit van Z. M. den Koning, van den 11den Nov. No. 69 is onze Leeraar, Ds. W. J. WICHERTS ABRESCH, op deszelfs verzoek, uit hoofde van zijnen ziekelijken toestand, honorabel ontslagen, en verklaard rustend Predikant, met behoud van een jaarlijksch pensioen van *f* 600: uit de Pastoriegoederen dezer Gemeente.

NIEUWE SCHANS, den 18 Nov. Op heden werd onze Leeraar, Ds. J. DOLL, van hier naar *Wierum* en *Dorkwert*, beroepen, van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Classis van *Winschoten*, behoorlijk gedimitteerd, door den Heer Ds. M. CORSTIUS, lid van het Klassikaal Bestuur van *Winschoten*, daar toe door het zelve Bestuur gekwalificeerd, en is tot Consulent dezer Gemeente benoemd, de Heer Ds. J. H. MENSINGA, Pred. te *Nieuw Beerta*.

BELLINGWOLDE, den 14den Nov. Uit de voorheen opgegevene nominatie, (zie Boekz. voor Sept.) is op heden tot jongsten Leeraar alhier beroepen, de Heer Ds. J. TINGA, Pred. te *Noordlaren*.

NIEUWE SCHANS, den 16den Nov. Op heden nam onze Leeraar, Ds. J. DOLL, afscheid van deze Gemeente, predikende bij die gelegenheid over de woorden van Paulus *Phil.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk enz.*

WINSCHOTEN, den 26sten Nov. Op heden zijn door het Klassikaal Bestuur, op favorable getuigenissen van de resp. Kerkeraden, zonder examen geadmitteerd, als Katechiseermeester en Katechiseermeesteres J. T. BOS, woonachtig op de *Meeden*, en HENRICA HARMS VRIEZE, in de *Scheemda*.

NIEUWE SCHANS. Alhier is berigt ingekomen, dat, volgens besluit van Z. M. den Koning,

ning, van den 3den Dec. No. 58, tot Predikant alhier is benoemd: de Heer B. J. WINTER, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*.

OUDE PEKELA, den 10den Dec. Op heden had alhier de jaarlijksche openbare aanneming, van jonge lieden, tot Ledematen der Kerk plaats. Na eene korte, doelmatige rede, van den Leeraar, over de woorden van Mozes *Exod* XXXV: 10 *Al wie wijs van harte zijn onder ulieden, zullen komen en doen alles wat de Heere geboden heeft*, werd het onderzoek ingesteld van 9 personen, zijnde twee jonge vrouwen, drie jongelingen en vier jonge dochters, welke aan de gansche Vergadering, de schoonste voldoening gaven, en daar op plegtig en met gepaste zegenwenschingen, als Ledematen der Kerk bevestigd werden. Treffend was het, de nu bevestigde Ledematen „nog staande een toepasselijk vers te hooren zingen, ter verheerlijking van God, en bekrachtiging van hunne afgelegde belijdenis: de zachte aandoenlijke toon, waar op dit gezang werd uitgevoerd, roerde de gansche Vergadering, welke dan ook, na afloop der aanspraken des Leeraars, op hare beurt voor de nieuwe leden zingende tot God, bad, uit Ev. *Gez.* XCIX: 5 en 6. De geheele plegtigheid, door gepaste Gezangen afgewisseld, werd met hartelijke dankzegging en gebed besloten.

WINSCHOTEN, den 29sten Dec. Het Klassikaal Bestuur, heeft op heden geapprobeerd de beroeping, door de Gemeente van *Bellingwolde*, uitgebragt op den Wel Eerw. zeer gel. Heer Ds. J. TINGA, als nog Pred. te *Noordlaren*, en is het zelve verzonden, om er de Koninklijke approbatie op te verzoeken.

A P.

Digitized by Google

APPINGEDAM.

SLOCHTEREN, den 8sten Januarij, Daar de Provincie van *Groningen* in den Kersnacht van het jaar 1717, door eenen geduchten Watervloed, voor het grootste gedeelte met het *Zeewater* bedekt, en overstroomd is geworden, 't geen de jammerlijkste onheilen en ellenden ten gevolge heeft gehad; zoo werd op de laatst gehoudene Ringsvergadering van *Slochteren* voorgesteld, om van die gebeurtenis, nu juist eene Eeuw verleden, thans plegtig en Godsdienstig gedachtenis te vieren. Dit voorstel werd, door de Wel Eerw. Heeren Leden van den Ring algemeen goedgekeurd; doch tevens aan een ieder de vrijheid gelaten, om daar in naar zijne eigene keuze te handelen.

Ten gevolge hier van, heeft die gedachtenisviering, in de meeste Gemeenten van dezen ring plaats gehad, op den 26sten, 28sten of 31sten Dec. des vorigen Jaars; in sommige door opzettelijk daar toe geschikte Leerredenen, in andere door minder of meerder uitgebreide voorafspraken of toepassingen, ook door het zingen van toepasselijke Gezangen, hier en daar bij afwisseling door de Vergadering, of een Zanggezelschap. Alles is hier bij afgeloopen, tot gemoedelijke stichting en opwekking, van Christelijke gevoelens.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

APPINGEDAM. Zie Nov. 1817.

MIDDELSTUM.

MIDDELSTUM en DOORNWERT vakant. Zie Decemb. 1816.

NOORDWOLDE vakant. Zie Nov. 1817.

EPPENHUIZEN. Zie Nov. 1817.

NOORD-

Digitized by Google

NOORDBRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL. Zie Dec. 1817.

HELVOORT EN HAREN. Zie Dec. 1817.

'S HERTOGENBOSCH staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

BREDA.

OUDENBOSCH staat vakant te worden. Zie Oct. 1817.

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

HEUSDEN

BABIJLONIENBROEK EN HILL, den 16den Dec. 1817. Op het alleronverwachtst overleed heden, in den ouderdom van 77 jaren, onze waardige Leeraar Ds. J. VAN DIEPEN. Sints 47 jaren, arbeidde hij met onafgebroken vlijt aan onze belangen, en met zijne Weduwe en Kinderen, betreurt de Gemeente niet weinig zijn verlies. Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Meeuwen*, en Consulent, gedacht des overledenen, in eene opzettelijke Leerede, over *Openb.* XIV: 13.

MEEUWEN EN HAGOORT, den 29sten Dec. 1817. Onze Leeraar, Ds. A. VAN DER SLOOT, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Noordeloos*, Classis van *Gouda*, welke beroeping door zijn Wel Eerw. is in beraad genomen

WOUDRICHEM, den 6den Jan. 1818. Na dat Ds. G. G. BRUGMAN, Pred. *aan de Bilt*, voor de alhier op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt had, is zijn Eerw. op heden, onder het bestuur van den Consulent J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK, Pred. te *Sleeuwijk*, andermaal beroepen, edoch met dat gevolg, dat zijn Eerw. ook voor die beroeping bedankt heeft.

Digitized by Google

WASPIK ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

EINDHOVEN.

HEEZE EN LEENDE, den 3den Dec. 1817. Na verkregen handopening, heeft de Kerkeraad, ten overſtaan van Ds. A. W. KOOCKEN, Pred. te *Valkenswaard*, Conſulent van deze Gemeente, de volgende nominatie van Predikanten en Proponenten gemaakt:

DD. Z. T. DE JONGH, Pred. te *Varik*. J. H. HAMELBERG, Proponent bij het Provinciaal Beſtuur te *Utrecht*. A. J. LAATS, Pred. te *Budel*. A. TREFFERS, Pred. te *Waspik*, beroepen te *Hellevoetſluis*. G. H. DUIJSER, Proponent bij de voormalige Claſſis van *Gorinchem*. H. WESSELS, te *ter Heiden*, onder de Claſſis van *Breda*. C. JANSSEN, te *Aſſen*. A. W. KOOCKEN, te *Valkenswaard*.

Viertal:

DD. DE JONGH, HAMELBERG, DUIJSER en KOOCKEN.

Tweetal:

DD. HAMELBERG en DUIJSER.

Waar uit beroepen is Ds. J. H. HAMELBERG, die deze beroeping, onder inwachting der hooge approbatie, heeft aangenomen.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. Alhier heeft de Kerkeraad, na verkregen handopening, tot vervulling der vakature, het volgende zestal gemaakt, ten overſtaan van den Conſulent J. H KUHNEN, Pred. te *Hoogloon*:

DD. KREMER, Predd. te *Zomeren* en *Lierop*. ROELL, te *Wel* en *Amerzode*. BENEDICTUS, te *Jaarsveld*. DE JONGH, te *Varik*. MEENDERINK, te *Bergeëk*. KOOCKEN, te *Valkenswaard*.

Drietal:

DD. KREMER, ROELL en BENEDICTUS.

En daar uit beroepen, Ds. A. KREMER, die de-

Digitized by Google

deze beroeping, onder inwachting der hooge approbatie, heeft aangenomen.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL vakant. Zie Febr. 1817.

EINDHOVEN vakant. Zie Junij 1817.

DRENTHE.

ASSEN.

ANLOO, den 7den Dec. Onze Leeraar F. VAN DER TUUK, op den 5den dezer, van deszelfs betrekking op Kerkeraad en Gemeente, door Ds. O. VAN GIFFEN, Assessor in het Klassikaal Bestuur van *Assen*, en Pred. te *Vries*, losgemaakt zijnde, nam heden afscheid van ons, met eene Leerrede over *Philipp.* I: 27. Dus ANLOO vakant.

GIETEN, den 21sten Decemb. De bevestiging van Ds. F. VAN DER TUUK, is hier geschied, op den 14den dezer, (door minnelijke schikking met den Consulent H. A. J. CALKOEN, Pred. te *Gast Nijveen*.) door onzen vorigen, nu Emeritus Predikant H. BERES, zijn Eerw. had ten tekst 2 *Cor.* VI: 1.

Heden maakte onze nieuwe Leeraar, een begin van zijn openbaar dienstwerk, onder ons, met eene Leerrede over 2 *Cor.* VI: 2.

KOEVERDEN.

ZWEELO vakant. Zie Nov. 1817.

WALSCHE KERK.

VOORBURG vakant.

VLISSINGEN, Zie Oct. 1817.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.

Digitized by Google

SCHIEDAM. Zie Nov. 1817.

'S HERTOGENBOSCH. Zie Nov. 1817.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

BRUSSEL.

BRUSSEL. Van hier is verzuimd te melden, dat in de Vergadering des Klassikalen Bestuurs van den 26sten Nov., tot lid der Classis verklaard werd, de Wel Eerw. Heer R. H. VAN ALTENA, Protestansch Predikant bij het Garnisoen te *Brugge*.

OSTENDE, den 8sten Dec. 1817. Op voordragt van Zijne Excellentie, den Heere Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz, door Zijne Majesteit, onzen Godsdienstminnenden Koning, met eene aanzienlijke somme gelds, ter aanschaffing van een Orgel, voor onze Protestantsche Gemeente begiftigd, heeft de Predikant A. VAN DEINSE, dit speeltuig heden ten Godsdienstigen gebruike ingewijd, met eene Leerrede over *Ps. C: 2a. Dient den Heere met blijdschap!*

REMONSTRANSCH KERK-GENOOTSCHAP.

NIEUWPOORT AAN DE LEK vakant.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

VLISSINGEN. Zie Oct. 1817.

AMSTERDAM. Zie Nov. 1817.

HER

Digitized by Google

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ENKHUIZEN. Zie Dec. 1817.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, Inlandsche of Portugeesche en Maleische Gemeente vakant,

SOURABAIJA
AMBOINA
BANDA
TERNATE
MAKASSER
MALUKKA
} vakant.

BATAVIA vakant. Zie Aug. 1817.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.
KUST VAN GUINEA. Zie Oct. 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

KRITSUM vakant.
OLDERSUM. Zie April 1817.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.

Digitized by Google

W E Z E L.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.
BISLICH. Zie Sept. 1817.

B R E M E N.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

H A N A U.

HANAU, den 13den Januarij 1818. De vakante eerste Predikants plaats, bij de Hervormd Nederduitsch Hollandsche Gemeente alhier, is door het beroep van den Wel Eerw. Heer SAMUEL KNOLLERUS CRAMER, uit *Emden*, vervuld.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

ZUTPHEN. Den 17den December 1817, wierd binnen deze Stad, in de Groote Kerk, voor eene aanzienelijke Vergadering, waar onder de Stads-Regering, en de Leden van de Regtbank van eersten Aanleg zich mede bevonden, een openbaar verslag gedaan, van den staat en de werkzaamheden der Bijbel-Genootschappen in het algemeen, en bijzonder van die welke in dit Rijk en in onze Stad gevestigd zijn, door den Secretaris dezer afdeeling, den Wel Eerw. Heer J. NOORDINK: die, zoo door gepaste herinneringen en vermaningen, als door afwisselende Gezangen van een Zangkoor, en het wederkeerig aanheffen van Liederen en Psalmen, door de vergaderde Gemeente, dit uur voor ons feestelijk maakte.

LEEUWARDEN, den 4den December 1817. Op heden werd alhier, door den Wel Eerw. zeer ge-

Digitized by Google

geleerden Heer K. JONGSMA, in de Groote Kerk, ingevolge de gedane aankondiging, het openbaar jaarlijksch verslag van het Nederlands Bijbel Genootschap, voor de Leden van de Onder afdeeling *Leeuwarden*, afgelegd. Deze plegtigheid geschiedde in tegenwoordigheid van den Hoog Ed. Gestr. Heer Gouverneur dezer Provincie, Eersten Voorzitter, — van Heeren Bestuurders, en van een aantal Leden en Begunstigers dezer Inrigting. De Spreker een beknopt overzigt gegeven hebbende, van den tegenwoordigen staat des Genootschaps, zoo wel als van deszelfs heilzame uitwerkingen, binnen en buiten het Vaderland, leidde daarvan eene nieuwe bevestiging af, van die voor elken Menschenvriend zoo belangrijke hope, dat éénmaal het licht van Christelijke kennis, deugd en geluk, over het gansche menschdom, deszelfs weldadig schijnsel zal doen opgaan.

Mogt het den Redenaar gelukt zijn, om door zijne voordragt in deze Stad, die zelfde belangstelling bij voortduring aan te kweeken, of voort te brengen, waar door reeds elders in dit Gewest, het Vriesche Genootschap eene buitengewone uitbreiding verkregen heeft!

Ingevolge het Huishoudelijk Reglement, kunnen die genen, welke, het zij als Leden, het zij als Begunstigers van het Genootschap wenschen aangemerkt te worden, zich steeds vervoegen bij den Secretaris des Bijbel-Genootschaps in *Vriesland*. G. H. M. DELPRAT. V. D. M., te *Leeuwarden*.

BERIGTEN.

Een Candidaat, Proponent of buiten dienst zijnde Predikant, der Hervormde Kerk, gene-

gen zijnde, om op aannemelijke voorwaarden gedurende eenigen tijd, een gedeelte van den H. dienst waar te nemen, met en voor een oud Leeraar, in eene talrijke Gemeente, gelegen tusschen *Rotterdam* en *Dordrecht*, gelieve ten spoedigsten en per missive franco zich aan te dienen, onder 't adres van A—Z, ten huize van de Boekverkoopers N. CORNEL, te *Rotterdam*, en P. BLUSSÉ, te *Dordrecht* voornoemd.

Questoren Viduales der Classis van *Edam*, adverteren: dat, bij het ten grooten deele ophouden, van de gewone inkomsten, de Weduwenbeurs dezer Classis, buiten staat geworden zijnde, om het gewone Contingent, aan het groot getal der trekkende Weduwen, te voldoen, volgens een besluit der plenaire Classis, gehouden in Junij 1817, eene Commissie uit de drie ringen, met hen is werkzaam geweest, om voor het jaar, verschenen 1sten Julij 1817, en het volgende, eenen provisionelen maatregel te beramen; en dat, volgens derzelver rapport, genoegzaam eenparig, bij de Binnenleden dezer Weduwenbeurs, het volgende is besloten:

1.) Dat aan elk der trekkende Weduwen, te rekenen van 1sten Julij 1817, tot 30sten Junij 1818, zal worden uitbetaald, de somma van twintig guldens.

2.) Dat de Binnenleden hunne Quoten, verschenen Pinkster 1817, zullen betalen vóór den 1sten Februarij 1818.

3.) Dat de Buitenleden zullen worden uitgenoodigd, om hunne Quoten, mede verschenen Pinkster 1817, aan Quaestoren Vid., binnen zekeren bij hen te bepalen tijd, te voldoen.

4.) Dat zoo iemand der Binnen- of Buitenleden, onverhoopt, binnen den bepaalden tijd, de

Digitized by Google

de voorschreven Quoten niet mogt hebben voldaan, en kwame te overlijden, eer het lot der Weduwenbeurs finaal beslist is, deszelfs Weduwe van het gene dezelve nog mogt opleveren, niet zal kunnen trekken.,

5.) Dat Quaestores Vid., op de plenaire Classis in Junij 1818, berigt zullen doen van den staat der zake, op dien tijd, ten einde als dan ernstelijk worde overwogen en bepaald, wat hier in verder kan worden gedaan.

Ingevolge hier van wordt aan de Predikants-Weduwen, uit deze Weduwenbeurs trekkende, bekend gemaakt, dat door ieder van dezelve, voor een jaar Contingent, van den 1sten Julij 1817, tot den 30sten Junij 1818, op quitantie, kunnen worden ontvangen, twintig guldens; terwijl de Buitenleden worden uitgenoodigd, hunne verschuldigde Quoten, verschenen met Pinkster 1817, uiterlijk vóór den 30sten April aanstaande, aan den eerst ondergeteekenden franco te betalen.

Quaestores voornoemd,

Edam, W. BOOMKAMP,

12den Jan. 1818. L. TEN BOKKEL.

De Correspondent voor de Boekzaal, ziet zich verpligt, om de Heeren Consulenten en de Kerkeraden, welke hem iets ter plaatsing in dit tijdschrift toezenden, te moeten herinneren, dat alle brieven of stukken vrachtvrij moeten worden overgemaakt, terwijl hij hen gemakshalve verzoekt, om alles wat de Boekzaal betreft, onder zijn adres te bezorgen, ten huize van den Koopman J. STOLTS, aan het *Damsterdiep*, te *Groningen*.

CRAMER VAN BAUMGARTEN,
Pred. te *Middelbert*.

De Quaestor van de Weduwenbeurs, der Classis van 's *Hertogenbosch*, verzoekt de Binnen- en Buitenleden derzelve, welke tot hier toe hunne Quota's over 1817, niet hebben aangezuiverd, om hem dezelve vrachtvrij toe te zenden, uiterlijk voor den 1sten Mei dezes jaars.

De Quaestor voornoemd,
P. C. MOLHUIJSEN,
Scriba van het Klassikaal Bestuur, en Predikant te *Vucht*.

De ondergeteekende verzoekt nogmaals, dat de berigten voor dit Tijdschrift, aan hem, voor den 12den van iedere maand, en vrachtvrij, zullen worden ingezonden.

Brussel, 14den van Louwm. 1818. PAUW.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke (voormalige) Classe hun Eerw: geëxamineerd zijn, of wonen.

NIJMEGEN.

P. P. F. Corell.
G. H. Becking.

ZUTPHEN.

August Velzen.

GORINCHEM.

G. J. Duijser.

'S GRA.

'S GRAVENHAGE.

H. van der Elst.
J. J. Roozeboom.

WOERDEN EN OVER-RHIJNLAND.

A. Graaf.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diederik Jansen, Jac. Fil.

LEEUWARDEN.

W. S. B. Florisson.
P. Sijtsema.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.

FRANEKER.

L. Lolkama.
J. F. de Lang.

KAMPEN.

Antoine Henri Elie Bourdeau.

GRONINGEN.

P. van Ameren.
.... Dethmers.

LOPPERSUM.

.... Dethmers.

'T WESTERKWARTIER.

G. Noorde.
A. J. M. Timmerman.
B. J. Winter.
J. A. Kuitert.

WINSCHOTEN.

P. Zuidema.

EMMEN.

J. J. Kruisinga,

ROLDE.

E. J. Homan.

Digitized by Google

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke der Provinciale Kerkbesturen hun Eerw. geëxamineerd zijn.

ZUID-HOLLAND.

L. Brederode.
J. Mahlstede.
A. Vockestaert.
P. Steenmeijer.
H. van Schelle.
L. Bettinghuizen.

NOORD-HOLLAND.

H. Fongma.

UTRECHT.

H. W. H. Heinzen.
J. C. E. de Wijs.
J. Maasen.
W. F. Overhoff.
J. H. Hamelberg.

FRIESLAND.

David Noordhoff.

GRONINGEN.

G. R. Wieringa.
J. P. Auwins.
M. L. Broese.
S. van Kleffens.
J. Meijerlich.
H. Overwijn.
W. Jansfonius.
R. J. Winter.
J. van den Broek.
J. Bolt.
G. Noorda.

DRENTHE.

J. Spekman, Petr. Fil.

Naam-

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Walsche Kerken.

Lambertus Sanderus.
Jean Charles Bousquet.
G. F. Grellet.

Naamlijst der DD. Proponenten, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1817, tot Predikanten beroepen zijn.

J. N. HESSELING, te *Hempens* en *Teerns.*
H. L. STEINFORT, te *Goinga*, *Gauw* en *Offingawier.*
L. VISSER, te *Spanbroek* en *Opmeer.*
A. FAURE, voor de Kerken van *Zuid-Afrika.*
P. ATTENDOORN L'ALLEMAND, te *Zoest.*
R. ADRIANI, te *Wijckel.*
P. BOELES, te *Pingjum* en *Zurich.*
W. BEKKER, te *Oudega* en *Kolderwolde.*
J. VAN DEN BROEK, te *Jukwert.*
J. SPEEKMAN, te *Colham.*
.... ESCH, te *Bislich.*
A. LOSGERT, te *Brandwijk* en *Gijbeland.*
L. M. COSTERUS, te *Grosthuizen* en *Avenhorn.*
H. E. VINKE, te *Vuursche.*
P. TALMA, te *Augsbuur* (*Lutjewoud.*)
A. VERWEIJ, te *Ommen.*
J. S. VAN DER LINDEN, te *Hoorn.*
D. T. DE HAAS, te *Scharwoude.*
J. J. RAMBONET, te *Eemnes* (*Binnendijks*)
D. HOLWERDA, te *Eppenhuizen.*
J. G. SCHLEENCKER, te *'s Hertogenbosch*, (*Walsche Kerk*)
V. E. MENIL, te *Schiedam*, (*Walsche Kerk*)
J. E. STEINIGEWEG, te *Noordorp.*
G. VAN SCHELLE, te *Tienhoven.*

Naam-

Digitized by Google

Naamlijst der DD. Proponenten (Buitenlandsche,) bij de Hervormde Kerk, met aanwijzing onder welke Classe hun Eerw. geëxamineerd zijn, of wonen.

OOST-FRIESLAND.

Lukas Pannenborg.
P. van Bolhuis.
Ubbo Klaassen.
Cornelius Alberts, Præceptor bij de Latijnsche Scholen, te *Embden.*
Wilhelmus Nicolai.
J. J. Tamling.
F. Krul.
J. van Ameren.
C. A. Varver.
Wesselius Boons Knottnerus.
Edo Siewerts Eden.
Folkert Weets Folkerts.
Eerke Pannenborg.

LINGEN.

F. W. Zimmerman, Præceptor te *Lingen.*
J. H. L. Kreekler, Conrector te *Oldenzaal.*
F. Melchior, Schoolopziener te *Berlin.*
Arnoldus Henricus Groen.
B. Meijeringh.

BENTHEIM.

Gerardus Tigler, Lamb. Fr.
E. Sikkens.
J. B. T. Nieuhuis.

KLEVE.

Godfried Arnold Maas; *Rector te Kleeve.*

WEZEL.

.... Mettink, *Rector van 't Gymnasium, te Wezel.*
Joh. Ad. Hijmans, Adolph. Nep. Joh. Phil. Fil. *Conrector van 't Gymnasium, te Wezel*

GROOT HERTOGDOM BERG.

A. Tilgenkamp.

DUIS-

Digitized by Google

D U I S B U R G.

Johan Pieter Taljan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.
Fredrich Willhelm Dahlhof, *Collaborator aan 't Gymnasium, te Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector, te Duisburg.*

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Evangelisch Luthersche Kerk.

A. TH. T. REUDLER.

Naamlijst der DD. Proponenten, bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Kerk.

JOHAN WIJNARD WOLF.
JOHANNES GERARDUS CLANT.

NB. *Zoo er in deze Naamlijsten der DD. Proponenten iets abusiefs mogt geplaatst zijn, verzoekt men daarvan opgave te hebben bij de uitgevers dezes.*

LET-

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

In *'s Gravenhage*, word bij de Erve J. Thierrij en C. Mensing en Zoon uitgegeven:

I. *Naamregister der Predikanten*, zoo van de Nederduitsche als Walsche en Engelsche Kerken, met derzelver Standplaatsen, gelegen in het Koningrijk der Nederlanden enz. Mitsgaders een Naamregister der Curatoren en Professoren, van de drie vermaarde Hooge Scholen, de drie Athenœums en der Illustre Scholen, als mede der Rectoren, Conrectoren en Præceptoren van de Latijnsche Scholen, in het gemelde Koningrijk der Nederlanden, *verbeterd voor dezen jare* 1818. De prijs is 18 Stuivers.

II. Nieuwe Verhandelingen van het Genootschap ter verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders voor het Jaar 1816, behelzende dit Deel: de Verhandeling van C. H. METGER, over het denkbeeld het welk men van de uitstorting des Heiligen Geestes, op den eersten Pinksterdag te vormen heeft, en het daarop gegronde bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid der Evangelie-Leer, en die van K. C. SELTENREICH, Geschied- Uitlegkundig en Leerstellig Onderzoek, welk denkbeeld men zich te maken hebbe, van de gebeurtenis des Pinksterfeestes, gewoonlijk de uitstorting van den Heiligen Geest genoemd, en hoe daaruit de waarheid en Goddelijke oorsprong van den Christelijken Godsdienst kan bewezen worden. In gr. 8vo. De prijs is ƒ 3 : 15. — :

III. Nieuwe Verhandelingen van bovengemelde Genootschap, behelzende het onderzoek naar de kracht van het bewijs voor de waarheid en Goddelijkheid des Christendoms, uit deszelfs voortplanting in de eerste Eeuwen, en instandhouding tot onzen tijd toe, met wederlegging der nieuwste tegenwerpingen van GIBBON en anderen, door K. C. SELTENREICH. In gr. 8vo. De prijs is ƒ 3 : — : —

IV. Tweetal Leerredenen, bij het *Derde Eeuwgetijde der Hervorming*, uitgesproken door J. J. DENIER VAN DER GON, Pred. te *Naaldwijk*. In gr. 8vo. De prijs is 12 Stuiv.

Zijnde bovenstaande Werken alom te bekomen.

Bij

Digitized by Google

Bij R. J. Schierbeek, te *Groningen*, is gedrukt, en heeft alom verzonden:

Leerrede ter gedachtenis van de groote verdiensten der Nederlandsche Vaderen, betrekkelijk het werk der Kerkhervorming; uitgesproken den 9den van Slagtmaand 1817, des avonds in de Groote Kerk te *Groningen*, door A. IJPEIJ, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid, en Akademie-Predikant te *Groningen*. De prijs is 16 Stuivers.

Men vindt in dit Werkje, uitgebreide aanmerkingen en bijzonderheden uit de Kerkelijke Geschiedenis; en het is vooral belangrijk voor de Bezitters, van des Hoogleeraars beknopte Geschiedenis der Hervorming, onlangs uitgegeven.

Bij W. van Vliet, Boekverkooper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

De Hervorming der zestiende Eeuw, beschouwd in eene Godsdienstige Redevoering op het *Derde Eeuwfeest*; ter gedachtenis aan dezelve, naar aanleiding van *Hand* II: 4 *a*, gehouden den 2den van Slagtmaand 1817. Benevens een Aanhangsel daar op betrekkelijk, door J. W. C. TENCKINCK, Pred. te *Zaandam*. In gr. 8vo. De prijs is f 1 - 10: — Zijnde de uitgave dezer belangrijke *Historisch Godsdienstige Redevoering* versierd, met eene welgelijkende Afbeelding, van BARTEL JACOBS, eerste Hervormde Leeraar van *Zaandam*, in het Jaar 1578.

Bij W. Brave, Boekverkooper, op den Nieuwendijk, te *Amsterdam*, word heden uitgegeven:

I. *Aanwijzing* van Uitlegkundige Schriften, zoo over den geheelen Bijbel, als over bijzondere gedeelten van dezelve, 2de Deel en 3de Deel, 1ste Stuk.

II. Monogrammata Theologiae Theoreticae in Scholae suae usum Auctore J. A. LOTZE, Theologiae Doct. et Professore.

III. Leerrede, op het *Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming*, met Aanteekeningen door J. J. SCHOLTEN, Pred. te *Breda*.

Digitized by Google

IV. Leerrede over de Gefchiedenis, en de hooge waarde der gezegende *Kerkhervorming*, door P. VAN RADEN, Pred. te *Breda*.

Merkwaardige Bijzonderheden, van het *Lijden*, *Sterven* en de *Opstanding* van onzen Heere JEZUS CHRISTUS, door de beroemden C. RENSING, en IJ. VAN HAMELSVELD, dit onfchatbaar werk, is door bijna alle Predikanten op de Predikftoelen aanbevolen, hetzelve wordt uitgegeven, te *Amfterdam*, bij L. van Es, in de Kalverftraat, De prijs is *ƒ* 1: 16: –

Bij G. van Dijk, Boekhandelaar in de Warmoesftraat, N° 122, te *Amfterdam*.

Zijn nog eenige Exemplaren voorhanden van de Gefchiedenis van 's Heilands Lijden en Dood, voorgefteld in drie en veertig Leerredenen, door J. STEENMEIJER, in leven Pred. te *Vlaardingen*, 4 Deelen, voor de prijs van *ƒ* 9: 5: – als mede van het 2de, 3de en 4de Deel, eenige apart à *ƒ* 2: 10: – ook nog door denzelve: Leerredenen op het Paasch, Pinkfter- en Hemelvaarts-Feest, à *ƒ* 2: 8: –

Bij denzelve zijn heden van den Pers gekomen: D. VAN DER LOO, *De Herftelling van het Christendom, door de Hervorming*, of Leerreden over *Rom.* XIII: 12*a*. *De Nacht is voorbij gegaan, en de Dag is nabij gekomen*, 9 Stuiv. R. J. VAN DER MEULEN, *De Hervorming het werk Gods*, of Leerrede over *Hebr.* III: 4*b* à 9 Stuivers. Deze beide laatfte zijn ook mede bij A. B. Saakes, te bekomen.

Bij A. B. Saakes, op 't Rockin te *Amfterdam*, is heden gedrukt, en ook alom te bekomen.

I. *Des Christens uitzigten in de eeuwigheid*, in achttien Leerredenen, door den Zwitferfchen Predikant D. MUSLIN, uit het hoogd. vertaald, en opgedragen aan Z. M. den Koning der Nederlanden, door J. H. BROUWER, tweede druk. De eerfte druk van dit voortreffelijk boek, voorleden jaar, in weinige weken geheel uitverkocht gerakende, en nog vele exemplaren gevraagd wordende, werd eene herdruk noodzakelijk; en daar hetzelve in den echt Godsdienstiger

ger

gen zin is geschreven, en zich zoo door schoonheid en nieuwheid van denkbeelden, als van voordragt allezins aanprijst, zal ook deze tweede druk zeker op nieuw weder algemeen verkogd worden. De prijs is ƒ 2:10: —

II. *Handleiding voor den waren Avondmaalganger*, in *Avondmaals-Leerredenen* en *Tafelgesprekken*, door voorname overledene Amsterdamsche Predikanten, Ds. J. VAN RIJK, te *Loosduinen*, Ds. J. VAN LOO, enz. 3de en laatste stuk, à ƒ 1:8: — Dit boek is geheel eenig in zijn soort, en bij elk Avondmaal als eene voorsmaak en toelichting, en alzoo een Huis- en Handboek, zoo ter *Voorbereiding* als *Nabetrachting*; ook is het voor jonge Predikanten eene gepaste Handleiding. Van het 1ste en 2de stukje, zijn nog maar weinig meer over.

III. *Weervoorspellende Tafel* voor het jaar 1818, opgesteld en uitgegeven, ter bevordering van den *Landbouw*, den *Koophandel* en de *Zeevaart*, à 4 st.

Bij J. van Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, is in den jare 1817, van de Pers gekomen, en alom verzonden:

I. O. S. BANGMA, Inleiding tot de Algebra, ten dienste der Scholen, 2de druk, gr. 8vo ƒ 1:10: —

II. Bekroonde Prijsstukken der Maatschappij: *Felix Meritis*, 1ste stuk, gr 8vo ƒ —:12: —
(Dit is (in Comp. met den Boekhandelaar C. Covens.)

III. De *Belastingen* van den 40sten Penning en het Zegel, in hare bedoeling en onderwerp, enz. gr. 8vo. ƒ —:18: —

IV. Mr H. BOSSCHA, Geschiedenis der Staats-Omwenteling in Nederland, voorgevallen in 1813, vierde en laatste Stuk, gr. 8vo. met Portretten en algemeene gegraveerde titels, ƒ 3:4: —
(Dit in Comp. met de Boekhandel. P. den Hengst en Zoon.)

V. F. VAN BREE, Eerste gronden der Zangkunst, ten gebruike voor het Schoolonderwijs, 12mo. ƒ —:14: —

VI. P. BRUES, de peinzende Christen, of bundel van Stichtelijke Gedachten voor de Eenzaamheid, 4 stukken, met gegraveerden titel en vignet, benevens een stel van XII pl. gr. 8vo. ƒ 4:16: —

VII. J. CLARISSE, Leerredenen, IIIde bundel, gr. 8vo. ƒ 3:12: —

Digitized by Google

VIII. Drie jaren van rampſpoed (1810—1813). Eene Familiegeſchiedenis uit den tijd onzer verdrukking, met gegraveerden titel, vignet en plaat, gr. 8vo. ƒ 3 : 12 : —

IX. F. EHRENBERG, Vrouwelijk gemoed en Vrouwelijk Leven, in Karaktertrekken, Schetſen en Opmerkingen, met gegraveerde titel en vignet, gr. 8vo. ƒ 3 : 12 : —

X. ——— Het Karakter en de Beſtemming van den Man, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. ƒ 3 : 18 :

XI. ——— Het nieuwe Leven en de Hereeniging in de Eeuwigheid, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo ƒ 1 : 4 : —

XII. J. L. EWALD, Het Evangelie, of Overdenkingen over de Verzoening, het Geloof en den H. Geest, gr. 8vo met gegrav. titel en vignet, ƒ 2 : 18 : —

XIII. ——— School van Wijsheid en Deugd, een nieuw geſchenk voor de Jeugd, 8vo. ƒ 1 : 10 : —

XIV. W. VAN FREIGANG, Brieven over den Kaukaſus en Georgië en Verſlag van eene Reis in Perzië. Uit het Fransch vertaald door W. A. OCKERSE, gr. 8vo. met gegraveerden titel, vignet en kaart, ƒ 3 : 2 : —

XV. Mr. W. Y. VAN HAMELSVELD, Bijdragen tot het Lijfſtraffelijk Regt, gr. 8vo. ƒ 1 : 6 : —

XVI. De *Herkaauwer*, 3de deel, 6 nommers, over 1817, in carton, met gegraveerde titels en vignetten, door MARCUS, ƒ 6 : 12 —

XVII. B. KLYN, BZ. Gedichten, met gegraveerden titel en vignet gr. 8vo. ƒ 3 : 12 : —

XVIII. C. LOOTS, Gedichten, 3de deel, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo ƒ 3 : 12 : —

XIX. ——— Vreugdezang over den Oogst van het jaar 1817 gr. 8vo. ƒ — : 4 : —

XX. J. W. STATIUS MULLER, drie Verhandelingen over den Zelfsmoord. Uitgeſproken in de Maatſchappij: *Felix Meritis*, te *Amſterdam*, gr. 8vo ƒ 2 : 4 : —

XXI. C. J. NIEUWENHUIS, Proeve eener Geneeskundige Plaatsbeſchrijving (*Topographie*) der ſtad *Amſterdam*, 2de deel, met gegraveerden titel en vignet, gr. 8vo. ƒ 4 : 18 : —

XXII. P. J. PRINSEN, Korte Geographiſche Oefeningen, voor het eerſte Onderwijs in de kennis der geheele Aarde, ten dienste der lagere Scholen, met 7 Kaartjes, 8vo. ƒ — : 12 : —

XXIII.

Digitized by Google

XXIII. P. J. PRINSEN en H. POLMAN, AZ. Schoolgezangen voor drie stemmen, dienende tot dagelijks gebruik bij het aan- en uitgaan der Scholen en bij bijzondere gelegenheden, 12mo. ƒ — : 6 : —

XXIV. G. SALOMON, Handleiding tot de Verloskunde. 2 deelen, met platen, gr. 8vo ƒ 7 : 16 : —

XXV. Schets van eene Wetenschappelijke Behandeling der Staats-Huishoudkunde, gr 8vo. ƒ — : 6 : —

XXVI. N. SWART, Redevoeringen, betreffende fraaije Letteren en Kunst, gr. 8vo ƒ 1 : 16 : —

XXVII. J. L WOLTERBEEK, Leerrede, ter viering van het derde Eeuwfeest der Hervorming, gr. 8vo. ƒ — : 8 : —

XXVIII. De Recensent ook der Recensenten, 10de deel, 12 nommers, over 1817, gr 8vo. ƒ 10 : 16 : —

Lijdens Handboek van den Maagdenburgschen Pred. M. L. L STURM, getijteld:

Onderhouding van de aandacht over de Geschiedenis van Jezus Lijden. Uit het Hoogduitsch vertaald, door L. G. CORDES, Christen-Leeraar te *Zwolle.* Van dit fraaije werk dat ruim 400 bladzijden in groot Octavo beslaat, zijn bij den Boekverkooper N Geijsbeek, op de Leliegragt, No. 21. te *Amsterdam*, nog eenige weinige Exemplaren te bekomen, die hij thans, om ook den mingegoeden met een voortreffelijk stichtelijk Boek te gerijven, aflevert voor den extra goedkoopen prijs van slechts 24 Stuivers.

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal van November l. l., staat pag. 655. reg. 7. van onderen, J. VAN DRUTEN, A. L. M. et Th. Doct., moet zijn J. VAN DRUTEN, A. L M. et Phil. Doct. In die van Dec. pag. 819. reg. 3. staat *Hobr.* X: 250. moet zijn *Hebr.* X: 25a.

Digitized by Google

I N H O U D.

BOEKBESCHOUWING.

M E N G E L W E R K.

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor FEBRUARIJ 1818.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgeſtoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

De waardij en het regt gebruik der Hervorming, ter bevordering eener edele Denk- en Gewetens-Vrijheid; van G. C. C. *Uit het Hoogduitsch. Te* Groningen, *bij* W. Zuidema, 1817. 80 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 15 —

Beknopte Geschiedenis van de Hervorming der Christelijke Kerk in de Zestiende Eeuw. Een Leesboek voor Belangstellenden in de viering van het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming. Door A. IJPEIJ. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1817. 171 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1: 10: —

Opwekking der Protestantsche Christenheid, tot eene regte gedachtenis aan de Hervorming van den Godsdienst. In eene Leerrede naar aanleiding van Joann. X: 22*a*. *Door* W. A. VAN HENGEL. *Te* Franeker, *bij* Tæke J. Tuinstra, 1817. 27 *Bladzz. In gro.* 8vo. *De prijs is f* — 8 —

Ons heden bezig willende houden, met het Geëerd Publiek te bepalen, bij de onderscheidene werkjes, welke, naar aanleiding van het bekend Sijnodaal Besluit, betreffende de viering van het Derde Eeuwfeest der gezegende Kerkhervorming, in onze taal zijn uitgekomen, oordeelen wij voegzaam, met deze drie, een aanvang te kunnen maken.

N°. 1. werd, in het Hoogduitsch, in het jaar 1795, te *Leipzig* gedrukt. De Eerw. Vertaler

Digitized by Google

berigt ons, dat hij met de overzetting reeds voor eenige jaren bezig was, maar, door het gebeurde in de politieke wereld, dat werk gestaakt, hetzelve hervat had, daar het genoemde Christelijke Feest werd aangekondigd.

De Schrijver, welke gerekend wordt tot de Lutherschen te behooren, wenschte door dit klein geschrift, iets bij te dragen, tot meerdere kennis en beter gebruik der Hervorming; of althans eenige liefde tot deze geschiedenis en begeerte om er zich nader mede bekend te maken, bij velen te ontsteken, en den weldadigen geest der Hervorming en van het echte Protestantisme algemeener te doen worden.

Vooraf gaat eene treurige schets van den toestand der Kerk voor de Hervorming, of liever van het westersch gedeelte, welke, schoon niet volledig, dienen kan, om de noodzakelijkheid der Hervorming te doen opmerken; dan worden de middelen medegedeeld, waar door zij tot stand is gekomen, verder de groote en gewigtige gevolgen, met beantwoording van onderscheidene tegenwerpingen, en eindelijk vooral de noodzakelijkheid aangewezen, dat het werk der Hervorming voortgezet, en alles overwonnen of verworpen worde, wat dezelve hindert en schaadt. De *Duitscher* heeft veel waar en goeds gezegd, dat alle behartiging waardig is, en hoe zeer wij, en velen, hem niet in alles zullen begeeren toe te stemmen, hoe zeer wij reden hebben om ons leedwezen te kennen te geven, dat de Vertaler niet hier en daar door korte aanmerkingen; de onnaauwkeurigheden heeft doen kennen en den Lezer opmerkzaam gemaakt, op sommige bedenkelijke uitdrukkingen en te gewaagde Stellingen, oordeelen wij echter, dat de lezing van het geheel wel is aan te prijsen, voor allen, die het oordeel des onder-

derscheids weten te gebruiken, en, naar de leere der Apostelen, het goede te behouden. Tot slot schrijven wij gaarne de twee laatste bladzijden hier af:

„ Evenwel hebben wij geene redenen, om deze (*Sijmbolische*) boeken, (*Formulieren, Catechismussen*) te verachten en te verwerpen. Neen, zij blijven steeds eerwaardige gedenkstukken des geloofs en der gewetens-vrijheid onzer voorvaderen, en hunnes roemvollen ijvers voor de waarheid, die zij zelfs met hun bloed gewonnen hebben. Wij willen alzoo deze boeken dankbaar gebruiken, ons ten nutte maken, en ons in de gelukkige vorderingen verheugen, die wij, na die edele Hervormers, in de kennis gemaakt hebben. Zij zouden zich zeker met ons verheugen en ons hunnen bijval schenken, dat wij hun voorbeeld, in de nasporing der waarheid, getrouw gevolgd en door geene hindernissen en zwarigheden daarvan hebben laten afschrikken, even zoo als zij ons regtvaardige en welverdiende verwijtingen zouden doen, als zij bemerkten, dat wij, hun zoo ongelijkvormig, niet ééne schrede verder gegaan en, sedert bijna drie honderd jaren, in onze kennis niet verder, dan zij zelve gekomen waren. Ja! ik zie u, regtschapen Luther! met tranen van vreugde in het oog, wanneer gij thans onder ons optraadt en bemerktet, hoe hier en daar de waarheden nagespoord en aan het licht gebragt worden. Dank zij u, groote onsterfelijke man! dat gij zoo veel deedt, zoo den weg baandet tot kennis der waarheid. Wij willen u volgen, wij willen uwen roemwaardigen ijver nastreven; dit zal onze schoonste, onze waardigste dank zijn voor uwe groote verdiensten van wege onze verlichting. Uw geest zweve rondom ons, en boezeme ons een edel Enthusiasmus voor waar-

 heid

heid in, ſpore ons aan, gelijk u, om voor haar alles te wagen en opteofferen. In die betrekking moeten ook die geloofsboeken van ons geſchat worden, en wij willen ze nooit in de handen nemen, zonder van den geest dier mannen bezield te worden, die ze vervaardigden, en welken de waarheid zoo heilig was."

„Maar bij dat alles willen wij ons wachten, dat onze vrijheid in denken niet ontaarde en afwijke tot onedele nieuwigheids-zucht. Er zijn ook oude en zeer eerwaardige waarheden, die nooit verouden, maar ſteeds hare waardij behouden, en zoo eeuwig en onveranderlijk zijn als God zelf is. Wat tegenwoordig nieuw is, zal ook eenmaal oud worden. Wij willen veeleer beide, het oude en nieuwe, ons ten nutte maken en, door vlijtig nadenken en opſporen der waarheid, ſteeds nader te komen, ſteeds vasteren voet en zekerder grond trachten te winnen. Te gelijk willen wij ons wachten, dat onze vrijheid in denken niet buiten de grenzen ga, die haar geſteld is. Wij willen toeſtaan, dat onze kennis hare grenzen hebbe, waarover wij niet gaan kunnen. Al wie alles uitvorſchen en doorgronden wil, ook wat niet uit te vorſchen en te doorgronden is, die geraakt in twijfeling en is op den regten weg tot ongeloof. Wij willen de weinige waarheden meer van hare practiſche zijde beſchouwen, en ons meer toeleggen, om ze uitteoefenen dan ze uittevorſchen en te begrijpen. De Godsdienst, wiens verheven voorwerp God is, kan ons niet alles duidelijk en begrijpelijk maken. Hij is een licht, dat meer verwarmt dan verlicht; maar dat ons regtſtreeks zoo vele ſtralen toewerpt, om het te kennen en te volgen. Zijn wij eenmaal zoo gelukkig, de verbeterende en geruststellende kracht van den Godsdienst te gevoelen, zoo willen wij

Digitized by Google

wij niet langer aan de waarheid van denzelven twijfelen, maar ons aan zijn weldadigen invloed geheel overgeven."

„En daar wij, als zoo vele hoofden zoo vele zinnen, niet allen één denkbeeld hebben en één stelsel aannemen kunnen, zoo willen wij, bij de verschillendheid onzer begrippen in den Godsdienst, elkander ten minste broederlijk verdragen en wederzijdsche menschenliefde bewijzen; terwijl wij het oordeel over ons geloof aan God, den eenigen en bevoegden regter onzes geloofs, overlaten, die ons buitendien, niet naar leerstellingen en begrippen, maar naar gezindheden en handelingen, rigten en beoordeelen zal. Wij willen alzoo boven alles daar naar staan, dat wij Christelijk goed denken en handelen, dan zullen wij ons geloof eere aandoen en echte Christenen en Protestanten zijn."

Met N°. 2. heeft onze zeer verdienstelijke Landgenoot, de Hoogleeraar A. IJPEIJ, wel willen voldoen, aan den drang, waarmede men hem van onderscheidene kanten aanzocht, om eene geschiedenis te bewerken der voornaamste bijzonderheden van het werk der Hervorming. Wij merken dit te liever op, uit het Voorberigt, naardien de Titel, welken men voor een weinig te algemeen zou kunnen aanzien, daardoor eenige wijziging erlangt. De inhoud toch, is niet eigenlijk eene schets van de geheele geschiedenis der tot dankbaarheid nopende Kerkhervorming, maar behelst, na eene voorbereidende en ontwikkelende inleiding, eene wel beredeneerde vermelding van eenige voorname bijzonderheden, deze groote gebeurtenis betreffende, welke in *Duitschland*, bijzonder in *Saksen*, in *Zwitserland*, bijzonder te *Geneve*, en in de *Nederlanden*, vooral ook in *Oost Friesland*, hebben plaats gehad: inzonderheid dienen-

Digitized by Google

de ook, om den Lezer over ERASMUS, ZWINGLIUS en LUTHER, zeer gunſtig te leeren oordeelen, en te doen opmerken, ja gevoelen, hoe veel reden er was en blijft, om het Feest der Hervorming, tot eere van God in CHRISTUS, Christelijk te vieren. Er is geen twijfel aan, of de Hoogleeraar heeft, met de tijdige uitgave van dit Stukje, aan velen eenen wezenlijken dienst bewezen, en de lezing verdient, ook nog na de ſtatelijke Feestviering, aangeprezen te worden. De Vaderlandſche ijver en de aangename vreugde, wegens de groote verdienſten der Nederlanders ook in dit groote werk, vereenigd met de gedurig verſterkte overtuiging, dat dezelve al te dikwerf miskend worden, mogen al nu en dan eenen te grooten invloed ſchijnen gehad te hebben, in het ſtellen van eenige volzinnen; dezelve hebben den beroemden Hoogleeraar evenwel geheel niet te rug gehouden, om ook in de bijzonderheden aan te toonen, hoe hoog men de verdienſten ſchatten moet, van onderſcheidene Buitenlanders. In bijzonderheden te treden, verbiedt ons de bepaalde ruimte. Alleen zullen wij nog een klein proefje overnemen, om den Lezer over den goeden ſtijl, de heilzame ſtrekking, en kenmerkende houding van dit werkje, te laten oordeelen, en daartoe kiezen wij het volgende:

„ Zeker verwacht hier de lezer het oordeel van ERASMUS, over het hervormenswerk van LUTHER. Dit oordeel was, in den beginne, allergunſtigst. Gelijk ERASMUS het, met de heilzaamſte oogmerken in *Zwitſerland* ondernomen, werk van ZWINGLI goedkeurde, zoo prees hij ook LUTHER's doel en doen, in *Sakſen.* In eenen brief, dien hij in lentemaand des jaars 1519 aan LUTHER ſchreef, betuigde hij den hervormer zijn welgevallen, over hetgene hij onderno-

nomen had. Hetzelfde herhaalde ERASMUS, in eenen brief aan LUTHER, twee maanden later geschreven; maar waarschuwde hem toen ook, om toch zijner geestdrift niet te veel bød te vieren, wijl door bezadigheid toch altijd meer konde worden uitgevoerd. ERASMUS billijkte derhalve volkomen de gronden van LUTHER's kloekmoedige onderneming, maar niet de wijze, waarop dezelve werd uitgevoerd. Hij zelf echter had hem de wapenen in handen gegeven, tot den strijd, dien hij streed! ERASMUS, hoe verstandig en wijs, hoe groot van geest en van hart, was nogtans al te bezadigd; hij was bloode van aard, niet in woorden, want hij sprak met vuur en kracht en soms met drift, maar in daden, in het optreden tot openbare werkzaamheden voor het oog van vorsten en volken, van prelaten en van den paus. Deze hem natuurlijke zwakheid verergerde met het klimmen zijner jaren. Hoe ijveriger dus LUTHER voortvoer, hoe minder deszelfs doen aan ERASMUS gevallen kon en geviel. Toen derhalve LUTHER, met zijne medestanders, den staat der Roomschkatholieke kerk zoo aan de hartader tastte, dat er somwijlen burgerlijke opstanden uit rezen, die omwentelingen aan 's lands bestuur dreigden, of ook wel eens verwekten, berekende ERASMUS, altijd binnen's huis aan de letteroefeningen bezig, de, voor een groot deel van Europa te vreezen, gevolgen van het gewoel, dat hem van buiten in de ooren suisde; en hij sidderde voor de uitkomst. Hij keurde het gedrag van LUTHER af, die dat alles bewerkte, maar werd nooit deszelfs vijand, zelfs niet, toen hij tegen hem de pen aangreep, ter vervaardiging van zijn geschrift over den *vrijen wil*; dat met de grootste bescheidenheid is opgesteld."

„ERASMUS beschuldigde LUTHER van te groo-

Digitized by Google

te drift en van onstuimigheid. LUTHER daarentegen hield ERASMUS voor eenen zwakken man, die uit loutere vrees voor menschen de zaak van God niet handhaafde; hij hieldt hem voor eenen wankelmoedigen hervormer, die op twee gedachten hinkte. Beider beschuldiging van den een' tegen den anderen was ongegrond, blijkens den uitslag der werkzaamheden van elk hunner voor de goede zaak der kerke; gelijk wij van achteren zien."

„ LUTHER was driftig, maar niet doldriftig; hij was moedig maar niet onstuimig; hij wist wat hij deed, met wijsheid zijne zaken krachtig voortzettende, en zich nooit latende afschrikken door vrees voor leeuwen, die hij op den weg mogt ontmoeten. De belangen der kerk, welke hij behartigde, waren geene menschelijke belangen, maar goddelijke. Zou dan een man van zulk een ondernemend bestaan, als LUTHER was, voor die belangen niet alles over hebben, zijn behoud er niet aan wagen, zijn leven er niet voor veil hebben?"

„ Zoo dacht LUTHER zelf, en kon niet dulden, dat anderen met hem niet even zoo dachten. Van daar alleen, dat hij de koelbloedigheid van ERASMUS wraakte, en daarenboven den voortreffelijken man uit een geheel averregtsch standpunt beschouwde. ERASMUS bleef aan zijne beginselen wel degelijk getrouw tot aan zijnen dood toe. Door menschenvrees kan het zijn, dat hij van openbare werkzaamheden is teruggehouden, waaraan LUTHER gaarn zoude gezien hebben, dat hij deel had genomen; maar geen aardsch belang was het, dat hem deed stil staan, toen LUTHER voortging. Immers hij haalde er zich den haat door op den hals van beide partijen. Dat stilstaan alleen was in den bedaarden man een gevolg van den schrik, die hem

trof

Digitized by Google

trof, toen hij buiten *Wittenberg* door LUTHER het vuur in brand zag blazen, dat hij zelf had aangelegd. Hij zag het oude gebouw der pauselijke hierarchie, waarvan hij zelf de grondvesten ondermijnd had, met een vervaarlijk geweld, instorten, en hij wist van ontsteltenis zich niet te bergen. Aan de eene zijde sloeg ERASMUS het oog naar *Rome*; en eene graauwe donkerheid bedekte hetzelve; uit *Wittenberg* zag hij aan de andere zijde een groot, helder licht opgegaan, maar hij zag ook, dat dit licht een goed deel van zijne heerlijkheid verloor door opkomende stormwolken, die reeds vreesselijk werkten en de ontzettendste verwoestingen dreigden. Werwaarts zoude hij zich wenden? Het licht scheen hem even gevaarlijk, als de duisternis. Ziet daar het karakter van ERASMUS! Zoo werkt de mensch dikwerf met het beste oogmerk; en wanneer anderen, om dat oogmerk regt te bereiken, op hunne wijze, medewerken, verrast hem de uitkomst, die of zijne hoop overtreft, of zijn hart met vrees vervult voor den uitslag. De mensch overdenkt den weg, dien hij inslaat, maar eene hoogere hand stuurt zijnen gang naar de plaats, waar hij wezen moet."

„In het uitéénloopen van beider karakters, van dat van ERASMUS en dat van LUTHER, zien wij ja die hoogere hand van Gods, zoo wijs als weldadig, bestuur! ERASMUS, zoude hij het gevoel van waarheid en godzaligheid in de harten van verstandigen en geleerden instorten, moest zachtmoedig zijn. Gods doel in dezen kon niets anders bereikt worden. LUTHER, daarentegen, om door daden dat gevoel op het volk, hetwelk toch grootendeels de kerk uitmaakte, eenen heilzamen invloed te doen krijgen, moest kloekmoedig zijn en onversaagd, heldhaftig en stout; een man moest hij wezen, die voor geene aangrim-

min-

Digitized by Google

mingen vreesde van alle de boosheden der lucht en des afgronds! Ook door zulken man wilde de Godheid werkzaam zijn ter bereiking van haar doel. Beide derhalve, en ERASMUS en LUTHER, waren, elk langs zijnen bijzonderen weg, de nuttigste en, in de hand der wijze Voorzienigheid, de noodzakelijkste werktuigen ter hervorming van de kerk. Beide waren zij hoogstvereerenswaardige mannen; de gedachtenis van den eenen verdient geene meer onderscheidene hulde, dan die van den anderen. Beide hebben zij eene gelijke verdienste gehad; eene verdienste, waaraan de christelijke kerk der Protestanten al haar licht en heil te danken heeft. Wederkeerig hebben beide elkanderen in de hand gewerkt tot één doel. Zoo ergens, dan zeker was hier éénheid en verscheidenheid."

„ZWINGLI, zal men zeggen, werkte toch, in *Zwitserland*, gansch anders, dan LUTHER, in *Sakfen!* ZWINGLI werkte volmaakt in den geest van ERASMUS. Dat is zoo, en evenwel heeft ZWINGLI het werk van LUTHER met zijne volle goedkeuring vereerd. Ook daartoe had hij gegronde redenen."

Met anderen verlangen ook wij, dat de verdienstelijke Hoogleeraar, met den Eerw. DERMOUT, het beloofde werk, over de Hervorming in ons Vaderland, onder den Goddelijken zegen gelukkig ten einde brengen, en het Geëeerd Publiek daarmede verpligten zal.

N°. 3. Is als eene Voorbereidingsrede, tot het regtmatig vieren van het Derde Eeuwfeest der Hervorming van den Godsdienst, aan te merken naar aanleiding van de gepaste woorden: *En het was het Feest der vernieuwing des Tempels te Jerusalem.* Eerst wordt aangetoond, dat de gedachtenis aan de Hervorming eene zaak is, voor ons van het hoogste belang, II. eenig licht verspreid, over de

de voornaamste punten, op welke deze gedachtenis aan de Hervorming moest uitloopen, en III. onderzocht, tot welk eene denk- en handelwijze die gedachtenis aan de Hervorming ons behoort op te leiden. Zeer geleidelijk loopt hier alles af, net is de uitvoering, eenvoudig deftig de stijl, overtuigend de inhoud, en edel het doel. 't Zij men minder, 't zij meer gunstig over de omstandigheden denke, men zal deze ernstige Leerrede met genoegen lezen, en hartelijk met den Hoogleeraar wenschen, dat zij iets toebrenge, om het gemoed van den opregten vereerder des Evangelies, met blijdschap en dankbaarheid te vervullen, over de instandhouding en uitbreiding der Hervorming.

Hierop laten wij volgen:

LEERREDE *op het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming, met Aanteekeningen, door* J. J. SCHOLTEN, *Pred. te* Breda. *Te* Amsterdam, *bij* W. Brave, *en te* Breda, *bij* W. van Bergen, & Comp., 1817. 46 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 11 —

LEERREDE *over de Geschiedenis en de hooge waarde der gezegende Kerkhervorming; naar aanleiding van Matth.* IV: 16*a. ter viering van derzelver Derde Eeuwfeest, den* 2*den November* 1817; *door* P. VAN RADEN, *Pred. bij de Hervormde Gemeente te* Breda.

> Dit is van den Heere geschied, en het is wonderlijk in onze oogen!
>
> *Psalm* CXVIII: 23.

Te Amsterdam, *bij* W. Brave, 1817. 36 *Bladzz. In gr.* 8*vo, De prijs is f* — 10 —

Het

Het DERDE EEUWFEEST *van de Kerkhervorming, gevierd in de Kerk der Hervormden te* Loosduinen. *Op den 2den November* 1817. *Door* J. VAN EIJK, *Pred. aldaar. In* 's Gravenhage, *bij de Erve* J. Thierrij *en* C. Menfing *en* Zoon, 1817. 42 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 9 —

LEERREDE *bij gelegenheid der viering van het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming, op den 2den November* 1817. *Uitgefproken te* Delfshaven, *door* D. J. VAN BRANDENBURGH, *Pred. aldaar. Te* Rotterdam, *bij* M. Wijt, 1817. 58 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 8 —

Twee LEERREDENEN *op het Hervormingsfeest, over de gefchiedenis en pligten der Hervorming. Benevens eene Feestelijke Dankftond. Door* E. KIST, D. H. WILDSCHUT *en* J. G. VELTMAN, *Predikanten te* Dordrecht. *Te* Dordrecht, *bij* A. Blusfé *en* Zoon, 1817. 124 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : — : —

De HERVORMING *het werk Gods; of Leerrede naar aanleiding van Hebr.* III: 4*b. Uitgefproken op het Derde Eeuwfeest der Hervorming, op Zondag den 2den van Slagtmaand*, 1817. *des Voormiddags in de Oude Kerk, te* Amfterdam. *Door* R. J. VAN DER MEULEN, *Evangeliedienaar bij de Hervormde Gemeente aldaar. Te* Amfterdam, *bij* A. B Saakes *en* G. van Dijk, 1817. 45 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 9 —

De

De HERSTELLING van het CHRISTENDOM door de Hervorming; of Leerrede over Rom. XIII: 12a. De nacht is voorbij gegaan, en de dag is nabij gekomen. Op den 2den van Slagtmaand 1817 Door D. VAN DER LOO, *Pred. bij de Hervormde Christelijke Gemeente te* Montfoort *Te* Amſterdam, *bij* G. van Dijk, 1817. 54 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 9 —

GEZANGEN ter plegtige viering van het Derde Eeuwgetijde der Kerkhervorming, door D. VAN DER LOO, *Pred. bij de Hervormd-Christelijke Gemeente te* Montfoort. *Vijfde Druk. Te* Amſterdam, *bij* G. van Dijk, 1817. 14 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 4 —

Met de Leerrede van den reeds van elders, ook in de verdediging van de heilige zaak der gewenschte Kerkhervorming tegen de vernieuwde aanvallen in onzen tijd, voordeelig bekenden Pred. SCHOLTEN, hebben wij geacht, onze korte beſchouwing voegzaam te beginnen, zij heeft ten Tekst: *Houdt wat gij hebt, opdat niemand uwe kroon neme*, *Openb.* III: 11*b*. Het onderwerp: onze verpligting, om den zegen der Hervorming zuiver te bewaren, en moedig te handhaven, wordt behandeld in de ontwikkeling dezer drie Stellingen: de zegeningen welke de Hervorming ſchonk, bevelen ons hare bewaring en handhaving — de blijde herinneringen, welke zij verwekt, moedigen er ons toe aan — en de gunſtige verſchijnſelen, welke wij gadeſlaan, verzekeren ons van het gelukkigst gevolg. Bij dit laatſte had althans wel gevoegd, de onwankelbare trouwe van JEZUS, in het vervullen zijner beloften. Eenige weinige aanteekeningen achter aan kunnen het nut bevorderen, van deze wel be-

bewerkte rede. Mogt dezelve gediend hebben ter verlichting van de talrijke ſchare van 's Leeraars toehoorderen, onder welke wij met blijdſchap, uit de Voorrede, vernamen, dat ook vele niet Protestantſche Christenen waren, en de nalezing de goede uitwerking nog verſterken!

SCHOLTENS Eerw. Ambtgenoot in dezelfde Gemeente, had wel niet, gelijk hij, zijne Leerrede bearbeid, om die in 't licht te geven, maar werd echter naderhand al ſpoedig daartoe bewogen, om alzoo bij zijne medechristenen en geloofsgenooten iets goeds te ſtichten. *Matth.* IV: 16. *Het volk, dat in de duisternis zat, heeft een groot licht gezien*, heeft VAN RADEN tot zijnen Tekst gekozen. Na eene naar den Tekst en het doel ingerigte inleiding, wordt eerst de geſchiedenis, welke tot het tijdſtip het welk wij gedenken betrekking heeft, opgegeven, *vervolgens*, de hooge waarde van hetzelve aangewezen, en *eindelijk* de verpligting ontvouwd, die deswegens op ons rust. Gewis heeft deze rede niet minder verdiend gedrukt te worden, dan de eerſte. Men moge al, onder anderen, twijfelen aan de *bekwaamheid* van eenen LEO X, aan de *grootheid* van HENDRIK IV, met meer zekerheid L. KOSTER den uitvinder der Drukkunst noemen, het Epitheton *Lieve Toehoorders* in de Toepasſing liever niet zoo dikwijls herhaald vinden, en bij voorbeeld, ten aanzien van *Geneve*, de tijd orde een weinig naauwkeuriger wenſchen; men zal toch gaarne aan den Eerw. VAN RADEN, den lof ruimſchoots toekennen, dat hij zijne taak zeer wel volvoerd, en waarlijk nuttig geſproken heeft.

De nuttig ook als Dichter werkzame, verdienſtelijke VAN EIJK, heeft het werk van den 2den November, meer als Eer- dan als Leerdienst beſchouwd, en naar dat oogpunt zijn hier

hier geleverde opstellen ingerigt. Hij heeft de uitnemende waardij der groote gebeurtenis voorgesteld, in eene Leerrede, naar aanleiding van *Psalm* LXXXIX: 16. *Welgelukzalig is het volk 't welk het geklank kent, o Heer! zij zullen in het licht uwes aanschijns wandelen.* Een woord over den Tekst gaat vooraf, dan wordt eerst de vraag beantwoord: wat eigenlijk de Kerkhervorming zij, vervolgens nagegaan, hoe zij zich heeft toegedragen, en ten laatsten hare uitnemende waardij berekend,

Daarop volgt eene opwekking ter verheerlijking van God, wegens de Kerkhervorming, naar *Job* XXXVI: 24*a*. *Gedenkt, dat gij zijn werk groot maakt.* De Eerw. Grijsaard is deze orde gevolgd:

1. De herhaalde herinnering, dat de Hervorming Gods werk is.
2. De aanvankelijke grootmaking van dit werk Gods, in dit uur.
3. Het dankbaar voornemen om de Hervorming in waarde te houden.
4. De hartelijke wensch, om haar oogmerk te bevorderen.

De hoofdzaak van elke dezer bijzonderheden maakt een dier Gezangen uit, door zijn Eerw. op verzoek des Kerkeraads van *Westzaandam*, vervaardigd, en bij afwisseling door een Choor van Zangers en Zangeressen ook in zijne Gemeente aangeheven, terwijl tusschen beide korte aanspraken, op den inhoud betrekkelijk, gevoegd zijn. Geheel het werk doet den waardigen man eere aan, en gaarne zal elk bescheiden Lezer de betuiging: *Ik heb mij de kunde en de vatbaarheid van mijne Gemeente voorgesteld, en gemeendaar naar den toon te moeten stemmen*, laten gelden, — beneveńs het verzoek, door zijn Eerw. ook schriftelijk ons toegezonden, ter

verbetering van eene schrijf fout op bladz. 9, waar, voor 16de, de 15de Eeuw moet gelezen worden. (1) (De fout in den geëerden brief ons aangewezen op bladz. 13, wordt in ons Exemplaar niet gevonden.) Nog verder moge het den waardigen Bedienaar van het Evangelie gebeuren, ook door zijne nuttige Gezangen in zijn leven te stichten!

In N°. 4. vindt, men door den Eerw. J. VAN BRANDENBURGH, wiens Tekst was 2 *Cor.* IV: 6. deze vier Stellingen vooral ontwikkeld: 1. Er is eene aanmerkelijke gelijkvormigheid tusschen de eerste invoering van het Evangelie van JEZUS CHRISTUS door de Apostelen, en de herstelling van deszelfs oorspronkelijke en zuivere leer door de Kerkhervormers, 2. onberekenbaar groot en weldadig is de invloed der Kerkhervorming, niet alleen op de gesteldheid van den Godsdienst, maar ook op de maatschappelijke en burgerlijke betrekkingen. 3. Gelijk onze Godvruchtige Voorvaderen moedig het dweepziek bijgeloof bestreden hebben, zoo moeten wij ook met denzelfden ijver strijden tegen het halstarrig ongeloof. 4. De H. Schrift heeft de gewigtigste diensten bewezen, aan de Hervormers, ter fnuiking van het bijgeloof, en zij bewijst dezelve ook aan ons, ter onderbrenging van het ongeloof.

Of-

(1) Op verzoek van zijn Eerw. berigten wij gaarne, dat men het daarvoor gelieve te houden, als of er op bladz. 13 stond: „ Het was toch op den merkwaardigen 31sten October des jaars 1517 dat LUTHER zijne 95 Stellingen tegen TETZEL en den aflaathandel, in welke hij zijn gevoelen omtrent de zuivere Bijbelleer, aangaande de vergeving der zonde voordraagt, aan de slotkerk te *Wittenberg* aanplakte waarop hij in 't jaar 1520 de bevelschriften van den Paus die tegen hem waren, openlijk verbrandde enz.

Digitized by Google

Offchoon wij gaarne erkennen, dat de bevestiging der twee laatste Stellingen grootelijks nuttig zijn kan, is het ons evenwel twijfelachtig voorgekomen, of dezelve wel voor dien Feesttijd bijzonder voegde. Ook de Gezangen en Gebeden zijn hier bij gedrukt, welke laatste althans geene modellen kunnen genoemd worden, voor zoodanig eene plegtige gelegenheid.

Zeer broederlijk en doelmatig blijken *Dordrechts* bekwame Evangeliedienaren, het heilig werk op dien gedenkwaardigen, en, zoo wij hopen, in de gevolgen allervoordeeligste Christelijken Feestdag, verdeeld en verrigt te hebben.

N°. 5. Levert ons daarvan een aangenaam gevolg. Met regt begreep de bereemde Kerkleeraar KIST, die des voordemiddags zijne beurt te vervullen had, dat hij, naar het oogmerk van het uitmuntend Synodaal besluit, de geschiedenis der Hervorming prediken, en niet het een of ander punt, dat daartoe betrekking heeft, ter behandeling kiezen moest. Daarom heeft hij dan ook, naar aanleiding van *Eph.* V: 8*a*. *Want gij waart eertijds duisternis, maar nu zijt gij licht in den Heere*, daaraan zich stiptelijk gehouden, en daarnaar zijne taak zoo wel verrigt, dat deze Leerrede met geen minder genoegen gelezen zal worden, als zij gehoord is. Ook het gebed hier achter geplaatst, is allezins doelmatig, en bij uitnemendheid ingerigt, om de harten te stemmen, tot het aandachtig overwegen van de *Pligten der Hervormden*; welke door den Eerw. WILDSCHUT, 's mans waarden Medearbeider in dezelfde aanzienlijke Gemeente, 's namiddags in dezelfde Dordrechtsche Kerk, ernstig en deftig zijn voorgesteld en aangedrongen, in eene Leerrede, over de onmiddelijk op de gezegde volgende woorden des Apostels: *Wandelt als kinderen des lichts.* Dezelve zijn

Digitized by Google

verstandig tot deze vier gebragt, welke hier zijn uitgebreid en toegepast: wij hebben getrouw en onverhinderd de H. Schrift te onderzoeken, — regtzinnig vast te houden aan de Bijbelsche grondstellingen der Hervormers en vooral aan die groote hoofdwaarheid van het Evangelie, dat wij vergeving der zonde ontvangen uit genade, door de verlossing die in CHRISTUS JEZUS is — ijverig de bevelen, ons door JEZUS en zijne Apostelen gegeven, te betrachten — en met Christelijke verdraagzaamheid (waarom niet liever *liefde?*) het werk der Hervorming ijverig voort te zetten, en hetzelve in onze mate te helpen bevorderen. De uitdrukking: *Volgelingen en aanhangelingen van de Hervormers*, had benevens het in onze taal min voegend werkwoord *verwandelen*, wel met andere verwisseld mogen zijn. De Heer WILDSCHUT, zal geene reden hebben, om zich te beklagen, dat hij den broederlijken raad van zijnen Vriend en Ambtgenoot, om deze Leerrede uit te geven: gevolgd is. Wel voegt hier ook, tot slot, de Feestelijke Dankstond bij, naar aanleiding van 1 *Tim.* I: 17 van den Eerw. VELTMAN, behelzende eene korte Christelijke opwekking, voorafgegaan, en afgewisseld door wel gekozene en stichtelijk ingerigte Gezangen, gedeeltelijk uit de Evangelische Kerkliederen genomen, gedeeltelijk door de Heeren WILDSCHUT en TIJDEMAN vervaardigd, en besloten met een wel opgesteld Dankgebed en Slotgezang.

N° 6. De voor de gelegenheid gepaste woorden van den H. Schrijver: *Die dit alles gebouwd heeft is God*, zijn, door den waardigen Amsterdamschen Kerkleeraar VAN DER MEULEN, wel gekozen, om aan de Gemeente de geschiedenis der gewenschte kerkhervorming, uit het ware oogpunt te doen beschouwen, en haar alzoo tot waar-

Digitized by Google

waardige gevoelens en werkzaamheden, op te leiden, en om zich te wapenen met behoedzaamheid en te waken tegen afwijking en verval — om ingenomen te zijn, met de zuivere waarheid ons door (met opoffering van) zoo veel bloeds verkregen — en met al dat goede te eindigen in God, door wiens gunstige bestellingen wij het ontvingen. Wij hebben deze Leerrede met veel genoegen gelezen. Eene aanmerking zal ons dan de waardige VAN DER MEULEN, niet kwalijk nemen, dat wij, namelijk, de onderneming der groote Hervormers liever eene gevaarlijke of groote, dan wel eene *gewaagde* noemen zouden, en dat het ons voorkomt, dat verscheidene aanmerkelijke bijzonderheden, als het niet langer onbekend blijven der brave Dalbewoners van *Piemont*, — dat de voortreffelijke HUS, niet een Eeuw later leefde en werkte — dat ten tijde der groote Hervorming, juist een man als LEO DE Xde, op den Pausselijken zetel gevestigd was, enz. door ons behooren beschouwd te worden, als door de bestelling der aanbiddelijke Voorzienigheid zoo geschikt, om de wijste en beste redenen: waarin wij van achteren echter nu nog maar even Gods heerlijkheid aanbiddend bewonderen kunnen, omdat wij zoo gering, zoo onkundig, en onbevoegd dus zijn, om te oordeelen over 't geen God doet, of al of niet moest hebben plaats gehad.

N° 7. De Pred. VAN DER LOO, heeft ook op den 2den November, over *Rom.* XIII: 12*a*. gepredikt, en zijne nu in 't licht gegevene Leerrede behelst een betoog, dat men, gelijk bij de stichting van de Christelijke Kerk, zoo ook bij de gezegende Hervorming zich bepalende, alle reden heeft om te verklaren: *De nacht is voorbijgegaan, en de dag is nabij gekomen.* Dit

Digitized by Google

plan is voorzeker niet kwaad, maar het eerste Stuk, voor zulk eene gelegenheid, onzes erachtens veel te breed uitgevallen; het beslaat toch aanmerkelijk meer nog dan een derde van het geheel. Het andere gedeelte, de groote Hervorming beschouwende, behelst echter ook genoeg in 't oog vallende bijzonderheden, om van de noodzakelijkheid derzelver te overtuigen.

In de volgende Godsdienstoefening van dien dag heeft de Eerw. VAN DER LOO, zich ook van de door hem opzettelijk vervaardigde Gezangen bediend, om dit Feest verder doelmatig in zijne Gemeente te doen vieren. Wij hebben van dezelve den vijfden druk voor ons, en verblijden ons, uit het Voorberigt voor de Leerrede, te vernemen, dat zijne Gemeente dezelve zeer geerbiedig, plegtig, van harte en stichtelijk gezongen heeft. Men zal daaraan geene dichterlijke verdiensten ontzeggen, noch ook aarselen om te verklaren, dat ze met geestdrift opgesteld blijken te zijn, maar toon en geest hadden toch wel een weinig zachter kunnen, en naar ons gevoel ook behooren te zijn. Hoe wel zou het ook gevoegd hebben, wanneer althans één Couplet aller wensch ontboezemde, en de bede vervatte, om de verlichting en het wenschelijkst heil voor hen, die nog den zegen der Hervorming met ons niet erkennen!

Maar zeker zal dit nu, door den Leeraar, in 't gebed alleen geschied zijn, waar aan wij geheel niet twijfelen: Doch het is goed, dat dit ook openlijk blijke, om zoo nog anders denkenden, te meer van onze Christelijke denkwijze en liefde te overtuigen. Een couplet schrijven wij af:

Wie

Digitized by Google

Wie zou voor de waarheid spreken?
Welke held had moeds genoeg,
Om de kluisters te verbreken,
Die geheel Europa droeg?
Ach! dat konden aardsche magten,
Alle vorsten konden 't niet.
God schonk hooger moed en krachten:
't Is door 's Heeren hand geschied.

In het eerst volgend Nommer, zullen wij de beschouwing van de ons verder toegezondene werkjes, over dit belangrijk onderwerp, plaatsen.

Zedekundige Mengelingen, vooral voor Lieden uit de meer beschaafde Standen. *Door* W. G. REDDINGIUS, *Pred. te* Eppenhuizen. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1816. 255 *Bladz.* *In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1 : 16 : —

Onder dezen titel levert de Eerw. W. G. REDDINGIUS, aan het Publiek, ook door verscheidene andere nuttige schriften, reeds voordeelig bekend, veertien Vertoogen, welke ten inhoud hebben: *Het geven van een goed voorbeeld.* — *Dankbaarheid en ondankbaarheid.* — *Tegen de verachting van geringe Lieden.* — *De modezucht ten aanzien der kleeding.* — *De Vriendschap.* *Wat moeten wij in acht nemen omtrent onze Dienstboden?* — *De begeerte naar rijkdom.* — *Het lezen van boeken.* — *Ware en valsche schaamte.* — *Tegen den nijd.* — *De verkrijging van magt en heerschappij.* — *Dienstvaardigheid.* — *Bescheidenheid.* — *De wensch naar een lang leven.* Ze zijn in eenen duidelijken stijl opgesteld, met ernst behandeld, en schoon eenvoudig,

Digitized by Google

dig, evenwel bij afwisseling gedurig ook met gestelde voorbeelden veraangenaamd.

Vooral blijkt de Schrijver zich zijne Lezers en Lezeresfen in zijne gedachten, in den deftigen Burgerstand te hebben voorgesteld, en voor dezelve achten wij dit stichtelijk boekdeel ook 't meest geschikt. Zeer goed keuren wij de vinding, om de vraag: *Wat moeten wij in acht nemen omtrent onze Dienstboden?* (N°. 6) te laten beantwoorden in eenen brief eener Moeder aan hare Dochter, daar hij hier toch opzettelijk over verkoos te handelen. Overal straalt het beste oogmerk kennelijk door, om ware verbetering te bevorderen, en elk op eene naauwgezette beoefening zijner pligten zich te leeren toeleggen, ten einde aldus voor zich zelven en voor anderen nuttig te zijn, en aan zijne roeping en bestemming meer en meer te beantwoorden. Bijzonder hebben ons de aanmerkingen bevallen, in het 9de Stukje, over de ware en valsche schaamte, en 't geen men daaromtrent behoort in acht te nemen.

Om eene proeve te leveren, van de schrijfwijze hier gevolgd, en te gelijk tot een nuttig gebruik daardoor op te wekken, schrijven wij hier, uit het 8ste Vertoog, iets over:

„ Hoe velen toch onder de hoogere standen, kunnen naar welgevallen over meenig uur beschikken, zonder dat het hen immer in de gedachten komt, om eens een boek in handen te nemen! Hoe vele mans slijten dien tijd niet, enkel en alleen, door zich naar Koffijhuizen, Societeiten, of Herbergen te begeven, en aldaar, onder het drinken van hunne vlesch, met anderen te praten, of op het biljard of de kaart te spelen! Hoe vele vrouwen brengen dien tijd niet door in gezelschappen, waarin enkel beuzelingen de stof van het *discours* uitmaken, of

met

met haren opschik, om dien te vervaardigen, of zich daarmede te versieren! Hoe zouden dezen, daar thans hun hoofd en hart ledig blijven van het geen den mensch tot de meeste eer en het meeste voordeel strekt, niet eenen schat van kennis kunnen opdoen, en de beoefening der deugd voor zich gemakkelijker maken, wanneer zij hunnen ledigen tijd, althans voor een aanmerkelijk gedeelte — want ook hier geldt het spreekwoord: *de boog kan niet altijd gespannen staan* — tot de *lektuur* afzonderden! Is het niet indedaad voor hen onverantwoordelijk, dat zij dus de vorming van hunnen geest verwaarloozen? strekt het hen niet waarlijk tot eene groote schande, zich door naletigheid in het lezen zoo onkundig te moeten toonen, als zij zijn; daar zij in wetenschap konden uitmunten? Onderscheidt u, mijne geachte Lezers! van de zoodanigen gunstig. Gebruikt de vrije uren, welke gij hebt, gaarne tot het lezen van boeken. Maakt het u tot eenen heiligen pligt, zoo veel daar mede bezig te zijn, als gij geschikte gelegenheid daartoe vindt, en als voor u raadzaam is, zal uw geest door het denken, dat daarbij gevorderd wordt, niet worden vermoeid en uitgeput, en zult gij tot dat werk telkens met een nieuw genoegen mogen terugkeeren."

„ In zoo verre voorts het lezen van boeken tot uitspanning dienen kan, na dat men zijn ander dagelijksch werk heeft afgedaan, moet men vooral in den Winter, en bijzonder in deszelfs lange avonden, zich daartoe begeven. Ook in den Zomer is dit goed en loffelijk; doch dan kan men zich tevens in de opene lucht door eene wandeling op de aangenaamste wijze verlustigen, en behoort men dit ook niet na te laten, terwijl zulks voor de gezondheid zeer voordeelig is, en men dan te gelijk uit het groote

boek der Natuur, hetwelk voor oog en oor ligt opgeslagen, veel leeren kan, wanneer men zijne oplettendheid daarop vestigt."

„Van de uiterste aangelegenheid is het verder, goede boeken voor onze *lektuur* uit te kiezen. Gelijk allerlei voedsel voor ons ligchaam niet past, daar sommige soorten van spijzen de maag ligt bederven kunnen, zoo is het ook met dat voedsel voor onzen geest gelegen, hetwelk de boeken ons aanbieden. Maar al te veel wordt daaronder gevonden, waar van wij ons onthouden moeten, zal het lezen voor ons waarlijk nuttig zijn, of ons althans een genoegen verschaffen, waarover wij ons niet behoeven te schamen voor ons zelven en voor anderen. Dat alleen kunnen wij lezenswaardig achten, hetwelk ons met kundigheden van een wezenlijk belang verrijken, ons tot deugd en godsvrucht opleiden, onzen zin voor alles wat goed, schoon, edel en verheven is, opscherpen, of ons eenig onschuldig vermaak aanbrengen kan; andere boeken maken daarop geene aanspraak, en verdienen, dat wij ze als schadelijk ontuig van ons werpen."

„Ligtelijk kan het gebeuren, dat wij een boek van de laatste soort in handen krijgen. Men loopt trouwens gevaar van bedrogen te worden in de keuze van boeken, het zij door een' schoonklinkende titel, welke het een of ander boek aan zijn voorhoofd draagt, terwijl deszelfs inhoud daar aan geenszins beantwoordt; het zij door eene onverdiende gunstige *recensie* van eenig werk, in het openbaar verschenen; het zij door de aanbeveling van dezen of genen, welke daaromtrent kwalijk onderrigt is, wat het boek, hetwelk hij ons aanprijst, in zich behelst. Maar indien dit ons wedervaart, en wij onder het lezen van zoodanige boeken

zulks

Digitized by Google

zulks bemerken, moeten wij die liever aanstonds ter zijde leggen, dan dat wij ons zelven, door daarin voort te lezen, bederven zouden."

„ Verre van onze *lektuur* verwijderd zij ieder boek, hetwelk geschreven is met het oogmerk, om de eerste en gewigtigste waarheden twijfelachtig, of zelfs bespottelijk te maken. Die genen, welke het bestaan durven, om zoodanige boeken op te stellen en uit te geven, verdienen geen gehoor, met hoe veel schijns van scherpzinnigheid, of in welk eenen uitlokkenden stijl, zij ook in deze werken tot ons spreken mogen. Zij meenen het niet wel met het menschdom; zij zoeken zich eenen naam te verwerven, dat zij boven het gros hunner medemenschen verlicht zijn, al zullen zij dan ook anderen tot de grootste dwalingen vervoeren, en alle rust des harten voor dezelve doen ophouden."

„ Verre van onze *lektuur* verwijderd zij almede ieder boek, hetwelk ongeoorloofden wellust in een verschoonlijk licht doet voorkomen, of die bijna zonder eenige bewimpeling aanprijst. Derzelver Schrijvers mogen een voortreffelijk talent tot fraaije schilderingen aan den dag leggen: zij misbruiken hetzelve op de schandelijkste wijze; zij strooijen een zaad van zedeloosheid uit, dat vooral in jeugdige harten welig opschiet; zij verdienen met den naam van Volks-verleiders gebrandmerkt te worden, en hunne schriften moet men vermijden, als eene pest voor het menschdom."

„ Verre van onze *lektuur* verwijderd zij insgelijks ieder boek, hetwelk den Lezer in eene wereld van *idealen*, die hoegenaamd geene wezenlijkheid hebben, doet rondzwerven; hem allerlei overdrevene karakters voorstelt; hem eene

te

Digitized by Google

te verregaande gevoeligheid (het zoogenaamde *sentimentele*) afmaalt, als of zij de eer en het sieraad van den mensch zou uitmaken. Door het het lezen van dergelijke schriften wordt men alligt met de werkelijke wereld, waarin men verkeert, geheel te ontvreden; leert men over zijne medemenschen zeer kwalijk te oordeelen; laat men zich wegslepen tot eene aandoenlijkheid, voor het menschelijk gestel nadeelig; wordt men vervoerd, om hartstogtelijk gevoel hooger te schatten dan edele gezindheden en daden, en om daarin, met terzijde stelling van ware, werkzame deugd, te berusten, dat men hetzelve bij zich ontwaart, en aan anderen openbaart."

De goede raad ook hier gegeven, vinde eenen goeden ingang, vooral bij hen, die denzelven zoo zeer behoeven!

Wij kunnen echter niet nalaten, ons leedwezen op te doen merken, dat een aantal bladzijden zoo bleek en onduidelijk gedrukt zijn, dat de lezing voor de oogen zeer moeijelijk geworden is. Daarop behoorde waarlijk meer door de Uitgevers gelet te worden, om niet ten nadeele van het oog, waardoor wij het licht moeten opvangen, te werken.

Het voortdurend Nut der ENTING *met Koepokstof, tegen de nog heerschende vooroordeelen, aan Waarnemingen getoetst en gehandhaafd, door Dr.* H. VAN DEN BOSCH, *te* Rotterdam. *In eenen Brief aan Dr.* J. B. CROL, *te* Dordrecht. *Te* Rotterdam, *bij* P. van der Meer, 1817, 15 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 4 —

Daar men nog voortgaat, hier en daar sommige men-

menschen in hunne vooroordeelen te stijven, omtrent de zoo heilzame Inënting, met de Koepokstof, en de lieve kinderen dus medogenloos berooft, van de gelukkige werking dezer tot dankbaarheid nopende uitvinding, voldoen wij gaarne aan het verzoek, om van dit ons toegezonden Stukje, hier zonder uitstel melding te maken, in hope van hierdoor te zullen medewerken, om het nuttig oogmerk met deze uitgave eenigzins te bevorderen. De waarnemingen hier door den Heer VAN DEN BOSCH medegedeeld, en de gevolgtrekkingen daar uit door hem afgeleid, getuigen van zijne waarheidsliefde, zoo wel als van zijne zedelijke overtuiging, dat het nut dezer eenvoudige kunstbewerking geen oogenblik meer in twijfel kan worden getrokken, en dat ieder een, vooral elk Geneesheer, verpligt is, het nog meer algemeen gebruik daarvan tot heil van het menschdom te bevorderen. 't Is waar, men spreekt met veel ophef, even als had men iets waargenomen, waarbij de menschheid het grootste belang heeft, niet zelden van een enkel geval, waar in een Kind, na met de *Vaccine* geënt te zijn, vervolgens door de natuurlijke pokken aangetast werd; maar, om hierop nu niets anders te antwoorden, vragen wij met den Doctor, *Moet men nu omdat, dit stelle ik één onder zes duizend geënte voorwerpen, één naderhand door de Kinderziekte wordt aangetast, daarom het algemeen beveiligend vermogen der Koepokstof in twijfel trekken?*

Van welk een middel zou men dan toch voortaan gebruik maken, of hetzelve als algemeen nuttig aan durven prijsen?

Om het meer algemeen te doen lezen, had de prijs wel de helft minder gesteld en het gebruik van onduitsche woorden vermijd mogen zijn, Ook komt ons de vermelding

van

van 't geval dat op bladz. 9 voorkomende, meer getrouw dan voorzigtig voor. Zulke mededeelingen komen onder Kunstbroeders en in Medische werken beter te pas. In boekjes voor het Algemeen, werken ze meer na- dan voordeelig.

ZEGEZANG, op de Overwinning te Algiers; *door Mr.* J. BRAND. *Te* Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon, 1816. 8 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 5 : 8

LIERZANG op de Overwinning te Algiers, *door* J. SCHOUTEN. *Te* Rotterdam, *bij* J. Immerzeel, Junior., 1816. 7 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 4 —

De SLAG van Algiers, *door* J. H. DE BES, *Med. Doctor te* Zutphen, *bij* W. C. Wansleven, 1817. 30 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

De SLAG van Algiers. *Uitgesproken in de Gasthuiskerk te* Schiedam, *op den* 26 *November* 1816. *bij gelegenheid der openlijke feestviering door het Schiedamsch Departement der Maatschappij:* Tot Nut van 't Algemeen, *wegens de behaalde zege. Door* A. N. VAN PELLECOM, *V. D. M. Medebestuurder van het zelve Departement. Te* Schiedam, *bij* J. H. Sweben, 1817. 30 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 5 : —

Neêrlands redding in 't laatst van 1813, en Neêrlands bevestiging op den 18den Julij 1815, zijn gebeurtenissen, waarmede alle regtschapene Ouderen reeds vroeg hunne Kinderen bekend maken, opdat ze nooit vergeten, wat zij, als bewo-

Digitized by Google

woners van dit gezegend Rijk, aan den Allerhoogsten te danken hebben.

Ook de luisterrijke Overwinning, den 27sten Augustus van het jaar 1816 ter Zee, door de vereenigde Engelsche en Nederlandsche Vloten, op de roofzuchtige en ongeloovige *Algerijnen* bevochten, verdient met erkentenis herdacht te worden. Dezelve had toch niet alleen voor velen de aangenaamste gevolgen, en verstrekte ook Neêrlands Vloot tot eer, maar bewees ook kennelijk, dat Neêrlands Ingezetenen (hoe diep te voren vernederd, en hoe zwaar gedrukt,) nog niet zoo van hunne dappere en getrouwe Voorvaderen ontaard zijn, of men mag onder den Goddelijken zegen verwachten, dat zij, gelijk te Land, alzoo ook ter Zee, de verkregene vrijheid bewaren, en den roem van dit van tijd tot tijd meer bevestigd, en in bloei toenemend Koningrijk, zullen weten staande te houden, en vereerend te verdedigen, tegen allen, die, door boosheid gedreven, ons aanranden, en van onze hoogst gewaardeerde voorregten zouden durven pogen te berooven. Z. M. onze geëerbiedigde Koning, wekte daarom met het grootste regt de Leeraars op, om ook deze blijde gebeurtenis met de Gemeente Godsdienstig te vieren, en het zou als een vreemd verschijnsel, gewis niet vereerend voor de Natie, hebben moeten worden aangemerkt, indien geen enkel Dichter deze zege waardiglijk had pogen te bezingen. De vier Dichtstukjes, welke wij hier met een woord aankondigen, dienen, hoe zeer in dichterlijke schoonheid niet even zeer uitmuntende, om de vreugde van Neêrlands Ingezetenen, over dezen Zeeslag te doen kennen. BRAND, SCHOUTEN, NES en VAN PELLECOM verdienen, om deze hunne poging, als welgezinde Nederlanders geroemd te worden; 't vereert hun Neêrlands hart,

Digitized by Google

hart, zij bragten 't hunne toe, om Neêrlands roem te staven. In stede van deze gelegenheidszangen dan eigenlijk kunstmatig te beoordeelen, zullen wij, hun aller goede poging prijzende, uit elk een' klein proefje mededeelen, ten einde den Lezer aan te moedigen, om ze ter gedachtenis in één bundeltje te bewaren.

Juicht, Nederlanders! juicht met mij!
De tijd der jamren is voorbij,
De zwarte wolken zijn geweken:
ORANJES moed heeft ons gered,
CAPELLEN 't roofgedrocht verplet,
En wij, wij mogen 't hoofd weêr moedig opwaarts steken.
O! heffen wij dan 't vonklend oog
Met dankbaarheid tot HEM omhoog,
Die 't zinkend Neêrland heeft verheven;
Die ons deez' gloriepalmen schonk,
De dwinglandij aan keetnen klonk,
En aan de menschlijkheid haar waarde heeft hergeven.

BRAND.

o Christnen! die het Alvermogen
Uw' dank wijdt, nu ge uw broederschaar
Aan Omars kluisters ziet onttogen;
Zweert nu ook bij het dankaltaar,
Dat gij, bewogen door hun tranen,
De in boeijen sloovende Afrikanen
Den weg ter vrijheid helpen banen
En christelijk behandlen zult!
En hoopt, dat ALLER GOD uw bede
Om menschenvrijheid, volkrenvrede,
Alsdan genadiglijk vervult.

SCHOUTEN.

Thans stond men voor die Stad, slechts groot door 't regt verkrachten,

Met

Digitized by Google

Met Britfche wapenkracht, met Neêrlands watermagten;
De misdaad fpreekt hier luid, de ftraf is voorbereid:
Vernieling volgt.....? O neen! een held eert menschlijkheid,
Geen bloeddorst zwaait zijn kling, voor 't heil des lands getogen,
Het oorlog blijft een kwaad, een geesfel in zijne oogen.
Wie ook met helfche vreugd, het bloedvergieten ziet:
Die vreugd onteert het hart van ware helden niet.
Een heilig vuur ontgloeit in EXMOUTH en CAPELLEN,
En doet hun heldenhart, vol ed'le deugden zwellen:
Zij bieden de Algerijn het heil des vredes aan,
Maar vord'ren dat Algiers de Krist'nen zal ontflaan,
Het reeds betaalde goud ter losfing weêr zal geven,
En voortäan met Euroop' naar 't regt der volken leven,
Maar weigert ook Algiers den eisch der billijkheid,
Het wete dat zijn val alreeds is voorbereid.

DE HES.

Ja! zoo blinke,
Wat verzinke,
Neêrlands goude gloriezon,
Bij 't vermelden
Van de Helden,
Die geen vuur noch ftaal verwon;

Die de wallen
Deden vallen
Van 't Barbaarfche rooversnest

En vol blijheid
Nereus vrijheid
Hebben in hun bloed gevest.

Dat laurieren
Nu versieren
En omkranſen hunne kruin!
Laat nu rijzen,
Hun ten prijze,
Zegebogen van arduin!

Stort nu offers,
Uit uw' koffers,
Met een onbekrompen hand!
Wijdt uw' gaven
Aan die braven,
Steunſels voor het Vaderland!

VAN PELLECOM.

KOPIJEN *uit de Groote Menſchengalerij. Naar het Hoogduitsch.*

Hominem - pagina nostra sapit.

Te Leeuwarden, *bij* Steenbergen van Goor, 1815. 314 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2 : 16 : —

Deze welgeſchrevene ſchetſen van menſchelijke karakters zijn ons, bij den avontuurlijken titel, zeer in de hand gevallen. Wij hebben toch bij ondervinding, dat zonderlinge uitlokkende titels doorgaans uithangborden zijn voor gemeene waar. Hier niet. De gebeurtenisſen, uit het dagelijkſche leven ontleend, zijn waarſchijnlijk voorgedragen, en hebben eene waarlijk zedelijke ſtrekking. Dezelve zijn van twee verſchillende Schrijvers, en al meldde de Vertaler,

Digitized by Google

ler dit niet in de Voorrede, wij zouden het zien aan de manier van behandeling. Het eerste en derde zijn van den *Deenschen* Hoogleeraar RAHBECK, en bevat meer tooneelen uit de *groote* wereld. Het tweede en de vierde zijn uit BECKE'S *Erzählungen* ontleend, en behooren geheel tot den huisselijken kring; ook is de toon regt hartelijk natuurlijk, en onderscheidt zich meer door edele gevoeligheid, dan door 't geen sommigen *belangrijkheid* noemen, en 't geen toch niet anders is dan opwekking der der nieuwsgierigheid, die eerst op het laatst voldaan wordt. Dit is meest het geval in de beide verhalen van RAHBECK, die, in 't voorbijgaan gezegd, *of* niet uit het *Hoogduitsch*, maar uit het *Deensch* zijn vertaald, (het geen echter tegen den titel zou strijden,) *of* eene Vertaling zijn van eene Vertaling. Doch zelfs in dit laatste geval bespeurt men het niet aan den stijl, zoo los, gemakkelijk en zuiver *Hollandsch* is dezelve, even als ware die een Origineel. Doch zeggen wij een woord van elk der vertellingen in het bijzonder.

ADOLF VAN H*** wordt, als Kluizenaar, gevonden door den jongen MELNECK, die, zeer verwonderd bij eenen hutbewoner op de heide, eenen HORATIUS, TACITUS en LUCIANUS te vinden, deszelfs kennis zoekt, en zijnen geschiedenis verneemt. In deze Geschiedenis — die van eenen braven Hoveling en Minister, door lage wezens vervolgd, en eindelijk door de zwartste verraderij den voet geligt — zien wij drie fiks geteekende, zeer verschillende vrouwelijke karakters; eene doortrapte *Coquette* van den gevaarlijksten stempel, eene goede, doch zwakke Vrouw uit de groote wereld, niet bestand tegen driftige vermaken, kuiperij, Vorstenverleiding en Jesuiten bedrog; — en eene

boeleerster des Vorsten, die slechts door verkeerde leiding tot dit bedrijf der schande gekomen, door een onderhoud met den held des verhaals, tot betere gevoelens gebragt, naderhand met eigen gevaar, deszelfs deugdzame en edelmoedige beschermster wordt, terwijl zijne eigene Vrouw hem verraadt. Niet zeer onduidelijk wordt met het Hof van M***, en door het Zomerverblijf *Nijphaum*, het Hof van *Munchen*, en het Lustslot *Nijmphenburg* bedoeld: want men weet, dat *Beijeren* vóór de Regering des tegenwoordigen Konings, de zetel was van heerschappij der *Jesuïten*, en van alle die ondeugden en Hofkabalen, welke hier, als tot den val van ADOLF zamengezworen, worden voorgesteld.

De Baron VAN WAHLHEIM, is een dergelijk persoon als ADOLF, ook edel en braaf, ook een Kluizenaar, maar ... midden in *Weenen*. Het woord *Kluizenaar*, moet men echter in eenen betrekkelijken zin opvatten, namelijk ten opzigte van de rustelooze uitspattingen en woelige vermaken der groote wereld; want anders bezoekt WAHLHEIM zelfs den Schouwburg, maar gaat, tot overgroote ergernis der Heeren en Dames *du Ton*, in den *Bak*, terwijl hij al het geld aan de *Loges*, en andere kostbare vermaken uitgewonnen, ja *negen tiende* zijner inkomsten, aan de behoeftigen, niet verkwist, maar verstandiglijk uitdeelt. De oorzaak hier van lag eigenlijk in eenen ongelukkigen liefdehandel, met een Burgermeisje, in zijne Familie opgevoed, doch welke zijne hoog adelijke Ouders hem niet geven wilden, schoon hij, om dit te dwingen, haar van de onschuld beroofd had. Daarop wierp de Ongelukkige, verjaagd en tot wanhoop gebragt, zich blindelings in de armen der ondeugd, en werd de verleidster der *Weener*

Jeugd.

Digitized by Google

Jeugd. Hoe waar is dit niet, en hoe zeer moest het den jongeling voor de verleiding doen vreezen, als voor een' kanker, die niet slechts één lid der Maatschappij bederft, maar op het geheele ligchaam een' schadelijken invloed konde hebben? — WAHLHEIM geeft nu een tiende zijner inkomsten aan de Armen, en zoekt met het overige door allerlei geoorloofde vermaken, zijn hartzeer te verdrijven, doch de wanhoop eens Ongelukkigen, die met vijftig daalders te redden was, wien hij, om een' spiegel te koopen, slechts twee dukaten gaf, en die daarop in 't water sprong, — deden hem van *deze* genoegens afzien, om voor de edeler genoegens der weldadigheid te leven.

De twee verhalen van BECKER, zijn eene soort van lieflijke *Idijllen. Het beroep naar de Stad*, stelt eenen braven Dorps Predikant voor, die zijne Gemeente, niet alleen door leer en voorbeeld gesticht, maar ook naar het tijdelijke door allerlei nuttige landhuishoudkundige verbeteringen wezenlijk in eenen bloeijenden toestand gebragt heeft. (Deze verbeteringen worden hier tot in bijzonderheden toe vermeld, waarschijnlijk ten voorbeelde aan anderen? velen zijn echter alléén tot de *Duitsche* manier van landbouw betrekkelijk) *Dominé* berigt dikwerf, dat hij zelfs een beroep als *Superintendent*, naar de Stad, zou weigeren: — maar nu dit beroep wezenlijk komt, — (en zie daar een' zeer menschkundigen trek) is hij gansch niet ongenegen, het aan te nemen. Doch juist is zekere Heer HELLBURG, die de heerlijkheid gekocht heeft, waar de Predikant staat, op diens Dochter verliefd geraakt, en nu begrijpt men wel, dat de goede D°. SEMBACH, nu zijn brave, en ook reeds tot over de ooren verliefde MIJNTJE met dien Heer trouwt, zich geen oogenblik be-

 denkt,

Digitized by Google

denkt, om op het Dorp te blijven, waar de Gemeente hem zoo hartelijk toegedaan is. Te voren echter heeft men nog een aardig *quiproquo*, van de vrijers der Predikants-Dochter en harer Vriendin.

Nog veel eenvoudiger is DORNERS *Verjaardag*, een kunsteloos tafereel van de viering des geboortedags van eenen braven, deugdzamen Stads Ambtenaar, niet alléén door zijne Vrouw en Dochter, maar ook door haren Minnaar, en zelfs door den goeden Vorst. Om dit verhaal wel te verstaan, moet men zich verplaatsen in het zeer beperkte gebied, aan het eenvoudige Hof van eenen kleinen *Duitschen* Vorst, die voorheen wel eens dwingelanden in 't klein waren, maar sedert omtrent eene halve Eeuw meest alle Vaders hunner Onderdanen zijn geworden, welke zij, uit hoofde der kleine uitgestrektheid van hun gebied, voor een goedgedeelte in persoon konden kennen, terwijl hunne beperkte inkomsten, die alle pracht, zonder verdrukking der Gemeente onmogelijk maakten, ook tot grootere gemeenzaamheid met hunne onderdanen, aanleiding gaven. (Men vindt dergelijke Vorstenhoven ook wel in STILLINGS verhalen geschetst). Alléén bij zulke Vorsten, kan deszelfs Vriend en Vertrouweling zich innig verheugen over een *warm krentebrood*, hetgeen zijne Vrouw hem op zijnen verjaardag bij de koffij voorzet, en waartoe zij zelfs al haar overleg had moeten besteden, om het uit te zuinigen (bladz. 279 en 293.) Maar zulk een Vorst schrijft ook alléén eigenhandig brieven aan zijne Onderdanen, zoo als wij hier op bladz. 218 lezen, en weet hen op hunne familiefeesten, zoo kiesch, en toch ook zoo hartelijk te verrassen, als hier het geval is. Dit Stukje, hoewel geheel van *intrigue* ontbloot, en slechts door een

een dubbel huwelijk op het slot tot *Roman* ge- stempeld, leest dus ongemeen aangenaam, en zal door elk, die gevoel heeft voor onschuld, regtschapenheid, huwelijks en ouderliefde, zekerlijk niet zonder aandoening worden uit de handen gelegd. —

De vertaling is, zoo als wij boven reeds zagen, uitmuntend. Eene aanmerking des Vertalers op bladz. 68, op het woord *echt Fransch*, „Ik zal mijne lezers toch niet behoeven te herinneren, dat dit *schurkachtig*, *rooverachtig* enz. beteekent" hoewel als *Commentarius* op den tekst zeer juist, is echter te algemeen gesteld. *Franschen*, zelfs alle *echte Franschen*, zijn toch geene schurken en roovers; de ondervinding spreekt dit tegen; er zijn uitzonderingen, en wat behoeven wij ook den volkshaat op te wekken?

Volgens onze gewoonte zullen wij de volgende treffende gezegden van ADOLF VAN H***, bij gelegenheid eener verkwistende uitgave, die de Hovelingen te M***, op 's Vorsten geboortedag wilde doen, onzen Lezeren mededeelen.

„Het grootste vermaak van eenen vorst moet toch buiten kijf de overtuiging zijn, dat zijn volk weltevreden en gelukkig, vooral door hem weltevreden en gelukkig is. Zijne eer stelt hij in de zekerheid, dat er in het gansche land geen man om zijnen wil gestort wordt. en dan alleen wordt zijn geboortedag het best gevierd, wanneer die voor ieder zijner onderdanen, van den hoveling tot den schamelen bedelaar, een dag van wezenlijke vreugde is. Doch hoe kan hij zulks zijn, wanneer wij ten zelfden tijde de armoede der onderdanen bespotten, wanneer wij aan de maag offeren, hetgeen zij met moeite verwierven, met smart afstonden, of hun misschien door geweld afgeperst werd? Kunnen het vreugdetranen zijn,

 die

die een uitgezogen, uitgeplonderd, uitgemergeld volk op zulk eenen dag vergiet? Men spreekt van eenen naburigen vorst, voor wien men, in dit geval, niet moet onderdoen. Zou onze menschlievende regent hem wezenlijk benijden, dat hij zich door zijne dwaze ijdelheid en verkwisting tot eene plaag van zijn land en tot eenen spot van iederen vreemden heeft gemaakt? — Onze *Sullij* — antwoordde de schatmeester met een gedwongen glimlachje — spreekt, als of zijne Doorluchtigheid over een verarmd en misnoegd volk heerschte. Men overwege het aandeel, 't welk de onderdanen zelve aan deze feestviering nemen, de vrijwillige kosten, welke zij zich niet ontzien te dragen, om derzelve slechts luister bij te zetten, en men zal zich ligtelijk kunnen overtuigen, dat het der werkzamen en achtenswaardige volksklasse noch aan goeden wil noch aan vermogen ontbreekt. — Wee den vorst — viel Adolf hem driftig in de rede — die zijn volk naar zijne hoofdstad, en vooral naar het schitterendste gedeelte derzelve, beoordeeld. Ik zou u kunnen vragen, of die vermogende familien tot het onderhoudende of verterende gedeelte der stad behooren: ik zou u kunnen herinneren, dat een vruchtdragende stam dadelijk aan het kwijnen geraakt, wanneer de verterende planten te welig tieren: ik zou er den vorst opmerkzaam op kunnen maken, hoe vaak deze schijnbare welvaart blinkende ellende is. Doch ik zal zijner Doorluchtigheid eenen anderen voorslag doen, die hem in staat zal stellen, om met zijne eigene oogen te zien. Genadigste heer — zal ik zeggen — gij kent uw volk niet. Doorwandel slechts acht dagen verkleed en onbekend uw rijk: beschouw den landman in zijne hut: zie, met welk eene moeite de nij-

Digitized by Google

nijvere handwerksman voor zich en de zijnen het brood verdient: bereken dan de lasten en opbrengsten, die deze onderdanen drukken, en ik houd mij verzekerd, dat ieder penning van 's lands schatkist u heilig zal zijn. Met verontwaardiging zult gij uwe oogen van ieder verkwistend feest afwenden, aan hetwelk de tranen der armoede kleven: het zal uwe grootste vreugde, uwe eenigste eer zijn, het lot der behoeftigen te verzachten; en ieder van uwe toekomende geboortedagen zal voor uwe onderdanen een waarlijke vreugde- en feestdag zijn; wijl zij zich alsdan herinneren kunnen, hoe veel hun vorst, sedert zijnen laatsten geboortedag, voor hun geluk gedaan heeft."

Gezondsheids-Lessen en Regelen voor den Kinderlijken Leeftijd. Uitgegeven door de Maatschappij: Tot Nut van 't Algemeen. *Te* Leijden, Deventer *en* Groningen, *bij* D. du Mortier *en* Zoon, J. H. de Lange *en* J. Oomkens, 1816. 164 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 6 —

Om den kinderen, zoo ras zij beginnen te denken, en in die oogenblikken, waarin zij aan het liefde en zorgvolle oog der ouders onttrokken zijn, de gevaren, die hen dreigen, zoowel als de middelen om die te ontvlieden, te doen kennen, schreef de Maatschappij de Prijsvraag uit, welker beantwoording dit boekdeel uitmaakt; hier bij echter verlangende, dat, offchoon het werkje eigenlijk voor kinderen bestemd werd, hetzelve zoodanig ingerigt werd, dat het tevens als Handboek voor Ouders en Opvoeders konde dienen.

Aan deze dubbere bedoeling, werd, volgens getuigenis der meerderheid van Beoordeelaars, uit

Digitized by Google

uit de vier hierop ingekomene antwoorden, het best voldaan door dat, hetwelk de Maatschappij bij dezen aanbiedt.

Uit dit oogpunt moet dit Stukje beschouwd en beoordeeld worden. Men zal dan ook het oordeel van de Heeren Bestuurders der verdienstelijke Maatschappij, welke hierover uitspraak moesten doen, zijnen volkomen bijval geven, en gaarne erkennen, dat de Eerw. Heer J. M. SCHRANT, die zich zoo zeer ten zijnen voordeele onderscheidt, zijne taak uitnemend verrigt, en het eermetaal hem toegekend, wel verdiend heeft. Het geen men, om lang gezond te leven, te doen en te laten hebbe, wordt hoofdzakelijk hier in de volgende regelen te zamen gebragt:

„I. Uw voedsel zij eenvoudig en natuurlijk. II. Kleed u doelmatig, III. Zorg voor zuivere lucht. IV. Bemin de zindelijkheid. V. Verschaf u eene matige beweging. VI. Geniet eene geregelde rust. VII. Wees voorzigtig, bij al uwe ondernemingen. VIII. Blijf uwe driften of gemoedsaandoeningen meester. IX. Wacht u voor onmatigheid in spijs en drank. X. Vlied den wellust."

In negen eenvoudige doelmatige gesprekken worden deze voorschriften ontwikkeld en op eene wijze aangedrongen, welke geschikt is, om indruk te maken, en uitwerking te veroorzaken, vooral, daar ze ook door wel gekozene voorbeelden afgewisseld en aangedrongen worden. Ten laatsten volgt nog een gesprekje over de weldadige Inënting met de Koepokstof, waarin verder eenige behoedmiddelen voorkomen tegen de besmetting, benevens tot slot nog iets, om te leeren, hoe men zich, wanneer men zich niet wel gevoelt, gedragen moet.

Ons bepaald bestek ons niet toelatende, iets ter proeve mede te deelen, willen wij onze lezers naar dit nuttige werkje zelve verwijzen.

MEN-

MENGELWERK.

Aan de Heeren Uitgevers van de Boekzaal.

Mijne Heeren!

Deze naamlooze brief, mij met den post van 31 Januarij l. l., van *Amsterdam* toegezonden, is van dien bijzonderen aard, dat ik, op raad ook van eenige Vrienden, aan welke ik dien lezen liet om redenen, geoordeeld heb, denzelven UEd. te moeten toezenden, met vriendelijk verzoek om dien *woordelijk* en *letterlijk*, op dat de Briefschrijver die zoo veel aanspraak op meer dan gewone kennis maakt, zich niet ergere, over de *Hervorming* van zijnen stijl en schrijfwijze, met mijn antwoord daarop, eene plaats in te ruimen, in uw zoo algemeen gelezen Maandwerk, voor deze Maand. In verwachting hiervan noeme ik mij

Zaandam, 7 Febr. 1818.

U Eds. Dv. Dienaar,
J. W. C. TENCKINCK.

„ *Amsterdam*, den 30 Jan. 1818.

J. W. C. TENCKINCK, Predikant der Calvinisten.

Mijn Heer!

Ik las Gisteren de Amst. Courant, vond aldaar eene Advertentie van UED. waarin gij bekend maakte dat gij eene Predikatie in druk uitgegeeven had gepredikt op het zoogenaamde feest der Hervorming den Text hebbende genomen uit Handelingen 2 vers 42, deeze Text is op uw Geloof in het geheel niet gepast, want daar staat

ſtaat: maar zij bleeven volſtandig in de Leer der Apostelen, in de gemeenſchap, in het Brood-breeken en in het Gebed, zo vinde ik het in den Protestantſchen Bijbel van de Luterſchen, in onze Vertaaling lees ik aldus: en zij volhardden in de leer der Apostelen, in de Gemeenſchap van het breeken des broods en in de Gebeeden, zo vertaald het onze zalige A. VAN DER SCHUUR in zijne vertaaling van het Nieuwe Testament, gedrukt bij de Wed. A. KLAMPER en JAN KALVERUM, gedrukt te *Amſterdam* 1720 — dus hoe het in uwen vertaaling ſtaat weet ik niet, maar in de Protestantſche Bijbel van LUTHER vinde ik eenige verandering in de Vertaaling met de onze, zoo als het woordje Gebed, gij zegt dat gij deeze belangrijke Redevoering hebt verſierd met het Pourtrait van BARTEL JACOBS welke in het jaar 1570 als Catholijk Priester van *Oostzaan* zijne Priesterlijke Bediening verliet, en in 1578 de belijdenis der eerſte en Apostoliſche Kerk zuiver gepredikt heeft daarop zegge ik dat hij nog Gij en alle uwen Mede Apostelen nooijd het zuiver Geloof gepredikt hebt, want gijlieden leerd tegen den aangehaalde Text, want waar is in uw Kerkgenoodſchap de volharding in de leer der Apostelen te vinden en bijzonder het breeken des broods de eerſte Kerk plagt dit alle dagen of ten minſten 4 maal te doen, eenige deeden dit ook maar 3 maal namentlijk des Zondags, Woensdags en Vrijdags, wanneer zij de H. Offerande der Miſſe opdroegen, zo als dit nog wel plaats heeft in de Kerken van ons Vaderland, het grootſte gedeelte doet dit alle Dagen, eenige doen dit 3 maal anderen 4 maal, na dat het voor de Gemeentens nodig is, dit doen zij na het Voorſchrift van het Concilie van *Trenten*, maar hoe heeft het nu onder Ulieden plaats het is onder Ulieden maar

om

Digitized by Google

om de 2 Maanden geweest, en nu volgees de Sinode van *den Haag* zal men het nu om het 4 Jaars houden, is dit vraag ik U Mijn Heer volgens Apostolisch Bevel? ik Antwoorde met de geheele Kerk van neen, wil nu nog niet eens spreeken of uw Avondmaal vals of waaragtig is, lees daarover eens de Vaste Gronden van den Heer ZEELANDER, die zal u wel wat verligten, gaat maar na de Pastoor van *Zaandam* die zal u het boek wel leenen en u beter onderregten in de Leerstukken van ons Catholijk Geloof, nu nog een woordje wegens BARTEL JACOBS een afvallige Priester, deeze agte ik niet, het schijnd genoeg dat hij Bang voor zijn Gat was anders had hij zig niet 6 Jaaren schuil gehouden, want hij was bang voor de *Spanjaarden*. deeze afvallige verstond de leer der Katholijke Kerk niet, want had hij die geweeten bij zou zijn Geloof niet verlaaten hebben, het was hem zeeker te doen om bij een wijf te slaapen, dus die Renegaat beklaag ik nu met U en alle uwen Mede Ampgenooten want gaat gijlieden hardnekkig in de Ketterij voord zo gaat gijlieden zo als hij verlooren, gijlieden hebt eene scheuring in de Kerk gemaakt die gijlieden niet verantwoorden kunt, lees eens de Boeken van BOSSUET, FLEURI, VERON, COLBERT, JANSENIUS, QUESNEL, JOHANNES VAN NEERCASSEL, EGIDIUS DE WITTE, le Renversement de la Religion door P. LE CLERC, OVERBERG, de Gronden van den Godsdienst door M. VERNERI, de Boeken van de Vaste Gronden door L. ZEELANDER, la Perpetuité de la Foij en meer anderen en nog ten overvloede PASCAL en van den Heer Pastoor te *Rolle* in het *Osnabruckshe* (*Marx*) deeze boeken zullen ulieden wel wat verligten en daarin kunt gijlieden ook de zuivere Catholijke Leer onderschijden tegen de

Je-

Jesuitsche Dwaalgeesten die ons hier ook veel in den weg zijn. De Heere bekeere ulieden door zijn onweerstaanbaare Genade. Aamen.

ANTWOORD.

Mijn Heer!

Uwe Letteren van den 30 Jan. l. l. zijn mij wel geworden, en daar gij mij niet, door uw adres op te geven, in de gelegenheid hebt gelieven te stellen, om u op de gewone wijze daarop te antwoorden, vinde ik mij verpligt dit openlijk te doen. Ik zal mij tot alle de punten in uwe Letteren vervat bepalen, en dus articulatim handelen, evenwel niet in uwen toon.

Gij hebt mij, vertrouwe ik, uit onkunde, Predikant der *Calvinisten* genoemd, ik ken geene *Calvinisten*, en zou, indien ze er waren, mij liefst niet met hen vereenigen; want ik oordeele, dat men zich, volgens de Leere der Apostelen, naar geene namen van menschen in 't Christendom noemen mag.

Dit hebben ook de *Hervormers* volstrekt niet gewild. Ik verkies aangemerkt te worden als Christen - Leeraar bij de Gereformeerden, of *Hervormd Predikant*. Ondertusschen heb ik zeer groote hoogachting voor wijlen den zeldzaam grooten. zeer uitmuntenden J. CALVIJN. Door sommige uit onkunde of sektenhaat nog wel eens *openlijk* miskend. Zie maar mijne Redevoering op het Hervormings Feest!

1.) Welk eene verbastering de Christelijke Kerk ondergaan had, bijzonder in de Midden-Eeuwen en hoe treurig het met dezelve, bij den aanvang der XVIde Eeuw, nog geschapen stond, hebben vele waardige mannen onder uw eigen Kerkgenootschap erkend, en dus heb ik u niet te bewijzen, dat er eene Hervorming noodig was. Gij kunt daar over mijne Gods-

dien-

dienstige Redevoering ook nalezen. Wat er ter Hervorming in de XVIde Eeuw geschied is, behoort elk te weten, daar dit door vriend en vijand dier groote gebeurtenis overvloedig beschreven is, en vooral dus iemand die anderen voor wil lichten. Het feest derhalven op den 9den van Slagtmaand l. l., naar het besluit van het Christelijk Sijnode, ook in de Nederlanden, van de Protestantsche Christenen gevierd, was een feest ter dankbare herinnering aan die heerlijke gebeurtenis, welke, schoon wel vroeger voorbereid, in de gemelde merkwaardige Eeuw, tot stand kwam.

2. In de Christelijke Kerk, is het bij de Protestanten in gebruik, dat de Leeraars zich niet met vertalingen behelpen, maar den Grondtekst raadplegen, en de Gemeente zeggen, hoe de Evangelisten en Apostelen in 't *Grieksch*, in die taal waarin zij gesproken en geschreven hebben, zich hebben uitgedrukt; terwijl zij niet het Grieksch (want dat zouden verre de minsten verstaan; en bij ons moeten alle de Christenen den Leeraar verstaan kunnen) maar die taal welke de Gemeente spreekt, daartoe gebruiken. Nu staat er in den tekst, *Hand.* II: 42*a.* ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων. In de Overzetting dus, welke wij gebruiken, is dit letterlijk goed vertaald: „ *Ende zij waren volhardende in de leere der Apostelen*" — gelijk gij zelf, wanneer Gij Grieksch verstaat, beoordeelen kunt, en anders zult Gij wel eenen Geleerde gelieven te raadplegen. De zin daarvan is dus duidelijk, zie mijne *Godsdienstige Redevoering* bladz. 2, en het toevoegsel bladz. 81 en 82.

De oude Latijnsche vertaling aan u bekend, heeft dat ook woordelijk goed in de Overzetting

ting uitgedrukt: *Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum.* Wat het ander gedeelte van het tekstvers aangaat, waar over ik niet gehandeld heb, maar waarbij gij mij echter bepaalt, zult Gij mij wel willen toestemmen, dat het in de hoofdzaak weinig verschil maakt, of men leest met de meeste handschriften: *καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου* „ *en in de gemeenschap en in de breking des broods*, of *καὶ κοινωνίᾳ κλάσεως τοῦ ἄρτου*, en *in de gemeenschap van de breking des broods.* Onder anderen kunt Gij hierover T. BEZA raadplegen, in zijne Korte Aanmerkingen in de Latijnsche taal, op deze plaats. Hebt Gij dit boek zelf niet, dan zal een ander het u wel eens willen leenen.

3. Het door u, over wijlen den braven en getrouwen Leeraar BARTEL JACOBS, aan wien wij, als eenen der eerste Hervormeren in ons Vaderland, in *Noord Holland* waarlijk groote verpligting hebben, aangemerkte, overtuigt mij, dat Gij met mij de geschiedenis gelooft. Wanneer Gij echter verklaart, dat hij *bang was*, hebt gij een weinig in overijling geschreven. Ware hij bang geweest, hij had het dan gewis niet gewaagd, om in 1570 reeds hier openlijk als Hervormer op te treden, en op de ingeslopene bedriegerijen en schadelijke dwalingen in de Kerk opmerkzaam te maken; dat toch was toen nog zeer gevaarlijk. Men wilde toen nog zoo algemeen de taal der waarheid niet hooren, en het Goddeloos vervolgen van anders denkenden, welke men *Ketters* noemde, was toen nog in gebruik. Dit ondervond de waardige man ook, zoo dat hij ter naauwernood de verfoeijelijke pogingen der snoode Inquisitie, waar aan ook elk eenigzins beschaafd Roomschgezinde, niet dan met ontroering en afgrijzen denken kan, ont-

Digitized by Google

ontkwam. Dat hij vlugtte, toen hij kiezen moest, tusschen eenen wreeden marteldood en het vooruitzigt, om, door de wijk naar een ander land voor een poos te nemen, nog in de mogelijkheid te komen, om het begonnen werk, ten zegen voor anderen, vervolgens nog verder voort te zetten, was geen bewijs van bangheid en lafheid, maar van verstandig overleg, Christelijke waardering van het voorregt des levens en der vrijheid, en van die voorzigtigheid, welke JEZUS onze Heer zelf bezigde, en zijnen Apostelen, en alle zijne Volgeren heeft aangeprezen. Of zou het iemand in de herzenen kunnen komen, om den moedigen PAULUS van lafheid te beschuldigen, omdat hij den Inquisitieraad van *Jeruzalem* ontvlugtte, volgens *Hand.* IX 29 *en* 30. en zich uit *Damaskus* redde, naar *Hand.* IX: 25. vergeleken met 2 *Kor.* XI: 32 *en* 33.

Hij beminde het Huwelijk, nam eene Vrouw, en verwekte op eene eerbare wijze zich nakomelingschap, eenen zoo edelen Vader waardig. Dus kon hij zich niet vereenigen, met die *Afvalligen van het ware geloof, met die verleidende geesten, en leeringen der duivelen, met die geveinsde leugensprekers, die hunne eigene conscientien als met een brandijzer hebben toegeschroeid, verbiedende te huwelijken, gebiedende van spijzen te onthouden, die God geschapen heeft tot nutting met dankzegging, voor de geloovigen en allen die de waarheid hebben bekend,* gelijk Apostel PAULUS schreef 1 *Tim.* IV: 1—3.

Ook Apostel PETRUS was gehuwd, blijkens *Luk.* IV: 38, 39. PAULUS beveelt zelfs TIMOTHEUS aan, om er op te letten, dat een ἐπισκοπος of *Opziender* (Gijlieden houdt het woord *Bisschop*) behoort *onberispelijk te zijn, éêner vrouwen man; wakker*, matig, eerbaar, *gaarne her-*

bergende, *bekwaam om te leeren* enz. *die* zijn eigen huis wel regeert, zijne kinderen in onderdanigheid houdende, met *alle stemmigheid*. 1 *Tim.* III: 1–4. *Dat de Diakenen eener vrouwen mannen zijn, die hunne kinderen en eigene huizen wel regeren*, volgens *vs.* 12. Want (schreef Apostel PETRUS) het is ons genoeg, dat wij den voorgaanden tijd des levens der Heidenen wil volbragt hebben, en gewandeld hebben in ontuchtigheden, begeerlijkheden, wijnzuiperijen, brasserijen, drinkerijen en gruwelijke afgoderijen, 1 *Petr.* IV: 3.

Alzoo ziet gij dus, niet slechts hoe men over deze handelwijze van den Hervormer, waarop *Noord-Holland*, en bijzonder de *Zaanstad*, roem mag dragen, denken moet, maar ook dat de Roomschgezinden afwijken, van de leere en het voorbeeld der Apostelen, met het Huwelijk den Leeraren en Bisschoppen te verbieden.

4. Wat betreft de schoone en troostrijke instelling van het *H. Avondmaal*, deze erkennen de Protestanten als eene heilige en duurzame verordening van CHRISTUS onzen Zaligmaker, en zoeken zich daarin ook volkomen te houden aan, en te gedragen naar de leere der Apostelen. De voordragt dier plegtigheid zelve, zoo als de Evangelisten ons die hebben medegedeeld, is met de uitdrukkelijke leere van Apostel PAULUS, in zijnen 1sten brief aan de *Korintheren*, *Hoofdst.* X: 16—21. en XI: 18—34. de leiddraad en regel, volgens welken wij handelen.

Nergens hebben de Apostelen in hunne H. Schriften ons bevolen, wanneer en hoe dikwijls wij deze H. Plegtigheid vieren moeten. Daarom heeft hier omtrent ons Kerkelijk Bestuur bepaald, dat, ter bewaring van goede orde, en om te zorgen dat deze H. Plegtigheid toch vooral heilig gevierd worde, *Viermaal* in 't Jaar in elke Ge-

Digitized by Google

Gemeente zal gehouden worden, en in zeer groote Gemeenten, waar dit noodig is, om het talrijk aantal van Leden, telken reize acht dagen later nog éénmaal.

Om de hooge waarde van het *H. Avondmaal*, worden er bij ons *a.* te voren Voorbereidingsredenen, en daarna Leerredenen ter nabetrachting gehouden.

b. Zijn de Leeraars gehouden met de meeste plegtigheid dezelve te doen vieren, en vooral de woorden van JEZUS zelven, aan de tafel te bezigen.

c. Moet alles, bij de viering, de gedaante van eenen *deftigen* maaltijd hebben, waar aan wij, zonder onvoegzame onderfcheiding, allen broeder- en zusterlijk deel nemen, op de uitnoodiging in *'s* Heeren naam.

d. Wordt het brood niet alleen gebroken en rondgediend, naar het voorfchrift en voorbeeld van JEZUS en de Apostelen; maar ook de beker aan alle de Broeders en Zusters toegereikt, om er *allen uit te drinken.*

e. Opdat de Leden der Gemeente in ftaat zullen zijn, om den *dood des Heeren te verkondigen, en brood en wijn te gebruiken ter gedachtenis van* JEZUS, worden zij vooraf behoorlijk onderwezen, en zijn ze gehouden, na tot jaren van onderfcheid gekomen te zijn, vooraf eene Christelijke belijdenis af te leggen. En

f. Ten einde toch elk waardiglijk leere deze plegtigheid te vieren, heeft het Christelijk Sijnode de beantwoording van vier gewigtige vragen voorgefchreven, door ieder bevestigend, naar zijne overtuiging en bewustheid, te beantwoorden.

5. De Protestantfche Kerk gelooft, naar de Leere der Apostelen, *dat ons Pafcha voor ons geflagt is*, te weten: JEZUS CHRISTUS, 1 *Kor.* V: 7.

 dat

Digitized by Google

dat JEZUS, *geheiligd zijnde, allen die Hem gehoorzaam zijn; eene oorzake der eeuwige zaligheid geworden is. Hebr.* V: 9.

„Dat CHRISTUS, *als wij nog krachteloos waren, te zijner tijd voor de Godloozen gestorven is — dat God hierdoor zijne liefde jegens ons bevestigt, dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren.* „*Hoe veel meer dan! zijnde nu geregtvaardigd door zijn bloed, zullen wij door Hem behouden worden van den toorn. Want indien wij vijanden zijnde, met God verzoend zijn door den dood zijns Zoons, veel meer zullen wij verzoend zijnde behouden worden door zijn leven.*" Rom. V: 6—13.

„Dat JEZUS CHRISTUS *voor allen gestorven is, opdat de genen die leven, niet meer zich zelven zouden leven, maar dien die voor hen gestorven en opgewekt is.*" 2 *Kor.* V: 15.

„Dat *God ons met zich zelven verzoend heeft door Jezus Christus, en ons ook (als Leeraren) de bediening der verzoening gegeven heeft. Want God was in Christus de wereld met zich zelven verzoenende, hare zonden haar niet toerekenende, en heeft het woord der verzoening in ons gelegd. Zoo zijn wij dan Gezanten van Christus wege, als of God door ons bade, wij bidden van Christus wege, laat u met God verzoenen.*" 2 *Kor.* V: 18—20.

„Dat, *indien wij in 't licht wandelen, gelijk Hij in 't licht is, wij gemeenschap met malkander hebben, en het bloed van Jezus Christus ons reinigt van alle zonden. — Indien wij onze zonden belijden, Hij getrouw en regtvaardig is, dat Hij ons de zonden vergeve, en ons reinige van alle ongeregtigheid.*" 1 *Joan.* I: 7—9.

„*Dat, indien iemand gezondigd heeft, wij eene voorspraak hebben bij den Vader, Jezus Christus den regtvaardigen — dat Hij eene verzoening Is voor onze zonden, en niet alleen voor de onze*

maar

maar ook voor de zonden der geheele Wereld — die daar zegt: ik kenne Hem, en zijne geboden niet bewaart, die is een leugenaar, en in dien is de waarheid niet" 1 *Joan.* II: 1—6.

„*Dat Jezus volkomelijk kan zalig maken, degenen die door Hem tot God gaan, alzoo Hij altijd leeft om voor hen te bidden. Want zoodanig een Hoogepriester betaamde ons .... dien het niet alle dagen noodig was, gelijk den Hoogepriesters, eerst voor zijne eigene zonden, slagtofferen op te offeren, daar na voor de zonden des volks, want dat heeft Hij éénmaal gedaan, als Hij zich zelve opgeofferd heeft." Hebr.* VII: 24—27.

„*Dat Christus niet ingegaan is in 't Heiligdom, dat met handen gemaakt is, hetwelk is een tegenbeeld des waren, maar in den Hemel zelven, om nu te verschijnen voor het aangezigt Gods voor ons; noch ook, opdat Hij zich zelven dikmaals zoude opofferen, gelijk de Hoogepriester alle jaren in 't Heiligdom inging met vreemd bloed, anders had Hij dikmaals moeten lijden, van de grondlegging der wereld af; maar nu is Hij éénmaal in de voleinding der eeuwen geopenbaard, om de zonde te niet te doen, door zijn zelfs offerande." Hebr.* IX: 24—26.

Aldus is de Protestantsche Christen overtuigd, naar deze zekere leer der Apostelen, geene andere offers, geene andere Priesters, geene verdere Voorspraken noodig, noch voor eenige louteringen na den dood, te duchten of te betalen te hebben.

6. Gij noemt in uwen brief mij verschillende namen en schriften op van faalbare menschen; gemakkelijk zou ik u daar een honderd- of duizendtal andere namen en boeken tegen kunnen stellen. Maar mijnheer en Broeder! wat baat toch alle menschelijk gezag? In den Godsdienst behoort men zich toch waarlijk niet, door faal-

 ba-

bare menfchen te laten leiden, maar door het H. woord van God in den Bijbel vervat. 't Is, in de leer van het Christendom, de vraag niet, wat deze of gene, maar wat JEZUS en zijne Apostelen ons geleerd hebben, wat het N. Testament ons beveelt en raadt? En de beste Christen, is voorzeker hij, die zich daaraan 't naauwkeurigst houdt, zonder te achten op de bepalingen en vooroordeelen van faalbare menfchen, die, hoe groot en aanzienlijk ook in de wereld, en met welke hooge en weidfche titels ook begunftigd en gevleid, echter *logenachtig* zijn, volgens de leere van Apostel PAULUS.

7. Nopens het oordeel van verdoemenis, dat gij, die toch wel bekennen zult, maar een zondig en nietig mensch te zijn, die zonder de genade Gods in CHRISTUS niet behouden kunt worden — u veroorlooft, uit te fpreken, over wijlen den ijverigen Leeraar BARTEL JACOBS, die zich alleen aan de Leere der Apostelen houden wilde, en zich niet meer met alle die menfchelijke bepalingen, eigenwillige verordeningen, ketterjagerijen, veroordeelingen, enz. van wegen zijn geweten, kon vereenigen, om dat hij inzag, dat ze met de leere der Apostelen niet overeenftemden — en over mij en over allen die niet denken zoo als gij en de uwen, — dat heeft mij om uwen wil zeer aangedaan. Zeker hebt gij niet gedacht aan, en naar de leere der Apostelen, toen gij dit fchreeft. Ik vergeef het u gaarne, denkende aan het voorbeeld van onzen eenigen Goddelijken Heer en genoegzamen Zaligmaker: *Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen.*

Denk toch Gij, bid ik u, eens na en door, op de vermaning van den Heere JEZUS, voor wien de Apostelen hunne knieën gebogen hebben: *Oordeelt niet, op dat Gij niet geoordeeld wordt;*

Digitized by Google

wordt, *Matth.* VII: 1. Denkt aan de Leer der Apostelen: „*Want wij allen moeten geopenbaard worden voor den regterstoel van Christus, op dat een iegelijk weg drage naar dat hij in 't ligchaam gedaan heeft, 't zij goed, 't zij kwaad*," 2 *Kor.* V: 10.

Voorts raad ik u opregtelijk, zoek door het lezen der H. Schrift, en het eerbiedig gebed, meer en meer met den waren geest van het Christendem bekend te worden, op dat Gij de leere der Apostelen waarlijk gelooven en daarin volharden meugt. — Geef alzoo ook een goed voorbeeld aan anderen, op dat zij met u de waarheid van de leugen, het wezen van den schijn, en het Goddelijke van het menschelijke leeren onderscheiden, en laat ons toezien, *dat de naam des Heeren om onzen wil niet gelasterd, maar geprezen worde!*

Met dezen wensch noeme ik mij
uwen welwillenden Medebroeder.

Zaandam,
8 Febr. 1818.

J. W. C. TENCKINCK.

VRAAG: ZIJN DE WOORDEN *Wien zoekt gij?* — *die ben ik*, VAN JEZUS AAN DIE HEM GEVANGEN NAMEN, OP EENEN MINZAMEN OF STOUTEN TOON UITGESPROKEN?

Om de voorgestelde vraag wel te beantwoorden, zal het noodig zijn, vooraf het karakter van onzen Zaligmaker eenigermate te beschrijven.

JEZUS CHRISTUS, vlekkeloos in heiligheid, was hier door zoo ver verheven boven het gros der menschen, ja boven de uitnemendsten uit ons geslacht, dat hij ook nimmer aan de willekeur der hartstochten was onderworpen, maar

dezelve altijd in zijne magt had en naar de omstandigheden leidde.

Het is waar, en iedere bladzijde der geschiedverhalen leert het ons, de liefde des Verlossers was bestendig warm voor de menschen; maar deze liefde betoonde hij zoo, dat daar door het waar welzijn der menschen moest bevorderd worden. Hier aan was hij nacht en dag werkzaam, hier toe wilde Hij ieder leeren, ieder zaligmaken tot heerlijkheid Gods des Vaders. Maar, hoewel nu die liefde voor zondaren nimmer verkoelde, kon de betooning derzelve wel veranderen, of eene andere rigting krijgen, naar het onderscheiden bestaan der menschen.

Zoo vroeg hij met de grootste minzaamheid, aan de Leerlingen van JOHANNES: *Wat zoekt gij?* en met voorkomende vriendelijkheid noodigde hij hen tot zich.

Zoo sprak JEZUS weer op een' anderen toon, tot de Samaritaansche Vrouw, daar hij zich langzamerhand met haar in het gesprek wikkelde, en zoo haar vertrouwen won.

En weder op een geheel anderen toon, sprak de Heiland tot de Joden die hem vervolgden, welke hij toch ook zocht te behouden, gelijk wij vooral zien kunnen, *Joh.* V.

Zijne vijanden, met welke hij veeltijds moest verkeeren, haatte JEZUS eigenlijk niet zoo zeer als wel het kwade dat in hen was; dien afkeer betoonde hij dan ook met alle kloekmoedigheid, en dan was er voorzeker drift bij JEZUS, drift namelijk, die heilzame eigenschap der natuur, waar door alles beter leven en spoediger werking ontvangt: zoo hooren wij hem *Joh.* VIII: 44. Hij had dan ook geene vrees, zoo als die de menschen ten onregte pijnigt, en van het goede terug houdt; immers daar hij zich

ook

ook in het spreken niet liet vervoeren tot iets verkeerds, zoo kon hij vragen: *Wie van u overtuigd mij van zonden?* En alzoo in alles God eerende, had JEZUS geen kwaad te vreezen. Daarom zien wij hem door de *Nazareners*, op den top des bergs geleid, met oogmerk om hem van de steilte af te werpen, op eene waardige wijze door het midden van hen henen gaan.

En zoo ontkwam hij meermalen, wanneer zijne wijsheid dit nuttig keurde, het gevaar van gedood te worden door de Joden. Maar op andere tijden ontzag hij zich niet derwaards te gaan, waar vriendschap zijne hulp inriep, of waar openlijke vereering van God zijnen Vader, hem deel deed nemen in de Groote Feesten.

Zoo verkeerde JEZUS onder de menschen, daar hem naar zijne hoogere wetenschap bekend was, wanneer het uur zijns lijdens ten doode slaan zou. En nu wist hij, dat die ure was gekomen, nu Hij zoo bad tot zijnen Vader, en nu hij na dat gebed zich vrijwillig begaf naar *Gethsemané*, de eerste plaats van dat lijden, en JOHANNES zegt: dat JEZUS nu alles wist, wat over hem komen zoude.

Uit het gene ik nu van het karakter onzes dierbaren Verlossers heb aangevoerd, moet ons, dunkt mij, blijken, dat JEZUS gadelooze wijsheid hem altoos zoo deed handelen en spreken, als overeenkomstig was met die heerlijke doeleinden, welke hij wist dat God in alles had, en welke zijne liefde zocht te bereiken.

Terwijl wij zoo de Evangelische waarheid tot maatstaf nemen, komen wij nu ook op het regte standpunt, waar uit wij de bovengenoemde vraag moeten beschouwen. Te weten de omstandigheden, waarin JEZUS die woorden sprak, moesten aan dezelve den toon geven, welke

Digitized by Google

paste aan dat heerlijk karakter, hetwelk hij standvastig behield.

JEZUS moest lijden regtvaardig voor onregtvaardigen, hiertoe moest JUDAS, zijn Leerling, hem verraderlijk overgeven aan de Joden, hier toe moesten deze hem ter dood voeren, tot de kruisstraf veroordeelen. Nu was dan de Zaligmaker, die vrijwillig dat lijden op zich nam, daar toe in den Hof *Gethsemané* gekomen, met zijne drie meest geliefde Leerlingen. Alleen zijnde, had, hij om dat lijden voor zondaren, de hevigste angsten der ziele ondervonden, en was daarin versterkt door een' Engel. Zoo was het oogenblik genaderd, waar op de soldaten, door de Joodsche Overheid daar toe gezonden, met den Verrader JUDAS aan het hoofd, kwamen, om hem te vangen. Dit wist de alwetende Verlosser, want hij zeide: *staat op, laat ons gaan; ziet hij is nabij die mij verraadt* Daarom ging JEZUS der schare te gemoet, en zeide tot haar; *wien zoekt gij?*

Hier op antwoordde de Overste der bende, niet *u*, maar JEZUS *den Nazarener*, en de Zaligmaker zeide: *ik ben 't*. Als hij dan tot hen zeide: *ik ben 't*, gingen zij achterwaards en vielen ter aarde. Van waar toch die geweldige schrik? Van JEZUS almagt zegt men, van die stem der almagt, waarmede hij dooden zelfs opwekte. Ja, maar die almagt werkte toch niet onmiddelijk. En nu is dan de vraag: heeft de Zaligmaker aan Krijgsknechten dien schrik aangejaagd, door hun op een' zachten minzamen, of op een stouten toon aan te spreken?

Mij dunkt, op soldaten die voor geen klein gerucht vervaard zijn, kon het woord van JEZUS, op een' minzamen zachten toon uitgesproken, dien indruk niet maken, dat zij verschrikt

Digitized by Google

schrikt ter aarde vielen, en weder opgestaan de herhaling van JEZUS vraag afwachteden: *Wien zoekt gij?* Zij wisten toch nu reeds, wien zij gevangen moesten nemen, en waar toe dan gewacht met hem te binden, zoo JEZUS hen met vriendelijkheid voorkwam? Soldaten immers zijn wêl gehard tegen minzaamheid, vooral tegen minzaamheid van iemand, wien zij als schuldig op het bevel hunner Oversten moeten aanvallen. En deze waren hier juist tegenwoordig. En nu kome ik tot een ander bewijs voor mijne stelling: de wijsheid van den Zaligmaker kon hem niet toelaten, hier zoo te spreken op een' minzamen toon.

Hij die onschuldig, regtvaardig voor zondaren zou sterven, hij die zich altoos voor de Joden, op zoo hooge afkomst van den Vader beroemd had, moest nu, daar hij voor de menschelijke regtbank zou veroordeeld worden, geen den minsten zweem van schuld vertoonen; daar JEZUS volmaakte wijsheid hem altoos zoo deed handelen, zich jegens de menschen zoo voordoen, als met hun gedrag overeenkomstig en voor hen in de tegenwoordige omstandigheden nuttig was.

Maar zou dan JEZUS nu deze woorden: *Wien zoekt gij? Die ben ik!* op een' minzamen toon uitspreken, tegen menschen die hem goed konden kennen, als hunne eer en gehoorzaamheid waardig, en die hem als een' moordenaar kwamen vangen? Mijn gevoel zegt mij, dat het in deze omstandigheden wel valschheid zou geschenen hebben, of althans eene poging om vrij te komen. En waartoe zou dan die minzaamheid of zachtheid strekken? Om den Krijgsknechten moed in te spreken? Dit kwam toch wel niet van pas. Om zijne menschlievendheid

aan

Digitized by Google

aan de Joden te toonen, en hen daardoor te treffen? Dit kan niet zoo zeer door den toon als wel door het gedrag worden uitgedrukt, en de algemeene liefde voor menschen behield de Heiland even zeer, gelijk hij kort daarna toonde, door de heeling van MALCHUS oor.

Uit het geen dat JEZUS kort te voren, en daar na gesproken heeft, kunnen wij ook opmaken, dat de Zaligmaker naar die wijsheid waarlijk op dien stoutmoedigen toon gesproken heeft.

Vooreerst, de Zaligmaker had zijne Leerlingen voor de laatstemaal opgewekt, met deze woorden: „ *Ziet de Zoon des menschen wordt overgeleverd in de handen der zondaren. Staat op laat ons gaan.*" Hier uit zien wij duidelijk, behalve het gevoel, dat JEZUS daar van omdroeg, dat hij niet als een gemeen mensch, maar als de MESSIAS zou overgeleverd worden, zijnen hevigen afkeer van die menschen, welke hem stonden gevangen te nemen, waarom hij deze zoo nadrukkelijk bestempelde, met den naam van *zondaren*, het geen JEZUS anders weinig deed.

Vervolgens naderde hem JUDAS, om hem den verraderlijken kus te geven, en hoe sprak de Verlosser dezen aan? Voorzeker op de treffendste wijze, waar uit wij zijn heilig ongenoegen, ter beschaming en bestraffing van den Verrader, zien: JUDAS, *verraadt gij den Zoon des menschen met een' kus?* Hier heeft, gelijk ieder woord, zoo ook die benaming van Zoon des menschen bijzondere kracht, het geen genoeg bekend is. Het is waar MATTHEUS verhaalt, dat JEZUS den Verrader aangesproken heeft met den naam van *vriend*; maar al geven wij toe, dat de Zaligmaker juist dit woord gebruikt heeft, (het geen nog niet waarschijnlijk is, daar LUKAS, in het

het opgeven der eigen woorden van JEZUS, veel naauwkeuriger is, zoo kunnen andersdenkenden over onze plaats, uit die benaming van vriend, nog geen gevolg trekken voor hun gevoelen.

Want dien naam zoo gemeen, in ons dagelijks verkeer, kon JEZUS op dat oogenblik wel niet gebruiken, in zijne heerlijke beteekenis, of het moet geweest zijn, om den Verrader des te dieper te treffen, door de herinnering van zijnen vorigen omgang met JEZUS als een vriend. En alzoo was de zachtheid, waarmede de Heiland hem aansprak, toch gepaard met den hoogsten ernst der levendigste verontwaardiging.

Eindelijk hield JEZUS, terwijl hij gebonden werd, die veel bevattende rede tot de schaar: „*Gij zijt uitgegaan als tegen eenen moordenaar, met zwaarden en stokken om mij te vangen*, enz."

Of zou JEZUS die woorden ook al op dien zachten en lieftaligen toon hebben uitgesproken? Neen, zoo mijn gevoel mij niet geheel bedriegt, zou dan alles daartoe wel kunnen gebragt worden. Het is hier, ik vertrouw dat men dit wel zal toestemmen, dat JEZUS, hoewel in de magt zijner vijanden, zich voor hen in zijne hoogste waardigheid vertoonde: terwijl hij hun slecht en dwaas gedrag afteekende, deed hij hen zien, hoe hij zich geheel vrijwillig aan hen overgaf, en dit niet eer dan de tijd, daar van te voren bepaald, gekomen was. Hoe kloekmoedig sprak nu JEZUS, ook hier, tot zijne vijanden!

Uit dit een en ander van het geen JEZUS, in die omstandigheden gesproken heeft, trek ik dit bewijs voor mijn gevoelen. Daar de Zaligmaker in alle woorden zijne hooge waardigheid handhaafde, en met de grootste stoutmoedigheid,

heid, ja met warme, offchoon onzondige, drift fprak, zoo kan hij niet wel tusfchen beide die taal, waar door de krijgsknechtn verfchrikt werden, op een' zachten, of zal ik zeggen? flaauwen toon gefproken hebben. De natuur immers der menfchelijke ziel laat zulken fpoedigen overgang van het ééne tot een gansch verfchillend gevoel niet toe, ten zij men JEZUS hier eenige veinzerij of bedekking van zijne ware aandoening wilde toedichten. Het kan dus mijns inziens niet wezen, dat JEZUS bijna op hetzelfde oogenblik ftoutmoedig en minzaam, of zachtelijk gefproken heeft, in dezelfde omftandigheden.

GEDACHTEN OVER LUKAS XXIV: 29*b*. *Blijf met ons, want het is bij den avond, en de dag is gedaald.*

Medegedeeld door W. V. D. H., te *Goes.*

Daar wij eerlang het heugelijk Paaschfeest, over de glorierijke verrijzenis van onzen Heere JEZUS CHRISTUS vieren zullen; zoo werd mijne aandacht getrokken door de bovengemelde woorden, de heerlijke opftanding van 's Werelds Heiland betreffende. Het zijn de woorden van de Emmausgangers, met het welke JEZUS, nu uit de dooden opgewekt, op den weg naar *Emmaus* gewandeld heeft, doch als een vreemdeling bij hen geacht, offchoon zij wel bij den Heere JEZUS bekend waren, zoo kenden zij hem niet, naardien hunne oogen gehouden werden, dat zij hem niet

niet en kenden, gelijk blijkt *vers* 13 tot 27, wanneer nu JEZUS met hen gekomen was nabij dat vlek daar zij naar toe gingen, zoo hield hij zich als of hij verder gaan zoude *vers* 28. De Emmausgangers, dit bemerkende, spreken hem smekende aan en zeggen: *Blijf met ons, want het is bij den avond en de dag is gedaald.*

Gods Wonderzoon had wel een stuks weegs, met hen gewandeld, en hen op den weg met stichtelijke redenen onderhouden, maar nu de avond begon te vallen, wil hij de proef nemen, of zijne woorden hun lastig dan wel aangenaam waren geweest, en daarom hield hij zich tegen den avond, als of hij hen wilde verlaten, en verder gaan zoude.

Maar zij wilden hem niet laten henen gaan, immers zij dwongen hem, zeggende: *blijf met ons.*

Hun bede was, dat de Verlosser en Zaligmaker JEZUS, niet van hen zoude weg gaan, maar bij hem blijven; en geen wonder, want zij zagen hem aan voor een Godvreezenden Jood, die wachtende was op het Koningrijke Gods, gelijk zij *vers* 21 betuigen.

Voor eenen die in staat was, zijne troostelijke woorden den eenen wentelsteen van treurigheid voor, en den anderen na, van hunne bedroefde ziel af te wentelen.

Voor iemand die magtig was in de Schriften; en alzoo in staat om hen te onderrigten, in de dingen aangaande JEZUS *den Nazarener*, daar de Vreedevorst de blijken van gegeven had, als hij met hen wandelde op den weg. Zoo sprak hij met hen van MOZES en de Propheten, stellende hun voor alle de Schriften, waar uit bleek dat JEZUS alle deze dingen moest lijden, en alzoo in zijne heerlijkheid ingaan, *vers* 26 *en* 27.

Zijn gezelschap was hun dan zeer nuttig en

Digitized by Google

noodig, hier van waren zij overtuigd; en daarom, als hij wilde weg gaan, zoo zeggen zij: *blijf bij ons!* Zij willen hier mede te kennen geven, in het gemeen: vertoef doch dezen nacht met en bij ons, in het bijzonder: verwaardig ons verder met uwe aangename tegenwoordigheid; onderhoud ons doch nog wat, met uwe stichtelijke redenen, troost ons nog wat, in onze droefheid.

En op dat hunne smeekbede van kracht zoude zijn bij hem, zoo voegen zij er bij, als eene sterke drangreden: *Want het is bij den avond en de dag is gedaald.*

Men zoude denken, dat zij hier twee spreekwijzen gebruikten, die een en het zelve beduiden. Zoo als het ons oppervlakkig beschouwd, zoude voorkomen, maar als wij de spreekwijs naauwkeuriger beschouwen, zoo kan men het onderscheid derzelve al ras ontdekken: bij aldien men slechts aanmerkt, dat bij de Joden *de avond* genoemd wordt, dat gedeelte van den dag waar in men bespeurt, dat de Zon door het Zuidwesten gedraaid is, en van 's namiddags ten drie ure, en vervolgens, was *de* avond bij de Joden.

En door het dalen van den dag, verstaan zij dien tijd, waar in men ziet dat de Zon aan het ondergaan is, en de duisternisse voor de deur staat. Als zij nu zeggen: het is bij den avond, en de dag is gedaald, dan willen zij daar mede te kennen geven: het is laat na den middag, en bereids avond, de Zon is aan het ondergaan, en de duisternis is op handen.

Met deze woorden ondersteunen zij hun verzoek en bede, ja daar door zoeken zij JEZUS te bewegen, om bij hen te blijven, hier door toonen zij, dat zij het goed met JEZUS voorhadden, want zij willen hem bij zich houden, om

Digitized by Google

om hem alzoo te bewaren voor moordenaars en ſtruikroovers, die hem, vermits de onveiligheid in *Kanaän* in dien tijd, zouden kunnen aantreffen op den weg.

Dat zij nu het voorbeeld van de oude Vaderen niet vergeten hadden, de herbergzaamheid omtrent hunne broederen; zij willen hem in hunne woning hebben ontvangen, om zoo te betuigen hun dankbaar hart, voor genotene weldaden, — dat zij wel wisten, dat de nacht elks vijand was, en bijzonder verdrietig voor de zoodanigen, die bedroefd van geest zijn. Hun hart was nu ten uiterſten bedrukt, zij duchtten, dat de nacht die op handen was, hunne vreeze en droefheid zal vermeerderen, en daarom zoeken zij dezen vreemdeling bij zich te houden, om, door zijne aangename en ſtichtelijke redenen, het verdriet van den nacht te verdrijven.

Zoo dra als zij dan zagen, dat de natuurlijke Zon achter de toppen der bergen begon te wijken, zoo zeggen zij: *Blijft met ons, want het is bij den avond, en de dag is gedaald.*

HET UITEINDE VAN DEN VROMEN HUSS.

Huss, een verſtandig, verlicht en Godvreezend Geestelijke te *Praag*, verloor in ſchijn alles wat hem dierbaar was, en moest eenen wreeden dood ondergaan. Hij werd, dewijl men hem op de boosaardigſte wijze gelasterd en zijne leerſtellingen verdraaid had, op den 6 Julij 1415, in de Groote Algemeene Kerkvergadering, te *Kostnits*, voor eenen Ketter verklaard, zonder van dwalingen overtuigd te zijn, en nog op denzelven dag verbrand. Het vonnis werd tegen hem uitgeſproken, in de 15de Algemeene

Zitting van dit Concilie, in de Domkerk, te *Kostnits*, in tegenwoordigheid van den Keizer SIGISMUND, en eenige Rijksvorsten, door de Bisschoppen en Prelaten. De ongelukkige, moest op een daartoe opgerigt stellaadje klimmen. Na dat het vonnis gelezen was, volgens het welk hij ten vure gedoemd werd, viel hij op zijne knieën en bad: „Heer JEZUS, ik bidde om uwe groote barmhartigheid, dat gij alle mijne vijanden genadig wilt vergeven! Gij weet het best, dat ik van hen valschelijk beschuldigd, door leugenachtige getuigen omringd, door verdichte ondeugden onderdrukt en onverdiend veroordeeld ben. Reken hun Heer deze groote schuld niet toe, maar vergeef ze hun naar uwe groote barmhartigheid, daarom bid ik u van harten."

Zoo roerend dit gebed was, zoo werd toch de Christelijke Martelaar, van de Bisschoppen en Prelaten, met een honend gelach bespot. Dewijl het vonnis inhield, dat HUSS op de verachtelijkste wijze van zijne Priesterlijke waardigheid ontzet zoude worden, zoo moest hij, voor de uitvoering van het vonnis, zijne geheele Priesterlijke kleeding aantrekken. Toen hij het witte mishemd aantrok, herinnerde hij zich aan het witte kleed, in het welk JEZUS door HERODES bespot werd, en met dit voorbeeld van zijnen Goddelijken Meester, troostte hij zich, ook bij het aantrekken der overige stukken der Priesterlijke kleeding. Na dat hij nu geheel gekleed was, moest hij met den kelk in de hand, van de stellaadje klimmen, en zeven Bisschoppen naderden om hem te degraderen. De eerste ontnam hem den kelk, met deze woorden: „ô Gij vervloekte JUDAS, die den raad des vredes verlaten hebt, wij ontnemen u dezen kelk, waar in het bloed van CHRISTUS, ter vergeving der zonden geofferd wordt." Dezen vloek be-

Digitized by Google

beantwoordde de zachtmoedige HUSS daarmede, dat hij verklaarde, dat hij op God den Albarmhartigen vertrouwde, en op JEZUS CHRISTUS, om wiens naam hij alle deze dingen leed, dat deze den kelk zijner verlossing niet van hem nemen zoude, maar dat hij integendeel hoopte, dien beker nog heden in zijn rijk te drinken. — Met diergelijken vloek en smaad overlaadden hem de overige Bisschoppen, die hem de verdere stukken der Priesterlijke kleeding ontnamen, en die hij slechts daarmede beantwoordde, dat hij betuigde, hoe hij alle nog zoo gruwelijke lasteringen gaarne verdroeg, dewijl hij wel wist, dat hij ze om het Evangelie van JEZUS lijden moest. Na dat men hem het Priesterlijk gewaad geheel en al ontnomen had, bragt men hem op bevel der Bisschoppen een papieren muts, in den form van een Bisschops Mijther gemaakt, die met Duivels beschilderd was, en waarop met groote letters stond: *Aardsketter*. Toen hem de Bisschoppen deze muts opzetteden, zeiden zij tot hem: wij geven uwe ziel aan den Duivel over. — Ik echter sprak HUSS, met naar den hemel geslagene oogen, beveel mijne ziel in de handen van mijnen Verlosser, JEZUS CHRISTUS! Nu keerden zich de Bisschoppen tot den Keizer SIGISMUND, en leverden in naam der heilige Kerkvergadering, den zoogenoemden Ketter aan het wereldlijk Geregt over. De Keizer nam, als opperste Regter, deze overlevering aan, riep den Keurvorst en Paltzgraaf aan den Rijn, als aangestelde Beschermheer van het Concilie, tot zich en sprak: lieve Vorst! dewijl wij het zwaard niet te vergeefs dragen, maar tot straf over allen die kwaad doen: zoo neem dezen man, JOHANNES HUSS, en laat, in onzen naam, aan hem die straf voltrekken, die hem als Ketter toekomt. Hierop gaf hem de Paltz-

graaf LODEWIJK aan den Stadsvoogd over, zeggende: neem dezen JOHANNES HUSS, die, volgens het vonnis van onzen Heer, den Roomschen Keizer, en ons bevel, verbrand zal worden. En nu grepen, op eenen wenk van den Regter, de Dienaars en Beulsknechts dezen zoo braven man, en sleepten hem naar den brandstapel, waar hij verbrand zou worden. De vrome HUSS, ging onder den toeloop van eene ontelbare menigte volks, van eene Stadswacht omringd, naar de Geregtsplaats.

Hij ging met onwrikbare zielsrust, en een helder gelaat uit den Tempel, zong Psalmen en bad den geheelen weg over. Lagchend zag hij op de Groote Markt zijne schriften verbranden, en vermaande het volk dat hem omringde, toch niet te gelooven dat deze verbrand werden, om dat zij dwalende leerstellingen behelsden, die met den Godsdienst en het Evangelie van JEZUS streden, dewijl men hem van geene dwaling had kunnen overtuigen, — dat hij niet stierf als een Ketter, maar dat de haat en boosheid zijner vijanden, die hem valschelijk beschuldigd hadden, de oorzaak van zijnen dood waren.

Zoo dra HUSS op de Geregtsplaats gekomen was, en den Brandstapel zag, viel hij op zijne knieën, hief zijne oogen ten hemel en bad met gevouwen handen, uit den XXXIsten en LIste *Psalm*, waar uit hij dikwerf de woorden herhaalde: Ach God! ontferm u mijner naar uwe onverdiende genade, en den rijkdom uwer barmhartigheid. Op u Heer, vestig ik mijne hoop en mijn vertrouwen. In uwe handen beveel ik mijnen Geest, want gij hebt mij verlost, Heere, gij waarachtige God. — En, toen hij op bevel van den Paltsgraaf naar den brandstapel geleid werd, zuchtte hij met luider stem: Heer JEZUS CHRISTUS, ik bid u, dat gij mij uwen krachtigen

gen bijſtand verleent, op dat ik dezen wreeden en ſmadelijken dood, waartoe ik om uwes heiligen Evangeliums wil veroordeeld ben, ſtandvastig lijden mag. — Hij wilde nog meer tot het omſtaande volk ſpreken, maar het werd hem belet. Men bond hem de handen op den rug, maakte hem aan een paal vast, en toen hij toevallig tegen zons opgang te ſtaan kwam, ſchreeuwden terſtond ſommigen, dat hem dit als een Ketter niet kon toegeſtaan worden, — en de beul moest hem tegen den ondergang der zon draaijen!

Thans werd hij met hout en ſtroo, tot aan den hals omringd. De Keurvorst van den Paltz en de Graaf VAN OPPENHEIM, reden nog eens naar hem, om hem nogmaals te vermanen, zijn leven, door het herroepen zijner leer, te redden. Maar HUSS verzekerde hun, dat hij liever den wreedſten dood wilde ondergaan, dan dwalingen te herroepen, die hij nooit geleerd had, en waar van men hem nooit overtuigd had — dat zijne leer ſteeds bedoeld had, den menſchen de bekeering en vergeving der zonden, volgens het voorſchrift van het Evangelie te leeren, en dat hij ook bereid was, om den wil van dit Evangelie, met vreugde te ſterven. — Op deze verklaring gaf de Keurvorst bevel, den Brandſtapel aan te ſteken. Terwijl dit geſchiedde, zong de onſchuldig veroordeelde HUSS, met luider ſtem: JEZUS CHRISTUS, gij Zoon des levendigen Gods, die voor ons geleden hebt, ontferm u over mij. — Toen hij dit ten derdenmale herhaalde, werd hij door den rook verſtikt, en men kon, door de vlam heen, zien, hoe hij zijne lippen beweegde, en nog bad op het oogenblik toen hij ſtierf. —

De woede zijner vijanden, ſtrekte zich zelfs tot zijne asch uit; want men gaf de beulsknechts,

Digitized by Google

knechts, die intusfchen het hoofd des Martelaars, om het fpoediger te vernietigen, gekloofd, en zijn hart, dat in het midden der vlammen onverteerd gebleven was, in ftukken gehakt en met nieuw vuur verbrand hadden, — bevel de asch zorgvuldig te verzamelen, en die in den nabij vlietenden Rijn te werpen.

Evenwel maakte de roerende en ftandvastige dood van dezen voortreflijken man, bij velen eenen diepen indruk. Dat bleek reeds bij zijne veroordeeling, want zelfs de Keizerlijke Kanfelier, Graaf SLIEK, haastte zich, toen het vonnis zoude geveld worden, om de Kerk te verlaten, en gaf hun, die hem vraagden, waarom hij dit deed, ten antwoord: dewijl hij bij zulk een onregtvaardig regtsgeding niet blijven kon. — En toen men hem nu zelfs, in zijnen marteldood, zoo roerend hoorde bidden, zeiden velen der omftaande Leken: hoe en op welk eene wijze de man voorheen gehandeld heeft, weten wij niet, maar dit zien en hooren wij thans, dat hij uit grond van zijn hart tot God roept, en zeer vertrouwend bidt. — Zoo werd de vrome en waarheidlievende HUSS, een offer van den onverzoenlijken haat zijner vijanden.

RELIQUIEN.

CHRISTOFFEL RADZIVIL, een ijverig Roomschgezinde, wilde de misdaad, die een Prins van zijn Huis, naar zijne gedachten, daarmede begaan had, dat hij den Lutherfchen Godsdienst omhelsd had, daar door vergoeden, dat hij eene reis naar *Rome* ondernam. Hier betuigde hij aan den Paus zijne onveranderlijke verknochtheid op het kruipendst, en verkreeg daardoor van dezen een kastje vol heilige Reliquien (overblijf-

Digitized by Google

blijffelen van Heiligen). Naauwlijks hoorden dit, bij zijne t'huis komst, de Monniken, of zij verzochten hem, ter redding van eenen bezetenen, bij wien geene bezweringen wilden helpen, daar van gebruik te mogen maken. Hij stond dit toe, en de Duivelsbezwering geschiedde hiermede door de Monniken, in zijne tegenwoordigheid, op de statelijkste wijze. De bezetene werd gered, en alles stond verstomd over de wonderkracht der heilige beenderen, en Vorst RADZIVIL achtte zich gelukkig, dat hij dezen schat bezat.

Eens, toen hij insgelijks geheel verrukt van zijnen heiligen beenderenschat sprak, begon de Ridder, wien de bewaring van dit kistje was toevertrouwd, te lagchen, schudde het hoofd en trok, spotachtig, de schouders op, bij de vreugde van den Vorst. RADZIVIL, die dit zag, werd toornig en wilde weten, waarom hij lagchtte en spotte. Na dat de Ridder met den Prins in zijn Kabinet gegaan was, en deze hem volkomene straffeloosheid beloofd had, ontdekte hij hem het belagchelijkste van de wereld.

„ Op onze terugreis van *Rome*, zeide hij, had ik het ongeluk, het kastje van den Heiligen Vader, te verliezen. Ik waagde het niet dit te bekennen, om mij dus te redden, zocht ik een diergelijk kastje te krijgen en vulde dit met soortgelijke beenderen, die ik alom uit de vuilnishoopen liet opzoeken. Hoe kan ik dan anders als lagchen, wanneer men daarmede Duivelen uitwerpt."

RADZIVIL was, over dit verhaal, zoo verwonderd als beschaamd. De bedriegerij der Monniken zag hij nu zoo klaar als den dag; hij schonk den Ridder niet alleen vergiffenis, maar bedankte hem nog, daarenboven, verzoekende hem tevens alles geheim te houden.

Digitized by Google

Hierop liet hij de Monniken verzoeken, nog meer bezetenen op te zoeken, ten einde de wonderkracht der Reliquien dies te meer te bevestigen. Deze toefden ook niet zijne wenſchen te vervullen, en verkondigden hem dra, dat zij er een hadden, die gelijk was aan den voorgaanden. *Brengt hem bij mij*, zeide de Vorst. — De Monniken bragten hem. — *Bezweer hem eerst naar uwe wijze*, was zijn bevel. De Monniken bezigden alle hunne gewone wijzen van bezwering, maar te vergeefs — zij verzochten dus om het heilig kastje. — „*Morgen, koomt terug, morgen zult gij dit hebben, tot zoo lang echter blijft uwe bezetene hier*, ſprak RADZIVIL.

De Vorst ſtelde daarop dit Duivelskind, onder de kuur van zijne Tartaarſche Stalknechts, en ſchreef hun de manier voor, waar van zij zich bedienen moesten. Deze gingen, volgens dit voorſchrift, vooreerst zeer vriendelijk te werk, en vermaanden den bezetenen, het bedrog, dat de Monniken door hem ſpeelden, te bekennen, dewijl zij, zoo hij dit niet doen wilde, hem het zelve zouden moeten afperſen. Had de bezetene voorheen reeds gewoed, thans tierde hij op eene vreesſelijke wijze. Daar op gingen een half dozijn van hen over tot het tweede deel van het recept, en ſloegen hem met hunne korte dikke zweepen zoodanig, dat hij om barmhartigheid ſmeeken, en zijne bedriegerij voor monnikengeld bekennen moest.

Reeds vroegtijdig op den volgenden dag, werden de monniken ontboden; of zij vermoedden, wat er gaande was, is niet wel te bepalen. Aan den eenen kant, de betoonde onwankelbare verkleefdheid van RADZIVIL, aan het Pausdom, aan den anderen kant, het terug houden van den bezetenen, doch dit zij, hoe het zij, wat over-

troft

Digitized by Google

treft de fluwheid der Monniken? In plaats dat nu het wonderdoende kastje ter genezing van den bezetenen zou gehaald en geopend worden, viel de reeds genezene bezetene den Vorst te voet, bekende nogmaals, dat hij nooit bezeten geweest was, maar dat hem de Monniken geleerd hadden, zich zoo aan te ftellen, en bad om genade.

Zie daar, hij is nog veel bezetener dan wij meenden, fchreeuwde de Monniken, zulk een konstgreep des duivels is ons nog nooit voorgekomen, dat zich de duivel zelf verloochent. Indien mijne ftalknechts, hernam RADZIVIL, mannelijk lagchend, de wonderdadige kracht gehad hebben, om den duivel zelven zijne kunstenarijen te doen bekennen, zoo zullen zij dit zeker bij u ook wel kunnen doen.

De aanftalten daar toe werden terftond gemaakt. Als de Monniken dit zagen, waren zij nog verftandiger dan de bezetene, verfchoonden hunnen rug en beleden nog voor den eerften flag, wat deze na honderd flagen eerst bekend had, verzekerden echter hoog en duur, dat zij dit vroom bedrog flechts gefpeeld hadden, om te beletten, dat Luthers ketterijen, zich niet door geheel Lithauwen verfpreiden zouden.

Al was dit uwe bedoeling hier mede, hernam de Vorst, daar door echter hebt gij mij uw geloof, zoo verdacht gemaakt, als dit mijnen neef ooit zijn kon. Een Godsdienst, die zich door zulke helfche bedriegerijen moet ftaande houden, is niet van God. Luthers ketterij, die zich, zonder zulke ftreken, in ons land uitbreidt, mag veeleer van hem zijn.

RADZIVIL las, van nu aan, vlijtig de fchriften der Kerkhervormers, en even zoo ijverig den Bijbel. Na verloop van een half jaar, ging hij met zijn gaufche huis openlijk tot de Evangeli-

lifche Kerk over; en zoo werd eene reis; die hij naar *Rome* gedaan had, om zijne verknochtheid aan het Pausdom nog meer te bevestigen, de oorzaak van zijnen geheelen afval van het Pausdom.

Mogt deze ware Reliquien-gefchiedenis, hun de oogen openen, die zich op diergelijke wijze nog fteeds laten bedriegen.

UITBREIDING VAN HET GEBED DES HEEREN.

Wijze *Ev. Gez.* 29.

Hemelsch Vader, die door Christus
  Onzer aller Vader zijt!
Wij bevelen aan uw goedheid,
  Aan uw magt ons te aller tijd.
In den nacht van bange zorgen,
Zijn wij veilig en geborgen,
  Bij u die 't heelal behoedt
  O Gij zijt zoo naamloos goed!

Heilig zij op aarde, o Vader!
  Heilig zij uw groote naam:
O, hij worde alom verheerlijkt!
  Geef ons Christnen, dat wij zaam,
Met geheel ons harte ftreven,
Om tot roem uws naams te leven,
  En te ftrijden voor uw eer,
  Naar 't bevel van onzen Heer.

'T He-

't Hemelrijk, gesticht door Jezus,
't Rijk van vreugde en heiligheid,
Worde tot geluk van 't menschdom,
Op deze aard' meer uitgebreid!
Christnen zien wij zich vereenen,
Om en hand en hart te leenen,
Tot den bloei van Jezus Kerk,
's Vaders, 's Zoons en 's Geestes werk!

Dat op aarde uw welbehagen,
Van elk heilig word' geacht,
En, gelijk door Hemel Englen,
Ook door ons getrouw betracht!
Vorm g'onder vreugde en smarte,
Vorm door uwe geest elks harte,
Om naar 't vlekloos pligtgebod,
Steeds te leven, groote God!

Gij, die zorgt voor 't heer der schepslen,
Zelfs het muschjen niet vergeet,
En op 't veld het kleinste bloempjen,
In het schoonste sieraad kleedt!
Wil ons in dit aardsche leven,
Elken dag ons voedsel geven;
Gij, in magt en goedheid groot,
Zorg voor ons in elken nood!

Vader, vol van menschenliefde,
Die geen smeekling ooit verstiet,
Maar aan zondaars uit genade,
Zaligheid in Christus biedt!
Wil ons onze schuld vergeven,
Al het kwaad, dat wij bedreven!
Daar ons hart, als Gij gezind,
In vergeving blijdschap vindt.

Prik-

Prikkelt ons de lust tot zonde;
 Wint de wereld onzen zin;
Sluipt gedurig in ons harte,
 Velerlei verkeerdheid in;
Loert de booze op onze gangen,
Om ons in zijn' ſtrik te vangen,
 God, Gij onze toeverlaat!
 Ach! verlos ons van dat kwaad!

Eeuwig levende Alregeerder,
 Voor wien aller knie zich buig',
Waardig, dat elk Mensch en Engel,
 Van uw magt en eer getuig'!
Gij wilt boven bidden, denken,
Ons met alles mild beſchenken,
 Dat uw wijsheid zonder peil,
 Goedkeurt ons tot troost en heil.

In den naam van Jezus Christus,
 Onzen Heiland, uwen Zoon,
Nadren wij met ſtillen ootmoed,
 Tot uw' Vaderlijken troon.
Op U willen wij vertrouwen,
Nedrig onze hope bouwen.
 Lof zij uwer Majeſteit!
 Amen tot in eeuwigheid!

B. P. P.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

LEIJDEN.

Den 9den Februarij. Heden heeft de Hoogleeraar S. SPEIJERT VAN DER EIK, zijne waardigheid van Rector Magnificus dezer Hooge School nedergelegd, met het doen eener redevoering, *de Nihilo penitus cognito in rerum natura*, dat is: *niets is ons volkomen bekend in de natuur*, waar na zijn Hooggeleerde met plegtige aanspraken heeft uitgereikt, de door de bijzondere Faculteiten toegewezene goudene medailles aan de Heeren L. KNAPPERT, Med. Cand. alhier, A. MOOLENAAR, Phil. Stud. alhier, D. BAX, Theol. Stud. alhier, H. E. VAN DER BOON MESCH, Phil. Nat. Cand. en Med. Stud. alhier, J. R. TORBEEKE, Phil. Theor. et litt. Hum. Cand. en Stud. te *Amsterdam*, P. CAMPER, Phil. Ther. *et litt.* Hum. Cand. en Stud. te *Franeker*, J. LANDT, Med. Stud. alhier, T. BINKES, Jur. Cand. en Stud. te *Franeker*, en de eervolle getuigschriften aan de Heeren L. S. VAN PRAAG, Math. et Phil. Nat. Cand. et Med. Stud. en F. EGELING, Med. Cand. beiden alhier. Voorts is, in de waardigheid van Rector Magnificus, opgetreden, de Ridder J. H. VAN DER PALM, Hoogleeraar in de Oostersche talen, en gewijde welsprekendheid, en tot Secretaris van den Akademische Senaat aangesteld, de Hoogleeraar C. EKAMA, A. L. M. et Phil. Doct, Matth. et Astrom Prof. ord.

SCHOOL-

Digitized by Google

SCHOOL-NIEUWS.

ARNHEM.

Den 9den Februarij. Na dat de Leerlingen der Latijnsche Scholen, op den 19den en 20sten Januarij, bij het gewoon winter-examen, aan Heeren Curatoren, blijken hunner vorderingen gegeven hadden, zoo wel in alle de bij de wet vereischte wetenschappen, als in de Grieksche en Latijnsche talen, had op heden de openbare bevordering en prijsuitdeeling plaats.

De Heer A. ROMBOUTS, opende deze plegtigheid, met eene prolusio: *de linguae graecae et Latinae Studio, cuivis juveni utilissimo*, en nam daar uit aanleiding, om de leerlingen tot eene vlijtige beoefening derzelver aan te sporen, en met de, door hunne vlijt behaalde prijzen geluk te wenschen: maar bijzonder, om het gewigt en de voortreffelijkheid te roemen, van den post van Onderwijzer in dezelve, dien de Heer A. G. VAN CAPPELLE, Phil. Theor. Magister et Litt. Hum. Doctor, als Conrector aan deze Scholen beroepen, had op zich genomen, en zijn Ed. met deszelfs aanvaarding geluk te wenschen.

Vervolgens hield de ijverige Jongeling R. A. BENTHEM REDDINGIUS, van *Assen*, eene door hem zelven bewerkte redevoering: *De P. Cornelio Scipione Africano*, werd met lof naar de Akademie bevorderd, en ontving den eersten prijs. — Toen sprak de tweede Leerling der School, H. VAN DER WIJCK, van den huize KLENKE, in *Drenthe*, ter zijner oefening, over het gezegde van XENOCRATES. *Dixisse aliquando me poenituit, tacuisse nunquam*, en ontving den tweeden prijs.

Ver-

Verder werden, na met fraaije prijzen vereerd te zijn, naar hoogere klasſen bevorderd, de volgende Jongelingen: van de tweede naar de eerſte klasſe, J. GERRITZEN en C. H. THIEBOUT, van de derde na de tweede klasſe, G. HAMMING, van de vierde naar de derde klasſe, J. W. SCHIFF, van *Weesp*, en H. J. KRONENBERG, en van de vijfde naar de vierde klasſe, W. A. VAN TOLL en J. S. S. BALLOT, van de *Kaap de Goede Hoop*, daarenboven werden buitengewone prijzen van naarſtigheid geſchonken, in de derde klasſe, aan L. VAN SCHAIK HAMMING, en in de zesde klasſe, aan C. HOOIJER. Alle deze Jongelingen betuigden aan Heeren Curatoren, op eene bevallige wijze, hunne dankbaarheid.

Eindelijk beſloot de Rector dit letterfeest, met hartelijke toeſpraak en vermaning, aan den ten zijnen huize opgevoeden, nu naar de Akademie bevorderden REDDINGIUS, en met dankbetuiging aan alle de genen, die door hunne tegenwoordigheid deze handeling vereerd hadden.

DOESBURG.

Den 12den van Louwmaand. Na dat op den 17den van Wintermaand l. l., door de Edele Achtbare Heeren Curatoren, Examen in het openbaar over de Latijnſche Scholen, zoo wel in de beide talen, als in de nieuwe takken van onderwijs gehouden was, en hun Edel Achtbare daar over hunne goedkeuring betoond hadden, had heden de bevordering der Leerlingen, en eene plegtige uitdeeling der behaalde prijzen, in de groote Kerk plaats. De zeer gel. Heer W. H. VERSTEEG, voorleden jaar als Rector alhier beroepen, opende deze plegtigheid, met het houden eener fraaije inwijdings-redevoering, ten onderwerp hebbende, *pro ſtudio linguae graecae*, waar in gemelde Heer in een' bevalligen ſtijl het nut dezer taal aanwees, in de verſchil-

len-

lende vakken der Wetenschappen, en aan het slot derzelve, de Edel Achtbare Heeren Curatoren bedankte, voor de zorg ter bevordering, en tot den bloei der Latijnsche Scholen alhier, en zijnen Ambtgenoot, den zeer geleerden Heer A. GRAAF, Conrector aan gemelde Scholen, voor de getrouwe behartiging van zijnen hem toevertrouwden post, en voor de vriendschap aan hem sedert zijne aankomst bewezen.

Hier op werd naar de vierde klasse bevorderd, H. COLENBRANDER, met eereprijzen werden begiftigd, in de derde klasse: A. BÖMER MIDDELHOVEN, — in de vierde klasse: H. W. WESTERBEEK VAN DER HORST, — in de vijfde klasse: H. COLENBRANDER, — en in de zesde klasse: F. G. GAUTSCH; welke verdienstelijke Jongelingen, hunnen dank, op eene bevallige wijze betuigden. Deze plegtigheid ontving, door de aanzienlijke toehoorders van beide sekse, en het fraai Orgelmuziek, een grooten luister.

ROTTERDAM.

Den 12den Jan. 1818. Heden werd alhier de halfjarige promotie en prijsuitdeeling, bij de Erasmiaansche School, in de Fransche Kerk gevierd. Na dat de Rector der Scholen, de plegtigheid met eene toepaslijke voorafspraak had geopend, waar in de Hoog Eerw. Heer, de Ridder J. SCHARP, als Curator dezer Scholen werd verwelkomd, hebben de twee uitmuntende Jongelingen, FR. RINIA DE JONGH en R. J. E. J. DALIJ, welke bevorderd waren, tot de Akademische lessen, de redevoeringen uitgesproken, waar van zij de stof zelven gekozen en bewerkt hadden; de eerste: *de historiae praestantia*; de andere: *de animorum immortalitate*. Vervolgens declameerden de twee veelbelovende Jongelingen, H. JOCHEMS en E. C. VAN BAARLE, die tot de hoogste orde der hoogste klasse ge-

gepromoveerd waren; de eerste: *de animo ingrato*, de ander: *de Diogene*. Voorts werden, behalven aan de reeds genoemde Jongelingen, ook prijzen door Heeren Curatoren uitgereikt, aan de volgende Leerlingen, in de derde klasse: aan G. ZILLESEN, .. VAN REIJSEN en G. MEES, in de tweede: aan T. ROOS, F. BEELS, en E. DAVIDS, in de eerste klasse: aan EILBRACHT, A. C. C. DE JONGH, PRINS, COENEN en LADAGE, op de tweede orde, aan F. C. DE VRIES ROBBÉ, LEVIJSHON en VAN ROGGEN.

De prijs in de Historie en Geographie, werd overhandigd aan FR. RINIA DE JONGH, de prijs in de eerste klasse der *Mathesis*, werd gegeven aan denzelfden verdienstelijken FR. RINIA DE JONGH, de prijs in de tweede klasse der *Mathesis* is uitgereikt aan F. C. DE VRIES ROBBÉ, de prijs in de *Mijthologie* aan T. ROOS. Eindelijk werd aan den Leerling MILDERS, van de tweede klasse, een getuigschrift van orde, en goed en vlijtig gedrag overhandigd. De Leerlingen deden voor de ontvangene prijzen, met veel bevalligheid, hunne *gratiarum actiones:* gelijk ook die der hoogste klasse, tot veel genoegen der toehoorders, hunne oratien en declamatien hebben uitgesproken.

DELFT.

Den 19den Januarij 1818, werd alhier de halfjarige prijs uitdeeling en promotie der Latijnsche Schooljeugd, openlijk en met de gewone plegtigheid, in de Fransche Kerk gevierd, na dat alvorens de Leerlingen, tot bijzonder genoegen der H. H. Curatoren, de grootste bewijzen hunner gemaakte vorderingen hadden gegeven, zoo in de Grieksche als Latijnsche talen, benevens in de Geschied-, Aardrijks-, Fabelkunde en Mathesis.

Daar na werden alleen die Jongelingen, welke

Digitized by Google

het meest in naarstigheid en ijver hebben uitgemunt, in tegenwoordigheid van een groot aantal zeer kundige toehoorders, met eereprijzen beschonken, voorts had de bevordering tot hoogere klasfen en ordens plaats.

Van de onderste orde der eerste klasse, werd tot de hoogste orde, van dezelfde klasse bevorderd, de lofwaardige en veel belovende Jongeling P. TEDING VAN BERKHOUT, welke oefeningshalve eene redevoering hield, door hem zelven opgesteld, *De origine juris jurandi et de variis formulis ac cerimoniis, quibus in jurando utebantur veteres*: welke redenvoering met een algemeen genoegen werd gehoord. Van de derde klasse werd bevorderd tot de onderste orde der tweede klasse: J. J. DE GELDER. Van de vierde tot de derde klasse, P. O. VAN DER CHIJS. Van de hoogste orde van de vijfde tot de vierde klasse, W. H. VORSTMAN, en van de laagste tot de hoogste orde van die zelfde klasse, uit hoofde van bijzondere vlijt, J. W. GEERS. Van de hoogste orde van de zesde, tot de onderste van de vijfde klasse, A. H. VAN DER BOON MESCH en P. VAN DER SCHAFT.

Alle deze verdienstelijke Leerlingen, hebben aan H. H. Curatoren, op de bevalligste wijze, voor de ontvangene eerbewijzen, hunnen dank betuigd, waar na deze plegtigheid, tot genoegen der aanzienlijke toehoorders, met een fraai Orgelmuziek afliep.

LEEUWARDEN.

Den 19den Januarij is alhier het halfjarig examen, der vijf benedenste klasfen, van onze steeds zeer aanmerkelijk toenemende Latijnsche Schooljeugd gehouden, en zijn van de zesde tot de vijfde, zeven: van de vijfde tot de vierde, drie: van de vierde tot de derde, vijf: van de

twee-

Digitized by Google

tweede tot de eerste, vier: door de Heeren Curatoren bevorderd.

Op Maandag den 2den Febr, geschiedde het examen van de eerste klasse, en voorts werden de toegelegde prijzen van naarstigheid, aan de brave Leerlingen; de bovensten van iedere klasse, F. VAN DER VEEN, W. B. BUMA en C. S. VENING; van de vijfde: G. COUPERUS, van de vierde: J. H. VAN DER GOOT en G. RUITENSCHILD, van de tweede klasse, door Heeren Curatoren toegedeeld, welke Jongelingen toen ook hunne gratiarum actiones, zoo carmine als in proza deden, tot bijzonder genoegen der aanwezenden, waar onder men toen, en ook op den 19den Januarij, tot bijzondere aanmoediging van de leergierige jeugd, tellen mogt, den Heer Gouverneur dezer Provincie.

KAMPEN.

Den 28sten December. Heden had alhier, na gehouden openbaar Examen, weder de promotie plaats van eenige Jongelieden der Latijnsche School.

Tot de zesde klasse werd bevorderd: C. F. C. BUCHNER, tot de vijfde: J. H. CARPENTIER ALTING, tot de derde: J. B. LAURENTIUS, tot de tweede: A. P. M. TEMMINK, tot de bovenste afdeeling van de eerste: H. ALFRINK, — die allen fraaije prijzen ontvangende, daar voor met veel bevalligheid hunnen dank betuigden.

Curatoren zeer voldaan zijnde, over de vorderingen in alle de buitengewone vakken van Onderwijs, tegenwoordig op de Latijnsche Scholen beoefend, — besloten aan de bovengenoemen alle de overige Leerlingen buitengewone aanmoedigingsprijzen uit te deelen.

MEPPEL.

Den 28sten Jan. 1818. Alhier heeft het halfjarig Examen, der Latijnsche Schooljeugd plaats

gehad, gehouden door den Heer Rector WETZELS, in tegenwoordigheid van Heeren Curatoren en een aanzienlijk aantal van kundige toehoorders, met dat goed gevolg, dat alle deskundigen, over de vorderingen der Leerlingen, en de manier van inftructie van den Rector, zoo in de Griekfche en Latijnfche Talen, als in de Wetenfchappen, bij Art. 10. van Z. M. befluit van den 2den Augustus 1815. N°. 14. bepaald, zeer te vreden waren. Curatoren dezer School, kunnen alzoo vrijelijk alle Ouders en Voogden uitnoodigen, om hunne Kinderen of Pupillen herwaarts te zenden, ter bekoming eener volkomene opvoeding; — terwijl het Locaal, door den Rector bewoond, zeer gefchikt is voor Kostdiscipelen, en *Meppel* door de dagelijkfche pasfagie van posten, en het afvaren van beurtfchepen op *Amfterdam* en elders, eene gemakkelijke communicatie heeft, waarbij van alle noodwendigheden voor Jongelieden, zoo in ziekten als anderzins, ja zelfs de meerdere gerijven, die het gezellig leven veraangenamen, ook alhier te bekomen zijn.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

In plaats van Ds. POST, afgetreden als Præfes van het Klasfikaal Beftuur van *Arnhem*, is ingevolge een Koninklijk Befluit, benoemd Ds. W. OVERDUIN, en in plaats van dezen als Adfesfor

Ds.

Ds. WALLER, Pred. te *Apeldoorn*, — in plaats van Ds. J. L. NIJHOFF, Scriba van gemeld Bestuur, doch naar *Gouda* vertrokken, E. KREENEN, Pred. te *Velp*. — Als Moderatoren, zijn, in de plaats der afgetredenen, benoemd: Ds. J. C. BOOT, Pred. te *Arnhem*, P. MANDEN, te *Wilp*, en als Ouderling, Mr. E. J. BRANTSEN.

HOEVELAKEN. In plaats van Ds. BRUINS, van hier naar 's *Graveland* vertrokken, is, op vertoonde Collatie van den Hoog Wel geb. Heer VAN LIJNDEN VAN HOEVELAKEN, door den Kerkeraad dezer Gemeente, beroepen, de Wel Eerw. Heer H. P. VOCKESTAERT, Candidaat onder het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, welke die beroeping heeft aangenomen.

RENKUM EN HEELSUM. Zie Nov. 1817.

NIJMEGEN.

DRUTEN ENZ. Onze Leeraar, A. H. SCHOLTE, ontving op den 31sten December des vorigen Jaars, eene beroeping naar *Leerbroek* en *Middelkoop*, doch besloot, na beraad, voor dezelve te bedanken, gelijk hij zich dan op den 18den Januarij l. l., wederom aan ons verbond.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

HEES EN NEERBOSCH staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

SLIJK EWIJK EN OOSTERHOLT vakant. Zie Dec. 1817.

NIJMEGEN. Zie Jan. 1818.

ZUTPHEN.

NEDE, den 22sten December 1817. Onze Leeraar, Ds. L. W. DE GRIENT DREUX, van hier naar de *Culmr* beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

TIEL.

OPHEUSDEN. Ds. B. VAN VEEN, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping bedankt heb-

 ben-

Digitized by Google

bende, is l. l. den 29sten Januarij, op nieuw het volgende zestal gemaakt door den Kerkeraad, ten overstaan van den Consulent:

DD. B. VAN VEEN, A. KETS, S. DE BRUIN, J. H. LAMMERS, T. BOON, W. C. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODEN, Predd. te *Aalburg* en *Heesbeen*, *Bahr* en *Lathum*, *Marken*, *Kesteren*, *Zwaag* en *Zegveld*.

Op het drietal geplaatst zijnde:

DD. VAN VEEN, KETS en DE BRUIN, is daar op andermaal beroepen, Ds. B. VAN VEEN, en zijn Eerw. deze beroeping toegezonden.

ASCH, den 25sten Januarij. Heden nam onze Leeraar, L. M. LOBRIJ, beroepen naar *Ottoland* en *Nederblokland*, van ons afscheid, met de woorden van Paulus *Philipp.* I: 27*a*. *Alleenlijk wandelt waardiglijk het Evangelie van Christus;* nadat zijn Eerw. laatstleden Vrijdag, in tegenwoordigheid van een Lid uit het Klassikaal Bestuur van *Tiel*, en onzen Consulent, behoorlijk was ontslagen van zijne onderscheidene betrekkingen, op deze Gemeente, den Kerkeraad en de Classis.

ZOELEN staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.

ERICHEM vakant. Zie Dec. 1817.

EVERDINGEN. Zie Januarij 1818.

B O M M E L.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN. Zie Oct. 1817.

HEDEL vakant. Zie Nov. 1817.

GELLICUM EN RHENOIJ, staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

WAARDENBURG EN NEERRIJNEN. Zie Jan. 1818.

H A R D E R W IJ K.

HARDERWIJK. Op de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, den 28sten Jan. l. l. is Ds. W.

SCHOL-

SCHOLTEN, als bevestigd Predikant der Hervormde Gemeente dezer stad, als Lid der Classis van *Harderwijk*, aangenomen, en is aan dezelve daar van behoorlijk acte, volgens het Sijnodaal formulier, ter hand gesteld.

DOORNSPIJK. Onze beroepen Leeraar J. R. STAVERMAN, Pred, te *St. Jansga*, heeft onze beroeping, onder inwachting der vereischte Koninklijke en Kerkelijke approbatie, aangenomen.

ELBURG. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het overlijden van Ds. J. W. VAN GOENS, heeft de Kerkeraad, na verzochte en verkregen handopening, van Z. E. den Heer Commissaris Generaal van Kerkelijke zaken, reeds uit een grostal van Predikanten, het volgend twaalftal gemaakt:

DD. H. VAN ZADELHOF, Predd. te *Werkendam*. B. MORREES, te *Nijkerk*. J. L. OVERDORP, te *Epe*. J. P. VERFF, te *Hasselt*. J. DE WAAL, te *Garderen*. W. MIDDELVELD, te *Wolvega*. J. DE BOUTER, te *Nunspeet*, G. WALLER. te *Appeldoorn*. K. HERINGA, te *Herwijnen*. T. SANDERS, te *Bergambacht*. G. B. CLEMENT, te *Brielle*. en J. VAN ALLEN, te *Veessen*.

En daar uit op het zestal benoemd:

DD. ZADELHOF, VERFF, SANDERS, MORREES, WALLER en CLEMENT.

En op het drietal:

DD. ZADELHOF, MORREES en VERFF.

En daar uit beroepen, Ds. H. VAN ZADELHOF, Pred. te *Werkendam*.

ZUID-HOLLAND.

'SGRAVENHAGE.

NOOTDORP, den 18den Januarij. Onze be-

Digitized by Google

roepene Predikant Ds. J. STEINIGEWEG, wierd heden in den H. dienst bevestigd, door Ds. T. HOOG, Predikant te *Rotterdam*, bij afstand van Ds. C. LOREIJN, Pred. te *Schipluiden*, met de woorden van Paulus, uit den tweeden brief van *Timoth.* H. II. vs. 15: *Benaarstigd u om u zelven, Gode beproefd voor te stellen.*

De Bevestigde maakte des namiddags eenen aanvang van zijnen dienst, met *Hand.* X: 29: *Daarom ben ik ook zonder tegenspreken gekomen, ontboden zijnde, zoo vrage ik dan, om wat reden gijlieden mij ontboden hebt.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den bevestiger, door DD. LOREIJN VAN SITTERT, DE GROOT STIFFRIJ, VAN DER EIJK en DE GRAAF, respective Predikanten te *Schipluiden*, *Zoetermeer*, *Pijnacker*, *Wilsveen* en *Zevenhuizen*.

WILSVEEN, den 25sten Januarij. Onze Leeraar J. VAN DER EIJK, maakte ons heden bekend, dat hij een beroep in de Gemeente van de *Oude Wetering*, onder de Classis van *Leijden*, ontvangen hebbende, hetzelve onder inwachting der noodige approbatie, heeft aangenomen.

'S GRAVENHAGE. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, den 28sten Januarij, zijn op derzelver verzoek, tot Leden der Classis van *'s Gravenhage* aangenomen:

DD. E. A. BOERMAN en C. DE GROOT STIFFRIJ JUN., bevestigde Predikanten te *ter Heijde* en *Pijnacker*, en zijn hier van aan hun Wel Eerw. de vereischte bewijzen ter hand gesteld.

'T WOUD vakant. Zie Dec. 1817.

R O T T E R D A M.

ROTTERDAM, den 21sten Jan. 1818. Heden ontving het Klassikaal Bestuur berigt, van Z. E. den Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz. dat Z. M. onze gelief-

liefde Koning, bij Hoogstdeszelfs besluit van den 6den Jan. 1818 No. 51. uit de Klassikale nominatien wederom op nieuw, tot Leden van ons Klassikaal Bestuur benoemd had: de Heeren Ridder J. SCHARP, Pred. te *Rotterdam*, en S. KAM, Pred. te *Berkel*, welke bij het lot met den 1sten Jan. l. l., waren afgetreden; en tot Ouderling, in plaats van den overleden Heer D. KAAS, LZ., den Heer C. BURGERSDIJK, Oud Ouderling te *Rotterdam*.

Voorts, dat bij bovengemelde besluit, tot vaste Secundi waren benoemd, Ds. H. OORT, Pred. te *Rotterdam*, van den Heer Ridder J. SCHARP, Pred. te *Rotterdam*. Ds. M. A. DE JONGH, Pred. te *Rotterdam*, van Ds. F. VAN GOGH, Pred. te *Schiedam*. Ds. P. W. BROUWER, Pred. te *Maassluis*, van Ds. D. J. VAN BRANDENBURGH, Pred. te *Delfshaven*. Ds J. U. GRAAF, Pred. te *Zevenhuizen*, van Ds. S. KAM, Pred. te *Berkel*. en de Heer DE WILLIGEN, Ouderling te *Vlaardingen*, van den Heer C. BURGERSDIJK.

ROTTERDAM. De Kerkeraad der Engelsche Presbijteriaansche Gemeente, van Z. E. den Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz. handopening verzocht en gunstig verkregen hebbende, zal zoo spoedig mogelijk overgaan, tot het beroepen van een Predikant, in plaats van den Emeritus geworden Ds. J. HALL.

SCHIEDAM, den 27sten Jan. 1818. Onze Leeraar J. KORTENHOEF SMITH, van hier beroepen zijnde naar de Gemeente van *Amsterdam*, heeft die beroeping aangenomen.

KETEL. De Correspondens, van hier geen berigt ontvangen hebbende, kan echter met zekerheid melden, dat Ds. H. VAN BLOKHUISEN, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Waarder*, onder de Classis van

Digitized by Google

Goes, voor die beroeping bedankt, en zich op nieuw aan de Gemeente van *Ketel* verbonden heeft.

L E IJ D E N.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Onze beroepen Leeraar, Ds. J. VAN DER EIJK, als nog Pred. te *Wilsveen*, heeft die beroeping aangenomen, dit beroep is geapprobeerd door Vrouwe DE MONTMORENCIJ, Douariere van den Prins DE VAUDEMONT, als Vrijvrouwe van *Alkemade*, en is aan Zijne Majesteit, onzen geliefden Koning, ter nadere approbatie aangeboden.

HILLEGOM. Zie Nov. 1817.

D O R D R E C H T.

BRANDWIJK EN GIJBELAND, den 18den Jan. 1818. Na verkregene Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, op de alhier gedane beroeping, werd onze nieuwe Leeraar, A. LOSGERT, bij vriendelijken afstand van den Consulent, G. JANSSEN, Pred. te *Molenaarsgraaf*, bevestigd door Ds. G. VAN KOOTEN, Pred. te *Dordrecht*, welke bij die gelegenheid predikte uit *Hebr.* XIII: 17. *Zijt uwen voorgangeren gehoorzaam*, enz. De oplegging der handen geschiedde door den Bevestiger, den Consulent, en verder door de Wel Eerw. Heeren: G. VERBEEK, J. J. W. DIEMONT, P. A. GILTAIJ, A. T. BEAUSAR, L. M. LOBRIJ, Pred. te *Goudriaan*, *Bleskensgraaf*, *Wijngaarden*, *Groot-Ammers* en *Asch*.

De Bevestigde deed nadenmiddag zijne Intrede, en handelde over *Joann.* IV: 34. *Jezus zeide tot hen, mijne spijze is, dat ik doe* enz.

DUBBELDAM, den 1sten Februarij 1818. Onze Leeraar, Ds. J. LA LAU, heeft de beroeping naar *Stolwijk*, veertien dagen te voren ontvangen, aangenomen.

OTTOLAND EN NEDER-BLOKLAND. Den 1sten

Digitized by Google

1sten Februarij. Heden is onze beroepen Leeraar Ds. L. M. LOBRIJ, in den Heiligen Dienst bevestigd, door den Wel Eerw. Heer J. H. KROM, Pred. te *Gouda*; (bij afstand van den Consulent onzer Gemeente, Ds. H. VERBEEK, Pred. te *Goudriaan*) met 1 *Cor.* XIV: 19. *Maar ik wil* [*liever*] *in de Gemeente vijf woorden spreken met mijn verstand, op dat ik ook anderen moge onderwijzen, dan tienduizend woorden in eene* [*vreemde*] *taal.*

De Bevestigde deed zijne Intrede, met de vermaning van Apostel *Jacobus* I: 21*b*. *Ontvangt met zagtmoedigheid het woord dat in* [*u*] *geplant wordt, het welk uwe zielen kan zalig maken.*

NIEUW BEIJERLAND, den 8sten Februarij. Heden maakte onze Leeraar, J. DAGEVOS, ons bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping naar de Gemeente van *Simonshaven* en *Biert* ontvangen, en dezelve in beraad genomen had.

HOOG BLOKLAND staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

G O U D A.

NOORDELOOS, den 29sten Nov. 1817. Na vertoonde Nominatie en verkregene approbatie, van den Wel Ed. geb. Heer W. H. VAN BARNEVELD, Heer der vrije Heerlijkheid *Noordeloos* en *Overslingeland*, door den Kerkeraad, is tot Leeraar beroepen, Ds. J. HERDERSCHÉE, Pred. te *Ravenswaaij*, welke, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft — Behalven den genoemden, waren op de Nominatie geplaatst:

DD. BOUVIN, Predd. te *Beusichem*, en HORST, in *'t Waal* en *Hondswijk*.

Op dezelfde wijze, is den 24sten Dec. 1817. door den Kerkeraad, tot Leeraar beroepen, Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Meeuwen*, welke insgelijks voor deze beroeping bedankt heeft.

Op

Digitized by Google

Op het drietal waren geplaatst:

DD. SCHUILENBURG, Predd. te *Waarden*, en VAN VEEN, te *Aalburg*.

Hierop is den 5den Febr. 1818 beroepen, Ds. J. DE WITT, Pred. te *Spijk*; nevens welken genomineerd waren: DD. VISSER, Pred. te *Herkingen* en PRINS, Pred. te *Altforst*.

STOLWIJK, den 16den Januarij 1818. Heden is alhier, na verkregene handopening van Z. Excellentie den Heer Commissaris Generaal, provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. door den Kerkeraad, onder het bestuur van den Consulent B. NIEUWKOOP, Pred. te *Berkenwouden*, gemaakt het volgende twaalftal van Predikanten:

DD. J. LA LAU, Predd. te *Dubbeldam*. P. LIETAART, te *Gouderak*. H. W. DE WILDE, te *Klaaswaal*. A. R. BERGHEGEN, te *Heinenoord*. J. DIEMONT, te *Bleskensgraaf*. H. J. KROM, te *Schelluinen*. L. SCHULLER, te *Elkum* bij *Doesburg*. J. C. VAN DOORNE, te *Rhewijk*. C. KLINKENBERG, te *Sluipwijk*. H. VISCH, te *Wilsum*. A. R. BRUINING, te *Krimpen aan den Lek*. J. VAN DIESEL, te *Borgen*.

De zes eersten werden, naar volgorde, op het zestal geplaatst,

En vervolgens de drie eersten van hetzelve, op het drietal.

Uit welke aanstonds, met eenparigheid van stemmen beroepen is, Ds. J. LA LAU, Pred. te *Dubbeldam*, aan wien, na agreatie van de Ambachts-Heeren, de beroepingsbrief is toegezonden.

De Beroepene, heeft de beroeping, na beraad, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen, aangenomen.

LEERBROEK, den 20sten Jan. 1818. De twee-

Digitized by Google

tweede beroeping alhier, uitgebragt op Ds. A. H. SCHOLTE, Pred. te *Druten*, vruchteloos afgeloopen zijnde; is heden, door den Kerkeraad verkozen: Ds. D. A. DITMAR, Pred. te *Woerden*.

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Januarij 1818.

BRIELLE.

BRIELLE, den 28sten Januarij. Heden namen in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van *Brielle* zitting: DD. J. C. PRILLEVITZ, Pred. in *den Bommel*, benoemd als Lid en P. H. VAN BERCK COLENBRANDER, Pred. te *Brielle*, benoemd als Scriba van het Klassikaal Bestuur, welke laatste verzoekt, dat de berigten voor dit Tijdschrift aan hem, voor den 15den van iedere Maand, en vrachtvrij, zullen worden ingezonden.

HELLEVOETSLUIS, den 28 Januarij. Heden werd aan de Gemeente, namens den Kerkeraad, en het Kerkbestuur, een plan ter vervaardiging van een Orgel, en ter bestrijding der kosten, daartoe benoodigd, medegedeeld. De Wel Eerw. Heer D. VAN LEEUWEN, Pred. te *Nieuw-Hellevoet*, en Consulent dezer Gemeente, hield, daartoe verzocht, eene opwekkende redevoering, tot het doen van ruime bijdragen ten dien einde, naar aanleiding van 1 *Chron.* XXIX: 5*b*, met dat gevolg, dat ieder Ingezeten dezer Forteresse, tot welk Kerkgenootschap hij ook mogt behooren, zich bereidvaardig toonde, daar aan door aanzienelijke giften te willen medewerken; zoo dat wij in de gelegenheid zijn, te kunnen berigten, dat weldra, onder den Goddelijken zegen, ons Kerkgebouw met zoodanig speeltuig zal worden versierd.

HELLEVOETSLUIS, den 8sten Februarij. Heden werd onze beroepen Leeraar, Ds. A. TREFFERS, onder ons bevestigd, door den Consu-

Digitized by Google

sulent dezer Gemeente, Ds. D. VAN LEEUWEN, Pred. te *Nieuw-Hellevoet*, met de woorden van Paulus, 1 *Cor.* I: 23*a*. *Doch wij prediken Christus den gekruisten;* terwijl de Bevestigde des namiddags zijne Intrede deed met *Hand.* XVI: 9, 10. *En van Paulus werd in den nacht een gezigte gezien* enz.

OUDENHOORN. Ds. C. DE VISSER, Pred. te *Herkingen*, voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, heeft men het vorig drietal aangevuld met Ds. D. VAN LEEUWEN, Pred. te *Nieuw-Hellevoet*, waarop toen geplaatst waren:

DD. G. DOEDES, Predd. te *Langerak bezuiden de Lek.* M. P. VAN DOESBURG, te *Hoornaar* en D. VAN LEEUWEN, te *Nieuw-Hellevoet.*

En is daar uit den 14den Januarij beroepen, Ds. G. DOEDES, doch heeft ook deze, na eenige dagen van beraad, bedankt.

HH. Propp. en Predd. buiten vaste bediening, worden uitgenoodigd, om hunne gaven alhier te laten hooren.

HEKELINGEN vakant. Zie Nov. 1817.

OUDDORP. Zie Dec. 1817.

BRIELS NIEUWSLAND. Zie Dec. 1817.

SIMONSHAVEN EN BIERT vakant. Zie Jan. 1818.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 26sten Jan. De alhier beroepene Pred. J KORTENHOEF SMITH., heeft de beroeping, onder inwachting van de noodige goedkeuringen, aangenomen.

AMSTERDAM, den 27sten Januarij. Door den grooten Kerkeraad zijn heden de twee drie-

tal-

Digitized by Google

tallen, den 13den en 20sten dezer uitgebragt, tot een zestal geformeerd:

DD. J. VAN BLIJENBURGH, J. P. WIJS, A. R. VAN DER SCHEER, G. J. ROOIJENS, H. MANGER, en W. VAN GENT DE LEEUW.

En daar uit dit drietal.

DD. G. J. ROOIJENS, H. MANGER, en J. P. WIJS.

Waar uit ten zelfden tijde beroepen is, Ds. G. J. ROOIJENS, Pred. te *Harlingen*.

WAVERVEEN. Na dat onze Leeraar Ds. C. VAN ENGELEN, beroepen naar de Gemeente van *Kamerik*, onder de Clasfis van *Utrecht*, van zijne betrekking op deze Gemeente, en op de Eerw. Clasfis van *Amſterdam*, door den Klasſikalen Gecommitteerde, op den 30sten Januarij ontſlagen was, heeft zijn Eerw. op den 1sten Februarij van zijne Gemeente affcheid genomen, naar aanleiding van Paulus woorden, *Hand.* XX: 32. *En nu Broeders ik bevele u Gode, en den woorde zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven, onder alle de geheiligde.*

Even voor het aangaan van den Godsdienst, ontving zijn Eerw. nog eene beroeping naar de Gemeente van 't *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath*, onder de Eerw. Clasfis van *Goes*, welke door zijn vertrek naar *Kamerik*, niet in aanmerking komen kan.

MUIDEN, den 8sten Febr. 1818. Op den vorigen dag des Heeren, overleed alhier des voormiddags Ds. C. VAN ROSSEM, in den ouderdom van 63 jaren. Sedert het jaar 1779, was hij bedienaar des Evangeliums, bij de Gemeenten van *Woudenberg*, *Pijnacker* en *Muiden*, in welke laatste hij den tijd van 28 jaren, met ijver en zegen arbeidde, tot dat hij, voor twee maanden, door

door toenemende zwakheid, gunstig emeritus verklaard, zijne rúste aanvaardde.

Onze tegenwoordige Leeraar, Ds. A. FRANCKEN, maakte ons, in de namiddags Godsdienstoefening van gemelden dag, dit sterfgeval bekend, en sprak ons, bij die gelegenheid, een kort woord, van bemoediging en opwekking toe, terwijl hij op heden des voormiddags, eene opzettelijke Leerrede hield, ter nagedachtenis van dien achtingwaardigen, op hem toepassende de betuiging van Paulus, *Phil.* I: 21. *Want het leven is mij Christus, en het sterven is [mij] gewin.*

AMSTERDAM, den 13den Febr. 1818. De alhier beroepene Predikant G. J. ROOIJENS, heeft de beroeping, onder inwachting van de noodige goedkeuringen, aangenomen.

WAVERVEEN, den 14den Februarij. Dewijl de Kerkeraad reeds gunstig handopening verkregen heeft, noodigt dezelve Predikanten en Proponenten, daar toe genegen zijnde uit, om, hoe eer hoe beter, zich voor de Gemeente te laten horen.

AMSTERDAM Engelsche Kerk vakant. Zie Dec. 1817.

AMSTERDAM. Zie Nov. 1817 en Jan. 1818.

HAARLEM.

HAARLEM, den 14den Januarij. De Wel Eerw. Heer S. D. DE KEIJZER, beroepen te *Amsterdam*, maakte ons heden bekend, dat hij die beroeping had aangenomen, onder afwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatien.

HAARLEM, den 28sten Jan. De Wel Eerw. Heer H. J BERKHOUT, werd, als bevestigd Predikant te *Zaandijk*, door het Klassikaal Bestuur, in deszelfs Vergadering van heden, voor Lid der Classis van *Haarlem* verklaard, en voor zijn Eerw. daar van, door den Scriba, acte gegeven.

UIT-

Digitized by Google

UITGEEST. De Wel Eerw. Heer M. VEENSTRA, onze Predikant, is door Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, bij besluit van den 29sten Januarij l. l., No. 39. benoemd en aangesteld tot Predikant, gecombineerd met den post van Secretaris en Cassier van het Gouvernement, op de Nederlandsche Etablissementen, ter kuste van *Guinea* (in *Afrika*.)

ZANDVOORT. Zie Jan. 1818.

A L K M A A R.

BURG OP TEXEL. De alhier beroepen Leeraar, Ds. J. J. WASSENAAR, Pred. te *Lutjewierum*, wiens beroeping reeds de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring bekomen heeft, wordt hier, zoodra het jaargetijde zulks toelaat, verwacht.

ALKMAAR, den 28sten Jan. 1818. Heden zijn als nieuwe Leden van het Klassikaal Bestuur geinstalleerd, DD. A. NIEMAN, A. L. M. en Phil. Dr. Pred. te *Oude Niedorp*, *Veenhuizen* en *Zijdewind*, en A. B. HAGEN, Pred. te *Schermerhorn*, en de Heer Mr. M. A. DAEIJ, Ouderling te *Alkmaar*.

Ds. D. DAGEVOS, Pred. te *Akersloot*, is als Lid dezer Classis erkend,

BARZINGERHORN EN HARINGHUIZEN, den 23sten Dec. 1817. Ds. J. H. BITTER, Pred. te *Ochten*, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, is door den Kerkeraad, de volgende nominatie, van Predikanten gemaakt:

DD. J. A. DE HOLLANDER, Predd. te *Aardswoude*. J. DIJK, te *Ooster* en *Westerblokker*. en J. NIKKEL, te *Beets*.

En daar uit andermaal beroepen, Ds. J. A. DE HOLLANDER, Pred. te *Aardswoude*, welke, na beraad, deze beroeping heeft aangenomen.

KOLHORN. Alhier is op den 1sten Dec. 1817,

Digitized by Google

1817, door Oud en Nieuw Kerkeraad, het volgende drietal gemaakt:

DD. J. VAN DER EIJK, Predd. te *Wilsveen*, Classis '*s Gravenhage*, G. C. VAN BALEN BLANKEN, te *Nieuw Niedorp*, en J. B. D. WIEMER, Prop. den Predikdienst waarnemende te *Limmen*.

Uit dit getal verkoren zijnde, Ds. J. VAN DER EIJK, Pred. te *Wilsveen*, heeft deze, na eenig beraad, voor de beroeping bedankt.

De Kerkeraad heeft daar op den 14den Jan. 1818, wederom deze nominatie gemaakt:

DD. S. TIMMERMAN HUBERT, Predd. te *Kwadijk*. J. SCHILHAM, te *Oudendijk*. A. SJOERDS, te *Petten*.

Waar uit tot Pred. beroepen is, Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, welke dit beroep heeft in beraad gehouden.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER, den 8sten Febr. 1818, heeft onze Leeraar N. C. LETTE, van hier naar *Graft* beroepen, van ons affcheid genomen, met 1 *Petr.* IV: 7. *En het einde aller dingen is nabij: zijt dan nuchteren en waakt in de gebeden.*

SCHOORL, GROET EN KAMP. Den 24sten Jan. 1818., ontving onze Leeraar L. J. VAN DAM, eene beroeping naar *Woudrichem*, na eenigen tijd van beraad, heeft zijn Eerw. voor dezelve bedankt.

HEILO staat vakant te worden. Zie Oct. 1817.

GRAFT. Zie Nov. 1817.

OOSTVLIELAND. Zie Jan. 1818.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie Jan. 1818.

EGMOND AAN ZEE. Zie Jan. 1818.

OOSTEREND OP TEXEL staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK vakant. Zie Jan. 1818.

HOORN.

Digitized by Google

HOORN.

AARSWOUD, den 28sten Dec. 1817. Onze Leeraar Ds. J. A. DE HOLLANDER, andermaal beroepen zijnde, in de Gemeente van *Barsingerhorn* en *Haringhuizen*, onder de Eerw, Classis van *Alkmaar*, heeft nu die beroeping, in afwachting der noodige approbatien, aangenomen. Zoo dat

AARSWOUD staat vakant te worden.

HOORN. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 28sten Jan 1818, is aan den Heer H. DE GRAAFF, als bevestigd Pred. te *Wervershoof*, eene acte van Lidmaatschap, in de Classis aangeboden.

ENKHUIZEN, den 3den Febr. 1818. Na dat de Kerkeraad zeer gunstig verlof, van de goedheid van Z. M. onzen Koning, ontvangen had, is dezelve heden zamengekomen, om uit het gemaakte gros een twaalftal van Predikanten te formeren; ter vervulling van de vierde Predikantsplaats alhier, vacerende door het overlijden van Ds. M. HOUTKAMP, en zijn daar op geplaatst:

DD. A. SCHIM VAN DER LOEFF, M. B. ROMENIJ, J. P. VERF, J. BESS, A. VERWIJS, W. VAN GEND DE LEEUW, J. P. WIJS, M. JORISSEN, G. G. BRUGMAN, P. R. A. SALTET, H. TIMMERS, en W. H. VAN GRIETHUIZEN, de beide laatsten met het lot tegen SCHEURLEER en B. VAN WILLES, respective Predikanten te *Bolswaard*, *Groote Broek*, *Hasselt*, *Venhuizen*, *Dokkum*, *Hardinxveld*, *Hilversum*, *IJsselstein*, *de Bilt*, *Purmerende*, *de Avezathen*, *Thamen aan den Uithoorn*, *Wognum* en *Nieuwland*.

Den 6den daar aan volgende, is daar uit dit zestal gemaakt:

DD. A. SCHIM VAN DER LOEFF, A. VERWIJS.

Digitized by Google

J. P. WIJS. W. VAN GENDT DE LEEUW, M. B. ROMENIJ en J. HESS.

Den 12den dito dit drietal.

DD. SCHIM VAN DER LOEF, VERWIJS en VAN GENDT DE LEEUW.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Zie October 1817.

ZIJBEKARSPEL. Zie Nov. 1817.

SCHARWOUDE. Zie Nov. 1817.

HOUWAART. Zie Dec. 1817.

MIDWOUD. Zie Dec. 1817.

URSEM. Zie Jan. 1818.

E D A M.

KWADIJK. Den 18den Januarij l. l., maakte onze Leeraar Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, ons bekend, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Kolhorn*, onder de Clasfis van *Alkmaar*, ontvangen, en in beraad genomen had, en dezelve berigtte ons den 1ften Februarij, dat hij zich verpligt had gevonden, om, onder inwachting van Kerkelijke en Koninklijke approbatien, die beroeping op te volgen. Waarom wij dus melden, dat

KWADIJK eerlang ftaat vakant te worden.

BEEMSTER. De Kerkeraad alhier, handopening van Z. E. den Heer Commisfaris Generaal, provifioneel belast met de zaken der Hervormde Kerk enz., verzocht en verkregen hebbende, heeft, ter vervulling der openftaande Predikantsplaats, onder het Beftuur van den Confulent S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kwadijk*, op den 8ften Febr. 1818, dit navolgend twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. J. SCHOTSMAN, Predd. te *Nieuwenhuis*. L. J. VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. M. P. VAN DER HAMMEN, te *Ilpendam*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. J. P. WIJS, te *Hilverfum*. J. B. HARTMAN, te *Warmenhuizen*. P. H. G. NAHUIS,

Digitized by Google

te *Bunnik* en *Vechten*. D. H. HOFMAN, te *Amstelveen*. H. E. IJSSENDIJK, te *Zeist*. A. VIS, te *Wilsem*. A. B. HAGE, te *Schermerhorn*. en W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, te *Zegveld*.

Waar uit op het zestal gebragt zijn:

DD. J. SCHOTSMAN, L. J. VAN DAM, M. P. VAN DER HAMMEN, P. W. PRINS, J. P. WIJS en J. B. HARTMAN.

En op het drietal:

DD. J. SCHOTSMAN, L. J. VAN DAM en M. P. VAN DER HAMMEN.'

Uit welk drietal beroepen is, Ds. J. SCHOTSMAN, Pred. te *Nieuwenhuis*, onder de Clasſis van het Graafſchap *Bentheim*. Zijnde hier van den beroepenen, behoorlijke kennis gegeven.

MIDLIE. Den 4den Februarij is alhier, onder het Beſtuur van den Conſulent J. H. DE WOLFF, Predikant te *Oosthuizen*, door den Kerkeraad dit viertal van Predikanten gemaakt:

DD. P. G. JONGBLOED, Predd. te *Westwoud* en *Binnenwijzent*. S. L. NAPIUS, te *Vtk*. A. SJOERNIS, te *Petten*, en F. POTTER, te *Waal* en *Koog op Texel*.

Den 25ſten zal, uit deze nominatie, een beroep gedaan worden.

WARDER. Zie Nov. 1817.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, den 28ſten Januarij. In de Vergadering van het Klasſikaal Beſtuur, van heden, is tot Lid der Clasſis verklaard, de Wel Eerw. Heer B. LOOSE, bevestigd Predikant te *Domburg*.

MIDDELBURG. Engelſche Gemeente van *Middelburg* en *Vlisſingen* vakant. Zie Nov. 1816.

Digitized by Google

MIDDELBURG. Zie Dec. 1817.

RITTHEM. Zie Jan. 1818.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

GOES.

BAARLAND, den 18den Januarij 1818. Heden namiddag heeft onze Leeraar, P. J. CONRADI, na het bedanken voor de beroeping naar het *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath* zich op nieuw plegtig aan ons in den Dienst van het Evangelie verbonden, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* XII: 14*b*. *Want ik zoeke niet het uwe, maar u.*

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 24sten Januarij 1818. Ds. P. J. CONRADI, Pred. te *Baarland*, voor onze beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad andermaal gemaakt, het volgend drietal van Predikanten:

DD. C. VAN ENGELEN, Predd. te *Waverveen*. B. P. S. A. VRIESEKOLK, te *'s Heerenhoek*. C. LE FEVRE, te *Wemeldingen*.

En daar uit beroepen, Ds. C. VAN ENGELEN, Pred. te *Waverveen*, onder de Eerw. Classis van *Amsterdam*, aan wien deze beroeping is toegezonden.

WAARDEN, den 15den Januarij 1818. Na drie vruchtelooze pogingen, heeft de Kerkeraad heden wederom gemaakt, het volgend drietal van Predikanten:

DD. H. VAN BLOKHUIZEN, Predd. te *Ketel*. C. VAN ENGELEN, te *Waverveen*. en W. VERVOORN, te *St. Philipsland*.

En daar uit beroepen, Ds. H. VAN BLOKHUIZEN, Pred. te *Ketel*, onder de Eerw. Classis van *Rotterdam*; aan wien deze beroeping is toegezonden; doch die voor dezelve, na beraad, heeft bedankt. Zoo dat

WAARDEN nog vakant blijft.

KAP-

Digitized by Google

KAPPELLE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

ELLEWOUTSDIJK vakant. Zie Jan. 1818.

IJZENDIJKE.

WATERLAND (KERKJE), den 6den Februarij 1818. Tot het doen van een beroep, handopening verkregen hebbende, van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal van den Hervormden Eerdienst, maakte de Kerkeraad heden eene Nominatie, en zette op het grootal de Heeren:

DD. G. KOOL, Predd. te *IJzendikke.* D. VAN BASSELAAR, te *Biervlied.* J. UITENBROEK, buiten vaste *Bediening.* J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, te *Hoofdplaat.* G. SCHIETEKATTE, te *Schoondijke.* P. HOFMAN, te *Breskens.* J. L. W. VAN EERTEN, te *Nieuwvlied:* M. SNARENBURG, te *Vrouwenpolder.* J. A. JANSEN, te *St. Anne.*

Het zestal de Heeren:

DD. KOOL, UITENBROEK, SCHIETEKATTE, BASSELAAR, DRESSELHUIS, HOFMAN.

Het drietal de Heeren:

DD. KOOL, BASSELAAR en UITENBROEK.

De Kerkeraad verkoos den Wel Eerw. zeer geleerden Heer G. KOOL.

TER NEUZE. Zie Jan. 1818.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT. Op heden den 28sten Jan. 1818. is door het Klassikaal Bestuur van *Utrecht*, als Lid der Classis van *Utrecht*, erkend en aangenomen: de Wel Eerw. Heer G. J. VAN DER KUIJP, bevestigd Pred. te *Breukelen.*

LOPIK EN CABAUW. Onze Leeraar, de Wel

Digitized by Google

Eerw. Heer T. C. EVERAARS, beroepen te *Doornspijk*, heeft voor deze beroeping bedankt.

VLEUTEN. Ingevolge de Collatie, van Z. M. den Koning, is op den 30sten Januarij de beroeping op den Heer H. VAN SCHELLE, Candidaat van den H. Dienst van het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, Kerkelijk alhier geschied, onder opzigt van den Consulent, Ds. D. TER VEER, Pred. te *Maarssen*.

KAMERIK. Zie Januarij 1818.

AMERSFOORT.

ZOEST. Zie Aug. 1817.

EEMNES BINNENDIJKS. Zie Nov. 1817.

TIENHOVEN. Zie Dec. 1817.

BUNSCHOTEN staat vakant te worden. Zie Januarij 1818.

FRIESLAND

LEEUWARDEN.

WARGA, WARSTIENS en WARTENA. Ingevolge stemming van de Hervormde Floreenpligtigen, is alhier, in tegenwoordigheid der Consulenten, DD. VAN DER ZWAAG en VAN DER ZANDT, Kerkelijk beroepen Ds. H. J. ANDREAE, Pred. te *Steggerden*; dit beroep is door zijn Eerw. aangenomen, en door het Klassikaal Bestuur goedgekeurd.

LEEUWARDEN. De Wel Eerw. Heer J. DE JONG, door Zijne Majesteit gunstig Emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, is door den Kerkeraad alhier, reeds in December des vorigen Jaars, eene Nominatie gemaakt, en vervolgens een beroep gedaan, waar van echter den Correspondent geen legaal berigt is gegeven.

LEEU-

Digitized by Google

LEEUWARDEN staat vakant te worden. Zie Sept. 1817.

HARLINGEN.

WOMMELS EN HIJDAARD vakant. Zie November 1817.

SNEEK.

STAVOREN, den 26sten Januarij. Alhier is door den Kerkeraad dezer Gemeente, op den 10den Dec. j. l., ten overstaan van den Consulent S. HANEWINCKEL, Pred. te *Warns* en *Scharl*, gemaakt het volgend zestal van Predikanten:

DD. P. VAN VELDEN, L. VAN LOON, H. MEIJER, H. GOUDSCHAAL, J. R. STAVERMAN en T. ADAMA. Predd. te *Gaastmeer*, *Vrouwenparochie*, *Oosterwierum*, *Hemelum*, *St. Jansga* en *Koudum*, wordende de drie eersten vervolgens geplaatst op het drietal. Uit dit drietal is den 17den December, ter vervulling dezer vakante Gemeente, beroepen, de Wel Eerw. Heer P. VAN VELDEN, welke dit beroep, na beraad, in afwachting van de approbatie, zoo wel van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, als van het Klassikaal Bestuur, heeft aangenomen.

SNEEK. Alhier is, ter bekoming van eenen derden Predikant, op den 6den Februarij l. l., het volgende twaalftal gemaakt:

DD. J. SANNES, Predd. te *Noorddijk*. P. R. A. SALTET, te *Purmerend*. G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN, te *Middelbert*. L. MEIJER BROUWER, te *Garmerwolde*. J. VAN DER FELTZ, te *Katwijk Binnen*. J. J. VAN VOORST, te *Doorn*. J. LA LAU, te *Dubbeldam*. H. J. FOCKENS, te *Hillum*. M. J. ADRIANI, te *Oude Pekela*. J. DOORNBOS, te *Deersum*. J. B. DE BOER, te *Marrum*. en W. MEBUIS.

Op den 12den daaraanvolgende, zijn op het zestal gebragt:

Digitized by Google

DD. J. SANNES, P. R. A. SALTET, VAN DER VELTZ, MEIJER BROUWER, J. J. VAN VOORST en LA LAU.

WORKUM, den 11den Februarij. Op heden is door den Kerkeraad alhier, ter vervulling van de vakature, ontstaan door het overlijden van Ds. M. MEINERS, geformeerd het volgend twaalftal van Predikanten:

DD. J. SCHOONDERBEEK, Predd. te *Nijkerk*. J. LAMMERTS, te *Meedhuizen*. J. LAMMERS, te *Kesteren*. A. J. HENGST, te *Oosterend*. H. DOORNBOS, te *Peperga* en *Blesdijke*. H. GOUDSCHAAL, te *Hemelum*. P. KONING, te *Dronrijp*. W. WINSEMIUS, te *Tjerkwerd*. M. VOS, te *Oudega*. F. HOLKEMA, te *Ackrum*. T. G. A. POLLIUS, te *Lollum*. J. CARAIS, te *Witmaarsum*.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZEN. Onze Predikant Ds. P. VAN VELDEN, te *Stavoren* beroepen zijnde, heeft die beroeping aangenomen. Zoo dat

GAASTMEER staat vakant te worden.

MOLKWERUM vakant. Zie Julij. 1817.

LUTKEWIERUM staat vakant te worden. Zie Nov. 1817.

D O K K U M.

DROGEHAM EN HARKEMA OPEINDE. Den 23sten Dec. 1816, hebben de Floreenpligtige Ingezetenen, van den Hervormden Godsdienst, hunne stemmen uitgebragt, ter beroeping van eenen Predikant, ten overstaan van de Heeren Consulenten MACKAIJ en SNETHLAGE, Predd. te *Twijsel* en *Augustinusga*, dan uit hoofde van protesten, *hinc inde*, is het op dien dag niet beslist, wie beroepen was. Den 30sten Januarij 1817, heeft het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, in dezen uitspraak gedaan, en Ds. A. WARINGA, Pred. te *Gerkesklooster*, als wel en wettig beroepen, verklaard. Dan daar de Kerkeraad van *Droge-*

geham bestendig bleef weigeren, zich aan die uitspraak, sedert bekrachtigd door het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, te onderwerpen, zoo is voornoemd Klassikaal Bestuur, door Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, belast met de zaken der Hervormden, geautoriseerd, bovengemeld beroep Kerkelijk te maken.

Ingevolge daar van, is den 28sten Jan. 1818, het beroep van *Drogeham*, op Ds. A. WARINGA, geteekend door het Klassikaal Bestuur van *Dokkum*, in plaats van den Kerkeraad, welk beroep, door den Heer A. WARINGA, aanstonds is aangenomen. Zoo dat

GERKESKLOOSTER eerlang staat vakant te worden.

De Heer P. TALMA, Pred. te *Augsbuur*, is als Lid van de Classis van *Dokkum*, aangenomen, en eene behoorlijke acte daar van aan zijn Wel Eerw. door den Scriba bezorgd.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

OOSTRUM EN JOUWSWIER staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

HEERENVEEN.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE. Op den 22sten December l. l., is tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Heer A. H. MANTINGH, Prop. onder de Classis van *Meppel*, die deze beroeping heeft aangenomen.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNE. Deze Gemeente staat eerlang weder vervuld te worden, alzoo Ds. S. ATTAMA, Pred. te *Idzegahuizen*, den 23sten December l. l., alhier beroepen is, en na beraad, het beroep heeft aangenomen.

HEERENVEEN. In de jongstgehoudene Vergadering, van het Klassikaal Bestuur, is het beroep van *Scherpenzeel*, c. a., op Ds. S. ATTAMA, Pred.

Digitized by Google

Pred. te *Idzegahuizen*, uitgebragt, Kerkelijk goedgekeurd.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN, den 1sten Februarij. Heden gaf onze Leeraar Ds. J. R. STAVERMAN ons kennis, dat hij naar *Doornspijk*, (onder de Classis van *Harderwijk*,) beroepen zijnde, na beraad, zich verpligt had gevonden, deze beroeping aan te nemen.

TJERKGAAST, DONJEGA, ST. NIKLAASGA, JDSKENHUIZEN EN LEGEMEER vakant. Zie Dec. 1817.

STEGGERDEN EN FINKEGA vakant. Zie Dec. 1817.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

ZWOLLE, den 29sten Januarij. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur alhier, is heden tot Lid van onze Classis verklaard, Ds. A. VERWEIJ, Bevestigd Pred. te *Ommen*.

DEVENTER.

OLDENZAAL vakant. Zie April. 1817.

KAMPEN.

KAMPEN. Het Klassikaal Bestuur van *Kampen*, heeft de beroeping van den Heer J. MAASEN, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, tot Predikant in de Gemeente te *Cuinre*, Kerkelijk goedgekeurd, en ter verkrijging van de Koninklijke approbatie opgezonden.

CUINRE. Zie Jan. 1818, en hier boven onder *Kampen*.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

MIDWOLDE, DE LEEK EN ZEVENHUIZEN,

Digitized by Google

ZEN, den 4den Jan. Na drie beroepingen vruchteloos uitgebragt te hebben, op de Heeren J. SISSINGE, G. J. F. CRAMER VAN BAUMGARTEN en LEDING, respective Predikanten te *Boekmerwold*, *Middeldert* en *Driever*, werd heden, na eene vakature van bijna vier jaren, onze Leeraar Ds. J. MEIJER, alhier den 21sten Sept. a. p. op vertoonde collatie van den Hoog Wel geb. Heer van' *Inn* en *Kniphuizen Niënoord*, unicus Collator dezer Gemeente, van *Niezijl* beroepen, in den h. dienst bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. T. H. VAN DER LINDEN, van *Sprankhuizen*, Pred. te *Tolbert*, welke bij die gelegenheid predikte, over *Luc.* X: 2. doende de bevestigde des nademiddags zijne intrede, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16*a*.

GRONINGEN, den 28sten Januarij. Op ingekomen berigt van de bevestiging, van Ds. J. MEIJER, te *Midwolde*, c. ann. is dezelve, in de zitting van het Klassikaal Bestuur van heden, tot Lid der Classis verklaard, en denzelven daar van berigt gegeven.

ENGELBERT vakant. Zie Julij 1817.

NOORDLAREN staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

VISVLIET staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

NIEZIJL vakant. Zie Jan. 1818.

W I N S C H O T E N.

MEEDEN vakant. Zie Jan. 1818.

NIEUWE SCHANS. Zie Jan. 1818.

BELLINGWOLDE. Zie Jan. 1818.

A P P I N G E D A M.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

APPINGEDAM. Zie Nov. 1817.

M I D D E L S T U M.

NOORDWOLDE, den 28sten Dec. 1817.

He-

Digitized by Google

Heden heeft onze Leeraar, A. LOFVERS, beroepen te *Middelstum*, affcheid van ons genomen, met *Matth.* XXVIII: 7c. Dus

NOORDWOLDE vakant.

MIDDELSTUM EN DOORNWERT, den 13den Jan. Heden heeft de Heer A. LOFVERS, zijnen dienst onder ons aangevangen, met 1 *Cor.* IX: 16. De bevestigings-rede geschiedde, naar *Matth.* V: 13. door den Heer J. VAN DER LINDEN, Predikant te *Kantens*.

EPPENHUIZEN. Zie Nov. 1817.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL. Zie Dec. 1817.

HELVOORT EN HAREN. Zie Dec. 1817.

'S HERTOGENBOSCH ftaat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

BREDA.

OUDENBOSCH ftaat vakant te worden. Zie Oct. 1817.

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

HEUSDEN

WASPIK, den 1ften Febr. 1818. Ds. A. TREFFERS, den 29ften der vorige maand, door Ds. R. VAN DEN BROEK, gecommitteerde van het Klasfikaal Beftuur, van zijne betrekking, op de Classis van *Heusden*, en op deze Gemeente, behoorlijk ontflagen zijnde, heeft heden zijn affcheid gepredikt, ten tekst hebbende, *Jerem.* XVII: 16. *Ik heb toch niet aangedrongen enz.*

MEEUWEN EN HAGOORT, den 11den Januarij. Onze Leeraar, Ds. A. VAN DER SLOOT, voor de op zijn Eerw. uitgebragte beroeping, naar *Noordeloos*, bedankt hebbende, verbond zich

zich heden weder aan ons, met eene Leerrede over 1 *Tim.* IV: 7*b*. *Oefen u zelven tot God zaligheid.*

WOUDRICHEM, den 21sten Januarij, door den Kerkeraad dezer Gemeente, werd, onder het Bestuur van den Consulent, op heden, op nieuw eene beroeping gedaan, uit het vooraf ten dien einde geformeerde twaalf- en zestal.

Twaalftal:

DD. L. J. VAN DAM, Predd. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. P. H. G. NAHUIS, te *Bunnik* en *Vechten*. A. P. HAGEN, te *Schermerhorn*. H. L. MUNNIKEBULT, te *Dirksland*. P. VERHAGEN METMAN, te *Waalwijk*. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Sleeuwijk*. N. VAN STEENBERGEN, te *Papendrecht*. J. C. PRILLEVITZ, in den *Bommmel*. R. VAN DEN BROEK, te *Bezoijen*. R. VAN DER KLOES, te *Dalem* en *Vuren*. C. VAN RINTELN, te *Giessen* en *Rijswijk*. en C. VAN ENGELEN, te *Waterveen*.

De zes eerste op het zestal gebragt zijnde, is daar uit beroepen, Ds. L. J. VAN DAM, Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, aan wien deze beroeping is toegezonden, en die dezelve in beraad genomen heeft.

BABIJLONIENBROEK EN HILL vakant. Zie Jan. 1818.

E I N D H O V E N.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL Onze Leeraar, Ds. A. H. ROSS, overleed den 3den dezer maand, aan een kwijnende ziekte, in den ouderdom van bijna 64 jaren, nalatende eene Weduwe en Dochter, voor welke de tijd van gratie door de Ringbroeders zal vervuld worden.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL vakant. Zie Febr. 1817.

EINDHOVEN vakant. Zie Junij 1817.

HEEZE EN LEENDE. Zie Jan. 1818.

VELD.

Digitized by Google

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. Zie Jan. 1818.

DRENTHE.

ASSEN.

ANLOO vakant. Zie Jan. 1818.

KOEVERDEN.

ZWEELO. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van den Wel Eerw. Heer J. M. BROEKHOF, naar *Ruinen*, heeft de Kerkeraad dezer Gemeente, onder voorzitting van den Consulent Ds. J. H. HEERSPINK, Pred. te *Sleen*, den 2den Dec. 1817. op vertoonde Collatie van Z. M., onzen geliefden Koning, beroepen: den Wel Eerw. Heer C. ALBERTI, Pred. te *Visvliet*, welke deze roeping aangenomen, de vereischte goedkeuring daarop bekomen heeft en (D. V.) staat bevestigd te worden, op den 5den April 1818.

SLEEN, den 25sten Januarij 1818. Heden maakte onze Leeraar, Ds. J. H. HEERSPINK ons bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Anloo*, en dezelve in beraad genomen.

WALSCHE KERK.

OOSTBURG, den 21sten December 1817. — Heden hield de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. A. JANSSEN, Pred. te *St. Anna ter Muiden*, de de laatste Leerrede voor de Walsche Gemeente dezer Stad, en nam in de Nederduitsche Taal afscheid van dezelve, met de woorden van Paulus, I *Cor.* XIII: 13*a*. *En nu blijft Geloof, Hoop, (en) Liefde, deze drie.* —

De-

Digitized by Google

Deze Gemeente, bij besluit van Z. M. onzen Geëerbiedigden Koning, van den 19den Augustus, N°. 79, met de Nederduitsche Gemeente alhier, thans vereenigd zijnde, bestond gedurende een tijdvak van 133 jaren, en heeft in dien tijd achttien eigene Leeraren gehad; zij was voortijds zoo talrijk als de Nederduitsche, en was nu de eenigste van de voorheen zoo aanzienlijke Walsche Gemeenten in *Kadzand*, waarbij de uitoefening van den Openbaren Eerdienst nog plaats had. — Zij had haren oorsprong aan de vlugtelingen uit *Frankrijk*, ten tijde der herroeping van het *Edikt van Nantes*, te danken, terwijl de ongunstige omstandigheden der laatstverloopene tijden, niet weinig tot haar verval hebben medegewerkt. —

Sedert 1795, hield de bezoldiging der Predikanten, tot dien tijd toe van 's Lands wege genoten, op; de Gemeente zelve kon het Traktement voor eenen eigenen Leeraar niet bestrijden, evenwel vond men middelen zóó veel bij één te brengen, om van tijd tot tijd eenen Predikant, uit de naburige plaatsen, te kunnen uitnoodigen, om den Predikdienst alhier te komen verrigten, en de Bondzegelen te bedienen. — Dit deed tot aan zijnen dood, de waardige *Sluische* Leeraar J. MAUREL, en na hem de Predikanten van *Vlissingen* en *Middelburg*, wien het evenwel te moeijelijk viel om, wegens den verren afstand dit werk op den duur te blijven verrigten, zoo dat de Predikdienst bij deze Gemeente reeds lang had opgehouden, ware dezelve niet, sints eenige jaren, door den Nederduitschen Predikant van het naburig *St. Anna ter Muiden*, op eene allezins waardige en voldoende wijze verrigt geworden; zoo dat het gemis van Walsche Predikanten hier te Lande, door de vaardigheid van dien Leeraar in de Fran-

sche

sche Taal en predikwijze, volstrekt niet gevoeld wierd. — Het gebrek aan eenen eigenen Leeraar werkte evenwel krachtdadig mede, om het getal der Leden te doen verminderen, en reeds lang was men werkzaam, om eene vereeniging, met de Nederduitsche Gemeente, tot stand te brengen, die ook reeds volbragt was, toen het besluit van Z. M. dezelve gebood. —

Zeer gepast was de laatste Redevoering van Dr. JANSSEN, waar van wij hier boven melding maakten, en talrijk was de Schare, die, om dezelve aan te hooren, van de omliggende plaatsen was zamengevloeid. — De Aanspraken aan de Burgerlijke Autoriteiten, waarvan de Heeren Burgemeester en Vrederegter met deszelfs Griffier, tot de Walsche Kerk behoord hadden, waren zoo wel als die aan den gewezen Kerkeraad, en den Nederduitschen Predikant zeer gepast: vooral evenwel werd hier bij de waardige zeventachtigjarige Grijsaard, de Heer J. SENIJ, Oud Burgemeester dezer Stad, en sints vele jaren President Ouderling der Gemeente, boven allen uitgezonderd, wegens zijnen rusteloozen ijver, waarmede hij bestendig voor het welzijn dezer Gemeente, gewaakt en gezorgd heeft. Hartelijk bad ieder met den Leeraar, dat hij, op den drempel van de woning der ruste, reeds den voorsmaak daarvan mogt genieten, om dezelve hier namaals, volmaakt en onafgebroken te smaken. —

'S GRAVENHAGE, den 31sten Januarij 1818. De Commissie tot de Huishoudelijke Zaken der Walsche Kerken, in hare gewone vergadering van Januarij, de Heeren J. G. SCHLENCKER en V. R. MENIL, beroepen Predd. te *'s Hertogenbosch* en *Schiedam*. Ingevolge het voorschrift van het Reglement van het Algemeen Sijnode, naauwkeurig en met den gewenschten uitslag geëxamineerd,

Digitized by Google

neerd, en voorts de beroepingen zelve Kerkelijk geapprobeerd hebbende, had vervolgens het genoegen, door Z. Excellentie den Heer Commissaris Generaal onderrigt te worden, dat het Z. M. gunstig behaagd had, bij Decreet van den Januarij l. l., beide deze beroepingen, met Hoogstdeszelfs goedkeuring te bekroonen.

Bij een ander Koninklijk Decreet, van den 6den Januarij l. l., zijn de volgende benoemingen gedaan, ter vervulling der vakaturen in de voormelde Commissie, welke door de aftreding van twee der Leden, met Januarij dezes jaars veroorzaakt waren.

Tot Lid de Heeren, A. C. VOÛTE, Predd. te *Rotterdam*. Secundus: D. T. HUËT, te *Breda*.

Tot Lid de Heeren Mr. E. LUZAC, Ouderling, te *Leijden*. Secundus: Mr. E. SANDOZ, te *Delft*.

'S HERTOGENBOSCH, den 8sten Februarij. Heden werd de Wel Eerw. Heer J. G. SCHLENCKER, in den H. Dienst, met oplegging der handen, bevestigd door den Wel Eerw. zeer gel. Heer D. T. HUËT, Pred. te *Breda*, welke bij deze gelegenheid predikte, over *Joann.* XVIII: 36*a*. *Jezus antwoordde, mijn Koninkrijk is niet van deze wereld.* — Des avonds aanvaardde de Bevestigde zijn Leeraar-Ambt, predikende over 2 *Cor.* IV: 5. *Wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heer, en ons zelven* [*dat wij*] *uwe dienaren* [*zijn*] *om Jezus wil.*

SCHIEDAM. Zie Nov. 1817. en hier boven onder *'s Gravenhage*.

VLISSINGEN vakant. Zie Oct. 1817.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.

VOORBURG vakant.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

ROERMONDE, den 18den Jan. 1818. Wij mogten ons op dezen dag meer bijzonder verheugen, in de vruchtgevolgen van het besluit onzes geliefden Konings, den 4den Maart 1817., waar door in de Godsdienstige behoeften van het Protestantsch Guarnisoen dezer stad, zoo goedgunstig als vaderlijk voorzien was. 2 Trompetters en 3 Dragonders, door onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. WATERBEGEMANN, Pred. te *Stevenswaard*, onderwezen, werden heden openlijk voor de geheele aanzienlijke Gemeente, en eene menigte toegevloeide Roomschen, met naauwkeurigheid onderzocht, over de voornaamste hoofdwaarheden des Christendoms. Uit hunne vaardige en juiste antwoorden bleek, dat zij genoegzaam de leere van onzen Godsdienst kenden, en niet onervaren waren in de Christelijke Zedeleer, en eene goede kennis bezaten van de Bijbelsche Geschiedenissen. Dit trok daarom de aandacht te meer, wijl 3 van hen niet schrijven en naauwelijks *lezen konden.* Met algemeene toejuiching, werden zij als Lidmaten van ons Protestantsch Kerkgenootschap aangenomen. Onze Leeraar sprak, naar aanleiding van *Ps.* CXVIII: 16. over het gewigtige van dezen dag, en wendde zich vervolgens, in gepaste aanspraken, tot de Leerlingen, de Gemeente en verdere Hoorders. De algemeene aandacht en stilte, maakte dit oogenblik nog plegtiger, terwijl alles afliep tot stichting en genoegen van allen.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

Digitized by Google

REMONSTRANSCH KERK-GENOOTSCHAP.

ROTTERDAM, den 1sten Febr. 1818. Reeds op den 12den Nov. l. l., overleed alhier, in den ouderdom van 69 jaren en eenige maanden, de Wel Eerw. zeer gel. Heer T. FRETS, weleer Remonstrantsch Leeraar te *Zoetermeer* en *Zegwaard*, sedert 1774 in deze stad, die, in 1808, door zwakheid buiten staat geraakt, om de Gemeente langer van den Predikstoel te stichten, tot op zijnen dood toe, met eenen ijver boven allen lof, alle de overige deelen van den dienst, en de algemeene dienstverzorging der openstaande en hulpbehoevende Gemeenten zijner Societeit, waar mede hij, meer dan 30 jaren lang, belast was, bleef waarnemen; een man, bij elk bemind om zijne nederigheid, zijne zachte en minzame geaardheid, en zijne algemeene menschenliefde en weldadigheid, en hoog geacht om zijne voorbeeldige Godsvrucht en zijnen vlekkeloozen wandel. Van de hooge waarde, waarin hij niet slechts bij de zijnen, maar ook bij anderen, stond, moge het volgende getuigen. Bij de ter aarde bestelling van zijn lijk, liet zich, schoon onverzocht, niet alleen het gansche ligchaam van den Kerkeraad zijner Gemeente, (slechts één van deszelfs talrijke Leden, door onpasselijkheid verhinderd, uitgezonderd,) maar ook het aanzienlijkst deel van derzelver mannelijke Leden, in grooten getale, tegenwoordig vinden, en droegen laatstgemelden het lijk tot aan den grafkuil, aan welks rand de nu oudste Remonstrantsche Leeraar eene korte rede hield. Vervolgens vereerden niet slechts alle drie 's mans voormalige Ambtgenooten, bij hunne eerstvolgende dienstwaarnemingen, zijne nagedachtenis, in daar toe opzettelijk ingerigte Leerredenen, maar bragten

Digitized by Google

ook de Leeraar der Doopsgezinde Gemeente, en een tweetal Leeraren uit het Hervormd Kerkgenootschap, aan die nagedachtenis, openlijk van den Kansel, hunne hulde, terwijl een derde, als Secretaris van het Bijbelgenootschap, bij het algemeen jaarlijksch verslag van deszelfs werkzaamheden, mede van den overledenen, met openbaren lof gewaagde, en de Hoog Eerw. J. SCHARP, zich nog niet voldaan houdende met de lofspraak, van den Predikstoel over hem geuit, ook het volgend Grafschrift, voor hem in 't licht zond:

„ Een Christen minder hier, een zalige meer
daar boven!"
Was de algemeene kreet, toen Broeder FRETS
ontsliep:
Nooit waagde hier de tijd 's mans eerekroon te
rooven;
Maar schooner blinkt de kroon, waar toe hem
JEZUS riep,
Rust zacht dan, heilige asch! tot, in den dag
der dagen,
't Verheerlijkt Ligchaam, met uw hooger geest
bezield,
Na 't sterven van den dood, den zegepalm zal
dragen;
En gij, met uw Gemeente, aan 's Heilands
zetel knielt.
Met uw Gemeente? Neen: hoe Christenen ook
heeten,
In hoe veel tempelen op aarde nog verspreid,
Zij hebben bij uw graf den broedernaam gekreten,
En wachten ginds, met u, gemeene zaligheid,
Daar COMMER en ARMINIUS in eeuwigheid niet
twisten,
Wier naam (God lof!) op aard reeds smelt in
dien van Christen.

NIEUW-

Digitized by Google

NIEUWPOORT AAN DE LEK vakant.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ROTTERDAM, den 25sten Jan. 1818. Heden hield alhier zijne plegtige afscheids Leerrede, de Wel Eerw. zeer gel. Heer J. M. L. ROLL, beroepen Leeraar bij de Gemeente onzer Geloofsbelijdenis te *Amsterdam*, daar toe bezigende de woorden van Paulus 2 *Cor.* VII: 4a. *Ik spreek met groote vrijmoedigheid tot u, ik roem veel van u.*

AMSTERDAM. Op den 4den Febr. 1818, heeft de Wel Eerw. en zeer gel. Heer G. H. LAGERS, onzen nieuw beroepenen Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. M. L. ROLL, in onze Oude Kerk, aan de Gemeente voorgesteld, in eene Leerrede, gehouden over de woorden bij *Joh.* III: 29*b.* en 30. Terwijl de bijzondere betrekking, waar in de Voorsteller, als Leermeester, tot den beroepenen, als zijnen voormaligen Leerling en Kweekeling stond, aan zijn Eerw. tot zeer aandoenlijke aanspraken aanleiding gaf.

Op den 6den daar aan volgende, heeft de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. M. L. ROLL, in onze nieuwe Kerk, zijne eerste Leerrede, over de woorden van Paulus 2 *Cor.* I: 24. gehouden; en, bij die gelegenheid, de aanspraak van zijnen gewezen Leermeester, beantwoord.

VLISSINGEN. Zie Oct. 1817.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

MEDEMBLIK, den 18den Januarij. Onze Leeraar, de Eerw. Heer J. A. HELPER ZESBRUGGER, maakte ons heden bekend, dat hij een beroep bij de Gemeente van *Enkhuizen* ontvangen had, welke zijn Eerw. had in beraad genomen. Den 1sten Februarij daar aanvolgende, hoorden wij bij het eindigen van den Godsdienst, van zijn Eerw., dat hij zich verpligt had gevonden, die beroeping, onder inwachting van de Koninklijke approbatie aan te nemen. Dus staat MEDEMBLIK eerlang vakant te worden.

ENKHUIZEN, den 13den Januarij. Uit eene te voren medegedeelde Nominatie, (Zie *Boekzaal* van Januarij) is de Eerw. Heer J. A. HELPER ZESBRUGGER, Pred. te *Medemblik*, door den Eerw. Kerkeraad, en alle Mansledematen der Evangeliesch Luthersche Gemeente, tot Herder en Leeraar beroepen. Het welke door zijn Eerw., na beraad, onder afwachting der Koninklijke approbatie is aangenomen.

Nog berigt den Kerkeraad, op nadrukkelijk verzoek van de Eerw. Heer BEUDINGER, Pred. te *Hoorn*, (die anderzins meende zulks in een volgend Stuk te moeten doen) dat zijn Eerw. voor de Nominatie had bedankt.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, Inlandsche of Portugeesche en Maleische Gemeente vakant.

SOURABAIJA, AMBOINA, BANDA, TERNATE, MAKASSER, MALUKKA } vakant.

BA-

BATAVIA vakant. Zie Aug. 1817.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

KUST VAN GUINEA. Zie Oct. 1817. en hier voor bladz. 232. onder *Uitgeest.*

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

KRITSUM vakant.

OLDERSUM. Zie April 1817.

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.

KRANENBURG. Zie Aug. 1813.

GELDERN. Zie Aug. 1813.

WEZEL.

WEZEL. De vereeniging tusschen de Lutherschen en Hervormden is alhier gelukkig tot stand gekomen. Eene Commissie van twaalf Personen had over de vereenigingspunten rijpelijk nagedacht, eene Acte daarvan ontworpen, en deze werd, op den 16den December des vorigen jaars, den Leden der beide Gemeenten voorgelezen.

Eenparig werd dezelve aangenomen, en onder het luiden aller klokken onderteekend, waarop Ds. LAMBRECHTS een dankgebed uitsprak, en de

Digitized by Google

de beide Gemeenten het Lied, *Nun danket alle Gott*, zongen.

De Hoofdpunten der vereeniging zijn, dat beide Gemeenten zich vereenigen tot eene Evangelische Gemeente, bestaande uit eene Parochie, tegenwoordig met vijf Predikanten, welke alle deelen van den Dienst, beurtgewijs, voorzien.

Alle Gebouwen, Stichtingen en Scholen zijn het eigendom der vereenigde Gemeente, welke onder een Consistorium staat, en alle overblijfsels der vorige afscheiding vernietigd. Het Heilige Avondmaal, wordt met breking des brood verrigt, enz.

Daar Ds. LAMBRECHTS volvaardig bewilligde, om in de voormalige Lutherschen Kerk Hoogduitsch te prediken, behield hij zich echter voor, in meer gevorderde jaren, of andere omstandigheden, die taal te gebruiken, welke hem het meest behaagde.

Zondag, den 4den Januarij dezes jaars, was de eigenlijke dag der vereeniging. Onze oudste Leeraar, Ds. JUNG, predikte in de Groote Kerk, waarop alle Predikanten met elkander het Avondmaal genoten, en vervolgens communiceerde de Gemeente.

Namiddags predikte Ds. LAMBRECHTS, in de Kleine Kerk, bij welke gelegenheid zoo wel als des avonds onder de predikatie, van Ds. LANDGRAAF in de Groote Kerk, een Vocaal- en Instrumentaal Muzijk gegeven werd, waartoe zich eenige Heeren en Dames der Stad vereenigd hadden, terwijl de Groote Kerk eene heerlijke Illuminatie gaf.

God geve dat deze vereeniging de heilzaamste vruchten voortbrenge, dat waarheid, geloof en Godsvrucht in onze Gemeente bloeijen, en ook door haar voorbeeld die gezegende

Digitized by Google

de tijden bevoorderd worden, wanneer alles zal zijn eene Gemeente, onder eenen Herder.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.

SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.

RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.

BISLICH. Zie Sept. 1817.

B R E M E N.

ANSGARII KERK vakant. Zie Junij 1804.

MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

H A N A U.

HANAU, den 10den Januarij 1818. Van hier is verzuimd te berigten, dat onze Leeraar DE POTTER, volgens eene reeds in het voorjaar des vorigen jaars gedane aankondiging, in het laatst van September, deszelfs Dienst onder ons neêrleide, en een plegtig affcheid van onze Gemeente en Consistorie nam.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

Op den 8sten Dec. 1817, is de derde algemeene Vergadering der Leden, van het Rotterdamsche Bijbelgenootschap, onder voorzitting van den Hoog Ed. gestr. Heer S. VAN HOOGSTRATEN, buitengewoon Staatsraad, in de Luthersche Kerk, te *Rotterdam* gehouden, het jaarlijksch verslag, aangaande den staat en de werkzaamheden van het Genootschap voorgelezen, en bij die gelegenheid eene toepasselijke redevoering gehouden, door den Heer M. A. DE JONGH, Predikant te *Rotterdam*, en Secretaris van 's Genootschap.

GOES,

Digitized by Google

GOES, den 13den Febr. 1818. De Algemeene jaarlijksche Vergadering, van de alhier bestaande afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, heeft heden in de groote Kerk dezer stad, op eene statelijke en godsdienstige wijze plaats gehad. Het Bestuur van het Genootschap, de onderscheidene Politieke en Kerkelijke Collegien, en de verschillende menschlievende Genootschappen, in deze stad gevestigd, tot het bijwonen dezer Vergadering uitgenoodigd hebbende, is zulks met dat gewenscht gevolg bekroond, dat eene deputatie uit de Edel Achtbare Stedelijke Regering, de Wel Ed. Gestr. Heer Vrederegter van het Kanton *Goes*, met deszelfs suppleanten; wijders Commissien uit het Klassikaal Bestuur, de Eerw. Kerkeraden der Nederduitsche en Walsche Hervormde, en van de Opzieners der Doopsgezinde Gemeente dezer Stad; voorts nog Commissien uit het Goesche Departement der Edele Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, en van het Instituut van Dooven en Stommen te *Groningen*, deze plegtigheid met derzelver tegenwoordigheid hebben vereerd. Alle de voormelde aanzienlijke Deputatien en Commissien, door Leden der Directie van het Bijbelgenootschap, des voormiddags ten elf uren, onder een welingerigt Orgelmuziek, naar de voor dezelve bestemde Eereplaatsen, begeleid zijnde, beklom de Wel Eerw. zeer gel. Heer H. CATS, Predikant bij de Hervormde Gemeente alhier, die op verzoek der Directie, deze taak wel op zich had willen nemen, den Kansel en begon dit plegtig werk met het gebed tot God. Hier op zong de Vergadering het 2 vs. van het CXLVII: der Evangelische Gezangen, bij de Hervormden in gebruik. De Wel Ed. Heer M. SLABBER, een der E. A. Heeren Burgemeesteren dezer Stad, en Voorzitter van dit Bijbelgenootschap,

Digitized by Google

schap, opende wijders de Vergadering, door eene gepaste aanspraak; waar na door den Secretaris, den Heere J. DE KANTER, het verslag werd voorgelezen, nopens de verrigtingen van het Bestuur, en de zaken dezes Genootschaps: uit welk verslag onder anderen bleek, dat het getal der Leden en Begunstigers, niet verminderd, maar aanmerkelijk toegenomen was, en dat het Bestuur in meer dan een opzigt, door deszelfs werkzaamheden, aan het verheven doelwit dezer bewonderenswaardige instelling van onzen leeftijd, beantwoord had. De Wel Eerw. Heer CATS, hield daarop eene welingerigte en doeltreffende redevoering, *over het Bestuur der Goddelijke Voorzienigheid, zigtbaar in de regt tijdige beschikking van het beste middel, ter uitbreiding van den waren Godsdienst, de verspreiding, namelijk der H. Schriften.* Welke redevoering tusschen beide met het Gezang van *Ps.* XIX: vs. 5. werd afgewisseld; voorts met plegtige dankzeggingen en gebeden, tot den Allerhoogsten; en eindelijk met het zingen van het 2 en 3 vs. van het CLIV: en het 5 vs. van het XLV: der Evangelische Gezangen besloten.

De zeer plegtige en godverheerlijkende wijze, waar op dit werk geschied is, de blijkbare deelneming in de belangen van het Evangelie, en deszelfs verbreiding onder alle de volken des Aardbodems, door de onderscheidene Collegien en Genootschappen, uit welke Commissien hier tegenwoordig waren, aan den dag gelegd; de talrijke schaar van Leden en Begunstigers des Genootschaps, en van eene zoo uit deze stad, als van elders te zamen gevloeide menigte, vooral ook van een aantal Leeraren van den Godsdienst, van onderscheidene plaatsen van *Zuidbeveland*; de indruk, welken het geheel van deze Godvereerende handeling heeft moeten verwek-

ken

Digitized by Google

ken en nalaten: dit alles mag met grond doen verwachten, dat ook dit werk niet ledig noch onvruchtbaar zal zijn, maar in de gevolgen dienstbaar bevonden worden, tot het verwekken en levendig houden van de edele aandrift voor het heil der menschheid, en de meerdere verspreiding van den dierbaren Bijbel, en alzoo tot dankbare verheerlijking van Hem, door wiens weldadig en tegelijdig werkzaam Albestuur, de Bijbelgenootschappen zijn daargesteld, en met den ruimsten zegen zijn bekroond.

In het berigt geplaatst in de Boekzaal van Januarij 1818, wegens het te *Leeuwarden* gehouden verslag, betreffende het Nederlandsch Bijbelgenootschap, is de Heer DELPRAT, verkeerdelijk opgenoemd, als Secretaris van het Bijbelgenootschap in *Vriesland*; in plaats van die woorden, behoort men de geheele zinsnede aldus, te lezen: Zij, die verlangen als deelnemers of begunstigers van het Bijbelgenootschap, in deze stad aangemerkt te worden, kunnen zich steeds vervoegen bij den Heer G. H. M. DELPRAT, Secretaris van de onder-afdeeling N°. 1. van het Bijbelgenootschap in *Vriesland*.

BERIGTEN.

Een Candidaat, Proponent of buiten dienst zijnde Predikant, der Hervormde Kerk, genegen zijnde, om op aannemelijke voorwaarden gedurende eenigen tijd, een gedeelte van den H. dienst waar te nemen, met en voor een oud Leeraar, in eene talrijke Gemeente, gelegen tusschen *Rotterdam* en *Dordrecht*, gelieve ten spoe-

Digitized by Google

spoedigsten en per missive franco zich aan te dienen, onder 't adres van A—Z., ten huize van de Boekverkoopers N. CORNEL., te *Rotterdam*, en A. BLUSSÉ, te *Dordrecht* voornoemd.

De ondergeteekende verzoekt de Heeren Predikanten, Leden der Weduwenbeurs der voormalige Classis van *Walcheren*, hun verschuldigde over het jaar 1818, vóór of uiterlijk op den laatsten van de Maand Mei eerstkomende te voldoen, aan den Koster der Koorkerk te *Middelburg*, of ook ten huize van hem ondergeteekenden, en noodigt de Jufvrouwen Weduwen uit, de uitdeelingen te laten afhalen, vóór den eersten Junij aanstaande, zullende zij anders na dien tijd verbeuren 3 guldens, ten voordeele van de Beurs.

A. J. CLINGE,
Pred. te *St. Laurens*.
Quaestor Vid.

LETTER-NIEUWS.

Bij de Boekhandelaar O. J. van Paddenburg, te *Utrecht*, is gedrukt en alom te bekomen:

I. *'s Menschen Bestemming en Pligt in Christenleer en Christentroost ontwikkeld en op belangrijke Onderwerpen toegepast*, in Kerkelijke Redevoeringen, door P. VAN TEUTEM, Christenleeraar te *Utrecht*, waarin ook de Leerrede uitgesproken op het Feest der Hervorming, met de Gezangen. II HERMES *Godsdienstig Handboek*, 3 Delen herdrukt en in één Deel gebragt.

Bij

Bij den Boekverkooper van Thoir, te *Leijden*, is onlangs uitgegeven, een Werkje door Ds. W. D. GROMMÉ, Predikant bij de Gereformeerde Gemeente te *Voorhout* over het Godsdienstig *Onderwijs* voor de Jeugd, vooral ten Plattenlande; eene *Handleiding* zeer geschikt voor jonge Leeraren, Leermeesters, Huisvaders en Moeders, ten einde hun Godsdienstig *Onderwijs* met vrucht en tijdbekorting in te rigten. De prijs is 12 Stuivers, en het zelve is alom te bekomen.

NB. Van het Huisboek de *Biddende Christen*, door denzelven Schrijver uitgegeven, en met zoo veel nut bij vele Familiën in gebruik, zijn nog eenige Exemplaren voor 48 Stuivers bij voornoemde Boekhandelaar te bekomen.

Bij de Boekdrukker en Boekverkooper J. Oomkens, te *Groningen*, is gedrukt en uitgegeven, mede te bekomen bij de Wed. G. Warnars en Zoon, te *Amsterdam*, en alom.

I. *Annales Academiæ Groninganæ* CIƆIƆCCCXV-CIƆIƆCCCXVI. H. MUNTINGHE, Rectore Magnifico E. TINGA Actuario In gr. 4to., à ƒ 5: —: —

II. Tiental Leerredenen, door H. MUNTINGHE, Hoogleeraar te *Groningen*. In gr. Octavo à ƒ 2: 10: —

III. Drietal Leerredenen, over belangrijke Onderwerpen, door denzelven, tweede Druk. In gr. Octavo. à ƒ 1: —: —

IV. Beknopte Geschiedenis van de Hervorming der Christelijke Kerk, in de zestiende Eeuw, een Leesboek voor belangstellende in de Kerhervorming, door A. IJPEIJ, Hoogleeraar te *Groningen*. In gr. Octavo. à ƒ 1: 10: —

V. Mr. H. A. SPANDAW, Vaderlandsche Poëzij en Liederen. In gr. Octavo à ƒ 1: 10: —

VI. Onderzoekingen naar den toestand des Christendoms, in *Zuid-Afrika*, getrokken uit de reis van den Eerw. Heer CAMPBELL, Pred. te *Kingsland*, bij *London*, en uit de brieven der Zendelingen, tot het einde van het jaar 1817, door J. WERNINCK, Th. Dr. en Pred. te *London*, met een uitslaande kaart van het Zuidelijke gedeelte van *Afrika*, gr. Octavo, à ƒ 3: 12: —

VII. Het Leven van JOHN KNOX, Hervormer van *Schotland*, behelzende een Geschiedkundig overzigt van de Hervorming in dat Land, naar den derden druk, uit het Engelsch

gesch van THOMAS M CRIE, Th. Dr. Pred te *Edinburgh*, vrij vertaald, en gevolgd door G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, Pred. te *Middelbert*, met een Voorberigt door H. MUNTINGHE, Hoogleeraar te *Groningen*, eerste deel in gr. Octavo a ƒ 2:6:—

VIII Kort overzigt van de voornaamste oude en latere Volken of Landen, op den Aardbol, door den Schoolopziener H. WESTER, Broeder van de Orde van den Nederl. Leeuw, klein Octavo, 2de druk, a ƒ —:16:—

IX. Wilhelmuslied voor Scholen en Huisgezinnen, door denzelven. kl. Octavo, a ƒ —:1:—

X Gezangen bij de viering van het derde Eeuwfeest der Kerkhervorming, met de noodige opheldering en, door denzelven, 3de druk, a ƒ —:2:8:

XI. Lettergeschenk voor vlijtige Kinderen, 3de druk, nagezien en verbeterd, door M. VAN HEIJNINGEN BOSCH, kl. Octavo, a ƒ —:4:—

XII. Gezangen op de Geboorte, het Lijden, Sterven en Verheerlijking van JEZUS CHRISTUS, door J. HAZEU CZ., gr. Octavo, a ƒ 1:10:—

XIII. Het Psalm-Gezang, gemaklijk gemaakt voor Kinderen en eerst beginnende, door denzelven, kl. Octavo, a ƒ —:6:—

XIV Aangenaam Onderwijs voor Kinderen, nieuwe uitgave met platen, door denzelven, kl. Octavo, a ƒ —:6:—

Bij de Boekverkoopers ten Brink en de Vries, te *Amsterdam*, en verder alom, is te bekomen.

I. *Overdenkingen over het Lijden, den Dood en de Opstanding van* JEZUS, door J. L. EWALD, met aanteekeningen, en eene Voorrede van J. L. WOLTERBEEK, Predikant te *Amsterdam*, versierd met een in 't koper gegraveerd *Kristusbeeld*, a ƒ 2:8:—

II. *Het leven van* JEZUS *voor Kinderen, in gesprekken*, door W. BEEKHUIS, met eene Voorrede van J HERINGA ELI'ASZ., Hoogleeraar te *Utrecht*, waar bij een kaart van 't Land *Canaän*, a ƒ 1:10:—

NB. Dit werk is ook zeer geschikt voor minggeoeffenden.

III. *Leerredenen op het Derde Eeuwfeest der Hervorming*, door J. TEISSEDRE L'ANGE, P CHEVALLIER, G H LAGERS, S. MULLER, J. VAN GEUNS, M. SWART en M. STUART, Predikanten bij de onderscheidene Protestantsche Genootschappen te *Amsterdam*, met een zinnebeeldig vignet, a ƒ 3:—:—

Digitized by Google

IV. J. RIJSDIJK TAKENS, Leerredenen over *Jezaias Tempelgezicht*, volgens *Jez* VI: vs 1—13. a ƒ 1: 5: —

TEN GESCHENKE VOOR DE JEUGD.

Word bij de Boekverkoopers ten Brink en de Vries. te *Amsterdam*, en verder alom uitgegeven:

I. P. MOENS, de kleine Willem, of het Huisgezin van de Heer LAUSBACH, tweede druk, met fraai gecouleurde platen, a ƒ 1: 5: —

II ——— de dankbare Willem, een vervolg op bovenstaande, met dito pl., a ƒ 1: 5: —

III. J. H. CAMPE, Robinson Crusoe, derde druk, met platen, a ƒ 2: 10: —

IV. SALTSMAN, Boode uit *Thuringen*, 5 delen, a ƒ 5: 12: —

V. P JACOBI, Alwin en Theodoor, met pl, a ƒ 1: 5: —

VI. J. HAZEU, CZ., Leerzaame Voorstellen, naar de letters der Nederduitsche taal, met gecoul. pl., a ƒ —: 18: —

VII. ——— Dankbare Wezen, met in hout gesneden platen, a ƒ —: 16: —

VIII. Vaderlandsche Kindervreugd, met pl., a ƒ —: 12: —

IX. Volksliedjes van de Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, met 24 platen, a ƒ 2: 16: —

X. PAMELA, CLARISSE en GRANDISON, verkort met platen, a ƒ 2:: 4: —

Nuttig Leesboek, gedurende de weken der Lijdensstoffen. Met tien Platen van LUIJKEN

Voor den zeer geringen prijs van elf Stuivers.

Bij gelegenheid dat thans weder, volgens jaarlijksche gewoonte, de Geschiedenis van 's Heilands Lijden, Opstanding en Hemelvaart, volgens afgedeelde teksten, in de Christelijke Gemeenten verhandeld word, zien velen uit naar eenig stichtelijk boek, tot eene handleiding om het gehoorde van den Predikstoel te huis nog eens met vrucht en stichting te overdenken; dan voor den Godsdienstigen burgerstand, is veelal het aankoopen van kostbare werken, zoo niet onmogelijk, a'thans bezwarend, om dus de zoodanigen in staat te stellen, van voor een geringe prijs in deze hunne Godsdienstige behoefte te voorzien, en ook hunne kinderen met een nuttig en fraai geschenk te verblijden, biedt de Boekverkooper N Geijsbeek, op de Lelijgracht, N° 21. te *Amsterdam*, tot de bovengenoemde prijs, de weinige nog overige exemplaren aan, van BRAKELS, Lijdende en Verheerlijkte Christus, 150 bladz. groot, in Quarto, versierd met tien fijne koperen platen, van LUIJKEN.

DRUK-

Digitized by Google

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal voor December laatstleden, Bladz. 802, leest men onder *Domburg*, den 23sten Nov. 1817 enz. De eerste bepaalde ons, naar *Matth.* XXIII: 13. moet zijn *Matth.* XXIII: 8. *Doch gij zult niet Rabbi genaamd worden, want één is uw Meester,* [*namelijk*] *Christus: en gij zijt allen Broeders.*

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

W.

MENGELWERK.

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor MAART 1818.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusſchen den Blaauwburgwal en de
Bergſtraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

Digitized by Google

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgeſtoken worden.

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Twee LEERREDENEN *over het Lijden van onzen Heiland. Door* A. DOIJER, *A. L. M. Phil. Doctor, en Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te* Zwolle. *Te* Zwolle, *bij* H. Doijer, 1817. 46 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 6 —

Deze korte Leerredenen hebben tot Tekften, de eerfte *Matth.* XXVI: 52—54, en de tweede *Joan.* XVIII: 10, 11. en zijn door den Eerw. DOIJER opgefteld, en gehouden, voor de gewone behandeling, in de laatfte weken voor Pafchen, van het aandoenlijk leerzaam lijden en fterven van onzen Zaligmaker ter verzoening van onze zonden. De eerfte betreft de voorzeggingen der Profeten, aangaande het lijden van den MESSIÄS; en de andere de redenen, waarom de Opperfte Wijsheid gewild heeft, dat haar meest geliefde Zoon, een zoo groot lijden verduren en voor de zonden der menfchen fterven zou. De Schrijver heeft hier, wel zeer kort, echter verftaanbaar genoeg, zijne lezeren zoeken te doen opmerken, onder anderen,

1.) *Dat God het lijden van* JEZUS *wel te voren geweten maar niet voorbefchikt, noch door zijne almagt bewerkt, maar enkel om wijze redenen niet heeft willen verhinderen, maar toelaten.*

2.) *Dat de Almagtige echter het lijden en den dood zijns geliefden Zoon gewild, en daarom toegelaten heeft.*

3.) *Op dat niemand aan de heugelijke leer van de vergeving der zonde, op de bekeering,*

door JEZUS *gepredikt, twijfelen zoude, zoo is de-zelve verzegeld en bekrachtigd door onzes Verlossers dood en door zijne daarop gevolgde opstanding.*

4.) JEZUS *moest zulk een zwaar en onregtvaardig lijden verduren, om de zondaars aan te sporen tot bekeering, en om hen alzoo met hunnen Hemelschen Vader te verzoenen.*

5.) *Op dat het menschdom, door zich vrijwillig te bekeeren van de zonde, met hem zoude verzoend worden, heeft God gewild en toegelaten, dat de drinkbeker des lijdens zijnen geliefden Zoon zoude in de hand gegeven worden, en heeft onze Heer dien bereidwillig uitgedronken tot den laatsten droppel.*

6.) *Wat de bedoeling aangaat, heeft Jezus Christus de geheele wereld met God verzoend, maar wat de uitkomst of het gevolg betreft, alleen de zulken, die met woorden en werken in hem gelooven.*

Alzoo zullen dan alle de plaatsen der H. Schrift, welke van het *Goddelijk besluit, van den raad zijns willens* enz. gewagen, eene ongewone uitlegging moeten ondergaan!

Alzoo zullen dan de uitdrukkingen: *iets toe te laten; iets om wijze redenen niet te verhinderen*, en NB. *iets te willen*, dezelfde beteekenis hebben!

Alzoo verschilt het niets, of men zegge: JEZUS *moest* zulk een zwaar en onregtvaardig lijden verduren, en hij heeft *het vrijwillig gedaan!*

Alzoo hebben dan de Apostelen den Heiland in 't geheel niet begrepen, als zij leerden: dat JEZUS *onze zonden in zijn ligchaam gedragen heeft op 't hout, dat hij voor allen gestorven is*, noch verstaan, wat Hij er mede zeggen wilde, *ik zal mijn leven geven tot een losprijs voor velen; — deze drinkbeker is het N. Testament in mijn*

Digitized by Google

mijn bloed, dat vergoten wordt voor velen, ter vergeving van zonden!

Alzoo zou dan niet de *verzoening* door JEZUS dood zijn aangebragt, maar enkel de verzekering, dat wij, als wij ons bekeeren, de vergeving erlangen, en dus geloofd moeten worden: — niet de dood van JEZUS, maar onze bekeering bewerkt onze verzoening!

Alzoo zou dan de bedoeling van God bij de uitkomst falen, en de uitkomst van de Goddelijke bedoeling kunnen verschillen; en dus volgen, of dat het God somtijds aan vermogen ontbreekt, of dat Hij niet verkiest zijn woord gestand te doen: *mijn raad zal bestaan, en ik zal al mijn welbehagen doen!*

Meer zullen wij wel niet behoeven te zeggen, om te doen opmerken, dat wij ons onder de lezing zeer verwonderd hebben, en wel wenschten, dat de Heer DOIJER over het een en andere, 't welk hier kenmerkend en daarom door ons aangestipt is, liever nog meer had nagedacht, dan zich daar over zoo stellig en openlijk uit te laten. Wij laten gaarne elk de wijsheid, welke wij voor ons zelve verkiezen te behouden. Men behoort evenwel, wanneer men bijzondere gevoelens aan de Gemeente, of het Publiek voorstellen wil, zich toch vooral voor inconsequentiën te bewaren. Wij beminnen de opregtheid, en gelooven dat de bejaarde Leeraar geschreven heeft gelijk hij dacht, maar wij kunnen het ons echter moeijelijk voorstellen, hoe een *A. L. M. Phil. Doctor*, na behoorlijk te hebben nagedacht, zich zou kunnen voldoen, met zulk eene oplossing der zwarigheden, welke hier in de leere der verzoening door JEZUS lijden en sterven voorkomen. Waarom toch pogingen aangewend, om het onmogelijke te doen? Wie zijn wij, dat wij Gods heerlijkheid in zijne wer-

 ken

ken volkomen zouden kunnen doorzien? Hebben wij dan aan het geopenbaarde niet genoeg? Waarom niet gebleven, bij de voordragt der leere van de Apostelen, op wier gezag wij toch weten, ons volkomen te kunnen en te moeten verlaten, wanneer wij ons niet door allerlei wind van leering willen laten slingeren? Wat gewinnen wij toch, met alle die onnozele pogingen, om het verband op te geven, tusschen 's menschen vrijheid en afhankelijkheid?

Laat ons, gelijk de Apostelen, de Gemeenten prediken: God heeft in CHRISTUS de wereld met zich verzoend. — JEZUS CHRISTUS is gestorven voor onze zonden, *Hij is eene verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor die der geheele wereld*, die in CHRISTUS gelooft, heeft geene verdoemenis te duchten. — God is zijn Vader, hij zijn kind. Dan gelooven wij in JEZUS CHRISTUS, wanneer wij zulks toonen, door naar hem te hooren, ons leven te verbeteren en te handelen, naar de voorschriften van het Evangelie. Maar, wanneer wij den *Zoon ongehoorzaam zijn, dan zullen wij het leven niet zien* — niet deelen in het heil door JEZUS sterven aangebragt, *maar de toorn Gods blijft op ons.*" Zoo waarschuwt, verbetert en vertroost het Christendom, en zouden wij meenen dit, door onze Philosophische (*nugae*) voorstellingen, die wij aan het einde toch zelve niet eens begrijpen, langs eenen anderen weg beter te kunnen doen?

Dat wij het goede in deze Leerredenen, niet hebben voorbijgezien, bewijze de afschrijving van dit slot, der eerste:

„Staakt dan uwe Klagten, en nog veelmeer uwe Murmureringen: want de laatste zijn veel zondiger dan de eerste. — En, om die te staken, zoo gewent u, om gedurig uw oog te

ves-

Digitized by Google

vestigen op uwen Heiland aan het Kruis, en op de stille lijdzaamheid en gehoorzaamheid, waarmede Hij al zijn lijden verduurd heeft."

„ En weest daarbij gedachtig, dat uw Heiland als een onschuldige geleden heeft, en dat gij daarentegen lijdt als schuldigen; ja niet alleen als schuldigen, maar dat alle uwe rampen veel ligter wegen dan uwe schuld, en dat uwe schuld veel zwaarder is, ook dan de grievenste wederwaardigheden, die u treffen."

„ Zoo loopt dan met lijdzaamheid de loopbane, die u voorgesteld is, en ziet op den oversten Leidsman en Voleinder des geloofs, die u op den kruisweg is voorgegaan."

„ Aanschouwt zijn Voorbeeld. Laat dat Voorbeeld u, als gij flaauwmoedig wordt, versterken; en niet alleen versterken, maar ook verblijden: want hoe zwaarder thans uw strijd is, te heerlijker zal eerlang de kroone der overwinning zijn. Hoe meer gij hier vermoeid zijt, te zoeter zal de ruste zijn, die op u wacht."

„ Immers, indien gij hier beneden met uwen Heer lijdt, zult gij u hierboven met Hem verblijden. — Dan is de tijd nabij, dat gij zijne heerlijkheid zult aanschouwen; ja niet alleen aanschouwen, maar ook daarin met Hem deelen, altoos en eeuwiglijk."

„ Verlaat u daarop, M. G. en twijfelt niet: want *Hij, die het beloofd heeft, is getrouw, en zal het ook doen.* En *in Jezus Christus zijn alle beloften Gods ja en amen.* 1 Thess. 5. v. 24. 2 Kor. 1. v. 20."

„ A M E N."

Digitized by Google

De Hervorming der Zestiende Eeuw, beschouwd in eene Godsdienstige Redevoering, op het Derde Eeuwfeest, ter gedachtenis aan dezelve, naar aanleiding van Hand. II: *42a. gehouden den 2den van Slagtmaand* 1817, *benevens een Aanhangsel daarop betrekkelijk. Door* J. W. C. TENCKINCK, *Predikant te Zaandam. Te* Amsterdam, *bij* W. van Vliet, 1818. 140 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1: 10: —

LEERREDE *ter viering van het Derde Eeuwfeest der Hervorming, door* A. DOIJER, *A. L. M. Phil. Doctor, en Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente te* Zwolle. *Te* Zwolle, *bij* H. Asss. Zoon Doijer, 1817. 36 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 6 —

FEESTREDEN gehouden voor de Protestantsche Gemeente te Gend, *op het Derde Eeuwfeest der Hervorming, den 2den November* 1817. *Door* A. GORDKOOP, *Predikant bij dezelve Gemeente. Te* 's Gravenhage, *bij* S. de Visser, 1817. 24 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 5: 8

LEERREDE *gehouden voor de Protestantsche Gemeente van* Zutphen, *bij de viering van het Derde Eeuwfeest der Hervorming, door* G. DE SERIÈRE, *Predikant bij de Walsche Hervormde Gemeente aldaar. Te* Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 45 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 8 —

De

De KERKHERVORMING in haren oorsprong, voortgang en weldadige gevolgen, voorgesteld in eene Leerrde over Lucas VII: 35. *op het Jubelfeest der Hervorming, door* A. NOORDBERGH, *Predikant bij de Evangelisch Luthersche Gemeente te* Weesp. *Uitgegeven ten voordeele van de Armen der voornoemde* Gemeente. *Te* Amsterdam, *bij* C. L. Schleijer, 1817. 39 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 8 —

LEERREDE, ter viering van het Derde Eeuw-Feest der Kerkhervorming, uitgesproken in de Voordemiddag Godsdienstoefening, in de A-Kerk, door J. MULDER, *Predikant te* Groningen. *Te* Gróningen, *bij* R. J. Schierbeek, 1817. 30 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* — 6 —

Wie zou zich niet hartelijk met de Eerw. Leden van het Christelijk Sijnode verheugen, dat deszelfs gedenkwaardig besluit van den 16den Julij 1817, zoo veel bijval vond, bij alle de Protestantsche Christenen in dit Koningrijk, ook bij hen, die in 't eerst in het ongunstig begrip verkeerden, of vreesden althans, dat hierdoor het heilzaam doel, waarover maar ééne stem zijn kon, geenszins getroffen zoude kunnen worden. Wie vernam niet met erkentenis, dat ook in ons Vaderland, het Christelijk Eeuwfeest der Gezegende Hervorming, alomme bij de redelijke belijders van het Evangelie, met grooten ijver en eenvondigen luister gevierd werd. Wie zou niet gaarne eenige penningen over hebben, om dezelve te besteden tot den aankoop van die Schriften, welke over deze groote gebeurtenis, dezer dagen zijn uitgekomen, en hoewel niet allen van de-

Digitized by Google

zelfde waarde en even belangrijk, eene gewigtige Verzameling uitmaken, om in onze boekerijen eene goede plaats te bekleeden, en ten bewijze te verstrekken, dat de Protestantsche Christenen in Nederland de groote weldaad nog weten te waarderen, van de boven onzen lof verhevene allerweldadigste Kerkhervorming. Het zestal, waarvan wij nu daarom met een woord gewagen willen, getuigt, dat men zoo wel in het Zuiden, als in de meer algemeen verlichte Noordelijke Provinciën, bij de onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen, met denzelfden Christelijken geest, op dien vermaarden Feestdag werkzaam was.

Onder de schoone Stukken, die dit Feest heeft opgeleverd, verdient vooral de Leerrede, en het Aanhangsel van den Eerw. TENCKINCK, in de eerste plaats genoemd te worden. Wij wisten onder het lezen niet, wat wij het meest bewonderen moesten, of 's Mans groote belezenheid of zijne bekwaamheid om het bestudeerde duidelijk voor te stellen, en voor zijne hoorders en lezers belangrijk te maken. Gewis dit opstel is een gewrocht niet van eene week, maar van maanden lezens en overdenkens, en elk die den schat van zaken in deze Leerrede, en vooral in het Aanhangsel vervat, nagaat, zal dit ons gezegde gaarne toestemmen.

Na eene korte en bondige opheldering van den Tekst, *Hand.* II: 42*a*. *En zij waren volhardende in de Leer der Apostelen*, gaat de kundige Leeraar over, tot zijn hoofddoel, om namelijk zijne hoorders te bepalen bij één tijdperk, dat met de stichting en bewaring der Christelijke Kerk, in het naauwst en schoonst verband staat. Hij schildert eerst onpartijdig en waar, de groote en vrij algemeene verbastering, die er bij de gezegende Kerkhervorming onder de Chris-

Christenheid plaats had, als ook de pogingen, die men voor dien tijd aanwendde, om die te verbeteren, vooral ook in ons land, en gaat dan over tot den Grooten LUTHER, en zijne voortreflijke Ambtgenooten, die zoo veel voor de ware verlichting deden en leden, — terwijl hij vervolgens aantoont, op welk eene wijze de Hervorming in onze Gewesten tot ſtand kwam — en eindelijk zijne Leerrede met doelmatige Christelijke gevolgtrekkingen beſluit.

In de bijvoegſelen ter ſtaving, opheldering en uitbreiding van het geen hij in zijne Leerrede ſlechts had kunnen aanſtippen, vinden wij een ſchat van zaken door belezenheid, en een welwikkend oordeel bij een gebragt. Terwijl het afbeeldſel van BARTEL JACOBSZ. de eerſte Hervormde Leeraar van *Zaandam*, in het Jaar 1578, het geheel verſierd.

Wij wenſchen dat de geleerde TENCKINCK, nog lang voor zijne Gemeente en Huisgezin, mag geſpaard worden, en ons meermalen mag vergasten, op zulke ſchoone en rijpe vruchten van zijnen arbeid.

De Eerw. DOIJER, heeft naar aanleiding van *Hand.* V: 38, 39. nuttig geſproken, de Gemeente tot Christelijke gevoelens opgewekt, overeenkomſtig de plegtige gelegenheid, en bijzonder ook herinnerd, aan de verdienſten van den Eerwaardigen, te *Witmarſum* in *Friesland* geborenen MENNO SIMONS; die, uit overtuiging, in 't Jaar 1536, het Roomſche Kerkgenootſchap verliet, om, naar zijne meer redelijke begrippen, volgens het Evangelie, CHRISTUS te belijden en te verkondigen.

De Feestrede van den Eerw. A. GOEDKOOP, te *Gend*, (waar reeds in 1530 het werk der Hervorming voortgangen maakte,) voor de Proteſtantſche Gemeente gehouden, over denzelfden

Tekst,

Tekst, kan onder andere dienen, om met dankbaarheid op te merken, hoe vrij men ook in de Zuidelijke Gewesten het Evangelie der zaligheid verkondigen, en hoeveel goeds men dus daarvan, ter meerdere verlichting, verwachten kan. De ijverige Leeraar, heeft het Hervormingsfeest doen kennen, *als het Feest der zegepraal van Gods woord over menschelijk gezag, — van den Godsdienst in geest en in waarheid, over den Ceremoniedienst; — van de verlichting en zedelijkheid; over onkunde en zedeloosheid; — van de verdraagzaamheid, over gewetensdwang; — en van de Burgerlijke vrijheid, over de dwingelandij.*

Tot Tekst verkoren hebbende, *Joan.* I: 5a. heeft de Walsche Predikant van *Zutphen*, de Eerw. SERIÈRE, in deze orde het gewigtig werk 's morgens verrigt, dat hij *eerst* eene schets gaf van den toestand der Christenheid, in 't begin der XVIde Eeuw, *ten tweeden* deed zien, dat de Hervorming, in haren oorsprong en spoedige ontwikkeling, aan de menschen, den waren en heiligenden zin van JEZUS leer heeft doen kennen, en *eindelijk* kortelijk aantoonde, dat daar door die Hervorming voor alle Christenen, en in 't bijzonder voor ons, eene bron van rijke zegening geworden is. De Godsdienstige redenaar heeft zich dus vooral op het historische toegelegd, de voornaamste punten onpartijdig aangewezen, en tot zijn doel gebruikt, en voor oogen gehouden, dat het laatste, door andere Leeraars, die op dezen dag later hunne beurten te vervullen hadden, vollediger zou kunnen worden voorgesteld.

Ook de Leerrede, van den Eerw. NOORDBERGH, werd op den morgen van den belangrijken Feestdag der Christenheid uitgesproken; en levert een aangenaam bewijs op, van de

waar-

waarlijk Christelijke denkwijze van derzelver Opsteller. Naar den Tekst, — die echter onzes erachtens gelukkiger had kunnen gekozen, en althans vertaald zijn, dan in die overzetting welke hier gevolgd is, — *Luk.* VII: 35, is hier eerst de oorsprong der gezegende Kerkhervorming, dan derzelver weldadige uitwerking in eenige bijzonderheden voorgesteld, en eindelijk aangewezen, hoe de weldadige uitzigten, welke zij voor de toekomst opent, ons wettigen, om te gelooven, *dat zij zich in de kinderen der wijsheid, nog verder regtvaardigen zal.*

1 *Kor.* III: 10—15, is door den Eerw. MULDER, zeer gepast ter behandeling uitgekozen, de Tekst goed toegelicht, en gebruikt, om kortelijk aan te toonen, 1.) hetzelfde, 't welk reeds ten tijde van PAULUS begon plaats te grijpen te *Korinthe*, is ongelukkig later in de Christelijke Kerk vrij algemeen ingeslopen; dat men, namelijk, op het door hem en zijne Mede-Apostelen gelegde fondament: *Jezus is de Christus*, in plaats van *goud, zilver* en *kostelijke steenen, hout, hooi* en *stoppelen*, in plaats van reine, Goddelijke Evangelieleer, Leerstelsels van louter menschelijke vinding, en allerlei bijgeloovige dwaalbegrippen gebouwd heeft, enz., dat aanvankelijk reeds voor drie eeuwen, PAULUS uitspraak in den Tekst vervuld is: dat de tijd eens ieders werk zal openbaren, en het vuur hetzelve zal beproeven; dat het echte, zuivere Evangelie alleen duurzaam stand zal houden, en alle menschelijke bijvoegsels en misvormingen van hetzelve zullen vervallen, en te niete gedaan worden; en daaruit eenige doelmatige opwekkingen af te leiden. Ook deze korte schets verdient dus eene goede plaats, in de Verzameling der Leerredenen en Redevoeringen, op dien gedenkwaardigen dag uit-

uitgesproken, welke wij wenschen, dat ook voor onze nog zoo zeer verblinde Mede-Christenen, in de gevolgen, nuttig zullen mogen zijn.

LEERREDENEN ter viering van het Derde Eeuwfeest der Hervorming, gehouden te Amsterdam, *op den* 2 *November* 1817. *Door* J. TEISSEDRE L'ANGE, P. CHEVALLIER, G. H. LAGERS, ST. MULLER, J. VAN GEUNS, N. SWART, *en* M. STUART, *Predikanten bij de onderscheidene Protestantsche Kerkgenootschappen. Te* Amsterdam, *bij* J. ten Brink, Gsz. 1817. *Te zamen* 328 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 3 : — : —

Is de liefde het echte kenmerk van het ware Christendom, volgens des Heilands uitdrukkelijke verklaring, dan kan het ook den opregten belijder van CHRISTUS, niet dan hoogstaangenaam zijn, in onze dagen te ontdekken, dat de ware verbroedering van tijd tot tijd meer toeneemt, en de Protestantsche Christelijke Leeraars, van de tot nog toe niet uiterlijk vereenigde Kerkgenootschappen, zich bevlijtigen, om de waarheid in liefde te betrachten, en alle onaangename verwijderingen op te doen houden. Onder alle andere schoone bewijzen van toenadering en waarlijk Christelijke denkwijze, ook in ons Vaderland, verdient ook deze bundel zeer in aanmerking te komen. Wij juichen zeer het plan van den Geëerden Uitgever toe, en verblijden ons, dat hij, door de op den titel vermelde bekwame Christen-Leeraren, van verschillende Kerkgenootschappen, in staat gesteld wierd, om hetzelve uit te voeren, en *als een waardig ge-*

denk-

denkstuk der ongeveinsde broedermin en opregte Christelijke liefde, dezen netten bundel in het licht te doen komen. Bij uitnemendheid is het ons ook bevallen, dat men, als eene voegzame in- en aanleiding, de uitschrijving der Sijnode van de Nederlandsche Hervormde Kerk, benevens den geleidenden brief aan de verschillende Kerkgenootschappen, aan het hoofd geplaatst heeft. De Eerw. L'ANGE en CHEVALLIER, beide Predikanten bij de Fransche Gereformeerde Gemeente te *Amsterdam*, wier Leerredenen wij hier aantreffen, volgens hunne eigene vertaling, hebben het werk verdeeld; en de eerste dus, naar aanleiding van *Hand.* V: 38*b* en 39*a*. de geschiedenis (de beginselen en den voortgang eerst der verbastering en daarna der Hervorming in de Christen-Kerk) meer bijzonder voorgesteld, en de andere, naar de gewone vertaling van *Ps.* II: 11*b*. (1) de Gemeente, na getoond te hebben, dat hiertoe reden is, opgewekt, om zich *met beving te verheugen*; dat is, naar de goede bedoeling van zijn Eerw., met de blijdschap over deze zoo groote als heerlijke gebeurtenis, ook ernstig nadenken te vereenigen.

Bei-

(1) De groote SCHRÖDER (N. W.) heeft deze plaats dus vertaald aangeteekend: *Colite Jehovam cum timore*, (וְגִילוּ) *et huc illuc versamini cum tremore* et bene addidit: *ubi versari huc illuc* significat animum habere solicitis curis, moerore et luctu jactatum et exagitatum, scilicet ex vivo sensu commissi criminis vanique moliminis, quale fuit eorum, qui ausi fuerant Messiam Divinitus Constitutum regem tanto cum furore oppugnare. Ita recte additur: *cum tremore*, id est, cum tali metu quo corpus et animus contremiscunt. Rectissime sane. Male itaque etiam Graeci reddiderunt: *καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ*. Conferatur totus Sermonis nexus, atque etiam, quod ad usum Verbi, *Hos.* X: 5.

Beide deze Leerredenen in eenen gepasten, hoewel onderscheidenen stijl gesteld, behelzen merkwaardige bijzonderheden, en verdienen doelmatig genoemd te worden, de laatste bijzonder ook, om eenige gewigtige bijzonderheden. Hetzelfde kunnen wij getuigen van de andere, welke hier voorkomen. De Eerw. LAGERS, Predikant bij de Evangelisch Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, heeft tot eenen Tekst gekozen, denzelfden als de Heer MULDER, van *Groningen*, en daarvan gepast gebruik gemaakt, om aan te toonen: — dat door de Hervorming het natuurlijk regt der Christenen, om in zaken van den Godsdienst hun eigen oordeel te gebruiken, is verkregen, en dat deze hen ook verpligt om zich daarvan wijsselijk te bedienen en met bescheidene zedigheid tevens. Verscheidene schoone betuigingen, den edelen LUTHER waardig, zijn hier uit zijne schriften ook aangevoerd; waar uit men gevoelen kan, hoe kwalijk het hem behagen zou, — dat twisten, en die scherpe manier van uitdrukken, waar aan zich zij, die in zijnen geest meenen te werken, nog wel eens schuldig maakten, maar ook die losheid van beginselen, waardoor men, bijzonder in *Duitschland*, zich in lateren tijd, ten nadeele van het positive Christendom, wel heeft gekenmerkt.

De Eerw. MULLER, Leeraar der Doopsgezinden, in dezelfde Stad, heeft gesproken, over *Gal.* V: 1a. en, naar de geschikte aanleiding daarvan, de Kerkhervorming geschetst, — als de herstelling der Evangelische Vrijheid, en vervolgens onze verpligting daaruit afgeleid, tot dankbaarheid, om ijverig en bezadigd mede te werken, tot handhaving van den herwonnen zegen der Christelijke vrijheid, en de goede beginselen van ons geloof door ons leven te beves-

vestigen. Naar ons gevoel, hadden enkele uitdrukkingen, als: *Het kenmerkende van ons Genootschap vast te houden, — daar alleen waar de navolger van* LUTHER *of* KALVIJN *zich, door eigendunkelijk gezag nog meer heeft verlaagd, dan weleer de bisschop van Rome*, enz. hier, om den goeden indruk van het geheel, onder de lezing niet te belemmeren, wel weg mogen blijven.

Zeer gepast voegde en volgde hierop, de Leerrede van zijnen Ambtgenoot, den Eerw. VAN GEUNS, over *Gal.* V: 13, waarin hij zijne Mede-Christenen onderhoudt over de vrijheid, waartoe wij door JEZUS en zijnen Godsdienst geroepen zijn, en vervolgens bij wijze van toepassing spreekt, over het misbruik, 't welk hiervan kan gemaakt worden, en de verpligting, om elkander onderling in liefde te dienen. Wie vereenigt zich niet gaarne met den waardigen redenaar, als hij tegen het einde zoo vriendelijk raadt:

„ Betrachten wij de waarheid in liefde en in bedaarde onpartijdigheid. Houden wij altijd, gelijk het waarheids - vrienden betaamt, een oor open voor betere overtuiging. Laat ons in toegevendheid gaarne de eersten zijn, en nooit weigeren om gul, vriendelijk en blijmoedig, mede te werken tot alles wat op eenvoudig Christelijke en Protestantsche grondbeginselen rust, al ware het ook, dat wij er het noodzakelijke of nuttige minder van inzagen. Kunnen wij voor als nog niet vereenigen, zonder misschien tot nieuwe menschelijke bepalingen, en dus tot nieuwe scheuringen aanleiding te geven: geen zwarigheid, dit zal onze liefde niet verkoelen. Wij kunnen, des niet te min, zoo als nu ook van alle kanten geschiedt, in den geest vereenigen, en broederlijk en liefderijk jegens elkander gezind blijven, wederzijds door elkander gesticht worden, elkander niet weren van

's Heeren liefdemaal, en, alles onderzoekende, veel van elkander leeren, om alzoo in den geest van het Evangelie, steeds volmaakter te worden en het goede te behouden!"

De Eerw. Remonstrantsch Gereformeerde Leeraar SWART, die 's morgens sprak, naar aanleiding van *Joan.* X: 22*a.* en zijn beroemde Ambtgenoot STUART, die 's avonds predikte, op dien grooten Feestdag, over *Joan.* VIII: 31 *en* 32, zullen ook velen eene aangenamen dienst bewezen hebben, met hunne Leerredenen in dezen bundel te doen voorkomen. De eerste betoogde, schoon zeer kortelijk, dat de groote verandering nu voor drie Eeuwen, in de Christelijke Kerk begonnen, en tot stand gebragt, was: 1.) de zegepraal van licht en waarheid, 2.) het werk van God zelven; 3.) de verbreking der kluisters van den menschelijken geest; en 4.) de grondslag voor eene betere toekomst. Waarom, op het Feest der liefde, en Christelijke dankbaarheid voor de schoonste weldaad, eene voor sommigen welligt stootende uitdrukking: *En gij geliefde stichting onzer Vaderen, eenige Kerk die onwankelbaar getrouw bleef aan het groote beginsel der vrijheid, ... wie telt eene rij van lichten, als gij in uwe school en op uwe weinige kansels teldet!* is blijven staan, en hoe die zal moeten dienen, ter bereiking van het eenig verdedigbare, groote doel, begrijpen wij niet. —

De Eerw. STUART, heeft er zich op toegelegd, om, naar den Tekst, den zegen der Hervorming met juiste onderscheiding te doen gevoelen, en leeren opmerken, dat 's Heilands woorden, in den Tekst voorkomende, de eigenaardigste lofrede voortbrengen op haren heilrijksten invloed; waarna hij eindigt met een plegtstatig dankgebed, waarop ieder Christen in Nederland van harte *amen* zeggen zal. Zoo

worde

wordt dus deze bundel, — met eene schoone Leerrede aangevangen, — met eene andere geëindigd, welke ons, onder de lezing insgelijks wezenlijk genoegen baarde. De geest van waarachtige broederliefde, beziele meer en meer alle harten, en verstikke al het schadelijk onkruid, van ongunstigen naijver en verfoeijelijken sektenhaat!

Paraphrasis et Annotationum in Epistolam ad Hebraeos specimen quartum. Auctore PETRO ABRESCH, *Theol. Doct. et in Acad. Groningana Prof. Ord. Editore* JODOCO HERINGA, *E. F. Theol. Doct. et in Acad. Rheno-Trajectina Prof. Ord. qui praefatiunculam et in Universum Opus indices Copiosos addidit. Trajecti ad Rhenum, apud* J. de Kruijff, CIƆIƆCCXVII. *F. oct. maj. Constat f* 1 : 2 : —

Sedert het jaar 1790, toen het derde Stuk van dit geleerde werk, van den beroemden ABRESCH, in het licht kwam, heeft men vruchteloos gehoopt, op het vervolg, en het is dus geen wonder, dat ook zij, die de eer niet hadden, van met wijlen den bekwamen Groninger Hoogleeraar persoonlijk bekend te zijn, reeds lang vreesden, dat men er nimmer verder iets van ontvangen zou. Aangenaam was daarom ook ons de verrassing, niet alleen te vernemen, dat er nog één vierde Stuk van ter perse was, maar ook dat de bekwame HERINGA, een sieraad van Utrechts Hoogeschool, weleer ook een geliefd Leerling van den Overledenen, de bezorging daar van op zich genomen had. Wij verblijden ons dus, hoe zeer ook met leedwezen vervuld, wegens het berigt, dat dit het laatste

Stukje is, in staat te zijn, om daar van onzen lezeren eenig verslag te geven, en namens velen, den Hoogleeraar HERINGA, voor zijne genomene moeite, en de Weduwe van wijlen den vermaarden Aucteur, voor hare vriendelijke bereidvaardigheid, te bedanken.

Het zevende Hoofdstuk van den brief, aan de Hebreeuwsche Christenen, wordt in dit Deeltje (van bladz. 441—507), op de uit de drie vorige Stukjes wel bekende geleerde *Abreschiaansche* wijze, behandeld, zoo dat er veel uit te leeren is, en de opmerkzame lezing vooral aan Jonge Uitleggeren der H. Schrift, ten sterksten mag worden aangeprezen. Natuurlijk vond ABRESCH zeer veel aanleiding, om op dezen Tekst breedvoerige aanteekeningen te maken, waarin wij hem offchoon wij alles gelezen hebben, onmogelijk op den voet hier volgen kunnen, zonder veel te wijdloopig te worden. Alle dragen ze het kenmerk van naauwkeurigheid, ware geleerdheid, en zucht, om bijzonder voor de studerende Jongelingschap nuttig te zijn, en niemand die oordeelen kan, zal na de lezing aarselen, ons toe te stemmen, dat de Schrijver, die dit eerst in zijnen bedaagden leeftijd opstelde, een zeer werkzaam man was; die, in stede van door zucht tot gemak, waardoor zoo menig een, zoo al niet achterwaarts gaat, althans dan stil blijft staan op zijnen weg, niet alleen het oude, maar ook het nieuwere gewoon was met oordeel raad te plegen, en van alles zoo veel mogelijk nut te trekken. De Hoogleeraar heeft den inhoud zelf dus opgegeven: De H. Schrijver (PAULUS) nu opzettelijk het Melchisedekiaansche Priesterschap van CHRISTUS, en deszelfs voortreffelijkheid boven het Aaronitische, willende vervolgen en ontwikkelen, handelt *eerst* over het voorbeeld van MELCHISEDEK.

A

Digitized by Google

A. Wiens gelijkheid hij, na eene korte geschiedenis van den man voorafgezonden te hebben, in de *eerste plaats* aantoont, met CHRISTUS, en dezelve bewijst, deels uit zijnen naam en de plaats over welke hij Koning was, deels en voornamelijk uit het Priesterschap daar uitgeoefend, 't geen hem geheel bijzonder kenmerkte en eenig maakte, *vs.* 1—4. Wijst,

B. De grootheid en waardigheid aan waardoor hij verhevener was, zoo wel

I. dan ABRAHAM, den vader en het hoofd van het geheele Joodsche volk; 't welk hij kennelijk doet worden, om dat

1. zoodanig en zoo groot een Eerstvader, hem tienden gegeven heeft, *vs.* 4 *en* 5, en

2. MELCHISEDEK zelf ABRAHAM gezegend heeft, *vs.* 6 *en* 7.

II. als boven de Levitische Priesters; daar zij

1. en door hunnen dood plaats maakten voor anderen, terwijl hij een altoosdurend Priester is, *vs.* 8.

2. en zij gezegd kunnen worden, door ABRAHAM *tienden* gegeven te hebben, *vs.* 9 *en* 10.

En komt vervolgens A. tot CHRISTUS den Hoogepriester, door MELCHISEDEK afgeschaduwd, maakt, uit zijne aanstelling naar de wijze van MELCHISEDEK, op, de afschaffing van het Aaronitische Priesterschap, en dus ook van de plegtstatige Priesterlijke wet, en van geheel den Levitischen Eerdienst, als ongeschikt om de volkomenheid aan te brengen, en bevestigt dezelve door een en ander bewijs; op dat te gelijk blijke, hoe veel het Priesterschap van CHRISTUS, boven het Aaronitische verheven is, *vs.* 11—19.

B. Deze voortreffelijkheid wijst hij meer opzettelijk aan,

I. daar uit:

1. dat JEZUS tot Priester aangesteld is, met eenen eed, maar de Priesters der Joden, door eene eenvoudige wet, *vs.* 20—23.

2. dat deze stervelingen, aan den dood onderworpen, en dus verscheidenen in getal geweest zijn; hij daarentegen onsterfelijk, en daarom éénig en altoosdurend, en dus een volkomen verzoener der menschen, *vs.* 23—26.

3. dat alle de Joodsche Priesters, zonder onderscheid menschen geweest zijn, door de algemeene verdorvenheid besmet, en daarom eerst offeranden voor hunne eigene zonde doende; maar CHRISTUS zonder eenige smet, geheel onzondig, die zich eeniglijk voor anderen opofferde, *vs.* 26 *en* 27.

II. welke hoofdzaken van verscheidenheid, hij eindelijk in eenen volzin bevat, *vs.* 28.

De Hoogleeraar HERINGA, heeft ook aanspraak op de erkentenis, wegens de moeite welke hij wel heeft willen aanwenden, om het geheel voor het gebruik meer nuttig te maken, door naauwkeurige bladwijzers achter aan. Wij wenschen hartelijk, dat het doel met deze uitgave, vooral bij Jonge Theologanten, getroffen moge worden.

Disputatio Inauguralis de Naturae simplicitate in Euripidis Oreste, quam, quod deus bene vertat, ex Auctoritate Rectoris Magnifici IANI BLEULAND, *Medic. Doct. Ejusdemque Prof. Ordin. Amplissimique senatus Academici consensu, et nobilissimae Facultatis Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Decreto, pro gradu Doctoratus Summisque in Philosophia Theoretica et Literis Humanioribus Honoribus ac Privilegiis rite ac legitime consequendis, publico*

et

Digitized by Google

et solemni examini submittit C. BAX, *Campensis.* *Die* XXVI *Septembris* MDCCCXVI, *Hora* XI. *Trajecti ad Rhenum, ex Officinis* O. I. a Paddenburg, *et* I. a Schoonhoven, *Academiae Typographorum.* 103 *pag. Form. oct. maj.*

Disputatio Inauguralis de Vi Musices ad excolendum Hominem e Sententia Platonis, quam, quod deus bene vertat, ex Auctoritate Rectoris Magnifici IANI BLEULAND, *Medic. Doct. Ejusdemque Prof. Ordin. Amplissimique Senatus Academici consensu, et nobilissimae Facultatis Philosophiae Theoreticae et Literarum Humaniorum Decreto, pro gradu Doctoratus Summisque in Philosophia Theoretica et Literis Humanioribus Honoribus ac Privilegiis rite ac legitime consequendis, publico et solemni examini submittit* C. ANNE DEN TEX, *Tilburgensis, Die* XXVII *Septembris* MDCCCXVI, *Hora* XI. *Trajecti ad Rhenum, ex Officinis* O. I. a Paddenburg, *et* I. a Schoonhoven, *Academiae Typographorum.* 170 *pag. Form. oct. maj.*

Beide deze Stukjes, strekken ten aangenamen bewijze, dat de beoefening der schoone wetenschappen, met de gezegende Herstelling is beginnen te herleven, en dat de Utrechtsche Hoogleeraren zich zeer verdienstelijk kwijten, in het onderwijs voor de Kweekelingen aan hunne zorge toevertrouwd, en doen derzelver Jonge Opstellers eere aan. De Heer BAX, van *Kampen*, die zich hier een groot beminnaar der Grieksche Treurspelen betoont, heeft eerst hier den inhoud van het op den Titel vermelde Treurspel, vrij volledig geschetst, vervolgens de gevoelens, aandoeningen, genegenheden en werkzaamheden,

 wel-

welke bijzonder zijne aandacht getrokken hebben, behandeld, en tevens bij die gelegenheid andere Treurspelen, van denzelfden beroemden Griekschen Dichter EURIPIDES vergeleken, om de gevoelens en eenvoudige schoonheden te doen kennen, welke zich tevens in den *Orestes* en in de andere Stukken van denzelfden Vader voordoen, en eindelijk over de reijen of beurtzangers en sprekers (*Choren*), door de Grieksche Treurspeldichters gebezigd, kortelijk gehandeld, om de eenvoudigheid en verwonderlijke volkomenheid in de oude Toneelkunst te meer in 't oog te doen vallen. 't Is zeker, dat men, met de denkwijze en zeden, van den tijd en het Land, waarin de Dichters leefden, bijzonder bekend wordt, door het lezen van de Toneel- en bijzonder van de Treurspelen, dat men dus daar uit, behalve genoegen, ook eenig nut trekken kan, ook buiten de vermeerdering van zijne kennis aan de schoone Grieksche Taal: vooral, wanneer men daarbij weet op te merken, welk een groote ja onwaardeerbare zegen het Evangelie voor ons is, dat ons leert, 't geen de hoofdpersonen bij EURIPIDES niet wisten, hoe wij onze aandoeningen matigen, regelen, onze verrigtingen besturen, en op de zekerste wijze zorgen kunnen, voor het bewaren van een goed geweten, en het smaken van het ware genot, 't welk de redelijke aardbewoonder, uit de onderscheidene betrekkingen en verbindtenissen dezes levens, kan en mag trekken, terwijl hij regt beminnelijk wordt in deugden, voor allen die hem kennen.

Offchoon wel niet allen even hooge gedachten zich vormen, van het vermogen der schoone Zang-, Toon en Dichtkunst, en hare werking op den mensch, en hier bij vooral de trap van beschaving in aanmerking komen moet, zou

zou men zich echter bespottelijk bij 't algemeen zelfs maken, door hetzelve eenigzins te betwijfelen. Het kon dus ook niemand verwonderen, dat de oude wijzen als een PIJTHAGORAS en PLATO, op de gedachte zijn gekomen, om de muziek vooral aan te merken, als bijzonder geschikt om den mensch te beschaven. Het bijzonder gevoelen van den laatstgenoemden beroemden Wijsgeer over de Zang- en Toonkunst, en 't geen daartoe behoort, en over het onderwijs, heeft de Heer DEN TEX, van *Tilburg*, bewogen tot een nader onderzoek, en de vriendelijke raad van den Hoogleeraar VAN HEUSDEN hem aangezet, om hier de vraag te beantwoorden: *In welk eenen zin heeft* PLATO *beweerd, dat de mensch vooral door de regte beoefening der muziek beschaafd moet worden?* Al wie geen vreemdeling is in de Schriften der Ouden, zoo wel van *Griekenland* als van *Italie*, weet, welk eenen grooten roem zich PLATO, die uitmuntende Leerling van den grooten SOCRATES! verworven heeft, en hoe hoog hij dacht, over het vermogen der muziek en van hare nuttigheid ter vorming en beschaving van den mensch, en in 't bijzonder van de Jeugd, waarin ook CICERO met hem instemde. Hij schreef toch: *Assentior enim Platoni, nihil tam facile in animos teneros, atque molles influere, quam varios canendi sonos. Quorum dici vix potest quanta sit vis in utramque partem. Namque et incitat languentes, et languefacit excitatos, et tum remittit animos, tum contrahit: Civitatumque hoc multarum in Graecia interfuit, antiquum vocum servare modum: quarum mores lapsi ad mollitiem, pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine corruptelaque depravati, ut quidam putant; aut cum severitas eorum ob alia*

alia vitia cecidisset , tum fuit in auribus animisque mutatis etiam huic mutationi locus (1).

In eenen tijd, waarin men gelukkig zoo bijzonder werkzaam is, om door het onderwijs der Jeugd vooral, eene meerdere beschaving te bevorderen, zal men dan de keuze der stof van den Heer DEN TEX vooral niet ongeschikt vinden. Niemand kan ook anders, dan de wijze goedkeuren, waarop de Schrijver, op aanwijzing van zijnen waardigen Meester, het eigenlijk gevoelen van PLATO: — 't geen de ligchaams-oefening voor het ligchaam is, dat is de muziek wel gebezigd zijnde voor de ziel — heeft zoeken te doen kennen; door, namelijk, uit 's Wijsgeers werken zijne eigene woorden doorgaans aan te halen. Dit is hier nu zoo gedaan, dat men den grooten Wijsgeer niet alleen als φιλοσοφὸν en φιλομουσὸν leert bewonderen, maar ook als zeer zorgvuldig, om, naar zijne vrij gestrenge denkwijze, alle misbruik te weren, en de beste toepassing te doen maken. Voor hen dus, die minder in de gelegenheid zijn, om de werken van den Wijsgeer zelve raad te plegen, *is deze* proeve daarom te meer waardig aanbevolen te worden. Voorzeker kunnen de groote Liefhebbers van het Toneel, hier ook menige nuttige les vinden. Het misbruik neemt wel het gebruik niet weg, maar moet toch den beschouwer leeren omzigtig te zijn, en ten aanzien van zich zelven, en vooral ook met betrekking tot de Jeugd, welke zoo ligt uitspat. Na het gevoelen van PLATO, uit de werken van PLATO te hebben nagevorscht, — welke voorzeker de goede weg is, mits men maar de corollaria uit het gansche verband trekke, en niet uit enkele plaat-

(1) CICERO de legibus, Lib. II. Cap. XV.

Digitized by Google

plaatſen, (wanneer men zijnen Schrijver gemakkelijk hem vreemde gevoelens zou kunnen opdringen, en vooral eenen Schrijver als PLATO,) en onderſcheid make, tusſchen 't geen hij vroeger en wat hij in lateren leeftijd ſchreef — heeft de ijverige DEN TEX, daar nog eene afdeeling bij gevoegd, om door eenige plaatſen uit andere Schrijvers te doen blijken, welk een groot vermogen de Ouden aan de muziek hebben toegekend, om de zeden der menſchen te vormen. Op het tot ſlot aangemerkte, over het uitgeſtrekt gebruik, dat de Grieken van zekeren leeftijd gemaakt hebben, van het woord Μουσικὴ, had nog wel de waarneming mogen volgen, dat zij hetzelve nu eens meer dan minder bepaald genomen hebben; blijkens zelfs ook verſcheidene hier te regt aangehaalde plaatſen; ook zouden wij den Schrijver niet zoo onbepaald na durven zeggen: *Muſica Platonem omnes comprehendere artes, disciplinas omnes* (1). Gelijk in de aanmerkingen bladz, 180, welke aanmerkingen achter aan in een aanzienlijk aantal geplaatst, anders van de moeite getuigen, aan dit Stukje beſteed, en overtuigend bewijzen, dat de Heer DEN TEX, zoo wel als BAX, den graad van Doctor zeer verdiend heeft.

De verdedigde Stellingen van beiden, hebben gedeeltelijk betrekking op de behandelde onderwerpen, en genoegzame ſtof opgeleverd, tot verſcheidene objecten. — Ook wegens taal en ſtijl, verdienen beide de Schrijvers lof.

G.

(1) Dat men bij Diod. Sic. IV: 7. de woorden *Muſica* en *Muſae* afgeleid vindt, ἀπὸ τοῦ μυεῖν τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο δ᾽ἔστιν, ἀπὸ τοῦ διδάσκειν τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα καὶ ὑπὸ τῶν ἀπαιδεύτων ἀγνοούμενα, kan hier voor toch ook tot geen bewijs dienen.

Digitized by Google

G. BRUINING. *Schediasma, de Mesmerismo ante Mesmerum, in quo disquiritur, num veteres Ægijptii, eorumque coloni ad pontum euxinum, Graeci, romani, atque alii, ΠΟΛΥΘΡΥΛΗΤΟΝ illud inventum Mesmeri, quod Magnetismum Animalem vocant, reapse cognitum habuerint, eoque usi fuerint.* Groningae, *apud* W. van Boekeren, 1815. 88 *pag. Formae* 8v. *major. Constat. f* — 18 —

Door verlegging is dit Stukje van den Heer BRUINING vergeten geraakt, daarom maken wij er nu eerst melding van. Het zoo veel geruchtmakend, of althans gemaakt hebbend dierlijk Magnetisme, niet eigenlijk, maar de oorsprong van die Mesmeriaansche uitvinding, wordt hier behandeld en onderzocht: of niet de oude *Egyptenaren*, en vervolgens ook de *Grieken*, *Romeinen*, en andere volken reeds dezelve gekend en gebezigd hebben? Het boekje *is opgedragen* aan den beroemden Leijdschen Hoogleeraar H. W. TIJDEMAN, en bij die gelegenheid leeren wij, dat wijlen de Hoogleeraar REGENBOGEN vruchteloos hulp verwacht heeft, van deze door hem zoo hoog anders gewaardeerde uitvinding, en dat de Schrijver hoopt, dat onze geëerbiedigde Koning, gelijk *de Enting met de Koepokstof*, zoo ook deze bewerking, in Hoogst deszelfs zorge voor het allenthalvig welzijn zijner beminde Nederlanderen, zal gelieven te bevorderen. In de korte Voorrede herinnert de Schrijver, dat hij reeds te voren voor niet onwaarschijnlijk gehouden heeft: dat de beroemde Romeinsche Keizer VESPASIANUS die wonderen, — welke behalve die Schrijvers der Romein-

Digitized by Google

meinsche Geschiedenissen, ook twee of drie Bijbelplaatsen schijnen te bevestigen, en waardoor hij aller oogen tot zich getrokken, ja verscheidenen met zoo groote bewondering vervuld heeft, dat zij onderscheidene van de overleveringen van verschillenden aard aangaande het herstel der menschelijke zaken, op dien tijd vooral, tot hem getrokken en op hem toegepast hebben, — door de hulp van het dierlijk Magnetisme verrigt heeft.

Het eerste Hoofdstuk, behelst verschillende overleveringen, over het herstel van de oude gedaante van zaken en de vernieuwing vooral van de gouden Eeuw, of het einde der wereld, na den afloop van een bepaald aantal jaren, door de Joden, Christenen, Zoroasten en anderen, op verschillende wijzen bepaald.

Het tweede Hoofdstuk betoogt, dat het oordeel, 't welk *Dan.* VII. gezegd wordt, over zeker verschrikkelijk beest gehouden te zullen worden, door de volgers van ZOROASTER, verkeerdelijk te huis gebragt wordt, op het oordeel over ARIMANIUS, en ook door JOSEPHUS en anderen kwalijk verstaan is, naardien VESPASIANUS daar die *kleine hoorn is, welke groote dingen sprak* enz.

In het derde Hoofdstuk wordt beweerd, dat het tweehoornig beest, in de *Openbaringen*, (*Openb.* XIII: 11—14.) 't welk de menschen door wonderwerken bedriegt, de plaats van VESPASIANUS bekleedt, — dat een ander Monster in dezelfde *Openbaringen*, het zinnebeeld is van het Romeinsch gebied, en, na eene aanmerking over den Draak, bij voorbeeld, *Openb.* XII: 7. vermeld,

in 2 *Thess.* II. ook VESPASIANUS ontdekt.

In het vierde Hoofdstuk, zijn de van PAULUS, van den Schrijver der *Openbaringen*, en van DA-

NIËL

NIEL bevestigde wonderwerken, door VESPASIANUS verrigt, en die welke de Ouden in een zoo groot aantal verhaald hebben, aangaande de *nederliggende zieken*, *incubantes aegrotos*, de *konsten van Medea* enz. tot het dierlijk Magnetisme gebragt, maar niet alzoo het bekende van PLAUTUS, *ik zal hem strijken op dat hij inslape.*

Het vijfde Hoofdstuk dient, eindelijk, om te onderzoeken, hoe het zinnebeeld van VESPASIANUS, het tweehoornig Monster in de *Openbaringen*, gezegd heeft kunnen worden, bevolen te hebben, *dat er vuur van den Hemel nederdaalde*, en iets te zeggen, over de Profeten en Orakels der Volken, de droomen van ALEXANDER, en van anderen, en over sommige verwonderlijke eigenschappen van eenige dieren, tot nader onderzoek, met eenen wensch tot slot.

Dat dit alles hier zeer kort behandeld wordt, kan nu de kundige Lezer reeds begrijpen, gelijk hij ziet, dat hier of wel meer, of ook waarlijk minder geleverd is, dan men, wegens den titel verwachten zou. Wilden wij hier in bijzonderheden treden, wij zouden den gemakkelijk een boekdeel vullen kunnen, en evenwel over de hoofdzaak, den oorsprong van de uitvinding, en werking van het *dierlijk Magnetismus*, misschien den Lezer maar weinig inlichten. Wij mogen voor ons gaarne lijden, dat men verder voortga, indien men de zaak voor zoo belangrijk meent te kunnen houden, met deze zoo hemelhoog van sommigen verhevene als van anderen verachtelijk verworpene en verfoeide vinding te onderzoeken, maar schorten ons oordeel daarover voor als nog op, tot dat wij meer gezien en gehoord zullen hebben. Nu zijn wij er althans nog niet zoo mede ingenomen, dat het ons gemakkelijk vallen zou, de weldadige *Inenting met de Koepok-*

Digitized by Google

stof, (die toch hiermede ook niet eens vergeleken kan worden,) eenigzins in denzelfden rang geplaatst te zien, met deze uitvinding, of in den wensch te deelen, dat men, aan de laatste, dezelfde waardij van hooger hand toekende, als aan de eerste. De Heer BRUINING, die hier ook getoond heeft, een man van letteren en onderzoek te zijn, neme ons deze aanmerking zoo min kwalijk, als iemand van de andere voorstanders van het *dierlijk Magnetismus!* Zijn gevoelen, over de eigenlijke bedoeling van de Godspraak *Dan.* VII. vermeld, verdient, met dat van VENEMA en anderen, hier afgekeurd, nader vergeleken te worden. Het ter opheldering van *Openb.* XIII: 11—14. en 2 *Thess.* II: 3. enz. in het derde Hoofdstuk voorgestelde, wordt onzes erachtens, ook door te groote zwarigheden gedrukt, om gemakkelijk aangenomen te worden. Men onderzoeke verder, hoore ook anderen en behoude het goede! Wij zien nog, hoe zeer wij verre af zijn, van de onderscheidene toepassingen uit de *Openbaringen* te kunnen goedkeuren, het zoo geheel *absurde*, (zie bladz. 54.) volstrekt niet in, van het gevoelen, dat, in de *Openbaringen* van JEZUS aan JOANNES, de lotgevallen der Kerk, ook de latere, zullen zijn voorgesteld, — waarvan wij de verdere vervulling tot haar heil en eer te verwachten hebben. Het zoo ongunstig gevoelen — over dit Bijbelboek (*De Openbaringen*) als of zekere CERINTHUS hier de Schrijver van zijn zou, heeft ons voor zeker het allerminst bevallen, waar tegen wij nu echter ons niet verder kunnen uitlaten.

Schoon wij met dit Stukje, zoo min als met verscheidene andere, over het voor eenigen tijd vooral zoo ijverig behandeld, verdedigd en betwist onderwerp, eigenlijk niets verder gekomen

men

Digitized by Google

men zijn, zal men echter met ons de moeite wel willen erkennen, aan dit Stukje besteed, en zich verblijden, dat het in 't Latijn geschreven is.

GESCHIEDENIS der Staats-omwenteling in Nederland, voorgevallen in het Jaar Achttien-honderd dertien. Door Mr. H. BOSSCHA, *Hoogleeraar aan het Athenæum Illustre, en Rector der Latijnsche Scholen te* Amsterdam: *Lid van het voormaals Hollandsche thans Koninklijke Instituut van Wetenschappen, Fraaije Letteren en Kunsten. Derde Stuk.* 323 *Bladzz.* 1816. *Vierde Stuk. behelzende het Aanhangsel en den Bladwijzer* 139 *Bladzz.* 1817. *In gr. 8vo. Te* Amsterdam, *bij* P. den Hengst *en* Zoon *en* J. van der Heij. *De prijs is f* 8: 2: —

Wij ontvangen hiermede het slot van het werk des Heeren BOSSCHA. Het derde stuk bevat, van den aanvang des jaars 1814 af, de Geschiedenis, niet zoo zeer der omwenteling zelve, *als* hare onmiddelijken gevolgen tot de goedkeuring der Grondwet, de eersten Parijschen Vrede, en de ontruiming der Vestingen. Eerst wordt over de binnenlandschen zaken gehandeld, de uitschrijving van den biddag, (de geheele biddagsbrief had echter niet behoeven ingelascht te worden) de vrijstelling van den boekhandel, de voortgang van de Loting tot de Land-Militie, de ontruiming van *Nijmegen* en *'s Hertogenbosch*, het bombardement en de overgave van *Gorinchem*, de aanneming der ontworpen Staatswet, (met de aanspraken van den Souvereinen Vorst en den Heer VAN MAANEN in haar geheel). Alsdan vor-

volgen de buitenlandsche tot *Nederland* betrekkelijke gebeurtenissen, als de Veldtogt tegen NAPOLEON, tot de inneming van *Parijs*, en zijnen afstand van de Kroon. In dit verslag hebben wij eenige onnaauwkeurigheden en gapingen gevonden. Zoo is bij voorbeeld, van den veldtogt in *Braband*, door de *Engelschen* en *Pruisschen*, in de eerste maanden van 1814, — slechts in drie regels gesproken, (op bl. 79.) terwijl de Gevechten bij *Merxem* en *Deuren*, (half Januarij) de bombardering van *Antwerpen*, de togt der *Pruissen* naar *Brussel* en *Gent*, de herneming van laatstgemelde plaats door de *Franschen*, in het laatst van Maart, enz. toch wel eenige melding verdiend hadden, als digt bij onze grenzen gebeurd. De legermagt onder BLÜCHER, strekte zich niet van *Laon* tot *Lijon* uit, zoo als bladz. 156 vermeld wordt, dit was de geheele verbondene Krijgsmagt, in drie Legers verdeeld, waar van het *Silesische* niet, (zoo als daar ook wordt gezegd) onder SCHWARTZENBERG, maar onder BLÜCHER stond. De verschalking van NAPOLEON, door den marsch der Bondgenooten op *Parijs*, had toch nog wel mogen vermeld worden, te meer, daar zulk eene list juist tegen hem gebruikt werd en gelukte, die daarvan zoo dikwerf het voorbeeld gegeven had. Op bladz. 172, wordt gezegd, dat het *Tusschenbestuur* NAPOLEON heeft vervallen verklaard: dan de *Senaat* had zulks reeds gedaan, en *daarop* het Tusschenbestuur benoemd.

Op de vermelding der komst van LODEWIJK XVIII, volgt nu het verhaal van de overgave der Vestingen, tevens met den tegenstand, door dezelve nog in den loop des jaars 1814 geboden, namelijk: *Bergen op Zoom*; *Grave*, *de Helder*, *Deventer*, *Koevorden*, *Naarden*, *Delfzijl*, *Vlissingen*, en het geheele Eiland *Walcheren*,

Digitized by Google

waarbij dan ook van den opstand op dit Eiland wordt gewag gemaakt. Eindelijk wordt nog met een woord, van de oprigting van het Koningrijk der *Nederlanden*, gewaagd. Dit laatste, als eigenlijk buiten het bestek des Schrijvers liggende, moest noodzakelijk kort zijn? maar daarentegen zijn de berigten wegens de ontruiming der Vestingen zeer naauwkeurig, en treden zelfs in kleine bijzonderheden.

Het vierde Stuk, gaat over die voorvallen, welke in de vorige Deelen, min volledig waren opgegeven, bij wijze van aanhangsel; en wel onder de Rubrieken *Amsterdam*, (met den brief van den goeden, en niet *altijd* zwakken Koning LODEWIJK, aan het Wetgevend Ligchaam, om liever de Kroon neder te leggen, dan onder Vreemden te staan, het gebeurde met het Adres aan de Keizerin in October 1813, en eene Regtvaardiging onder anderen, van de zoogenoemde *onzijdigheid* der Stadsregering, tot den 24sten November) *Bergen op Zoom*, (het gestelde in 't Derde Stuk, verbeterd uit een verhaal van de *Fransche zijde*,) *Brielle* (mede met herstelling der misslagen, in het tweede Deel begaan) *'s Gravenhage*, (nader berigt van het eerste begin der Omwenteling, en van de reis des Kolonels WAUTHIER, naar de Hoofdkwartieren der Bondgenooten;) *Rotterdam*, (de uitmuntende Publicatie van den Heere J. F. VAN HOGENDORP) *Utrecht* (narigten wegens de Heeren VAN GOLSTEIN en KOL, des tijds als *onwillige* Vaders, van *eerewachten*, in 't Verbeterhuis gezet), een Naschrift en Register.

Over den aard, de strekking en de schrijfwijze des werks, bij vermelding der vorige stukken reeds gehandeld hebbende, kunnen wij hier onze aankondiging voegzaam besluiten, met onze dankbetuiging aan den Heer BOSSCHA, voor des-

Digitized by Google

deszelfs uitvoerigen arbeid in eenen duidelijken en eenparigen stijl beschreven; (waar aan wij echter hier en daar wel wat meer levendigheid hadden toegewenscht) en nemen ten slotte als het oogpunt, waar uit de Schrijver zelf zijn werk verlangt te hebben beschouwd; de volgende voorafspraak des *Aanhangsels* over.

„ Offschoon wij reeds bij den aanvang van dit ons werk, waaraan wij hiermede de laatste hand leggen, openlijk hebben verklaard, geenerhande aanspraak te maken op den hoogen lof, dien voorname meesters in het vak der Geschiedkunde; onder onze landgenoten, zoo wel als bij andere volken, zich met volle regt verworven hebben, en wij ook reeds meer dan eens in 't openbaar blijken hebben gegeven van niet blind te zijn voor de gebreken en misslagen, waarvoor wij, ondanks alle aangewende moeite, ons niet hebben kunnen hoeden, meenen wij nogtans regt te hebben om te mogen verwachten, dat bescheidene lezers in de beoordeeling van ons werk niet zullen over het hoofd zien, dat wij het eerst van allen de moeilijke taak hebben opgevat, om de merkwaardige geschiedenis der jongste Staats-Omwenteling in Nederland, in derzelver oorsprong, aanvang, verderen loop en eindelijke voltooijing, omstandig te beschrijven, en dat wij, om zoo te spreken, eenen bajert van toen nog verwarde gebeurtenissen hebben moeten ontwikkelen om een spoor te banen, waarop het naderhand, bij menigvuldige nieuwe ophelderingen, niet moeilijk kon vallen, het gebrekkige te verbeteren, het ontbrekende aantevullen, en van de, nu voorhanden zijnde, bouwstoffen, op verschillende wijzen, naar welgevallen gebruik te maken. In dit opzigt hebben wij dus gemeend eenige aanspraak op de erkentenis onzer land-

genooten te hebben; en de billijkheid vordert van ons te bekennen, dat veelvuldige blijken van goedkeuring onze verwachting in dezen niet hebben te leur gesteld. Waren niet, bij het klimmen der jaren, onze bezigheden te veelvuldig, wij zouden grooten lust hebben om, voorzien van hulpmiddelen, die ons in den beginne niet mogten gebeuren, en thans duidelijker inzicht hebbende in vele gebeurde zaken, het geheele werk van nieuws te bearbeiden, in hope van op die wijze aan hetzelve eene meerdere volledigheid van inhoud, en meerdere beschaving van vorm te geven. Thans kunnen wij niets meer, dan, zoo als wij beloofd hadden, bij wijze van Aanhangzel, eenige verbeteringen hier en daar aan hetzelve aantebrengen; ten welken einde wij best geoordeeld hebben die plaatsen, van welke wij iets naders te berigten, of eenige min naauwkeurige opgave te verbeteren hadden, in eene Alphabetische order op elkander te laten volgen. Een daarachter gevoegde Bladwijzer op het gehele werk zal, gelijk wij hopen, onze Lezers in staat stellen om gemakkelijk elke *gebeurtenis*, die zij wenschten na te zien, *op hare plaats* te vinden."

AGATHOKLES. Naar het Hoogduitsch van CAROLINA PICHLER, *geboren* VON GREINER. *Eerste Deel*, 263 *Bladzz. Tweede Deel*, 250 *Bladzz. Derde Deel*, 324 *Bladzz. Te* Groningen, *bij* W. Zuidema. *In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 6 : — : —

Indien wij de eersten waren, wien de aankondiging van dit, in meer dan een opzigt belangrijk werk te beurt viel, wij zouden indedaad ons zelven, met zoo aangenaam eene taak geluk wen-

wenschen. Nu, daar wij, hoe zeer buiten onze schuld, en tegen onze begeerte, eerder tot de laatsten mogen behooren, nu het boek zelf — het zij dan in het oorspronkelijk, het zij helaas in de slechte Fransche vertaling, maar meest gelijk wij vertrouwen, in deze lofwaardige Nederduitsche overbrenging, reeds zoo bekend is, als het verdient, nu blijft ons niets over, dan ook onze stem bij de algemeene te voegen, die reeds over hetzelve beslischt heeft.

Er zullen verbeelden wij ons, weinigen onder onze Lezers, althans Lezeressen gevonden worden, die niet reeds met hetzelve bekend zijn, maar tot deze weinigen zouden wij zeggen, wat eenmaal iemand in een gelijk geval tot ons zeide: „ Hoe? hebt gij dat nog niet niet gelezen? — *dan benijd ik U.*"

Geenszins echter bedoelen wij hiermede, dat de verrasfing der nieuwheid en het belangwekkende der ontknoping, de eenige of ook de hoofdverdienste van het werk uitmaakt; in tegendeel wij stemmen volmondig met den Verhaler in, wanneer hij in zijn lezenswaardig voorberigt zegt: „ Deze Roman kan de proef eener herhaalde lezing volkomen doorstaan," iets dat zelden het geval is bij deze soort van voortbrengselen; het is de fiktie alleen niet, welke den Lezer bezig houdt, — maar hij gevoelt, indien zijn hart wel gestemd is, bij elke lezing meer en meer, dat de mensch om deugdzaam en gelukkig te zijn, eenen onwankelbaren grondslag behoeft, welken de Leer van JEZUS CHRISTUS alleen, hem verschaffen kan.

Wij noemden het werk in meer dan een opzigt belangrijk, het zij men het namelijk als Roman, als geschiedkundig tafereel, of als eene *Apologie* van het Christendom beschouwe. — Geen der Lezers, die het uit een van deze drie oogpunten alleen beschouwt, zal hetzelve on-

Digitized by Google

voldaan uit de hand leggen, — maar deszelfs eigenlijke waarde bestaat naar ons oordeel, in de voortreffelijke zamenstemming van deze drie verschillende strekkingen tot een geheel.

De Schrijfster heeft niet alleen, gelijk de Vertaler zegt, een tafereel willen ophangen van de vervolgingen der eerste Christenen; neen, zij heeft naar ons gevoel oneindig meer bedoeld, een tafereel van het Goddelijk en onweerstaanbaar vermogen der waarheid, op het menschelijk hart, een tafereel van hare zegepraal, over inwendigen zoo wel als uitwendigen tegenstand. Zij heeft daartoe met een juist gevoel, dat tijdsgewricht der Geschiedenis gekozen, waar in zich, behalven in het leven van den CHRISTUS zelven, den strijd, maar ook die overwinning op de helderste wijze heeft vertoond, — dat namelijk van DIOCLETIANUS en CONSTANTINUS. De Lezer vindt zich geheel in dat tijdvak verplaatst, en wordt daardoor niet slechts bekend, met de heerschende zeden en gebruiken, — maar wat het voornaamste is, met den inwendigen geest van dien tijd, ja van *alle tijden*. Hij ziet de ongenoegzaamheid *en dus* den noodzakelijken val van het *Heidendom* of den blooten natuurlijken Godsdienst, aan de andere zijde, den even noodzakelijken opgang en uitbreiding van het Christendom, zoo dra de mensch tot zelfbewustheid is gekomen, en behoefte van waarheid gevoelt. Hij ziet dus, hoe het Christendom door deszelfs inwendige kracht de overhand moest verkrijgen, maar tevens hoe de groote loop der wereldgebeurtenissen daartoe, onder de leidende hand der Voorzienigheid medewerkte. — AGATHOKLES, de held van het werk, is niet alleen een toonbeeld van den aanleg der menschelijke natuur voor het Christendom, maar daar en boven strekt hij ten bewijze, dat en hoe de Voorzienigheid de edelsten en

bes-

Digitized by Google

beesten van hunnen tijd tot werktuigen harer heilige oogmerken verkiest, en zich van de edelste aandoening hunner harten, en verhevenste kracht hunnes geestes daartoe bedient, zoo dat zij zich met de hoogste vrijheid, en een heilige geestdrift, aan haren dienst overgeven, al is het met opoffering van alles wat hen op aarde het dierbaarste is, ja van hun eigen leven. — Uit dit oogpunt beschouwd, moge de held en zijne geschiedenis verdicht zijn; de geest en het wezen van het werk is geschiedkundig echt, in den hoogsten zin, het is wat elke goede Roman, maar meer nog elk historisch tafereel zijn moet, een spiegel der waarheid.

En dit is naar ons oordeel, bij werken van dezen aanleg, ook al wat men vorderen kan. Immers, hoe zeer wij met sommige beoordeelaren erkennen, dat het tafereel wel eenigermate de kleur van onzen tijd draagt, dat deze Romeinen en Christenen van de vierde Eeuw, wel eens denken en spreken als nu, zouden wij dit gebrek aan Costuum niet zoo hoog aanrekenen als zij, ja hun in bedenking geven, of die volkomene getrouwheid niet een overdrevene eisch zij, althans bij eene Vrouw, en of het niet veeleer te verwonderen is, dat zij hier in zoo wel geslaagd is.

Men noeme ons een werk, waar in aan dezen eisch over 't geheel beter voldaan is. Zijn bij voorbeeld, de vaak zoo onmatig gewaardeerde Griekscke Romans van WIELAND, in dit opzigt dan zoo onberispelijk? Is zelfs de beroemde Schrijver van den Jongen ANACHARSIS, wien men althans strenger beoordeelen mag, of is de weelderige Schrijver of Dichter van de MARTIJRS, CHATEAUBRIAND, dien men eerder mag vergelijken, hierin zoo veel beter geslaagd?

Ja wat meer is, kan en moet men het gebrekkige, dat men in dit werk van Mevrouw PICH-

LER ontdekken moge, niet voor een groot gedeelte op rekening stellen, van de bron waaruit zij heeft moeten putten, namelijk GIBBON; en is het niet veeleer dubbeld te verwonderen en te prijzen, dat haar zuiver gevoel, uit eene *zoo onzuivere bron* zoo veel waarheid heeft weten af te leiden? Hoe oneindig veel beter toont zij het wezen van het Christendom, en, dus den geest van dien tijd te kennen, dan die groote geleerde, die blind voor het Goddelijk licht, dat in die duisternis scheen, en aan de wereld eene nieuwe gedaante gaf, alleen de donkere keerzijde heeft gezien. Uit dit oogpunt beschouwd, noemden wij haar werk eene voortreffelijke *Apologie* van het Christendom, en aarselen niet om het als eene schoone vrucht, en van den goeden geest des tijds, en tevens als eene tegengif tegen den bozen geest, met volle ruimte aan te prijzen, overtuigd dat deszelfs lezing niet nalaten zal, *juist in die kringen waarvoor het bestemd is*, het uitgebreidste nut te stichten.

Zeden, Gewoonten en Zotheden, van vroeger en later tijd. Te Zutphen, *bij* H. C. A. Thieme, 1817. 199 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 16 :-

Onder dezen zonderlingen, maar niet ongepasten Titel, biedt men aan het Nederduitsche Publiek, in eene vrije vertaling uit het Hoogduitsch, eene soort van Gallerij of Mengelwerk aan, uit verschillende tijden en plaatsen bijeenverzameld, geschikt om wereld- en menschenkennis te bevorderen.

Wij kunnen in de daad, het plan zoo wel als de uitvoering, niet anders dan goedkeuren en aanprijzen. Ook ons komt de inhoud onderhoudend en nuttig genoeg voor, en gaarne nemen wij

wij, in naam van ons publiek, het aanbod van den Uitgever aan, om ons van dezen kost eerlang meer op te disschen, terwijl wij ons met deszelfs welmeenenden wensch hartelijk vereenigen, dat dezelve hem en ons wel bekomen moge! Voorts gelooven wij, onze Lezers niet beter met den aard van het werk bekend te kunnen maken, dan door de opgave van den inhoud, en eene enkele proeve. Zie hier de opschriften: *Inhoud.*

„1. *Het feest van den landbouw in China.* 2. *De baarden in Frankrijk.* 3. *Begrafenis-gebruiken bij verscheidene volken.* 4. *Begrafenis van eenen staats-dienaar onder de Negers.* 5. *Manieren van groeten.* 6. *Manier om een meisje ten huwelijk te verzoeken in Finland.* 7. *Het vieren van den Kersnacht te Goldberg.* 8. *Het geleiden der dames.* 9. *Plegtigheid bij het doen van den eed.* 10. *Het balsemen der dooden,* 11. *Het vermoorden der bejaarde en ziekelijke lieden bij de Wenden.* 12. *Fakkeldans.* 13. *Veede-gebruiken.* 14. *Veemgeregt of bloedban.* 15. *Vuurproef.* 16. *Huishoudings-gebruiken der oude Duitschers.* 17. *Geregtshof der liefde.* 18. *Gelukwenschen bij het niezen.* 19. *Het Godsgeregt*, (REA en RAMSEY.) 20. *Huwelijks gebruiken.* 21. *Hofnarren.* 22. *De dag van* ST. JAN *in Posen.* 23. *De stichting van Kalu.* 24. *Het katechismus-gevecht.* 25. *Kindermoord der Ostiakers.* 26. *Weiding der koetsen in Spanje.* 27. *Maaltijden der Abyssiniers.* 28. *De* ST. MAARTENS *gans.* 29. *Feest der Mei-koningin in Frankrijk.* 30. *Menschen-mesting.* 31. *Mode-buiken.* 32. *De modes.* 33. *Moeder Dwaasheid, een feest te Dyon.* 34. *Zotten- en ezels-feesten der oudheid.* 35. *Optogt van den palm-ezel en dien van goeden vrijdag.* 36. *Het schenken van den ring.* 37. *Maaltijden der Romeinen.* 38. *Sieraad van den paardestaart.* 39. *Gezondheid drinken bij de Zwitsers.* 40. *Stiergevecht in Spanje.* 41. *Doodmalen der oude Pruissen.* 42. *Doo-*

Digitized by Google

Doodendans in Korsika. 43. *Gebruiken der oude Romeinsche Vrouwen bij de kaptafel.* 44. *Draagbedden te Rome.* 45. *Tournieren of ridderspelen.* 46. *Oorsprong der benaming van merkwaardige dagen der maanden.* 47. VALENTIJNS-*dag in Engeland.* 48. *Verkwistingen van vorige tijden.* 49. *Middelen, door welke de wilden zich tegen den duivel der krankheden beveiligen.* 50. *Was-lijken.* 51. *Kers- en nieuwjaars-geschenken.* 52. *Feesten der Wenden.* 53. *Zucht der Engelschen tot weddingschappen.* 54. *Kraambed der mannen.* 55. *Tweegevecht der Groenlanders.*

Tot proeve willen wij, zonder lang te kiezen, N°. 5. nemen:

Manieren van groeten.

„ De manieren, om elkander te groeten, zijn somtijds van zeer verschillenden aard. Bij eenige heeft eene gemaakte kieschheid plaats; andere munten uit door bevalligheid of door eene bijzondere aandoenlijkheid. Over het algemeen zijn zij elkander in enkele stukken gelijk, zoo wel bij de meer beschaafde volken, als bij die, welke nog in hunne kindschheid zijn. Achting, onderdanigheid, verachting en vrees worden omtrent op eene en dezelfde wijze bij alle volken uitgedrukt, dewijl dit een gevolg is van het ligchaamsgestel. Vele nog ruwe volken ontvangen elkander zonder eenige plegtigheid; zij kennen noch eerbiedige buigingen, noch groeten, of verachten die zelfs. De Groenlanders lagchen, als zij eenen Europeer zien, die zijn hoofd ontbloot, of eene buiging maakt, voor dengenen, dien hij boven zich erkent."

„ Bij anderen ontvangt men elkander nooit, zonder eene aangenomene plegtigheid in acht te nemen. De eilanders van *Lamurec*, een eiland digt bij de *Philippynsche* eilanden gelegen, en de bewoners van *Palaos*, vatten de hand of den voet van dengenen, dien zij groeten, en wrijven zich daar-

daarmede het aangezigt. De bewoners van *Socotora* kussen elkander de schouders; en die van *Hores* eiland leggen zich, bij hunne begroetingen, met den buik op de aarde. De bewoners der *Mariaansche* eilanden leggen de hand op den buik van hem, wien zij achting willen bewijzen. De Ethiopiers daarentegen, vatten hem bij de regterhand, en brengen die aan hunnen mond. De Laplanders, als zij elkander groeten, drukken hunne neuzen stijf aan elkander; en die Ajjenis blazen elkander in het oor, en wrijven elkander den buik met de hand. DAMPIER verhaalt, dat de bewoners van *Nieuw-guinea* hun hoofd met boombladeren bedekten; dit was, ten allen tijde, een teeken van vriendschap, en vredelievende gezindheid. Op een der grootere *Cycladen* maakt men zich het hoofd nat, als men elkander groet."

„Vele begroetingen zijn voor elk, die daaraan niet gewoon is, zeer lastig, omdat zij eene buigzaamheid der leden vooronderstellen, die men alleen door oefening kan verkrijgen. De bewoners der *Philippijnsche* eilanden buigen zich zeer diep, leggen ééne hand, of ook wel beide, op de wangen, en heffen eenen voet met gebogene knie omhoog. De bewoners van *Arrakkau* buigen het ligchaam, en vouwen de handen over het hoofd. De Ethiopier neemt hem, wien hij groeten wil, den gordel af, en doet dien zich zelven aan, zoo dat de andere half naakt blijft. Dit gebruik, van zich bij dergelijke gelegenheden te ontkleeden, wordt op verschillende wijze uitgeoefend. Bij de Otaheiters is het eene heerschende gewoonte, dat, als iemand zich onder zijne landslieden, of ook onder vreemden, eenen vriend uitkiest, hij hem zijne kleederen aandoet, en zich zelven naakt ontkleedt. De Japanezen trekken eene muil uit, en de bewoners van *Ar-*

rak-

Digitized by Google

rakkau doen schoenen en kousen in de voorkamers uit."

„Als men van de gebruiken der negers spreekt, moet men zich daarbij herinneren, dat zij groote minnaars van kluchtspelen zijn, en al hunne plegtigheden gaarne in snakerijen veranderen. Volgens Atkius vatten de meesten elkander zoo hartelijk bij de hand en bij de vingers aan, dat dezelve moeten knakken. De negers in *Sierra Leona* en aan de kaap *Mesurado*, trekken slechts aan eenen vinger, doch zoo sterk, dat hij daarvan knakt, en roepen dan: *akkio! akkio!* Als de Mandigos eene vrouw begroeten, brengen zij hare hand aan hunnen neus, en ruiken daar twee maal aan. Snelgrave werd van eenen afgezant des Konings van *Dahomy*, wiens gevolg uit vijf honderd soldaten bestond, op deze wijze ontvangen: de negers, allen met bloote degens en met schilden voorzien, maakten allerlei grimassen en belagchelijke trekken. De kapitein en de overige officieren naderden den Engelschman met den degen in de hand, dien zij over hunne hoofden zwaaiden; daarop zetteden zij hem de punt van den degen op den buik, en maakten daarbij allerlei zinnelooze sprongen en bewegingen; eindelijk namen zij een ernstig voorkomen aan, de gezant reikte hun de hand, en dronk op hunne gezondheid."

„Barbaarsche volken geven aan hunne begroetingen vaak den stempel van hunne barbaarsche inborst. Als de bewoners van *Carmaua* aan iemand zeer vele genegenheid en achting wilden bewijzen, openden zij, volgens Atheneus, eene ader aan eenen der slapen van hun hoofd, en zetteden hem het daaruit loopende bloed te drinken voor. Van een ander volk wordt verhaald, dat zij gewoon waren, zich een haar uit te scheuren, en het aan hem te geven, dien zij groeten wilden."

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

FLORIS VAN DEN HESPEL, *Rustend Predikant.*

GEDACHTEN OVER *Luc.* XXII: 36 *en* 38.

Meer dan eens heb ik, bij het lezen der vier Evangelisten, gedacht: zouden JEZUS Discipelen wel in alles zoo onkundig en onvatbaar zijn geweest, omtrent het onderwijs van JEZUS, als men wel gemeenlijk denkt! — Zij waren ja, zeer onkundig, onvatbaar en ongeloovig in vele opzigten, maar wordt dit dikwerf niet te ver getrokken? Ik geloof dat het althans hiermede zoo gelegen is, in het gesprek tusschen JEZUS en zijne Discipelen, het welk wij lezen *Luc.* XXII: 36 *en* 38. Is het van belang, om de ware mening van Gods woord wel te verstaan; dan kan het niet onnuttig wezen, eene proeve te nemen, om deze woorden van den Heere JEZUS en van zijne Discipelen, welke onzes inziens door velen dus verre niet wel begrepen zijn, op eene andere wijze te verklaren, en zulks aan een ieder die daartoe lust heeft, ter beoordeeling voor te stellen.

De hier bedoelde woorden zijn *vs.* 36, en JEZUS zeide tot zijne Discipelen: *Maar nu die een buidel heeft, neme hem; desgelijk ook een male, en die geen heeft die verkoope zijn' kleed, en koope een zwaard,* en *vs.* 38. *En de Discipelen zeiden: Heere ziet hier twee zwaarden; en Hij zeide tot hen het is genoeg.*

Al-

Digitized by Google

Alle de Uitleggers, althans zoo velen ik gelezen heb, zijn van meening, dat de woorden van JEZUS *vs.* 36 (of eene spreekwijze), toen bij de Joden in gebruik behelzen; waar door men te kennen gaf, dat men in tijden van gevaar, voor zijn onderhoud en veiligheid moest zorgen, — en dat JEZUS hier door wilde zeggen: dat de Discipelen nu niet meer zoo gerust en zonder vervolging, als zij te voren volgens *vs.* 35 deden, het Evangelie zouden prediken; maar in tegendeel, dat zij den haat der wereld zouden ondervinden, dat zij daarop verdacht moesten zijn, en zich met standvastigheid in hunne leer wapenen. Of, volgens anderen: dat die woorden niet eigenlijk moeten worden opgevat, maar in eenen oneigenlijken zin, althans de laatste zeker: *die geen zwaard heeft verkoope zijn kleed, en koope een zwaard:* eene meening, welke met de vorige genoegzaam op hetzelfde uitkomt. Terwijl zij allen willen, dat de woorden der Discipelen *vs.* 38. *Heere ziet hier twee zwaarden*, en JEZUS antwoord: *het is genoeg*, ons hier leeren: dat de Discipelen JEZUS bevel, (dat dan alleen, volgens hunne meening, zou zien op kloekmoedigheid en standvastigheid in de Evangelie-leer, onder eene menigte vijanden;) niet zouden hebben begrepen — en dat JEZUS hunne dwaling met leedwezen bespeurende, zoude geantwoord hebben: genoeg hier van, om zoo deze onaangename onderhandeling af te breken.

Men staaft dit, om dat men meent dat JEZUS *vs.* 36, over de uitbreiding van zijn Koningrijk zou gesproken hebben, en om dat die uitbreiding volgens PAULUS woorden 2 *Cor.* X: 4. *Want de wapenen onzes krijgs zijn niet vleeschlijk, maar krachtig door God, tot nederwerping der sterkten*, ons alleen aan geestelijke wapenen doet denken; om dat de Discipelen in de uitbreiding van JEZUS

zijn Koningrijk, zich nooit van eigenlijk gezegde wapenen bediend hebben; en om dat JEZUS *Matth.* XXVI: 52, enz.. het gebruik van wapenen, volgens hunne meening, zou verboden hebben.

Men vergunne mij hierop aan te merken. 1. Is het bewezen, dat JEZUS *vs.* 36. gesproken hebbe, van de uitbreiding van zijn Koningrijk? ik meen neen! JEZUS zeide wel *vs.* 35. *Als ik u uitzond zonder buidel en male en schoenen, heeft u ook iet ontbroken?* de Discipelen zeiden *neen.* Hier heeft JEZUS zeker het oog op hunne zending tot nut van zijn Koningrijk, waar van wij lezen *Luc.* IX: 1—6. *Matth.* IX en X. *Marc.* VI. Doch hier *vs.* 36. spreekt hij van geene zending tot dat einde. JEZUS voert dit *vs.* 35. alleen aan, om hun te leeren, hoe zij in die vorige zending, waarin hij alle hunne ontmoetingen en lotgevallen voorzag, waarin hij alles bestuurde om hen te beschermen, en hen door menschen van het noodige te verzorgen, hoe hij toen over hunne belangen geheel en al gewaakt had, offschoon zij buiten zijn menschelijk oog verkeerden; maar *nu* wil JEZUS zeggen, is er een *tijd* aanstaande, dat gij namenlijk in mijn zwaarste lijden en vervolgens, niet alleen van onder mijn menschelijk oog, maar ook buiten mijne zorg, geheel en al zult verkeeren, gij zult in dien tijd, — als geheel op u zelven staan, en daarom voorziet u nu, en in al dien tijd, van onderhoud en zorgt voor uwe veiligheid. Meer kan er dunkt mij uit JEZUS woorden, hoe ook beschouwd, niet worden afgeleid.

2. Ook is het mij nergens gebleken, dat het gezegde van JEZUS *vs.* 36, een spreekwijs is geweest, welke toen onder de Joden in gebruik was; doch dit eens aangenomen, kan dan die spreekwijs wel iets anders aanduiden, dan: zorgt

voor

voor uw onderhoud en veiligheid? en dit zoo beschouwd, bewijst geenszins, dat JEZUS daar van de uitbreiding van zijn Koningrijk gesproken heeft.

3. Maar sommigen willen deze woorden oneigenlijk verstaan, in eenen verbloemden zin, om den Discipelen standvastigheid in hunne leer in te boezemen; maar ik bid u kan dat steek houden? Sprak JEZUS *vs.* 35. niet eigenlijk? deed hij zulks ook niet in 't 37 *vers?* Niemand kan dit ontkennen; en zou JEZUS dan *vs.* 36. alleen oneigenlijk gesproken hebben? wie kan dit aannemen? hoe duister zou JEZUS dan gesproken hebben? Men neme eens voor een oogenblik aan, dat dit gansche *vers* oneigenlijk moet verstaan worden; welk eenen zin zal dit dan uitleveren? Ik zou het niet gaarne op mij nemen, om dit alles in eenen oneigenlijken zin, en wel verstaanbaar in dit verband op te helderen, en in zoo verre ik weet, heeft dit ook niemand beproefd.

4. Maar heeft JEZUS *Matth.* XXVI: 52. PETRUS niet bestraft, over het gebruik van zijn zwaard? ja, heeft JEZUS daar het dragen van wapenen niet verboden? Wij twijfelen niet of JEZUS heeft voor zijne gevangenneming zeker geweten, dat PETRUS en misschien ook een ander, of anderen, zwaarden bij zich hadden, en hij heeft hen zeker deze niet doen afleggen: JEZUS ja bestraft PETRUS over het ontijdig gebruik van zijn zwaard, om dat JEZUS toen moest lijden, of den drinkbeker dien hem de Vader gegeven had drinken; PETRUS dwaalde door drift, doch JEZUS zegt hier door niet, dat PETRUS en de andere Discipelen geen zwaard zouden dragen, dit volgt uit die woorden in 't geheel niet. Het is zoo, JEZUS zegt: „*allen die het zwaard nemen zullen door het zwaard vergaan*; doch dit is geene alge-

gemeene waarheid, zoo als ieder voelt, maar is zeker waarheid in het verband, daar die woorden voorkomen; al wie JEZUS wilde verdedigen in dien tijd, zou, wil JEZUS zeggen, om de woede der Joden moeten sterven, of door het zwaard vergaan.

Na dit te hebben opgemerkt, is het wel duidelijk, dat de woorden *vs.* 36 en ook *vs.* 38, eigenlijk moeten worden verstaan, om dat JEZUS *vs.* 35 *en* 37. eigenlijk gesproken heeft. — Ook is er eene tegenstelling, daar JEZUS *vs.* 35. gezegd had: *als ik u uitzond, zonder buidel en male, en schoenen, heeft u ook iets ontbroken? zij zeiden niets:* JEZUS zeide hierop tot hen: *maar nu*, in den tijd van mijn zwaar lijden, zie *vs.* 37, in dien tijd en vervolgens, zal het gansch anders zijn, *daarom wie* enz. Is dan het 35 *vs.* eigenlijk te verstaan, zoo moet, om die tegenstelling, dit 36 *vs.* ook eigenlijk worden opgevat.

De woorden *vs.* 36. verstaan wij dan dus: daar er nu een tijd aanstaande is, dat gij gedurende mijn zwaar lijden en vervolgens (want hier van spreekt JEZUS *vs.* 37.) ook buiten mijn menschelijk oog, en buiten mijn bestuur, aan u zelven zult zijn overgelaten, denkt dan, wanneer gij reizen zult, dat alles zoo niet zal zijn, als toen ik u te voren (volgens *Cap.* IX.) heb uitgezonden, toen u onder mijn opzigt niets ontbrak; neen u zal dan alles ontbreken, en gij zult daar te boven in gevaar zijn van uw goed en leven. Daarom die een buidel heeft, neme hem nu mede, ook die een male of reiszak heeft, neme hem nu mede, en die geen zwaard heeft, verkoope een zijner klederen, en koope een zwaard. En dan *vs.* 38. de Discipelen, die JEZUS mening zeer wel begrepen, zeiden: *ziet hier twee zwaarden*, wij hebben er reeds te zamen twee; en JEZUS zeide tot hen: *het is ge-*

Digitized by Google

noeg, gij hebt er, daar gij dezelve malkander op reis kunt mede geven, gij hebt daar te zamen genoeg aan. — Ik weet, men kan daar op zeggen, dat, indien JEZUS had willen zeggen, gij hebt er genoeg aan, of: twee zwaarden zijn voor u genoeg, dan had JEZUS moeten zeggen ἱκανοί εἰσι. Maar JEZUS zegt: ἱκανόν ἐστι, het is genoeg. Maar is dit over het geheel niet hetzelfde, of JEZUS in het een- of meervoud gesproken heeft? slaan die woorden niet allerduidelijkst, op de gezegden der Discipelen?

Doch het zal er nu op aankomen, om deze onze meening te bevestigen.

1. Het is buiten allen twijfel, dat JEZUS hier alleen spreekt van den *tijd van zijn allergewigtigst lijden*, het welk nu eerlang zou plaats hebben, zie *vs.* 37. en dat hij zijne Discipelen de nuttigste lessen wilde geven, om zich vooral *gedurende dien tijd*, wel te gedragen. Zoo sprak Hij met zoo veel nadruk tot SIMON, om hem te waarschuwen tegen eenen treurigen val, welke er in dien tijd zeker zou plaats hebben *vs.* 31—34. Zoo spreekt hij van hun verkeer onder *de Joden*, het welk zij zich zoo niet *moesten* voorstellen, als toen hij hen twee aan twee uitzond door het Joodsche land, om het Evangelie te prediken; maar dat het *dan* voor hun *ook een benaauwde tijd* zou zijn, zoo dat zij dan voor hun onderhoud en veiligheid zouden moeten zorgen. Zoo gaf JEZUS ook zijne Discipelen vele nuttige lessen voor dien tijd, welke JOANNES in zijn Evangelie *Cap.* XIV—XVII heeft aangeteekend.

2. Ja, men moet hier ook vooral in aanmerking nemen, dat die tijd een geduchte tijd zou zijn, want JEZUS had *Luc.* XXII: 53. tot de Joden gezegd: *dit is uwe uur en de magt der duisternisse*. En JEZUS wilde daar door zeggen:

Het

Het is nu de tijd door mijn Vader bepaald, om aan zijn plan, namelijk mijne diepe vernedering, mijne opoffering door een gewigtig lijden voor zondaren, te beantwoorden; *dit*, *dit* is nu het uur van boosheid, het uur der duisternisse, dat verblinde zondaars door mijnen Vader worden toegelaten, om hunne helsche magt, mij op eene verschrikkelijke wijze te doen gevoelen. — Ware dit die bepaalde tijd niet, dan had ik alle middelen in mij zelven in den hemel en op aarde, om deze woede in een oogenblik te beteugelen, en hunne bloeddorstige handen te ontkomen,

Nog moet men hier ook vooral in acht nemen, het geen men vindt bij MATTHEUS en MARCUS, hoe JEZUS even voor zijn dood uitriep: *Eli Eli Lama Sabachtani*: dat is, *Mijn God, mijn God, waarom hebt gij mij verlaten?* Daar JEZUS nu in het zwaarste van zijn lijden, van zijnen Vader verlaten was, en hij, volgens zijn getuigenis, *zonder den Vader* niets kon doen, moet men daar uit dan niet met zekerheid afleiden; dat JEZUS als Verlosser, als Zaligmaker beschouwd, dat JEZUS in die ure, in die magt der duisternisse, zoo laag zoo diep vernederd was door den Vader, dat hij, *ik zeg als Verlosser beschouwd*, zelfs toen geene de minste magt had, om zijne Discipelen te bestūren of nuttig te zijn; en dat JEZUS daarom *voor* dien tijd, zijne Discipelen de nuttigste lessen gaf, voor hun tot den Vader bad, en zelfs afzonderlijk voor zijn' lieven SIMON en anderen, dat, dewijl de Satan hem in dien tijd van zijn zwaar lijden, zeer begeerd had te ziften als de tarwe, hun geloof dan toch niet zou ophouden?

3. Als wij nu het een en ander tot ons oogmerk te zamen trekken, dan moest die ure der Jooden en de magt der duisternisse niet al-

 leen

leen voor JEZUS, maar ook voor zijne discipelen enz. zeer geducht, ontzettend zijn. Althans de discipelen van JEZUS namen, bij de gevangenneming van hunnen Heer, de vlugt, — PETRUS ondervond dit ook in de zaal van KAJAPHAS, en JOHANNES verhaalt ons, H. XX: 19, dat de discipelen uit vreeze voor de Jooden, toen zij te zamen vergaderd waren, de deuren gesloten hadden. Hier komt bij, het geen wij te voren aanmerkten, dat JEZUS toen van zijnen Vader zoo verlaten was, dat hij hen als Middelaar niet kon beschermen.

Wij mogen ook niet denken, dat de discipelen in dien tijd, eenige pogingen hoe genaamd ook, hebben in 't werk gesteld, om JEZUS Koningrijk uit te breiden, want zij waren toen bij de meesten veracht, gehaat en werden achtervolgd, en die hun nog min of meer genegen waren, hebben hen zeker, zoo als het in zulke gevallen doorgaans gaat, in dien tijd zorgvuldig vermijd. Hunne droefheid, twijfelmoedigheid en ongeloof, deden hen hier niet eens aan denken, het was ook, volgens den wil van JEZUS, toen hun tijd nog niet.

De discipelen nu zouden echter, gedurende de diepe vernedering en dood van JEZUS, en men kan dit zelfs nemen, tot de plegtige uitstorting van den H. Geest, zich of te *Jeruzalem* of daar omstreeks, wel eenigen tijd op houden; doch daar zij allen, of meest allen, Galileërs waren, zich ook wel derwaarts begeven, en ook aldaar hun verblijf nemen, doch in die gevallen, dan moest de les van JEZUS *vs.* 36, hun omzigtigheid inboezemen. Daar zij te voren, volgens *Luc.* IX: 1—6, op hunne reizen, alleen ondernomen, om het Koningrijk Gods te prediken, niets moesten mede nemen; om dat zij door het bestuur van JEZUS, alles zouden genie-

ten,

Digitized by Google

ten, wat zij noodig hadden, zoo zoude het in die ure en magt der duisternisse niet zijn. Zij moesten zich daarom van geld en van andere noodwendigheden, van dit leven voorzien; want van hunne vijanden hadden zij dan zeker niets dan vervolgingen te verwachten, en hunne vrienden, die de zaak van JEZUS min of meer waren toegedaan, zouden hun, uit vreeze voor de Joden, ook in dien treurigen tijd in hunne huizen niet ontvangen, of hun eenige bewijzen van vriendschap durven betoonen.

En daar zij, of sommigen uit hen, (zeiden wij) wel eens, of meermalen eene reis zouden ondernemen, van *Jerusalem* naar *Galilea*, en terug, en dewijl het bekend was, dat in dien tijd het Joodsche land, als met roovers vervuld was, die voornamelijk den weg tusschen *Jeruzalem* en *Gallilea*, onveilig maakten, was het noodig dewijl zij het bestuur van JEZUS dan zouden missen, en daar zij derhalven als op hun zelve stonden, zich van een zwaard te voorzien; niet om daar door destijds het Evangelie voortteplanten, — aan die voortplanting zagen wij te voren, was *destijds* niet te denken, — maar om zich, als zij wierden aangevallen, te kunnen verdedigen; dit was althans noodzakelijk, om de roovers in ontzag te houden.

En hoe mogelijk was het in dien tijd, dat eenige Joden, hunne bittere vijanden, die anders geen roovers waren, zich die zoo onaangename omstandigheid zouden nuttig maken, om zelve de Discipelen van JEZUS aan te vallen, te dooden enz., daar zij zeker mindere gelegenheid toe hadden, wanneer de Discipelen van een zwaard, of van zwaarden voorzien waren.

En dit alles zoo beschouwende, komt ons de raad van JEZUS aan zijne Discipelen, zeer

 wijs

Digitized by Google

wijs, — het antwoord der Discipelen, die dien raad van JEZUS zeer wel begrepen, zeer geschikt — en 't weder antwoord van JEZUS, die toen zeer wel wist wat zij noodig hadden, als allergepast, voor.

VOORLEZING GEDAAN TE *Wolvega*, DEN 23 JULIJ 1817. IN DE VERGADERING VAN RING C, CLASSIS *Heerenveen*.

door

H. A. LIEUWENS.

Predikant te Oudehoutpade, *c. a.*

Hand. I: 11.

De boodschap der Engelen aan de Jongeren, welke in eene mengeling van aandoeningen, hunnen vertrekkenden Meester en Vriend nastaarden, is wel eene opzettelijke overweging waardig, om derzelver zoo mogelijk duidelijksten en eenvoudigsten zin te vatten, vooral nu *zij* aan verschillende verklaringen, en nog al eenigzins uit een loopende opvattingen onderhevig is.

In tekstsoorten tot welke ook deze stof behoort, komt het vooral op het *standpunt* aan, waarvan men uitgaat; hoe meer men zich in den geest der personen en des tijds verplaatst, hoe meer men doel zal treffen in den eigenlijken zin der uitdrukking. Het is zeker dit heeft zijne moeilijkheid, en van daar dan ook over deze en gelijksoortige plaatsen onderscheidene meeningen. Elk heeft zijne wijze van *zien*, vooral wanneer er geene nadere bepalingen in de woorden, omstandigheden der personen, plaatsen of tijden gevonden worden.

Wat

Digitized by Google

Wat intusschen den opgegeven tekst betreft, blijft hier altijd de vraag: *Wat moeten wij door Jezus wederkomst verstaan, en hoe kon dit ter leering en vertroosting vooral, der Apostelen dienen, die op het ontvangen berigt met blijdschap naar Jerusalem wederkeerden.* Vergelijkt het Slot van LUCAS Evangelie. Eer ik deze vraag beantwoorde, moet ik vooraf de verschillende hoofdverklaringen opgeven, en er tegen inbrengen, het geen dezelve als onvoldoende doet voorkomen.

I. Over het algemeen, denkt men hier bij JEZUS *wederkomst*, onbepaald aan 's Heeren komst *ten oordeele*, „Wij kunnen deze woorden niet anders verstaan, of moeten nog eene eigenlijke, heerlijke wederkomst van JEZUS verwachten, wanneer het teeken van 's menschen Zoon verschijnen zal in de wolken." HAMELSVELDS Overzetting op deze plaats. vergel. *Matth.* XXIV" De kracht der tegenstelling: *Gelijk hij henen voer alzoo zou hij wederkomen*, bevorderde deze opvatting, te meer ook, omdat er van 's Heeren wederkomst ten oordeele, in het Evangelie gesproken wordt, als van: *De komst des Zoons Gods, des Heeren.* Voor zoo verre hier aan eene persoonlijke wederkomst gedacht wordt, schijnt deze verklaring op de kracht der tegenstelling in den tekst te rusten, maar voor zoo verre men hier de Apostelen aan het toekomend oordeel doet denken, mist men zeker den zin der uitdrukking, neemt men iets aan het geen nog bewezen moet worden, en stelt zich aan zwarigheden bloot, uit het verband der geschiedenis ontleend, en niet wel voldoende op te lossen. Men kan dan, bij voorbeeld, toch altijd vragen: hoe eene voorspelling, welker vervulling eerst aan het eind der eeuwen plaats hebben zou, blijdschap in het hart der Jongeren kon

Digitized by Google

uitstorten, en welk een weldadig tegengift, tegen zoo vele moedbenemende bezwaren, er dan hier in voor hen, in het tegenwoordig tijdsgewricht, leggen zou? Het is waar, sommigen meenen, dat deze bedenking minder wezenlijk zij, om dat zij door eene andere bijzonderheid kan worden uit den weg geruimd, namelijk deze: daar de Apostelen en eerste Christenen, JEZUS wederkomst ten oordeele niet als zoo ver af beschouwden, kon de boodschap in het tegenwoordig geval, (indien men deze denkbeelden ook als die der Apostelen beschouwen mag) hen zeer wel vertroosten; het denkbeeld dan: JEZUS die weldra zoo zigtbaar als hij van ons opgenomen is, wederkomen zal om zijne en onze zaak te verdedigen, en om als Regter van *Hemel* en *Aarde*, openlijk zich te verklaren, kon dan den Apostelen ook wel blijmoedig naar *Jerusalem* doen wederkeeren. Dan wie gevoelt niet, dat deze gissing niet voldoende, en van waarschijnlijken grond ontbloot is? Behalven toch dat wij nergens, in het onderwijs des Zaligmakers, aanleiding vinden, om dit gevoelen van zulk eene vervroegde wederkomst des Heeren, in de Apostelen te planten, zoo hebben zij zelfs veel meer naderhand daartegen geijverd, verg. 2 *Petr.* III: 15. De gemaakte bedenking derhalven op de gedachte: dat de Apostelen hier door op het laatste oordeel gewezen te worden, zouden zijn vertroost, blijft eene wezenlijke bedenking, en nog niet opgeloste zwarigheid. Daar bij komt mijns bedunkens ook nog, dat wij in de geschiedenis der Apostelen, voor de uitstorting van den H. Geest, geene genoegzame bewijzen voorhanden zien, die ons zulke verlichte kundigheden omtrent den aard van JEZUS rijk, in hen mogen doen veronderstellen. Het is wel waar, naar mijn inzien, niet *Matth.* XXIV. maar

wel

Digitized by Google

wel *Hoofddeel* XXV. spreekt de Heiland van zijne wederkomst in het jongste Geregt; maar hebben de Apostelen dit dan zoo duidelijk verstaan, hebben zij dan hier hunne vooroordeelen afgelegd, of moesten niet veel meer al zulke onderrigtingen ter hunner teregtwijzing en bevestiging dienen, na de zending van den H. Geest?

Verder, door aan te nemen, dat de Apostelen, hier, aan JEZUS wederkomst ten oordeele gedacht hebben, slaat men geschiedenissen over, die veel meer hen konden vertroosten, namelijk: de uitstorting van den H. Geest, en de verwoesting van Stad en Tempel. Immers door beide toonde de Zaligmaker zijne heerlijkheid, door beide werd de zaak der Apostelen geschraagd, het Evangelie gepredikt, uitgebreid en bevestigd, en hunne vijanden beschaamd. Deze gebeurtenissen dus over te slaan, en zich op de verst afgelegene te beroepen, is meer onnaauwkeurig, minder juist. —

Daarom hebben dan ook anderen eenen anderen weg ingeslagen, en de vervulling der belofte in de *uitstorting van den H. Geest* gezocht, op deze wijze namelijk: dat men aannam, dat de Apostelen, bij dit berigt der Engelen, aan deze toekomstige gebeurtenis zouden hebben gedacht, dit stavende zoo als bekend is, onder anderen met *Joann.* XIV: 18, 19, 26, 28. Wat ook deze opvatting betreft hoe zeer het ook waar zij, dat JEZUS met den H. Geest, werkelijk tot de Apostelen is wedergekomen, kunnen wij evenwel den grond *hunner* verwachting geenszins daar in zoeken. Immers dan toch blijft altijd de bedenking over: of zij het zoo verstaan konden, en werkelijk hebben toegepast, gelijk *wij*, die met de hoofdgebeurtenissen, waarop het Christendom gegrond is, bekend zijnde, het toepassen kunnen en moeten? Is er

Digitized by Google

niet veel meer grond zelfs tot een tegenovergesteld vermoeden? Hoe toch konden de Apostelen, de belofte der Engelen in dezen zin verstaan, daar zij den Meester zelven niet verstonden, wanneer hij met hen over zijn aanstaande lijden en zijnen dood sprak? Hoe traag en onvatbaar waren zij, daar zij 's Heilands voorspelling niet konden toepassen, nu zij hem aan het kruis genageld zagen, en bij zijne opstanding door den Engel als met den vinger moesten gewezen worden, op JEZUS gezegde: „Ik ga U voor naar *Galilea*," En ook dit was voor sommigen onder hen nog niet eens voldoende, en deze menschen zullen dan hier de Engelen verstaan, blijkbaar in de toepassing op eene nog te verwachtene gebeurtenis, op de hoofdgebeurtenis van de bevestiging des Christendoms? Duidelijk werd er nog meer in de Apostelen hier toe vereischt; dan tot de toepassing van 's Meesters eigene voorspellingen op zijn lijden, dood en opstanding. Hoe traag hunne vatbaarheid hier in was, is overbekend. In het eerste geval kan men dus menschkundig nog zoo veel van hen niet verwachten. — *Wat betreft 's Heilands* omgang met de Jongeren na zijne opstanding, dezelve heeft blijkbaar deze verlichting met hen niet ten doel gehad; dit toch moest, om gemakkelijk te vindene redenen, voor het hooger onderwijs van den H. Geest bewaard blijven. Van daar dan ook dat zij, onmiddelijk voor 's Meesters Hemelvaart, nog vraagden: *Heere, zult gij in dezen tijd?* enz. *Hand.* I: 6. Waar uit men zien kan, dat de bedenking op de laatst gegevene verklaring gegrond is, op de mindere verlichting der Apostelen.

Men zou evenwel tegen de aangevoerde bedenking kunnen inbrengen: dat, in het voor ons lig-

liggend berigt der Engelen, flechts de hoofdinhoud zij opgegeven, en dat door eene nadere verklaring, de Apostelen in de toepassing der belofte onderrigt, met het uitzigt op de uitstorting van den H. Geest, blijmoedig wederkeerden. Dan behalven dat dit maar eene gissing is, waar uit niets dan een zeer twijfelachtig gevolg kan worden afgeleid, is zij zelfs van allen grond ontbloot. Of moesten dan de Engelen in weinige oogenblikken den Apostelen leeren, het geen de Meester, gedurende zijn verkeer met hen vooren na zijne opstanding, als te vroegtijdig beschouwd had, en als eene verborgenheid, voor welker duidelijke verklaring zij nog niet vatbaar waren? Wat het zakelijke betrof, daarvan waren zij onderrigt, reeds toen de Heiland tot hen, over eenen *anderen trooster in zijne plaats* sprak; maar den eigenlijken zin daarvan, en de wijze hoe, zouden zij eerst dan vatten, als zij dien ontvingen, en dan eerst moest al het te voren gezegde, krachtig op hen ter verlichting en overtuiging werken; de Trooster toch zou hun alles leeren en *indachtig maken*, wat JEZUS hun *gezegd* had. *Joann.* XIV: 26.

Welke redenen kunnen er al verder voor worden bijgebragt, dat dit nader onderrigt der Engelen, wezenlijk de onkunde en de vooroordeelen, welke in de bevatting dezer verborgenheid hun in den weg stonden, zou hebben opgeheven? Het is waar, de teregtwijzing des Engels bij het graf, *ziet hij gaat u voor naar Galilea, hij* heeft het u gezegd, was van veel invloed; maar dat onderrigt staat niet gelijk met het tegenwoordige; *daar* toch waren de gevlugtte wachters, de afgewentelde steen, het ledige graf, sprekende bewijzen ter opheldering van de zaak; *hier* waren de uitzigten donker, de Meester was uit hun gezigt vertrokken, en al-

alles wat hun beloofd was, was meer in het algemeen, zonder nadere bepaling: — *daar* was er eene oogenblikkelijke verwachting van den Heer zelven te zien, *hier* was verder uitstel, (en dezen tusschen-tijd van de Hemelvaart tot de uitstorting van den H. Geest kan men als eenen laatsten proeftijd beschouwen, om hen te bekwamen tot den post in welken zij geroepen waren, wanneer zij met kracht zouden zijn aangedaan uit de hoogte, en zij veel zouden moeten lijden om 's Heeren naam,); *daar* was het eene voorspelling thans niet meer regtstreeks strijdende met hunne aardschgezinde begrippen, *hier* ging het hunne bevattingen verre te boven. Dus is het van allen grond ontbloot, dat het berigt der Engelen, al ware hier eene nadere verklaring bij geweest, meer zou hebben uitgewerkt of moeten uitwerken, dan 's Heilands eigen onderwijs *Luc.* XXIV: 49. verg. *Hand.* I: 5, 6. Hoe weinig zij toch van die eigenlijke *belofte des Vaders* verstonden, blijkt uit het reeds aangehaalde *Hand.* I: 6. Immers de gedachte aan een aardsch Koninkrijk bleef hen bestendig bij. Daar het nu duidelijk is, dat de zending van den H. Geest, juist een bewijs voor een tegengesteld denkbeeld is, laat het zich niet in de Apostelen vereenigen, dat zij nog steeds aan een aardsch Koningrijk dachten, en duidelijke bevattingen van de zending van den H. Geest hadden. Had dit laatste nu geen plaats, dan konden zij ook niet vertroost worden, door deze aanstaande gebeurtenis, om dat zij dezelve niet hebben begrepen, niet konden verstaan en bevatten. Op het aangevoerde moet dan ook de bedenking, uit het nader onderrigt der Engelen ontleend, vervallen, de sprong in de verlichting der Apostelen zou dan ook te groot zijn, en wij blijven dan minder getrouw

aan

Digitized by Google

van hunne geschiedenis welke op dat hoofdpunt overal nederkomt: dat namelijk het onderscheid in het verstand en karakter der Apostelen voor- en na de zending van den H. Geest, zeer in het oogloopend is. Het resultaat van het beredeneerde is dan hier: ook waren de Apostelen niet daarom verblijd, om dat zij de belofte der Engelen duidelijk toepasten op het geen gebeuren moest op den Pinksterdag, dat konden zij niet doen, om dat zij er geene bevattingen genoeg van hadden.

Op het reeds aangemerkte gevoelt men, hoe weinig er voor eene derde verklaring pleit, waarbij men de Apostelen laat denken, *aan de verwoesting van Stad en Tempel*, den ondergang van den nog overgebleven luister van Israël; eene straf welke den Joden overkwam, niet zoo zeer om dat zij geroepen hadden: „ *Zijn bloed kome over ons en over onze kinderen*," maar om hunne verharding bijzonder onder de prediking der Apostelen, en de menigvuldige teekenen in den naam van JEZUS door hen gedaan. Het is wel waar, gelijk ik straks ook zal pogen aan te toonen: dat deze luisterrijke en voor het Christendom zoo zeer beslissende gebeurtenis, *een komen van* JEZUS, met regt kan genoemd worden. De Heiland zelf voor den Joodschen Raad en PILATUS, getuigt van zijne *komst op de wolken des Hemels en met kracht*, 't welk wij, door de nadere bijvoegsels en Dichterlijke voorstelling, niet wel anders, dan op *Jerusalem's* verwoesting kunnen te huis brengen; maar kon ook deze gebeurtenis, nog zoo ver in de toekomst, wel blijdschap in het hart der Jongeren hebben uitgestort? Naar den gewonen levensloop, moesten dan de meesten reeds overleden zijn, en, behalven dat, zullen de Apostelen, zeker het minst van allen hier aan hebben kun-

Digitized by Google

kunnen denken; alles toch wat de Heiland hier ooit van voorfpeld hebbe, hoe duidelijk bij de vervulling, was zeer onbepaald en ontoepasfelijk voor dezelve, en moest dat ook zoo niet wezen? Hoe, wanneer en met welke zigtbare teekenen? *dat wist niemand.* — *Niemand dan de Vader alleen!* Gewisfelijk konden dan de Apostelen daar zeker niet aan denken; eene gebeurtenis toch die zich ontwikkelen moest door kleinigheden en nietsbeduidende toevallen als 't ware, die voor den fcherpstzienden Staatkundige niet te vermoeden was, hoe, hoe toch konden de Apostelen, die te gemoet zien? en dan, daarenboven ter hunner vertroosting gebruiken? Hier toch zal een bijzonder onderrigt der Engelen weinig hebben kunnen afdoen.

De lezing door WETSTEIN en MICHAËLIS verdedigd: *Wat ftaat gij naar den hemel te zien, meent gij dat gij hem weder zult zien komen, gelijk hij heen gevaren is?* Hoe zeer de tekst ook dezelve dulde, is door deskundigen ook als ftrijdig met het verband der gefchiedenis, en dus onvoldoende verklaard: en zoo heb ik dan de gewone opvattingen, en het geen er tegen ingebragt kan worden, opgegeven. Ik moest nu nog opgeven, wat mij als het eenvoudigfte voorkomt, in het beantwoorden der vraag: *Wat moeten wij door* JEZUS *wederkomst verftaan, en hoe kon dit ter leering en vertroosting der Apostelen dienen, die op het ontvangen berigt blijmoedig naar Jerufalem wederkeerden*, verg. het flot van LUCAS *Evangelie.*

II. In het opgeven van den regten zin der belofte, in den tekst voorkomende, moet er wel degelijk onderfcheid gemaakt worden, tusfchen dat geen, *waarmede de Apostelen zich vertroost hebben*, en dat geen *waarin* wij *de vervulling der boodfchap zoeken moeten?* Het moet

Digitized by Google

onderscheiden van deze twee hier volstrekt in het oogloopende bijzonderheden, schijnt aanleiding gegeven te hebben, tot de verschillende en zoo zeer uit een loopende verklaringen. Middagklaar blijft hier altijd eene groote tusschenruimte, tusschen de nog niet genoegzaam verlichte Apostelen en den Christen, wien de daadzaken en gebeurtenisfen, waarop de uitbreiding en bevestiging des Christendoms gegrond is, bekend zijn; hier geldt ook: *de minste in het Koninkrijk der hemelen is meerder dan hij!* —

Twee vragen moeten dus hier beantwoord worden:

Vooreerst: Welke denkbeelden vervulden de Apostelen, toen zij op der Engelen berigt werden vertroost?

Ten tweeden: Waar en hoe werd nogthans de belofte vervuld, en hoe kan dit met het geloof en de blijdschap der Apostelen vereffend worden?

A. Stellen wij ons de Apostelen voor, als geene zuivere en opgeklaarde denkbeelden hebbende van het Rijk van hunnen Meester, daar hunne bevattingen te aardsgezind, te zinnelijk waren, zoo dat zij geenszins toekomstige gebeurtenissen, door welke JEZUS zijn Rijk, en zijne en hunne zaak wilde bevestigen en uitbreiden, konden doorzien; (en dat wij de Apostelen, in het tegenwoordig tijdsgewricht als zoodanig moeten beschouwen is buiten alle tegenspraak,) dan kon, op eene zeer eenvoudige wijze, het berigt der Engelen hen vertroosten, en blijmoedig naar *Jerusalem* doen wederkeeren, — dan hebben zij zekerlijk den Meester even zoo luisterrijk, zegenend en zigtbaar weder verwacht, als hij thans van hen vertrokken was, (zoo toch moet *ουτως* verklaard worden, wil men de tegenstelling in den tekst bewaren) en de-

deze verwachting was niet alleen genoegzaam om hen te troosten; maar zelfs in de tegenwoordige omstandigheden voor hen bijzonder geschikt, meer toch dan eene vingerwijzing op gebeurtenisfen, welker aard en natuur nog te hoog voor hunne aardsche denkbeelden was, of buiten dit nog te ver in het verschiet. Droefheid vervulde zeker bij 's Meesters vertrek van den Olijfberg, hunne harten, geen wantrouwen op zijne liefde, althans ingeval er zich in hen een enkele schijn van twijfeling mogt hebben opgedaan, wij kunnen en mogen dit toch niet op den voorgrond plaatsen, zonder hun hart te verdenken; maar verlegen stonden zij, nu zij zich op nieuw aan hun zelven zagen overgegeven. De afwezigheid van hunnen Heer moest hen zekerlijk in ongelegenheid brengen, waar tegen zij anders, in zijne tegenwoordigheid, of meer onmiddelijk opzigt, een waarborg hadden. JEZUS wijsheid en liefde voorzag hierin, kwam hunne zwakheid te gemoet, gaf hun een weldadig tegengift tegen deze hunne bezwaren, door hun hemelboden te zenden, die, zonder bepaling van tijd, of wijze, of nadere omstandigheden, tot hen van *eene wederkomst* van hunnen Heer spraken: *Hij zal alzoo wederkomen*. Zij zouden er dus even *zoo zeker* van overtuigd zijn als van zijn henen varen, en niet minder zegenend en luisterrijk. De toon op welken de Engelen spraken. Het laatste onderrigt van JEZUS, om zoo lang te *Jerusalem* te blijven, en vooral *Joann.* XIV: 2, 3. deed hen gelooven, dat deze wederkomst niet ver af kon zijn, de gedane belofte van eenen *anderen Trooster*, van de *belofte des Vaders*, van met *kracht uit de hoogte te zullen worden aangedaan*, deed hen groote gedachten koesteren van het geluk, 't welk hun bij die wederkomst zou te beurt vallen, en daar-

Digitized by Google

daarop konden zij dan verblijd naar *Jerusalem* terugkeeren, volhardende in de verwachting. Zij geloofden dus eene spoedige wederkomst van hunnen Heer, niet naar onze, maar naar hunne denkbeelden; meer was er in deze oogenblikken ook niet noodig, voor hooger onderwijs was het thans ook nog de tijd niet. Het onderrigt was kort, de belofte duidelijk en verstaanbaar genoeg, daar konden zij nu mede werkzaam zijn. Zij vonden er geene bezwaren in, die uit hunne minder geestelijke denkbeelden en vooroordeelen voortvloeijende, hunnen troost zouden kunnen verzwakken, — zij hebben hunnen Heer *spoedig*, *zigtbaar* en *zegenend* weder verwacht. Maar zijn zij dan nu niet in hunne verwachting bedrogen of misleid, daar zij toch nimmer den Meester in Persoon wederzagen? Misleid zijn zij zeker wel niet, de Engelen spraken van een wederkomen *alzoo*, *gelijkerwijs* enz. zij lieten bij dit berigt, de nadere verklaring en de toepassing in de bijzonderheden aan hen over. Hier toch was meer behoefte aan troost dan aan verlichting. De handelwijs was dus zeer menschkundig, de Apostelen waren voor het denkbeeld van 's Heeren wederkomst, zonder zijne persoonlijke tegenwoordigheid, nog niet vatbaar; en hoe menigmaal handelde JEZUS zelf, in zijn verkeer met hen, niet op dezelfde wijze? Hoe dikwerf stelde de Heiland iets in het algemeen voor, om dat eene nadere ontwikkeling der zaak nog te vroegtijdig of om andere redenen niet nuttig was, en ook dan was het gevolg wel eens, dat zij het verkeerd toepasten; men vergelijke de redenering *Joann.* VI. met de uitwerking op sommigen *vs.* 60, en het antwoord *vs.* 62. Hier wordt geene nadere ontwikkeling gegeven, en het gevolg was nu ook, dat velen hem verlie-

ten vs. 66. Een dergelijk voorbeeld zien wij, daar JEZUS op zee wandelende, door de overvarende Discipelen voor een Spook werd aangezien; door het antwoord van den Heiland, worden zij wel van hunne vrees hersteld, maar niet van hun dwaalbegrip gezuiverd. Het eerste was hier behoefte, het laatste zou op zijnen tijd wel te regt komen; zou men nu daarom moeten zeggen, dat de Apostelen misleid waren, om dat zij in hun bijgeloof aan spoken bleven, door een antwoord juist uit hunne eigene denkbeelden ontleend? Nu, even zoo min zijn de Apostelen hier misleid! Zij moesten vertroost worden, om gedurende den laatsten proeftijd standvastig en getrouw te blijven, zij moesten dus met JEZUS wederkomst bemoedigd worden, de toepassing daarvan konden zij op hunne wijze maken; genoeg, indien zij maar bleven vertrouwen op de belofte hun door de Engelen gedaan, het eigenlijke *hoe* daarvan, zou zich op zijnen tijd van zelf ontwikkelen, de Trooster, de H. Geest zou hun alles dan wel indachtig maken, alles wel nader verklaren; dat hooger onderrigt zou hen met een geheel ander oog doen zien, maar thans was dit zoo nog niet, hadden zij nog hunne eigene wijze van *zien* en *toepassen*. Zie daar, hoe de Apostelen zich konden vertroosten in hunnen geest, in hunne denkbeelden zich moeten hebben vertroost; ten zij men eene verlichting in hen veronderstelle, of de Engelen iets late zeggen, tot het welk wij geenen grond hebben.

B. Hoe is nogtans de belofte vervuld geworden, en hoe kan dit met het geloof en de blijdschap der Jongeren vereffend worden? Deze tweede vraag vloeit van zelf uit het gezegde voort; en de beantwoording daarvan is minder moeielijk. Waarin toch anders, dan in de uitstorting

ting van den H. Geest, indien des Heilands uitdrukkelijke verklaringen bij de *vervulling* beschouwd van eenige kracht zullen zijn. Maar op dat tijdstip eerst zagen de Apostelen in, dat zij te zinnelijk gedacht en verkeerde toepassingen van de belofte gemaakt hadden, toen zagen zij, wat de zaak zelve betrof, niet gedwaald, maar geenszins de wijze en de omstandigheden bevat te hebben, en hoe vaak is buiten dit niet meermalen zoo het geval met hen geweest? — Dan niet alleen kunnen en moeten wij op dezen grond redenerende, aan de zending van den H. Geest denken, maar ook aan alle de kennelijke bewijzen, welke zij gedurende hunne prediking ondervonden, van JEZUS zorg, liefde, uitredding en zijne krachtige bevordering van hun werk, zoo dat zij zich telkens konden en moesten herinneren: JEZUS is zigtbaar en zegenend voor ons wedergekomen? En wat verhindert ons, daar toch de kracht der belofte hier op moet nederkomen: JEZUS *zal voor de Apostelen, voor het Christendom zorgen, hij zal zijne en hunne zaak redden, handhaven en bevestigen*, om hier bij te denken aan *Jerusalems* verwoesting met hare gevolgen, aan de uitbreiding en bevestiging der Christelijke Kerk, en ook aan zijne wederkomst ten oordeele, waarna de Zoon, den Vader het Rijk in handen geven zal; indien wij maar zorgen, in geene dezer toepassingen, den grond van de blijdschap der Jongeren te zoeken. Dan toch is het meer dan speling, de belofte is veelbevattend, de Apostelen zagen er zoo veel in, als vóór hen noodig was, wij zien de vervulling in de voortplanting van het Evangelie, de bevestiging van de Christelijke Kerk, van het groote Pinksterfeest af tot nu toe, en aan het eind der eeuwen zal het gezien worden, wanneer de Zoon des

 men-

menschen in den *eigenlijken zin*, zal komen op de wolken des hemels om gerigte te houden.

De geheele zaak nu uit dit oogpunt beschouwd, levert dit denkbeeld op: De Apostelen dachten, bij het onderrigt der Engelen, aan geene bepaalde ophanden zijnde gebeurtenis, maar pasten dit op hunne eigene wijze toe, zoo dat zij er door vertroost wierden, en het is meer dan waarschijnelijk, dat zij naderhand het verkeerde hunner toepassing hebben ingezien. De kracht der belofte is des niet te min vervuld, in het zigtbaar bestuur van den Heiland; niet alleen voor de Apostelen, maar voor het Christendom in het algemeen, en het is er zoo ver van daan, dat wij de geheele vervulling reeds zouden hebben gezien, dat veel meer de afloop des tijds herinneren zal: JEZUS *kwam alzoo weder, gelijkerwijs hij henen voer.*

DE WARE VERDIENSTEN WORDEN STEEDS BELOOND.

Niets is gewoner dan de menschen te hooren klagen: dat ware verdiensten in deze wereld niet erkend, niet beloond worden! En evenwel is er niets onbillijker, niets dat de Voorzienigheid meer beleedigt, dan juist deze klagt. Van waar komt het, dat men deze spreuk van vele, anders verstandige lieden, hoort nazeggen? Daarvan, dat de menschen zelden een regt begrip, of *van verdiensten*, of van *belooning* hebben.

Wanneer iemand eenige schitterende hoedanigheden bezit, terwijl hem echter van den anderen kant onverdragelijke gebreken tot een onnut lid der Maatschappij maken; wanneer een ander zich eene menigte kundigheden heeft verworven, maar juist die niet, welke hij in

den

'UI

den staat waarin hij geplaatst is, en waarnaar hij, van der jeugd af, had behooren te streven, gebruiken kan en moest, wanneer een derde tot aan zijne mannelijke jaren, zoo buitenspo- rig op zijne gezondheid losstormt, dat einde- lijk het geheele werktuig bedorven is, en men hem nu zeer matig ziet leven; wanneer einde- lijk een vierde weinig kosten maakt, zoo dat men denken moest, dat zijn matig inkomen tot voldoening zijner behoefte genoegzaam is, maar het hem intusschen in de huishouding aan orde en opzigt ontbreekt, of zijne ligtgeloovig- heid hem in de handen van bedriegers doet vallen, en hij dus achter uit gaat en in schul- den geraakt, dan schreeuwt ieder van deze, dan schreeuwen hunne Vrienden: wat helpt het nu in deze wereld, een verstandig, geleerd, matig, zuinig mensch te zijn, men moet even- wel lijden, heeft geen rust, wordt miskend, vervolgd, teruggezet, gedrukt, bedrogen. —

Welk een onzinnig morren tegen God en de wereld! Beproef het, gij die u dus tegen de Voorzienigheid verzet! beproef het, laat ieder uwer schreden door wijsheid, opregtheid en eerlijkheid bestuurd worden! handel naar vaste grondstellingen, naar een verstandig plan, laat u noch door vooroordeelen, noch door het ge- praat der menschen daarvan af brengen! be- proef het, en zie of gij dan redenen zult heb- ben om u te beklagen. — Eerst dan wanneer gij u zoo gedraagt, hebt gij regt op belooning, en zij zal u ook niet ontgaan. Ontbreekt ech- ter iets aan een van deze stukken, zoo moet gij de gevolgen daarvan dragen, — en dat is zoo billijk als mogelijk. Wat voor *belooningen* echter begeeren de meeste menschen tot een prijs der verdiensten, die zij meenen te bezit- *ten?* — Vervulling van dwaze, ijdele wenschen,

Digitized by Google

middelen ter bevrediging hunner driften, — lof en roem van een nijdig gepeupel, achting en vleijerij van domme of ellendige menschen, die zelve verachting waardig zijn, en wier vriendschap men slechts daardoor koopen kan, als men zoo erbarmelijk wordt als zij zijn; genade, bevordering, verheffing tot zoogenoemde Eereposten van Grooten, die dikwijls geen gezond menschen verstand, veel minder begrippen hebben van ware verdiensten, die in hen niet wonen, die zij in anderen niet weten te schatten; een onafgebroken wellustig leven, zonder de zoo noodige specerije van kleine ongemakken. Ja, wanneer gij dit eischt, dan stem ik gaarne toe, dat ware verdiensten in deze wereld niet beloond worden.

Even zulke vooroordeelen en verkeerdheden, als die zijn, welke ons gewoonlijk dat gene berokkenen, wat wij ongeluk noemen, verhinderen ons ook alle middelen aan te wenden, om dit onheil van ons af te wentelen, als het eens daar is. Ontbreekt het ons aan geld, zoo overleggen wij eerst, of het ook voor onzen stand verpast, iets door den arbeid onzer handen te verdienen, even als of het niet duizendmaal eervoller ware, op een eerlijke wijs geld te verdienen, dan zonder verdiensten geërfde rijkdommen door te brengen. — En op dezelve wijze gedragen wij ons in andere dingen; onze levenswijs, onze woonplaats, onze verkeering, onze kleeding, — met een woord, alles kiezen wij, ons regelende naar de meening, naar de vooroordeelen van het hoog en laag gemeen, niet naar het gezond verstand, en hebben zelfs den moed niet iets daar aan te veranderen, hoewel wij ons dikwijls door een eenigen mannelijken stap, uit alle verlegenheid zouden kunnen redden.

Wij oordeelen naar gezag, niet naar eigen klaar

klaar inzien, laten ons van philosophische, politieke, mijstieke Kwakzalvers als kinderen aan den band leiden, gebruiken ons gezond verstand niet, en zoo dikwijls als wij ons bedrogen vinden, klagen wij, niet over onze ligtgeloovigheid, onze zwakheid, maar over de bedriegers, die wij ons zelven in de handen leverden.

Wij prijzen en schatten de menschen, niet naar hunne innerlijke waardij, maar naar de som der uiterlijke voordeelen, die zij ons doen toekomen, en naar de mate van den voorrang, dien zij ons meestal uit bijoogmerken uiterlijk geven; met God integendeel handelen wij geheel anders. Wij vergeten Hem, wanneer Hij ons dagelijks weldaden bewijst, wanneer het ons wel gaat, maar zoo dra ons onze dwaasheid in het ongeluk gestort heeft, dan nemen wij onze toevlugt tot den Schepper, klagen, kermen en willen Hem als dwingen, ons te helpen.

Eindelijk wij verstaan de kunst niet, het ware geluk te smaken. Voor den verstandigen, Godsdienstigen man, is er zelfs in deze wereld, oneindig veel te genieten; gevoel van zijne inwendige waardij, rust van het geweten, der gezondheid van ligchaam en ziel, de beschouwing der schoone natuur, de omgang met wijzeren en beteren, die ons niet vleijen; de overtuiging van nuttig te zijn; in den kleinen, gezelligen huisselijken kring iets goeds te verspreiden — met een woord! geluk, vreugde, genot en belooning van ware verdiensten. — Daarom laat ons wijs en deugdzaam worden, en wij zullen gelukkig zijn!

EDELE STANDVASTIGHEID.

LA VAQUERIE, was eerste Voorzitter van het Parlement te *Parijs*, onder LODEWIJK DEN XI, die

Digitized by Google

die zich door aanmatiging van eene onbepaalde magt, bij iedere gelegenheid als een tiran kenmerkte.

Eens gaf LODEWIJK zeer onregtvaardige bevelen, die het Parlement weigerde bekend te maken, om dat dit tegen hunne pligten jegens den Staat en hunne waardigheid streed. Naauwlijks hoorde hij dit, of hij eischte onder de sterkste bedreigingen, van zijn Parlement, de spoedigste en onbepaalde onderwerping aan zijne bevelen. Toen ging LA VAQUERIE, in gezelschap van vele andere Raden, allen in plegtige Staatskleederen, naar LODEWIJK, en stelden hem op eene mannelijke wijze de inbreuken voor, die hij maakte, zoo wel op de wetten, als op de regten des Parlements. „Wij, zeide hij, wij dienen den Staat, en niet de willekeurige magt. Uitvoerders der wetten zijn wij, maar geen uitvoerders van magtspreuken tegen de wetten. Sire! gij hebt de keus, of gij trekt de gegevene bevelen in, of wij leggen hier allen onze Ambten neder. Brave mannen willen liever, eer zij werktuigen van openlijke onregtvaardigheid worden, in hunne eenzaamheid terugkeeren, om daar het Vaderland, dat zij verder niet helpen kunnen, hunne tranen te wijden.”

Zulk eene standvastigheid had LODEWIJK van zijne Raden niet verwacht. De waardigheid, waarmede zoo vele edelen voor hem stonden, de plegtige ernst waarmede hun President sprak, had het gevolg, dat het hem ging, gelijk het alle Tirannen gaat, wanneer zij onverwacht grooten tegenstand vinden; — hij trok de gegevene bevelen in, ja, weggesleept door den indruk die hunne standvastigheid op hem maakte, ging hij nog verder, hij prees hen, en verzocht, dat zij met dezelfde trouw in de handhaving der Geregtigheid zouden voortgaan, en zwoer, hun nooit

we-

weder een bevel te zenden, dat zij met geen goed geweten bekrachtigen, en uitvoeren konden. — Dat hij zijnen Eed echter niet hield, leert ons de Geschiedenis.

Wie ziet hier niet wat Ministers en Raden vermogen, zoo dra zij regtschapen en eenstemmig zijn. LODEWIJK nam de proef, of hij deze brave lieden door dreigingen kon over staag werpen, en geloofde dat die proef niet mislukken kon. — Wee hunner, voor het vervolg, zoo die proef gelukt ware! Toen hij echter zag, dat zijne bedreigingen het tegengestelde uitwerkten, liet hij even zoo spoedig af, als hij aangevallen was.

Heil het Land, waar de Raden brave menschen zijn. —

BIJZONDERHEID UIT DE VIJFTIENDE EEUW.

Terwijl Paus PIUS DE IIDE de Europesche vorsten aanzettede, om de nieuwe beheerschers van *Konstantinopel* te beoorlogen, schreef hij tevens aan MAHOMED DEN TWEEDEN eenen brief, waarin Zijne Heiligheid zich onder andere op deze kenmerkende wijze heeft uitgelaten: — Eene geringe zaak kan u den grootsten, magtigsten en beroemdsten van alle thans levende menschen maken. Vraagt Gij, welke die kleinigheid is? Zij is noch moeijelijk te vinden, noch verre te zoeken, men vindt ze overal. Zij is een weinigje water waarmede Gij gedoopt moet worden, als Gij dat gedaan zult hebben, dan zal er in de gansche wereld geen vorst zijn, die u in roem overtreft, of in magt u gelijken kan. Wij zullen u dan tot keizer der Grieken en van het Oosten benoemen... en gelijk onze voorgangers, STEPHANUS, ADRIANUS en LEO, tegen BAISTULPHUS en DESIDERIUS, Koningen van het *Longobardische Rijk*, PEPIJN en KAREL DEN GROOTEN tot hulp geroepen, en toen zij zich

Digitized by Google

van de dwingelandij verlost zagen, het bewind van de Grieken tot die verlossers zelve overgebragt hebben; zoo zouden ook wij in de aangelegenheden der kerk uwe bescherming gebruiken en de bewezene weldaad beloonen.

PII secundi pontificis maximi, ad illustrem Mahumetem, Turcorum imperatorem, epistola. Tarvisii, Ger. de Flandria 1475. in 4to. fol. IV et V.

HET VASTEN GEMAKKELIJK GEMAAKT.

Reeds sedert de vierde Eeuw, verligte men het vasten, door het geloof, dat een *vogel* een *visch* was. Er stond namelijk in den Bijbel: op den vijfden dag zeide God: dat de wateren overvloedig voortbrengen zouden een gewemel van levendige zielen en het gevogelte, dat boven de aarde vliegen zoude. Hieruit besloot men, dat visschen en vogels eenerlei oorsprong hadden, dus waren de vogels ook een geoorloofde spijs in de vasten. Verscheidene Kerkvaders waren ook van deze gedachten, en de Monniken zelfs van de strengste ordes, aten op vastendagen welgebradene Patrijzen en Fazanten. Het Concilie van *Aken* bepaalde eindelijk in 't jaar 817 wederom, dat de vogels geen visschen waren, maar langen tijd stoorde men zich hier aan niet. Thans nog eeten de Spanjaards en Portugezen in de vasten den kop, de vleugels, den hals en beenen van vogels van allerlei soort, slechts het lijf wagen zij niet te eten. Waarom? weet men niet.

RAAD OM VAN ZIJNE VIJANDEN NUT TE TREKKEN.

De beroemde PLUTARCHUS geeft hiertoe deze vier middelen op: 1. *Zwijgen.* 2. *Hen goed te doen en hunne verdiensten te roemen.* 3. *Hen te overtreffen.* 4. *De deugd op onze zijde te hebben.*

HET

HET SNEEUWKLOKJE, BIJ ONS GENAAMD HET NAAKTE MANNETJE.

(*Naar het Hoogduitsch.*)

Ik zing thans een bloempje
Eenvoudig en ſchoon,
Het wit van de Lelie,
Verſpreidt het ten toon.

In ootmoed omſluierd
Hoe ſtil wast het niet,
Daar 't aan ons, van d'onſchuld
De beeldtenis biedt.

En ſchoon nog de koude
De groeijing verdooft,
Toch heft reeds dat bloempje
Het jeugdige hoofd.

Maar eer Filomele
Doet hooren zijn lied
Is 't bloeijen van 't bloempje
Ook reeds al geſchied.

Hoe praalde 't niet helder,
Hoe was 't niet mijn luſt!
Daar wenkte de Lente,
En 't ijlde tot ruſt.

O Bode der Lente,
En liefelijker tijd!
Bij 't ſtuiven der vlokken
Is dit u gewijd.

Och wierd eens ons leven,
Zoo rein en zoo klaar;
De menſch was een Engel
De Hemel reeds daar.

OP

Digitized by Google

OP DEN GROOTEN GEDENKDAG, VAN HET DERDE EEUWFEEST DER HERVORMING, DEN 31 OCTOBER 1817.

Plegtig gevierd door geheel Nederland, den 2 November 1817.

Als na een nacht van slaaffche banden,
Het licht der vrijheid glansrijk blinkt,
En om de vrije hals en handen,
Geen ijzere boei meer vreeslijk klinkt,
Hoe vrolijk ziet men 't licht dan dagen,
En 't lied blijft van den dag gewagen,
Den dag der redding van 't verdriet!
Zoo lang zelfs nog regtaarde Zonen,
Den vrij geftreden grond bewonen,
Vergeet men dien gedenkdag niet.

Meer heerlijk zal die dag ons wezen,
Als na een nacht van duisternis,
De zuivere Godsdienst blij herrezen,
Weer zalig voor de harten is;
Als 't hart in bijgeloof verzonken,
Thans in gewetensdwang geklonken,
Weer zuiver, vrolijk adem haalt,
En in dat hart van 's Hemels bogen,
In spijt der Hel en Priesterlogen,
Het godlijk licht der waarheid ftraalt.

Die dag, men zag hem heerlijk rijzen,
In 't lieflijkst glansend morgenrood,
Toen LUTHER zuivere hemel-fpijfen,
Aan 't dwalend hart tot laafnis boodt,
Toen na een nacht van eindeloos treuren,
Die 't Christen hart van fmart deed fcheuren,

Een

Een ZWINGLIUS Gods waarheid ſprak,
Bij 't volk in Rome's dwang geklonken,
In 't drieste bijgeloof verzonken,
Dat ſmartlijk knellend juk verbrak.

Ja, 't was voor driemaal honderd jaren,
Na eeuwen dwaling en verdriet,
Gekend, door jammren en gevaren,
In JEZUS Kerk en rijksgebied,
Als d'ijzere dwang, die 't menschdom plaagde,
Toen Wijnmaands laatſte morgen daagde,
Door kracht van God, in 't niet verzonk;
Voor 't menschdom 't licht van heil en leven,
Hervorming, die de Hel deedt beven,
Aan *Duitschlands* kimmen ſchittrend blonk.

Maar bloedig zag men 't ſpoor hier banen,
Door martelvuur en moordſchavot,
Een ſmartelijk ſpoor van bloed en tranen,
Doch blij voleind in 't heerlijkst lot;
Een HUS, moest ja, als offer ſneven,
Doch zalig, in een beter leven,
Draagt hij daar d'eerkroon voor zijn moed;
En duizenden van martelaren,
Verzegelden met vreugdgebaren,
Gods zalig heilwoord met hun bloed.

Zoo ſtreden ook de vrome Vadren,
Van Spanje en Rome's dwinglandij,
Zich, blij omkranst met laauwerbladren,
Na tachtig bange jaren vrij.
Het kruis geloof, verlost van banden,
Werd kracht en leus aan Bato's ſtranden,
En Neêrland, door Gods Geest verlicht,
Zag JEZUS leer, bevrijd van dwalen,
Op menſchen-leering zegepralen,
De Godskerk op zijn grond geſticht.

Wie

Digitized by Google

Wie voelt zich 't hart van dank niet gloeijen?
  Voor hem, wiens eerdienst bij ons is,
Die 't Christen hart van zonden boeijen
  Verlost, naar zijn beloftenis;
Die ons door d'Evangelie boden,
Tot licht en heil en vreugd laat nooden,
  Ons Godlijk leert en vriendlijk leidt;
Die 't woord van 't kruis, als kracht van 't leven,
Ons heeft tot zekeren gids gegeven,
  En onder ons zijn rijk verbreidt.

O dat wij dezen dag hem danken,
  Hem prijzen, die verheerlijkt leeft,
In onze schaam'le Jubelklanken,
  Een gunstig welbehagen heeft!
Daal geest van God! daal in ons midden,
Beziel ons danken en ons bidden,
  En 't loflied voor Gods grooten Zoon.
Zoo roer dit Feest de Christen scharen,
Die JEZUS zuivre leer bewaren,
  Met dankbre harten, voor Gods troon. —

De leer van 't kruis, verlicht' de Landen
  Van 't Noorder punt, tot Ganges boord,
Daar waar aan de Overzeesche stranden,
  De Zon aan 't Zuider aspunt gloort! —
Koom dag van heil! dat Abrams Zonen,
Met de Afgodsdienaars zamen wonen;
  Niet meer verblind door valschen schijn,
Wen alle knie, voor God gebogen,
Hier JEZUS grootheid zal verhoogen,
  En d'aarde een Tempel Gods zal zijn. —

Amersfoort, Nov. 1817. S....

Ontvangen 6 Maart 1818.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

PROGRAMMA

CERTAMINIS LITERARII, A RECTORE ET SENATU ACADEMIAE LUGDUNO-BATAVAE, D. IX MENSIS FEBRUARII A. CIƆIƆCCCXVIII.

INDICTI.

Rector et Senatus Academiae Lugduno-Batavae ex Augustissimi Regis decreto d. 11 mensis Augusti A. CIƆIƆCCCXV, N. 14, omnes Academiarum Belgicarum Cives et Athenaeorum alumnos in annum sequentem ad certamen literarium invitant et evocant, et propositas a singulis Ordinibus Academicis quaestiones promulgari jubent.

Quaestiones ab ORDINE PHILOSOPHIAE THEORETICAE ET LITERARUM HUMANIORUM propositae hae sunt:

I.

Quaeritur, an Rationis rectae usu et auctoritate evidentissime effici possit, animos esse immortales? Quod si fieri possit, porro quaeritur, cur multi Gentilium incerta potius spe, quam firma animi persuasione nixi fuisse videantur?

2da.

Explicetur ratio mutati Hebraeorum ingenii post reditum e captivitate Babylonica, et praecipuae hujus mutationis causae indicentur.

OR-

Digitized by Google

ORDO MEDICORUM proponit sequentem quaestionem:

Quaeritur sententiarum, quae Anatomicis, tam antiquioribus, quam recentioribus de Arteriarum structura fuerunt, Historia Critica; porro Pathologica morborum, qui iisdem accidunt, explicatio, in penitiore structurae cognitione fundata: denique hujus notitiae usus, cum in curandis illis morbis, tum in nonnullis operationibus Chirurgicis.

ORDO JURIS-CONSULTORUM:

Exponatur de eo, quod Jus Publicum et Prudentia Civilis praecipiant de recipiendis exteris advenis, et exterorum, in Civitate commorantium, jure?

ORDO THEOLOGORUM:

De Athenagorae vita et scriptis exponatur, atque in ejus doctrinam de Religionis Christianae Capitibus, quae attigit, inquiratur.

ORDO DISCIPLINARUM PHYSICARUM ET MATHEMATICARUM has sequentes proponit Quaestiones:

E PHYSICA.

Quaeritur descriptio Historiae inventionis Penduli Compensatorii, ut et expositio ejusdem Penduli Theoriae in universum spectatae?

E MATHESI.

Si Sphaera, cujus radius aequat unitatem, dividatur in tres partes concentricas, in sphaeram igitur et duos annulos sphaericos, omnes partes ejusdem capacitatis; quaeritur punctum, e quo tres harum sphaerarum diametri, in linea horizontali positae, conspiciuntur sub aequali magnitudine apparenti, et hinc methodus, figuras ad speculi cylindrici atque conici usum delineandi.

Digitized by Google

EX ASTRONOMIA.

Quaeritur descriptio Instrumenti Æquatorialis, atque explicatio usus, in quem adhiberi solet.

EX HISTORIA NATURALI.

Elaboretur Historia, et in ea accurata descriptio, viginti ad minimum plantarum indigenarum, in qua singulae partes ad legem regularum, a Linnëo in Philosophia Botanica propositarum atque a Willdenowo *emendatarum, sunt definiendae.*

E CHEMIA.

Per Analysin determinentur principia, cum proxima, tum remota, duorum corporum vegatabilium, quorum alterum ex materia alimentari, altorum ex materia medica est desumendum.

Commentationes Latina tantum oratione conficiendae et alia quam auctorum manu describendae, ante diem 1 Novembris hujus anni mittuntor ad Virum Clarissimum C. EKEMA, Academiae Actuarium, ita ut nullis ab Academiae parte faciendis expensis detur locus. Lemmate autem omnes inscribendae, iisque adjungendae sunt schedulae obsignatae, Auctorum nomina continentes, eodemque in exteriore parte lemmate insignitae.

Universa vero concertationis ineundae et dijudicandae ratio cognosci potest ex, Decreto Regis, supra dicto, Art. 205—213.

LEIJDEN.

Den 7den Maart 1818. De Hooggeleerde Heer J. C. B. BERNARD, beroepen tot gewoon Hoogleeraar bij de Medifche Faculteit aan de Univerfiteit alhier, heeft op heden die waardigheid aanvaard, met het houden eener redevoering: *de ratione Hippocratica, nostra non minus, quam Boerhavii aetate, commendanda d. i. Over de Hippocratifche Geneeswijze, als in onzen leeftijd*

 niet

niet minder; dan in dien van Boerhave, aanbevelenswaardig.

UTRECHT.

Den 12den Maart werd tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd, de Heer H. J. ROIJAARDS, van *Utrecht*, Zoon van den Hoog Eerw. Heer H. ROIJAARDS, Theol. Doct. en Profr. aan deze Akademie, na in het openbaar loffelijk te hebben verdedigd, zijne *disputatio inauguralis, de altera Pauli ad Corinthios epistola, et observanda in illa Apostoli indole et oratione.*

Den volgenden dag verkreeg dezelfde waardigheid, de Heer N. C. KIST, van *Bommel*, Zoon van wijlen den Wel Eerw. Heer J. G. KIST, in leven Predikant aldaar, na insgelijks met lof te hebben verdedigd zijne *disputatio inauguralis, de commutatione, quam, Constantino M. auctore, societas subiit Christiana.*

SCHOOL-NIEUWS.

ZUTPHEN.

Den 2den Maart 1818. Heden voormiddag ten elf ure, is de halfjarige Promotie van ons Latijnsch en Grieksch Gijmnasium, als naar gewoonte in de Luthersche Kerk gehouden. Na eene korte prolusio van den Rector, den Wel Ed. zeer gel. Heer J. LENTING, werden op de onderscheidene klassen der oude talen, prijzen van naarstigheid gegeven, aan de verdienstelijke Leerlingen C. H. VAN HERWERDEN JR., J. H. M. VAN KERKWIJK, W. J. SWAVING, A C. VAN ELDIK THIEME, P. EVEKINK, D. EVEKINK, A. HISSINK, H. K. S. SNETHLAGE, J. L. C. VAN ESSEN, en D. J. E. VAN LÖBEN SELS, van welke de achtste

en

en negende, tevens van de zesde tot de vijfde klasse werden bevorderd.

Op de klasse der Wiskunde was de prijs weggedragen door P. EVEKINK, op die der Fabelkunde door A. C. VAN ELDIK THIEME, op die der Geschiedkunde door C. H. VAN HERWERDEN JR., en op die der Aardrijkskunde door W. J. SWAVING. — Na dat alle deze Leerlingen hunne dankbetuigingen voor de behaalde prijzen hadden afgelegd, hield de Wel Eerw. zeer gel. Heer G. DE SERIERE, Predikant bij de Walsche Gemeente ter dezer Stede, en Leeraar in de Geschied en Aardrijkskunde, eene plegtige redevoering in de fransche taal, over de oorzaken en de Staatkundige en Zedelijke gevolgen van den ondergang van het Romeinsche rijk, in het Westen.

Een welbezet orchest, bragt niet weinig toe, tot de opluistering dezer plegtigheid, die ten algemeen genoegen is afgeloopen.

'S GRAVENHAGE.

Den 2den Maart. Heden werd alhier de halfjarige promotie der Latijnsche Schooljeugd gevierd, drie zeer verdienstelijke Jongelingen J. R. VAN MAANEN, L. ASSER en P. E. PIEPERS, naar de Akademische lessen bevorderd, hielden hunne Redevoeringen: *de Claudio galeno; de c. cilnio Maecenate; de vita et rebus gestis Pisistrati*: welke wegens hunne vorderingen niet alleen in de Latijnsche en Grieksche talen, maar ook in de Geschiedenis, Fabelkunde en Mathematische Wetenschappen, met eenen buitengewonen prijs vereerd werden. De tweede dezer Jongelingen, L. ASSER, ontving ook eenen Griekschen prijs.

Van de onderste orde der eerste klasse, naar de bovenste orde dier klasse werden bevorderd, en met prijzen van naarstigheid begiftigd, W. A. G. VAN MAANEN en C. LE CLERCQ, welke korte

Digitized by Google

redevoeringen hielden, *de Actio Lyncero Sannazario; de Lycurgo*. Getuigſ[redacted]ften op deze orde werden gegeven: voor de Geſchiedenis, Fabelkunde en Mathematiſche Wetenſchappen aan W. A. G. VAN MAANEN, voor de Geſchiedenis en Fabelkunde aan W. J. G. SIJPKENS en H. A. C. CHAIS, voor de Matheſis aan G. LE CLERCQ.

In de tweede klasſe werden prijzen gegeven: aan F. DE GREVE, eenen buitengewonen, en eenen gewonen aan J. M. VAN MAANEN. Getuigſchriften ontvingen voor de Geſchiedenis, Fabelkunde en Matheſis F. DE GREVE, welke boven anderen zeer had uitgemunt: voor de Geſchiedenis en Fabelkunde W. ONDERDEWIJNGAART CANZIUS, J. M. VAN MAANEN en J. MESKER.

In de derde, prijzen aan J. SCHELTEMA, P. A. TENGBERGEN en A. DE JONG, aan welke insgelijks getuigſchriften overhandigd werden, voor de Geſchiedenis, Fabelkunde en Matheſis, benevens aan C. VAN DER BREGGEN PAAUW, welke zich bij uitſtek op de Matheſis had toegelegd, voor de Geſchiedenis en Fabelkunde aan P. A. VAN SLINGELANDT.

Op de bovenſte orde der vierde klasſe werden prijzen gegeven aan F. TH. TH. DE RIEMER, een buitengewonen, en gewone aan C. J. J. BORST en C. F. J. LIJHERRS, getuigſchriften voor de Geſchiedenis, Fabelkunde en Matheſis, aan F. TH. TH. DE RIEMER en H. V. VAN WESELE SCHOLTEN, voor de Fabelkunde en Matheſis aan C. J. J. BORST, voor de Matheſis aan C. F. J. LIJHERRS.

Op de onderſte orde dier klasſe een prijs aan J. A. VAN DER BURGH, getuigſchriften voor de Geſchiedenis, Fabelkunde en Matheſiss aan J. A. VAN DER BURGH, voor de Geſchiedenis en Fabelkunde aan J. BRINKMAN.

Op de vijfde klasſe een buitengewone prijs aan TH. G. J. JUIJNBOL, een gewone aan H. COLLOT

D'ES-

Digitized by Google

D'ESCURIJ, welke, benevens A. C. DE MEIJIER, getuigschriften voor de Aardrijkskunde en Mathesis ontvingen.

Op de bovenste orde der zesde klasse prijzen aan A. J. TH. DE BORDES, J. TH. A. VAN MAANEN en S. POLAK, getuigschriften voor de Aardrijkskunde en Mathesis, aan A. J. TH. DE BORDES, voor de Mathesis aan P. QUANT, J. TH. A. VAN MAANEN en S. POLAK.

Op de onderste orde dezer klasse, prijzen aan M. A. G. VORSTMAN, H. A. VAN DER KEMP, H. A. R. VOSMAER en O REPELAER, getuigschriften voor de Aardrijkskunde en Mathesis aan M. A. G. VORSTMAN, voor de Mathesis aan H. A. VAN DER KEMP, A. G. C. ALSCHE, H. REPELAER en H. A. R. VOSMAER.

Deze plegtigheid is tot groot genoegen van eene zeer aanzienlijke menigte toehoorders afgeloopen. Dezelve werd met Muziek geopend, afgewisseld en gesloten.

L E IJ D E N.

Den 3den Maart 1818. De promotie en prijsuitdeeling aan de Leerlingen der Latijnsche *Schole* had alhier heden plaats. De verdienstelijke Leerlingen J. A. DE FREMERIJ, H. A. VAN DER PALM, W. DE HAAN en N. D. SCHOTSMAN, werden met prijzen beschonken, en tot de Akademische lessen toegelaten. De onderwerpen, door deze Jongelingen in hunne redevoeringen behandeld, waren de volgende: de eerste redende *de literarum studio Militi quoque utilissimo*; de tweede: *de Ferdinando Cortesio*; de derde: *de Patriae caritate*; en de vierde: *de Themistocle.*

Vervolgens werden op de overige klassen aan de volgende Leerlingen prijzen uitgedeeld, en door hen daar voor op de gewone wijze bedankt, te weten: aan S. J. RAU, die tevens ook eenen tweeden prijs ontving, voor zijne vorderingen in de

Wiskunde; aan J. F. VAN BEMMELEN, wegens betoonde vlijt in de Wiskunde; aan M. S. VAN DER DOES, G. S. HUIGENS, F. STOKHUIZEN, D. F. SIEGENBEEK, G. SURINGAR, J. H. DUSAAR, E. H. RENGERS, E. L. RENGERS in de Wiskunde, J. VORTMAN en J. BAART.

B O L S W A R D.

Den 23sten Jan. 1818. Op heden had alhier het halfjarig examen der Latijnsche Scholen plaats. Na eene gepaste aanspraak van den Rector, den Wel Ed. zeer gel. Heer S. W. SCHIPPERS, begon het onderzoek naar de vorderingen der Leerlingen, in de Latijnsche en Grieksche talen, vervolgens in de oude en nieuwe Geschiedenis, oude en nieuwe Aardrijkskunde, en voorts in alle die vakken der wetenschappen, welke volgens de thans plaats hebbende verordeningen op de Latijnsche Scholen, onderwezen worden.

Dit onderzoek tot genoegen afgeloopen zijnde, werden tevens bij deze gelegenheid met lof bevorderd, de veel belovende Jongelingen M. M. SCHIM VAN DER LOEFF, van de vierde tot de derde klasse, en F. H. BURGHGRAEF, van de vijfde tot de vierde klasse.

H A R L I N G E N.

Den 12den Febr. 1818. Heden geschiedde hier het gewoon Winter-examen der Latijnsche Schooljeugd. De Praeses der Schoolarchen, de plegtigheid met eene gepaste aanspraak geopend hebbende, werden de Leerlingen in de onderscheidene klassen, door den Rector en den Conrector, op eene doelmatige wijze ondervraagd, ten einde van hunne vorderingen, zoo in de Grieksche en Latijnsche talen, als in de Geschiedenis, de Wiskunde enz. eenige proeven te geven.

Tot algemeen genoegen liep dit onderzoek af, waar op deze plegtigheid, met zeer treffen-

de

de en ter zake dienende aanspraken en opwekkingen, besloten werd.

JOURE.

Den 5den Maart. Sedert een aantal jaren, was ook aan deze plaats het voorregt van eene Latijnsche School toegestaan; doch door een zamenloop van omstandigheden en den drang der tijden, was die School hier als 't ware verstorven. Maar een besluit van Z. M. onzen Koning, heeft dezelve in het leven terug geroepen, in gevolge van het welk de Predikant der Gereformeerde Gemeente alhier, Ds. P. KOUMANS BROUWER, door de Heeren Curatoren der Latijnsche School op dit vlek, hier toe geauthoriseerd door Zijne Excellentie, den Heer Commissaris Generaal voor het onderwijs enz. en aan dezelve door den Heer Gouverneur van *Friesland* medegedeeld, tot Rector verkozen is; die dezen post ook volvaardig heeft aangenomen.

HINDELOOPEN.

Den 19den Februarij 1818. Heden morgen, had alhier na voorafgegane bekendmaking, op het Raadhuis dezer Stad, in tegenwoordigheid van een aantal menschen, ook uit andere plaatsen, het halfjarig School-Examen der Latijnsche Schooljeugd plaats.

Nadat de Rector H. A. FERF, deze plegtigheid geopend had, met een verslag van den voortgang der Latijnsche School alhier, werden door H. H. Curatoren de Premien uitgereikt, aan HEIJE FEKKES, in de vijfde klasse, tweede orde, aan JELLE FEKKES, in dezelfde klasse, terwijl de verdienstelijke Jongelingen, D. H. KOOSJEN, P. A. BUMA en T. W. HESSELS, elk een blijk van weltevredenheid over hunne gemaakte vorderingen en braaf gedrag ontvingen. Zijnde bij dit Examen ook onderzoek gedaan, naar de vorde-

Digitized by Google

deringen in de Aardrijks- Geschied- en Wiskundige beginselen, en wordende deze plegtigheid geëindigd met het doen van *gratiarum actiones.*

ZWOLLE.

Den 20sten Februarij. Heden middag heeft hier de gewone Promotie der Latijnsche Scholen plaats gehad. Na eene korte voorafspraak van den Rector G. LEEN, beklom de Præceptor F. VAN DER DUSSEN, aan wien het onderwijs in de Aardrijkskunde is opgedragen, het spreekgestoelte en hield eene zeer gepaste redevoering: *de summa Geographiæ utilitate.* Toen de Heer Præceptor geëindigd had, hield de uitmuntende Jongeling E. T. SCHAEPMAN, tot de Akademische lessen bevorderd, eene korte redevoering *de hominis natura.* Voorts op de tweede klasse met een prijs van naarstigheid beschonken C. LECK VAN DER VEGT, en zijn uit onderscheidene klassen met prijsen naar hoogere bevorderd: de Jongelingen P. G. RAMAER, H. J. VAN DER WIJCK, H. DAMMAN, en A. VAN HOBOKEN, welke alle op eene bevallige wijze aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigd hebben. Bij het Examen in de Meetkunde is de prijs op de eerste klasse toegewezen, aan E. T. SCHAEPMAN en aan P. G. RAMAER, op de tweede aan N. VAN ENGELEN, en op de derde aan A. VAN HOBOKEN. In de Aardrijkskunde hebben den prijs behaalt, op de tweede klasse H. J. VAN DER WIJCK, en op de derde G. B. FORTUIJN.

ALMELO.

Den 27sten Februarij is alhier, in tegenwoordigheid van den Heer Burgemeester, en Heeren Curatoren, het halfjarig Winter-Examen gehouden.

Na dat de Heer Rector J. G. ERLER, deze plegtigheid met eene gepaste aanspraak geopend had, en het onderzoek naar de vorderingen der Leer-

Digitized by Google

Leerlingen geſchied was, had de bevordering van lagere tot hoogere klasſen, en de uitdeeling der Eereprijſen plaats.

Van de derde klasſe, eerſte orde, tot de tweede klasſe: werd bevorderd R. TER BRAKE, en van de derde klasſe, tweede orde tot de eerſte orde derzelver klasſe W. HOFSTEDE, voorts werden de prijſen toegedeeld, uit de eerſte klasſe: aan J. H. SCHOLL ENGBERTS, uit de tweede klasſe, aan K. KRUIS, uit de derde klasſe, eerſte orde; aan E. J. H. PRUIM, uit de derde klasſe tweede orde: aan W. W. HESSELINK, uit de vierde klasſe: aan J. SMELT.

Waarna de Heer J. H. SCHOLL ENGBERTS, in zeer gepaste Latijnſche Verſen, en met zeer veel bevalligheid, zoo wel namens de overige, als voor zich zelven, Heeren Curatoren voor de ontvangene Eereprijſen bedankte.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

HOEVELAKEN, den 8ſten Februarij 1818, is onze beroepen Pred. P. H. VOCKESTAART, alhier bevestigd, door deszelfs Oom den Wel Eerw. Heer P. HUGENHOLTZ, Pred. te *Utrecht*, bij afſtand van den Conſulent, den Wel-Eerw. Heer W. G. VAN DEN BROEK, Pred. te *Scherpenzeel.* De Bevestiger handelde over *Joh.* XII: 28*b*. *En ik heb hem verheerlijkt, en ik zal hem weder om verheerlijken.* De handoplegging geſchiedde

 be-

behalven door den Bevestiger en den Consulent, ook door de Wel Eerw. Heeren M. JORISSEN, B. VAN DER FEEN, en L. MERENS, Predd. te *IJsselstein*, *Schoonhoven* en *Woudenberg*. — De Tekst van den Bevestigden was *Joh.* IV: 34. *Mijne spijze is dat ik doe den wil des genen die mij gezonden heeft, en zijn werk volbrenge.*

RENKUM EN HEELSUM. Onze beroepen, en door Z. M. onzen Koning geapprobeerde Leeraar, J. A. SMITS, zal in het begin van April alhier worden bevestigd.

ELKUM. Onze Leeraar C. J. L. SCHULLER, heeft eene beroeping ontvangen, van den Kerkeraad van *het Brielsche Nieuwland.*

N IJ M E G E N.

HEMMEN, den 8sten Maart. Onze Leeraar, H. FANGMAN, maakte ons voor eenige dagen bekend, dat hij op het onverwachtst de Collatie en het Kerkelijk beroep, van de Gemeente van *Slijk-Ewijk* had ontvangen, doch heeft besloten voor die beroeping te bedanken, en ons daar van heden kennis gegeven.

SLIJKEWIJK EN OOSTERHOLT, den 25sten Februarij, is alhier, na vertoonde Acte van Collatie van den Hoog Wel geb. Heere Grave VAN QUADT tot *Loenen* enz. enz. Kerkelijk beroepen, de Wel Eerw. Heer H. FANGMAN, Pred. te *Hemmen*, die, na beraad, voor deze onze beroeping heeft bedankt.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

HEES EN NEERBOSCH staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

NIJMEGEN. Zie Jan. 1818.

Z U T P H E N.

ZUTPHEN. Ons Klassikaal Bestuur is thans zamengesteld uit de volgende Leden: *Praeses* C.

M.

Digitized by Google

H. VAN HERWERDEN, Pred. te *Zutphen*, P. SILVERGIETER HOOGSTAD, Assessor, Pred. te *Lochem*, J. VAN DER LINDEN, Scriba, Pred. te *Zutphen*, D. BLOEMERS, Pred. te *Gorsel*, S. TEN BOKKEL HUININK, Pred. te *Wenterswijk*, C. PLANTEN, Pred. te *Steederen*, D. HUENDER, Pred. te *Silvolde*, A. WIJNVELDT, Ouderling te *Zutphen*, Gecommitteerde.

T I E L.

ZOELEN, den 22sten Febr. Heden predikte onze Leeraar, Ds. M. VAN MEETEREN, van hier naar *Hillegom* beroepen, en eergisteren behoorlijk ontslagen van zijne betrekking op deze Gemeente, den Kerkeraad en de Tielsche Classis, afscheid, ten tekst nemende het 8ste vs. uit den 2den brief van *Joannes. Ziet toe — loon mogen ontvangen.*

OPHEUSDEN, den 24sten Febr. Ds. B. VAN VEEN, alhier beroepen, (zie de vorige Boekzaal,) heeft weder bedankt. De Kerkeraad hier van door zijn Eerw. den 12den l. l. onderrigt, heeft heden het werk der beroeping hervat, en op een drietal geplaatst:

DD. J. J. HIEBINK, H. PANGMAN en J. F. HOFF, respective Predd. te *Heino*, onder de Classis van *Zwolle*, te *Hemmen* en te *Ressen* en *Doornik*; beiden onder de Classis van *Nijmegen*.

De eerstgenoemde beroepen zijnde, is aan zijn Eerw. de beroepsbrief toegezonden.

ZOELEN, den 8sten Maart. Heden is, op vertoonde Collatie van de Vrouwe dezer Heerlijkheid, volgens Kerkeorde alhier beroepen, Ds. J. CORELL, Pred. te *Meerkerk*.

ERICHEM, den 12den Maart. Na dat Z. M. onze geeerbiedigde Koning, en Collator der Predikantsplaats in deze Gemeente, tot onzen Predikant had benoemd, Ds. J. BOLDERMAN, Pred. te *Bleiswijk*, onder de Classis van *Goes*,

is

Digitized by Google

is zijn Eerw. dien ten gevolge, heden alhier volgens de wetten beroepen.

ZOELMOND. Onze Leeraar Ds. J. A. VAN EIJK VAN VOORTHUIJSEN, den 27sten Februarij, l. l. eene beroepinge naar de Gemeente van *Woudrichem*, ontvangen hebbende, heeft na beraad voor dezelve bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden, met de woorden van Paulus, 1 *Thess.* III: 8. *Want nu leven wij indien gij vast staat in den Heere.*

ASCH vakant. Zie Febr. 1818.

EVERDINGEN staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

B O M M E L.

ZALT-BOMMEL, den 28sten Jan. 1818. Bij besluit van Z. M. den Koning, d. d. 6den Jan. l. l. No. 51. zijn bij het Klassikaal Bestuur van *Bommel* benoemd.

Tot Assessor, de Heer R. MACALESTER LOUP, Pred. te *Bommel.*

Tot Klassikale Gecommitteerden, de Heeren: N. LANGE, Predd. te *Bruchem.* G. J. VAN NOUHUIS, Pred. te *Rumpt.* E. BENTHEM VAN DEN BERG, Ouderling te *Bommel.*

Tot Secundi bij de door Z. M. reeds vroeger benoemde: W. J. CROL en Z. T. DE JONGH, Predikanten te *Driel* en *Varik.*

De Heeren A. C. ROELL, Predd. te *Wel.* W. LAMMERÉE, te *Geldermalsum.* R. P. DE RUUK, Ouderling te *Bommel.*

Zoo dat het Klassikaal van *Bommel*, thans bestaat als volgt:

Praeses D. TIJSSEN, Pred. te *Waardenburg* en *Neerijnen.* Assessor R. MACALESTER LOUP, Pred. te *Bommel.* Scriba W. N. CORNEN, Pred. te *Tuil.*

Gecommitteerden N. DE LANGE, Pred. te *Bruchem.* R. VAN DER KLOES, Pred. te *Vuren* en *Dalem.* C. HEIJSTEK, Pred. te *Gameren.* G. J. VAN

VAN NOUHUIS, Pred. te *Rumpt*. E. BENTHEM VAN DEN BERG, Ouderling te *Bommel*. Secundi A. C. ROELL, Pred. te *Wel*. W. J. CROL, Pred. te *Driel*. Z. T. DE JONGH, Pred. te *Varik*. W. LAMMERÉE, Pred. te *Geldermalsem*. R. P. RUUK, Ouderling te *Bommel*.

GELLICUM EN RHENOIJ, den 22den Febr. Onze Leeraar, Ds. J. J. BUIJN, beroepen te *Hoogblokland*, hield heden zijne afscheidsrede van ons, over *Colosf*. III: 16*a*. *Het woord Christi wone rijkelijk in u in alle wijsheid!* na dat zijn Wel Eerw. te voren van zijne betrekking, op deze Gemeente en Clasfis, was losgemaakt.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN. Zie Oct. 1817.

HEDEL vakant. Zie Nov. 1817.

WAARDENBURG EN NEERRIJNEN. Zie Jan. 1818.

HARDERWIJK.

HARDERWIJK. In de plaats van den door het lot afgetreden Gecommitteerden van het Klasfikaal Beftuur, Ds. L. VAN ALLEN, Pred. te *Veesfen*, is door Z. M. den Koning tot Gecommitteerde benoemd, Ds. P. A. J. MOEKEL, Pred. te *Voorthuizen*, en is de Heer Profesfor B. NIEUHOFF, op nieuw als Gecommitteerd Ouderling, van gemeld Beftuur benoemd geworden. Voorts zijn door Z. M. als Secundi aangefteld, DD: G. H. ARNTZEN, Pred. te *Ermello*, W. SCHOLTEN, Pred. te *Harderwijk*, J. Z. NAUMAN VAN DER HORST, Pred. te *Hattem*, en de Heer A. SCHOUTEN, Ouderling te *Nijkerk*.

DOORNSPIJK. Zie Febr. 1818.

ELBURG. Zie Febr. 1818.

ZUID-

Digitized by Google

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

PIJNACKER, den 8sten Febr. 1818. Onze Pred. C. DE GROOT STIFFRIJ JR., maakte ons heden het overlijden bekend, van Ds. C. VAN ROSSEM, rustend Evangeliedienaar te *Muiden*, en bepaalde ons bij het nut der herinnering, van zijn Eerw's. leer en voorbeeld, welke ook bij ons, waar hij 9 jaren lang arbeidde, in zegening blijven zal.

'T WOUD, den 25sten Februarij. Na gunstig verkregene handopening, ging de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Consulent Ds. C. LORIJN, Pred. te *Schipluiden*, over tot de vervulling dezer vakature.

Op de nominatie werden geplaatst:

DD. H. J. VENEKA, VAN SCHAICK en VAN WESEL, respective Predd. te *St. Maarten* en *Valkoog*, *Korendijk* en *Westbroek* en *Achttienhoven*.

Waar uit door de Stembevoegden beroepen werd, Ds. H. J. VENEKA, welke deze beroeping, in afwachting der vereischte approbatie, heeft aangenomen.

WILSVEEN staat vakant te worden. Zie Februarij 1818.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Kerk vakant. Zie Febr. 1818.

SCHIEDAM staat vakant te worden. Zie Februarij 1818.

LEIJDEN.

WOERDEN, den 16den Febr. 1818. Onze jongste Leeraar, Ds. D. A. DETMAR, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Leerbroek* en *Middelkoop*, onder de Eerw. Classis van *Gouda*, heeft voor dezelve na beraad bedankt, en heeft zich aan ons nader verbonden,

Digitized by Google

den, met eene Leerrede over *Luc.* XXIV: 29, het laatste gedeelte: *En hij ging in om met hun te blijven.*

HILLEGOM, den 8sten van Lentemaand 1818. Heden is onze Leeraar, MATTHEUS VAN MEETEREN, bij afstand van Ds. GEORGE ALEXANDER JAN PAGENSTECHER VAN GROIN, Pred. te *Lisse*, als Consulent onder ons bevestigd, door den Wel Eerw. Heer PIETER VAN DER WILLIGEN, Pred. te *Tiel*, met eene Leerrede naar 1 *Cor.* XIV: 12*b.* *Zoekt, dat gij moogt overvloedig zijn tot stichtinge der Gemeente.* De Bevestigde deed des namiddags onder ons zijne Intrede met de woorden van Paulus 1 *Cor.* II: 2. *Ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruist.*

OUDE EN NIEUWE WETERING. Zie Februarij 1818.

DORDRECHT.

OUD BEIJERLAND, den 15den Febr. 1818. Onze Leeraar, Ds. S. LA LAU, maakte ons heden morgen, in de Voorafspraak zijner Leerrede, den dood bekend van den Wel Eerw. Heer J. VAN EIJK. Zijn Eerw. die van den jare 1771 tot 1776, onder ons arbeidde, en daarna tot den jare 1795 te *Muiden*, stierf in het begin dezes jaars te *Amsterdam*. Zijn arbeid staat bij velen onzer nog in gezegende gedachtenis.

SPIJK, den 22sten Februarij 1818. Onze Leeraar, J. DE WITT, naar de Gemeente van *Noordeloos*, onder de Classis van *Gouda*, beroepen zijnde, heeft, na beraad, voor die beroeping bedankt.

NIEUW-BEIJERLAND, den 22sten Febr. Onze Leeraar, J. DAGEVOS, ons voor acht dagen bekend gemaakt hebbende, dat hij voor de beroeping naar *Simonshaven* en *Biert* bedankt had, heeft zich heden wederom aan ons verbonden, met eene Leerrede over 2 *Tim.* IV: 1—4. *Ik betuige dan voor God en den Heere Jezus Christus,*

Digitized by Google

tus, die de levenden en dooden oordeelen zal, in zijne verschijning en zijn Koningrijk: Predik het woord, houd aan, tijdelijk, ontijdelijk; wederleg, bestraf, vermaan in alle langmoedigheid en leer. Want daar zal een tijd zijn, wanneer zij de gezonde leer niet zullen verdragen; maar ketelachtig zijnde van gehoor, zullen zij zich zelve Leeraars opgaderen, naar hunne eigene begeerlijkheden. En zullen hun gehoor van de waarheid afwenden, en zullen zich keeren tot fabelen.

HOOG BLOKLAND, den 1sten Maart, werd Ds. J. J. BUIJN, van *Gellicom* en *Renoij* tot ons overgekomen, alhier bevestigd, bij schikking met den Heer Consulent, door Ds. W. VAN GEND DE LEEUW, Pred. te *Hardinksveld*, met eene Leerrede over *Hand.* X: 6*b*. *Deze zal u zeggen, wat gij doen moet.* Waarna de Bevestigde 's namiddags zijne Intrede deed, met de woorden des Doopers, *Joan.* III: 30. *Hij moet wassen, maar ik minder worden.*

SCHELLUINEN, den 11den Maart 1818. Onze Leeraar H. J. KROM, eene beroeping naar den *Ouden Bosch*, onder de Classis van *Breda*, ontvangen hebbende, heeft dezelve, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring aangenomen.

GIESEN OUDKERK. Offchoon de Correspondens van hier geen legaal berigt heeft ontvangen: zoo kan hij met zekerheid melden, dat de Predikant aldaar, Ds C. A. ROMBACH, te *Leerbroek*, onder de Classis van *Gouda*, beroepen is.

DUBBELDAM staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

G O U D A.

GOUDA, den 15den Maart 1818. Het Klassikaal Bestuur heeft berigt ontvangen van Z. E. den Commissaris Generaal voor de zaken der Her-

Digitized by Google

Hervormde Kerk enz. dat Z. M. bij hoogstdeszelfs besluit van den 6den Jan. l. l., N°. 51. uit de Klassikale Nominatien wederom op nieuw benoemd had, tot leden van het Klassikaal Bestuur: de Heeren H. DONKER, Pred. te *Ouderkerk aan den IJssel* en J. HOOLBOOM, Pred. te *Asperen*, welke bij het lot met den 1sten Jan. l. l., waren afgetreden, en tot Ouderling, in plaaats van den overleden Heer J. DROOGLEVER, GZ. den Heer L. VAN DETH, Ouderling te *Gouda*.

Voorts, dat bij bovengemelde besluit tot vaste Secundi waren benoemd, Ds. J. VAN OOSTVEEN, Pred. te *Nieuwerkerk aan den IJssel*, van den Heer A. T. BEAUSAR, Pred. te *Groot-Ammers*, — Ds. W. L. VAN MEURS, Pred. te *Leerdam*, van den Heer H. DONKER, Pred. te *Ouderkerk aan den IJssel*. — Ds. J. LAMMERÉE, Pred. te *Leksmond*. van den Heer B. VAN WILLES, Pred. te *Nieuwland*, — Ds. D. INDEWEIJ, Pred. te *Leerdam*, van den Heer J. HOOLBOOM, Pred. te *Asperen*, opgetreden voor Ds. ROOIJENS, en de Heer HOOGWINKEL, Ouderling te *Schoonhoven*, van den Heer VAN DETH, Ouderling te *Gouda*.

LEERBROEK, den 2den Maart 1818. Ds. DITMAR, Pred. te *Woerden*, voor de beroeping alhier op zijn E. uitgebragt bedankt hebbenden, heeft de Kerkeraad tot Pred. in die Gemeente verkozen Ds. C. A. ROMBACH, Pred. te *Giessen Oudkerk*.

NOORDELOOS, den 5den Maart 1818. Ds. J. DE WIT, Pred. te *Spijk*, voor de beroeping alhier op zijn Eerw. uitgebragt, bedankt hebbende, werd door den Kerkeraad, uit een Drietal, op het welk geplaatst waren:

DD. VAN LEEUWEN, Predd. te *Zegveld*. BONZET, te *Naarden* en PRINS, te *Aksforst*. beroe-

 pen

pen Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Zegveld*.

STOLWIJK, den 14den Maart. Heden ontvingen wij de Koninklijke goedkeuring, op de beroeping, bij ons uitgebragt op en aangenomen door Ds. J. LA LAU, Pred. te *Dubbeldam*.

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Januarij 1818.

B R I E L L E.

HERKINGEN, den 1sten Jan. 1818. Op den 7den Decemb. des vorigen jaars, ontving onze Leeraar eene beroeping, naar de Gemeente van *Simonshaven* en *Biert*. Dezelve 14 dagen in beraad genomen hebbende, maakte zijn Wel Eerw. op den 21sten daaraanvolgende ons bekend, dat hij voor dezelve had bedankt, en nu wederom beraad nemen zou, op eene beroeping naar de Gemeente van den *Oudenhoorn*, door zijn Wel Eerw. den 19den ontvangen: doch ook voor deze beroeping bedankt hebbende, verbond zijn Wel Eerw. op den eersten dag dezes jaars, zich op nieuw aan ons, met eene Leerrede over de woorden van Paulus, 2 *Cor.* XIII: 1*a*. *Dit is de derde maal dat ik tot u kome.*

HEKELINGEN, den 30sten Jan. Heden is alhier ter vervulling der vakature, ten overstaan van den Consulent, de volgende nominatie gemaakt:

DD. R. VERWEIJ, Predd. te *Alem*. P. J. VAILLANT, te *Spijkenisse*. J. SPAAN, te *Pierschil* en A. NAGEL, te *Eethen*, en uit dezelve is beroepen, Ds. R. VERWEIJ, doch die voor dezelve heeft bedankt. Zoo dat

HEKELINGEN nog vakant blijft.

SIMONSHAVEN EN BIERT. Op den 2den Febr. werd door den Kerkeraad dezer Gecombineerde Gemeente, onder het Bestuur van den Con-

Digitized by Google

Consulent C. GUTTELING, Pred. te *Zuidland*, gemaakt het volgende drietal:

DD. J. DAGEVOS, Predd. te *Nieuwbeijerland*, J. SPAAN, te *Piershil*. en J. VAN SCHAIK, te *Korendijk*.

En daar uit beroepen, Ds. J. DAGEVOS, welke, na beraad, voor deze beroeping heeft bedankt.

BRIELS NIEUWLAND, den 21sten Febr. De Wel Eerw. Heer J. VAN SCHAIK, Pred. te *Korendijk*, voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, werd op heden alhier, ten overstaan van den Consulent, door den Kerkeraad gemaakt, het volgende drietal.

DD. C. J. L. SCHULLER, Predd. te *Elkum*. H. J. LA VERGE, te *Abbenbroek*. en C. DE VISSER, te *Herkingen*.

En daar uit beroepen, de Wel Eerw. Heer C. J. L. SCHULLER, welk beroep, door den Wel Ed. Geb. Ambachtsheer der plaats geagreerd, aan den beroepenen is toegezonden, en door denzelven, in beraad genomen.

OUDDORP, den 8sten Maart. Na dat de beroeping, door den Kerkeraad dezer Gemeente uitgebragt, op Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, zoo met de Koninklijke als Klassikale goedkeuring bekrachtigd was, geschiedde heden voor den middag, de bevestiging door den Consulent J. BONTE, Pred. te *Goedereede*, die bij deze gelegenheid behandelde, 2 *Cor.* VI: 2*b*. *Ziet, nu is het de wel aangename tijd, ziet nu is het de dag der zaligheid.* Terwijl de bevestigde na den middag zijnen dienst onder ons begon, met eene Leerrede over *Eph.* II: 21 en 22.

OUDENHOORN vakant. Zie Febr. 1818.

Digitized by Google

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 4den Maart. Op de beroeping van Ds. S. D. DE KEIJSER, is de Kerkelijke en Koninklijke approbatie verkregen.

AMSTERDAM, den 11den Maart. Onze beroepene Leeraar, Ds. A. H. TER HORVEN, van *Leeuwarden*, tot ons overgekomen, is laatstleden Zondag den 8sten dezer, des avonds in zijnen dienst ingezegend, door zijnen Ambtgenoot Ds. F. FOCK, met *Luc.* X: 16. *Wie u hoort, die hoort mij enz.* De bevestigde deed dezen avond zijne intrede met *Matth.* XXVIII: 18—20. *En Jezus bij hen komende sprak tot hen, zeggende: mij is gegeven alle magt in hemel en op aarde*, enz.

AMSTERDAM Engelsche Kerk vakant. Zie Dec. 1817.

AMSTERDAM. Zie Jan. en Febr. 1818.

WAVERVEEN. Zie Febr. 1818.

HAARLEM.

HAARLEM, den 28sten Jan. Bij besluit zijner Majesteit, van den 6den Jan. *l: l*, *is als* Scriba van het Klassikaal Bestuur *bevestigd*, de provisioneel als zoodanig fungerende, Ds. J. W. C. TENCKINCK, Pred. te *Oostzaandam*, en zijn tot Gecommitteerden benoemd: de Heeren J WIGERI, Pred te *Beverwijk*, J. L. SCHELKES, Pred. te *Oostzaandam*, en H. C. GÖBEL, Ouderling te *Westzaandam*, welke heden, uitgezonderd Ds. J WIGERI, die wegens ongesteldheid op 't onverwachtst daar in verhinderd werd, in de Vergadering verwelkomd werden, en werkzaam geweest zijn.

ZANDVOORT. Zie Jan. 1818.

UITGEEST staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

Digitized by Google

ALKMAAR.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN Den 25sten Jan. 1818, maakte de Wel Eerw. Heer L. J. VAN DAM, Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*, als in deze vakature predikende, ons bekend het treurig afsterven van de Wel Ed. geb. Vrouwe van *Haringkarspel*, Echtgenoote van den Hoog Ed. geb. Heer J. G. MATTHES, Vrijheer van *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, en bepaalde ons alzoo bij onze sterflijkheid; en spoorde ons aan, ter bewandeling van het pad des levens, op dat wij ook eenmaal in vrede mogten ingaan.

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK, den 19den Februarij. Heden is alhier, ter vervulling van de aanstaande vakatuur, door het Emeritaat van onzen tegenwoordigen Leeraar, Ds. P. P. VAN EIJKEN, zullende ontstaan, door de Leden des Ouden en Nieuwen Kerkeraads, geformeerd het navolgend twaalftal van Predikanten:

DD. DE GRAAFF, VAN DAM, HARTMAN, VAN GELDER, WORST, NIKKEL, VENEKA, DIESEL, VAN SPALL, VAN KUIK, NAHUIS en VISSER, respective Predd. te *Oudkarspel*, *Schoorl* en *Groet*, *Warmenhuizen*, *Almen*, *Etershem* en *Schardam*, *Beets*, *Valkoog* en *St. Maarten*, *Bergen*, *Koedijk*, *Rijsoord*, *Bunnik* en *Vechten*, en *Spanbroek* en *Opmeer*.

En vervolgens dit zestal:

DD. DE GRAAFF, VAN DAM, HARTMAN, VAN GELDER, WORST en VENEKA.

Den 3den Maart, ging men over tot het maken van dit drietal:

DD. DE GRAAFF, HARTMAN en VAN GELDER.

Dan de Wel Eerw. Heer DE GRAAFF, per Missive verzocht hebbende, geen aanmerking op zijn persoon verder te maken, en voor de Nominatie bedankende, vergaderde de Oude en

Digitized by Google

Nieuwe Kerkeraad andermaal, op den 5den Maart, en maakte dit zestal:

DD. NIKKEL, HARTMAN, VAN GELDER, VAN DAM, WORST en VENEKA.

En hier uit vervolgens dit drietal:

DD. NIKKEL, HARTMAN en VAN GELDER.

En werd daar uit terstond beroepen, de Wel Eerw. Heer J. NIKKEL, Pred. te *Beets*, onder de Wel Eerw. Clasfis van *Edam*.

Dit beroep is door zijn Wel Eerw. in beraad genomen.

HARINGKARSPEL EN DIKKSHORN, den 14den Febr. 1818. Onze op den 7den Jan. l. l. beroepen Leeraar Ds. F. BOON, Pred. te *Zwaag*, heeft deze beroeping aangenomen, en zal, na bekomene Klassikale en Koninklijke approbatie, eerlang, daar reeds de approbatie van den Heer dezer plaats is ingekomen, onder ons bevestigd worden.

GRAFT, den 15den Febr. is onze beroepen Leeraar, N. C. LETTE, bevestigd door Ds. A. B. HAGEN, Pred. te *Schermerhorn*, bij afstand van den Confulent, T. R. HUIJSERS, Pred. te *West* en *Oostgraftdijk*. De bevestiger had zijnen tekst uit *Matth.* XIII: 31 en 32. *Een andere gelijkenisse heeft hij hun voorgesteld, zeggende: het Koningrijk der hemelen is gelijk het mostaardzaad, 't welk een mensch heeft genomen, en in zijnen akker gezaaid: het welk wel het minste is onder alle de zaden: maar wanneer het opgewassen is, dan is 't het meeste van de moeskruiden: en wordt een boom, alzoo dat de vogelen des hemels komen en nestelen in zijne takken.* De bevestigde deed 's namiddags zijne intrede, naar *Handel.* X: 29b. *Zoo vrage ik dan, om wat reden gijlieden mij hebt ontboden.*

BURG OP TEXEL. Den 22sten Febr. werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. J. WASSENAAR, van

Digitized by Google

van *Lutkewierum*, tot ons overgekomen, in den h. dienst bevestigd, door den Consulent, Ds. H. SCHUTTE, Pred. aan den *Hoorn*, op dit Eiland, met *Marc.* XVI: 15*b*. *Predikt het Evangelie aan alle creaturen.* Den 1sten Maart heeft de bevestigde zijnen dienst aanvaard, met 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruisigd.*

ST. MAARTEN EN VALKOOG. Onze Leeraar, Ds. H. J. VENEKA, eene beroeping naar de Gemeente van *'t Woud*, onder de Classis van *'s Gravenhage*, gekregen hebbende, heeft dezelve na beraad aangenomen. Zoo dat weder eerlang

ST. MAARTEN EN VALKOOG staat vakant te worden.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Ter vervulling der alhier ontstane vakature, werd den 2den Maart, in tegenwoordigheid van den Consulent, het volgend 12tal van Predikanten genoemd:

DD. J. VAN DER LEE, Predd. te *Etten* en de *Hoeven*. G. J. LETTE, te *Cats*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. J. METZ, te *Oudorp* en *Oterleek*. J. NIKKEL, te *Beets*. D. DAGEVOS, te *Akersloot*. J. BEST, te *Schermer*. P. J. VAN DER GRIENT, te *Zundert* en *Rijsbergen*. A. B. HAGEN, te *Schermerhorn*. B. VAN WILLES, te *Nieuwland*. J. C. SCHEURLEER, te *Wognum* en *Wadwaij*.

Zestal:

DD. J. VAN DER LEE, G. J. LETTE, J. METZ, P. W. PRINS, D. DAGEVOS en J. NIKKEL.

Drietal:

DD. J. VAN DER LEE, G. J. LETTE en P. W. PRINS.

Hier uit is beroepen Ds. J. VAN DER LEE, Pred. te *Etten* en de *Hoeven*, onder de Classis van *Breda*, aan wien dit beroep is toegezonden.

Digitized by Google

EGMOND BINNEN EN OP DEN HOEF, den 8sten Maart. Heden, werd onze vakature vervuld. Ds. W. A. OCKERSE, Pred. te *Limmen*, bij afstand van Ds. J. DIESEL, als Consulent, bevestigde 's voormiddags onzen Leeraar, Ds. H. J. SCHIPPERS, van den *Ouden Bosch* tot ons overgekomen, met een Vertoog: *Dat een vast en levendig geloof des Christen-Leeraars zelven aan de waarheid, goddelijkheid, en zaligende strekking van het Evangelie, het geschiktste middel is, om denzelven tot de getrouwe en gelukkige prediking en bediening van dat Evangelie toe te rusten, aan te sporen en te bemoedigen*, naar aanleiding van 2 *Cor.* IV: 13*c. Alzoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.* Waarna de Bevestigde 's namiddags, ter aanvaarding van zijnen dienst onder ons, uit de woorden, 2 *Cor.* XII: 9. middelste gedeelte: *Mijne kracht wordt in zwakheid volbragt*, aanleiding nam, om te betoogen: *Dat de Goddelijke hulp en medewerking bij de bediening van het Evangelie, juist door het gering vermogen des Evangeliedienaars ter overwinning van den tegenstand en de bezwaarnissen des H. Dienstes, het best en heerlijkst geopenbaard wordt, als een grond van streelende bemoediging voor Leeraar en Gemeente beiden.*

HEILO staat vakant te worden. Zie Oct. 1817.

OOSTVLIELAND. Zie Jan. 1818.

EGMOND AAN ZEE. Zie Jan. 1818.

OOSTEREND OP TEXEL staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

BARZINGERHORN EN HARINGHUIZEN. Zie Febr. 1818.

KOLHORN. Zie Febr. 1818.

H O O R N.

ENKHUIZEN, den 19den Febr. 1818. Op heden is door den Eerw. Kerkeraad, alhier uit het

Digitized by Google

het te voren gemelde drietal, beroepen; Ds. A. SCHIM VAN DER LOEFF, Pred. te *Bolsward.*

HOORN, den 25sten Februarij. Heden werd deze Gemeente in rouw gedompeld, door het afsterven, na eene ziekte, onder zijn dienstwerk in eene naburige Gemeente ontstaan, van haren oudsten Leeraar, P. T. AVINCK DU PRÉ, in den ouderdom van 60 en een half Jaar. Zedert bijna 28 Jaren was hij hier onvermoeid werkzaam in alle de deelen van zijn Evangeliedienst, te voren sedert den Jare 1781 in de Gemeente van *Zuilen* en *Oudewater.* Als Echtgenoot, Vader, Ambtgenoot, Vriend, en ook als Scriba van het Klassikaal Bestuur, was hij allen, die op hem betrekking hadden, onder deze aan de Leden dezer uitgestrekte Classis, dierbaar. Diep bewogen hebben zijne Ambtgenooten op den volgenden dag des Heeren de hartelijkste hulde gebragt aan zijne verdiensten, en de schare hunner hoorders erkende met hen: *Hij was een goed man, vol des heiligen Geestes en des Geloofs.*

WESTWOUD EN BINNENWIJZEND. Onze Leeraar P. G. JONGBLOED, den 26sten der voorgaande maand, eene beroeping naar *Midlie* ontvangen, en dezelve in beraad genomen hebbende, maakte heden den 15den Maart, ons bekend, dat hij voor die beroeping, had bedankt.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Zie October 1817.

ZIJBEKARSPEL. Zie Nov. 1817.

SCHARWOUDE. Zie Nov. 1817.

HOUWAART. Zie Dec. 1817.

MIDWOUD. Zie Dec. 1817.

URSEM. Zie Jan. 1818.

AARSWOUD staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

Digitized by Google

EDAM.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE, den 1sten Maart. Onze Leeraar, Ds. A. FONHOFF, door Z. M. den Koning begunstigd zijnde, met de Collatie van *Hedel*, onder de Classis van *Zaltbommel*, heeft de beroeping derwaarts aangenomen. Zoo dat

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE eerlang zal vakant worden.

PURMERENDE, den 8sten Maart. Onze jongste Leeraar, Ds. P. R. A. SALTET, van hier naar *Sneek* beroepen, heeft voor die beroeping bedankt, en zich heden weder van nieuws, aan deze Gemeente verbonden.

MIDLIE. Den 25sten Febr. is, uit het in de Boekzaal voor die maand vermelde viertal van Predikanten, door den laatst afgetreden en thans nog in dienst zijnden Kerkeraad, beroepen, Ds. P. G. JONGBLOED, Pred. te *Westwoud* en *Binnewijzent*, welke beroeping door de Ambachtsheeren van de *Zeevangsdorpen*, die vooraf hunne toestemming gegeven hadden, dadelijk is geaggreeerd. Doch zijn Wel Eerw. heeft voor deze onze beroeping bedankt.

WARDER. Zie Nov. 1817.

KWADIJK staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

BEEMSTER. Zie Febr. 1818.

ZEE-

Digitized by Google

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

MIDDELBURG. Zie Dec. 1817.

RITTHEM. Zie Jan. 1818.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

GOES.

IJERSIKKE, den 22sten Febr. Onze Leeraar, Ds. G. KOOL, eene beroeping ontvangen hebbende naar de Gemeente van *Waterland* (*Kerkje*,) onder de Classis van *IJzendijke*, heeft dezelve, na beraad, afgeslagen.

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 23sten Febr. Ds. C. VAN ENGELEN, Pred. te *Waverveen*, voor onze beroeping bedankt hebbende; zoo is uit het volgende drietal van Predikanten:

DD. C. LE FEVRE, Predd. te *Wemeldingen*. C. VAN DEN BRINK, te *Krabbendijke*. en J. BOLDERMAN, te *Bieselingen*.

beroepen Ds. C. LE FEVRE, Pred. te *Wemeldingen*, die deze beroeping in beraad genomen heeft.

WAARDEN, den 25sten Febr. Na vier vruchtelooze pogingen heeft de Kerkeraad, uit het volgend drietal van Predikanten:

DD. C. J. POLS, Predd. te *Colijnsplaat*. J. MAAS, te *Hoedekenskerke*. en J. R. WEZENHAGEN, te '*s Heer Abts* en *Sinoutskerke*.

beroepen Ds. C. J. POLS, Pred. te *Colijnsplaat*, doch die, voor deze beroeping, dadelijk heeft bedankt.

COLIJNSPLAAT, den 26sten Febr. Onze Leeraar Ds. C. J. POLS, ontving heden eene beroe-

Digitized by Google

roeping naar de Gemeente van *Waarden*, doch heeft dezelve dadelijk afgeslagen.

WEMELDINGEN, den 1sten Maart. Heden maakte onze Leeraar, Ds. C. LE FEVRE, ons bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van het *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath*, en dezelve in beraad had genomen.

ELLEWOUTSDIJK, den 6den Maart. Ds. J. MEERBURG SNARENBERG, Pred. te *Vrouwenpolder*, voor onze beroeping bedankt hebbende, is heden wederom gemaakt het volgend zestal van Predikanten:

DD. A. J. VAN HONTEN, Predd. te *Oosterwijk*. J. F. HENREIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. B. P. S. A. VRIESENKOLK, te *'s Heerenhoek*. J. BOLDERMAN, te *Biesselingen*. J. RADERMACHER SCHORER, te *'s Gravenpolder*. en A. P. HAGEN, te *Schermerhorn*.

En daar uit op het drietal geplaatst:

DD. VAN HONTEN, HENREIJ en VRIESENKOLK.

En hier uit beroepen Ds. A. J. VAN HONTEN, Predikant te *Oosterwijk*, onder de Classis van *Gouda*, wien van deze beroeping is kennis gegeven.

KAPPELLE staat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

IJZENDIJKE.

TER NEUZE. Zie Jan. 1818.

WATERLAND (KERKJE). Zie Febr. 1818.

UTRECHT.

UTRECHT.

KAMERIK, den 8sten Februarij. Heden is onze beroepene Leeraar, Ds. C. VAN ENGELEN, in den Dienst van het Evangelie, alhier bevestigd geworden, door zijnen Voorganger, Ds. M. L. BONZET, Pred. te *Noorden*, bij afstand van den

Digitized by Google

den Consulent, Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, met *Marc.* XVI: 15. *En hij zeide tot hen gaat henen in de geheele wereld, predikt het Evangelie allen Creaturen.* — Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijnen Dienst, met *Eph.* VI: 19. *En voor mij, op dat mij het woord gegeven worde in de openinge mijns monds met vrijmoedigheid, om de verborgenheid des Evangeliums bekend te maken!* — Te gelijk maakte onze Leeraar bekend, dat hij beroepen zijnde, te *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath*, onder het Eerw. Classis van *Goes*, voor die beroeping had bedankt. —

VLEUTEN. Zie Febr. 1818.

A M E R S F O O R T.

WOUDENBERG, den 11den Februarij. Heden maakte onze Leeraar, L. MERENS, ons in zijne Voorafspraak bekend, het overlijden van Ds. C. VAN ROSSEM, rustend Predikant van *Muiden*, die in het jaar 1779 en 1780, onder ons het Evangelie verkondigde. Wij werden bij deze gelegenheid opgewekt, om deszelfs godzaligen wandel na te volgen; en wij gedachten in ons gebed, aan deszelfs bedroefde Weduwe en Kinderen.

EEMNES BINNENDIJKS, den 1sten Maart. Heden is onze beroepen Leeraar, J. J. RAMBONNET, alhier bevestigd door den Hoogleeraar, J. HERINGA EZ., bij afstand van den Consulent J. BROEKMAN, Pred. te *Eemnes Buitendijks*, met de woorden, *Marc.* VI: 30. *En de Apostelen kwamen weder te zamen tot Jezus, en boodschapten hem alles, beide wat zij gedaan, en wat zij geleerd hadden.* De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daar toe ten Tekst nemende, 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wij hebben dezen schat in aarden vaten, op dat de uitnemendheid der kracht zij Gods, en niet uit ons.*

BUN-

Digitized by Google

BUNSCHOTEN, den 8sten Maart. Daar deze Gemeente eerlang staat vakant te worden, noodigt de Kerkeraad de Heeren Candidaten uit, om hunne gaven alhier te laten hooren.

ZOEST. Zie Aug. 1817.

TIENHOVEN. Zie Dec. 1817.

FRIESLAND

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN den 26sten November des vorigen jaars is, ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat van den Wel Eerw. Heer J. DE JONG, door den Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente, gemaakt het volgende twaalftal:

DD. J. PRINS, L. M. BROUWER, H. TIMMERS, P. VAN DER WILLIGEN, D. TIJSSEN, P. SPECHT GRIJP, D. M. KAKEBEEN, L. VALK, D. J. MACKAIJ, J. SANNES, H. VAN HAGEN, G. H. DELPRAT met het lot tegen P. SILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem*, respective Predd. te *Alkmaar*, *Garmerwolde*, *Avezathen*. *Thiel*, *Waardenburg* en *Neerrijnen*, *Thiel*, *'s Hertogenbosch*, *Steenbergen*, *Twijzel* en *Koten*, *Noordelijk*, *Bolsward*, bij de Walsche Gemeente te *Leeuwarden*.

Den 30sten November, het volgende zestal:

DD. TIJSSEN, TIMMERS, VAN HAGEN, SANNES, VALK en BROUWER.

Den 3den December, dit drietal:

DD. TIJSSEN, TIMMERS en VALK.

Waar uit den 7den December is beroepen, Ds. D. TIJSSEN, Pred. te *Waardenburg* en *Neerrijnen*, die deze beroeping, onder inwachting van de noodige approbatien, heeft aangenomen.

LEEU-

Digitized by Google

LEEUWARDEN, den 22sten Februarij. Heden heeft de Wel Eerw. Heer A. H. TER HOEVEN, naar *Amsterdam* beroepen, en van zijne betrekkingen behoorlijk ontslagen, zijne afscheidsrede gedaan, over *Joh.* XVII: 11.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA. Zie Febr. 1818.

HARLINGEN.

HARLINGEN, den 15den Febr. 1818. Heden vernamen wij van onzen Leeraar, G. J. ROOIJENS, dat zijn Eerw. de beroeping naar de Gemeente te *Amsterdam*, na beraad, had aangenomen.

WOMMELS EN HIJDAARD. Schoon de Correspondens geen legaal berigt bekomen heeft, kan hij echter melden, dat tot Leeraar dezer Gemeente beroepen is, Ds. P. J. ZWART OLINJUS, Pred. te *Herbajum*.

SNEEK.

HEMELUM, MIRNS EN BAKHUISEN. Onze Leeraar H. GOUDSCHAAL, maakte ons op den 18den Jan l. l. bekend, dat hij eene beroeping naar de Gemeente van *Wommels* en *Hijdaard*, ontvangen, en dezelve in beraad gehouden had.

Op den 1sten Febr. berigtte ons, onze Leeraar, dat hij voor die beroeping bedankt had, en verbond zich, den 8sten daar aan volgende, op nieuws aan zijne Gemeente, met de woorden van Paulus, *Phill.* I: 25. *En dit vertrouwe en weet ik, dat ik zal blijven, en met u allen zal verblijven, tot uwe bevorderinge en blijdschap des geloofs.*

SNEEK, den 16den Febr. Uit het, in de Boekzaal der maand Februarij opgegeven zestal, zijn op heden op het drietal gebragt:

DD. SALTET, SANNES en MEIJER BROUWER, Predikanten te *Purmerende*, *Noorddijk* en *Garmerwolde*.

En

Digitized by Google

En is ten zelfden dage beroepen, Ds. P. R. A. SALTET, Predikant te *Purmerende*.

LUTKEWIERUM, den 15den Februarij. Onze van hier naar *Burg op Texel*, beroepen Predikant, Ds. J. J. WASSENAAR, heeft heden zijne affcheids-leerrede gedaan. De tekst was *Phil.* I: 9—11. *Ende dit bidde ik* [God] *dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde, in erkentenis en alle gevoelen; op dat gij beproevet de dingen, die daar van verschillen, op dat gij opregt zijt, en zonder aanstoot te geven tot den dag Christi. Vervult met vruchten der geregtigheid, die door Jezus Christus zijn tot heerlijkheid en prijs Godes.*

MOLKWERUM vakant. Zie Julij. 1817.

STAVOREN. Zie Febr. 1818.

GAASTMEER EN NIEUWENHUIZEN staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

WORKUM. Zie Febr. 1818.

DOKKUM.

DOKKUM, den 28sten Jan. 1818. Ds. J. VAN HOUTEN, Pred. te *Ternaard*, nam op heden zitting, in ons Klassikaal Bestuur.

De twee andere Leden, t. w. *Ds.* F. BEKIUS, Pred. te *Dantumwoude*, en de Heer E. FOCKEMA, Oud Ouderling te *Dokkum*, zijn door het Gouvernement weder gekozen.

OOSTRUM EN JOUWSWIER vakant.

Onze Leeraar P. HOLKEMA, overleed den 5den Maart. Hij is geboren den 19den April 1746, te *Makkum*, waar zijn Vader destijds Predikant was. Te *Harlingen* heeft hij de Latijnsche Scholen doorgeloopen, te *Franeker* gestudeerd, en is aldaar tot S. S. M. Candidatus bevorderd.

Hij begon zijnen dienst, te *Eenigenburg*, Classis *Alkmaar* 1774, hij trad in den echt 1776, met

Digitized by Google

met CATHARINA ELISABETH VAN AALBURG, dochter van een hollandsch Predikant.

In 1778 werd hij te *Oostrum* en *Jouwswier* beroepen, zijne Echtgenoote verloor hij in 1813, zijne laatste Leerrede, over *Handel.* XIII: 29, deed hij, op Vrijdag voor Paschen, in het vorige jaar, sedert werd hij door afneming van krachten, gepaard met overvallen, genoodzaakt zijnen dienst te staken. De Broeders van den Dokkummer ring, hebben meest al, van dien tijd af, liefde beurten voor hem gedaan, dan toen hij in October l. l. de tijding ontving, dat Z. M. hem, salvo honore et stipendio, emeritus verklaard had, en dat hij nog een half jaar, voor den dienst zorgen moest, heeft hij, met de Ringbroeders, eene minnelijke schikking gemaakt, die tot zijnen dood stand hield; van het Emeritus pensioen, heeft hij des geen genot gehad.

God gaf hem vijf kinderen, die alle nog in leven en mondig zijn, waaronder een zoon F. HOLKEMA; sedert 1805, Predikant te *Akkrum* en *Terhorne*.

Het lijk is, den 10den Maart te *Oostrum* bijgezet. 's Mans Vicinus en eerste Consulent van de vakante plaats, L. FLORISON, Pred. te *Ee* en *Engwierum*, zal op Zondag den 15den Maart de Gemeente bij dit sterfgeval bepalen.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

GERKESKLOOSTER staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

DROGEHAM EN HARKEMA OPEINDE. Zie Febr. 1818.

HEERENVEEN.

JOURE, den 8sten Februarij. Ingevolge het besluit, van het Algemeen Christelijk Sijnode des voorleden jaars, de Bediening des Doops meer plegtig moetende geschieden, hebben wij heden, zulks voor de eerstemaal, door onzen

Digitized by Google

Leeraar, den Wel Eerw. Heer P. KOUMANS BROUWER, meer ftatig en doelmatig zien verrigten, aan een twaalftal Jonggeboornen in ons midden.

NIEUWE HASKE EN HASKERDIJKEN. Onze Leeraar, Ds. R. RODENBURG, gaf ons den 15den Februarij l. l. kennis, dat hij eene beroeping naar *Molkwerum* ontvangen, en veertien dagen in beraad genomen had, en heden den 1ften Maart hoorden wij van hem, dat hij befloten had nog bij ons te blijven, zich daartoe vooraf aanleiding van *Marc.* XVI: 15. aan ons verbindende, door eene Leerrede *Over de voortdurende verpligting van eenen regtschapenen Evangeliedienaar, om ingevolge den last van Jezus het Evangelie te prediken aan alle menschen.*

TJERKGAAST, DONJEGA, ST. NIKLAASGA, IDSKENHUIZEN EN LEGEMEER vakant. Zie Dec. 1817.

STEGGERDEN EN FINKEGA vakant. Zie Dec 1817.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE. Zie Febr. 1818.

SCHERPENZEEL, SPANGEN, MUNNEKEBUREN EN NIJETRIJNE. Zie Febr. 1818.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN, ftaat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

O V E R - IJ S S E L.

Z W O L L E.

HEINO, den 1ften Maart. Onze Leeraar Ds. J. J. HIEBINK, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping van *Opheusden*, onder de Classis van *Tiel* ontvangen, en in beraad genomen had.

D E V E N T E R.

OLDENZAAL vakant. Zie April. 1817.

KAM-

Digitized by Google

KAMPEN.

CUINRE. Zie Febr. 1818.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

ADUARD, den 1sten Maart. Heden hield onze Leeraar J. C. METZLAR, gedachtenis van zijnen 44 jarigen vervulden Predikdienst, in verschillende Gemeenten en wereiddeelen, naar aanleiding van *Ps.* LXXI: 17 en 18*a*. Hij werd voor het eerst in den h. dienst bevestigd, den 1sten Maart 1774.

God spare hem nog lange, bij leven, gezondheid en krachten, ons ten nutte.

ENGELBERT, den 2den Maart. Door Kerkeraad en Stemgeregtigden, is hier heden het volgend zestal gemaakt, ter vervulling onzer vakature:

DD. R. A. CHEVALIER, Pred. te *Koevorden*. G. W. IMMINK, Pred. te *Borkulo*. M. L. BRUNER, J. OORTWIJN, J. P. AUWEN, Candidaten tot den h. dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*; en J. T. DETHMERS, Proponent bij de voormalige Classis van *Loppersum*, welke H. H. verzocht zijn hunne gaven voor de Gemeente te laten hooren.

NOORDLAREN staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

VISVLIET staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

NIEZIJL vakant. Zie Jan. 1818.

WINSCHOTEN.

BELLINGWOLDE. De alhier op den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. TINGA, uitgebragte beroeping, (zie Boekz. van Jan.) door Z. M. geapprobeerd zijnde, bij besluit van den 4den Febr.

Febr. l. l. No. 69, wordt de komst van zijn Eerw. alhier, met verlangen te gemoet gezien.

NIEUWE SCHANS, den 1sten Maart. Op heden is alhier in den dienst bevestigd, de Wel Eerw. zeer gel. Heer B. J. WINTER. De bevestigingsrede is, door afstand van den Heer Consulent, Ds. J. H. MENSINGA, Pred. te *Nieuw Beerta*, gehouden door des beroepenen Vader, den Wel Eerw. zeer gel. Heer J. E. WINTER, Pred. te *Zuidhorn*, ten tekst nemende de woorden *Joan.* VII: 46. *Nooit heeft een mensch alzoo gesproken enz.* De oplegging der handen geschiedde door den Heer Consulent, bovengenoemd, en Ds. C. MEIJER, Pred. te *Feerwerd*; 's namiddags maakte de bevestigde een aanvang met zijnen dienst, predikende over *Joan.* XVII: 3. *Dit is het eeuwige leven enz.*

OUDE PEKELA, den 8sten Maart. Onze Leeraar, Ds. M. J. ADRIANI, tot Pred. te *Appingedam*, beroepen zijnde geweest, berigtte ons den voorleden Zondag, dat hij voor die beroeping had bedankt, en verbond zich op heden van nieuws aan deze Gemeente, met eene Leerrede, naar aanleiding van Paulus woorden *Filip.* I: 8—10. *God is mijn getuige, hoe zeer ik enz.*

MEEDEN vakant. Zie Jan. 1818.

APPINGEDAM.

APPINGEDAM, den 28sten Febr. De Wel Eerw. Heer M. J. ADRIANI, Pred. te *Oude Pekela* alhier beroepen zijnde, heeft, na beraad, voor deze beroeping bedankt.

UITWIERDA vakant. Zie Nov. 1815.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

MIDDELSTUM.

EENRUM, den 23sten Nov. 1817. Deze dag was voor ons zeer verblijdend, wegens het

pleg-

plegtig Inwijdings-Feest van het kostbaar Orgel, waar mede ons sedert korte jaren, zoo verbeterd en verfraaid Kerkgebouw, door de gunstige en edelmoedige bezorging, van den Hoog Wel geb. Heer G. G. ALBERDA VAN DIJKSTENHUIS, Lid der Ridderschap en van het Groot Achtbaar Collegie der Gedeputeerde Staten dezer Provincie, Primarius Collator en Kerkvoogd ook van deze plaats, voorzien werd. De plegtigheid nam een aanvang met het Orgel Spel, en het *zingen* van het Iste *Gezang*. Hier op werd, na eene korte voorafrede, door onzen Leeraar den Wel Eerw. Heer F. J. ABRESCH, dit ons speeltuig door een plegtig gebed aan God en zijnen dienst toegewijd. Na dat nu de 100ste *Psalm* gezongen was, legde onze Leeraar tot een grondslag zijner verdere redevoering *Ps.* XCII: 2–5. Na eene korte opheldering van den tekst, werden nu deze drie bijzonderheden nader ontwikkeld.

1. Het is ook goed, dat wij Christenen den Allerhoogste loven, en verheerlijken, ook door een Gemeenschappelijk Godsdienstig Gezang.

2. Hier aan kan het gebruik van Speeltuigen, en voornamelijk van een Orgel, zeer dienstig en behulpzaam zijn.

3. Wij dienen derhalve van deze middelen, voor onze openbare Godsvereering, een Godverheerlijkend gebruik te maken.

Na den afloop van het eerste stuk, werd gezongen *Gez.* II: 1 en 3. Na den afloop van het 2de *Ps.* XXXIII: 1 en 11. En bij het einde der redevoering *Gez.* CLXXXI: 6. Ten slotte der Godsdienstoefening werd gezongen *Ps.* CL:

Hartelijk vereenigde zich nu de Gemeente, met die heilbeden, welke over de Heeren Kerkvoogden, en inzonderheid over den persoon van den Hoog Wel Geb. Heer Collator, dien wij

Digitized by Google

het genoegen hadden, ook hier te zien, en aan wien deze onze Gemeente, ook weder door dit Orgel-geschenk, zoo veel verpligting heeft, werden uitgeboezemd.

Dit ons Orgel, waar aan nevens ons Kerkgebouw, de met regt beroemde en netwerkende Beeldhouwer WALLES, zijne fraaije kunst, niet weinig heeft aan den dag gelegd, is vervaardigd door de Heeren LOHMAN en ZOON, te *Groningen*, die, hun werk zoo uitnemend hebben verrigt, dat het, naar de getuigenis van bevoegden, inzonderheid naar dat van den met lof bekenden Organist, van één van Groningen's Hoofdkerken, den Heer G. CRETIER, die het zelve opzetlijk onderzocht heeft, en ook het eerst bespeelde, ten aanzien van de deugzaamheid der stoffe, fraaiheid van bewerking, en bijzondere liefelijkheid van geluid, voor zeer schoon te houden zij, en den Makers alle eer aandoet.

BAFLO, den 13den Febr. 1818. Heden overleed alhier onze Leeraar T. J. VAN DER LEIJ, in den ouderdom van bijkans 61 jaren; na dat hij het Evangelie, den tijd van 38 jaren, zoo hier, als in nog twee Gemeenten, te *Aalsum* en *Wetzens*, in *Friesland*, en te *Vierhuizen*, onder deze Clasſis, had verkondigd, nalatende eene Weduwe en vier kinderen.

EENRUM, den 19den Febr. Onze Leeraar de Heer F. J. ABRESCH, voor eenige dagen eene beroeping, in de Gemeente te *Anlo*, ontvangen hebbende, maakte ons heden avond in zijne voorafrede bekend, voor dezelve bedankt te hebben.

EPPENHUIZEN, den 8sten Maart. De Candidaat, D. HOLWERDA, is heden alhier in den dienst bevestigd, door zijnen Vader, den Heer W. HOLWERDA, Pred. te *Haren*, met *Hand.* IV: 29b.

Geeft

Geeft uwen knecht enz. De eerstgemelde deed zijne Intrede met 1 *Cor.* I: 23, 24.

NOORDWOLDE vakant. Zie Febr. 1818.

NOORDBRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL, den 17den Februarij. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het Emeritaat, van den Wel Eerw. Heer W. H. MULLER, zijn alhier, na gunstig verleende handopening, door zijne Excellentie den Heer Commissaris Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, de navolgende Nominatie van Predd. gemaakt:

Zestal:

DD. L. KROL, G. VAN BRONKHORST, J. DE GIDS, R. VERWEIJ, J. G. HOOGKLIMMER, en A. PIETERSE, Predd. te *Chaam* en *Baarle Nassau*, *Vierlingsbeek* en *Sambeek*, *Herewaarden* en *St. Andries*, *Alem*, *Mare* en *Empel*, *Ass Heesch* en *Berchem*, en *Zuidzande*.

Drietal:

DD. DE GIDS, VAN BRONKHORST en KROL.

En is daar uit beroepen, de Wel Eerw. Heer L. KROL, Pred. te *Chaam* en *Baarle Nassau*, die na beraad, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatien, deze beroeping heeft aangenomen.

'S HERTOGENBOSCH, den 1sten Maart. Van hier is verzuimd te melden, dat op den 14den December laatstleden, de Hoog Eerw. en zeer geleerde Heer P. HAACK FORSBORGH, in eene openbare Leerrede gedachtenis gevierd heeft, van zijnen vijftigjarigen Dienst in onderscheidene Gemeenten. Zijn Hoog Eerw., die sedert het einde van het jaar 1815, door Zijne Majes-

Digitized by Google

ſteit den Koning gunſtig Emeritus was verklaard, maar nu en dan nog wel eens deze Gemeente geſticht had, ſprak bij die gelegenheid nog als het ware met jeugdige kracht, over de vermaning onzes Heeren *Luc.* XII: 35. *Laten uwe lendenen omgord zijn, en de kaars brandende*, enz. De plegtigheid eindigde, gelijk zij met dankbaar gevoel aan de zijde des Sprekers begonnen was, zoo ook met deelneming aan de zijde van de Gemeente

HELVOORT EN HAREN. Zie Dec. 1817.

'S HERTOGENBOSCH ſtaat vakant te worden. Zie Dec. 1817.

B R E D A.

ETTEN. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, maakte ons den 11den Maart, in zijne gewone weekbeurt bekend, dat hij beroepen was naar de Gemeente van *Driehuizen* en *Zuidſchermer*, onder de Claſſis van *Alkmaar*, en die beroeping in beraad genomen had.

GINNEKEN EN BAVEL, den 11den Maart. Heden trof onze Gemeente de lang gevreesde ſlag, door het overlijden van onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer C. J. HIRSCHIG, die, ſints het jaar 1795, met onafgebroken ijver, aan onze wezenlijke belangen arbeidde, doch nu ſedert eenige maanden, door aanhoudende ziekte en verval van levenskrachten, daarin verhinderd werd. Onbeſchrijfelijk groot is zijn verlies voor zijne Weduwe, en voor zijn talrijk Kroost, waarvan ſommige derzelver treffend verlies niet kunnen bezeffen: want hij was een braaf Echtgenoot en Vader, die, met reden door ons betreurd word. Het jaar van gratie zal door den Ring van *Breda*, worden waargenomen.

CHAAM EN BAARLE NASSAU. De Correspondens heeft gehoord, dat de Pred. dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heer L. KROL, naar

ek

elders is beroepen, en ook die beroeping zou hebben aangenomen; doch heeft hiervan nog geen legaal berigt. —

OUDENBOSCH EN DE HOEVEN, den 22sten Februarij. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. J. SCHIPPERS, van hier naar *Egmond Binnen* en *Egmond op den Hoef* beroepen, en van zijne betrekking op onze Gemeente, en de Classis van *Breda* behoorlijk losgemaakt, door den Heer A. W. HASELAAR, Lid van het Klassikaal Bestuur van *Breda*, en Pred. te *Zevenbergen*, nam heden van ons affcheid, predikende bij die gelegenheid over de woorden van Paulus 1 *Cor.* XIII: 8*a*. *De liefde vergaat nimmermeer.*

OUDENBOSCH EN DE HOEVEN, den 23sten Februarij. Na verkregene handopening, ter vervulling van de vakature, heeft de Kerkeraad dezer beide Gemeenten, onder bestuur van den Consulent, den Wel Eerw. Heer E. J. J. ECOMA, Pred. te *Oud-* en *Nieuw-Gastel*, het volgende twaalftal van Predd. gemaakt:

DD. T. VAN SPALL, Predd. te *Koedijk*. P. C. MOLHUIZEN, te *Vucht*. J. BRAVE, aan *de Meern*. P. A. GILTAIJ, te *Wijngaarden* en *Ruigbroek*. J. C. PRILLEVITZ, in *den Bommel*. P. VERHAGEN METMAN, te *Waalwijk*. A. J. BUIS BALLOT, te *Kloetingen*. H. J. VAN INGEN, te *'s Heeren Jansland*. M. A. VAN DER BANK, te *Ravestein*. J. C. NIEDELSTEIN WALTER, te *Grijpskerke*. H. J. KROM, te *Schelluinen* en J. J. W. DIEMOND, te *Bleskensgraaf* en *Hofwegen*.

Vervolgens dit zestal:

DD. P. C. MOLHUIZEN, J. BRAVE, H. J. KROM, P. A. GILTAIJ, H. J. VAN INGEN en P. VERHAGEN METMAN.

En eindelijk dit drietal:

DD. H. J. KROM, J. BRAVE en P. A. GILTAIJ.

Digitized by Google

Uit welk drietal beroepen is, Ds. H. J. KROM, Pred. te *Schelluinen*, aan wien de beroepingsbrief is toegezonden.

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

H E U S D E N.

AALBURG EN HEESBEEN, den 11den Febr. 1818. Onze Leeraar B. VAN VEEN, ontving den 9den Jan. l. l. eene beroeping, naar de Gemeente van *Opheusden*, doch bedankte hier voor, na beraad, op den 25sten derzelfde maand. Hier op andermaal, den 30sten Januarij, derwaarts beroepen zijnde, maakte zijn Wel Eerw. ons, in den avond Godsdienst van heden bekend, dat hij ook voor deze beroeping bedankt, en besloten had bij ons te blijven.

WERKENDAM EN DE WERKEN, den 25sten Febr. Onze Leeraar Ds. H. VAN ZADELHOFF, heeft voor de op zijn Wel Eerw. uitgebragte beroeping naar *Elburg*, bedankt.

WIJK, den 22sten Febr. Na behoorlijk van alle zijne betrekkingen op deze Gemeente, en de Classis van *Heusden*, ontslagen te zijn, predikte onze Leeraar Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, zijn afscheid, met eene Leerrede over 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan Broeders, wij bidden en vermanen u enz.*

WOUDRICHEM, den 24sten Februarij. Na dat Ds. L. J. VAN DAM, Pred. te *Schoorl, Groet* en *Kamp*, voor de in deze Gemeente op zijn Eerw uitgebragte beroeping, bedankt had, heeft de Kerkeraad, op heden bijeengekomen, onder het Bestuur van den Consulent Ds. J. SMIJTEGELT VAN DEN HOEK, Pred. te *Sleeuwijk*, het navolgend twaalf en zestal geformeerd;

Twaalftal:

DD. J. A. VAN EIK VAN VOORTHUIZEN, Predd. te *Zoelmond*. G. H. ARNTZEN, te *Ermello*. S. G. JO-

JORISSEN, te *Hervelt.* J. WOLTERBEEK, te *Wamel* en *Dreumel.* B. R. DE GEER, te *Lijnden.* J. C. VAN DOORNE, te *Rheeuwijk.* J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK, te *Sleeuwijk.* A. K. ROMSWINCKEL, te *Nieuwerkerk.* J. N. VAN DER ZANDT, te *Grouw.* A. RADIJS, te *Blaauwkapel.* J. VOGEL, te *Assendelft.* en J. C. PRILLEVITZ, *in den Bommel.*

Zestal:

DD. J. A. VAN EIK VAN VOORTHUIZEN, G. H. ARNTZEN, J. N. VAN DER ZANDT, A. RADIJS, J. SMIJTEGELT VAN DER HOEK en J. C. VAN DOORNE.

Hier uit werd beroepen, Ds. J. A. VAN EIK VAN VOORTHUIZEN, Pred. te *Zoelmond*, aan wien de beroepingsbrief is toegezonden.

BABIJLONIENBROEK EN HILL vakant. Zie Jan. 1818.

WASPIK vakant. Zie Febr. 1818.

EINDHOVEN.

EERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL vakant. Zie Febr. 1817.

EINDHOVEN vakant. Zie Junij 1817.

HEEZE EN LEENDE. Zie Jan. 1818.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. Zie Jan. 1818.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL vakant. Zie Febr. 1818.

DRENTHE.

ASSEN.

ANLOO vakant. Zie Jan. 1818.

KOEVERDEN.

ZWEELO. Zie Febr. 1818.

SLEEN. Zie Febr. 1818.

WAL-

Digitized by Google

WALSCHE KERK.

VLISSINGEN vakant. Zie Oct. 1817.
DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
SCHIEDAM. Zie Febr. 1818.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

Bij besluit van Z. M. den Koning, in dato 6den Januarij l. l., No. 51. zijn de Leden van het Klassikaal Bestuur van *Maastricht*, voor dezen jare gecontinueerd; alleen is tot Lid benoemd, Ds. H. J. ESSERS, Pred. te *Gulpen*, in de plaats van Ds. VELTER, in den vorigen jare Emeritus geworden, en zijn tot vaste Secundi aangesteld:

DD. J. A. PREUSSER, Predd. te *Heerle*. Secundus van DD. J. VERLOREN. — J. H. COX, te *Beek* en *Geul*. Secundus van B. A. JONCKERS. — J. G. VAN GERDT, bij de Fransche Gemeente te *Maastricht*. Secundus van F. W. DANZMANN. — J. C. NEUMANN, te *Vaals*. Secundus van H. J. ESSERS. — de Heer BOSC DE LA CALMOTTE, Ouderling te *Maastricht*. Secundus van den Heer BABUT DU MARCTS.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.
MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

REMONSTRANTSCH KERK-GENOOTSCHAP.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.
NIEUWPOORT AAN DE LEK vakant.

EVAN-

Digitized by Google

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

VLISSINGEN. Zie Oct. 1817.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

MEDEMBLIK ſtaat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

ENKHUIZEN. Zie Febr. 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, Inlandſche of Portugeeſche en Maleiſche Gemeente vakant,

SOURABAIJA
AMBOINA
BANDA
TERNATE
MAKASSER
MALUKKA
} vakant.

BATAVIA vakant. Zie Aug. 1817.

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

KUST VAN GUINEA. Zie Febr. 1818.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

KRITSUM vakant.

OLDERSUM. Zie April 1817.

LIN-

Digitized by Google

LINGEN.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.

WEZEL.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.
BISLICH. Zie. Sept. 1817.

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

BIJBEL-GENOOTSCHAPPEN.

JOURE, den 18den Jan. Het middelpunt der achtste Onderafdeeling van Neêrlands Bijbelgenootschap, afdeeling *Friesland*, waartoe behooren de Grietenijen, *Haskerland*, *Utiengeradeil*, *Engwierden*, *Schoterland* en *Stellingwerf-Westeinde*, mogen wij in ons midden bezitten, daar genoegzaam alle de Directeuren van dezelve hier ter plaatzen wonen. Dezelve achteden het niet ongepast, om den President uit hun midden Ds. P. KOUMANS BROUWER, te verzoeken, eene openbare redevoeting te doen, om de ingezetenen van dit vlek met den aard van het Bijbelgenootschap meer bekend te maken,

ken, en hen tot meerdere deelneming in deze nuttige inrigting op te wekken. Aan welk verzoek dan ook heden avond voldaan is, na dat in de Hervormde en Doopsgezinde Kerken dit dien dag bekend was gemaakt, en de Kerkgenooten ter aanhooring daartoe waren opgewekt. De spreker hing een kort, doch levendig tafereel op van de bedoeling, den oorsprong en den voortgang der Bijbel-Genootschappen: eene zeer groote schaar woonde dit werk met zigtbare deelneming bij, welker harten wij wenschen dat gestemd zullen zijn en blijven, ons naar vermogen dit heerlijke werk mede te helpen bevorderen.

BERIGTEN.

De Quaestores van de Weduwenbeurs der Classis van *Nijmegen*, maken bij dezen bekend, dat de Weduwen der Predikanten, onder deze Classis, haar traktement met het surplus, ter somma van *f* 150 : — : — beloken Paaschen wederom voor één jaar kunnen ontvangen, weshalve zij verzocht worden, met eigenhandige kwitantien, gesterkt door een attest de vita, zich bij den ondergeteekende te vervoegen.

Nijmegen, 4den Maart 1818. F. J. VAN HARENCARSPEL, Quaest. Vid. Cl. Neom.

Quaestores Viduales der Classis van *Edam*, in de Boekzaal van Januarij l. l., eene Advertentie hebbende doen plaatsen, betreffende eenen bij de Binnenleden der Weduwenbeurs, genoegzaam eenparig genomenen en provisionelen maatregel, ter voorziening in de belangen der trekkende Weduwen, vinden zich verpligt, de Buitenleden ten overvloede nog eens uit te noo-

Digitized by Google

noodigen, om hunne verschuldigde Quoten, verschenen Pinkster 1817, uiterlijk voor den 30sten April aanstaande, aan den eerst ondergeteekenden franko te betalen; terwijl, volgens bovengemelde Advertentie, zoo iemand der Buitenleden onverhoopt, op dien bepaalden tijd, de verschenen Quote niet mogt hebben voldaan, en kwam te overlijden, eer het lot der Weduwen-Beurs finaal beslist is, deszelfs Weduwe van het geen dezelve nog mogt opleveren, niet zal kunnen trekken.

Ook kunnen de Weduwen, wier trekjaar verschijnt binnen den omtrek van 1sten Julij 1817, tot 30sten Julij 1818, en de hun toegelegde twintig Guldens, nog niet hebben ontvangen, die penningen op kwintantie, gemunieërd met eene attestatie de vita, bij den eerst ondergeteekende bekomen.

W. BOOMKAMP,
Edam, L. TEN BOKKEL,
10den Maart 1818. Quaestores Viduales.

Daar de voorraad van stukken, welke ons van tijd tot tijd zijn toegezonden, zoo groot is, en noch de bepaalde ruimte, noch het doel ons toelaat, om voor dit Tijdschrift breedvoerige voorlezingen in het Mengelwerk op te nemen, moeten wij de Heeren Inzenders eens vooral verzoeken, alle mogelijke kortheid in acht te nemen, op dat niet het veronachtzamen daar van ons tot de terugzending verpligte. Ook zonder dat wij dit breeder behoeven te berigten, zal men gemakkelijk begrijpen, dat wij alleen dat gene plaatsen kunnen, 't welk zich door belangrijkheid van inhoud, en naauwkeurigheid van taal en stijl, schijnt aan te prijzen. *De Redactie.*

LET-

LETTER-NIEUWS.

De Boekverkoopers Blussé en van Braam te *Dordrecht*, geven uit, en hebben alom verzonden:

Berigt van Inteekening op een Tijdrekenkundig Werk, van den tijd van ABRAHAM af tot aan het einde der eerste eeuw van de Christelijke Jaartelling; behelzende: in vier deelen in groot octavo, eene allezins naauwkeurige overeenstemming van de Jaren der gewijde en ongewijde tijdrekening, met bijgevoegde belangrijke verhandelingen, daartoe betrekkelijk, en bevattende zeer aanmerkelijke ophelderingen, zoo wel der oude geschiedenis als van gewigtige gedeelten der H. Schrift, nagelaten door den beroemden P. BOSVELD, in leven Predikant te *Dordrecht*, en zullende worden uitgegeven door de Wel Eerw. Heeren G. VAN KOOTEN en B. F. TIJDEMAN, Predikanten te *Dordrecht*.

Het Berigt zelve, is van dezen inhoud:

Reeds vele jaren bezitter geweest zijnde van dit voortreffelijk werk, mij door den waardigen man, ter zijner gedachtenis, in zijne laatste levensdagen, vereerd, heb ik, na 's mans dood, menigmaal voorgenomen, hetzelve door den druk algemeen verkrijgbaar te maken, oordeelende, dat het onverantwoordelijk zijn zoude, eenen zoo kostbaren schat voor mij alleen te willen houden.

Menigmaal werd ik ook van onderscheidene kanten tot de uitgave aangezocht: dan, door de zwakheid van mijn gezigt mij tot de correctie geheel buiten staat bevindende, ben ik verhinderd geworden, om mijn voornemen ten uitvoer te brengen, en aan veler verlangen te voldoen. Bijna had ik reeds de hoop opgegeven, toen mijn waarde Ambtgenoot en Vriend TIJDEMAN, met dit werk bekend geworden zijnde, mij zijne hulp aanbood. Terstond was nu mijn besluit genomen, en ik verheugde mij, dat alle beminnaars der Bijbelstudie nu weldra dezelfde voordeelen van dit werk zouden kunnen plukken, welke ik met enkele goede vrienden dus ver alleen had mogen genieten.

Schoon wel de naam van BOSVELD alleen genoegzaam mag geoordeeld worden, om elken vriend van waarheid en grondige geleerdheid tot den aankoop aan te moedigen,

Digitized by Google

verkozen nogtans de Drukkers, ten einde hunne oplage eenigzins te beter te kunnen regelen, eene inteekening op dit werk te openen, en ik acht mij verpligt, ter bevordering van deze onderneming, eenig nader verslag van hetzelve te geven.

Het is een tijdrekenkundig werk, aan het welk de geleerde man ongeloofelijk veel arbeids besteed heeft, en het welk door Hem, eerst in gevorderde jaren, na herhaald onderzoek, uit eene groote menigte van afzonderlijke opstellen en berekeningen, in orde gebragt is. Het werk bestaat uit een Tijdmeter, en uit meer of min uitvoerige Bijlagen. Zullende het geheel, naar berekening, vier matige boekdeelen, in hetzelfde formaat als het daarvan uitgegeven berigt, beslaan.

De Tijdmeter vangt aan met de Geschiedenis van ABRAHAM, en loopt door tot het einde der eerste eeuw van onze Christelijke Jaartelling, welke eerste eeuw ook nog afzonderlijk ten gebruike voor het Nieuwe Testament berekend is, en waar van men eene proeve vindt in de Inleiding voor 's mans verklaring van den brief aan de Galatiërs.

In de Tijdmeter worden, door onderscheidene kolommen, de verschillende Jaartellingen der volkeren aangewezen, de gewijde met de ongewijde geschiedenis in overeenstemming gebragt, en telkens zoodanige vaste punten bepaald, dat er aan de naauwkeurigheid der berekeningen, over het geheel, geen twijfel meer kan overblijven.

De schrijver oordeelde, niet hooger dan tot ABRAHAM te mogen opklimmen, daar hij zich wel in staat bevond, om tot dezen Aartsvader toe alles naauwkeurig te berekenen, maar geheel onzeker was omtrent de Tijdrekening der vroegere eeuwen; van het welk een en ander, in eene zeer belangrijke Inleiding, rekenschap gegeven wordt.

Deze Tijdmeter zal het eerste deel uitmaken; dezelve is dus wel beknopt, maar geenszins een dor geraamte. In tegendeel dezelve, gelijk al de Bijlagen, is zoo onderhoudend opgesteld, dat men vergeet een tijdrekenkundig boek te lezen, en in het lezen hetzelfde behagen schept, als in elk wel opgesteld geschiedkundig geschrift. Overal straalt de oorspronkelijkheid, de waarheids-zin, en bondige geleerdheid van HOSVELD in het oog: het geheele werk is in zijnen stijl en zijnen geest geschreven.

De Bijlagen maken het overige gedeelte dezes werks uit,

Digitized by Google

uit; zij bevatten eene zeer uitvoerige Bijlage over de Tijdrekening van Egipte, in welke zeer belangrijke ophelderingen van de Profetische Schriften des O. V. voorkomen, als b. v: Jesaia XIV: 28—32. H. XVII: 12—14; XVIII, XIX; XX. Voorts uit Jeremia; Ezechiel, enz.

Eene tweede, bijna even breedvoerige Bijlage, behandelt de oudheid van Parsis, Zoroaster en Zenda Vesta. Eindelijk min uitvoerige, over de oudheid der Chaldeën of Babijloniërs; over de Tijriërs, Trojers, over de 65 jaren van Jes. VII: 8; over de Babijlonische gevangenis, over de laatste Koningen van Babel; over de geslachtlijst van Zerubbabel, over Phlegons zonsverduistering, over het Stadhouderschap van Vitellius, en het huwelijk van Herodes met Herodias.

Het zal onnoodig zijn, den inhoud van dit alles breedvoeriger op te geven. Elk beminnaar der geschiedkunde in het algemeen, en van den Bijbel in het bijzonder, zal genoegzaam overtuigd zijn van het hoogst belangrijke en onmisbare dezes werks, en ik gevoel, dat een werk van BOSVELD mijne verdere aanprijzing niet behoeft.

O. VAN KOOTEN.
Predikant te *Dordrecht*.

De Boekverkoopers Blussé en van Braam.

Na zoo veel ervaring van den welkomen ontvang der Schriften van wijlen den uitstekenden Schriftverklaarder PAULUS BOSVELD, bij alle beminnaren van gezonde waarheid en verstandig onderzoek; zouden wij niet aarzelen ook deze vrucht, welligt de laatste van 's mans onvermoeiden arbeid en zeldzaam doorzigt, in het licht te geven. Maar behalven andere, waren de meerdere uitvoerigheid en buitengewone kostbaarheid van eene goede uitvoering, zoo wel als het voornemen om de te doene oplage, naar het getal der deelnemers te regelen; op dat dit, gelijk de andere werken der waardigen schrijvers, zijnen prijs behoude, de redenen, welke ons tot de uitgave bij *inteekening* deden besluiten.

Uit het hier boven geplaatst verslag van den HerWaarden VAN KOOTEN, ziet het toegenegen Publiek, dat het aan zijne zorg, geholpen door zijnen waardigen ambtgenoot TIJDEMAN, die in het licht verschijning van dezen schat

van wetenschap zal te danken hebben. Dit verslag ook den aard en inhoud des werks aanwijzende, zien wij ons ontslagen daar bij stil te staan. Wij gaan dan nu tot de Voorwaarden van Inschrijving over:

I. Het geheele werk zal, na de beste gissing, tachtig vellen druks, in groot octavo, beslaan, en op best drukmediaan papier, met een nieuwen letter, aangelegd, en in vier bekwame boekdeelen vervat worden.

II. Bij de inschrijving wordt niets gevorderd dan alleen eene juiste opgave der deelnemers, en van hunne titels, waar van eene Alphabetische *lijst* zal opgemaakt, en *gratis* voor het eerste deel geplaatst worden.

III. De Tijdmeter, en een deel der Bijlagen hoopt men nog in dit, en de twee laatste deelen in het volgende jaar uit te geven.

IV. De Inteekenaars zullen slechts drie Stuivers voor elk blad of vel druks betalen. — Buiten inteekening, zal het werk niet dan met een vierde verhooging van den prijs te bekomen zijn; waarom er niet dan eene kleine oplaag, buiten die der inteekening, zal geschieden, en ter meerdere verzekering hier van, de E. E. Heeren VAN KOOTEN en TIJDEMAN verzocht zullen worden, elk der gedrukte exemplaren te teekenen.

V. De Inschrijving staat open tot 15den April dezes jaars, bij de uitgevers van dit berigt, *Blussé* en van Braam, te *Dordrecht*, en bij alle hunne Correspondenten in de Vereenigde Nederlanden.

Bij W. van Vliet, Boekverkooper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

Gods weldadige Voorzienigheid, blijkbaar in de instandhouding der Zaligmakende Leer. Historisch beweezen in de lotgevallen der Kerk in het algemeen, en der Luthersche in het bijzonder. In groot Octavo. De prijs is *f* 3 : — : — *Kort Onderwijs* aangaande de Boeken des *Oude en Nieuwe Verbonds*, door A. DE KONING, Pred. te *Sliedrecht*. In Octavo. De prijs is 2½ Stuiver.

Bij

Bij den Boekverkooper F. Bohn, te *Haarlem*, is van de Pers gekomen en alom verzonden:

WILHELMINA NOORDKERK; *Eene oorspronkelijke Hollandsche Geschiedenis* ter aanprijzing van *oud Vaderlandsche Zeden*, voor *Nederlandsche Vrouwen* en *Meisjes*, door Mejufvrouw FENNA MASTENBROEK; zoo gunstig bij het Letterkundig Publiek bekend door hare *Lektuur voor Vrouwen*; versierd met een keurig gegraveerde Titel, Vignet en Plaat door de Heeren VAN BREE en VELIJN, in één Deel compleet.

Bij G. van Dijk, Boekhandelaar in de Warmoesstraat, N°. 122. te *Amsterdam*, zijn nog eenige Exemplaren voorhanden van G. DE HAAS, verklaringen over het vijfde tot het achtste Hoofdstuk uit Paulus Brief aan de *Romeinen*, in 3 Deelen, groot Octavo voor den verminderden prijs van ƒ 3: —: — in plaats van ƒ 8: 17: —

Dit werk, het welk, om deszelfs Hooggeachten Schrijver, voor vele zijner vrienden niet genoeg bekend is, wordt een ieder door deze lage prijs in de gelegenheid gesteld, om de waarde van den nu zaligen DE HAAS, meer en meer op prijs te stellen. Ten einde dezelve nog na zijn dood nut zou doen, kon dit niet beter geschieden, dan het Godvruchtig en Lezend Publiek uit te noodigen, tot het lezen van dit werk, dat niet anders dan Godsvrucht en liefde voor den Verlosser ademt.

Het eenig en welgelijkend Portret van G. DE HAAS, zijnde Proefdruk à ƒ 1: —: —

Bovengemelde Boekhandelaar, is thans uit het Fonds van wijlen den Heer J. ALLART, Eigenaar geworden van de volgende werken:

W. BROES, Leerredenen, 3 Deelen, In groot Octavo, à ƒ 9: 12: —

Van het derde Deel zijn nog eenige apart te bekomen, à ƒ 3: 12: —

H. MEDER, Onderwijs in de beschouwende en beoefenende Godsdienstleer, à ƒ 1: 16: —

M. N. RIOUST, over de magt der Vorsten, de Kerk, en hunne Staten, à ƒ — 18 —

J. SCHARP, Lierzang op Neêrlands Verlossing, à ƒ 1: 5: —

Digitized by Google

H. STEENBEEK, Verhandeling over den Invloed van de welluidendheid en de welsprekendheid der Nederduitsche taal, 1 ƒ — 16 —

Bij den Boekhandelaar J. van der Hey, te *Amsterdam*, wordt gratis uitgegeven:

Berigt van Inteekening op eene Navolging der ILIAS van HOMERUS, uit het Grieksch in Nederduitsche Versen, door Mr. JAN VAN 'S GRAVENWEERT, 4 Deelen, in gr. Octavo.

Bij N. Geijsbeek, Boekverkooper, op de Leliegracht, N°. 21. te *Amsterdam*, zijn te bekomen nog eenige weinige Exemplaren van twee voortreffelijke werken, als:

I. Sleutel, dienende tot verklaring en opheldering van de schriften der Apostelen, door J. TAIJLOR, Bedienaar des Godlijken Woords te *Norwich*. Naar den derden Druk. Uit het Engelsch vertaald. Voor den prijs van 24 Stuivers, en

II. Onderzoek over de verzoekingen van Christus in de Woestijnen, door H. FARMER, naar den tweeden vermeerderden Druk. Uit het Engelsch vertaald. Voor den prijs van 18 Stuivers.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MEN-

Digitized by Google

MENGELWERK.

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor APRIL 1818.

Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON.
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Beknopt GESCHIEDKUNDIG TAFEREEL *der Hervorming, ook in haren invloed op de Nederlanden beschouwd. Een Leesboek vooral voor Protestanten. Te* Amsterdam, *bij* A. B. Saakes, 1817. 153 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 5 : —

GEDENKSCHRIFT *van de Groote Kerkhervorming in de zestiende Eeuw. Door* W. A. OCKERSE, *Christen-Leeraar te* Limmen. *Te* Amsterdam, *bij* Schalenkamp *en* van den Grampel, 1817. 186 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 16 : —

Tweetal LEERREDENEN *bij het derde Eeuwgetijde der Hervorming, uitgesproken door* J. J. DENIER VAN DER GON, *Predikant te* Naaldwijk. *In* 's Gravenhage, *bij de Erve* J. Thierrij *en* C. Mensing *en* Zoon, 1817. 74 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 12 —

De Bijbel is de eenige zuivere bron, waaruit wij, door middel van onze rede, dat alles putten kunnen, wat wij vruchteloos ergens elders zoeken zouden, om te weten hoe wij God in CHRISTUS dienen moeten, en alzoo gelukkig leven, getroost sterven en eeuwig zalig worden kunnen. Van dit heilig beginsel moeten allen uitgaan, die of het ongeloof of het bijgeloof met een gelukkig gevolg bestrijden willen. De afwijking daarvan veroorzaakte de verbastering

Digitized by Google

en alle die gruwelen, waardoor de Hervorming noodzakelijk werd, en het voorname, het grootte van die heugelijke gebeurtenis moet elk erkennen hierin eigenlijk gelegen te zijn, dat zij de afgedwaalden daartoe terug bragt. Dit is het ware punt van Christelijke vereeniging, welzalig zij, die dat opregt gelooven en door hun geheele leven bevestigen! Door verstandig mede te werken, om on- en bijgeloovigen te bewegen tot deze erkentenis, bewijst men hun den wezenlijksten dienst, en wie die wel denkt, zou zich, de zaak uit dit oogpunt beschouwende, niet hartelijk verheugen, over de oprigting en bloei der Bijbelgenootschappen, en over het onlangs zoo Christelijk alom gevierd Hervormings Feest? Ja wij kunnen bij deze gelegenheid niet nalaten, hier openlijk onzen wensch te uiten, dat de Christelijke Sijnode der Hervormde Kerk in het Rijk der Nederlanden, het wel genomen Besluit eene meerdere volkomenheid geve, door eene verstandige uitnoodiging, dat de Leeraars op eenen bepaalden Zondag, in elk jaar, alomme de Gemeente behooren te herinneren aan, voor te gaan in- en op te wekken tot hartelijke dankbaarheid voor de weldadige Hervorming. Dit zou gewis een zeer algemeen genoegen baren, en men kon daarop de heilzaamste uitwerking met vertrouwen verwachten.

Deze denkbeelden werden in ons opgewekt, terwijl wij ons zetteden, om in onze Boekbeschouwing voor onze Lezers kortelijk melding te maken, van de drie genoemde werkjes, welke wij ook als de vruchten van het besluit, ter viering van het derde Eeuwfeest der Hervorming, hebben aan te merken.

De Schrijver van N°. 1, heeft zich voorgesteld, een kort overzigt te geven, 1.) van den

toe-

toestand der Christelijke Kerk, tot op het tijdperk der Hervorming, 2.) van den aanvang en de voortzetting derzelve door LUTHER en ZWINGLIUS, (had deze orde om den tijd niet omgekeerd behooren te zijn?) en 3.) van den invloed, welken deze gebeurtenis gehad heeft, op de Godsdienstige en Burgerlijke gesteldheid der Nederlanden; en verklaart geen ander oogmerk te hebben, dan door dit Geschrift bij zijne Protestantsche Medechristenen vooral de dankbaarheid aan God te bevorderen, voor de onschatbare weldaad der Hervorming, en hen daardoor op te wekken, om voor hunne Godsdienstige voorregten alles over te hebben, tot eer en heerlijkheid van God door JEZUS CHRISTUS.

Wij oordeelen dat het daartoe voor hen, die nog weinig onderrigt waren, zeer goed heeft kunnen dienen, en nog verstrekken kan. Het verhaal is eenvoudig, en stipt vele van de voornaamste gebeurtenissen geleidelijk aan. Met genoegen' zal men bemerken, dat de Eerwaardige ZWINGLIUS hier, zoo min als de ijverige LUTHER, vergeten is, *opzettelijk* vermeld te worden. Als eene aan allen niet bekende, maar zeer wetenswaardige bijzonderheid, plaatsen wij hier gaarne deze, omdat men daar uit, het verlicht oordeel en den verstandigen ijver, van den waardigen *Zwitser*, en eersten Hervormer in de XVIde Eeuw, kan leeren opmerken en er zich voordeel mede doen:

„In den aanvang van het jaar 1525 werd de Mis geheel afgeschaft, en op Paschen zou men het Avondmaal het eerst vieren, volgens de begrippen van ZWINGLIUS. Hij plaatste zich voor eene tafel met een wit laken bedekt, waarop brood en wijn zich bevonden. Na dat hij aan de geloovigen het oogmerk dezer godsdienstige

handeling had voorgesteld, trachtte hij, door een vurig gebed, in hunne harten het ernstig voornemen te verwekken, om een nieuw leven te leiden. ZWINGLIUS, geholpen door twee ambtgenooten, nam het brood en den beker, sprak de woorden van JEZUS CHRISTUS bij de instelling des Avondmaals gebezigd, en deelde de teekenen van het ligchaam en bloed des Verlossers uit aan alle de tegenwoordig zijnde Christenen, terwijl men de laatste redenen van den Verlosser, door JOHANNES opgeteekend, voorlas. Deze treffende plegtigheid werd besloten met een gebed, en met gezangen van erkentenis en lofzegging aan Hem, die voor zondaren zulk eenen schandelijken dood ondergaan had. Zoo meende ZWINGLIUS, dat men het Avondmaal moest vieren, dat dit het naaste kwam aan deszelfs oorspronkelijke eenvoudigheid, en dat men zoo alles vereenigde, wat deze plegtigheid nuttig maken kon. Groot was dan ook de toevloed van hen, die deel namen aan deze godsdienstige handeling, gelijk zij niet onvruchtbaar bleef in goede werken, maar gezegend was door de talrijke verzoeningen, die op haar volgden. —"

De Eerw. OCKERSE, te laat gereed, met zijn voorstel, op de voorloopige aankondiging van de *Beknopte Geschiedenis der Hervorming*, door den Hoogleeraar IJPEIJ, om, met behoud zijner Geschiedkundige Schets, beider plan vereenigd te bewerken; wil dit zijn Gedenkschrift echter hebben aangezien, als daarmede in een naauw verband staande, en daarvan, als het ware, een vervolg of aanhangsel uitmakende.

Om niets overtolligs te doen, heeft hij begrepen, de geschiedenis der Hervorming zelve van zijn plan uitsluitende, zich te bepalen, tot eene aanwijzing van het groot en altoos gedenkwaardig aanbelang dier omwenteling, afgeleid uit

uit eene wijsgeerig-christelijke beschouwing van derzelver *oorzaken*, *grondbeginselen*, *bedoelingen* en *gevolgen*, om uit dat alles dan ter slotsom op te maken, het geen de Schrijver aan de Hebreeuwsche Christenen (*Hebr.* III: 4.) zoo kernachtig gezegd heeft, en door hem tot motto voor dit werkje gekozen is: *Die dit alles gebouwd heeft is God!* Niet als Geschiedschrijver, maar als wijsgeerig-christelijke bespiegelaar optredende, om vooral ook voor onze Roomschgezinde Landgenooten nuttig te zijn, achtte hij zich minder geroepen, om te zeggen, wat er gebeurd zij, dan *waarom*, *waartoe*, met *welk gevolg?* — te mogen, en zelfs daar waar de belangen van waarheid en Godsdienst dit gebiedend vorderen, zich te moeten onthouden van te noemen, wat hij als bekend vooronderstellen dus verzwijgen kon, — donkere partijen in het tafereel te verhelderen, al te lichte tinten een weinig te schaduwen, om zoo meer eenheid en harmonie in het tafereel te brengen, en zoo veel de stof dit toeliet, ter vereeniging van verschillend denkenden, te geven en te nemen.

Men zal bevinden, dat deze voorzigtigheidsmaatregel door den Schrijver, met zekere behoedzame omzigtigheid hier voorgedragen, ter betere bereiking van zijn oogmerk, doorgaans met veel overleg voor oogen gehouden is. Eene andere vraag is het echter, of deze de beste weg in dezen is, ja of hij wel veel aanprijzing verdient? Of niet veel eer de Apostolische Zinspreuk: *Betracht de waarheid in liefde*, de betere wegwijzer zijn zal, om zoo wel voor Roomschgezinden die eenigen lust tot onderzoek hebben, als voor Protestanten, nuttig te schrijven, over eene gebeurtenis van dat groote aanbelang, als de *Hervorming*.

Zonder ons hier over nu verder uit te laten, moe-

moeten wij alleen de aanmerking maken, dat de menschkunde ons schijnt te leeren, dat althans het uitdrukkelijk en herhaald *vermelden*, van zulk eene misschien al te fijne onderscheiding, voor men terzake treedt, wel eens eenen verkeerden indruk maken kan, voorzeker niet overeenkomende, met het door den redenaar zich voorgestelde oogmerk. Maar anders zoekt een ERASMUS, anders een ZWINGLIUS, anders een LUTHER, en wederom anders een CHAUVIN, de groote zaak te bevorderen. Men kan ook niet zeggen, dat het voorgenomen plan den Schrijver weêrhouden heeft, om zijne gevoelens duidelijk te uiten, of aan de eene zijde of aan den anderen kant partijdig te worden, en van de geschiedenis al te zeer af te gaan. De geschiedenis is ook hier de hoofdzaak gebleven, en daaruit aanleiding genomen, om bijzonder bij de karakters te bepalen der handelende personen. Hier is de Heer OCKERSE ook indedaad regt thuis, gelijk trouwens uit zijne andere schriften reeds gebleken is, en hierin heeft hij ook nu weder ons 't meest genoegen gegeven. Sommige bedenkingen, bij voorbeeld, tegen de drijfveeren van LUTHERS ijver tegen den *Aflaatkraam*, tegen zijne aangegane huwelijksverbindtenis enz, zijn zelfs hier beter beantwoord, dan wij ons herinneren wel eens elders te voren gelezen te hebben. Ondertusschen zal een eenigzins ervaren Lezer wel begrijpen, dat men hier noch het volledige zoeken, noch verwachten moet elk oordeel even juist te zullen vinden. Aan het einde van dit eerste Stukje, waarop nog een tweede volgen zal, over de *gevolgen* en *resultaten*, staat dit het geheele Stukje nog nader kenmerkend besluit:

„ Legt men nu de kerkelijke omwenteling der XVIde eeuw zoo in de weegschaal eener ge-

gezonde rede, dan maken wij geene zwarigheid, om ons eene zeer vereerende uitspraak nopens hare innerlijke waardij te beloven van ieder man, die, verheven boven alle kleingeestig vooroordeel, moeds en krachts genoeg bezit, om de waarheid, alle waarheid, niet dan waarheid, en waarheid, bij wie hij die ook vinde, met een' vrijen blik te aanschouwen en edelmoedig hulde te doen: — met één woord, om een Christen-wijsgeer te zijn."

Zoo dra als wij het andere Stukje van dit welgeschreven Gedenkschrift ontvangen, zullen wij er den Lezer bij bepalen, terwijl wij bidden, dat en de Heer OCKERSE, en de andere ijverige Protestantsche Leeraren en Hoogleeraren in Nederland, hunne verstandige en heilzame bedoeling ter uitbreiding van het reine Christendom, naar de leere des Goddelijken woords, meer en meer zullen mogen zien bekroonen, met de zegenrijkste uitwerkingen.

De beide Leerredenen van den Eerw. VAN DER OON, op verzoek zijner Gemeente uitgegeven, getuigen ook van den ijver des Leeraars, en der Gemeente van *Naaldwijk.* In de eerste worden, naar aanleiding van *Matth.* IV: 16. *Het volk dat in duisternis zat, heeft een groot licht gezien*, eenige voorname bijzonderheden, welke de geschiedenis der Hervorming oplevert, met ernst herinnerd, en in de tweede, die *Gal.* V: 1. ten Tekst heeft, is dat onderwerp vervolgd, bijzonder met opzigt tot ons Vaderland. De Teksten zijn eenvoudig en voldoende toegelicht, en de stijl en voordragt der bijzonderheden, waar onder ook eenige, welke *Naaldwijk* zelve vooral betreffen, duidelijk. Mogt deze uitgave het goede oogmerk van den Leeraar bevorderen, en zijn Heilig Dienstwerk verder gezegend zijn, om ook afgedwaalden terug te doen

Digitized by Google

keeren, en *alle* Naaldwijker Inwoners doen *staan in de vrijheid, met welke ons* CHRISTUS *vrijgemaakt heeft, en niet weder met het juk der dienstbaarheid bevangen te worden.*

De tegenwoordige staat der GRIEKSCHE KERK *in* RUSLAND*: of Kort Begrip van de Christelijke Godgeleerdheid, door* PLATOW, *wijlen Metropolitaan van* Moscow. *Uit de Slavonische in de Engelsche taal overgezet. Met eene Inleiding over de Kerkelijke Inrigtingen in* Rusland, *en een Aanhangsel, betreffende den oorsprong en de verschillende Sekten der Russische Dissenters, door* R. PINKERTON. *Uit het Engelsch vertaald. Te* Haarlem, *bij* J. L. Augustini. 1817. XIV *en* 439 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is* *f* 3: —: —

Men vangt gelukkig weder aan, te gelooven, dat de Geschiedenis der Kerk, voor den ook niet geleerden Christen belangrijk *is.* De ijver wordt opgewekt, om te weten, hoe de Gemeente van CHRISTUS zich heeft uitgebreid, waardoor zoo vele wangevoelens en verdeeldheden ontstaan zijn, als nog maar al te zeer plaats hebben, en op welk eene wijze en door welke middelen het Christendom zich staande gehouden, en, niettegenstaande de hevigste aankantingen en wreedste vervolgingen, meer en meer uitgebreid heeft. Men wordt weder meer bekend, dus ook met de scheuring tusschen de Oostersche en Westersche, of zoogenaamde Grieksche en Latijnsche Christenen, vooral veroorzaakt door de onchristelijke aanmatigingen van onderscheidene Geestelijken en daargesteld, door de grenzenlooze heerschzucht van *Rome's* Bisschoppen; die zich

zich listiglijk voor de gezegende Kerkhervorming vooral wisten te bedienen van de domheid en dweepzucht, welke zij bevorderden, en van zwakke Vorsten, welke zij of vleiden, of beheerschten. Men begint in te zien, dat die op zich zelve ongelukkige scheuring, onder het wijs en goed Bestuur van den Heer der Kerk, is toegelaten, om een grooter kwaad voor te komen, aan het eenmaal alles bedreigend Pausselijk geweld paal en perk te stellen, het heerlijk werk der Hervorming voor te werken en te bevorderen, en welligt eenmaal, gave de Heere nog in onzen tijd, te doen dienen, om eene betere en bestendige vereeniging tot stand te brengen, bij welke het Priesterlijk dwanggezag geheel verbannen, en de waardigheid van het ware vrijheid ademend, geheel naar onze behoeften, en voor onze verhevene bestemming berekend Evangelie, naar de leere der Apostelen, volkomen hersteld wordt. Zij, die wat verder zien, dan het Algemeen wel gewoon is, leeren meer en meer ook de eenvoudigen op de teekenen der tijden acht te geven, en met een blijmoedig vertrouwen, gegrond op de beloften des Zaligmakers, te verwachten: dat het geen in onze dagen is voorgevallen, en nog gebeurt, onder andere zal medewerken, om den dierbaren Bijbel, meer algemeen te doen kennen en gelooven, en overtuigd te worden, dat het eeuwig Evangelie voor allen even zeer gegeven is, — dat het reine Christendom als het ware punt van vereeniging onder alle volken beschouwd moet worden, en dat de Christenen van het Oosten en van het Westen elkanderen, als broeders en zusters in den Heere hebben te beschouwen, en ware gemeenschap der Heiligen uit te oefenen. Aan de zijde van ons Christenen in 't Westen, die wij ons verheugen, dat on-

Digitized by Google

onder de Regering van eenen in zijne nederigheid zeldzaam Grooten ALEXANDER, de verlichte kennis van het Evangelie, in 't Oosten zich uitbreidt, is het van veel belang, met de tegenwoordige Geschiedenis der Griekfche Christenen nader bekend te worden. In zoo verre als dus het Boekdeel, hier boven genoemd, daartoe bevorderlijk zijn kan, kunnen wij ons niet anders dan verblijden, dat het ook in onze taal verkrijgbaar is geworden. Na de Inleiding, waarin gehandeld wordt over de invoering van het Christendom in *Rusland*, in de tiende Eeuw, over de Scholen der Geestelijkheid, geordende en wereldlijke Rusfifche Geestelijkheid, Kerken, Kerkdienst, Kloosters en Kerkelijk Beftuur, en dus over den tegenwoordigen (toen dit gefchreven werd) ftaat van de Kerkelijke inrigting in *Rusland*, en bijzonder van de opvoeding der Geestelijkheid aldaar, — wordt ons hier eene Verhandeling, vertaald naar de Engelfche overzetting, geleverd, van wijlen den Eerw. PLATOW, in leven Metropolitaan van *Moskow*, 't eerst uitgegeven in 't jaar 1765: *over* de Christelijke Leer, welke door eenige aanzienlijke Geestelijken onder de Rusfifche Christenen, den Engelfchen Vertaler, ten fterkften werd aanbevolen, als behelzende een naauwkeurig overzigt van de Leerftellingen, welke in hunne gemeenfchap geloofd en onderwezen worden. Dat Kort Begrip heeft deze drie deelen: — Eerfte Deel. *Van de kennis van God*, afgeleid uit de Natuur, en dienende ter bevordering van het geloof aan het Evangelie. Tweede Deel. *Van het geloof aan het Evangelie.* Derde Deel. *Van de Wet van God.*

Uit de Inleiding ziet men: dat het Christendom in *Rusland*, tegen het einde der tiende Eeuw, is ingevoerd, — dat de Christenen in dat ver-

verbazend Groote Rijk, van ruim vier en veertig millioenen zielen, 't welk zoo veel goed bebouwbaar land gerekend wordt te bevatten, als noodig en toereikende is, om zeshonderd millioenen Ingezetenen te voeden, door VLADIMIR, den KONSTANTIJN der Russische Kerk, (Kleinzoon van de Edele Groot-Vorstin OLGA, die in 't jaar 955, bij den Doop den naam van HELENA ontving, te *Konstantinopel*, onder de Regering van Keizer KONSTANTIJN DEN ZESDEN,) van het jaar 988, toen hij zelf gedoopt werd, zeer begonnen zijn te vermenigvuldigen, — dat zij zich nimmer door de Roomsche Pausen hunne geloofsbelijdenissen hebben willen laten opdringen — dat door den inval der Mongolsche Tartaren, in de dertiende Eeuw, meer dan 200 jaren de goede pogingen der Russische Vorsten, ter beschaving hunner onderdanen, verhinderd zijn; — dat eerst na de verheffing der tegenwoordige Dijnastie van ROMANOFF tot den troon, ten jare 1613, het werk in 't midden der zestiende Eeuw begonnen met de verlossing van het juk der Tartaren, de algemeene beschaving namelijk, als een voorwerp van het grootste aanbelang voor het bestuur ernstig werd ter harte genomen — en dat PETER DE GROOTE, in 1721, *de Heilige Wetgevende Sijnode* instelde, en aan dezelve voorschriften voor het bestuur der Geestelijke zaken gaf, onder zijne eigene bijzondere kennisneming en toezigt, welke nog het Opperbestuur uitoefent, terwijl de edele Prins ALEXANDER GOLITZIN, als *Opper-Procurator*, thans aan het hoofd dier Eerw. Vergadering staat, die tevens Minister is der vreemde geloofsbelijdenissen en Voorzitter van het St. Petersburgsche Bijbelgenootschap. Bij eenen herdruk, of anders als een toevoegsel zou men verlangen, hier iets nader uit echte bescheiden bijgevoegd te zien,

van

Digitized by Google

van 't geen dat in lateren en vooral in onzen tijd door den edelmoedigen ALEXANDER, tot bevordering van den bloei, de uitbreiding en verbetering van het Christendom in dit Rijk, tot stand gebragt is en aangewend wordt. Te meer wenschen wij dit, om dat wij dan ook hopen te vernemen, dat onze broeders en zusters in *Rusland*, door hunne Eerw. Voorgangers, als PLATOW en anderen voorbereid, nu beter ingelicht worden, omtrent hunne Protestantsche geloofsgenooten, hier en elders, dan nog bij het vervaardigen van dit *Kort Begrip*, hier en daar blijkt plaats gehad te hebben. Er is toch geen twijfel aan, of de Correspondentie, welke door de oprigting der Bijbelgenootschappen, zoo gelukkig tot stand gebragt is, zal, gelijk ze daartoe de beste gelegenheid geeft, daartoe ook wezenlijk, door den ijver van het achtingwaardig Hoofdbestuur en den Goddelijken zegen, verstrekken. Wat kan men niet verwachten ook in deze, van de heugelijke vermaagschapping der Russisch Keizerlijke en Nederlandsche Koninklijke Familiën? Wat ook niet van den *voortreffelijken* ijver van den bovengenoemden *Russischen* Prins, GOLITZIN? en hoe veel van het onlangs zoo Christelijk gevierd Hervormings-Feest? Wij hebben ook, onder de lezing van het stuk dat voor ons ligt, verscheidene aangename lichtstralen waargenomen, en geene kleine wenken gevonden, die het vertrouwen voeden, althans de hoop zeer verlevendigen, dat de Russische Grieksche Christenen, door eenen kleinen stap voorwaarts te doen, geheel met de Protestantsche Christenen in 't Westen, zich zullen vereenigen. Of zouden wij dit niet mogen verwachten, van hen, die hun leedwezen openlijk betuigen, dat het Westen eens aan het juk van bijgeloovige Pausen onderworpen wierd — die

kla-

Digitized by Google

klagen over de ongegronde ſtoutigheden, bijgeloovigheden en overtolligheden van het Roomsch-Kerkgenootſchap, — over het Pausdom, dat, behalve eene menigte hoogst verderfelijke bijgeloovigheden en bevelen van Pausſen te houden, met het woord van God ten eenenmaal ſtrijdig, daarenboven, in het Avondmaal, den Beker onthoudt; aan de Gemeene Leeken, dezen het lezen der Gewijde Schriften verbiedt; een ſoort van Vagevuur heeft uitgedacht, zich eene, in het Evangelie onbekende, magt toeëigent, en tracht de tegenſprekers door vuur en zwaard te bekeeren; — van hen die zoo verſtandig vast houden aan den Bijbel, de Leere van het Evangelie voor den eenigen waren weg ten leven erkennen, tegen alle bijgeloof waarſchouwen, over het verband tusſchen geloof en bekeering zoo uitmuntend redeneren, het lezen van goede boeken aanprijzen ter verlichting en beſchaving; — die, offchoon zij nog eenige gebruiken en Kerkplegtigheden volgen, waarvan de Protestantſche Christenen zich gelukkiglijk ontdaan hebben, evenwel daar aan zulk eene wijziging geven, en zulke regelen daaromtrent aanprijzen, waar door althans het meest ſchadelijk misbruik zeer wordt tegengewerkt, (1) en uitdrukkelijk leeren, dat de twee

(1) Als eene merkwaardige bijzonderheid vernemen wij hier uit eene noot, onder bl. 294.

„ Onder de verpligtingen, waaronder de Bisſchoppen bij hunne inwijding gebragt worden, zijn de volgende, met opzigt tot de wering van het bijgeloof, begrepen:
„ Ik wil alle bedrog, onder den ſchijn van Godsvrucht,
„ het zij door Geestelijken, het zij door Leeken bedreven,
„ naarstig zoeken te beletten. Ik wil zorg dragen, dat
„ de eer, Gode verſchuldigd, niet tot de heilige beelden
„ overgebragt worde, noch dat aan dezelve valſche won-
„ derwerken worden toegeſchreven, waardoor de ware
„ Gods-

twee voornaamste en uitstekende verborgenheden onder het N. Testament *de Doop en het Avondmaal* zijn, dat in de andere plegtigheden geene zaligheid gelegen is, — die openlijk betuigen, eindelijk: „ onze Grieksch-Russische Kerk bewijst hare echtheid door onbetwistbare bewijzen.

„ Van de eerste tijden der apostelen tot op den huidigen dag, heeft zij het geloof en de leer, door dezelve gepredikt, en de oude overlevering der eerste kerken, ongeschonden bewaard. Griekenland werd tot het geloof bekeerd door den apostel PAULUS zelven, en de leer, welke het van dezen ontving, bewaarde de Grieksche kerk zuiver en ongeschonden, gedurende al de volgende Eeuwen. Gebeurde het al eens, dat somwijlen deze of geene ketterschen en schadelijke gevoelens leerden, dan werden deze altijd door de algemeene en bijzondere Conciliën veroordeeld. Met dit, in al deszelfs zuiverheid bewaarde, geloof, behaagde het God, eindelijk, ook Rusland te begunstigen en te verlichten; en, even gelijk in Griekenland, *zoo ook* heeft er, in Rusland, nooit eenige *verandering* in

„ Godsdienst bedorven en den tegenstrevers aanleiding gegeven wordt, om den regtzinnigen te beschuldigen; integendeel wil ik mij bevlijtigen, dat de beelden alleen, „ naar de meening van de heilige regtzinnige kerk, uitgedrukt in het tweede algemeene Concilie van Niceen, „ geëerd worden."

„ Ook is het aan de heilige wetgevende Sijnode, in de regeling der geestelijke belangen, bijzonder aanbevolen, de legenden (levensbeschrijvingen) van de heiligen te onderzoeken, dezelve van hare ongerijmdheden te zuiveren, voorgewende wonderwerken van de ware te onderscheiden, alle bijgeloovige plegtigheden te verwerpen, naauwkeurig onderzoek te doen naar de reliquien (overblijfsels) der heiligen en alle soort van bijgeloof te verhinderen. Dr. KING, bl. 297 en 445.

Digitized by Google

in het geloof en de leer plaats gegrepen; te weten, zoodanig, als er, bij voorbeeld, ten tijde van LUTHER, onder de Roomschgezinden ontstond. Moge er al onder hen, die het met onze kerk houden, eene zekere soort van bijgeloof en misbruik heerschen, onze kerk billijkt geenszins deze wanvoegelijkheden, maar betreurt dezelve, veroordeelt en verbetert die; en de dwalende gevoelens van eenige weinigen, op onkunde van de waarheid gegrond, kunnen nimmer, met eenige billijkheid, aan de geheele kerk worden toegeschreven. Hieruit blijkt duidelijk, dat onze regtzinnige kerk niet alleen de ware kerk is, maar dat zij ééne en dezelfde is van de grondlegging der wereld af. Ik zeg van de grondlegging der wereld af, dewijl dezelve overeenstemt met de Grieksche kerk, en de Grieksche kerk nooit van de oorspronkelijke apostolische kerk afweek. Verder de apostolische kerk verschilde, in het wezen des geloofs, niet van de kerk des Ouden Testaments, en de kerk des Ouden Testaments was gegrond op de zaligmakende waarheid, welke, zoo voor als na den zondvloed, van de grondlegging der wereld af, door de heilige aartsvaderen, met een onwankelbaar geloof, omhelsd en erkend is. Van hier, dat het evangelisch regtzinnig geloof onzer kerk, zijne grondvesting heeft van het eerste begin der wereld, en, zoo als de Heilige Geest ons verzekerd heeft, zal voortduren tot aan de voleinding der tijden."

„ *De kerk onder haar eenig hoofd* JEZUS CHRISTUS, *wordt bestuurd door de bedienaars des Nieuwen Testaments.*"

„ De kerk is eene maatschappij, die behoorlijk zamengesteld en geregeld is; gevolgelijk moet er een bestuur in dezelve plaats hebben. Dit bestuur is echter niet willekeurig noch

heerschzuchtig, maar herderlijk en vaderlijk, want zielen zijn aan deszelfs opzigt toevertrouwd. Gevolgelijk komt hier geen bevel, maar alleen onderwijs en vermaning te pas, want niemand kan gedwongen worden om te gelooven."

„De bestuurders der kerk zijn *herders* en *geestelijke leeraars*, volgens de leer van PAULUS, in deszelfs brief aan de Efezen: „en hij (CHRISTUS) heeft gegeven sommigen tot apostelen, „en sommigen tot profeten, en sommigen tot „evangelisten, en sommigen tot herders en leer„aars, tot de volmaking der heiligen, tot het „werk der bediening, tot opbouwing van het „ligchaam van CHRISTUS." EFEZ. IV. vs. 11, 12.

„Onder de *herders* bekleeden sommigen eenen hoogeren rang, zoo als de bisschoppen; anderen eenen minderen, zoo als de *Priesters* of *bedienaars*. CHRISTUS alleen is het hoofd van dit bestuur en dezen dienst der kerk, dewijl, gelijk hij de grondlegger en stichter zijner kerk is, hij zoo ook derzelver eenig onafhankelijk regeerder is, die haar, door zijn woord en zijnen geest, onzigtbaar regeert. Gevolgelijk kan de kerk, in zaken, die het wezen des *geloofs* betreffen, niemand dan alleen hem en het duidelijk getuigenis van Gods woord, eerbiedigen en gehoorzamen. De apostel schrijft desaangaande, EFEZ. V. vs. 23, „CHRISTUS is het hoofd der „gemeente, en hij is de behouder des lig„chaams," en vs. 29, „want niemand heeft „ooit zijn eigen vleesch gehaat, maar hij voedt „het, en onderhoudt het, gelijkerwijs ook de „heer der gemeente."

Die, eindelijk, om nu niet meer aan te voeren, de Leere der Verzoening zoo zuiver belijden, en vasthouden:

„De *zedelijke wet* bevat onzen pligt jegens God, onzen naasten en ons zelven. En deze wet

Digitized by Google

wet is eeuwig en onveranderlijk, naardien zij alle menschen voor altoos verbindt, om hare eischen te voldoen. Deze geschrevene zedelijke wet is een helder afdruksel van de wet der natuur, omdat zij niet een eenig voorschrift in zich behelst, welks waarheid 's menschen geweten hem niet verzekert. En ten einde te begrijpen, wat God bewoog, om de zedelijke wet te laten beschrijven, behoeven wij ons maar te herinneren den ellendigen en verdorven staat, waarin de zonde het menschdom heeft gestort: want wij hebben gezien, dat de mensch, zoo lang hij door de zegeningen van het Evangelie onverlicht is, slechts een duister denkbeeld van God en de deugd heeft; en dat hij, ten gevolge van zijne natuurlijke geneigdheid tot het kwade, zijne gebreken verschoont en niet zeldzaam eene slechte gemoedsgesteldheid met schoone redenen, en eene goede gemoedsgesteldheid met slechte bedekt. Dus noemt hij, bij voorbeeld, zachtmoedigheid lafhartigheid; Godsvrucht bijgeloof, en onbedachtzame voorbarigheid grootmoedigheid. Hierom heeft het Gode behaagd, ten einde de valsche uitleggingen der menschen voor te komen, zijne wet in geschrifte bekend te maken, op dat een ieder in dezelve, als in eenen spiegel, steeds mogte zien, wat hij behoorde te doen, en wat na te laten."

Na dit bijgebragte zal het dan ook naauwelijks noodig zijn hier te verklaren, dat wij dit *Kort Begrip*, over 't algemeen, met een groot genoegen gelezen hebben, en ons verblijden, dat het ook in onze taal verkrijgbaar geworden is. De lezing daarvan kan toch dienen niet slechts, om met den Griekschen Kerkstaat in *Rusland*, meer bekend te worden, maar ook om ons Protestanten, voor den zegen der Hervorming dankbaar

te maken, daar wij door dezelve van onderscheidene in het Evangelie geenszins voorgeschrevene gebruiken bevrijd zijn; maar ook in het goede bevestigd en bewogen te worden, om met het gebed te paren, onze hartelijke vereeniging ter bevordering van het groote doel der Bijbelgenootschappen: op dat ook de Russische Christenen meer en meer, naar het woord van God, als het eenige rigtsnoer des geloofs, gelijk hier ook erkend wordt, hervormd en ook de eenvoudigen onder hen meer verlicht mogen worden. Dan zullen ook verscheidene plegtigheden, en eigendunkelijke bepalingen, en met den redelijken geest van het Christendom min voegzame diensten en gebruiken ophouden, welke men hier, als nog bij 't algemeen in *Rusland* te zeer in gebruik, leert kennen.

Verscheidene aanmerkingen, omschrijvingen en toepassingen hier gemaakt, bij de behandeling van het geloof, de wet en het gebed, zijn juist, en zeer behartigenswaardig; offchoon men nu en dan gedrongen wordt, op te merken, dat de ware verlichting in *Rusland*, nog met menig vrij diep ingeworteld vooroordeel te strijden heeft. Waarom het hier met regt genoemde *groote tegengift* tegen dwaling en Godsdienstige gevoelens en gebruiken, te weten: *Wij moeten het Goddelijk woord alleen raadplegen, en er ons van verzekerd houden, dat hetzelve de ware voorschriften behelst, volgens welke wij God behooren te behagen*, niet te dikwerf kan worden aangeprezen.

Het Aanhangsel van den Heer PINKERTON, 't welk dienen moet, om den tegenwoordigen staat der Russische *Dissenters* te doen kennen, die wel even als de gevestigde Kerk, het *Nicesche Geloof* voor hunne leuze houden, maar zich beklagen over afwijkingen van het oude ge-

Digitized by Google

geloof; over veranderingen, nieuwigheden enz. is, offchoon niet volledig, ook eene niet onbelangrijke bijdrage, voor de Gefchiedenis der Kerk.

Met uit het zelve, tot befluit onzer befchouwing, het volgende over te fchrijven, achten wij onzen Lezeren geenen ondienst te zullen doen: „ De disfenters van den tegenwoordigen tijd hebben vele domme en ongerijmde gevoelens, welke hunne vooronders aankleefden, afgelegd, en de meesten hunner zijn inderdaad doorgaans in de Heilige Schriften beter bedreven, dan hunne naburen. Ik heb fomtijds gemeene boeren, tot de Raskolniks behoorende, ontmoet, die met de Schriften wel bekend waren, en dezelve tot ftaving hunner meeningen met groote vaardigheid konden aanhalen; en fchoon hunne voorvaders in het eerst zulke vijanden van gedrukte affchriften der H. Schriftuur waren, heb ik echter meer dan eens, een gedrukt affchrift des Bijbels in folio, in de hut van den Raskolnik gevonden."

„ De Raskolniks onderfcheiden zich, over het algemeen, door hunne voorbeeldige zeden. Het is naauwelijks bekend, dat een Raskolnik ooit een regtsgeding tegen eenen broeder heeft gehad. Zij doen hun best, om al hunne gefchillen onder elkander af te maken; en dit gefchiedt gewoonlijk door een fcheidsman. De meesten van de rijke Rusfifche Kooplieden in Petersburg, Moscou en de andere groote fteden van het Rijk, zijn Raskolniks; en niet alleen de vreemdelingen, maar ook de Rusfen zelve verlaten zich in den handel meer op hunne braafheid, dan op die van anderen. Maar de hevige vervolgingen, waaraan zij op verfchillende tijden zijn bloot gefteld geweest, hebben hen buitengemeen fchuw en omzigtig in de

 open-

Digitized by Google

openbaring hunner gevoelens gemaakt; en dat het hun niet geoorloofd is iets ter hunner verdediging uit te geven, zoo valt het moeijelijk, naauwkeurig onderrigt aangaande hun aantal en hunne verschillende sekten te erlangen; zijnde alles, wat hierover verschenen is, door hunne tegenpartij voorgedragen. Velen hunner verbergen hunne gevoelens en de bijzondere sekte, tot welke zij behooren; eene omstandigheid, veroorzaakt door den algemeenen haat, welke den naam van Raskolnik nog aankleeft. Nogthans, na de onderscheidene mislukte pogingen, welke door het bestuur zijn aangewend, om de Raskolniks weder in den boezem der kerk terug te brengen, gaf eindelijk in 1785 CATHARINA DE II, een manifest uit, waarin hun vrijheid verleend werd, om de oude handschriften te mogen gebruiken; ook werden zij aangezocht, wettig geordende Priesters uit de moederkerk aan te nemen. Dit voorstel is door velen hunner omhelsd, en alle openbare vervolging heeft, sedert dien tijd, opgehouden."

„Om de bovengemelde redenen is het bijna onmogelijk, het aantal dissenters van verschillende benamingen in Rusland, die door iedere provincie verspreid zijn, en zich bijzonder in de voorname koopsteden en in de zuidelijke deelen van het Rijk ophouden, te bepalen; maar, bij eene gematigde berekening, stelt men, dat zij omtrent twee millioenen beloopen. Ofschoon dus de groote menigte dezes volks, eigenlijk gesproken, uit Grieksche Christenen bestaat, dat is, zich aan de hoofdleeringen, instellingen en plegtigheden dezer kerk houdt, en alleen in kleinigheden, het kerkplegtige aangaande, verschilt; zoo zijn er echter andere sekten, over het algemeen, minder talrijk, welke

Digitized by Google

ke zoo wel van de oude als van de nieuwe boeken en schilderijen afgezien en zich zelven een bijzonder geloof gevormd hebben."

Oordeelende dit boek wat nader te moeten leeren kennen, zullen wij geene verschooning behoeven te vragen, hier wat langer de aandacht bij bepaald te hebben.

W. GORDE's *MAGAZIJN van en voor Lijdenden en Rampspoedigen, of Bijdragen ter hunner onderrigting, opwekking, bemoediging, troost en hulp. Eerste Deel. Eerste en Tweede Stuk. Nieuwe Uitgave. Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1816. 237 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs van ieder Stukje is f* — 18 —.

In dit Tijdschrift voor Julij 1813, is reeds loffelijke melding gemaakt, van den aard en de strekking dezes werks, bij gelegenheid der beschouwing van het Eerste Stukje, waarnaar wij dus den Lezer verwijzen moeten. De eerste uitgave had niet de gewenschte uitwerking, waarom Schrijver en Uitgever van hun plan gedrongen werden af te zien. Door de verbeterde omstandigheden des tijds echter aangemoedigd, oordeelde de Eerw. GORDE, zijn plan te moeten voortzetten, en vond in den Heer WOUTERS van *Groningen*, eenen Uitgever. Alzoo werd dan het Eerste Stukje, als eene *Nieuwe Uitgave*, maar niet veranderde druk, met dit Tweede algemeen verkrijgbaar gemaakt, en het vriendelijk verzoek ook herhaald, tot het vrachtvrij toezenden van alle zulke Stukken, als voor dit *Magazijn*, ter bereiking van het goede oogmerk, dienstig kunnen zijn; met bijvoeging, dat in de maanden *Maart* en *September*, wanneer men genoegzame aan-

moediging ontvangt, telken reize een nieuw Stukje zal bezorgd worden. De Inhoud van dit Tweede Stukje, waarmede het Eerste Deel volkomen is, laten wij, om den Lezer hetzelve nader te doen kennen, hier volgen:

„*Eerste Afdeeling.* 1. Is er meer goed dan kwaad op aarde? 2. Verbetert het lijden iemand altijd en bij welke omstandigheden? 3. Proeve over het ware denkbeeld, den aard en het hoogste doel der rampen hier op aarde. 4. Iets over den voornaamsten grond van geruststelling in het lijden, uit zuiveren godsdienst herkomstig. *Tweede Afdeeling.* Merkwaardige verhindering van een groot maar slechts schijnbaar geluk. *Derde Afdeeling.* Lotgevallen van eenen rampspoedigen benevens zijn ongelukkig huisgezin. *Vierde Afdeeling.* Wering der Bedelarij te *Purmerende.* *Vijfde Afdeeling.* De Onzigtbare, of de Goddelijke Voorzienigheid, werkzaam in de lotgevallen der menschen. Een Historisch, Zedekundig en Godsdienstig leesboek; door W. GOEDE, Christen-Leeraar te *Rotterdam*, 3 *deelen.* Met platen. Te *Amsterdam*, bij JOHANNES VAN DER HEIJ, 1812—1815. De prijs van de drie deelen is *f* 10: —: —

Deze *Vijfde Afdeeling*, is eene beredeneerde schets van den Inhoud van dat werk, waarmede wij ook in dit Tijdschrift het Geëerd Publiek, van tijd tot tijd, nader bekend hebben zoeken te maken.

Wij keuren deze verzameling niet ongeschikt, prijzen zeer het doel, en wenschen hartelijk, dat de Eerw. GOEDE, in staat zal gesteld worden, door de toezending van goede Stukken, en echte leerzame berigten, om meer en meer het geloof aan Gods aanbiddelijke Voorzienigheid verstandig te leeren beoefenen, en alzoo den lijdenden den waren troost naar het Evange-

gelie te doen kennen. Er is geen twijfel toch aan, of dit laatste doet oneindig meer af, dan alle diepzinnige redenering, en elk hoe schrander ook uitgedacht betoog, al zocht men het ook door voorbeelden te bevestigen. Ten einde het verlangen van den Verzamelaar, meer algemeen te doen kennen, schrijven wij, uit de Voorrede, het volgende over:

„ In deze (derde Afdeeling) wordt namelijk eene onmiddelbare correspondentie of briefwisseling geopend met *zoodanige lijders van allerlei aard, als zich nog dadelijk in het ongeluk bevinden*, en die dus openhartig aan mij schrijven, mij hunnen nood ontdekken en onderrigting, opwekking, bemoediging en troost, zoo mij die maar eenigzins mogelijk is, in deze Afdeeling van mijn geschrift verwachten kunnen. Misschien zelfs volgt er, langs dien weg, voor dezen of genen lijder dadelijke hulp; gelijk in *Duitschland* het geval met den Predikant op den *Hondsrug* geweest is, wiens geschiedenis, uit het bovengenoemde tijdschrift van den heer FEST overgenomen, in deze Afdeeling van dit tegenwoordige stukje reeds wordt vermeld en waarvan men den uitslag aldaar lezen kan; terwijl, in het algemeen, alles, wat ik in dit eerste stukje lever, als zoo vele voorbeelden kan beschouwd worden, hoedanig ik de Bijdragen, die men mij mogt gelieven toe te zenden, gaarne ingerigt zag; weshalve ik ze, voor ditmaal, ook meest alle, met de noodige veranderingen, uit de *Beiträge* van FEST heb overgenomen. Mogt zoodanige dadelijke hulp en redding, onder het aanbiddelijk bestuur der Goddelijke voorzienigheid, nu en dan ook eens het gevolg van mijn geschrift en deze Correspondentie wezen: niets zou mij, die niet enkel schrijf om te onderrigten

en te vertroosten, maar ook om te redden en hulp aan te brengen, meer tot blijdschap verstrekken: terwijl dit mede eene der redenen is, waarom ik juist dit verhaal tot den inhoud dezer afdeeling van dit ſtukje verkoos."

„De tegenwoordige afdeeling ſtaat dus open, voor *Berigten* wegens *nog voortdurend lijden*, verknocht met *raadgeving en troost* van mijnen kant; en hoe meer deze berigten met opmerkingen aangaande zich zelven en anderen gedurende het lijden gepaard gaan, hoe meer zij Godsvrucht en menſchenkennis bevorderen kunnen, des te aangenamer zullen zij wezen. Wie dus zijn hart verligten of zijne klagten over ziels- of ligchaamsgebreken, over armoede, ziekte, verdrukking, miskenning, onbeloonde verdienſte, onregtvaardige behandeling, onverzoenlijke vijandſchap van anderen, geſtoorde liefde tusſchen onſchuldige en brave perſonen, andere zonderlinge verwikkelingen der menſchelijke lotgevallen enz. in den boezem van het publiek uitſtorten wil, ten einde licht, troost, raad, onderrigting, verzekering van vergiffenis of dadelijke hulp, *langs den weg van dit geſchrift*, van wijsgeeren, leeraars van den Godsdienst, artſen, regtskundigen, hen, die zelve geleden en dus ondervinding hebben, menſchenkenners en menſchenvrienden te erlangen, kan zich, onder voorwaarde, ſtraks in mijne aanmerking gemeld, aan den Redacteur van hetzelve vervoegen."

Men deele dit aan de lijders, welke men kent, mede, wanneer men oordeelt daar door ook voor 't algemeen nuttig te kunnen zijn! —

CE-

Digitized by Google

GEDICHTEN van het Genootschap, ter Spreuke voerende: Hier na Volmaakter. *Te 's Gravenhage en te* Amsterdam, *bij de Gebroeders* van Cleef, 1815. 204 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3: 12: —

Er was een tijd, dat, ook bij ons, de Poëzij op het innigst met den Godsdienst was vereenigd, en als zaamgesmolen. Het was dat schoone tijdperk onzer geschiedenis, toen, na eenen edelen en gelukkigen strijd voor de hoogste en heiligste goederen des levens, het leven zelf zijne regte waarde en eigenlijke beteekenis had weder verkregen, en de geest, door eene nieuwe verheffing en inspanning aller zijner krachten, zijne hooge afkomst en heerlijke bestemming, of zeggen wij liever zijn eigen wezen, en die krachten zelven had leeren kennen.

Toen was de Poëzij, wat zij alleen zijn kan, de uitstorting van het volle en geloovige hart, de bloem en kroon des levens, niet een ijdele vertooning of een dartel genot, en daarom werd zij ook niet slechts met geestdrift bemind, maar als eene gave Gods vereerd en gehuldigd. Zij gevoelde zich ten hoogste geëerd en verheven, wanneer zij den Godsdienst hare hulde waardiglijk kon toebrengen, gelijk zij wederkeerig uit deze eenige bron des levens, waar uit alleen wat waar, wat goed en schoon is, vereenigd vloeit, gedurig nieuwe kracht en voedsel trok.

In de heilige oorkonden, waar in die bron geopend is voor allen, die hunnen smaak niet verloren of bedorven hebben, door zingenot of de waanwijsheid eener valschelijk genoemde verlichting, — vonden zij niet alleen een eeu-
wig

wig onbereikbaar voorbeeld, ter navolging, maar ook de hoogste en waardigste stoffe ter bearbeiding, of liever ter verheffing, beproeving en verheerlijking hunner kunst.

De eeuwige liefde in den hemel; en de mensch, haar beeld en spiegel op aarde, haar verloren en wedergevonden kind; de natuur als hare openbaring op aarde, en in dezelve de schaduwbeelden eener hoogere natuur in den hemel; de genietingen des geloofs, der hoop en der liefde, reeds hier, en in dezelve de voorgevoelens der eeuwigheid, de grootheid en de nietigheid van den mensch, de zaligheid en de rampzaligheid, de hemel en de hemel in zijn boezem en buiten hem, dit alles maakt het nut, het wezen en het leven der ware Poëzij uit — moet zij niet daar uit alleen haar voedsel ontleenen, ja, is zij niet eigenlijk dit zelf?

Waar door waren onze grootste Dichters, waar door was de grootste van allen zoo groot? waar door anders, dan om dat hij dieper dan alle de anderen, dit leven en wezen der Poëzij in zijnen eigenen boezem gevoelden, en het daarom ook eenvoudiger, gemakkelijker en overvloediger in zijne verfen kon uitstorten. — Wat is het heerlijkste in zijne Poëzij? Zijn het niet zijne reijen? En wat is de kroon en perel van die allen? Is het niet die rei van Engelen, in zijn meesterstuk, *Lucifer*, die zoo verdient genoemd te worden, een Psalm, een Gebed van Engelen in menschelijke woorden.

Het is waar, niemand zijner volgers heeft dien hoogsten toon, zoo zuiver, zoo vol en krachtig meer getroffen; maar hoort en voelt men dien niet evenwel nog in onze geheele Poëzij, gelijk die van DAVID in alle de Psalmen. — Ja, is het rijzen en dalen van dezelve, niet daar aan op het duidelijkst af te meten? —

Wij

Wij hebben met het verval van den Godsdienst, en de overheersching eener ongeloovige Wijsgeerte, ook de Poëzij zien kwijnen, en in hare bronnen opdrogen, tot dat zij in enkelen, die als ſtarren in een' donkeren nacht ſchitterden, eenen VAN ALPHEN, eenen FEITH en anderen, weder tot die echte bron terug keerden, en in dien éénen, die voor onzen tijd is, wat VONDEL was voor den zijnen, — als eene nieuwe zon is opgegaan, eenen dag voortbrengende, in wiens vollen luister wij ons op nieuw mogen verhengen. — Herkennen wij niet in de besten onzer jeugdige Zangers, het duidelijkst den weldadigen invloed van dat gelukkig verrezen geſtarnte? Mogen wij niet in zekeren zin het tegenwoordig tijdperk, ook van dezen kant, met het eerſte onzer geboorte en vrijheid vergelijken. Mogten ſlechts onze Dichters, gelijk wij allen, ook van onze Vaderen leeren, het voedſel en de ware levenskracht daar te zoeken, waar zij alleen te vinden is.

Men verſta ons wel! Geenzins bedoelen wij, dat onze Dichters alleen Godsdienſtige, veel minder louter *Bijbelſche* onderwerpen zullen behandelen — nog veel minder dat zij aan de Poëzij eenen uitwendigen religieuſchen vorm zullen geven. — Verre zij van ons die vermenging en verwarringe van waarheid en leugen, van ſchijn en wezen, die de dood is, zoowel van den Godsdienst als van de Poëzij — die ſchijnheiligheid zouden wij ze noemen, die een zeker Poëtiſche *Sekte* in *Duitschland* onlangs wilde aannemen. Maar wij meenen dat Godsdienst even zoo de ziel en geest der Poëzij moet zijn, als van het geheele leven — waarin zij alleen eenheid en waarheid, kracht en beteekenis brengen kan.

Uit dit oogpunt beſchouwd, was ons de tegen-

genwoordige bundel eene aangename verschijning, om dat wij hem aanzien als een gunstig teeken des tijds. De geheele inhoud van denzelven, hoe zeer in *Bijbel- Zeden* en *Mengeldichten* onderscheiden, is van eene Godsdienstige en zelfs christelijke strekking. — Gaarne stemmen wij ook toe, dat, wat de Poëtische waarde betreft, deze stukken beneden het peil onzer tegenwoordigen Poëzij zijn, en willen dezelve geenzins gelijk stellen, noch uit *één* oogpunt beschouwd hebben, met de voortbrengsels onzer tegenwoordige Puikdichters, die wij eeren en beminnen, zoo zeer als iemand, met name eenen TOLLENS; maar de uitgevers zelve, maken immers daarop ook geene aanspraak, en hun hoofddoel is, blijkens hun nederig voorberigt, te *stichten*:

„In de blijde hope, dat, met de heugelijke verlossing van ons dierbaar Vaderland, de achting voor godsdienst en zedelijkheid meer en meer zal herleven, zijn wij overeengekomen, dezen Bundel in het licht te geven, en denzelven onzen Landgenooten als eene welmeenende poging, om hunne stichting, zoo wel onderling en in de huisgezinnen, als in de stille eenzaamheid te bevorderen, aan te bieden."

Zij zijn dus voor een bepaald publiek bestemd, en wij twijfelen geenszins, of zij zullen bij dat publiek hun doel volkomen bereiken.

Gaarne zouden wij, om onze meening duidelijker te ontwikkelen, meer in bijzonderheden gaan, en vooral iets zeggen over de echt Dichterlijke behandeling van Bijbelstoffen, en over het stichtelijke in de Poëzij; dan tijd en ruimte verbieden ons dit.

Alleen willen wij ten slotte er bijvoegen, dat wij noch de Dichters dezer Verzameling, noch hun-

hunne vroeger uitgegeven werken kennen, en tot eene proeve eenige staaltjes aanhalen.

Wij bepalen ons dan tot het volgende, uit

DES CHRISTENS-ZANGLUST.

Terwijl de wereld dartelt, juicht!
Voor Moloch en voor Baal zich buigt,
De vreugd ten top doet stijgen;
En in het woest, onzinnig lied
Vrijmoedig de afgoôn hulde biedt:
Zou daar de Christen zwijgen!
De Christen zwijgen van Gods lof?
Neen — hij heeft altijd zingensstof;
Hij dient het beste Wezen;
Die dienst is enkel zaligheid;
Voor hem is eeuwig heil bereid;
Hij heeft voor niets te vreezen.

Hoe vrolijk rolde in 't oud verbond,
Als Isrel rust en ruimte vond,
Gods-lof van duizend tongen!
Bij cimbel, orgel, trom en fluit,
Riep elk Jehova's grootheid uit,
En vorst en priester zongen,
Schoon Michal David stout veracht,
Als de ark op Sion wordt gebragt,
Kan niets zijn vreugd bedwingen;
Die Koning voert den zangrei aan,
Leert hen gewijde toonen slaan
Die door de wolken dringen.

En

En zon, nu Gods gezalfde Zoon,
Na heeten strijd, de midlaars troon
Zeeghaftig heeft beklommen;
Zou nu 't aan Hem geheiligd lied
Niet klinken in Zijn rijksgebied,
In huis en heiligdommen!
Geen schaduwbeeld of offervlam,
Maar 't lied van Mozes en van 't Lam
Geeft nu den Godsdienst leven:
Zoo wordt Messias lof verhoogd,
De traan des Christens afgedroogd,
En 't hart de rust hergeven.

Nog nemen wij over, uit de

NACHTGEDACHTEN.

In de diepe stilte
Van den middennacht;
Die zoo veel vermoeiden
Sterkt met nieuwe kracht,
Hoor ik eenzaam wakend,
Daar geen woelzucht druischt,
Enkel hoe Gods adem
In de stilte suist.

In de diepe stilte
Van den middennacht,
Ruk ik mij uit de onrust,
Die mij telkens wacht,
Morgen rijzen weder,
Bergen van bezwaar
En, bij elken voetstap,
Zorgen en gevaar.

In

Digitized by Google

In de diepe stilte
Van den middennacht,
Adem ik verkwikking,
Waar mijn hart naar smacht, —
Eenzaam, maar in 't bijzijn
Van een' God, door wien,
Zelfs de nacht des afgronds
Wordt als dag gezien.

In de diepe stilte
Van den middennacht,
Merkt mijn hart een' aanblik,
Die mij tegenlacht.
O! die troost verkwikt mij;
De eeuwig wijze God
Hoort mijn boezem zuchten; —
En bestuurt mijn lot.

Bij zulke versen, moet men meer op den toon en de stemming van het geheel, of eigenlijk van den Dichter zelf, dan op enkele woorde, uitdrukking, of zelfs beelden en versen zien. En wie de hier uitgedrukte *gemoedsstemming* niet dichterlijk vindt, met dien willen wij noch over Poëzij noch over Godsdienst spreken.

Waarschuwing tegen de ONTUCHT. Te Rotterdam, *bij* N. Cornel, 1817. 93 *Bladzz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 6 —

Een zeer ernstig boekje, geschreven met het beste oogmerk, waardig door Gecommitteerden bij het Nederlandsche Zendeling-Genootschap uitgegeven, en verdienende in elk huisgezin ge-

Digitized by Google

lezen en herlezen te worden. Het worde veel gebruikt, en stichte, onder den Goddelijken zegen, het bedoelde nut! Ter bevordering van het goede gebruik schrijven wij gaarne het slot, een woord aan Ouders, Meesters en Opvoeders, hier af:

„ Gij gevoelt van zelfs, hoe veel wij soms kunnen toebrengen, om Ontucht in onze Kinderen en Kweekelingen te keer te gaan, of te bevorderen. Het is het opgmerk niet van dit Boekje, om dit in bijzonderheden uit te breiden. — een enkel woord slechts, eene vriendelijke vermaning. — Waakt voor de *Kuischheid* der uwen, zoo veel in U is. Het is zoo, wij kunnen hen niet bewaren tegen de Zonde, en althans niet tegen eene Zonde, die zoo nabij ligt, als de ontucht; dit doet Gods kracht en genade, maar wij kunnen echter hen verwaarloozen, door onze onoplettendheid en verzuim hun de deur voor de zonde openzetten, of integendeel door oplettende zorg en liefde vele verleidingen voorkomen, en min gevaarlijk maken."

„ I. Zijt dan uwen Kinderen en aanvertrouwden Kweekelingen behulpzaam in het aanwenden van alle de *Behoed- en hulpmiddelen*, die ik tegen de ontucht heb aangeprezen. Voedt hen op in de leer en vermaningen des Heeren naar zijn heilig Euangelie, en maakt hen vroeg bekend met de Liefde van den Heer Jezus Christus, en zijn lijden en strijden voor onze Zonden. Leert hen God te vreezen! O! eene Godsdienstige en ernstige opvoeding is van zoo veel belang voor onze Jonge Menschen, voor hun Tijdelijk en eeuwig welzijn, vooral in zulke ligtzinnige Tijden. — Gewent hen ook aan de bezigheid, aan eene matige levenswijze en zedige Kleeding. — let op hunne verkeering, en geeft hun ge-

Digitized by Google

geene gelegenheid tot heimelijken omgang met Jonge Menschen van het andere geslacht. — Iet op hunne Slaapstede. Laat uwe Kinderen niet bij iederen Dienstbode, of bij vreemden slapen, ja! het ware goed, indien ieder onzer opgroeijende-Kinderen voor zich eene bijzondere Slaapplaats konde hebben."

„ II. Maar dat wij, daarbij, dan ook zelve zoeken voor onze Kinderen een *Voorbeeld* van Godsdienstigheid, van Naarstigheid, van matigheid en Zedigheid te wezen, op dat wij bij onze vermaningen en bestraffingen hen op ons gedrag en leven wijzen kunnen. Het goede voorbeeld doet meer, dan vele vermaningen en zal nooit geheel nutteloos zijn. — Ja Vaders en Moeders! Meesters en opzieners! niet alleen om Gods, en om Christus, en om onze eigene Zielen wil, maar ook om onze lieve Kinderen, moeten wij zorgvuldig acht geven op al onzen wandel."

„ III. En daar ons oog hen niet overal kan nagaan, veel min hun hart bespieden, dat wij hen dan dagelijks in *onze Gebeden* opdragen aan dat alomtegenwoordig en steeds wakend Oog van God, die in de duisternis en in het verborgene ziet, die de gedachten en overleggingen van het hart weet. Neen wij zijn niet waardig Kinderen te hebben en op te voeden, en zij zijn slecht aan ons vertrouwd, als wij niet dikwijls *voor* hen, ja! mag en moet ik niet zeggen? — ook *met* hen bidden. — Hoe meenig Vader en Moeder, die zijn Kind in de ontucht zag wegdwalen, is van achteren door zijn eigen Geweten bestraft, voor zijne onvoorzigtigheid en Ontrouw! En wat zou het zijn, lieve Menschen! als in het laatste Oordeel, onze Kinderen tegen ons opstonden en zeiden: — Gij Vader! Gij Moeder! zijt mede de oorzaken van mijnen

Digitized by Google

ondergang, van mijne Zedeloosheid, van mijn eeuwig verderf!"

„Ik leg de Pen neder en beveel dit Boekje en deszelfs gebruik aan de overtuigende en verbeterende kracht van Gods Genade."

Onverwelkelijk BLOEMKRANSJE, *voor de Lieve Jeugd, of de voortreffelijkheid van kennis en weldoen. Door* PETRONELLA MOENS. *Te* Amsterdam, *bij* Schalenkamp *en* van de Grampel, 1817. 190 *Bladz. In kl.* 8vo. *De prijs is f* 1 : — : —

Dit lieve boekje voor Kinderen, in den zelfden geest en toon geschreven, als de vrolijke *Bloemsemknopjes*, waar van wij in een der vorige Nommers van dit Tijdschrift verslag hebben gegeven, heeft, gelijk ieder aanstonds vermoeden zal, dezelfde strekking als het eerste en kan dus in zekeren zin, als een vervolg daarop worden aangemerkt.

Over het geheel genomen, is het ons echter veel meer dan het eerste bevallen. Het bevat meer verhaal en minder afgetrokkene redenering; hoe zeer naar ons gevoel nog altijd te veel, en nog niet genoeg tot den gezigtskring en de taal der kinderen afdalende. — Anders is het even warm, gevoelig, levendig, afwisselend en *moederlijk* geschreven. — De versjes echter, kunnen wij niet boven die in het vorige verheffen.

't Is of het nog veel moeijelijker zij, voor kinderen en in den kindergeest en toon te dichten, dan te spreken. — Misschien komt dit daar van daan, dat de Poëzij zelf reeds eene verheffing is, en den geest in eenen toestand brengt, waar in het hem moeijelijker valt, zich naar anderen te

te schikken, maar veeleer vordert dat wij ons tot hem verheffen, — of dat het tegen haren aard strijdt, te willen onderwijzen en betogen, of toepassingen te maken. Het is alleen in beelden en gelijkenissen, even als de H. Schrift, die in dit opzigt, als Poëzij moet beschouwd worden, — dat zij leert. —

Tot nog toe kunnen wij hierin niemand met onzen LUIKEN gelijk stellen, die had dezen echten kindertoon uit den Bijbel geleerd, hij is en blijft eenig, al is het dat hij nu en dan eens in het mijstieke valt.

Zeer moeten wij het voor het overige prijzen, dat hier ook van tijd tot tijd iets uit de *Bijbelsche Geschiedenis* wordt ingevlochten. Deze toch is niet alleen, als grondslag van onzen Godsdienst, voor *allen* noodig, en kan niet vroeg en diep genoeg ingeprent worden, maar zij is juist voor kinderen geschikt, zoo wel om het *menschelijke* als het *Goddelijke*, en vooral in zoo ver het met beide in een onafscheidbaar verband staat, het *wonderbare* en bovennatuurlijke. Wie met kinderen omgaat, en met hen over zulke zaken spreekt, weet dit bij ondervinding, en kan ons niet misverstaan.

Wij hebben de geschiedenis van JOZEF, die hier, schoon kort, geheel is ingevlochten, met uitstekend genoegen gelezen, ook nog na HULSHOFF en VAN DER PALM: en hoe zeer bewijst dat voor de nimmer verouderde schoonheid van het origineel! — Waar is de geschiedenis, die eene zoo veelzijdige en herhaalde behandeling toelaat en telkens nieuw blijft.

Het geheel heeft ons herinnerd, aan het *Feestboekje* van KRUMMACHER, hoezeer wij niet gelooven, dat de Schrijfster het hebbe willen navolgen, ja hetzelve mogelijk niet eens kent. Het verdient dit echter; maar wij raden een ie-

Digitized by Google

ieder, die het oorspronkelijke lezen kan, dit ten sterksten aan, vermits het, om zijnen geheel dichterlijken aanleg, door de vertaling te veel heeft moeten verliezen.

JAN en zijn ZUSJE, of allereerste Leeslesjes, voor kleine Kinderen, door M. VAN HEIJNINGEN BOSCH. *Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, 1816. 60 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 3 —

Zoo lang lezen leeren, als wetenschap welke men zich vooral goed heeft eigen te maken, nog het doel van het onderwijs is, doet men, schrijft de Heer VAN HEIJNINGEN BOSCH, het beste, en is verre weg het aangenaamste voor de Jeugd, haar bezig te houden, gelijk zij zelve zich bezig houdt, en derhalve met haar een kind te worden, en kinderlijk te snappen over de bloempjes, de hondjes, de paardjes en soortgelijke onderwerpen. Zeer zeker zal men, voegen wij er bij, met de lieve kleinen al zeer vroeg veel kunnen uitrigten, en ze aanmerkelijke vorderingen leeren maken, wanneer men zich naar derzelver geaardheid, aanleg en neigingen weet te schikken, en ook van hunne spelen een vriendelijk en innemend gebruik te maken. Dan zullen de kinderen al spelende niet alleen eigenlijk gezegd *leeren*, maar ook tevens ongevoelig wijzer en beter worden. Kon men deze leer maar meer algemeen in de Kinderkamers invoeren, en de Moeders bewegen, om daar naar te handelen. Maar daar behoort volkomene overtuiging, verstandig bestuurde liefde, geduld en eenige opoffering toe. Is het daarom ook misschien, dat zoo vele Moeders hiervan afkeerig zijn, en liever de kleinen gansche uren achter een, in de Scholen leeren *sitten*, en alles aan de Meesters of Onderwij-

ze-

zeresſen overlaten? Mogten toch alle Moeders begrijpen, dat zij, wanneer zij willen, 't best in ſtaat zijn, zelve de kleinen te leeren, wat zij 't eerst kennen moeten; zonder dat zij van haar huisſelijk beſtuur iets behoeven te verwaarloozen, of eenigzins die huisſelijke bezigheden te verzuimen, waartoe zij geroepen worden. Deze waarachtige leer moest men op de daken prediken, en behoorde in het Huwelijks-Formulier niet vergeten te worden. Verkiezen de Moeders zich alzoo met hare Lievelingen te bemoeijen, dan zullen zij zich nog beminnelijker maken; in 't oog der mannen, de grootſte dienſten aan de maatſchappij bewijzen, en toonen dat zij ware Vriendinnen van den Heere JEZUS zijn. —

O eerwaardige Moeders en lieve Vrouwen! die dit leest, beproeft deze leer eens, gij zult er dan de ſchoonſte belooning in vinden. Aan hulpmiddelen behoeft het u gelukkiglijk niet te ontbreken, ze zijn overvloedig voor handen, en wanneer gij wilt, zult gij zelfs de Meesters leeren, en hun het moeijelijkſte werk hoe langer zoo aangenamer maken. Ook het boekje van dezen Groninger Heer, 't welk wij hier aankondigen, zal u daartoe van dienst kunnen zijn.

Tot aanprijzing, ſchrijven wij het volgende af:

„ DE HEN EN HA RE KIE KEN TJES."

„ Wat loopt *daar gin der?* Ee ne hen met ha re kie ken tjes."

„ Hoe vé le kie ken tjes zijn er? .... Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zé ven."

„ *Tuk, tuk!*" zegt de hen; „ *tuk, tuk!*" Waar om zegt zij dat? Zij *roept* ha re kin der tjes *bij zich.*"

„ Daar kó men zij al aan! Zie hen eens loopen! „ Pie pie!" roe pen zij; „ pie, pie!" zoo blij de zijn zij!"

 „ Zijt

„ Zijt *gij* ook *zoo ge hoor zaam*, als Va der of Moe der *u* roe pen? Of zijn die on noo-ze le dier tjes *wij zer dan gij?*"

„ *Hoe men zijn Va der en Moe der moet* é ren,
Dat kan men zelfs van de kie ken tjes *lee ren.*
Kie ken tjes! Kie ken tjes! é ven als gij,
Zal ik hen é ren, ge hoor zaam en blij."

WILHELMUSLIED, voor Scholen en Huisgezinnen, ter herinnering van de grondvesting van onze oude en nieuwe vrijheid. Door H. WESTER. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1817. 8 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 1 —

Het nut van Vaderlandsche Volksliederen, in eenen goeden geest gesteld, is niet te loochenen. Menigwerf heeft men daarvan in ons Vaderland, de gelukkigste gevolgen mogen zien. Ook bij de in 1813 aangevangen en in 1815 door 's Heeren goedheid en almagt zoo gelukkig bevestigde Nederlandsche Verlossing, is dit gebleken. Daarvan overtuigd, heeft dan de Heer WESTER geoordeeld, dit lied voor de Scholen en Huisgezinnen uit te moeten geven, en er den gepasten, voor Nederland zoo aangenamen naam, *Wilhelmuslied* aan gegeven. Hetzelve beantwoordt aan het oogmerk, is voor elk verstaanbaar, laat zich gemakkelijk van buiten leeren en opzingen, boezemt goede beginselen in, en eindigt met dit elfde Coupletje:

Juicht, Belgen! juicht, Bataven,
Juicht uit een warme borst:
God dank! wij zijn geen slaven;
's Lands VADER is 's lands Vorst!
Dat Neêrlands Koning leve,
Met d' Erfgenaam der kroon!
Dat God hen nooit begeve!
Bestendig zij hun troon!

MEN-

MENGELWERK.

VOORLEZING, GEDAAN IN DE RINGS-VERGADERING TE *Brouwershaven*, DEN 7 MEI 1817. WAARBIJ ONDERZOEK GEDAAN WORDT, NAAR DE AANGEHAALDE GODSPRAAK DOOR MATTH. *Hoofdst.* XXVII: 9, 10.

door

PIETER MORILIJON LOIJSEN,
Predikant te *Elkerzee*.

De Bijbel is een klaar duidelijk boek, alles wat tot onze zaligheid in regtstreeks verband staat, is, op de verstaanbaarste wijs, daarin voorsteld. Deze klaarheid, deze duidelijkheid, intusschen, is niet van dien aard, dat er niets in de Heilige Schriften zou te vinden zijn, welks verklaring van alle moeijelijkheid ontbloot is. De ervaring, M. B.! heeft ons dikwerf in den kring onzer ambtsbezigheden het tegendeel geleerd, zoo dat het ons meer dan éénmaal veel moeite en onderzoek kostte, eer wij de ware bedoeling van sommige Bijbelplaatsen meenden, gevonden te hebben; en hoe groot is dan nòg het gevaar, dat wij, met hoe veel kundigheid ook toegerust, in den waren zin en meening eenes Schrijvers misťasten. Het is daarom met zekeren schroom, dat ik ten onderwerp mijner Voorlezing gekozen heb: een onderzoek naar de bij MATTHEUS *Hoofdst.* XXVII: 9, 10. aangehaalde Godspraak. De verschillende uitlegging, door zoo vele ge-

Digitized by Google

leerde mannen hiervan gegeven, zou mijne schroomvalligheid hierin niet weinig vermeerderen, zoo ik mij zelven niet ten vollen bewust ware, dat ik hier geene beslissende uitspraak wil doen, maar alleen eene onpartijdige voorstelling mijner gedachten; terwijl de overtuiging, dat ik mijne voorlezing doe in den kring van zoodanige Medebroeders, wier toeleg is, niet om malkander meesterachtig te beoordeelen, maar om broederlijk te onderrigten, mij het verzoek om uwe toegenegenheid in het aanhooren mijner voorlezing, meer dan overtollig zou maken.

JUDAS DE ISCARIÖTHER, verraadt zijnen goeden Meester, voor dertig Zilverlingen, krijgt weldra hiervan berouw, wordt de Moordenaar van zich zelven, doch moet alvorens zich van het verraderlijk loon ontdoen. De Joodsche Raad koopt, na ernstig beraad, voor deze penningen eenen Pottebakkers-Akker, tot eene Begrafenis voor de Vreemdelingen: en *toen is*, zegt MATTHEUS *vervuld geworden, 't geen gesproken is door den Profeet* JEREMIA, *zeggende: en zij hebben de dertig zilveren (penningen) genomen, de waarde des gewaardeerden van de kinderen Israëls, den welken zij gewaardeerd hebben. — En hebben dezelve gegeven voor den Akker des Pottebakkers, volgens 't geen mij de Heer bevolen heeft.* — Zeer veel moeite veroorzaakt het aan de Uitleggers te bepalen, waar de door MATTHEUS aangehaalde Godspraak in de Schriften der Profeten gevonden wordt, of geplaatst zou moeten worden; te vergeefs toch zou men in de heilige orakel-rol van Profeet JEREMIA dezelve zoeken. Het koopen toch van een Veld bij *Anathoth* voor zeventig zilveren sikkelen, *Jer.* XXXII: 6. en vervolgens vermeld; — dit zeker kan door den Evangelist niet bedoeld worden,

den, gelijk sommigen willen, daar de oppervlakkige lezing het groot verschil ras doet bemerken. Hier door echter verliest MATTHEUS niets van deszelfs gezag bij ons, want meermalen komen er aanhalingen voor, of treft men verwijzingen aan tot zulke Godspraken of Geschiedenissen, naar welke men te vergeefs zoeken zoude. Van dien aard zijn de woorden van NATHAN den Profeet, de Profetie van AHIN *den Silimiter*, de gezigten van IEDO *den Ziener*, waarin de geschiedenissen van SALOMO, en van JEROBOÄM, NEBATSZOON, uitvoerig beschreven zijn, 2 *Chron.* XIX: 29. Zoo lezen wij menigmaal, aan het slot der levensverhalen van *Juda's* Koningen: *zijn die niet geschreven in het Boek der Chroniken der Koningen van Juda?* — Zoo spreekt PAULUS ook uit de overlevering van JOANNES en JAMBRES, de Egijptische Toovenaars, die MOZES wederstonden, wier namen nergens in het O. Testament vermeld staan, 2 *Tim.* III: 8. Zoo haalt JUDAS *vs.* 14. eene profetie van HANOCH aan, welke *Gen.* V. moest geplaatst zijn. Het zou dus aan de waarde der Bijbel-boeken niets te kort te doen, zoo wij ons al, even als met meerdere aanhalingen in de Heilige Schriften, niet in staat bevonden, de aangehaalde Godspraak te vinden, of ergens eene plaats toe te schikken. God toch wilde zijne kerk niet met boeken overladen; waarom wij ons niet kunnen verwonderen, dat eenige oude gedenkstukken, schoon door Profeten geschreven en nuttig voor dien tijd, niet in de boekrol der regelmatige Schriften zijn ingelijfd, om tot een altijddurend gebruik te verstrekken. Intusschen komt het ons voor, dat men zich met zoodanig eene oplossing, die ons de aangehaalde Godspraak als geheel verloren voor ons zou doen beschouwen, niet te vreden houden mag, zoo
lang

lang er nog eenig ander middel, ter wegneming dezer zwarigheid voorkomt. Wij willen daarom zien, of er ook nog eene andere oplossing te vinden zij. —

Al de Uitleggers, voor zoo ver wij weten, komen daarin, hoe verschillend ook anderzins in gevoelen, te zamen overeen, dat zij de aangehaalde Godspraak, eene plaats in de Schriften meenen te kunnen toeschikken. Het minst aannemelijk schijnt het gevoelen te zijn van hen, die oordeelen dat MATTHEUS zou geschreven hebben: *Toen is vervuld geworden, 't geen gesproken is door den Profeet*, terwijl JEREMIA aan den kant door de afschrijvers er zou bijgevoegd zijn. Want, indien dit zoo ware, (om geene andere reden bij te brengen,) weten wij niet, hoe men, al van ORIGINES tijden af aan, moeite aangewend zou hebben, om dezen knoop los te maken, iets dat zeker overtollig zou zijn, ingeval de naam van JEREMIA in eenige afschriften had ontbroken. Verkieslijker is het begrip van hen, welke de aangehaalde Godspraak bij ZACHARIA willen vinden; doch de voorstanders van dit gevoelen, hoe zeer in de hoofdzaak overeenkomende, betreden echter eenen verschillenden weg. Volgens sommigen, zou MATTHEUS hier JEREMIA noemen, en ZACHARIA bedoelen, om dat JEREMIA oudtijds de eerste plaats had in eene rangschikking der Profeten, volgens welke deze volgorde werd gehouden: JEREMIA, EZECHIËL, DANIËL, JESAÏA, en de twaalf kleine Profeten: volgens anderen weder, die mede bij ZACHARIA de aangehaalde Godspraak meenen te vinden, zou de Evangelist JEREMIA bedoeld hebben, doch zijne Godspraak zou voor ons zijn verloren geraakt, maar geheel bij ZACHARIA te vinden zijn. Zoo wij ons al konden vereenigen met de gedachte van hen, die de aangehaal-

haalde Godspraak bij ZACHARIA geheel vinden, zou het ons zeer bedenkelijk voorkomen, of er wel genoegzamen grond zij, waarop wij kunnen toestemmen, dat de Evangelist, volgens eene andere volgorde der Profeten, dan die welke de gewone is, ZACHARIA met den naam van JEREMIA zou benoemen. Even zeer zouden wij ook gaarne vooraf overtuigd zijn, of ook waarlijk ZACHARIA tevens JEREMIA genoemd wordt. Deze beide begrippen komen ons voor, op zeer weinig grond te rusten. Immers waar mede zal men ons willen bewijzen, dat MATTHEUS, indien hij ZACHARIA bedoeld had, hem met den naam van JEREMIA zou benoemen, als zijnde laatstgemelde de eerste, op de voorgestelde volgorde der Profeten. Het is ons wel niet onbekend, dat de Joden niet ongewoon waren, zeker boek te benoemen met de eerste woorden, waarmede hetzelve begint, doch het is geheel iets anders dan hier het geval zou zijn. Zoodanig eene benaming kan de duidelijkheid bevorderen, dan hier zou het tegendeel plaats hebben, en niet ongegrond zou bij ons het vermoeden zijn, of de Evangelist dus zou hebben willen spreken, om opzettelijk duister te zijn. Daarenboven, de voorhanden zijnde plaats van MATTHEUS zou wel de eenige zijn, waar op zulk eene zonderlinge wijs een oude Godspraak aangehaald zou worden; ja, zulk eene aanhaling is zelfs geheel vreemd van de gewone handelwijs van MATTHEUS, die, wanneer hij *Hoofdst.* III: 3, IV: 15, VIII: 17. den Godsman JESAÏA aanhaalt, hem met zijnen eigenen naam benoemt, en niet met dien van JEREMIA, waar voor gelijke reden zou zijn. Dat ZACHARIA ook tevens den naam van JEREMIA zou gedragen hebben, is bij ons ook zeer twijfelachtig; ZACHARIA volgt in vele opzigten wel de spreekwijzen van JEREMIA, gelijk te zien is

uit

uit vergelijking van *Zach.* I: 4. met *Jer.* XVIII: 11. XXXV: 15. *Hoofdst.* I: 6. met *Klaagl.* II: 17, *Hoofdst.* III: 8. met *Jer.* XXIII: 5. en uit andere plaatsen meer; waarom ook de Joden zeggen, *dat de geest van* JEREMIA *in* ZACHARIA *is*; dan, dit is geheel iets anders gezegd, dan hem met den naam van JEREMIA te bestempelen. Al het bijgebragte echter zou ons geene reden kunnen zijn, waarom wij ons niet zouden vereenigen met hen, die de aangehaalde Godspraak bij ZACHARIA meenen te kunnen vinden, zoo er niet een groot verschil tusschen MATTHEUS en ZACHARIAS woorden hierin gevonden werd. Men leze de Godspraak bij ZACHARIA, *Hoofdst.* XI: 12, 13. daar is het: *Want ik had tot hen lieden gezegd:* „ *Indien het goed is in uwe oogen, brengt mijnen loon, en zoo niet: laat het na;*" *en zij hebben mijnen loon gewogen dertig zilverlingen.* — *Doch de Heer zeide tot mij:* „ *Werp ze henen voor den pottebakker, eenen heerlijken prijs, welken ik waardig geacht ben geweest van hen!*" *en ik nam die dertig zilverlingen, en wierp ze (in) het huis des Heeren voor den pottebakker.* — Er is slechts, gelijk men ziet, eenige overeenkomst bij beiden, tusschen de woorden. Bij ZACHARIA wordt gesproken van een' *pottebakker*, maar niet *van eenen akker des pottebakkers*, zoo als bij MATTHEUS geschiedt. — ZACHARIA heeft *eenen heerlijken prijs, welken ik waardig geacht ben geweest van hen*; dit is wel zakelijk, maar niet naauwkeurig genoeg met de woorden, zoo als die bij MATTHEUS zijn. — Bij ZACHARIA is het: *Ik nam die dertig zilverlingen, en wierp ze (in) het huis des Heeren voor den pottebakker*, en MATTHEUS heeft: *Zij hebben de dertig zilveren (penningen) genomen, en hebben dezelve gegeven voor den akker des pottebakkers, volgens 't geen mij de Heer bevolen heeft*, — Een verschil

Digitized by Google

fchil dat nog grooter is, wanneer wij den tekst van ZACHARIA, zoo als die bij de zeventig gevonden wordt, met dien welken MATTHEUS heeft, vergelijken, bij MATTHEUS lezen wij het Grieksche woord κεραμεὺς *pottebakker*, bij ZACHARIA χωνευτήριον *smeltkroes*, 't welk nog al eenige verandering geeft; alzoo kunnen wij dan de door MATTHEUS aangehaalde Godspraak bij ZACHARIA niet vinden.

Maar, komt de Godspraak van ZACHARIA dan hier in geene de minste aanmerking? Er is, hoe zeer van MATTHEUS aanhaling verschillende, echter zekere overeenstemming; wij voor ons oordeelen daarom, met anderen, dat de aangehaalde plaats van JEREMIA zij verloren gegaan, en dat zij waarschijnlijk hare eigene plaats gehad hebbe, tusschen *Hoofdstuk* XVIII en XIX zijner profetiën, waarvan wij de eerste helft bij ZACHARIA, en de laatste bij MATTHEUS vinden. De Godspraak zal dan weleer aan 't hoofd van JEREMIA XIX dus gelezen zijn.

Vs. 1. *Toen zeide ik tot hen: „Indien het goed is in uwe oogen, brengt mijnen loon, en zoo niet; laat het na," en zij hebben mijnen loon gewogen dertig zilverlingen*

Vs. 2. *Doch de Heer zeide tot mij: „Werpt die henen voor den pottebakker; eenen heerlijken prijs, welken ik waardig geacht ben geweest van hen," en ik nam die dertig zilverlingen, en wierp ze in 't huis des Heeren, voor den pottebakker.*

Vs. 3. *En zij hebben de dertig zilverlingen genomen, de waarde des gewaardeerden van de kinderen Israëls, den welken zij gewaardeerd hebben.*

Vs. 4. *En zij hebben dezelve gegeven voor den akker des pottebakkers, volgens 't geen mij de Heer bevolen heeft.*

Ge-

Gemakkelijk is het te gevoelen, hoe juist de Godspraak op deze wijs te zamenhangt. Zeer veel vertrouw ik, ter bevestiging van dit gevoelen, toe te zullen brengen, wanneer ik aantoone.

1. Dat deze woorden zich in een uitmuntend verband, met *Hoofdst.* XVIII en XIX van JEREMIA laten brengen.

2. Dat zij bij ZACHARIA, als de eigene woorden van den Profeet zeer onvoegzaam, maar als eene aanhaling uit JEREMIA zeer geschikt voorkomen.

1. Het komt ons voor, dat, zoo de woorden der Godspraak bij ZACHARIA en bij den Evangelist MATTHEUS hier bijgebragt, als eene verloren Godspraak van JEREMIA, tusschen *Hoofdst.* XVIII en XIX geplaatst worden, dezelve in een uitmuntend verband zich laten brengen, met de beide gemelde Hoofdstukken. In *Hoofdst.* XVIII. wordt JEHOVA's oppermagt over Israël, onder het zinnebeeld van een' pottebakker voorgesteld, die naar welgevallen een vat maakte of verbrak. Daar toe krijgt de Profeet bevel, naar het huis van zekeren pottebakker te *gaan*, 't welk hij deed en met opmerkzaamheid *zag hij*, hoe de pottebakker, naar welgevallen, een vat verbrak of vermaakte. Hierop sprak JEHOVA tot hem, dat hij alzoo ook met Israëls volk kon doen, offschoon hij hetzelve tot een groot volk gemaakt had; ingeval van voortgezette wederspannigheid, zou hij hetzelve dat goede niet vergunnen, 't welk hun anderzins was toegezegd. Deze waarschuwende bedreiging moest de Profeet aan de mannen van *Juda*, en de inwoners van *Jerusalem*, uit JEHOVA's naam voorstellen, op dat zij zich nog in tijds van hunne boosheid mogten bekeeren (*vs.* 1—17.). Dan helaas! in stede van zich door de aankondiging de-

dezer bedreiging tot verbetering te laten brengen, verbitteren zij zich tegen den Profeet, en beraadslagen te zamen, om hem met list te vangen, en van zijn Profetisch-Ambt en leven te berooven. Deswegens beklaagt zich de Profeet bij JEHOVA, (dit alles vinden wij *vs.* 18—23.); hoe natuurlijk is het nu, dat JEREMIA zich daarop in de Godspraak, (naar ons voorgesteld gevoelen) bij ZACHARIA en MATTHEUS bewaard, tot die Joden zelve keert en loon eischt voor zijne Profetische bediening. Dan, hij wordt slechts dertig zilverlingen van de Joden waardig geschat, welke met de uiterste verontwaardiging in 't Huis des Heeren geworpen, en van de Joden voor den Akker des Pottebakkers gegeven worden, *vs.* 1—4. Daarop worden dan, in 't volgende XIXde *Hoofdst.* onder het zelfde zinnebeeld, de ontzettendste oordeelen aangekondigd, over het zich in boosheid verhardende volk. — De Profeet koopt op Goddelijken last, eene Pottebakkers kruik, gaat met dezelve, met zich nemende de oudsten des volks en der Priesteren, naar *Tophet*, waar hij eene geheele verwoesting en verbreking van het volk profeteert, waarvan dit *Tophet*, de plaats voorheen der Godonteerendste afgoderij, daar de kinderen aan den *Moloch* werden geofferd, het kennelijkste bewijs zou opleveren: wanneer de lijken der gesneuvelden in tallooze menigte daar zouden begraven worden, zoo dat die zelfde plaats, welke nu *Tophet*, dat is trommeldal heette, wegens het trommelgeluid, dat gemaakt werd, ter verdooving van het akelig geschreeuw der onnoozele kinderen, daarna *Moorddal* zou genaamd worden, uit hoofde van de begraving der gesneuvelden. — Dit oordeel nu is eenige jaren daarna door de Babyloniers uitgevoerd. Toen hebben de hier aangekondigde schriktooneelen

 plaats

plaats gehad. Wanneer wij nu alles op de gezegde wijs te zamen voegen, hoe levendig wordt ons dan in den persoon van JEREMIA, de Groote Profeet JEZUS CHRISTUS afgeteekend; gelijk JEREMIA de Babijlonische, zoo heeft JEZUS de Romeinsche verwoesting der Joden voorspeld. JEREMIA wilde men van de Profetische bediening en van het leven berooven, en wat heeft men minder tegen den Heiland in 't werk gesteld? Gelijk JEREMIA, zoo werd JEZUS dertig zilverlingen waardig geschat, die juist als hier in den Tempel geworpen werden, en daarop voor den Akker des Pottebakkers gegeven, welke aan 't Zuidwester-eind van *Hinnomsdal* gelegen, ook den naam van *Moorddal* of Akker des bloeds kreeg, en tot eene begraafplaats voor Vreemdelingen gemaakt werd. — Opmerkelijk is het, dat eenige jaren daarna, deze Bloed-Akker en dit gansche dal van *Hinnom* gediend heeft, tot eene begraafplaats voor de Joden, gesneuveld in de belegering en verwoesting van *Jeruzalem* door de *Romeinen*, waardoor de Godspraak van JEREMIA in den volsten nadruk hare volkomene vervulling heeft erlangd. De twee laatste versen nu dezer Godspraak van JEREMIA, haalt Profeet ZACHARIA aan, die na de wederkeering uit Babels gevangenis schreef; en dit zal allerduidelijkst worden, wanneer ik aantoone:

2. Dat de Godspraak bij ZACHARIA, als de eigene woorden van dien Profeet zeer onvoegzaam, maar als eene aanhaling uit JEREMIA zeer geschikt voorkomen.

a. Beschouwt de Godspraak bij ZACHARIA, als de eigene woorden van dien Profeet, en hoe onvoegzaam zij dan hier voorkomen, zal van zelfs in het oog vallen. De Profeet voorspelt, (*Zach.* XI.) hoe de Joden tot straf, wegens hunne verwerping van den MESSIAS, die op aller-

lerlei wijze tot hun heil zou gewerkt hebben, van hunne voorregten zouden beroofd worden; en wel stelt hij den MESSIAS voor, onder het zinnebeeld van een' Herder, die de Joden met twee Herders-staven, te weten: *liefelijkheid* en *t'zamenbinders* zou weiden. Men bemerkt, dit is een geheel ander zinnebeeld dan dat van een' Pottebakker, en 't verbreken van pottebakkers-vaten, gelijk wij zulks bij JEREMIA aantreffen. Let men ten anderen, op het verband, waarin *vs.* 12 *en* 13. voorkomen; geenen den minsten zamenhang hebben zij, als eigene woorden van den Profeet genomen, noch met het voorgaande, noch met het volgende. *Vs.* 10. wordt gesproken van het verbreken van den stok *liefelijkheid.* — *Vs.* 14. van het verbreken van den tweeden stok, *t'zamenbinders*, — hoe ongepast hier nu tusschen beide komt het zinnebeeld uit des Pottebakkershuis ontleend, kan elk gemakkelijk gevoelen.

Dan, niet alleen dat zij in geenen den minsten zamenhang komen, als eigene woorden van den Profeet namelijk genomen: maar zij strijden zelfs geheel met het verband. Volgens het naast voorgaande 11de *vs.* toch, zijn de woorden van *vs.* 12 *en* 13, gesproken, *tot de ellendigen onder de schapen, die op Jehova wachten;* — maar hoe ongepast tot zulken eene taal te spreken, die alleen op de goddelooze Joden toepasselijk kan zijn. — Dan

b. Beschouwt men deze woorden, als door Profeet ZACHARIA uit *Jeremia* aangehaald, allergeschikst komen zij dan hierin voor, en wij behoeven niet verlegen te zijn, aan dezelve eene gezonde uitlegging te geven. — De woorden toch: *En zij hebben bekend — dat des Heeren woord* dit *was*, — laten zich zeer

juist tot *vs.* 12 *en* 13. betrekkelijk maken. — Dat voornaamwoord *dit*, kan zoo wel tot het volgende, als tot het voorgaande gebragt worden, volgens den aard der Hebreeuwsche taal. Dit nu zoo opvattende, geeft Profeet ZACHARIA te kennen, dat, wanneer de Herderstaf *liefelijkheid* verbroken wierd, als een zinnebeeld, hoe de Heer zijn Verbond met Israël opgerigt, wegens het verwerpen van den MESSIAS, te niet zou doen, de ellendigen onder de schapen dan zouden beginnen te letten op de gedane voorspelling door JEREMIA, die in haar verband eene levendige afteekening is van de geheele verbreking van dit gansche Volk en de Stad *Jeruzalem*, als een aarden vat, en alzoo zouden dezelve hierbij het hooge einde opmerken, waar toe het koopen van den Pottebakkers-Akker, in Gods geheime bedoeling zoude moeten strekken. Zoo meenen wij dan, dat ZACHARIA hier de woorden van JEREMIA aanhaalt. En 't geen ons te meer hier in versterkt, is, dat hij zich meermalen op de woorden der vorige Profeten beroept, als *Hoofdst.* VII: 7, en *vs.* 8–14 terwijl hij zelfs *Hoofdst.* I: *vs.* 4. eene aanhaling uit *Jer.* XVIII: 11. schijnt gedaan te hebben.

Alzoo hebben wij dan, de door MATTHEUS aangehaalde Godspraak, door velen als verloren beschouwd, zoo wij meenen, gevonden, en dezelve geplaatst in verband met het eerste deel derzelve, naar ons oordeel door ZACHARIA ter genoemde plaatse aangehaald, tusschen *Jerem.* XVIII *en* XIX. — Elk uwer, Mijne Broeders, oordeele hier in naar zijn gevoelen, en gaarne onderwerp ik de gegevene oplossing aan beter oordeel, en hoedanig elk hier over denken moge, wij eerbiedigen de waarde van het Bijbel-boek, daar wij allen door de verschillende pogingen, dik-

Digitized by Google

dikwijls aangewend, ter wegneming van schijnstrijdigheid tegen de verhevene waarde van dit heilig boek, ons versterkt gevoelen in ons geloof, en eerbiedige schatting van dit voor het menschdom zoo dierbaar Godsgeschenk.

KORT OVERZIGT

Matth. XXVII: 33. — XXVIII: 8. *Mark.* XV: 22. — XVI: 8. *Luk.* XXIII: 33. — XXIV: 2. en *Joann.* XIX: 17. — XX: 18 VERGELIJKENDE,

leeren wij ons dit als gebeurd voorstellen:

De Zaligmaker kwam Vrijdag voor Paschen, 's morgens ten 9 ure ongeveerd, op *Golgotha*, zeer afgemat aan.

Na hem ontkleed en den kruisdrank aangeboden te hebben, volgens gewoonte, werd hij aan het kruis genageld, en vastgemaakt

Aan het kruis hangende, en bespot wordende door eenige hatelijke omstanders, ook zelfs door eenen der Mede Kruiselingen, betoonde hij eene verwonderlijke bedaardheid van geest, en onvergelijkelijke grootheid van ziel.

Maar ten 12 ure, ontstond er op 't alleronverwachtst eene duisternis, welke 3 uren aanhield.

Nu hield wel de bespotting op, maar nam ook het lijden zeer toe, zoo dat hij, schier afgemarteld en brandende van dorst, daar openlijk bewijzen van gaf, evenwel volkomen bij zijn verstand bleef; — en na verklaard te hebben, dat alles *volbragt* was, eenige weinige sekonden daarna, op eene wijze zijner waardig, den geest gaf.

Op dát zelfde oogenblik beefde de aarde, spleeten de rotsen, sprongen de graven open,

en scheurde het Voorhangsel, van boven tot beneden.

Daar waren niet alleen eenige vrienden en vriendinnen, benevens de Romeinsche soldaten, met den Onder-officier, die daar de wacht hadden, getuigen van, maar ook vele Joden; die er zoo door getroffen werden, dat zij hunne angsten door slaande op hunne borsten stedewaarts te spoeden, openlijk deden blijken.

Nu legde ook de Romeinsche officier, die belangrijke verklaring af.

Omtrent dezen zelfden tijd, vervoegde zich eene Commissie uit den Raad bij den Landvoogd, met verzoek dat er order mogt gegeven worden, om den Kruiselingen door het breken der beenderen te dooden, en ze daarna af te laten nemen, en in den kuil te werpen, ter verrotting.

PILATUS voldeed aan deze begeerte, en zond tot dat einde naar *Golgotha*.

JOZEF de Raadsheer, ondertusschen van 's Heeren dood onderrigt, begeeft zich daarop naar den Stadhouder, en begeert verlof, om het lijk van JEZUS af te nemen, en hetzelve te mogen begraven, zoo als hij goed zou vinden.

PILATUS, houdt dit eenigen tijd in beraad, zoo lang, tot dat hij in 't zekere onderrigt wierd, dat JEZUS waarlijk dood was, en willigt toen zijne begeerte gaaf in.

PILATUS ontving toen namelijk het berigt, van de doorsteking van 's Heilands zijde, met de uitwerking daarvan, welke had plaats gehad, maar weinige oogenblikken na JEZUS sterven, terwijl het lijk nog warm was.

Zoodra als JOZEF van *Arimathea*, zijnen wensch verkregen had, kocht hij, vervolgens ook geholpen door den braven NICODEMUS, zijnen vriend, en van beider bedienden, in allerijl

wat

Digitized by Google

wat er noodig was, om het dierbaar overschot van den Grooten Meester eene deftige begravenis aan te doen, zoo veel de kortheid des tijds eenigzins toeliet.

Eenige vriendinnen van JEZUS zagen dit aan! Het geschiedde openlijk, schoon met eene eerbiedige stilte; zoo werd het geliefde lijk, in den nabijzijnden nieuwen Grafkelder statig bijgezet, deze gesloten, en er nog een zware steen voorgewenteld.

Nu was het tegen den avond, waarschijnlijk over vijf ure of bij zessen, en dus het begin van den Sabbath zeer nabij.

Allen begaven zich naar de *Stad*, om den dubbel heiligen rustdag mede te vieren.

Ook de Romeinsche wacht was vertrokken, welker werk op *Golgotha* een einde genomen had.

Geen wonder dus, dat ook de Joodsche Raad en Geestelijkheid van deze eerlijke begravenis berigt ontving, en tot eenen maatregel de toevlugt nam, welke, tegen hun oogmerk, zoo uitnemend dienen moest, om de heugelijkste gebeurtenis te bevestigen.

Niettegenstaande de Sabbath al begonnen was, doen zij een voorstel aan den Romein, tot verzegeling en bewaking van het Graf, tot den derden dag toe, (dus van heden Vrijdag tot Zondag avond toe,) en omkleeden dat verzoek zoo, dat de Landvoogd hun tot het eerste volkomene vrijheid gaf, en voor het tweede hun van eene wacht voorziet, om naar hunne orders in dezen te handelen, ten einde wel zeker te wezen, dat het lijk van JEZUS niet gestolen kon worden. —

Dit geschiedde dan, alles in den avond, in stilte, zonder dat er iets van ruchtbaar werd;

Digitized by Google

hier wisten dus ook de vrienden en vriendinnen van JEZUS niets van.

Eenige (de genoemde) Vrouwen vereenigen zich Zaturdags avonds, zoo dra de Sabbath geëindigd is, (want zij waren Godsdienstiger en meer naauwgezet dan derzelver Oudsten) koopen specerijen, en gaan daarmede in den vroegen morgenstond van Zondag, zoo als het licht begon te worden, naar *Golgotha* op weg. —

Genoegzaam ter gelijker tijde, gevoelde men bij het graf eenen geweldigen schok eener aardbeving, waar door de Grafkelder opensprong en het zegel brak, en met één vertoonde zich een hemelbode, die als een nederig dienaar van JEZUS den steen wegruimde, op dat hij er zonder hinder uit kon gaan, plaatste zich eerbiedig op den steen, en de Heiland stond op en ging er uit.

Dit alles zagen de, aldaar de wachthebbende, Krijgslieden, en werden doodbleek van schrik. In allerijl vlugten zij, en brengen met ontsteltenis dit berigt over aan de Joden, onder welker orders zij in dezen geplaatst, en voor welke zij dus in dezen verantwoordelijk waren.

De Vrouwen van dit alles onkundig, vervolgen langzaam haren weg, spreken, nader bij gekomen, over het wegwentelen van den zwaren steen, en toen zij tot hare groote verwondering het graf open zien, verlaat MARIA VAN MAGDALA, terstond het gezelschap, om aan de Discipelen te berigten, wat zij gezien had en vermoedde.

Het overig gezelschap onderzocht de zaak nader, en ontvangt het Engelen berigt, van de blijde verrijzenis onzes Heeren, enz.

(*Misschien het Vervolg hier na.*)

IETS

Digitized by Google

IETS NADERS, OVER DE VRAGE VAN JEZUS TOT DE BENDE, WIEN ZOEKT GIJ?

In het Stukje, geplaatst in het Mengelwerk, van dit Maandwerk voor de maand Febr., bl. 189. om te betoogen, dat JEZUS op een ſtouten toon, het *Wien zoekt gij?* moet hebben uitgeſproken, om zulk eene uitwerking te wege te brengen, dat daar door de bende ter aarde viel, wordt veronderſteld: dat dit ter aarde vallen, door die vrage onmiddelijk is veroorzaakt, en in dat geval is de gevolgtrekking rigtig, dat JEZUS op eenen ernſtigen toon die vrage gedaan heeft.

Intusſchen is het mij bedenkelijk, of de toon, waarop de vraag geſchiedde, eenigen invloed heeft moeten hebben op het uitwerkſel. Als men aanneemt, dat de bende door JEZUS magt ter nedergeveld is, dan is het natuurlijk dat, even als in het: LAZARUS *kom uit!* de ſtem geëvenredigd was, met het uitwerkſel van JEZUS wondervermogen, om daar van als het ware ten zinnebeeld te ſtrekken, zoo ook op een forſchen toon, indien ik mij dus uitdrukken mag, de vraag: *Wien zoekt gij?* deze bende als toe gedonderd is.

Doch de vraag blijft over: of wij hier met reden aan zulk eene betooning van almagt moeten denken? Hoogst natuurlijk ware deze gedachte, als JEZUS zich had willen redden uit hunne handen; gelijk hij meermalen wonderdadig hunne geweldadige aanſlagen ontkwam.

Maar, daar hij zich vrijwillig liet vangen en binden, en God geene wonderwerken doet zonder betamelijk doel: zoo komt in deze nedervelling der bende, zulk eene verklaring in aanmerking, die het geval natuurlijk maakt.

Digitized by Google

JEZUS, zou met verraad gevangen genomen worden. Men had den Verrader aan het hoofd, en dus, offchoon gewapend met zweerden en stokken, dacht men toch er niet aan, om geweld te moeten gebruiken; want dan had men het op het Feest niet gewaagd, uit vreeze voor oproer. Maar nu, wat gebeurt er? In plaats van hem te moeten overrompelen, komt er eene stem; *Wien zoekt gij?* en op het antwoord: JEZUS *den Nazarener*, het weder antwoord; *Die ben ik!* Moest men nu niet denken, dat, in plaats dat JEZUS verraden was, zij door JUDAS verraden waren; dat het hier dus op een strijden zou moeten, daar JEZUS zich zeker zou gewapend hebben; waar toe het noodig was, dat men terug trok, om zich in slagorde te scharen, en waar van het natuurlijk gevolg was, dat, terwijl de achtersten der bende nog voorwaards togen, daar de voorsten zich terug trokken, om zich in orde te scharen, zij met en over elkanderen vielen? Nergens vond ik deze verklaring bij de Uitleggers, die ik kon nagaan, maar heb ze van een oud, en nu reeds zalig Leeraar in de Nederlandsche *Kerk*, vond dezelve natuurlijk, en had het genoegen, toen ik dezelve in mijne tegenwoordige Gemeente, die grootendeels uit Krijgslieden bestaat, voordroeg, dat men deze uitlegging natuurlijk vond, en te vernemen dat zulks zich meermalen vertoonde, wanneer men vreest verraden te zijn, als men door verrassing meende te overrompelen.

Hoe dit zij, door deze verklaring wordt in het geheel de toon niet beslist, waar op JEZUS deze vraag heeft uitgesproken.

A. GOEDKOOP,

Pred. te *Gent*.

EENI-

EENIGE GRONDSTELLINGEN VAN DE BEROEMDE KONINGIN VAN ZWEDEN, CHRISTINA.

De Lectuur bevalt aan allen, die met de groote Geesten der aloudheid overeenstemmen.

De menschen laten de ijdelheid, eerst met hun leven varen.

Alles moet men vergeven aan hem, die een grooten geest, of een groot hart heeft.

Er zijn menschen, bij wien nadere bekendschap, bewondering en vrees in gelijke maat doet toenemen.

Als men zelf verdienste heeft, vreest men die van een ander niet.

Zwakheid is het grootste ongeluk, en de grootste misslag.

De terugzetting, uit hoofde van uitsteekende verdiensten, is onvermijdelijk.

Over dat gene het welk men doen wil, moet men maar met zich zelven, over dat gene waartoe men geen lust heeft, moet men anderen raadplegen.

Op het oogenblik, dat de Justitie, den eenen Spitsboef straft, oefent een ander onder de toekijkers, zijn ambacht.

Men is altoos tot iets geschikt, wanneer men er slechts moed toe heeft.

De woorden der menschen beteekenen niets, men kan naauwelijks zich op hunne handelingen verlaten.

Het Orakel dat beval, de Dooden te raadplegen, meende hunne boeken.

CICERO is de eenige *Poltron*, die tot iets groots bekwaam was.

Altoos berispen de menschen dat gene, waartoe zij zelve niet bekwaam zijn.

Bui-

Digitized by Google

Buitengewone verdienste, is eene misdaad die nooit vergeven wordt.

Het ligchaam moet gehoorzamen, men moet het als een slaaf behandelen, maar als een slaaf die medelijden verdient.

De ware liefde, wil niets dan liefde.

Weinig menschen kunnen zonder een gezagvoerder, of zonder eene vrouw leven.

Men moet het geen voorbijgegaan is vergeten, het tegenwoordige genieten, of verdragen, en onderwerping bezitten, ten opzigte van het toekomende

Groote menschen, zijn alleen ijverzuchtig op hen zelve, eigenbelang, en ijdelheid, vermommen de kwade neigingen, maar betomen ze niet.

Het is waar, dat het vernuft geen geslacht heeft.

Het is een ongeluk, verpligting aan een slecht mensch te hebben.

Krank, oud en arm, is men maar door zijn eigen schuld.

De menschen trouwen zonder elkander te kennen, en als zij elkander kennen, dan haten zij elkander.

Getrouwd te zijn; en te beminnen, *is* een haast al te groot geluk.

Men doet het groot getal der menschen te veel eer aan, wanneer men van hunne gevoelens Notitie neemt.

Men moet met den mensch leven, als met eenen zieke, van wien men alles verdraagt.

De verdienste was zeer te beklagen, wanneer iemands roem, van de tong of pen der menschen afhing.

Geregtigheid van de menschen te verlangen, is hunne onwetenheid en boosheid slecht kennen.

Niemand te gehoorzamen, is een grooter geluk, dan de geheele wereld te beheerschen.

Het

Het leven is te kort, om te leven zoo als men wil.

De vleijerij stelt de Vorsten zoo voor, als zij zijn moesten.

Tot het trouwen behoort meerder moed, dan om in den krijg te gaan.

De Meisjes huwen om in vrijheid te zijn, en de Mannen, om dat zij niet weten wat zij doen.

Pligtplegingen hebben de uitwerking van de tabak, zij verschaffen ons bezigheid.

Wanneer God een mensch geest, moed en kracht geeft, dan geeft hij hem naar mate dier talenten een regt op de wereld.

Meer moed dan kloekheid aan te wenden, is een grondregel, waar bij zich alle groote Mannen wel bevonden hebben.

De wetenschappen bederven de menschen niet, maar de menschen de wetenschappen.

In de konst om te leven, blijft men altoos een leerling.

De wetenschappen maken de wijzen nog wijzer, en de gekken nog gekker.

De menschen zijn zoo dwaas, dat zij onder alle ondeugden, aan die den voorrang geven, welke de grootste vijandin van hunne rust is.

Men stoort de rust der wereld alleen, ten koste van zijn eigene rust.

Men kan alleen groot worden, ten koste van anderen.

De haat onzer vijanden is altoos opregt, maar zoo is het niet altoos met de vriendschap onzer vrienden.

Voorzigtigheid voorkomt zelden ongelukken, maar verzacht dezelve.

Het is moeijelijker zich zelven te vergeven, dan het aan anderen te doen.

Ge-

Digitized by Google

Gezondheid en geld, zijn eenvoudig daar naar toe, om verteerd te worden.

De ouderdom doet zich goed op de ondervinding, maar dikwerf met onregt.

Die de jeugd eene koorts genoemd hebben, hebben mogelijk gelijk, maar men is zeer gelukkig, wanneer die koorts tot het einde van het leven toe, aanhoudt.

DE BROEDERS.

VERHAAL VAN KÄHLER.

I.

Op het midden van den *Jura*, waar *Frankrijk* en *Zwitserland* scheidt, ligt een Dorp in den ketel van een eng Dal, het welk slechts uit zeven hutten bestaat. Daar woonde van overoude tijden een herdersvolkje, dat vrolijk en deugdzaam was. Zelden kwam een hunner over de bergen in *Frankrijk*, want wat zij behoefden leverde het Dal op, en hunne eenvoudige trouw werd beleedigd door het rusteloos, onbescheiden, dikwerf spottend gedrag der naburen. Zij hadden geenen Heer, want reeds lang betwisteden het *Waadland* en *Frankrijk* elkanderen de heerschappij over dit Dal. Dit was echter onbeslist gebleven, dewijl geen van beiden wilde toegeven en het arme kleine volkje geen ernstiger maatregelen scheen waard te zijn.

Daar leefden twee broeders, CLAUDE en FELIX LAMMONT, — Reeds vroeg hadden zij hunnen Vader, onlangs hunne Moeder verloren, beiden waren in hartelijke onafscheidelijke vriendschap opgewassen. FELIX sterk naar het ligchaam en groot naar den geest, bezorgde het Akkerland, dat

Digitized by Google

dat zij in het geheele Dal bezaten, maar CLAUDE hoedde de kudde. In den winter maakte FELIX verscheidene kunstige dingen van hout, die jaarlijks een Kramer uit het *Woudland* voor weinig geld van hem kocht; maar CLAUDE had de gave van gezang en muzijk ontvangen, en ging in de ommestreken rond, om daar, met het geen wat hij in den zomer had uitgevonden en beoefend, de inwoners te vermaken, en eenige stuivers te verdienen.

De gunsteling der Muzen, had behagen in deze afwisseling. In de lente, wanneer de weiden met groen bekleed werden, en de Alpenklokken klonken, trok hij vrolijk met den hoorn en guitar naar de bergen, om niet eerder in het Dal terug te keeren, tot dat de sneeuw hen verjaagde. Daar lag hij onder bloemen in de schaduw der bosschen, terwijl intusschen zijne runderen op de hoogten klouterden. Hij beschouwde des daags den onafmetelijken donkerblaauwen hemel, en des nacht de vriendelijke starren.

Dan eens blaasde hij op den hoorn beminde volksliederen, dan eens bezong hij de schoonheid der bloemen, des hemels en der herderinnen, en vormde met eene kunstige hand op de Guitar liefelijke wijzen daarbij. — Dan luisterden in de verte de herders en herderinnen, maar kwamen echter niet bij hem; want, wanneer zij schertsten en lagchten, bleef hij stom en ernstig, en zag met glinsterende oogen in de ruimte. Daarom noemden zij hem ook den hemelherder; maar hoe luide zij ook onder spel en dans met den verlegenen koelen Jongeling spotteden, zoo leidde doch meenig Meisje, als bij toeval, hare kudde in zijne nabijheid, om hem te zien en te hooren.

Wanneer nu de dringende winter, de kudde ge-

Digitized by Google

gedurig dieper in het Dal, en eindelijk in den Stal dreef, en de bewoners van het Dorpje zich om den huisselijken haard verzamelden, dan nam CLAUDE zijne Guitar en Schalmei, en spoedde zich over de bergen in de breede en rijke dalen van *Bourgonjen.* Dan geleek hij volmaakt naar die ligtzinnige Fransche Jongens, die slechts voor lietde, wijn en dans leven en het vergenoegen als vlinders najagen. Waar de uitgelatene Jeugd hare tegenwoordigheid door schaterend lagchen kenbaar maakte, daar spoedde CLAUDE henen en zong op huppelende wijzen liederen der liefde, of noodigde met de Schalmei tot eenen vluggen dans. — Hij verzuimde ook den dikwijls rondgaanden beker niet, en wanneer de middernacht kwam, wierp hij dikwerf Guitar en Schalmei in een hoek, om zich gelijk het dolle volkje, met een bruinachtig meisje rond te draaijen. Zoo bragt hij den winter door. Maar eer nog de groenende weiden het affcheid van den winter verkondigden, lang te voren reeds ontwaarde CLAUDE de nadering van de lente. Zijn blik werd zwaarmoedig, langzaam en klagend zijn spel en zang, de beker smaakte hem niet meer, hij zag verlangend naar de blaauwe bergtoppen zijns lands en onverwacht, als of een geest hem weggevoerd had, was hij verdwenen: en vergeefs zocht de vrolijke Jeugd in de geheele nabuurschap, naar den geliefden Speelman.

2.

Eens in een Jaar was de Lente nabij, en gelijk een zwaluw ter vlugt, zoo bereidde zich ook CLAUDE, tot het vrolijk terugkeeren. Toen klonk het geroep: *Te Wapen* door geheel hoog Bourgonjen; *vrijheid, vrijheid, strijden voor de vrij-*

vrijheid, *Zoonen des Vaderlands*, riepen de mannen de Jongelingen, deze de kinderen toe. Op allerlei wijze gewapend, vloog de verhitte jeugd in de rijen van snel gevormde kohorten, begeeriger zich ten strijde te oefenen, dan eertijds ter dans, en de meisjes verzamelden om de jonge helden te monsteren en zich over hunnen aanblik weemoedig te verheugen. Maar CLAUDE stond schuw van verre, nooit had de vreedzame zoon des Dals den wapenkreet gehoord: natuur, liefde en vreugde, hadden hem opgewekt, en hoewel reeds reisvaardig, vertoefde hij echter uit nieuwsgierigheid nog eenige dagen, om het einde van deze nieuwigheid te aanschouwen.

Eens bij eene monstering, toen hij tegen eenen boom leunende, met de Guitaar in den arm, toezag, werdt hem de bevelhebber der nieuwe krijgsschaar ontwaar. Deze was een Slagter, uit *Lons le Saunier*, brandende van begeerte om het dikwijls gebezigde mes, met geoefende hand in menschenharten te stooten. Hij reed op een wel gemest paard, aan zijne zijde klonk dreigend het in ijzere ketens hangende slagtzwaard, in luchtige sprongen, volgde hem een der grootste Doggen, die ooit een Slagter in *Lons le Saunier* gehad had. Zoo rende die geweldige op CLAUDE los, en vraagde hem met eene donderende stem: wie hij was? De Jongeling antwoordde sidderend: een Speelman uit *Point le Jougars*. — Wat, een nietswaardige? riep de Krijgsman, — die den hoogen moed der vrijheid in deze helden poogt te verslappen! En gij schaamt u niet op de Guitar te spelen, terwijl zij zich ten strijd oefenen? Burger Kameraads, grijpt hem en smijt hem in den *Ain*, wanneer hij niet besluiten wil, in de bataljons van de kinderen des Vaderlands te treden.

De knapen sprongen toe en grepen CLAUDE, wien

wien de Guitar ontviel. Barmhartigheid, vrienden, riep hij met eene klagende stem, ik bezweer u bij de vreugde der jeugd, doodt mij niet! — Weest niet gek, zeide de Jongelingen lagchend, wij dooden slechts ARISTOKRATEN. Koom, wapen u en zijt een man als wij! de een hechte hem een kokarde aan den hoed, anderen bragten snaphaan en sabel, en nog sidderend van vrees, stond de arme CLAUDE in een held herschapen. Weemoedig zag hij naar zijn snarenspel, eenige Meisjes hadden het in veiligheid gebragt.

Nu Burger Kameraad! riep hem de donderende stem van den Slagter toe, thans ziet gij er uit als een man van Eer, slechts eene oefening van veertien dagen, en gij trekt mede naar *Straatsburg*, om tegen de tijrannen-knechten te vechten.

De Jongeling ontstelde hier door nog meer, en in zijn hart, waar in tot hiertoe slechts vreugde gewoond had, huisvestte verdriet als zwarte onweerswolken. Te vergeefs klonken rondsom de krijgsgezangen, te vergeefs ging de vertroostende beker in den kring van krijgslustige gezellen rond; de toonen drongen niet in zijn hart, de wijn bezwaarde *zijn hoofd*, in plaats van hem te vervrolijken. De eene dag na den anderen ging angstig voorbij, want de aftogt was reeds bepaald, en nooit nooit zou de arme CLAUDE de bewoners van zijn Dal, en deszelfs bekoorlijke hoogten wederzien.

3.

Toen hij zoo diep bedroefd, daags voor den aftogt voor zijne woning zat, hoorde hij eene lang niet gehoorde, doch echter welbekende stem, zijnen naam noemen. Hij zag op, en aan zijne zijde stond FELIX, zijn broeder FELIX.

Hij

Hij vloog in zijne armen, en weende lang aan zijne borst, eer hij nog den dierbaren naam over zijne lippen brengen kon.

FELIX, had den geliefden broeder, te vergeefs op den gewonen tijd terug verwacht, waarop hij jaarlijks gewoon was terug te keeren, om de runderen op de groenende bergen te leiden. Bezorgd voor den Jongeling, die onbekend met gevaren, en elk vertrouwende, buiten staat was om zich zelven te beschermen, beklom hij het gebergte om hem te zoeken. Dra vond hij zijn Spoor, want de Meisjes kenden en beklaagden allen het droevig lot van den zachten Speelman. Zij gaven den broeder de geredde Guitar, en wezen hem waar CLAUDE was.

Toen nu CLAUDE zijnen broeder genoeg gekust had, ontwaarde hij de lang ontbeerde Guitar in zijne hand. Haastig ontrukte hij die, en vrolijk sidderend zweefden zijne vingeren over de ontstelde snaren. Spoedig echter stroomden tranen uit zijn oog, hij leidde de Guitar op den grond, en leunde klagend aan de borst van zijnen broeder? Ach FELIX, riep hij, wie is zoo ongelukkig als ik! Nooit zullen de herderinnen meer naar mijne liederen luisteren, nooit zal van den afgelegen Alp, de hoorn der vreugde mij meer antwoorden, nooit het melodisch gelui der klokken mijner runderen in het duistere van den avond rondsom mij klinken! Gelijk een gems op de wilde jagt, uit vrees voor den Jager siddert, zoo zal ik woedende vijanden ontmoeten, en in den bloei mijner jeugd vallen, dewijl ik geen moed heb om anderen te dooden! —

Ach! jammer zoo niet, bad FELIX innig, gij verscheurt mij het harte. Ik wil gaan, om u van den Krijgsdienst te verlossen. *Point le Jougars* hoort niet tot *Frankrijk*, wij hebben nooit laten

ten betaald, nooit heeft een herder uit ons Dal de wapenen gedragen. Gij zult vrij zijn CLAUDE, en morgen reeds naar huis keeren.

Gelooft gij dit? riep CLAUDE verrukt — morgen reeds. — maar dit is onmogelijk, ga niet dierbare FELIX! de woeste Luitenant zou u ook laten vatten, zoo als mij! — o ga niet, maar laat mij trekken en sterven; en wanneer ik dood ben, dan gedenk mijner dikwijls. Want mijn geest zal om uwe hut en in het Dal mijner geboorte zweven en in lauwe luchtjes om de bladeren der boomen spelen; de klokken zullen zachter klinken; o let daarop FELIX, en denk, dan dat mijn bloed reeds vergoten is, en dat ik niemand op aarde bemind heb, als u, want nooit heeft mijn hart voor een Meisje geklopt, het was uw eigendom sedert de naam FELIX, op mijne lippen kwam.

Laat mij gaan, broeder, — zeide FELIX, en liefkoosde hem met tranen, — ik vrees niet; harde woorden, ja zelfs de vuist van eenen onbezonnenen, kunnen mijnen moed niet doen bezwijken. Ik zal u vrij maken.

Hij ging naar den Luitenant, den Slagter uit *Lons le Saunier*. Gij hebt mijnen broeder tot den krijgsdienst gedwongen, zeide hij tot hem, vast, doch bescheiden. Hij heeft de Eer niet om een Zoon van *Frankrijk* te zijn. *Point le Jougurs*, heeft nooit aan *Frankrijk* lasten betaald, of soldaten geleverd. Ik verzoek om zijne loslating, en verwacht die van uwe regtvaardigheid.

De Luitenant was verlegen. Het was hem niet ingevallen, naar het Vaderland van den Jongeling te vragen. Vriendelijke buurschap met de *Zwitsers*, was door oude gewoonte bij de *Fransche* Grensbewoners tot een wet geworden. Hij was genegen hem te ontslaan.

Toen

Toen kwam er een uit de omstaande Nationale Garden te voorschijn, en zeide: Burger Luitenant! dees mensch spreekt de waarheid niet. *Frankrijk* heeft steeds staande gehouden, dat haar de heerschappij over *Point le Jougars* toekwam, hoe zeer het *Waadland* hier tegen streed; men heeft van de bewoners niets geëischt om dat zij dom waren en hun getal klein was. Het is noodig, dat de groote Natie ook het regt harer grenzen handhave; de soldaat uit *Point le Jougars*, behoort dies te minder ontslagen te worden, om dat men het onder het voorwendsel waagt, dat zijne geboorteplaats geen deel van *Frankrijk* zijn zou.

Dit maakte den Luitenant onbeweeglijk. Te vergeefs zeide FELIX, dat zijn broeder te weekhartig was, om het zwaard zelf tegen de vijanden der vrijheid, met eenigen ijver te voeren. Hij heeft nooit twist gehad, voegde hij er bij, in het eerste bloedige gevecht, zal hij door smart en vrees in flaauwte vallen, in plaats van te strijden. De Slagter lachte over het denkbeeld, dat er zulk eene schuwheid voor bloed in iemand wonen kon.

Wel aan dan, riep FELIX eindelijk, indien mijne beden u niet bewegen kunnen, neem dan mij in zijne plaats. Ik ben sterk en ken geen vrees, laat hij voor de vaderlijke hut in mijne plaats zorgen. Slechts verzoek ik, dat hem de vrijheid, zonder voorwaarde aangekondigd wordt; want zijn trouw hart zou de gedachte niet kunnen verdragen, dat ik in zijne plaats mij aan gevaren blootstelde, welker grootheid hij naar zijn gevoel afmeet, en zijne liefde zou mij van het eenige middel ter zijner redding berooven.

De Luitenant nam zijn aanbod met blijdschap aan. FELIX schreef nog eenige woorden, en

Digitized by Google

ging dan, door eenige Gardes vergezeld, naar zijnen angstig wachtenden broeder. CLAUDE, zeide hij, gij zijt vrij. Maar het heeft moeite gekost. Spoed u nu naar huis, want ik moet naar *Clairveaux*, en kan eerst morgen avond te huis komen. Geef mijne NANON dezen brief, zij was om u en mij zeer bezorgd.

CLAUDE zag hem twijfelend aan, maar de Garden bevestigden het gezegde van den broeder. Juichend wierp hij reeds zijn geweer weg, en omhelsde kussend zijne Guitar, toen hem een duister voorgevoel van FELIX lot inviel. FELIX, riep hij, gij bedriegt mij, zijt gij vrij, zoo als ik. Vrij gelijk gij, antwoordde hij gedwongen vrolijk, terwijl hij zijne geleiders eenen wenk gaf, en om u hiervan te overtuigen, wil ik u vergezellen, tot daar het voetpad op den berg begint. — Is het waar, is het mogelijk! — o broeder, hoe wil ik juichen, hoe wil ik zingen, wanneer gij en NANON bruiloft houdt, — o kom, hier brandt de grond onder mij, ik zal over de bergen vliegen!

Hij sleepte zijnen broeder mede. Zijne leidslieden lieten hen gaan, dewijl zij het gezigt en woord van den man vertrouwden. Tot op de helft van den berg vergezelde FELIX zijnen broeder, en drukte hem tot afscheid aan zijn hart, CLAUDE klom moedig en zingend tegen de hoogte op, maar FELIX ging gebukt, dikwerf zuchtend naar beneden, daarheen van waar hij morgen, met het aanbreken van den dag, ver naar den bloedstrijd zou trekken.

(*Het Vervolg hier na.*)

JAGT

JAGT OP EEN KROKODIL.

In de *Ganges* was een *Krokodil*, door de ebbe verrast, in de modder blijven steken, acht kloeke mannen vielen dezelve met ijzere stangen aan, en waren zoo gelukkig, na dat een van hun bijna het leven er door verloren had, om hem te dooden. Ziet hier de afdeelingen van dezelve.

	voet.	duim.
De lengte van het hoofd, tot het einde van de staart . . .	16	6
De lengte van de kop . .	3	0
De lengte van de romp . .	5	6
De lengte van de staart . .	8	0
De voorvoeten	2	4
De achtervoeten	3	0
De grootste breedte van de romp	2	2
Van de kop	1	8
Van de rachels . . .	1	8
En de breedte	1	1

Toen dezelve geopend wierd, vond men in zijn buik, het overschot van een Indiaansche Jongen, en een geheele Oostindische Vrouw, die hij voor drie dagen had ingeslokt, en bovendien een geheele Bok, welken hij die morgen voor zijn ontbijt had genomen.

REGTVAARDIG VONNIS.

De inwoners van een Dorp in *Engeland*, bragten voor den Lord-opzigter, eene vrouw die zij van tooverij beschuldigden. Hij vroeg hun, waarom zij zulks deden? — Het is antwoordden zij, om dat zij op haar hoofd loopt, MIJLORD opende voor hen het Engelsche

Digitized by Google

Wetboek, en na het register er van doorloopen te hebben, zeide hij tot hen, mijne heeren! deze vrouw heeft even als gijlieden het voorregt van eene Engelsche te zijn, en ik zie geen enkel artikel in de wetten van Engeland, dat het loopen op het hoofd verbiedt; zij heeft de vrijheid om alles te doen, wat de wetten van haar land niet verbieden, en gij hebt allen het regt om haar natevolgen. Dit antwoord voldeed de misnoegden, die wel verre van nu meerder kwaad aan deze vrouw te willen, nu op deszelfs terugtogt, tot haar beschermers dienden.

ZONDERLINGE OORDEELVELLING.

In den Jaren 1661 besloot de Koninklijke Maatschappij te *London*, om eenige Leden naar de *Piek* van *Teneriffe* te zenden, om proeven aldaar op de zwaarte van de lucht te doen. Dan daar dit eiland *Spanje* toe behoort, zonden zij twee Leden, om van de Spaansche Ambassadeur eene aanbeveling aan den Gouverneur te vragen; de Minister hen voor *Handelaars in* Kanarische Wijn aanziende, vroeg hoeveel *pijpen* zij er van dachten te nemen? — De Gedeputeerden antwoordden, dat zij daarom niet, maar om de lucht te wegen heen gingen. Hoe, zeide hij, wilt gij de lucht wegen, dan zijt gij gekken. Maar uwe Excellentie!.. Gaat hier van daan, zeg ik. De Gedeputeerden moesten dus onverhoord vertrekken, en de Excellentie ging in alle huizen vertellen, dat hij gekken gehad had, die de lucht wilden wegen. Dan hoe stond hij verstomd, toen hij hoorde, dat de Koning en de Hertog van YORK, aan het hoofd dier gekken waren.

LEER OM LEER.

De Spanjaards, hadden reeds *Mexico* en *Peru* in bezit genomen, en de Portugeezen aanzienlijke Koloniën in andere Werelddeelen gesticht, toen men in *Frankrijk* er nog niet aan dacht, zich moeite te geven, om ook zulke aanzienlijke en rijke eigendommen te verkrijgen. Eindelijk maakte COLIGNIJ hier op opmerkzaam, en eene vloot zeilde naar *Florida*. De Spanjaards hadden reeds dit groote land ontdekt, maar verzuimd hier Kolonisten te plaatsen. FILIP DE TWEEDE, zond nu vaartuigen en eenige troupen onder MENENDES af, om de Franschen te verjagen. Na eenen voor de laatsten ongelukkige veldslag, liet MENENDES de gevangenen ophangen, en dit opschrift boven hen plaatsen: *Niets dan Franschen en Ketters.*

Het Ministerie van KAREL DEN NEGENDEN, dacht op geen wraak, wel echter een Gaskonjer, DOMINIQUE DE GOURGES, die den smaad, zijnen landslieden aangedaan, niet verduwen kon. Hij was vermogend, kocht schepen, wierf eenen dapperen hoop, zeilde naar *Florida*, greep de Spanjaarden aan, waar hij hen vond, en was gelukkig. Nu veranderde de beurt van hangen, en het nieuwe opschrift leerde: *Niets dan Spanjaards, en Moordenaars.*

Dit welgelukken, wekte den Geest van onderneming op, en de Franschen kwamen in het bezit van andere Koloniën. Zoo is dikwijls iemand, die niet in het Ministerie of in de Armee schittert, in de mogelijkheid, den Staat wigtige diensten te doen, het geen echter velen niet schijnen te kunnen gelooven.

Digitized by Google

OP HET GRAF
van den Heere
A. LOOSJES, Pz.
Overleden den 28 Februarij 1818.

Komt hier aan deze plek, 't verschuldigd offer brengen,
Treurt, Nederlandren! treurt, wilt vrij uw' tranen plengen,
Zij vloeijen op deez' zerk, des Edelen LOOSJES graf,
Uit eene zuivre bron, een edle droefnis af!
MINERVA derft in Hem, één van haar dierbre Zoonen,
APOL een waren vriend, een zanger schoon van toonen.
Hij was 't, die 't echte merk van Nederlander droeg,
Wiens hart voor 't Vaderland, als dat der Vadren sloeg;
Wiens veder ons hun eeuw, wist glansrijk af te malen,
Op dat de welvaart-zon ook ons hier mogt bestralen.
Hij was 't, wiens rijk vernuft, voor ieder steeds bereid,
Ons tot der Vadren spoor, getrouw heeft opgeleid.
Schoon dan de Rouw-cipres zich op dit graf zal wijden,
Zal 't dankbaar Neêrlandsch hart, tot in de verste tijden;
Hier roemen LOOSJES naam, als van een Landgenoot,
Godsdienstig, deugdzaam, vrij, door kunde en braafheid groot.

N.

AKA-

Digitized by Google

AKADEMIE-NIEUWS.

QUAESTIONES IN ACADEMIA RHENO-TRAIECTINA, PROPOSITAE SINGULARUM DISCIPLINARUM STUDIOSIS IN ACADEMIIS ET ATHENAEIS UNIVERSI BELGII PRO PRAEMIIS REPORTANDIS E DECRETO REGIS BELGICI.

Dici 2. *Augusti*, 1815. §§. 204-213.

QUAESTIO PHYSICO-MATHEMATICA.

Exponantur leges atque formulae, quibus definiantur velocitas angularis, atque angulus rotationis, descriptus corpore rigido, sive systemate corporum rigidorum, si eiusmodi corpus aut systema corporum, viribus quibuscunque, quarum directionis parallelae sunt, agitatum, rotatur circum axem mobilem aut immobilem. Ostendatur harum formularum usus in motu pendulorum, vectium, aliisque motibus.

QUAESTIO CHYMICA.

Quum recentiorum Chymicorum plerique, duce eximio H. DAVY, acidum, quod hactenus *muriaticum oxygenatum* dici consueverat, simplex esse principium, *Chloricum* nuncupandum, statuant; nonnulli tamen cum Cl. BERZELIO, veterem Theoriam Bertholettianam, hic etiamnum esse sequendam autument; quaerit Facultas: quaenam harum doctrinarum, si ipsa spectentur experimenta, si ad integrae Theoriae Chymicae analogiam adtendatur, si denique ratio habeatur baseos acidi Fluorici (*phthoricum* principium nonnulli dicunt) et haud ita pridem detecti principii *Iodici*; praerogativam mereatur?

QUAES-

Digitized by Google

QUAESTIO THEOLOGICA.

Quibusnam e fontibus Lucas hausit, quae in Actorum Apostolicorum libro tradidit? Quaenam ei fides habenda est, praesertim in referendis orationibus, precibus et collocutionibus, illic obviis?

QUAESTIO IURIDICA.

Quae videtur ratio fuisse, quod Romani in infantia Iurisprudentiae simplicitatem iuris naturae non aeque servaverint in negotiis stricti iuris, atque in iis, quae bonae fidei dicuntur? Qua ratione, salvo iuris principio, iniquitatem inde oriundam correxerunt Romani? An modus procedendi apud Romanos vim habuit diversam circa valorem negotiorum, circa petitionem actoris, remedia defensionis et officium iudicis, prout negotia erant bonae fidei vel stricti iuris? An mutato procedendi modo, cessavit etiam actionum bonae fidei et stricti iuris differentia?

QUAESTIO MEDICA.

Quid est putredo animalis? An locum habet in corpore humano vivo? Qua ratione explicari debet actio remediorum, quae dicuntur, *antisepticorum*?

QUAESTIO LITERARIA.

Ex iis, quae in libris Ciceronis de Oratore a Crasso, Antonio, Caesare, aliis, de eloquentia disputantur, ipsius efficiatur Ciceronis de *perfecto Oratore* sententia.

Ad quas erit respondendum a. d. 10. Ianuarii a. 1819. libellis, aliena manu scriptis, ac Senatus Academici Graphiario missis; ut praemia reportata distribui possint ipso die Academiae natali, qui futurus est 26. Martii illius anni.

UTRECHT.

Digitized by Google

UTRECHT.

Den 2den April, heeft de Hoogleeraar P. W. VAN HEUSDE, de waardigheid van Rector Magnificus dezer Akademie overgedragen, aan den Hoogleeraar G. MOLL, met het houden eener redevoering, *de amore pulcri*, d. i. over de zucht voor het schoone.

Bij deze gelegenheid werden de goude eerepríjzen uitgedeeld, aan zes verdienstelijke Jongelingen, allen kweekelingen dezer Akademie: voor de letterkundige verhandeling, aan L. DIBBITS, Candidaat in de Godgeleerdheid, — voor de Wiskundige, aan R. K. VAN TUIJL VAN SEROOSKERKEN, Candidaat in de Wis- en Natuurkunde en Student in de Regten, in het verleden jaar ook te *Leijden* bekroond; voor de Kruid- en Scheikundige, aan R. VAN REES, Candidaat in de Geneeskunde, — voor de Godgeleerde, in het vak der Kerkelijke Geschiedenis, aan P. H. HUGENHOLTZ, Candidaat in de Godgeleerdheid, — voor de Regtsgeleerde, aan H. COCK, Candidaat in de Regten, — en voor de Geneeskundige, aan J. C. BROERS, Candidaat in de Geneeskunde. Gelijk deze zes, zoo werd ook een zevende, Æ. DE WIT, Student in de Letteren, met onderscheidende eer aangesproken, als zijnde dezes Wiskundige Verhandeling waardig geoordeeld, om, nevens de bekroonde, in de Jaarboeken der Hooge school, gedrukt te worden.

Bij deze gelegenheid, is het Secretariaat van den Akademischen Senaat overgegaan, van den Hoogleeraar J. F. L. SCHRÖDER, op den Hoogleeraar J. BLEULAND.

SCHOOL-

SCHOOL-NIEUWS.

NIJMEGEN.

Den 11den Maart. Heden had de openbare prijsuitdeeling aan de Latijnsche Schooljeugd, *in* de Walsche Kerk alhier plaats. De plegtigheid werd door den onlangs bij onze Scholen aangestelden Praeceptor G. J. VAN DER KOLK, geopend, met eene redevoering *de praestantia atque utilitate Classicorum Scriptorum*. Waar na de Rector C. ENKLAAR, het spreekgestoelte beklommen hebbende, na eene korte voorafspraak, een Nederduitsch dichtstuk voorlas, over het belangrijke eener goede opvoeding. Vervolgens geschiedde de prijsuitdeeling aan de Leerlingen, die in een of ander vak der talen en wetenschappen uitgemunt hadden. Dus werden, wegens hunne vorderingen in het latijn, met eereprijzen bekroond: A. W. VAN ROGGEN, J. A. COENEN, C. A. VAN MANEN VERWOERT, J. J. L. VAN DER BRUGGHEN, W. A. VAN KOGGEN, D. J. BOSCH en A. J. H. C. PAIJEN; met prijzen van meeste vordering in het Grieksch werden beschonken: F. C. TH. VAN RANDWIJCK en J. C. G. VIEWEG, — in de algemeene Geschiedenis, CH. E. STOLK, — in de oude Aardrijkskunde, C. ALDUS, — in de nieuwe Aardrijkskunde, J. A. CARLIER, — in de Wiskunde, J. A. COENEN, J. J. L. VAN DER BRUGGHEN en H. F. ARNOLD, en nog daarenboven met buitengewone prijzen van naarstigheid en aanmoediging begiftigd: P. H. J. VAN WASSENAAR, W. VAN KUIK en F. H. A. EXALTO D'ALMARAS.

De eerstgemelde dezer uitmuntende Leerlingen,

Digitized by Google

gen, A. W. VAN ROOGEN, declameerde bij deze gelegenheid *de falsa et vera gloria*; waar na dezelve, benevens al de overige bekroonde Leerlingen, Heeren Curatoren op eene bevallige wijze, deels in het Latijn, deels in het Nederduitsch, in tegenwoordigheid van eene aanzienlijke Vergadering, voor de ontvangene eerbeloningen bedankte. De plegtigheid werd met een fraai Orgel en Instrumentaal Muziek begonnen, van tijd tot tijd vervangen en besloten.

GROENLO.

Den 26sten Maart 1818. Heden had alhier het openlijk voorjaars Examen van de Latijnsche Schooljeugd plaats. Curatoren hadden alle redenen om voldaan te zijn, over de vorderingen door de Leerlingen in het algemeen gemaakt, inzonderheid over die van de twee Jongelingen in de tweede klasse, D. HUMMELINCK en P. ROSCAU ABBING, in de Grieksche taal; zoo dat Curatoren niet konden nalaten, daar over opentlijk hun genoegen aan dezelven te betuigen, en te verklaren: dat zij hen, zoo voortgaande, bij de eerstvolgende gelegenheid, met prijzen zullen beloonen.

AMSTERDAM.

Na voorafgegaan onderzoek, naar de vorderingen der Leerlingen, in de onderscheidene klassen der Latijnsche Scholen alhier, door Heeren Curatoren, twee achtereenvolgende dagen gehouden, in alle gedeelten van het onderwijs, bij de wet voorgeschreven, heeft op Vrijdag, den 20sten dezer, de plegtige bevordering van eenigen, deels tot het Akademisch onderwijs, deels tot hoogere klassen van het Gijmnasium, met de uitdeeling van prijzen, volgens gewoonte, in het koor van de nieuwe Kerk der Hervormden plaats gehad. Van de hoogste klasse werden drie lofwaardige Jongelingen, na het houden van eene Latijnsche redevoering, door hen zelve bewerkt,

werkt, met aanzienlijke eerepryzen, tot het hooger onderwijs bevorderd. De eerste J. VAN PERSIJN, sprak *de laudibus M. Aurelii Antonini*, de tweede F. H. ALDERS, *de Graecia, omnis humanitatis matre*, de derde, P. LIJNDRAJER, *de vita et sapientia L. Annaei Senecae*. Van de tweede tot de eerste klasse, werden insgelijks met eerprijzen bevorderd: G. H. OORTMANS, JAC. VAN LENNEP en J. L. FREES, van de derde tot de tweede, N. J. A. STEINS BISSCHOP, Q. VAN KESTEREN en J. KANNES, van de vierde tot de derde, J. BORSIUS, J. H. GIESELAR en C. KELDERMAN, van de vijfde tot de vierde, H. J. VELDWIJK, J. A. VAN LENNEP en AARON GERMAN, van de oude zesde klasse tot de vijfde, A. ROELOFSZ, C. N. MEPPEN en L. S. HEIJMANS, van de nieuwe zesde, A. B. J. HEIJDENRIJCK, S. C. KLINKHAMER en CORN. DEDEL, welke alle deels in Dichtmaat, deels in mateloozen stijl voor de hun geschonkene prijzen dank zeiden. Met praemia diligentiae werden vereerd: in de eerste klasse, P. VAN HAMELSVELD, in de tweede, P. HERTOG MANUS en J. STROEVE, in de derde, W. H. NOLTHENIUS, in de vierde, C. C. CALLENBACH, in de vijfde, J. W. A. GREVE en J. HOOIJKAAS, in de oude zesde, P. J. ANDREAE en G. ORMELING, in de nieuwe zesde, F. CORDES, A. A. STUART en J. L. F. DE MEIJERE. De prijzen van vorderingen in de Grieksche taal werden behaald, in de eerste klasse, door J. P. DU QUESNE, bij het lot tegen F. H. ALDERS, in de tweede, door JAC. VAN LENNEP, in de derde, door N. J. A. STEINS BISSCHOP, in de vierde, door J. BORSIUS, in de vijfde, door A. ZELDERS. Eindelijk werden nog verscheidene Leerlingen, met *praemia assiduitatis et modestiae* beschonken, en werd deze plegtigheid, waar bij eene aanzienlijke schare van toehoorders tegenwoordig was, door den Hoogleeraar H.
BOS-

Digitized by Google

BOSSCHA, als Rector van het Gijmnasium, met eene korte aanspraak geopend en besloten.

ZIERIKZEE.

Op heden den 16den Maart, heeft de Wel Edele zeer gel. Heer C. J. VAN DER PALM, Rector der Latijnsche School alhier, zijne *oratio inauguralis* gehouden, in de Walsche Kerk, *de recta litterarum graecarum institutione juvenili ingenio inprimis utili atque fructuosa*. Dezelve werd met algemeene goedkeuring aangehoord, van een zeer aanzienlijk gehoor, dat bij uitnemenheid voldaan was, daar de bewerking, houding en uitvoering van het gansche stuk, den bekwamen Leeraar der jeugd kenmerkten, en die zedigheid aan den dag leiden, die den jongen geleerden voegt, vooral den opvolger van zulk een begaafd man, als onze School in den Hooggeleerden Heere MAHNE, verloren had.

UTRECHT.

Den 19den Maart. Heden had hier de openbare bevordering plaats der Latijnsche Schooljeugd. De plegtigheid werd bestierd, door den Rector van ons Gijmnasium, S. NIJHOFF. Van de eerste orde der eerste klasse, gingen tot het Akademisch onderwijs, met prijzen over: J. J. NEDERBURGH, die, om zijne bijzondere vorderingen in de Grieksche taal, ook een tweeden prijs bekwam, S. KARSTEN, en J. J. VAN KALTEREN. Deze Jongelingen hielden hierop elk eene Redevoering; de eerste: *De Athenis, artium quondam et doctrinarum Sedibus, deque caussis Excellentiae hujus praecipuis*, *Athenen* beschouwende als den voormaligen zetel der Kunsten en wetenschappen, en stilstaande bij de voornaamste oorzaken van dezen uitsteken-den roem; de tweede sprak: *de Annibale, tam non impio tamque non perfido, quam praesertim T. Livius Poenum fuisse memoriae prodidit*, en

zocht te bewijzen, dat LIVIUS vooral Annibal ongunstiger geteekend had, dan wij den man elders geschetst vinden; de derde handelde: *de Alexandro Magno et C. Julio Caesare, non una parte comparandis*, ALEXANDER den grooten met JULIUS Caesar in meerdere opzigten vergelijkende. Ook ontving op deze orde J. W. VAN VLOTEN, eenen bijzonderen Prijs wegens zijne spoedige vorderingen in de Wiskunde. Verder werden met Prijzen bevorderd van de tweede Orde der eerste klasse, tot de eerste Orde: J. C. VOORDUIN, J. C. DE JONCHEERE, F. J. ONNEN, F. W. BATENBURG; van de eerste Orde der tweede klasse tot de tweede Orde der eerste klasse N. P. J. KIEN, die mede eenen Griekschen Prijs bekwam, J. H. DUMANS; van de tweede Orde der tweede klasse tot de eerste Orde G. VAN WIERINGHEN BORSKI, A TH. VAN DER VLIST, A. VAN MAANEN; van de derde klasse tot de tweede Orde der tweede klasse PH. C. VAN DER PANT, J. A. C. ROVERS, F. S. C. VAN NES, J. W. VAN MUSSCHENBROEK, en bekwam eenen buitengewonen Prijs van naarstigheid en zedigheid C DRONSBERG; van de vierde klasse tot de derde: D. F. VAN DER PANT, C. J. VAN STRAATEN, J PH VERLOREN, J. A. L. HOOFT VAN HUIJSDUIJNEN; van de vijfde tot de vierde: A. SLOTEMAKER, W. LIX HAAVEN, J. H. ORTH, H. A. VAN BLEISWIJK; en werd om zijne vlijt en zedigheid op deze klasse buitengewoon beschonken D. COPIJN; van de zesde klasse tot de vijfde: E C. SPOOR, M. S. MULLER, IS. NIJHOFF en N. ALTHEER.

Het gewigtig Feest der Schooljeugd, is onder een aanzienlijk gehoor tot algemeen genoegen gevierd, en met Muzijk geopend en gesloten.

Digitized by Google

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

RENKUM EN HEELSUM. Zie Maart 1818.

NIJMEGEN.

ANGEREN. Onze Leeraar, J. J. COCK, die ons den tijd van ruim 46 jaren, het Evangelie verkondigde, na dat hij hetzelve 9 jaren in de Gemeente van *Lobith* gepredikt had, is op den 12den der vorige maand, na eene korte ongesteldheid, overleden, eene bedroefde Weduwe nalatende, voor welke het annus gratiae zal worden waargenomen. Te *Duisburg* den 9den Mei 1734 geboren, had hij den ouderdom van bijna 84 jaren bereikt. Ds. G. VAN VELP, Pred. te *Lenth*, de eerste predikbeurt na zijn overlijden waarnemende, hield eene Leerrede over *Joh* XIX: 30. *Het is volbragt;* bij het einde van welke hij den lof onzes gestorvenen Leeraars vermeldde, ons vertroostte, en opwekte, om toe te zien dat wij de genade Gods, ons zulk eenen geruimen tijd, door onzen nu zaligen Leeraar verkondigd, niet te vergeefs mogten ontvangen hebben.

HEES EN NEERBOSCH, HATERT en WEURT. Onze Leeraar, J. A. SMITS, nam op den 23sten der vorige maand, den tweeden Paaschdag, na vooraf van zijne betrekking op Classis en Gemeente, door Ds. T. M. VAN GULPEN, Pred. te *Nijmegen*, daar toe door het Klas-

fikaal bestuur gecommitteerd, behoorlijk losgemaakt te zijn, affcheid van ons, predikende over 1 *Cor.* XV; 1—4. *Voords Broeders ik maak u bekend* enz.

SLIJK-EWIJK EN OOSTERHOLT. Van het in deze Gemeente hervatte beroepings werk, en den uitflag daar van, heeft de Correspondens nog geen legaal berigt ontvangen.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

NIJMEGEN. Zie Jan. 1818.

T I E L.

TIEL. Het Klasfikaal bestuur, bestaat hier uit dezelfde Leden, als in het laatst des voorledenen jaars, zijnde Ds. F. H. REPELIUS, toen afgetreden, door Z. M. op nieuw benoemd.

De Secundi zijn: van Ds. SOBLET, Ds. W. GREVEN, Pred. te *Kuilenburg*; van Ds. BOUVIN, Ds. B. R. DE GEER, Pred. te *Lienden*; van Ds. REPELIUS, Ds. F. A. DE BRUIN, Pred, te *Eck* en *Wiel*; en van den Ouderling SCHULL, de Ouderling van *Tiel*, R. VAN RIEMSDIJK.

OPHEUSDEN. Ds. HIEBINK, voor het op zijn Eerw. uitgebragt beroep bedankt hebbende, is alhier, heden den 31sten Maart, door den Kerkeraad gemaakt, dit drietal van Predikanten:

DD. C. KUMSIUS, van *Nieuwlekkerland*, onder de Clasfis van *Dordrecht*. B. R. DE GEER, van *Lienden* en J. M. VAN HULSTEIJN van *Wadenoijen*, beide onder de Clasfis van *Tiel*.

AVEZATHEN, den 5den April. Met veel aandoening vernamen wij heden voor acht dagen, uit den mond van onzen Leeraar, H. TIMMERS, het treurig berigt van het overlijden onzes voormaligen Leeraars, N. LOBRIJ, die ons van den 1sten Aug. 1790, tot den 5den Junij 1797, het woord der zaligheid verkondigde, en bij ons steeds in dankbaar en gezegend aandenken

Digitized by Google

ken bleef, terwijl wij heden aan onzen ontslapenen Leeraar en Vriend, opzettelijk herinnerd werden, in eene Leerrede, welke onze Leeraar hield over *Joh.* XI: 11*b. Lazarus onze Vriend slaapt.*

ZOELEN. Ds. J. CORELL, heeft voor de beroeping tot Pred. alhier bedankt, zoo dat deze Gemeente voor als nog herderloos blijft.

ERICHEM. Onze beroepene Leeraar, Ds. J. BOLDERMAN, heeft de beroeping aangenomen, en zal na verkregene goedkeuring eerlang, zoo wij hopen, alhier bevestigd worden.

ASCH vakant. Zie Febr. 1818.

EVERDINGEN staat vakant te worden. Zie Januarij 1818. daar onze Leeraar, denkelijk deze maand van hier naar *Egmond aan Zee* vertrekt.

B O M M E L.

HEDEL. Ds. A. FONHOFF, Pred. te *Ransdorp* en *Schellingwoude*, door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, met de Collatie dezer plaats begunstigd zijnde, is den 4den Maart alhier Kerkelijk beroepen, welk beroep door zijn Eerw. is aangenomen.

GELDERMALSEN, den 5den April. Onze Leeraar, W. LAMMERÉE, maakte ons op den tweeden Paaschdag, aan 't einde zijner Leerrede bekend, dat hij de Collatie en 't Kerkelijk beroep van de Gemeente van *Slijk Ewijk* en *Oosterholt* ontvangen had, terwijl hij ons heden berigtte, voor die beroeping bedankt te hebben, en zich op nieuw aan ons verbond.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN. Zie Oct. 1817.

WAARDENBURG EN NEERRIJNEN. Zie Jan. 1818.

GELLICUM EN RHENOIJ vakant. Zie Maart 1818.

Digitized by Google

HARDERWIJK.

ELBURG. Dewijl Ds. ZADELHOF, Pred. te *Werkendam*, voor de op hem uitgebragte beroeping heeft bedankt, zoo heeft de Kerkeraad op den 5den Maart l. l., op nieuw wederom, uit een gemaakt gros, het volgend twaalftal benoemd:

DD. J. J. SIEBINK, Predd. te *Heino*. J. DOBBELMAN, te *Sloten*. G. WALLER, te *Apeldoorn*. T. SANDERS, te *Berg-Ambacht*. J. P. VERFF, te *Hasselt*, K. HERINGA, te *Herwijnen*, J. VAN ALLEN, te *Veessen*. J. DE WIT, te *Spijk*. W. MIDDELVELT, te *Wolvega*. H. W. DE WILDE, te *Blaaswaal*. J. MERK, te *Blokzijl*. A. BOOIMAN, te *Hattem*.

En daaruit dit zestal:

DD. SANDERS, VAN ALLEN, DOBBELMAN, HERINGA, SIEBINK en VERFF.

Uit dit zestal in dezelfde Vergadering op het drietal benoemd zijnde:

DD. SANDERS, VERFF, en SIEBINK, is daaruit den 27sten Maart beroepen, Ds. T. SANDERS, Pred. te *Bergambacht*

DOORNSPIJK. Zie Febr. 1818.

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. Volgens besluit van Z. M. onzen Koning, van den 26sten Maart, is de Hoogduitsche Predikant, van deze Gemeente, M. JORISSEN, Emeritus verklaard, en tevens de Hoogduitsche Predikantsplaats, bij de Hervormde Gemeente alhier, gesuppримеerd.

Wij wenschen, dat zijn Wel Eerw. bij volkomen herstel van ligchaams welstand, het aangenaam-

Digitized by Google

naamste genot van die ruste nog lang moge smaken.

WILSVEEN. Op den 29sten Maart, heeft onze Leeraar J. VAN DER EIJK, beroepen in de *Oude Wetering*, onder de Classis van *Leijden*, affcheid van ons genomen, met de woorden *Joan.* XIV: 30a: *Ik zal niet meer veel met u spreken.*

'T WOUD. Zie Maart 1818.

R O T T E R D A M.

CAPPELLE OP DEN IJSSEL, den 15den Maart. Heden had alhier eene buitengewone plegtigheid plaats. De Heer J. THORP, van *Bristol* in *Engeland*, sedert ruim een en een half jaar bij onzen Leeraar, C. A. VAN SCHAGEN, inwonende, lag in 't openbaar belijdenis des geloofs af. Schoon bij zijne aankomst alhier, met naauwelijks een woord van onze taal bekend, gaf hij alle blijken van vaardigheid in dezelve, sprak met eene levendigheid, met eenen ijver en zeggings kracht welke een ieder der toehoorderen verbaasde, en vele tranen van gevoel deed vloeijen, en gaf daar bij voor de talrijke vergadering, alle blijken van zijne meer dan gewone kundigheden, in de geloofs en zedeleer, zoo wel als der Bijbel-geschiedenissen; zoo dat wij met blijdschap dezen vluggen Jongeling, onder het getal der ledematen onzer Kerk, zagen aannemen. Hartelijk en roerend waren de aanspraken van onzen Leeraar, terwijl wij ons vereenigden met den uitgedrukten wensch, dat deze onze nieuwe belijder, door daden van ernstige godsvrucht, zijne belijdenis versieren zal, en, bij zijne terugkeering naar zijn vaderland, het voetspoor eens waardigen vaders, (bij de Presbijteriaansche Gemeente te *Bristol*, als een getrouw Evangeliedienaar werkzaam,) zal mogen drukken, en ook eenmaal als Leeraar optredende,

voor zijne landgenooten zal dienstbaar wezen, aan de uitbreiding van Jezus Koningrijk.

IJSSELMONDE. De vrijdag avond voor Paschen, in deze Gemeente altoos ter voorbereiding voor het Avondmaal gevierd, was voor ons plegtig en verblijdend, 23 personen wierden als Leden der Kerk aangenomen en bevestigd, en een van hen deed voor de Gemeente openbare belijdenis van zijn geloof; de vergadering was bij deze gelegenheid talrijk, de aandacht, stichting en het genoegen algemeen.

Ook verblijden wij ons allen, dat de Jonge T. VERSEVELD, de voetstappen volgde, van zijnen waardigen Oom R. VERSEVELD, die bij den Wel Eerw. Heer DRIJFHOUT, toen Predikant alhier, in het jaar 1778, ook zijne belijdenis voor de Gemeente aflegde, en van dien tijd af alleen de antwoorder was, in de openbare Zondags avond Catechisatien.

Onze Leeraar sprak bij die gelegenheid over de woorden van *Luc.* in de Handel. der Apost. Hoofd. II: 47*b: En de Heere deed dagelijks tot de Gemeente die zalig wierden.* Mogt dit prijzenswaardig voorbeeld, in deze Gemeente, en elders vele jonge lieden, tot naijver opwekken.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Kerk vakant. Zie Febr. 1818.

SCHIEDAM staat vakant te worden. Zie Februarij 1818.

L E IJ D E N.

LEIJDEN. Op den 3den April l. l., overleed alhier, na eene ziekte van 12 dagen, aan eene zinkingachtige longontsteeking, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer CORNELIS LOURON, Emeritus Pred. van *Hellevoetsluis*, in den ouderdom van 56 jaren en 8 maanden. Zijn Wel Eerw. was geboren te *Rotterdam*, den 3den Aug. 1761. In zijne vaderstad het onderwijs der Latijnsche

Scho-

Scholen genoten hebbende, begon en volbragt hij zijne Akademische Letteroefeningen te *Leijden*, werd Proponent den 5den Febr. 1787, deed te *Oost-* en *Westerblokker* zijne intrede, den 15den Julij deszelven jaars, met *Ps.* LI: 14. bedankte in het volgend jaar voor *'t Woud*, aanvaardde zijnen dienst te *Hellevoetsluis*, den 26sten Julij 1789, met *Ps.* XXV: 8. Daar zijnde, wees hij de beroeping naar *Oudbeijerland*, van de hand. Eindelijk door zwakheid en benaauwdheid op de borst, gedrongen zijnde, zijne rust te zoeken, verkreeg hij die, en zeide in Wintermaand l. l., die Gemeente vaarwel, naar *Coll.* IV: 18. het eerste en laatste lid. Zijn Wel Eerw. is gehuwd geweest met Mejufvrouw SUZANNA VAN DER WILLIGEN, reeds lang voor hem overleden. Uit dit huwelijk heeft hij eenen Zoon en eene Dochter nagelaten, die hem betreuren.

OUDE EN NIEUWE WETERING. Heden, den 5den April, werd onze van *Wilsveen* en *Stompwijk*, beroepen Leeraar, Ds. J. VAN DER EIK, bevestigd door Ds. A. G. VAN ALDERWERELT, Pred. te *Rhijnzaterwoude*, als Consulent, in plaats van Ds. E. NIEKERK, Pred. te *Aarlanderveen*. De bevestiger predikte over 1 *Cor.* XV: 13 en 14. *Indien er gene opstanding der dooden is, zoo is Christus ook niet opgewekt, en indien Christus niet is opgewekt, zoo is dan onze prediking ijdel, en ijdel is ook uw geloof.* De bevestigde had ten tekst gekozen, 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als mede arbeidende bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.*

DORDRECHT.

ST. ANTONIE POLDER, den 15den van Lentemaand. Heden maakte onze Leeraar P. VAN AMERON, ons bekend, dat zijn Eerw. eene beroeping, naar de Gemeente van *Hekelin-*

lingen ontvangen, en dezelve in beraad genomen had. Zijn Eerw. berigtte ons den 29sten daaraan volgenden, dat hij zich verpligt had geacht, om voor deze beroeping te bedanken. Terwijl zijn Eerw. ons tevens kennis gaf, dat hij eene andere beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Waverveen*, hebbende dezelve weder in beraad genomen.

DUBBELDAM. Onze Leeraar Ds. J. LA LAU, van hier naar *Stolwijk*, beroepen zijnde, werd op den 2den April, in eene Kerkeraads Vergadering, door eenen Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, van zijne betrekking tot deze Gemeente, en de Classis van *Dordrecht*, ontslagen, waar na zijn Eerw. op den 5den *April*, zijne afscheids-leerrede gehouden heeft, met de woorden van Apostel Paulus, 2 *Cor.* VI: 1: *En wij, als medearbeidende, bidden u ook dat gij de genade Gods niet te vergeefs moogt ontvangen hebben.*

NIEUW LEKKERLAND, den 5den April. Onze Predikant C. KUMSIUS, heeft eene beroeping, naar de Gemeente van *Ophemerden*, Classis van *Tiel*, ontvangen, en in beraad genomen.

DUBBELDAM, den 9den April. Ter vervulling der alhier plaats hebbende vakature, heeft de Kerkeraad, na verzochte en verkregene handopening, zoo van het Departement voor de Zaken der Hervormde Kerk, als van den Hoog Ed. Geb. Ambachtsheer van *Dubbeldam*, ten overstaan van den Consulent Ds. P. G. MARI, Pred. te *Zwijndrecht*, tot Leeraar dezer Gemeente beroepen, den Wel Eerw. zeer gel. Heer H. MAANDAG, Pred. te *Kedichem*, welke beroeping, geaggreëerd door den Hoog Edel geb. Ambachtsheer, aan den beroepenen is toegezonden.

SCHELLUINEN staat vakant te worden. Zie Maart 1812.

GIESEN OUDKERK staat vakant te worden. Zie Maart 1818. GOU-

GOUDA.

LANGERAK BEZUIDEN DE LEK. Onze Leeraar, Ds. G. DORDES, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Oudenhoorn*, heeft voor dezelve bedankt.

NOORDELOOS, den 31sten Maart 1818. Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, Pred. te *Zegveld*, heeft voor de beroeping alhier bedankt, en eene herhaalde beroepinge, insgelijks afgeslagen.

LEERBROEK, den 19den Maart 1818. Ds. C. A. ROMBACH, van *Giessen Oudekerk*, herwaarts beroepen, heeft de beroeping, na beraad, aangenomen.

OOSTERWIJK, den 29sten Maart 1818. Onze Leeraar, Ds. A. J. VAN HOUTEN, ontving op den 7den dezer, eene beroeping naar *Ellewoudsdijk*, onder het Klassikaal Bestuur van *Goes*, doch heeft heden kennis gegeven, dat hij voor die beroeping heeft bedankt, predikende bij die gelegenheid, over *Hebr.* XIII: 1.

MEERKERK, den 29sten Maart 1818. Onze Leeraar, Ds. J. CORELL, maakte ons onlangs bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Zeelen*, en heden berigtte hij ons, dat hij voor dezelve bedankt had.

BERG-AMBACHT, den 12den April 1818. Heden berigtte ons, onze Leeraar, eene beroeping naar de Gemeente te *Elburg*, ontvangen en dezelve in beraad genomen te hebben.

STOLWIJK, den 12den April 1818. Heden voormiddag werd onze beroepen Leeraar, Ds. J. LA LAU, onder ons, in den dienst bevestigd, door deszelfs Broeder S. LA LAU, Pred. te *Oud-Beijerland*, bij schikking met Ds. S. NIEUWKOOP, Pred. te *Berkewoude*. De bevestiger predikte over *Matth.* XIII: 52, terwijl de bevestigde des namiddags zijne intre-leerrede hield, over *Phil.* IV: 13.

LEER-

Digitized by Google

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Januarij 1818.

BRIELLE.

BRIELLE, den 25sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, zijn heden tot Leden der Classis van *Brielle* verklaard, Ds. A. TREFFERS en A. G. VAN DIJKHUIZEN, bevestigde Predd. te *Hellevoetsluis* en te *Ouddorp*.

OUDENHOORN, den 18den Maart. Heden werd ter vervulling der vakature, ten overstaan van den Consulent, dit zestal gemaakt:

DD. L. VOERMAN, Predd. te *Scherpenisse*. P. VAN EXTER, te *Noordgouwe*. P. VAN AMERON, te *Antoniepolder*. F. A. DE BRUIN, te *Eck* en *Wiel*. P. VAN LAREN, te *Beuningen* en *Ewijk* en J. VAN DER LEE, te *Etten*. De drie eerstgenoemde op het drietal geplaatst zijnde, is daar uit, na bekomene aggreatie van den Wel Ed. geb. Ambachtsheer, beroepen Ds. L. VOERMAN.

HELLEVOETSLUIS, den 5den April. Heden maakte Ds. A. TREFFERS, ons bekend, het afsterven van onzen vorigen Leeraar Ds. C. LOURON, die slechts twee maanden te *Leijden*, rust van zijn dienstwerk genoot. Zijn Wel Eerw. sprak tot ons over *Job*. XIV: 5. *Dewijl zijne dagen bestemd zijn enz.*, wekte ons op, om ons de lessen van onzen overleden Leeraar te herinneren, en dezelve op te volgen, op dat hij zoo, na zijn dood, nog onder ons leven mogt.

BRIELSCH NIEUWLAND. Ds. C. J. L. SCHULLER, Pred. te *Elkum*, heeft voor de beroeping, naar deze Gemeente bedankt. Zoo dat BRIELSCH NIEUWLAND nog vakant blijft..

HEKELINGEN vakant. Zie Maart 1818.

SIMONSHAVEN EN BIERT vakant. Zie Maart 1818.

NOORD-

Digitized by Google

NOORD-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn in eene buitengewone Vergadering den 17den Maart l. l., geëxamineerd: de Heeren D. T. DE HAAS en P. HAGOORT, beroepene Predikanten te *Scharwoude* en *Ursum*, onder de Classis van *Hoorn*, en tot den dienst der genoemde Gemeente toegelaten.

AMSTERDAM.

WAVERVEEN, den 25sten Maart. Na gunstig verkregen handopening van Z. K. M. heeft den Kerkeraad heden een twaalftal gemaakt, waarop geplaatst zijn geworden. De Heeren, P. VAN AMERON, Predd. te *Antoniepolder*. A. SJOENIS, te *Petten*. STEENMEYER, Candidaat te *Leijden*. G. BURCK, te *Vinkeveen*, G. C. VAN BALEN BLANKEN, te *Nieuwe Niedorp*. H. ASTRO, te *Zevenhoven*. J. DE WEERT, te *Nieuwveen*, P. G. JONGBLOED, te *Westwoud* en *Binnewijsent*, S. L. NAPIUS, te *Urk*. F. POTTER, te *Waal* en *Koog*, op *Texel*. L. J. VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. en J. J. NEUMANN, te *Ter Aa*.

Ter zelfde tijde werden de zes eersten op het zestal, de drie eersten op het drietal geplaatst, en daaruit beroepen Ds. P. VAN AMERON.

AMSTERDAM, den 6den April. Op de beroepingen van DD. J KORTENHOEF SMITH en G. J. ROOYENS, tot Predikanten alhier, is de Kerkelijke en Koninklijke approbatie verkregen.

AMSTERDAM Engelsche Kerk vakant. Zie Dec. 1817.

AMSTERDAM. Zie Jan. en Febr. 1818.

HAARLEM.

WORMERVEER, den 18den Maart. Na een steeds toenemend lijden, waardoor hem in den laatsten tijd de waarneming van zijn H. dienstwerk allermoeijelijkst geworden was, overleed alhier tot onze groote droefheid, onze Leeraar

de

Digitized by Google

de wel Eerw. Heer H. VAN BORK, in den Ouderdom van maar 56 Jaren, 9 Maanden en 5 Dagen. Gedurende den tijd van 33½ jaren, heeft hij in onderscheidene Gemeenten, namelijk van *Akersloot*, *Uitgeest*, *Crommeniedijk*, *Wognum* en *Wadwaij*, en daarvan bijna 13 jaren alhier, het Evangelie van onzen Heer zeer ijverig verkondigd.

Na zijne eerste Echtgenoote, Vrouwe MARIA DEN EXTER, met welke hij den 28 Junij 1786 vereenigd werd, door den dood verloren te hebben, trad hij in 't jaar 1793 andermaal in het Huwelijk, met Mejufv. LIJSBETH MAATS, welke hij nu, met zeven Kinderen uit dezen echt verwekt, in diepen rouw gedompeld, heeft achtergelaten. Zijn nabuur en vriend, de Wel Eerw. Heer J. TASMAN, Pred. te *Knollendam* en *Marken Binnen*, als Consulent den 20sten dezer, 's avonds de eerste vakatuurbeurt alhier vervullende, heeft, in eene voorafspraak uit *Ps.* XVI: 9—11, met aandoening aan dit smartelijk overlijden gedacht; en, daar de overledene een zoo voorbeeldig man, vader, vriend, burger en Christen Leeraar was, die de algemeene achting genoot, nog meer opzettelijk den 29sten daar aan volgende, bij gelegenheid der voorbereidings-Predikaatsie, daarbij de aandacht der gansche Gemeente bepaald: predikende over *Jes.* LVII: 2. *Hij zal ingaan in den vrede, zij zullen rusten op hunne slaapsteden; een iegelijk die in zijne opregtheid gewandeld heeft.*

Het zoogenoemde annus gratiae, zal ten voordeele van de Weduwe, door de Ring-Broeders worden waargenomen.

HAARLEM, den 25sten Maart. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur werd heden, door deszelfs Gecommitteerde tot deze zaak, berigt gedaan, dat Ds. M. VEENSTRA, tot nog toe

toe Pred. te *Uitgeest*, als op zijn vertrek staande, als Leeraar enz. naar de Nederlandsche Etablissementen ter Kuste van *Guinea*, op zijn verzoek, van zijne betrekkingen op den Kerkeraad van *Uitgeest*, en de Classis van *Haarlem* plègtig ontslagen is; — dat hij eerlang affcheid van zijne Gemeente dacht te nemen; — en dat de Kerkeraad van gemelde Gemeente, binnen kort, deszelfs verzoek om handopening, tot het beroepen van eenen anderen Leeraar, door den Scriba van dit Bestuur, aan zijne Excellentie den Heere Directeur Generaal, tot de zaken van den Hervormde en andere Eeredienften, met uitzondering van dien der Roomsch-Katholijken, hoopt aan te bieden, en met een gunstig appointement bekroond te zien.

CROMMENIEDIJK, den 20sten Maart. Het treurig berigt des overlijdens, van een' onzer vorige Leeraren, den Wel Eerw. Heer H. VAN BORK, laatstelijk Pred. in het naburig *Wormerveer*, op den 18den dezer, alhier ingekomen zijnde, heeft onze tegenwoordige Leeraar, J. ROLLERUS, aan dit sterfgeval gedacht, ons vermanende, dat wij ons de harteliijke Evangelieprediking en getrouwe lessen van zijnen voorganger en vriend gedurig zouden herinneren; in eene daartoe geschikte voorafspraak, uit *Joh.* XI: 11*b*. *Lazarus, onze vriend slaapt.*

VELZEN, den 29sten Maart. Heden maakte onze Leeraar, Ds. W. W. VAN BEUZEKOM, ons het, voor ons treffend, afsterven van onze zoo achtingwaardige Ambachtsvrouwe, Mevrouw M. L. HOEUFT, geb. GEELVINK, Vrouwe van *Velzen* en de *Zandpoort*, bekend, en wekte ons bij die gelegenheid ernstig op, tot zulke gezindheden en gedragingen, als dergelijke verliezen behooren te weeg te brengen, of te verlevendigen.

HAARLEM, den 30sten Maart. Heden avond ont-

ontsliep alhier, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer A. J. PERIZONIUS, die ons van den 1sten October 1797 af, als een getrouw Herder en Leeraar, door leer en voorbeeld stichtte, tot dat hij, door ligchamelijke zwakheid buiten staat gesteld, om naar het verlangen zijnes harten, als een Evangelie-Dienaar onder ons te arbeiden, tot Emeritus verklaard wierd, en van den 1sten Februarij des vorigen jaars zijne rust genoot. Alle zijne Ambtgenooten hebben, in de eerstvolgende Openbare Godsdienst-oefeningen, zijner in liefde gedacht, en de Gemeente bij dit afsterven van dezen haren vorigen, zoo waardigen Voorganger, Christelijk bepaald.

ZAANDIJK, den 5den April. Op heden maakte onze Leeraar, met aandoening bekend, het plotselijk afsterven van zijnen en onzen vriend, den achtingwaardigen N. LOBRIJ, die met zoo veel vruchts, ook onder ons als Herder en Leeraar, in vroegere jaren, arbeidde. Velen onder ons herinnerden zich met levendig gevoel aan het goede, het welk door zijnen dienst, ook in deze Gemeente gesticht was, en aan de verlichte kennis, aan den troost en hoop, welke zij uit zijne leer en omgang mogten opzamelen; en terwijl onze Leeraar, ons hierbij met zoo veel nadruk bepaalde, en ons nog eens op zijnen helderen geest, beminnelijk karakter en leerzamen omgang terug wees, vermaande hij ons tevens, om dezen onzen zoo waardigen Voorganger te blijven gedenken, en zijn geloof na te volgen, aanschouwende de uitkomst zijner wandeling.

BEVERWIJK, den 13den April. Onze Leeraar, Ds. J. WIGERI, na eenen 44-jarigen Evangelie-Dienst, door aanvallen van beroerte belet geworden, zijn Leeraarsambt langer waar te nemen, is, bij Besluit van Z. M. van den 2den dezer

zer

Digitized by Google

zer N°. 146, verklaard, Emeritus salvo honore et stipendio; zullende het pensioen gerekend worden, in te gaan zes maanden na het einde dezer loopende maand, of zoo veel eerder, als de vakature uit het voormelde geaccordeerde Emeritaat ontstaande, eerder zal zijn vervuld.

ZANDVOORT. Zie Jan. 1818.

UITGEEST staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

A L K M A A R.

OOSTVLIELAND, den 23sten November 1817, heeft onze Leeraar, W. PETERSEN, van hier beroepen naar *Huisduinen*, van ons afscheid genomen met eene Leerrede over *Jerem.* XVII: 16. *Ik heb doch niet aangedrongen meer dan eenen Herder achter u betaamde; ook heb ik den doodelijken dag niet begeerd, gij weet het, wat uit mijne lippen is gegaan, is voor uw aangezigte geweest.* Dus is

OOSTVLIELAND vakant.

BARZINGERHORN EN HARINGHUIZEN. Den 8sten Maart l. l., is onze nieuw beroepen Leeraar, J. A DE HOLLANDER, in den Heiligen Dienst ingezegend door onzen Consulent, Ds. T. BAMPEN, Pred. in de *Wieringerwaard*, welke bij deze gelegenheid verhandelde 2 *Cor.* II: 15. *Want wij zijn Gode een goede reuk Christi, in de geenen die zalig worden, en in de geene die verloren gaan.* — De Bevestigde deed zijne Intrede met 1 *Thess.* V: 25. *Broeders, biddet voor ons.*

KOLHORN. Onze beroepen Leeraar, S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kwadijk*, heeft, na beraad, onze beroeping aangenomen.

AKERSLOOT, den 22sten Maart, maakte onze Leeraar, D. DAGEVOS, in zijne Voorafspraak ons bekend, het treurig afsterven van den Wel Eerw. Heer H. VAN BORK, Pred. te *Wormerveer*, sedert 1784 tot 1788 ook Leeraar in

Digitized by Google

deze Gemeente. Terwijl wij dus herinnerd werden, aan den dienst van eenen bij ons geachten Voorganger, zoo werden wij tevens opgewekt, om als broze stervelingen ons voor de onzekere komst des doods, in de hope des beteren levens voor te bereiden.

HEILO. Onze Leeraar, P. D. WELTER, beroepen naar *Poederoijen* en *Loevestein*, werd op den 19den Maart, zoo van zijne betrekkingen op den Kerkeraad en deze Gemeente, als op de Classis van *Alkmaar* ontslagen, door den Wel Eerw. Heer A. PIERSON, Pred. te *Alkmaar*, als Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, en te gelijk het Voorzitterschap in den Kerkeraad, en de bevordering van de belangen der Gemeente, opgedragen aan Ds. W. A. OCKERSE, als Consulent.

Den 23sten Maart, zijnde tweede Paaschdag, nam onze Leeraar, P. D. WELTER, van ons afscheid met *Hand.* XI: 23. *Dewelke daar gekomen zijnde, en de genade Gods ziende, wierd verblijd en vermaandeze alle, dat zij met een voornemen des herten bij den Heere blijven zouden.* Zoo dat HEILO vakant is, wenschende de Kerkeraad, zoo dra de verzochte handopening, door Z. M. den Koning zal zijn verleend, ter uitnoodiging van de Heeren Proponenten en tot het formeren van eene Nominatie, over te gaan.

ALKMAAR. Door het Klassikaal Bestuur, is Acte van Admissie als Leden der Classis verleend aan de Wel Eerw. Heeren: J. J. WAESENAAR, H. J. SCHIPPERS en J. A. DE HOLLANDER, als Bevestigde Predd. te *Burg op Texel*, *Egmond Binnen en den Hoef*, en *Barzingerhorn* en *Haringhuizen*.

OOSTEREND OP TEXEL staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

EGMOND AAN ZEE. Zie Jan. 1818.

Digitized by Google

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK. Zie Maart 1818.

HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN. Zie Maart 1818.

ST. MAARTEN EN VALKOOG staat vakant te worden. Zie Maart 1818.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Maart 1818.

H O O R N.

HAUWAART, den 20sten Maart. Onze beroeping uitgebragt op den Wel Eerw. Heer R. SCHOUTEN, te *Oosterend op Texel*, de Klassikale en Koninklijke goedkeuring verkregen hebbende, zien wij eerlang zijn Eerw.'s overkomst tot ons te gemoet.

WOGNUM EN WADWAIJ. Op den eersten Paaschdag, maakte onze Leeraar C. J. SCHEURLEER ons bekend, het afsterven van onzen voormaligen Leeraar, Ds. H. VAN BORK, Pred. te *Wormerveer*, die ons ruim twaalf jaren gesticht had. Wij werden bepaald bij Paulus betuiging, *1 Thess.* IV: 14: *Want indien wij gelooven, dat Jezus gestorven is en opgestaan, alzoo zal ook God de genen, die ontslapen zijn in Jezus [weder] brengen met Hem.*

HENSBROEK, den 24sten Maart. Onze Leeraar, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. V. RUPPEL, is heden van zijne betrekking op den Kerkeraad en de Classis losgemaakt, door den Praeses van het Klassikaal Bestuur J. VAN SLOOTEREN, en staat eerlang naar *Warder* te vertrekken.

HOORN. Tot nieuwe Leden van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, zijn benoemd, en als zoodanig opgetreden, de Heeren: A. CONRADI, Pred. te *Oostwoud*, OTTO VAN TRICHT en JAN DE JONGH, Predd. en Ouderling te *Enkhuizen*.

In plaats van den overledenen Scriba van dit

Digitized by Google

Bestuur, Ds. P. T. AVINCK DU PRÉ, is uit de Leden, tot provisionelen Scriba en Quaestor benoemd: Ds. JAQUES DOZIJ, Pred. te *Hoogkarspel*, welke benoeming door zijn Excellentie den Heere Commissaris Generaal, Provisioneel belast met de Zaken der Hervormde Kerk enz. bij besluit van den 31sten Maart 1818. N°. $\frac{1328}{763}$ is geapprobeerd. De Leden en Kerkeraden, onder het ressort der Classis van *Hoorn*, worden derhalven verzocht, alle stukken en bescheiden, de berigten voor de Boekzaal en de Klassikale Quota's, *vrachtvrij* aan genoemden Heer J. DOZIJ, Pred te *Hoogkarspel*, te bezorgen, wat de berigten voor de Boekzaal betreft, voor den dertienden van elke maand.

LUTJEBROEK. Onze Leeraar, Ds. J. W. TOERKEPPEL, sedert den jare 1780, predikant bij deze Gemeente, is, wegens aanhoudende ligchaamszwakheden, door Z. M. den Koning, gunstig Emeritus verklaard, met behoud van een pensioen, groot *f* 600: —: — 's jaars. Volgens dit besluit, zal zijn Eerw. met deze maand zijnen dienst onder ons eindigen, en zijne ruste nemen.

Uit aanmerking dat de Gemeente van *Lutjebroek*, te gering in aantal zielen is, om eenige toelaag van den Lande, voor eenen afzonderlijken Leeraar te kunnen vorderen; en zij thans niet in staat is, om in het onderhoud van haren Pred., enz. te kunnen voorzien; zoo heeft het zijn Excellentie den Heere Commissaris Generaal, belast met de zaken der Hervormde Kerk, behaagd, om, bij aanschrijving van 26sten Maart 1818. N°. $\frac{1162}{881}$ de Gemeente van *Lutjebroek*, voor eenigen tijd te combineren, en de waarneming van den Predikdienst, en het gewone werk eenes Leeraars, aan de Predikanten van *Hoogkarspel* en *Grootebroek* op te dragen, tot zoo lange, dat de Gemeente van *Lutjebroek*, ten

Digitized by Google

ten genoege van het Departement voor de zaken der Hervormde Kerk, zal kunnen bewijzen, dat derzelver inkomsten volkomen toereikend zijn, om alle hare uitgaven ter goedmaking van haren eerdienst te kunnen bestrijden. In welk geval het aan deze Gemeente, weder zal worden vrijgelaten, na verkregene handopening, volgens gewoonte, voor zich een Pred. te beroepen, en op zich zelve te bezitten.

AARDSWOUD. Den 22sten Maart, heeft onze Leeraar, Ds. J. A. DE HOLLANDER, van hier naar *Barzingerhorn* en *Haringhuizen* beroepen, zijne afscheidsrede gehouden met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* VI: 1: *En wij als mede arbeidende bidden u ook, dat gij de genade Gods niet te vergeefs mogt ontvangen hebben.* Dus is deze plaats vakant.

HENSBROEK. Na dat onze Leeraar, J. F. RUPPEL, beroepen naar de Gemeente van *Waarder*, onder de Classis van *Edam*, door één der Gecommitteerden uit het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, op den 24sten Maart l. l., behoorlijk was losgemaakt, heeft zijn Eerw. op den 29sten daaraanvolgende, zijne afscheidsrede gehouden, met de woorden van Paulus *Phil.* II: 2a. en 16: *Zoo vervult mijne blijdschap — voorhoudende het woord des levens, mij tot eenen roem tegen den dag van Christus, dat ik niet te vergeefs heb gelopen, noch te vergeefs gearbeid.* Zoo dat ook

HENSBROEK vakant is.

ZIJBEKARSPEL. Heden den 12den April, werd onze nieuw beroepen Leeraar, J. S. VAN DER LINDEN VAN SPRANKHUIJSEN, onder ons in zijnen Dienst bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer J. VAN DER LINDEN VAN SPRANKHUIJSEN, Pred: te *Rantane*, onder de Classis van *Middelstum*, met eene Leerrede over

Digitized by Google

Joh. IV: 38. *Ik heb u uitgezonden om te maaijen het geen gij niet bearbeid hebt: anderen hebben het bearbeid, en gij zijt tot hunnen arbeid ingegaan.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, door den Consulent der Gemeente, G. HOMMA SCHARDAM, H. LAMBERTS en L. VISSER, Predd. te *Benningbroek* en *Nibbixwoude*, *Abbekerk* en *Lambertschagen*, en *Spanbroek* en *Opmeer*. Des namiddags maakte de Bevestigde een begin van zijn Dienstwerk, met een Voorstel over 2 *Cor.* VII: 2*a*. *Geeft ons plaatse.*

ENKHUIZEN, den 31sten Maart, daar Ds. A. SCHIM VAN DER LOEFF, Pred. te *Bolsward*, had bedankt voor de beroeping tot vierden Predikant, alhier op zijn Wel Eerw. uitgebragt, zoo heeft de Kerkeraad op heden wederom dit twaalftal geformeerd:

DD. A. HOUTKAMP, Predd. te *Winkel*. A. W. HAZELAAR, te *Zevenbergen*. L. J. VAN DAM, te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp*. M. JORISSEN, te *IJsselstein*. J. HES, te *Venhuizen*. J. P. WIJS, te *Hilversum*. H. TIMMERS, in *de Avezathen*. G. G. BRUGMAN, aan *de Bilt*. M. KOOIJ, te *Warmond*, G. GILTAIJ, te *Wijngaarden*. M. B. ROMMENIJ, te *Grootebroek*, en J. WIJS J. CORNZ., te *Bloemendaal*, met het lot tegen W. VAN GENDT DE LEEUW, te *Hardinxveld*.

Den 3den April, zijn daar uit op het zestal geplaatst:

DD. J. P. WIJS, A. W. HASELAAR, J. WIJS J. CORNZ., L. J. VAN DAM, M. JORISSEN en A. HOUTKAMP.

Den 6den dito, op het drietal geplaatst:

DD. A. W. HASELAAR, J. P. WIJS en J. WIJS J. CORNZ.

En den 14den, tot vierden Pred. alhier beroepen: Ds. A. W. HASELAAR.

GROST-

GROSTHUIZEN en AVENHORN. Zie October 1817.

SCHARWOUDE. Zie Nov. 1817.

MIDWOUD. Zie Dec. 1817.

URSEM. Zie Jan. 1818.

HOORN vakant. Zie Maart 1818.

E D A M.

HOBREDE, den 25sten Januarij. Ds. P. J. SCHARDAM, hield heden in onze namiddag Godsdienstoefening, eene dankbare gedachtenis van zijnen nu vervulden veertig jarigen predikdienst, met de woorden 1 *Sam.* VI: 12. *Tot hier toe, heeft ons de Heere geholpen.* Zijnde zijn Eerw. den 25sten Januarij 1778. te *St. Pancras*, door zijnen Vader in den Evangeliedienst bevestigd.

BEETS, den 20sten Maart. Onze Leeraar J. NIKKEL, op den 6den eene beroeping naar de Gemeente van *Zuidscharwoude* en *Broek*, aan de *Langedijk*, ontvangen hebbende, maakte ons op heden bekend, dat hij besloten had, die beroeping op te volgen. Zoo dat de

BEETS eerlang staat vakant te worden.

BEEMSTER, den 26sten Maart. Ds. J. SCHOTSMAN, Pred. te *Nieuwenhuis*, na beraad, den 14den Maart, voor de op zijn Wel Eerw. den 7den Febr. l. l. uitgebragte beroeping, bedankt hebbende, is de Kerkeraad heden, onder het bestuur van den Consulent Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, Pred. te *Kwadijk*, overgegaan ter hervatting van het beroepingswerk, zijnde op een twaalftal gebragt:

DD. L. J. VAN DAM, Predd. te *Schoorl, Groet* en *Kamp*. M. P. VAN DER HAMMEN, te *Ilpendam*. P. W. PRINS, te *Landsmeer*. J. P. WIJS, te *Hilversum*. H. HOUBRINK, te *Oostzaan*. S. TIMMERMAN HUBERT, te *Kwadijk*, beroepen te *Kolhorn*. D. A. HOFMAN, te *Amstelveen*. J. VAN VOORST, te *Doorn*. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODEN, te

Zegveld. P. H. G. NAHUIS, te *Bunnik* en *Vechten.* A. B. HAGE, te *Schermerhorn.* H. E. VAN IJSENDIJK, te *Zeist.*

De zes eersten vervolgens op een zes- en nogmaals de drie bovensten op een drietal, gebragt zijnde, is daar uit tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Heer L. J. VAN DAM, Pred. te *Schoorl*, *Groet* en *Kamp.*

BEEMSTER, den 10den April. Onze beroepen Leeraar, heeft, onder inwachting van Kerkelijke en Koninklijke approbatie, de beroeping herwaarts aangenomen.

WARDER, den 5den April. Onze van *Hensbroek* beroepen Leeraar, Ds. J. F. RUPPEL, werd heden in den h. dienst onder ons bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. H. WORST, Pred. te *Etershem* en *Schardam.* Zijn Wel Eerw. bepaalde ons bij de belofte *Jes.* LV: 10 en 11. *Want gelijk de regen en de sneeuw van den hemel nederdaalt enz.* De bevestigde Leeraar deed hier op des namiddags zijne intrerede, met de woorden van Paulus, 1 *Tim.* II: 5. *Want daar is een God, daar is ook een middelaar Godes, en der menschen, de mensch Christus Jezus.*

MIDLIE. Den 30sten Maart is alhier, op dezelfde wijze, als voor drie weken, een viertal van Predikanten gemaakt. Op hetzelve zijn geplaatst:

DD. M. BENEDICTUS, F. POTTER, P. VAN AMERON en J. METZ, Predikanten te *Jaarsveld*, *Waal* en *Koog*, op *Texel*, *Anthonie Polder* en *Quadorp* en *Ooterleek.* De eerstgemelde is daar uit beroepen.

ILPENDAM. Den 5den April des voormiddags, maakte onze Leeraar M. P. VAN DER HAMMEN, in zijne voorafrede, ons het afsterven bekend, van den Wel Eerw. Heer A. J. PERIZONIUS, rus-

Vastend Predikant te *Haarlem*, van 1778—1783, Herder en Leeraar dezer Gemeente.

KWADIJK ſtaat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE ſtaat vakant te worden. Zie Maart 1818.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG. Engelſche Gemeente van *Middelburg* en *Vlisſingen* vakant. Zie Nov. 1816.

MIDDELBURG. Zie Dec. 1817.

RITTHEM. Zie Jan. 1818.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE. Onze Leeraar de Wel Eerw. P. M. LOIJSEN, van hier beroepen naar *Ritthem* in *Walcheren*, zal D. V. den 19den April afſcheid prediken, en ons verlaten.

'S HEERJANSLAND. De Wel Eerw. Heer H. J. VAN INGEN, Pred. alhier, ontving den 27ſten Maart l. l., eene beroeping naar de Gemeente van *Waarden* in *Zuid Beveland*, en heeft dezelve in beraad genomen.

BROUWERSHAVEN. De Wel Eerw. Heer W. VAN IRHOVEN COTIUS, geboren te *Utrecht*, als Predikant bevestigd in het *Waal* en *Hondswijk*, den 14den Julij 1782, te *Rozendaal* in *Noord-Braband*, den 19den April 1788, en alhier den 29ſten Mei 1791, overleed binnen deze ſtad, den 27ſten Maart l. l., in den ouderdom van 62 jaren en omtrent 3 maanden. Den 29ſten daar aan volgende, maakte de Wel Eerw. Heer A. UIJTTENHOOVEN, onze nu overgebleven Leeraar, des voormiddags de Gemeente, in eene vooraſſpraak, opmerkzaam op de regte wijze,

waar op men, aan den volbragten Evangeliedien-, van eenen overleden Leeraar, behoort te denken.

GOES.

KAPPELLE, den 23sten Maart. Heden heeft onze Leeraar, P. SIX DIJKSTRA, beroepen naar *ter Neuze*, van ons affcheid genomen, met de woorden van *Petrus*, 2de brief hoofdst. III: 18: *Maar wast op in de genade en kennis van onzen Heer en Zaligmaker Jesus Christus.* Dus is KAPPELLE vakant.

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 20sten Maart. Ds. C. LE FEVRE, Pred. te *Wemeldingen*, heeft onze beroeping, onder inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke approbatie, aangenomen.

WEMELDINGEN, den 20sten Maart. Onze Leeraar C. LE FEVRE, beroepen naar het *Fort Bath*, *Rilland* en *Bath*, heeft die beroeping aangenomen. Dus word onze Gemeente vakant.

BIESELINGEN, den 20sten Maart. Onze Leeraar J. BOLDERMAN, maakte ons heden bekend, dat hij eene beroeping ontvangen had, naar de Gemeente van *Brichem*, onder de Classis van *Tiel*, en dezelve had in beraad genomen. Den 5den April berigtte zijn Eerw. ons, dat hij dezelve, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatie, had aangenomen. Dus wordt onze Gemeente vakant.

WAARDEN, den 24sten Maart. Voor de zesde maal formeerde hier de Kerkeraad, ter vervulling onzer vakature, een drietal van Predikanten, zijnde:

DD. H. J. VAN INGEN, Predd. te *'s Heerjansland*. J. LEIJDS, te *Loon op 't Zand*. en H. DE KOE, te *Cleverskerke*.

En heeft daar uit beroepen, Ds. H. J. VAN INGEN, Pred. te *'s Heerenjansland*, onder de Classis van *Zierikzee*, die deze beroeping, na be-

Digitized by Google

beraad, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

ELLEWOUTSDIJK, den 5den April. Ds. A. J. VAN HOUTEN, Pred. te *Oosterwijk*, alhier beroepen, heeft voor deze beroeping bedankt.

IJ Z E N D IJ K E.

WATERLAND (KERKJE), den 3den Maart. De Wel Eerw. Heer KOOLE, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, hervatte de Kerkeraad het beroepingswerk, en maakte de volgende nominatie.

Grostal:

De Heeren W. L. BROESE, Candidaat van den Heiligen dienst bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, D. V. BASSELAAR, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, J. UITTENBROEK, C. SCHIETEKATTE, P. HOFMAN, W. L. W. VAN EERTEN, W. S. DE VISSER, C. MEEUSE, Predikanten te *Biervliet*, *Hoofdplaat*, *Schoondijke*, *Breskens*, *Nieuwvlied*, *Zaamslag*, *den Hoek*, en de Heer UITTENBROEK, buiten vaste bediening.

Zestal:

DD. BROESE, BASSELAAR, DRESSELHUIS, UITENBROEK, SCHIETEKATTE en HOFMAN.

Drietal:

DD. BROESE, SCHIETEKATTE en BASSELAAR.

De Kerkeraad beroept eenparig den Wel Eerw. Heer W. L. BROESE.

WATERLAND (KERKJE), den 24sten Maart. De Wel Eerw. Heer W. L. BROESE, heeft voor de beroeping, op hem herwaarts uitgebragt, bedankt.

TER NEUZE, den 5den April. Onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer P. SIX DIJKSTRA, werd heden onder ons bevestigd, door deszelfs Broeder W. L. W. VAN EERTEN, met: *Lucas* XII: 42—44. *De Heere zeide: wie is dan de getrouwe en voorzigtige huis bezorger, dien de Heer*

Heer over zijne dienstboden zal zetten, om hun ter regter tijd, het bescheiden deel spijze te geven. Zalig is de dienstknecht, welken zijn Heer als hij komt, zal vinden, alzoo doende, waarlijk, ik zeg u, dat hij dien, over alle zijne goederen zetten zal. De bevestigde hield zijne intreeleerrede over *Ps.* CXIX: 105: *Uw woord is een lamp voor mijnen voet, en een licht voor mijn pad.*

ST. ANNA TER MUIDE, den 5den April. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. A. JANSEN, maakt ons heden bekend, met zijn besluit, om te bedanken voor de beroeping, met welke de Walsche Gemeente te *Vlissingen* hem vereerde.

U T R E C H T.

UTRECHT.

UTRECHT. Van hier is verzuimd te melden, dat in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 24sten Sept. 1817, de Wel Eerw Heer W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, als bevestigd Pred. van *Zegveld*, voor Lid der Clasfis is verklaard geworden. Ook is de Wel Eerw. Heer C. VAN ENGELEN, in de Vergadering van het Klassikaal Bestuur, gehouden den 25sten Maart 1818, als bevestigd Predikant van *Kamerik*, tot Lid der Clasfis verklaard.

ZEGVELD, den 18den Maart. Onze Leeraar Ds. W. K. M. VAN LEEUWEN VAN DUIVENBODE, eene beroeping ontvangen hebbende, naar de Gemeente van *Noordeloos*, heeft voor dezelve bedankt, en zich op nieuw aan ons verbonden, naar aanleiding van 1 *Cor.* XVI: 7. *Want ik wil u niet zien in 't voorbij gaan, maar ik hope eenigen tijd, bij u te blijven, indien het de Heer zal toelaten.*

ZEG-

Digitized by Google

ZEGVELD, den 5den April. Onze Leeraar ontving den 27sten der vorige maand andermaal eene beroeping, naar de Gemeente van *Noorde-loos*, doch heeft weder voor dezelve bedankt, en ons heden hier van kennis gegeven.

VLEUTEN. Zie Febr. 1818.

AMERSFOORT.

ZOEST, den 23sten Maart. Heden is onze beroepen Leeraar P. ATTENDOORN L'ALLEMAND, alhier bevestigd, door Ds. W. L. VOORDUIN, Pred. te *Utrecht*, bij afstand van den Consulent Ds. W. BREIJL, Pred. te *Amersfoort*, met de woorden Phil. I: 21a. *Want het leven is mij Christus.* De bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende *Luc.* XXIV: 47a. *En in zijnen naam gepredikt worden bekeering en vergeving der zonden, onder alle volken.*

TIENHOVEN, den 5den April. Heden is onze beroepen Leeraar G. VAN SCHELLE, alhier bevestigd, door Ds. S. KAM, Pred. te *Berkel*, bij afstand van den Consulent, Ds. E. J. VAN WESEL, Pred. te *Westbroek*; met de woorden *Matth.* V: 13a. *Gij zijt het zout der aarde.* De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende, *Phil.* III: 8a: *Ja gewisselijk, ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennisse van Christus Jezus, mijnen Heer.*

BUNSCHOTEN. Zie Maart 1818.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN. Na verkregene handopening, heeft de Groote Kerkeraad, den 4den Maart l. l., ter vervulling der vakature, veroor-

Digitized by Google

zaak door het vertrek van den Heer A. H. TER HORVEN, gemaakt het volgend twaalftal:

DD. H. TIMMERS, D. J. MACKAIJ, B. VAN DER BERN, P. Z. HOOGSTAD, H. VAN HAGEN, J. SANNES. J. L. NIJHOFF, N. S. HOEK, A. W. HASELAAR, D. P. PARRET, L. M. BROUWER, A. WASSENBERG, respective Predd. te *Avezathen*, *Twijzel*, *Schoonhoven*, *Lochem*, *Bolsward*, *Noordelijk*, *Gouda*, *Kampen*, *Zevenbergen*, *Harlingen*, *Garnwerwolde*, en *Schingen*.

Waar uit den 8sten gemaakt dit zestal:

DD. MACKAIJ, NIJHOF, HOOGSTAD, HOEK, TIMMERS en BROUWER, met het lot tegen HASELAAR.

En den 11den dito, dit drietal:

DD. MACKAIJ, HOEK en HOOGSTAD.

Zijnde den 15den dito, daar uit beroepen, de Heer D. J. MACKAIJ, Pred. te *Twijzel*, die na beraad, in afwachting der vereischte goedkeuringen, dit beroep heeft aangenomen.

LEEUWARDEN, den 22sten Maart. In den verloopen nacht, leed deze Gemeente een allertreffendst verlies, door den dood van den Wel Eerw. zeer geleerden Heer N. LOBRIJ, President van het Provinciaal Kerkbestuur van *Friesland*, en Pred. alhier, in den ouderdom van 52 jaren.

LEEUWARDEN, den 30sten Maart: De Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. DE JONG, den 25sten dezer, van zijne betrekkingen op deze Gemeente en Clasfis, behoorlijk losgemaakt, heeft gister den 29sten dezer, van deze Gemeente affcheid genomeu. Zie verder de *Boekzaal* van Februarij en Maart l. l.

WARGA, WARSTIENS EN WARTENA. Den 29sten Maart is alhier, door den Consulent W. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Wirdem*, in den H. Dienst bevestigd, onze nieuw beroepen Pred. H. J. ANDREÆ, met de woorden van den Engel,

Hand.

Digitized by Google

Hand. X: 6. het laatste deel. Des namiddags aanvaardde de Bevestigde zijnen Dienst, met de woorden van Paulus I *Cor.* XIII: 1, 2.

In het Klassikaal Bestuur van *Leeuwarden*, hebben, bij deszelfs eerste Vergadering, in Januarij l. l. zitting genomen, de nieuw verkozen Leden, J. B. DE BOER, Pred. te *Marrum*, en W. MEIJUS, Pred. te *Jelsum*, als Ouderling, E. W. VAN SCHELTINGEN. Door het vertrek van den Heer A. H. TER HOEVEN, is provisioneel tot Scriba van 't Bestuur aangesteld de Heer G. ROORDA, in wiens plaats bij de Vergadering in Maart l. l., zitting nam, deszelfs Secundus, de Heer W. VAN DER ZWAAG, Pred. te *Wirdum*.

HARLINGEN.

HARLINGEN staat vakant te worden.

WOMMELS EN HIJDAARD. Den 14den Januarij dezes jaars, werd alhier beroepen. Ds. H. GOUDSCHAAL, Pred. te *Hemelum*, die na beraad voor deze beroeping bedankt heeft.

Daarop is er den 19den Febr. eene beroeping uitgebragt op Ds. P. J. ZWART OLINJUS, Pred. te *Herbaijum*, die deze beroeping heeft aangenomen.

HERBAIJUM. Onze Leeraar, P. J. ZWART OLINJUS, naar de Gemeente te *Wommels* en *Hijdaard*, beroepen zijnde, heeft na beraad, die beroeping aangenomen,

BOLSWARD, den 15den Maart 1818. Heden vernamen wij, dat onze Leeraar, Ds. A. SCHIM VAN DER LOEFF, beroepen naar de Gemeente te *Enkhuizen*, na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

SNEEK.

STAVOREN, den 29sten Maart. Onze door Z. M. onzen geeerbiedigden Koning, gunstig tot Emeritus verklaard zijnde Leeraar, J. BRUINING, heeft heden zijn dienstwerk onder ons

ge-

Digitized by Google

geëindigd, met 2 *Cor.* VI: 1. *En wij als medearbeidende bidden u enz.* Waar op zijn Eerw. den 1sten April, door eene Commissie van de Eerw. Classis van *Sneek*, van zijne betrekking op deze Gemeente, is ontslagen en losgemaakt.

STAVOREN, den 5den April. Heden werd bij afstand van den Consulent, S. HANEWINCKEL, onze nieuwe Leeraar, P. VAN VELDEN, onder ons bevestigd, door zijnen vader A. VAN VELDEN, met de woorden *Joan.* IV: 34—38. *Jezus zeide tot hem: mijne spijs is, dat ik doe enz.* Waarop de bevestigde des namiddags, zijne intrede deed, met *Handel.* VIII: 35. *En Philippus deed zijnen mond open, en beginnende van dezelfde schrift, verkondigde hem Jezus.*

MOLKWERUM. Ds. R. RODENBURG, Pred. te *Nieuwe Haske* en *Haskerdijken*, op den 11den Februarij l. l., alhier beroepen zijnde, heeft na deze beroeping in beraad gehad te hebben, voor dezelve bedankt.

WORKUM. Nadat uit het te voren gemaakt twaalftal, op het zestal geplaatst waren:

DD. J. SCHOONDERBEEK, H. DOORENBOS, H. GOUDSCHAAL, J. LAMMERTS, A. HINGST W. WINSEMIUS, Predd. te *Nijkerk*, te *Peperga* en *Blesdijke*, *Hemelum*, *Meidhuizen*, *Oosterende* en *Tjerkwerd*, is op den 18den Februarij dit drietal geformeerd:

DD. H. DOORENBOS, H. GOUDSCHAAL en J. SCHOONDERBEEK.

En daar uit beroepen op den 7den April, H. DOORENBOS, Pred. te *Peperga* en *Blesdijke*.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZEN, Ds. P. VAN VELDEN, van hier beroepen, te *Stavoren*, heeft op den 29den Maart, l. l. zijne affcheids Leerrede gehouden over *Hebr.* XIII. vs. 20 *en* 21. *De God nu des Vredes enz.*

LUTKEWIERUM. Op den 30sten Maart, is door

Digitized by Google

door de Floreenpligtigen van den Hervormden Godsdienst, tot Pred. alhier beroepen Ds. J. F. DE LANG, S. S. Min. Cand. bij de voormalige Classis van *Franeker*, welke deze beroeping heeft aangenomen.

SNEEK, den 10den April 1818. De Heer SALTET, Pred. te *Purmerende*, voor de beroeping naar *Sneek* bedankt hebbende, is door den Kerkeraad der Hervormde Gemeente dezer stad, den 12den Maart ll., wederom uitgebragt een twaalftal, op de Heeren:

DD. SANNES, Predd. te *Noorddijk*. CRAMER VON BAUMGARTEN, te *Middelbert*. MEIJER BROUWER, te *Garmerwolde*. CANNEGIETER, te *Garrelsweer*. VAN DER FELTZ, te *Katwijk aan den Rhijn*. FOCKENS, te *Hellum*. KERSTEN, te *Driebergen*. VAN VOORST, te *Doorn*. WITTEVEEN, te *Garijp*. DE BOER, te *Marrum*. DOORENBOS, te *Deersum*. DE BOER, te *Workum*.

En vervolgens een zestal:

DD. SANNES, MEIJER BROUWER, KERSTEN, VAN DER FELTZ, CRAMER VON BAUMGARTEN en FOCKENS.

De laatste met het lot tegen DOORENBOS, waar uit den 19den Maart, op het drietal geplaatst zijn:

DD. SANNES, MEIJER BROUWER en KERSTEN.

En ten zelfden dage beroepen is, de Wel Eerw. Heer J. SANNES, Pred. te *Noorddijk*, doch die, na beraad, insgelijks bedankt heeft, zoo dat de Kerkeraad eerlang, tot eenen derde beroeping zal overgaan.

D O K K U M.

OOSTRUM EN JOUWSWIER, den 15den Maart. Ds. L. FLORISON, Pred. te *Ee*, heeft, eene lijkrede gehouden, over Ds. P. HOLKEMA. De tekst was *Job*. XVII: 13 en 14. *Zoo ik wachte, het graf zal mijn huis wezen, in de duister-*

Digitized by Google

nisse, zal ik mijn bedde spreiden, tot de groeve roep ik, gij zijt mijn vader, tot het gewormte, mijn moeder en mijne zuster.

Den 16den Maart. Na bekomen handopening van Zijne Excellentie den Commissaris Generaal, belast met de zaken der Hervormden, reeds gevraagd, bij het leven van Ds. HOLKEMA, die door Z. M. Emeritus verklaard was, is op heden door den Floreenpligtige Ingezetenen van den Hervormden Godsdienst, beroepen Ds. P. SIJTSEMA, Pred. in de *Rotteval*, Clasfis van *Leeuwarden*, welk beroep, na beraad, van hem is aangenomen.

TWIJZEL EN KOOTEN staat vakant te worden, Onze Leeraar Ds. J. MACKAIJ, is den 15den Maart beroepen te *Leeuwarden*, zijn Eerw. heeft dit beroep in beraad gehouden, en daarop aangenomen.

TWIJZEL enz. zal dus eerlang vakant worden.

SCHIERMONNIKOOG staat ook vakant te worden, dewijl onze Predikant C. BROERSMA, beroepen is te *Molkwerum*, Clasfis van *Sneek*, en dat beroep aangenomen heeft.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

GERKESKLOOSTER staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

DROGEHAM EN HARKEMA OPEINDE. Zie Febr. 1818.

HEERREVEEN.

STEGGERDEN EN FINKEGA. Onze Leeraar Ds. H. J. ANDREA, van hier naar *Warga* beroepen zijnde, en dat beroep aangenomen hebbende, is den 18den Maart, door eenen Gecommitteerden uit het Klasſikaal Bestuur, van zijne betrekking tot deze Gemeente, en de Clasfis behoorlijk ontslagen, en heeft den 23sten daar aan volgende, zijnen Evangeliedienst onder ons ge-

ein-

eindigd, met eene Leerrede over *Rom.* XV: 33. *En de God des vredes zij met u allen. Amen.*

SCHERPENZEEL, den 5den April. Heden had hier de bevestiging en intrede plaats, van Ds. S. ATTAMA, van *Idzegahuizen*, tot ons overgekomen. De bevestiging werd door den Consulent, Ds. W. MIDDELVELD, Pred. te *Wolvega*, verrigt, welke, naar aanleiding van 1 *Cor.* XII: 29c: *Zijn ze alle Leeraars?* de bediening van eenen Christenleeraar schetste, als eene uitmuntende bediening; terwijl Ds. ATTAMA, zijn dienstwerk aanvaardde, met eene Leerrede over *Eph.* VI: 19. *En voor mij, op dat mij het woord gegeven worden enz.*

TJERKGAAST enz. In deze Gemeente is onlangs beroepen, D. L. LOLKEMA, Candidaat onder de voormalige Classis van *Franeker*, doch de Correspondens, heeft daar van nog geen legaal berigt ontvangen.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE. Zie Febr. 1818.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

OVER-IJSSEL.

ZWOLLE.

HEINO, den 20sten Maart. Onze Leeraar Ds. J. J. BIEBINK, maakte ons dezen avond bekend, dat hij voor de beroeping naar *Opheusden* bedankt had.

DEVENTER.

DEVENTER. Van hier is, in een vorige Boekzaal, niet kunnen geplaatst worden, dat, volgens ingekomene aanschrijving, tot Leden van het Klassikaal Bestuur zijn aangesteld:

In plaats van Ds. H. W. STROINK, weder Ds.

Ds. H. W. STROINK, en zijn Secundus J. C. CONINCK WESTENBERG; in plaats van P. IMMINK, J. S. S. BALLOT, en tot zijn Secundus P. SCHEIJ, Pred. te *Haaksbergen*; in plaats van den Heer Mr. J. J. SCHMAUSS, wederom de Heer Mr. J. J. SCHMAUSS, en tot zijn Secundus, de Heer Mr. M. E. HOUCK, Ouderling te *Deventer*.

Voorts blijft Ds. KUVEL, Secundus van Ds. J. HOOGEWAL, en Ds. J. LULOFS, Secundus van Ds. H. HESSELINK.

HENGELO. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. AMSHOF, bij gunstig besluit van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, Emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, is HENGELO vakant.

OLDENZAAL vakant. Zie April. 1817.

KAMPEN.

VOLLENHOVE, den 29sten Maart. Bij de herinnering aan het afsterven van den waardigen N. LOBRIJ, laatst Pred. te *Leeuwarden*, verlevendigde onze oudste Leeraar, Ds. SANDERS, bij ons de gedachtenis, aan dezen zijnen vriend en onvergetelijken Ambtgenoot. — Zijne prediking zoo wel als herderlijke zorg, voor allen die hem toevertrouwd waren; zijn rondborstig en standvastig karakter, leerzaam en menschkundig verkeer, gulle en vriendschappelijke omgang onder ons, werden ons zoo geschetst, dat wij ons hem levendig vertegenwoordigden en met dankzegging de weldaad erkenden, hem zes jaren als een uitstekend voorbeeld, in leer en leven, onder ons gezien te hebben. — De Leerrede was *Rom.* VIII: 17*a*. *En indien wij kinderen zijn, zoo zijn wij ook erfgenamen; erfgenamen Gods en mede-erfgenamen van Christus.* — De gedachtenis aan hem, die nu reeds deelt in 't

voor-

Digitized by Google

voorregt der kinderen Gods, zal bij ons in bestendige zegening blijven!

CUINRE. Zie Febr. 1818.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

NOORDLAREN staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

VISVLIET staat vakant te worden. Zie Jan. 1818.

NIEZIJL vakant. Zie Jan. 1818.

ENGELBERT. Zie Maart 1818.

WINSCHOTEN.

MEEDEN vakant. Zie Jan. 1818.

APPINGEDAM.

UITWIERDA, den 13den Maart. Na gunstig verkregene handopening, en op vertoonde collatie, is, onder bestuur van den Consulent Ds. C. MOS, Pred. te *Delfzijl*, alhier Kerkelijk beroepen, Ds. F. MEES, Pred. te *Bellingeweer* en *Ranum*, die deze beroeping heeft aangenomen.

ENUM, den 5den April. Op heden nam onze Leeraar, Ds. J. VAN RHEE, de beroeping naar *Zandvoort*, onder de Classis van *Haarlem*, aangenomen hebbende, afscheid van deze Gemeente, predikende bij die gelegenheid, over de woorden van Paulus, *Phil.* I: 27. *Alleenlijk wandelt waardiglijk enz.*

APPINGEDAM, den 15den Maart, Ds. M. ADRIANI, voor de beroeping alhier bedankt hebbende, is ter vervulling van de bestaande vakature, de volgende nominatie gemaakt:

DD. J. P. DOORNBOS, Predd. te *Beijlen*. H. MOLTMAKER, te *Garsthuizen*. G. J. W. CRAMER VAN BAUMGARTEN, te *Middelbert*.

Digitized by Google

En daar uit beroepen, Ds. J. P. DOORNBOSCH, Pred. te *Beijlen*, doch die voor deze beroeping bedankt heeft.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

MIDDELSTUM.

NOORDWOLDE vakant. Zie Febr. 1818.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

NOORD-BRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

GRAVE EN MIL. Bij besluit van Z. M. van den 30sten Dec. 1817, No. 85. is onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer H. H. CREMERS, na eenen vier en veertig jarigen Evangeliedienst, salvo honore et stipendio, emeritus verklaard.

ALEM, MAREN EN EMPEL. Onze Pred. de Wel Eerw. Heer R. VERWEIJ, in de Gemeente van *Hekelingen*, onder de Clasfis van *Brielle*, beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt, en zich den 22sten Febr. op nieuw aan ons verbonden.

HELVOORT EN HAREN, den 27sten Febr. Op heden heeft de Kerkeraad, met eenen gunstigen uitslag beroepen, den Wel Eerw. Heer G. J. DUIJSER, Proponent onder de voormalige Classis van *Gorinchem*. Dezelve zal in de Vergadering van Mei, voor het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, geexamineerd worden.

Op het zestal zijn geplaatst:

DD. VAN RUIJVEN, Predikant buiten vaste bediening, J. MEIJER, te *Nijeveen*. J. STERK, te *Meteren*. H. POTHOLT VAN DORP, te *Berlicum* en *Rosmalen*. Proponent DUIJSER en A. SCHEURKOOPL, Proponent onder de voormalige Clasfis van *Emmen*, thans verzonden naar de *Oost-Indien*.

Drie-

Digitized by Google

Drietal:

DD. STERK, MEIJER EN DUIJSER.

'S HERTOGENBOSCH, den 23sten Maart. Heden heeft de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. M. KAKEBEEN, tot hier toe Predikant bij de Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, maar beroepen naar *Middelburg*, na vooraf in eene Vergadering van den grooten Kerkeraad, in de tegenwoordigheid van eenen Gecommitteerden van het Klassikaal Bestuur, behoorlijk van zijne betrekking, op Kerkeraad en Gemeente te zijn losgemaakt, zijne afscheidsrede van deze Gemeente gehouden, met *Hebr.* XIII: 20 en 21. *De God nu des Vredes, die den grooten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen testaments, uit den doode heeft weder gebragt enz.* hebbende de voornoemde groote Kerkeraad, ter vervulling der vakature, door dat afscheid ontstaan, op den 6den April daaraanvolgende, uit een daar toe geformeerd grostal, het volgend twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. J. D. RUIJS, Predd. te *Ouderkerk aan den Amstel.* A. F. VAN DER SCHEER, te *Hillegondsberg.* J. WIJS, te *Bloemendaal.* TH. SANDERS, te *Berg-Ambacht.* H. J. ROMENIJ, te *Diepenheim.* W. N. MUNTING, te *Wageningen.* N. S. HOEK, te *Kampen.* J. BRAVE, aan de *Meern.* J. LUBERTI AUGUSTINI, te *Zuid Beijerland*, gezegd den *Hitzert.* Z. TH. DE JONGH, te *Varik.* J. LAMMERÉE, te *Lexmond.* en A. C. ROELL, te *Well* en *Amersfode.*

Zullende hier uit D. V. op den 20sten April aanstaande, een zestal geformeerd worden.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL. Zie Maart 1818.

BREDA.

BREDA. Ingevolge het besluit van Z. M. den Koning, van den 6den Januarij l. l., N°. 51,

 be-

Digitized by Google

bestaat het Klassikaal Bestuur van *Breda*, uit de volgende Leden:

Praeses, J. J. SCHOLTEN, Pred. te *Breda*.

Assessor, J. LA LAU, Pred. te *Bergen op Zoom*.

Scriba, F. VAN RADEN, Pred. te *Breda*.

Gecommitteerden, A. W. HAZELAAR, Pred. te *Zevenbergen*, Secundus W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, L. VALK, Pred. te *Steenbergen*, Secundus J. A. BEKKHOFF, Pred. te *Oosterhout*. — J. DE LEEUW, Pred. te *Rozendaal*, Secundus E. J. J. ECOMA, Pred. te *Gastel*. — H. WESSELS, Pred. te *Terheide*, Secundus J. L. T. COX, Pred. aan *den Moerdijk* — De Heer J. F. MIRANDOLLE, Ouderling te *Breda*, Secundus de Heer PANNEBOETER, Ouderling te *Rozendaal*. —

Ook zijn als Ringbestuurders gecontinueerd: W. VAN VOLKOM, Pred. te *Breda*, Praetor, D. T. HUËT, Pred. der Walsche Gemeente mede aldaar, Scriba. —

GINNEKEN EN BAVEL. Van hier heeft de Correspondens berigt ontvangen, dat de Wel Eerw. Heer L. KROL, Pred. te *Chaam* en *Baarle Nassau*, Consulent dezer Gemeente, op den eersten Zondag na het overlijden van derzelver Leeraar, Ds. C. J. HIRSCHIG, in eene Leerrede, ten tekst hebbende *Joh.* XI: 11*b*. *Onze vriend slaapt*, aan de verdiensten van zijnen Ambtgenoot gedacht heeft, en zijne Toehoorders vertroost met die rust, welke hij, na een langdurig lijden was ingegaan. — Ziet verder het berigt in de vorige Boekzaal. —

CHAAM EN BAARLE NASSAU. Onze Leeraar, Ds. L. KROL, van hier beroepen zijnde, naar de Gemeente van *Lith*, *Lithoijen* en *Kessel*, maakte ons den 8sten Maart l. l. bekend, dat zijn Eerw. die beroeping, onder inwachting van de vereischte approbatien, had aangenomen.

ET-

Digitized by Google

ETTEN EN DE HOEVEN. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. VAN DER LEE, heeft ons, op Zondag, den 5den April bekend gemaakt, dat zijn Eerw. de beroeping naar *Driehuizen* en *Zuidschermer*, onder inwachting van de noodige goedkeuringen, had aangenomen. Zoo dat

ETTEN, en voor de helft *de Hoeven* eerlang vakant zal worden.

OUDENBOSCH EN DE HOEVEN. Onze beroepen Leeraar, Ds. H. J. KROM, Pred. te *Schelluinen*, heeft onze beroeping aangenomen, en zal, zoo dra de Koninklijke goedkeuring is ingekomen, onder ons bevestigd worden door zijn Vader, den Wel Eerw. Heer J. H. KROM, Pred. te *Gouda*.

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

H E U S D E N.

WIJK, den 18den Maart. Heden heeft de Kerkeraad ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. A. G. VAN DIJKHUIZEN, naar *Ouddorp*, onder Directie van den Consulent Ds. G. W. BISSCHOP, Pred. te *Veen*, het volgende zestal gemaakt:

DD. VAN GORKOM, Predd. te *Bennekom*. SPIERINGH, te *Poortugaal*. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. DE BOUTER, te *Nunspeet*. BAKKER, in *de Nieuwe Tonge*, en VERHAGEN METMAN, te *Waalwijk*.

Drietal:

DD. VAN GORKOM. SPIERINGH en VAN VEEN.

Waar uit beroepen is, Ds. VAN GORKOM, Pred. te *Bennekom*.

WOUDRICHEM, den 24sten Maart, na dat Ds. J. A. VAN EIJK VAN VOORTHUIZEN, Pred. te *Zoelmond*, na beraad, voor de beroeping herwaarts bedankt had, heeft de Kerkeraad, onder Directie van den Consulent J. SMIJTEGELD VAN

DER HOEK, Pred. te *Sleeuwijk*, het volgende twaalf- en zestal gemaakt:

Twaalftal:

DD. G. H. ARNTZEN, Predd. te *Camello*. J. W. VAN DER ZANDT, te *Grouw*. J. SMIJTEGELD VAN DER HOEK, te *Sleeuwijk*. C. VAN RINTELEN, te *Giesen* en *Rijswijk*. J. C. PRILLEVITZ, in *den Bommel*. A. RADIJS, te *Blaauwkapel*. J. B. HARTMAN, te *Warmenhuizen*. D. J. WOLTERBEEK, te *Wamel* en *Dreumel*. B. DE GEER, te *Lienden*. J. C. VAN DOORNE, te *Rheeuwijk*. K. D. ROMSWINCKEL, te *Nieuwerkerk* in *Duiveland*. J. VOGEL, te *Assendelft*.

Uit welke zes eersten beroepen is, Ds. G. H. ARNTZEN, Pred. te *Ermello*, aan wien de beroepingsbrief is toegezonden.

WASPIK, den 28sten Maart 1818. Ter vervulling der vakature, door het vertrek van Ds. TREFFERS naar *Hellevoetsluis*, alhier ontstaan, is na verzochte en verkregene handopening van Z. Excellentie, den Commissaris Generaal voor de zaken van de Hervormde Eerdienst, door den Kerkeraad, onder bestuur van den Consulent J. MAGNET, Pred. te *Raamsdonk*, het navolgende drietal van Predikanten gemaakt:

DD. VAN VEEN, Predd. te *Aalburg* en *Heesbeen*. VAN DER SLOOT, te *Meeuwen* en *Haagoort*, en HERNK, te *Drunen*, en is daar uit beroepen Ds. A. VAN DER SLOOT, Pred. te *Meeuwen* en *Haagoort*, aan wien de beroepingsbrief werd toegezonden.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 29sten Maart. Onze Leeraar, A. VAN DER SLOOT, maakte ons heden bekend, dat hij naar *Waspik* eene beroeping had ontvangen, en dezelve had in beraad genomen.

BABIJLONIENBROEK EN HILL vakant. Zie Jan. 1818.

EIND.

Digitized by Google

EINDHOVEN.

BERZEL, DUIJZEL EN STEENZEL. De Gemeente van deze plaatsen, is met den 1sten April gecombineerd geworden, met de naburige Gemeente van *Hoogloon*, *Vessem* en *Casteren*.

HEEZE EN LEENDE. De beroeping van Ds. J. H. HAMELBERG, tot Leeraar dezer Gemeente, door Klassikale en Koninklijke goedkeuring bekrachtigd zijnde, is zijn Eerw. op den 5den April, in den heiligen dienst bevestigd, door Ds. J. METZ, Pred. te *Ouddorp* en *Ooterleek*, bij afstand van den Consulent A. W. KOOCKEN, Pred. te *Valkenswaard*. De bevestiger handelde over *Ezech.* III: 17—22. *Menschen kind, ik heb u tot eenen wachter gesteld, over het huis Israels.* De handoplegging geschiedde, behalven door den Bevestiger en den Consulent, ook door de Eerw. Heeren JANSSEN, LAATS en MEENDERINK, Predd. te *Asten*, *Budel* en *Bergeck*. De Bevestigde deed zijne intrede, met eene Leerrede over *Gen.* XLV: 5*b*. *Want God heeft mij voor uw aangezichte gezonden, tot behoudenisse des levens.*

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. Ook is de nieuw beroepen Leeraar, op den 5den April, tot die Gemeente overgekomen, maar de Correspondent heeft nog geen legaal berigt ontvangen.

EINDHOVEN vakant. Zie Junij 1817.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL vakant. Zie Febr. 1818.

DRENTHE.

ASSEN.

ANLOO, den 4den April. Na dat Ds. J. H. HEERSPINK, Pred. te *Sleen*, en Ds. F. J. ABRESCH, Pred. te *Eenrum*, voor de op hun Eerw. uitgebragte beroeping bedankt hadden, is op den

6den

6den Maart l. l., alhier eene nominatie gemaakt, bestaande uit:

DD. OORTWIJN, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*. HOLWERDA, Predd. te *Eppingehuizen*. HUIZINGA, te *Westerbroek*. en VAN LOENEN, te *Ruinerwold*.

Deze Heeren, binnen den tijd van acht dagen, hunne gaven voor de Gemeente hebbende laten hooren, is op Zondag den 15den Maart beroepen, Ds. W. J. VAN LOENEN, Pred. te *Ruinerwold*; na beraad is deze beroeping, door zijn Eerw., in afwachting der vereischt wordende approbatie, aangenomen.

KOEVERDEN.

SLEEN, den 15den Febr. Onze Leeraar Ds. J. H. HEERSPINK, ons Zondag l. l., bekend gemaakt hebbende, dat hij voor de beroeping naar *Anloo*, had bedankt, verbond zich heden weder aan ons, met eene Leerrede over *Philipp.* I: 25 en 26.

ZWEELO, den 5den April. Heden werd onze beroepene Leeraar, Ds. C. ALBERTI, van *Visvliet*. herwaarts overgekomen, onder ons bevestigd, door Ds. G. BENTHEM REDDINGIUS, Th. Dr. en Predikant te *Assen*. Deze deelde ons de opmerkelijke bijzonderheden mede, dat zijn Grootvaders Overgrootvader J. REDDINGIUS, alhier bevestigd werd voor 214 jaren, dat dezelve deze Gemeente vijf jaren stichtte, tot dat hij naar elders geroepen werd, dat uit dezen man, van Engelsche afkomst, zijn voortgesproten twee zoonen, twee klein zoonen, twee achter klein zoonen, twee achter kleins klein zoonen, en drie oud achter kleins klein zoonen, welke alle tot den dienst van het Evangelie opgeleid, in onze Vaderlandsche Kerk gearbeid hebben, terwijl de drie

drie laatsten, hij, de oudste in *Drenthe*, de tweede in *Oostfriesland*, en de derde in *Friesland*, nog met lust het heilig dienstwerk waarnemen. Zijn Eerw. schetste ons naar *Joan.* I: 46—50. *Philippus als een voorbeeld voor Christen Leeraars, Nathanael als een voorbeeld voor de Gemeenten, en Jezus Christus als een liefderijke Vriend van hen, die het regte gebruik maken, van de prediking van het Evangelie.*

De inzegening geschiedde door Ds. J. H. HERRSPINK, Pred. te *Sleen*, als Consulent dezer Gemeente.

WALSCHE KERK.

AMSTERDAM. De Walsche Gemeente dezer Stad verloor, op den 20sten Dec. 1817, den oudsten harer Leeraren, Ds. J. TH. GRIOT, die, in eenen gezegenden ouderdom van 74 jaren overleed, van welke er 18 in de Gemeenten van *Harderwijk*, *Zierikzee* en *Schiedam*, en bijna 42 in de onze werden besteed, om, door leer en leven, te stichten. Onze Kerk bezit, als eene gedachtenis van zijne liefde, een zilveren doopbekken, haar, volgens de begeerte des overledenen, door zijne Weduwe geschonken, en deze heeft door edelmoedig af te staan het genot van het jaar van gratie, onzen grooten Kerkeraad gelegenheid gegeven, om, na bekomene handopening en vooraf gemaakt gros, op den 27sten Maart l. l. uit te brengen, het volgend viertal, bestaande uit de

DD. A. GERLACH, G. H. M. DELPRAT, J. PRIJRAND en D. T HUËT, Predikanten te *Groningen*, *Leeuwarden*, *Sedan*, in het Departement der *Ardennes* en *Breda*.

be-

Waar uit op heden is beroepen de Heer JAQUES PEIJRAND, wiens besluit wordt afgewacht.

SCHIEDAM, den 8sten Maart 1818. Onze beroepene Predikant Ds. v. E. MENIL, wierd heden in den h. dienst bevestigd, door Ds. A. VOUTE, Pred. te *Rotterdam*, met de woorden van den Zaligmaker *Mark.* XVI: 15. *Gaat henen in de geheele wereld, predikt het Evangelie aan alle Creaturen.* De oplegging der handen geschiedde, behalve door den bevestiger, door Ds. F. VAN GOGH, Pred. der Nederduitsche Gemeente alhier, en de bevestigde maakte des avonds eenen aanvang van zijnen dienst, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* XIII: 9b. *Wij wenschen ook dit, namelijk uwe volmakinge.*

VLISSINGEN vakant. Zie Oct. 1817.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.

VOORBURG vakant.

LIMBURG. ens.

MAASTRICHT.

LUIK. Bij besluit van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, de dato 2den April l. l., N°. 146. is Ds. H. L. HOFFMAN, Guarnisoens-Predikant alhier, gunstig Emeritus verklaard, salvo honore, met behoud van pensioen, en zal dus deze Guarnisoens-Gemeente, na expiratie van den termijn, bij 't Reglement en dit Koninklijk Besluit bepaald, vakant worden.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

BRUSSEL.

BRUGGE, den 1sten Maart 1818. Na dat

op

op den 22sten Januarij l. l., van wegen zijne Excellentie den Commissaris Generaal der Hervormde Kerk, de benoeming en aanstelling geschied was, van de Heeren Luitenant Colonel Baron DES TOMBE, en Kapitein VALKHEMER tot Ouderlingen, en van de Heeren Kapitein BUENDINGH, en Kapitein Adjudant SMITH tot Diakenen, (die tot dus verre vrijwillig deze posten hadden vervuld) zoo heeft op heden, overeenkomstig de Authorisatie zijner Excellentie den Commissaris Generaal, op de Garnisoens-Predikant verleend, de Kerkelijke Installatie dezer Heeren plaats gehad; zoo dat men van hier kan melden, dat de Garnisoens Kerkeraad van *Brugge*, nu geheel georganiseerd is.

GENT, den 8sten Maart. Heden hadden wij het genoegen, dat, in eene buitengewone Avond-Godsdienstoefening, één der Geloofs-Leerlingen PIETER DE KOK, van het Retranchement, in het voormalig *Staats-Vlaanderen*, en die zich alhier bevindt, om zich op de Heelkunde toe te leggen, openlijk belijdenis aflegde, van de waarheden van het Evangelie. Met eene edele vrijmoedigheid, antwoordde hij volledig, op alle de vragen, welken hem door onzen Leeraar, A. GOEDKOOP, voorgesteld werden, zoo dat elk zijne tevredenheid daarover betuigde, en de Kerkeraad, na de Godsdienstoefening, Hem tot Lidmaat der Gemeente, heeft aangenomen.

Deze plegtigheid werd geopend, door eene Inleiding over *Ps.* CXIX: 9. en besloten met aanspraken, inzonderheid tot zijne Leerlingen, en tot de genen, welken het bijzonder onderwijs mogten verzuimen, om zich door dit goede voorbeeld te laten aansporen: terwijl hij tevens de geheele Gemeente tot dankbaarheid opwekte, voor het groote voorregt, dat ons boven

voor-

voorgeslachten, te beurte is gevallen, om openlijk en vrijmoedig alhier, de Leer van het Evangelie, naar onze overtuiging, te mogen belijden. — Zeer vele Andersdenkende Mede-Christenen, waren aandachtige aanhoorders van deze belijdenis.

GENT, den 15den Maart. In den Voormiddag Godsdienst, werd de H. Doop bediend, aan een Curassier, alhier in Garnisoen, SENNE SEMIST DOORENVELD, geboren te *Bozum*, na dat hij den 13den, met een aantal andere Militaire en Civile Personen, Belijdenis des Geloofs, had afgelegd. De Pred. GOEDKOOP, predikte bij die gelegenheid over de Doopsleere, van het N. Testament, naar aanleiding van *Rom.* VI: 4. *Wij zijn dan met hem* enz. In den namiddag Godsdienst, ter voorbereiding voor het H. Avondmaal, werden de overige aangenomene Personen, waar onder eene te *Maastricht* aangenomen, plegtig bevestigd, te midden eener Leerrede, over 1 *Tim.* VI: 12. *Strijdt den goeden strijd* enz.

GENT, den 20sten Maart. Met goedkeuring des Eerw. Kerkeraads, vierden wij op Vrijdag voor Paschen, dezen Gedenkdag van JEZUS dood die belangrijke gebeurtenis, aan het H. Avondmaal. De aanzienlijke Leden der Gemeente, gaven het goede voorbeeld, om, verheven boven het vooroordeel tegen het nieuwe, dit weldadig doel te bevorderen, waarom de verheven plegtigheid, liever op den dag van JEZUS dood, dan op dien zijner Opstanding gevierd werd. Des namiddags ten vier ure, kwamen wij andermaal zamen, om de geschiedenis van JEZUS begrafenis en de heerlijke karakters van JOSEPH en NICODEMUS, op het uur der begrafenis zelve, ter nabetrachting van het plegtig gevierde Avondmaal, te overwegen.

OS-

Digitized by Google

OSTENDE. Op Vrijdag voor Paschen had alhier, bij den dienst voor de Engelschen, eene bijzondere plegtigheid plaats. Twee jonge lieden, JOHN en JULIA BELLEROCHE, Zoon en Dochter van een der Kerkeraads-Leden, legden in het openbaar Belijdenis van het Christelijk Geloof af, en werden vervolgens als Leden der Kerk bevestigd; bij welke gelegenheid, de Predikant A. VAN DEINSE, heeft gehandeld over *Jerem.* L: 5b. *Zij zullen komen en den Heere toegevoegd worden, met een eeuwig verbond, dat niet zal worden vergeten.*

ST. NICOLAAS. (Provincie *Oostvlaanderen.*) Alhier zich eenige Protestanten, Duitschers van afkomst, bevindende, werden wij reeds in Januarij, door Ds. GOEDKOOP bezocht, die zich onze adresfen had weten aan te schaffen. Andermaal bezocht zijn Wel Eerw. ons, op Donderdag na Paschen, en maakte de noodige schikkingen, om 8 dagen later, het H. Avondmaal te bedienen, en het Evangelie te verkondigen, en gaf daar van kennis aan den Heer Burgemeester, die den Predikant vriendelijk ontving, en eene zeer liberale denkwijze aan den dag legde. Heden den 1sten April, hadden wij het genoegen, ten huize van één der leden, dat gemelde Predikant, na ons een bemoedigend woord toegesproken te hebben, naar aanleiding van *Luc.* XII: 32. *Vrees niet gij klein kuddeke* enz. ons het H. Avondmaal toediende, en wij dus een voorregt genoten, door velen onzer in jaren niet gesmaakt; ook de Catholieke Vrouwen en Kinderen der Communicanten, welke tegenwoordig waren, betoonden zich diep getroffen, over het gene zij zagen en hoorden. Allen waren verheugd te vernemen, dat 's Predikants wederkomst, in de Pinksterweek bepaald zij, en dat de noodige schikkin-

Digitized by Google

gen, bij het Departement van Eeredienst zijn genomen, dat dit bezoek veelmalen kan plaats hebben.

GENT, den 5den April. Door den Kerkeraad besloten zijnde, om aan den Heer P. DE KOK, een bewijs van genoegen te geven, over zijne openlijk afgelegde goede Belijdenis, op den 8sten der vorige maand, werd daar toe een boekgeschenk bestemd, van WILBERFORCE, *het Christendom en deszelfs Belijders*, een werk met hoogen ernst geschreven, en VILLERS, *Proeve over den geest en invloed der Hervorming van Luther*, een werk, zoo geschikt, om lust tot de beoefening der Kerkelijke Geschiedenis aan te kweeken, als om de voordeelen der gezegende Kerkhervorming te waardeeren. Welke boekgeschenken fraai ingebonden, heden voormiddag, aan het einde eener Leerrede over 2 *Tim.* III: 15. door Ds. GOEDKOOP uitgesproken, door een der Leden des Kerkeraads, den Hooggel. Heer MAHNE, Professor aan de Hooge Schole alhier, den voortreffelijken Jongeling werden overhandigd, gevolgd van een doelmatige aanspraak des Predikants, zoo tot den Heer DE KOK, als tot de Gemeente, en inzonderheid tot de jeugd gerigt.

REMONSTRANTSCH KERK-GENOOTSCHAP.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

GROEDE, den 15den Februarij 1818. Heden nam onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. G. LIERNUR, die van hier naar *Vlissingen* is beroepen, afscheid van onze Gemeente. Zijn Wel

Eerw.

Digitized by Google

Eerw. predikte over *Philipp.* I: vs. 27. Het grootste gedeelte van de Leden, van den Ring van *IJssendijke*, (waarvan onze Leeraar, door de bijzondere welwillendheid zijner Hervormde Ambtgenooten, Honorair Lid was); benevens die van *Sluis*, waren hierbij tegenwoordig; en het aantal der aanwezende Hoorders zoo groot, dat ons Kerkgebouw dezelve niet kon bevatten. Alles wat er bij deze gelegenheid voorviel, bewees ten duidelijkste, dat de Leeraars van ons gewest, die elkander zoo edelmoedig de hand bieden, niet vruchteloos arbeiden, om hier die verbroedering onder de Protestanten te bevorderen, waarvoor onze tijd rijp schijnt te zullen worden. —

VLISSINGEN, den 22sten Februarij 1818. Heden werd onze beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. G. LIERNUR, door den Wel Eerw. Heer W. F. NIEMAN, aan onze Gemeente voorgesteld, met de woorden van Paulus *Coll.* I: vs. 28. Des namiddags van den zelfden dag, hield zijn Wel Eerw. zijne Intrede, Predikende over I. *Thess.* III: 11—13.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

MEDEMBLIK, den 29sten Maart 1818. Onze naar *Enkhuizen* beroepen Leeraar, de Eerw. Heer J. A. HELPER SESBRUGGER, maakte heden een einde aan zijn dienstwerk onder ons, en nam van ons een afscheid, naar aanleiding van *Gal.* VI: 16 en 18. *Want zoo velen als er naar dezen regel zullen wandelen, enz.*

Spoedig worde dit, door zijn Eerw. vertrek, veroorzaakt verlies vergoed, door eenen anderen waardigen Leeraar, waar toe wij reeds handopening, bij Z. M. onzen Koning, verzocht

Digitized by Google

hebben, welke wij met verlangen te gemoet zien.

ENKHUIZEN, den 5den April. Onze nieuw beroepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. A. HELPER SESBRUGGER, van *Medemblik*, tot ons overgekomen, aanvaardde heden namiddag deszelfs h. dienstwerk onder ons, met eene Leerrede over *Rom.* I: 14, 15 en 16. Des voormiddags werd zijn Wel Eerw. plegtig aan ons voorgesteld, door deszelfs Leermeester, den Wel Eerw. Heer J. C. JACOBI, Predikant bij onze geloofsbroeders te *Amsterdam*, predikende over *Philip.* II: 29.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

SOURABAIJA
AMBOINA
BANDA
TERNATE
MOLUKKA
} vakant.

Er is dus nog eene zeer gunstige gelegenheid, voor bekwame jonge Predikanten of Proponenten open, om, op voordeelige voorwaarden, en bij de aangenaamste uitzigten, in de Oost-Indische Gemeenten, geplaatst te worden, terwijl derzelver dringend aanzoek, om Leeraren uit het vaderland te mogen ontvangen, groot en aanhoudend, en het berigt van de aldaar aangekomen, en reeds in dienst getreden Predikanten, zeer uitlokkend is.

Men kan zich, ten aanzien van dit gewigtig onderwerp, vervoegen bij de Provisioneele Com-

Digitized by Google

Commisſie, tot de zaken der Hervormde Kerk, in Neerlands *Oost* en *West Indien*, onder adres van den Predikant VERWEIJ, Secretaris dier Commisſie te *'s Gravenhage*.

BATAVIA vakant. Zie Aug. 1817.

WEST-INDIEN.

AFRIKA.

KUST VAN GUINEA. Het heeft aan Z. M. behaagd, bij beſluit van den 29ſten Jan. l. l. No 39, den Wel Eerw. Heer M. VEENSTRA, Pred. te *Uitgeest*, te benoemen en aan te ſtellen, tot Predikant op de Nederlandſche Etablisſementen, ter *Kust van Guinea.* Ingevolge dit Koninklijk beſluit, heeft de Proviſioneele Commisſie, tot de zaken der Hervormde Kerk, in Neerlands *Oost-* en *West Indien*, in hare Vergadering van den 13den April 1818, zijn Eerw. ook Kerkelijk beroepen, voor den Evangeliedienst der Gemeente op de *Kust van Guinea.* Voorts gebleken zijnde, dat hij van de betrekking, tot zijne tegenwoordige Gemeente en de Clasſis van *Haarlem* behoorlijk was losgemaakt, is hij door den Preſident der Commisſie plegtig, na de voorlezing van het gewoone Formulier, bevestigd en met een hartelijk gebed en aanſpraak ingezegend, onder toewenſching van uitgebreid nut te mogen ſtichten voor het Koningrijk van JEZUS CHRISTUS in de voor hem beſtemde *Afrikaanſche* Gemeente, werwaarts zijn Eerw. bij de eerſte Scheepsgelegenheid vertrekken zal.

SURINAME. Zie October 1817.

Digitized by Google

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

OOST-FRIESLAND.

VENHUIZEN vakant.
MARJENKOOI vakant.

GRAAFSCHAP BENTHEIM.

NIENHUIS, den 20sten Maart 1818. Onze Leeraar J. SCHOTSMAN, maakte ons bekend, eene beroeping, van de Gemeente uit de *Beemster* te hebben ontvangen, doch zijn Eerw: heeft na beraad, voor die beroeping bedankt; en zich heden weder aan ons verbonden, met *Philipp.* I: 9—11. *En dit bidde ik God, dat uwe liefde nog meer en meer overvloeijig worde, enz.*

L I N G E N.

LINGEN, eerste en derde Leeraarsplaats vakant.

CONSISTORIALE KERK van KLEVE.

KERVENHEIM vakant. Zie Aug. 1813.
KRANENBURG. Zie Aug. 1813.
GELDERN. Zie Aug. 1813.

W E Z E L.

SCHONENBEEK vakant. Zie Aug. 1816.
SCHERMBEEK. Zie Maart 1817.
RINGENBERG vakant. Zie Maart 1817.
BISLICH. Zie Sept. 1817.

BRE-

Digitized by Google

BREMEN.

ANSGARIE KERK vakant. Zie Junij 1804.
MARIENKERK, tweede en derde Leeraarsplaats vakant. Zie Dec. 1804.

BERIGTEN.

Aan de belanghebbenden bij de beurfen der *Tielsche* Classis, wordt herinnerd, dat zij hunne contributien, voor het einde der maand Mei, bij den Quaestor F. H. REPELIUS, Pred. te *Echteld*, niet bezorgd hebbende, vrachtvrij, van de boete bij de wetten bepaald, niet ontflagen kunnen worden, gelijk zulks reeds bij vroeger gedane Advertentie is berigt.

De Quaestor der Weduwenbeurs van de Classis van *Dordrecht*, verwittigt de bij dezelve Beurs belanghebbende Predikants-Weduwen, dat zij, ingevalle van veranderde woonplaats, daar van aan hem, voor het einde des jaars, in 't welk die verandering heeft plaats gehad, hebben kennis te geven, met vrachtvrije brieven, ten einde voortaan, in geene moeilijkheden en onaangenaamheden, deswegens te worden ingewikkeld.

Zwijndrecht, den 2den April 1818.

P. G. MARI, Quaestor Vidualis.

De ondergeteekende ingevolge dispositie van Z. Excellentie den Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk, enz. van 8ften April l. l. No. $\frac{1355}{768}$ als Secretaris, van het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Braband*, opgetreden zijnde, verzoekt, dat hem alle ftuk-

Digitized by Google

ken, hetzelve Bestuur betreffende worden toegezonden.

En herinnert tevens de Leden der Klassikale Weduwenbeurs van *'s Hertogenbosch*, die hunne quota's nog verschuldigd zijn, om dezelve ten allerspoedigsten, immers uiterlijk voor den 31sten Mei aanstaande, aan te zuiveren.

P. C. MOLHUIJSEN,
Predikant te *Vucht*.

De ondergeteekenden gezamentlijk uitgemaakt hebbende den Kerkeraad der voormalige Walsche Gemeente, binnen de Stad *Gouda*, gezien en gelezen hebbende, zeker in 't licht gekomen werkje, getiteld: *Verhaal van en over het toewijzen der tweede Hervormde Kerk te Gouda, aan de Roomsch-Katholijken*, gedrukt te *Amsterdam*, bij Hendrik Gartman, 1818, vinden zich verpligt, door dezen kenbaar te maken, en te verklaren, dat hetzelve naamlooze werkje, aan hun voor de uitgave, volstrekt, niet alleen was onbekend, maar geen hunner door het afgeven van eenige daarin voorkomende stukken, tot de uitgave hebben mede gewerkt, direct of indirect.

Gouda,
den 21sten April 1818.

A. WILLET,
Emeritus Pred. bij de Walsche Gemeente te *Gouda*.
D. G. VAN TEIJLINGEN,
J. O. KINSCHOT,
M. IMANS,
Ouderlingen.
G. J. TEN BRUMMELER,
J. A. T. V. D. MEER V. KUFFELER,
A. VAN DONGEN BOLDING,
Diakenen.

LET

Digitized by Google

LETTER-NIEUWS.

Het leven van JAN KASPER LAVATER, *door deszelfs Schoonzoon* GEORGE GESSNER, 4 deelen, gr. 8vo. met het Portret, waar van de prijs tot heden is geweest Twaalf Guldens. Van dit uitmuntend werk zijn een zeer klein getal overgeblevene Exemplaren, voor den verminderden prijs van ƒ 5: 5: — te bekomen, bij den Boekverkooper A. van Hoogstraten Junior, in *'s Gravenhage.*

Bij den Boekverkooper J. van Baalen, te *Rotterdam*, word uitgegeven:

Het ware Christendom, vergeleken met de heerschende denkwijze van deszelfs belijders, bijzonder in de hooger en middelstanden, door WILLIAM WILBERFORCE, Schildknaap, naar de elfde Uitgave, uit het Engelsch vertaald. Een werk de lezing van elk nadenkend Christen overwaardig, welks uitmuntende Schrijver bij elken Godsdienstvriend met roem bekend is, en waarvan in *Engeland* tien herhaalde uitgaven niet genoegzaam geweest zijn, om aan de behoefte van het Publiek te voldoen, gelijk het ook aanvankelijk door onze Landgenooten, met belangstelling ontvangen is, hetzelve is alom verzonden, en bij de voornaamste Boekverkoopers in alle Steden voorhanden. De prijs is ƒ 3: 12: —

Bij W. van Vliet, Boekverkooper, te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen, en alom verzonden:

Het tweede Deel van de *Nieuwe Stichtelijke Liederen*, voor de Huisgezinnen en Gezelschappen der Christenen, door J HAZEU, C. Z., met nieuw gecomponeerde Zangwijzen, die even zoo gemakkelijk als de Psalmen, gezongen en gespeeld kunnen worden, door D. VAN DER REIJDEN, NS. Z. Met 59 Muzijk-Platen. In gr. 8vo. De prijs is ƒ 2: —: — Het eerste Deel thans voor de derdemaal weder geheel uitverkocht, is voor de vierdemaal reeds ter Persse gelegd.

Digitized by Google

Bij J. Noman, Boekhandelaar, te *Zalt-Bommel*, worden de volgende Werken uitgegeven, waar van het getal zeer gering is, en mede te bekomen, bij A. v. d. Werve, te *Amsterdam*, Mensing en Westrenen en Th. Thuinsing, te *Rotterdam*.

I. Kort Begrip der Kerkelijke Geschiedenissen, voor Volk en Jeugd. Door J. I. F. SCHMID, met een Aanprijsende Voorreden van A. IJPEIJ, Professor te *Groningen*, 2 Deelen, à ƒ 3 : 12 : —

II. De voortreffelijkheid der Christelijke Godsdienst, in het troosten van Rampspoedigen. Door F. VAN REINHARD, à ƒ 1 : 5 : — (in plaats van ƒ 2 : 4 : —)

III. De Joodsche Oudheden, ontvouwd en opgeheldert. Door H. C. WARNEKROS, à ƒ 2 : 18 : — (in plaats van ƒ 4 : 16 : —)

IV. Godsdienst, Deugd, Natuur en Voorzienigheid, een Leesboek voor het Algemeen, à ƒ 2 : 18 : — (in plaats van ƒ 5 : — : —)

Bij de bovengemelde, worden de volgende Werken nog uitgegeven:

V. Fénelons Gesprekken, over de Welsprekenheid in het Algemeen, en over die van den Kansel, in het bijzonder, uit Fransch met Aanteekeningen. Door J. M. SCHRANT, Pastoor te *Bovenkarspel*, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, en benoemd Hoogleeraar aan de Hoogeschool te *Gent*. In gr. 8vo. à ƒ 4 : 10 : —

VI. De Navolging van JEZUS CHRISTUS, in vier Boeken. Uit 't Latijn, op nieuw vertaald. Door J. M. SCHRANT. De prijs is à ƒ 1 : 5 : — nette cartonne band, à ƒ 1 : 10 : —

VII. Dito met Inleidingen en Aanteekeningen en Gebeden vermeerderd. Door J. M. SCHRANT. De prijs is à 1 : 16 : — nette cartonne band, à ƒ 2 : 2 : —

VIII. De Godvruchtige Landman, in 25 Bespiegelingen, met 25 koperen Plaatjes. De prijs is à ƒ 2 : 10 : —

Bij

Digitized by Google

Bij F. Draijer, Boekhandelaar, te *Amsterdam*, zijn nog een klein getal Exemplaren te bekomen, van de alom geachte Werken, *Rhetorica: of Proeve over de Welsprekenheid der H. Schrift*, in 2 Deelen, gr. 8vo. à ƒ4:—:— en de *Waarheid van de Wonderwerken der H. Schrift*, in gr. 8vo. à ƒ 2: 14: — Zijnde het eerstgemelde Werk, zeer dienstig en onontbeerlijk voor alle Theologeanten.

Daar het aangenaam Jaarsaisoen thans met sterke schreden nadert, en het Stadsleven voor het Landleven zal verwisselen, zoo is er geen werk, dat voor de Lectuur aldaar beter geschikt is, dan dat van den beroemden Abt DE LILLE, getijteld: *de Veldeling*, in Nederduitsche Versen, in vier Zangen, gevolgd door Mevrouw N. C. VAN STREEK; een Werk dat bij de uitgave, door alle Recensenten met lof is aangekondigd, op zwaar groot med. Schrijfpapier gedrukt, en met een fraai Vignet, door J. E. MARCUS, versierd. Van dit werk zijn geen 50 Exemplaren meer overig, die aan de eerstkomenden voor 28 Stuivers, in plaats van 44 Stuivers worden aangeboden, te *Arnhem* bij Nijhof, *Alkmaar* Coster, *Amsterdam* G. Roos, Brave, van Es, Erve Vermandel, Donk en Westerman, *de Bosch* Palja, *Bommel* Noman, *Brielle* Boers, *Dordrecht* Blussé en van Braam, *'s Hage* Erve Thierrij en van Weelde, *Haarlem* Walré en Comp., *Leijden* Cijfveer, *Leeuwarden* Wiarda Wed. Altena, *Middelburg* van Benthem, Oomis, van der Sande, Gebr. Abrahams, *Rotterdam* D. Vis, van der Vliet en vele anderen.

De Echte en ware Anecdoten van CZAAR PETER DEN I. (genaamd DEN GROOTEN,) Keizer van *Rusland*, bestaande uit meer dan honderd voorvallen en gelegendheden in welke die gemeenzaame en zonderlinge Vorst is betrokken geweest, zoowel in zijn eigen land, als op zijn reize door *Duitschland*, *Frankrijk* en *Holland*, waar onder vele zullen zijn die *den lach* opwekken, en zeer geschikt zijn om in Gezelschappen te verhalen en zich mede te vermaken, uit het Hoogduitsch vertaald, in gr. 8vo. gedrukt op 400 bladz. voor ƒ 2: 10: — Dit Werk daar nog maar een zeer klein getal van overig is, kan men bekomen te *Arnhem*

Digitized by Google

kem bij Nijhof en Thieme, *Amsterdam* G. Roos en Erve Verma del, *Brielle* Boers en Merkenburg en Kluit Jr. *Dordrecht* Blussé en van Braam, *den Haag* Erve Thierrij en van Weelde, *Leeuwarden* Wiarda, *Middelburg* van Benthem, *Nijmegen* Vieweg, en zoo verder in meest alle Steden.

Bij den Boekverkooper N. Geijsbeek, op de Leliegracht, No. 21. te *Amsterdam*, is à 11 Stuivers te bekomen.

De Kleinmoedige Christen, getroost en versterkt in zijn geloof aan de onwankelbare vastheid van JEZUS Godsdienst en Gemeente, bij alle de woelingen der Volken. Inhoudende onder anderen: bewijsstukken, als wat men door JEZUS Godsdienst en Gemeente, bepaaldelijk te verstaan hebben, nadere bepaling van de onwankelbare vastheid en duurzaamheid van JEZUS Godsdienst en Gemeente; – de Godsdienst van JEZUS is in zich zelve enkel klaarblijkelijke waarheid, en daarom onuitdelgbaar, enz. enz.

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal Jan. l. l., pag. 88. regel 1. van onder en pag. 89. reg. 1 en 9 van boven, staat AMEREN, moet zijn AMERON, en pag. 118. reg. 15. van boven, staat KNOLLERUS, moet zijn KNOTTNERUS, in de Boekzaal Maart l. l., pag. 374. reg. 13, 20 en 21. van boven staat van VAN HONTEN, moet zijn VAN HOUTEN, reg. 15 en 20 van boven staat VRIESENKOLK, moet zijn VRIESEKOLK, reg. 14 en 20. van boven staat HENREIJ, moet zijn HENRIJ.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

Kort

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor MEI 1818.

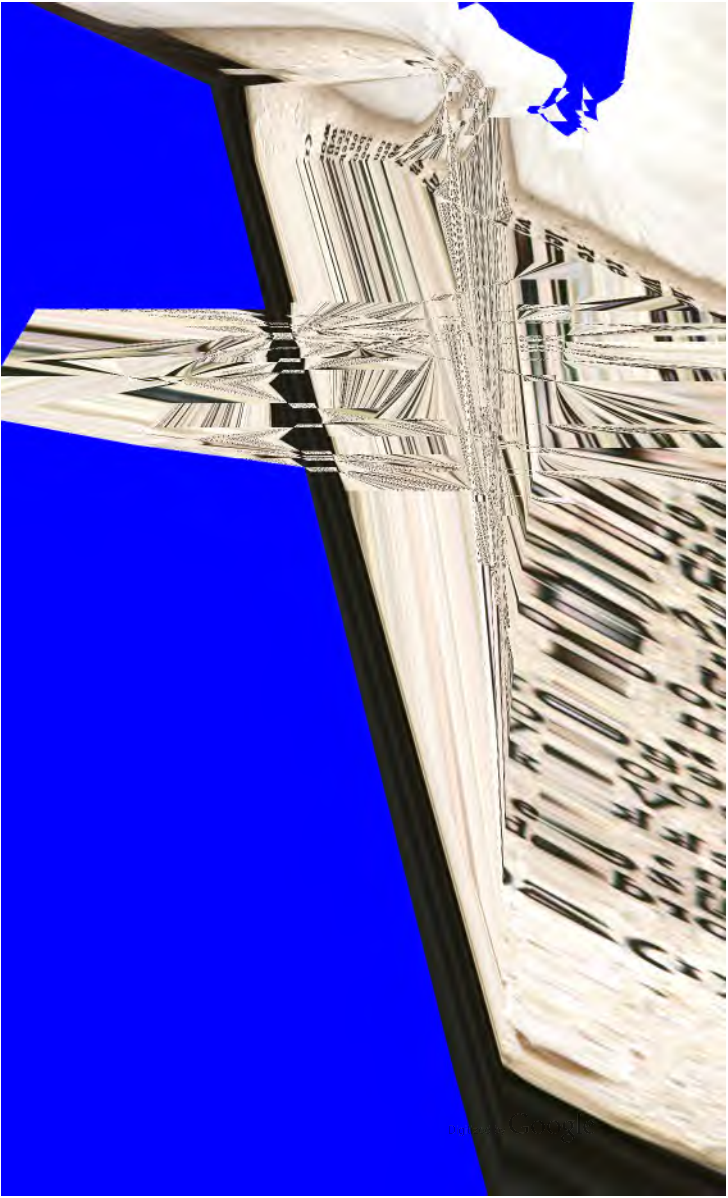
Te AMSTERDAM, bij
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de
Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB. De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

Vervolg der BIJDRAGEN tot de werken van het Genootschap tot Verdediging van den Christelijken Godsdienst, tegen deszelfs hedendaagsche bestrijders. In den Haag, *bij de Erve* J. Thierrij *en* C. Mensing *en* Zoon, 1816. 162 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 1 : 5 : —

Vonden de achtingwaardige Bestuurders van het Godgeleerd Genootschap in '*s Gravenhage*, waar aan wij zoo menige nuttige Verhandeling te danken hebben, dienende om de zuivere leere des Evangeliums regt te doen kennen, en te leeren verdedigen, tegen de bedenkingen vooral van het ongeloof, — in het Jaar 1815, goed, bijdragen uit te geven: *Over het gene, dat in de leerstellingen en voorschriften van* JEZUS *en de Apostelen betrekking had tot de personen, tijden en plaatsen in en onder welke zij leefden*; (1) zij hebben geoordeeld, ter bevordering van het groote doel, daar nog deze nalezing op te moeten laten volgen.

„ Het is ons, (zeggen zij in het Voorberigt) toegeschenen, dat bij de eerste bijdrage, ter beoordeeling van het geen in de Leerstellingen en Voorschriften van Jezus en de Apostelen betrekking had tot de personen, tijden en plaatsen, onder welke zij leefden, nog wel iets, bij wijze van Nalezing, zou kunnen toegevoegd worden. Wij meenden niet alleen aan het gestel-

(1) Zie de *Boekzaal* voor Februarij 1817. bl. 142. en verv.

Digitized by Google

ftelde in de voorgaande Verhandelingen, nog meerdere vastheid te kunnen geven, maar ook over deze en gene dingen, welke wij te voren hadden moeten voorbijgaan, nog eenig licht te kunnen verfpreiden. Het zij aan het oordeel van den Lezer overgelaten, of wij ons in onze verbeelding bedrogen hebben. Dat wij alle herhaling niet vermijden konden, zal ieder een van zelf begrijpen; ook brengt eene nalezing dit uit haren aard mede. Wij voegen er bij, dat dit ftuk belangrijker zou geweest zijn, zoo wij die aanmerkingen, welke wij in de vorige Verhandelingen reeds gemaakt hebben, voor hetzelve hadden kunnen fparen. Dit heeft echter niet kunnen gefchieden, omdat die Verhandelingen, door de aanleiding van derzelver vervaardiging, meer den vorm van bijeenverzamelde fragmenten hebben moesten, dan wel van een in Logifche orde gefchikt opftel. Niemand, vertrouwen wij, zal zoo onbillijk zijn, om dit bij zijne beoordeeling van ons werk uit het oog te verliezen. Even min zal men het ons ten kwade duiden, dat wij ons, even als te voren, om te meerder ruimte voor andere dingen te bewaren, van het menigvuldig aanhalen der gebruikte fchriften hebben onthouden. Wij hebben alleenlijk gezocht, het algemeen geldende van 's Heilands leerftellingen en voorfchriften, van het niet algemeen geldende, nog wat nader te onderfcheiden, en tusfchen beiden op het een' en ander, hetwelk niet algemeen bekend was, opmerkzaam te maken."

„In vijf Hoofdftukken verdeelen wij den inhoud van deze Nalezing:"

„VOOREERST zullen wij trachten te toonen; *dat, hoe meer wij den aangewezenen weg, ter onderfcheiding van het perfonelijke en plaatfelijke, en van het algemeen geldende der leerftel-*

lin-

lingen en voorschriften van Jezus en de Apostelen, beschouwen, wij er zoo veel te meer in versterkt worden, dat dit de regte zij."

„IN DE TWEEDE PLAATS zullen wij het een en ander aanmerken, *over de behoedzaamheid, die men, bij het opsporen van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, en van het algemeen geldende, langs dezen weg hebbe in acht te nemen.*"

„TEN DERDEN zullen wij zien, *hoe wij langs den aangewezenen weg, tot belangrijke ontdekkingen nopens de leer en voorschriften van het Euangelie komen.*"

„IN DE VIERDE PLAATS zullen wij *den weg aanwijzen, langs welken uit personelijke, tijdelijke en plaatselijke gezegden, algemeen geldende leerstellingen en voorschriften afgeleid, of deze door gene opgehelderd en bevestigd kunnen en moeten worden.*"

„EINDELIJK willen wij *over de belangrijkheid van het verrigte onderzoek nopens het tijdelijke, personelijke en plaatselijke, en het algemeen geldende*, het een en ander in het midden brengen."

Dat dit onderwerp een opzettelijk onderzoek zeer waardig is, moet ieder een zoo zeker toestemmen, als het waar is, dat elk, die met een waarheidlievend hart, en eerbiedig geloof gewoon is den Bijbel te lezen, zich ongevoelig bekwamen zal, om het locale en temporele van het algemeene dat voor alle tijden, landen en plaatsen en volken is, wel te onderscheiden; vooral naardien ook, gelijk hier te regt is opgemerkt, door de H. Schrijveren zelve niet zelden daartoe genoegzame niet alleen, maar ook duidelijke wenken gegeven zijn. In eenen tijd, waar in men er zich meer en meer op toelegt, om het algemeen Gods heilig woord duidelijk te doen kennen, zonder zich door eenig menschelijk gezag te laten leiden, of eenige men-

fchelijke bepaling hooger te achten, dan men behoort te doen; in eenen tijd, waar in men het nut meer en meer toont te gevoelen, van het houden van Bijbeloefeningen, en vele Leeraars zich door geene zucht tot gemak laten terug houden, om dezelve regt nuttig te maken; kan het niet misfen, of eene nalezing als deze is, zal met dankbaarheid ontvangen, met oordeel gelezen en verftandig gebruikt worden. Het onderwerp zelve toch niet alleen, maar ook de behandeling daarvan, dient deze kleine bijdrage tot aanbeveling. Aan aanftaande en reeds dienstdoende Predikanten vooral, kan dit ftukje niet te fterk aangeprezen worden. *Zij* erlangen overal ftof tot nadenken, en worden met menige rigtige opvatting hier bekend gemaakt; *ook leert* men hier de noodige behoedzaamheid te gebruiken, zoo wel in het *al* als *niet* toepasfen van ettelijke gezegden van den Heere JEZUS zelven en van zijne Apostelen. Men heeft ook niet vergeten, op de verkeerde ftellingen en valfchelijke aangenomene begrippen zoo wel, als op verfcheidene grove dwalingen, en ongegronde fchriftverklaringen, de aandacht zoo veel noodig was en is, te bepalen.

De Schrijver toont overal een man van kunde, en ervaring te zijn, en alzoo hier te leveren, 't geen dat hem bij eigen onderzoek is voorgekomen. Hiermede willen wij evenwel niet aangemerkt worden, ons in alles met 't geen hier voorkomt te vereenigen. Hoe veel, dat naar ons oordeel juist en goed gezegd is, wij hier ook hebben aangetroffen, hebben wij echter ook menigwerf gestoten op verklaringen, welke, onzes erachtens, niet de beste kunnen genoemd worden. Wij kunnen, bij voorbeeld, niet gelooven, dat de leer van *Joan.* VII: 38. van geene meer uitgeftrekte beteekenis zijn

zou,

zou, dan hier is opgegeven, om dat wij daarmede zulke plaatsen in verband brengen, die ons de vruchten des geestes doen kennen, en ons de hulp van den H. Geest verzekeren. Even min bevalt ons de beperking van den zin der woorden *Joan.* XI: 25. voorkomende, daar wij ons de troostrijke leer van het N. Testament hier bij ook voorstellen, van het groote voortegt der Christenen, hoewel ook aan lijden en dood onderworpen. *Hebr.* XI: 6. willen wij ook niet alleen nopens HENOCH verklaard hebben, waartoe toch ook geheel geene noodzakelijkheid is.

Dat men zich bij *Matth.* XIX: 14. 's Heilands leere voorstelt, dat men met een kinderlijk gemoed Hem aannemen en volgen moet, keuren wij zeer goed; maar nogthans vinden wij het veel meer dan eene aardigheid, aan te nemen, dat de wijze Meester zijne Discipelen wilde doen gevoelen, hoe verkeerd zij gehandeld hadden, met de kleinen, door derzelver ouderen en naastbestaanden toen aangebragt, van Hem af te weren; door hun te doen opmerken, dat Hij ook *Kinderen in zijn rijk opnemen*, en zalig maken wilde. Eene zoo troostrijke waarheidsleer voor alle tijden en volken! Wij erkennen de moeite door den Schrijver aan de opheldering van *Collosf.* II: 18. besteed, doch nemen voor ons aan, dat wij hier niet aan eigenlijke *Engelen*, maar aan oneigenlijk zoo genoemde, en dus aan *Meesters*, *Opzieners* en *Geestelijken* te denken hebben. Uit de openbaringen, bij voorbeeld, is dit gebruik van het woord genoeg bekend; en hoe duidelijk wordt dan deze plaats niet! De hoofdzaak is dan eene waarschuwing tegen de overheersching van en eene blinde gehoorzaamheid aan de Geestelijken en Opperhoofden, die zich zoo ligt te veel aanmatigen, getuige de geschiedenis der Kerk! Men leze nu het verband, en beslisse voor zich zelve.

Hoe zeer volkomen toestemmende de verklaring hier gegeven, van des Heilands betuiging nopens *de zonde tegen den H. Geest*, *Matth.* XII: 31, 32. vergel. met *Mark.* III: 28. en *Luk.* XII: 10. gelooven wij echter, dat men hieruit zeer wel aanleiding mag nemen, om na te denken en te spreken, over het onverantwoordelijke en onvergeeflijke, van zich tegen alle bewijzen aan onovertuigbaar te betoonen, en aan de dwalingen eigenzinnig vast te houden.

Met genoegen volgt men den Schrijver, vooral ook in het vierde Hoofdstuk, waar hij in navolging van voorname ook oude Uitleggeren, waar onder wel ERASMUS ook verdiende genoemd te worden, die echter wel wat veel Allegorist somtijds is, het algemeen bruikbare aanwijst, zelfs van het meest bijzonder, en onbetwistbare zeker temporele en locale van den inhoud der H. Schriften des N. Verbonds. Misschien zou men, tegen het hier ook aangemerkte nopens het grondbeginsel der geheele zedeleer, wel met eenig regt kunnen opmerken, dat daarvoor hier de regte plaats eigenlijk niet was, en daarom zullen wij ons, over het geen dien aangaande hier gezegd is, nu ook niet uitlaten. Wij zeggen alleen, dat de wijsgeerte van JEZUS, — eene gansch andere dan eenige van den gewonen stempel, — juist geschikt is, naar de behoefte der menschen, *zoo als zij zijn*: en het is wel van eenig belang voor hen, die daarvoor berekend zijn (en niet alleen schijnen,) op te merken, hoe zeer de wijsgeerte van het Evangelie, alle de menschelijke, van tijd tot tijd uitgedacht en aangeprezen, ja onuitsprekelijk veel overtreft. Van het geloof aan JEZUS, en de liefde tot God en den naasten, uit genade, zal men de ware leer van het Christendom, regt leeren beschouwen: en dan behoeven.

Digitized by Google

ven wij over geene kunstwoorden en termen te twisten.

Niemand zal het laatste Hoofdstuk ook maar oppervlakkig lezen kunnen, zonder te moeten erkennen; dat dit onderzoek, waar over deze nalezing handelt, waarlijk gewigtig is, en het heilzaamst nut stichten kan. Wij bedanken daarom den ongenoemden Schrijver, die zich hier als een verlicht man heeft doen kennen, voor zijne in deze verstandig aangewende moeite, en hopen dat men hem veel lezen, wel begrijpen en er zich groot voordeel mede doen zal. Ter bevordering hier van, schrijven wij gaarne het volgende af, uit het slot:

„ Even gelijk Jezus in de eerste plaats, en vervolgens zijne Apostelen, ons de beste voorbeelden zijn, om onzen geheelen levenswandel naar Gods welbehagen in te rigten; zoo zijn zij inzonderheid de voorbeelden voor Christen-Leeraars, als zoodanige. Moet, volgens het oordeel van oude en nieuwe kunstregters, het hoofddoel van alle onderwijs zich daarheen strekken, dat de toehoorders van de voorgedragene waarheden overtuigd, en bewogen worden, om dezelve in beoefening te brengen, bij de Apostelen, en vooral bij hunnen grooten Meester, vinden wij dit doel niet alleen beoogd, maar ook op de heerlijkste wijze bereikt. Men heeft van eeuwen her de *Socratische leerwijze* aangeprezen, en zulks met alle regt; maar hoezeer die van Jezus, aan wien zich de Jongeren in vervolg van tijd spiegelden, daartoe zij berekend geweest, om op verstandigen en onnoozelen te gelijk, om dus op het geheele volk te werken, heeft nog onlangs WINKLER, in zijne boven aangehaalde *Proeve over Jezus geschiktheid als Leeraar, en over zijne leerwijze*, uitnemend getoond. Men ver-

gelijke ook BRINK, *De leer en leerwijze van Jezus ontwikkeld, bijzonder voor ongeleerden.* Intusschen verdient voor alle dingen hun onderwijs daarom geroemd te worden: wijl het eene vereeniging van personelijke, tijdelijke en plaatselijke en van algemeen geldende leerstellingen en voorschriften bevat. Zie MEYER's *Beytrag.* enz. bl. 63 volgg., waar er ook zeer op wordt aangedrongen, dat Christen-Leeraars hen hierin navolgen. En waarlijk een ieder hunner kan het nut van zijn onderwijs niet beter bevorderen, dan door hetzelve juist naar de omstandigheden der menschen, waaronder hij verkeert, in te rigten. Terwijl men met de voordragt van algemeene regelen of lessen, al wordt er geene geleerdheid of welsprekendheid aan gespaard, weinige of geene vrucht doen zal, heeft men integendeel van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke de zegerijkste gevolgen te wachten. Wanneer een Leeraar daarmede, hetzij in zijne leerredenen, hetzij in gemeenzame gesprekken, te voorschijn treedt, bemerken de toehoorders, dat het hen aangaat, trekken zij het dus zich zelven ook aan, en worden zij niet alleen in staat gesteld, maar ook het gemakkelijkst bewogen, om er gebruik van te maken voor hun hart en wandel. Daarenboven is zulk eene navolging van Jezus en de Apostelen volstrekt noodzakelijk, zal het Euangelie door de Christenheid in beoefening gebragt worden. Laat toch een' enkelen onzer toehoorders doorzigtig genoeg zijn, om de algemeene regelen en lessen op zijne bijzondere omstandigheden toe te passen; laat ook onze Christen-Gemeente, over het geheel genomen, een' hooger trap van beschaving bereikt hebben, dan het Joodsche volk, aan hetwelk de Zaligmaker en zijne Jongeren hunne leer moesten prediken; evenwel

is

is de groote hoop even min, als zij dat ooit geweest is, daartoe bekwaam, om uit het algemeene juiste gevolgtrekkingen te maken. De Leeraar moge dan de heerlijkste waarheden verkondigen, die verkondiging gaat voor de menigte of vruchteloos voorbij, of deze leidt er allerlei valsche, en inderdaad gevaarlijke besluiten, uit af. Wij kunnen er nog bijvoegen, dat er zulk een verbazend verschil tusschen de denkbeelden, zeden, gebruiken en handelingen der tijdgenooten van Jezus en de Apostelen, en tusschen die van onze dagen plaats heeft, dat aan de voordragt van het personelijke, tijdelijke en plaatselijke, als aan eene wezenlijke behoefte, moet voldaan worden."

Dissertatio Inauguralis de Bileamo, ejus historia et vaticiniis, quam — pro gradu doctoratus — publico examini submittit B. R. DE GEER, *Rheno-Trajectinus, die* XXII *Martii* CIƆIƆCCCXVI. *Traj. ad Rhenum, ex officina* S. Altheer, 206 *pag. Form. oct. majoris.*

Het onderwerp, door den Student DE GEER ter bearbeiding uitgekozen voor zijne Akademische Verhandeling, om door derzelver openlijke verdediging, den graad van Dokter op eene vereerende wijze te verkrijgen, is voorzeker niet onder de gemakkelijkste te rangschikken; offchoon het aan den anderen kant, zeer vruchtbaar moet genoemd worden, en overvloedige aanleiding geeft, om te toonen, dat men zijnen tijd aan de Universiteit wel besteed heeft, en dus aanbeveling waardig is. Opgewekt door zijne vrienden en geholpen voornamelijk door eenen zijner waardige Hoogleeraren aan Utrechts Hoo-

Hoogeschool, den Hooggeleerden Heer PAREAU, van wien hij in zijn Voorberigt met verdienden lof en verschuldigde erkentenis gewaagt, heeft de ijverige Jongeling zijne krachten hier aan beproefd, met dit gevolg, dat deze Dissertatie het licht aanschouwt. Zij heeft drie deelen, waar van het eerste handelt over BILEAM en zijne geschiedenis tot zijne aankomst bij de *Moabiten*, het tweede het vervolg der geschiedenis van dezen man, en zijne Godspraken beschouwt, en het derde de waarheid van het Bijbelsch berigt daaromtrent verdedigt. De geschiedenis is regelmatig goed gevolgd, en van den hoofdpersoon met reden aangemerkt, dat hij JEHOVA Israëls God kende en vreesde, vele gaven bezat, schrander was en geldgierig. Ondertusschen behoeft men met den Schrijver niet aan te nemen, dat hij ook een Afgodendienaar was, die valsche Goden vereerde. Wel schijnt hij zich ook in dezen listiglijk geschikt te hebben, naar de vooroordeelen en dwaasheid van zijnen tijd en van zijn land, om zoo veel te meer eer en roem te genieten; maar het komt ons alleronwaarschijnlijkst voor, aan te nemen, dat iemand die zulke duidelijke bewijzen gegeven heeft, van zijne overtuiging dat JEHOVA, Israëls God, de eenige ware God is, tegen wien niets vermag, en van een zoo gezond verstand, tevens aan het bestaan van Afgoden en dus aan derzelver vermogen enz., zou hebben kunnen gelooven. Het heeft zeker onder zulke bijgeloovige volken en stammen, als waarvan hier de rede is, niet ontbroken, aan verscheidene andere zoogenoemde Profeten, en waarzeggers, wigchelaars en bezweerders; waarom ging men deze dan voorbij, en zocht juist BILEAM alleen op? Waarom gaf men zich zoo veel moeite, om hem tot zijn oogmerk over te halen, niet te-

Digitized by Google

tegenstaande zelfs zijne sterke betuigingen? Men zal zeggen, om dat hij zoo beroemd was geworden. Dit mag men laten gelden, maar is daardoor nu alles opgehelderd? Is het niet allernatuurlijkst te gelooven, dat men juist hem en hem alleen begeerde, om dat men in de zaak zelve een zoo groot belang stelde, om dat hij bekend stond, als een Dienaar van JEHOVA, dien de Israëliten als den eenigen waren God alleen vreesden, en dus oordeelde, dat hij alleen de man was, van wien men, indien hij was over te halen, in dezen iets goeds en groots verwachten kon? Het behoeft ook niemand te bevreemden, dat hij den levendigen God kende, noch ook dat de aanbiddelijke Heer van alles hem als zijn Dienaar bezigde, om te doen wat zijn raad bepaald had dat geschieden moest. Wij hebben maar de geschiedenis der menschheid en der Godsregering naar den Bijbel te raadplegen, om ons dit als zeer begrijpbaar voor te stellen. 't Is waar, het is duidelijk gebleken, dat zijn hart niet regt voor God, dat hij van eenen gansch niet onberispelijken inborst was, maar hebben zich dan alle andere, welke ons in de Bijbelsche geschiedenis voorkomen, als Profeten, waarvan de Heere zich bediend heeft, in alle gevallen hunner roeping waardig gedragen - — Was onder de Discipelen van den Zaligmaker niet zelfs een JUDAS? Wij achten dat deze aanmerking van eenig gewigt is, ter beoordeeling van de vraag: of men BILEAM als een Profeet Gods aanzien kan, dan of men hem als één gemeen waarzegger te beschouwen hebbe? Ja om te doen zien, dat er niet aan te twijfelen is, of hij moet aangemerkt worden, op eene bijzondere wijze van God zelven begunstigd te zijn.

Over zijne dichterlijke gaven, en de schoon-

he-

heden van zijnen stijl, heeft de Heer DE GEER, in navolging van bevoegde beoordeelaars, goede aanmerkingen gegeven, waar mede wij wat de hoofdzaak betreft volkomen instemmen. Men kan waarlijk niet anders dan het hartelijk betreuren, onder de lezing van de schoone stukken, welke de geschiedenis uit zijnen mond bewaard heeft, dat iemand met zoo veel aanleg en talenten, en in zijne omstandigheden, ook al door de geldgierigheid bedorven wierd, en in de strikken van eene verkeerde zucht tot grootheid vallen moest. Wat is toch de mensch, wanneer hij aan geene goede beginselen vast houdt, en hoe noodig, dat elk, die meent te staan, toezie, dat hij niet valle. Gelijk de SIMONS, en de JUDASSEN, zoo moeten ons vooral ook de BILEAMS ter waarschuwing verstrekken. De wijsheid zelve wilde daarom dat wij altoos, al meenden wij ons ook zelfs met de PETRUSSEN in opregtheid en heiligen ijver te kunnen vergelijken, voor den geest houden moeten, *dat het vleesch zwak is*. De taalkundige aanmerkingen hier van den jongen Schrijver medegedeeld, getuigen, dat hij den Koninklijken weg wel heeft leeren bewandelen. Ten aanzien van zijne verklaring van *Num.* XXIII: 10*b*. verschilt hij, naar ons inzien, ten onregte van den Ridder MICHAËLIS en zoo vele anderen, daarin, dat hij aan BILEAM hier de gedachte aan een volgend leven geheel ontzegt. BILEAM was thans in eene Profetische verrukking, bij de levendige voorstelling van Israëls heil en toekomstig geluk, en hoe natuurlijk, dat hij dus thans, als een man van jaren, den wensch ontboezemde, bij zijn sterven in hetzelfde geluk met 's Heeren erfvolk te mogen deelen; vooral daar hij wist, dat hij, wegens zijne afkomst en omstandigheden, in dit leven nooit tot het zaad van ABRAHAM behooren

en

Digitized by Google

en met hen in *Kanaän* over het zelfde heil, van andere volken afgezonderd, zich zou kunnen verblijden! Men houde toch ook hierbij in 't oog, dat BILEAM een Profeet was, die eene Goddelijke openbaring ontvangen had. Hoe zou ook anders die stoutheid en moed zijn te verklaren, welke hij, bij het vermelden van zijne Godspraken, voor eenen Vorst met zijn Afgodisch Hof, herhaalde reizen openbaarde? De zin van *vs.* 21. welke zeker hier op nederkomt: — God zal niet dulden, dat men JAKOB verdrukke, niet toelaten dat men *Israël* verderve. Hij zal niet aanzien de verdrukkingen in JAKOB, noch aanschouwen de kwellingen in Israël. Hij is hun Schutsgod en Koning, die hen beschermt, en wanneer zij bedreigd of aangevallen worden, trekken zij als onder zijne baniere, onder het blazen van de werktuigen der toonkunst, naar zijn bevel, moedig tegen den vijand op, behalen de overwinning, en verijdelen dus volkomen alle de snoode plans van hunne haters (*Ps.* LXXXIX: 16. moet men hiervan ook verklaren) is door DE GEER ook goed opgegeven. Zijne goede opvatting van *vs.* 22. had hier door de berigten van Reisbeschrijvers, aangaande den in woede vreesselijken Buffelstier, welke men vermijden moet, bevestigd kunnen worden. De verklaring in *Num.* XXIV: 17. wordt met regt uit de geschiedenis gezocht. Wij kunnen, om de bepaalde ruimte, den Schrijver in zijne opehelderende aanmerkingen niet bij ieder vers, noch bij elke bijzondere Godspraak volgen, maar verblijden ons, dat wij van zijn werk in deze een over 't algemeen gunstig getuigenis geven kunnen. Hij heeft het beste gelezen, met oordeel gekozen, zijn gevoelen met vrijmoedigheid gezegd, en doorgaans met goede redenen omkleed en bevestigd; hij verdient dus

al-

Digitized by Google

allen lof, alle aanmoediging om verder voort te werken.

In de vereeniging van 't geen dat *Num.* XXIV: 25. voorkomt, met het vermelde in *Hoofdst.* XXXI: 8 *en* 16. is DE GEER het gevoelen van hen gevolgd, die meenen, dat BILEAM, nadat hij reeds vertrokken was, te rug geroepen, en alzoo in dien beslissenden slag van de Israëliten tegen de Medianiten gesneuveld is, 't welk ook ons voorkomt de natuurlijkste opvatting te zijn.

Met verwerping van het gevoelen van HEZEL en anderen, gelooft hij, dat *Num.* XXXI: 16. ons leert, dat BILEAM waarlijk den vijanden der Israëliten dien slechten raad opzettelijk gegeven heeft, waar door de laatsten zich zoo zwaar bezondigden en op eene zoo geduchte wijze Gods ongenoegen ondervinden moesten, als ons de geschiedenis leert. Deze opvatting is zeker de gemakkelijkste; (vergel. *Openb.* II: 14.) evenwel verdient ook, bij voorbeeld, de aanmerking van VAN HAMELSVELD, op deze plaats vergeleken, en geheel dit onderwerp wel nader nog overdacht te worden. Zeker is BILEAM het slagtoffer eindelijk geworden van zijne eerzucht en geldgierigheid, daar hij op den duur niet bestand bleef, niettegenstaande zijn beter inzien van zaken, tegen de verleidende en althans wel half dwingende laatste voorstellen van die Vorsten en Grooten, welke zich van hem ten nadeele van de Israëlieten, volstrekt bedienen wilden, en heeft daar voor dan ook zijne wel verdiende straf ontvangen.

Het laatste deel heeft negen Hoofdstukken, waar van het eerste doet zien, dat BILEAMS geschiedenis van MOZES niet verzonnen is, het tweede dat dit ook in lateren tijd niet geschied is, het derde ook niet van de *Moabiten*, het vier-

vierde, noch van BILEAM zelven, — het vijfde, noch uit onzekere overleveringen geschept, — het zesde, noch als mijthe aan te merken, — het zevende, dat MOZES er de getrouwe Schrijver van is, en uit echte bronnen geput heeft; terwijl het achtste handelt, over de verschijning van den Engel en BILEAMS woordenwisseling met de Ezelin, en het negende over de Goddelijke bedoeling en de geschiedenis van BILEAM. De jonge Schrijver heeft hier de eere des Bijbels, tegen eenige ook genoemde Schrijvers, en de waarheid der geschiedenis, tegen de ingebragte bedenkingen wel gehandhaafd, en zich daartoe te regt bediend, van 't geen hier over door anderen reeds was aangevoerd. Komt hier al iets voor, 't geen dat bijna der moeite niet waardig was aangevoerd te worden, men ziet er uit, dat DE GEER, zoo wel de openlijke als geheime tegenstanders der H. Geschiedenis en Openbaring, onder de oogen heeft durven zien. Vindt men hier wel het een en andere voorbijgegaan, men behoort te bedenken, hoe vele zaken in een zoo kort bestek zijn aangestipt.

De hier achter ter verdediging geplaatste 20 Stellingen, waar van verscheidene eenige meerdere of mindere betrekking hebben, op 't geen in deze *Dissertatie* behandeld is, getuigen van des Verdedigers verstandig nadenken, van zijne liefde tot de waarheid en van zijne verkleefdheid aan de heilige leere der Openbaring.

VROUWELIJK GEMOED en Vrouwelijk Leven. In karaktertrekken, schetsen en opmerkingen. Door F. EHRENBERG. *Uit het Hoogduitsch. Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1817. 326 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3 : 12 : —

Te voren had de Pred. EHRENBERG een uitvoeriger werk, over het karakter der vrouw, geschreven, waarin hij het beeld van het eigenaardige der edele vrouw, zoo als hetzelve door oefening en zelfvolmaking moet gevormd worden, voorstelt; en in het hier aangekondigde beschouwt hij de vrouwelijke eigenschappen meer, zoo als zij het werk der natuur zijn. Het kwam daarom den Eerw. Vertaler beter voor, dit laatste eerst over te zetten; om vervolgens, wanneer de verwacht wordende tweede verbeterde en vermeerderde druk zal zijn uitgekomen, ook het laatste in een Nederduitsch gewaad zijne Landgenooten aan te bieden. Wie der mannen, die hun natuurlijk gevoel volgen en nog door den ongeoorloofden omgang, met zulke ongelukkige schepsels, die de schande van hare sekse werden, niet verpest zijn, hoort niet gaarne over de vrouwen verstandig spreken; en welke onder de lievenswaardige vrouwen zelve, zou niet gaarne boeken lezen, welke opzettelijk geschreven zijn, om haar tot nut te verstrekken, en meer en meer te doen worden, wat zij op deze aarde zijn kunnen? Hoe welkom zal dus natuurlijk een werk als dit is zijn, waar van wij hier, om het eenigzins nader te doen kennen, den algemeenen Inhoud volgen laten.

„Eer-

Digitized by Google

„ *Eerste Afdeeling.* Schetsen uit de Bijbelsche Geschiedenis. I. De liefstalige Vrouw. II. De gelukkige Vrouw. III. De gelukkige Vrouw. (*Vervolg*) IV. Het Vrouwelijk berusten. V. Moederlijk gevoel. VI. Moederlijke smart. VII. Moederlijke berisping. VIII. Vrouwelijke ijdelheid. IX. Vrouwelijke zedigheid. X. Vrouwelijke vereering. XI. Diepe aandoeningen des harten. XII. Bekrompene en veredelde huisselijkheid. XIII. Bekrompene en veredelde huisselijkheid. (*Vervolg van het vorige.*) *Tweede Afdeeling.* Vrij ontworpene Teekeningen. I. Vrouwelijke neiging om zich mede te deelen. II. Vrouwelijke vriendschap. III. Vrouwelijke vreugde. IV. De Vrouw in het ongeluk. V. Gemeene en edele trotschheid der Vrouw. VI. Vrouwelijke ligtzinnigheid. VII. De Vrouw in de wereld."

Met de boven elke rubriek in de Eerste Afdeeling geplaatste Bijbelteksten, moet men het niet altoos hier even naauw nemen. Het, uit de Apokrijfe en Heilige Schriften, alleen bekende Grieksche woord, bij voorbeeld, *Luk.* I: 28. door *begenadigde* van de onzen wel doch niet volkomen overgezet, (1) is gebezigd, om tot aanleiding te verstrekken, ter uitweiding over de *liefstaligheid* eener vrouw. Beter leidt de, in dat zelfde *vers* voorkomende, uitdrukking: *De Heere is met u, gezegend zijt gij onder de vrouwen*, op, om eene *gelukkige vrouw* te schetsen, en die van *vs.* 38. om het *vrouwelijk berusten* te behandelen. Moederlijke oplettendheid zou nog beter, naar aanleiding van *Luk.* II: 19, voor de vijfde schets, tot opschrift ge-

(1) Men leze hier over vooral, de *Selecta e Scholis* L. C. VALKENARII, ad h. l. p. L §. 35.

Digitized by Google

gevoegd hebben, dan *moederlijk gevoel.* Gelijk *moederlijke smart,* het regte motto is voor de zesde, naar den tekst *Luk.* II: 35. zoo is *moederlijke berisping*, naar aanleiding van *Luk.* II: 48. de juiste uitdrukking boven de zevende schets. Het onbedacht verzoek van SALOME, *Matth.* XX: 20, 21. ons medegedeeld, doet den Schrijver menschkundig uitweiden over *vrouwelijke ijdelheid.* Met de voortreffelijke handelwijze der Kananesche vrouw, door denzelfden Evangelist *Hoofdst.* XV: 21—28. verhaald, voor zich, schreef EHRENBERG over de *vrouwelijke zedigheid.* Het geen *Joh.* XI: 2 *en* 33. geschreven staat, nopens MARIA, de zuster van LAZARUS, heeft in de tiende bespiegeling gelegenheid gegeven, om over de *vrouwelijke vereering* iets te zeggen. Naar *Luk.* VII: 36—38. worden de diepe aandoeningen des harten, in de elfde geschetst. Onder de lezing van de twaalfde en dertiende schets, naar *Luk.* X: 38—42. herinnerden wij ons, een ons onlangs toegezonden Stukje, over dit zelfde karakter, waarin wij, offschoon wij het niet geheel plaatsen konden, evenwel met veel genoegen de fijne opmerkzaamheid erkenden en vereerden, van eene hare sekse vereerende vrouw, en wij wenschen, dat zij, dit lezende, hetzelve aanmerken zal, voor eene welgemeende hulde aan hare verdiensten. De vrij ontworpene teekeningen, welke de andere Afdeeling uitmaken, zijn ook met het beste oogmerk opgesteld, en dragen alle het kenmerk, dat de Heer EHRENBERG zoo min voor de gebreken of zwakke zijde, als voor de deugden en het voordeelige der vrouwen, uit de aanzienlijkere klasfen vooral, blind is, en gaarne veel ter verbetering bijdraagt. Men treft hier in de daad zeer veel goeds aan: vele nut-

ti-

Digitized by Google

tige wenken worden er gegeven, en de form is ook zoo ingerigt, dat de aandacht te meer geboeid wordt, en op de onderwerpen bepaald blijft. Behartigenswaardig zijn de raadgevingen, en Christelijk de wenschen. De Eerw. Schrijver wil zijne lezeressen voor de deugd, den Godsdienst en de liefde gewinnen, en heeft daartoe hier veel gezegd, dat, in eene goede aarde vallende, heilzame indrukken maken of die versterken kan. Hij toont met de wereld bekend te zijn, en opmerkzaam de handelende personen daarin gade te slaan. Doorgaans heeft hij zich ook duidelijk genoeg en altoos met waardigheid en ernst, hoewel ook somtijds overdreven en wat romanesk uitgedrukt, terwijl hij zich slechts nu en dan van zekere Fransche woorden en termen van de ton, bediend heeft, om daar tegen in te nemen, en te beter doel te treffen. De Eerw. VERWEIJ heeft ons dit boekdeel in eene goede overzetting geleverd. Wij zijn het met hem eens, dat het woord *sinn* op den titel beter door *gemoed* is overgebragt, dan door het Nederduitsche *zin*, 't welk zeker de bedoeling van den Schrijver niet dan gebrekkig zou uitdrukken; nogthans is 't zeker, dat men, eerst na de lezing van het werk zelve, den eigenlijken zin verstaan zal. Somtijds heeft de Vertaler ook gevoeld, dat het woord *sinn* kwalijk door gevoel zou zijn vertolkt, en daarom het Nederduitsche *zin* gehouden, waar het misschien met het woord *gevoel* of werking beter ware verwisseld geworden; bij voorbeeld: op bl. 124. „MARIA openbaart den *schoonen zin* van vrouwelijke vereering zuiver en rein, zoo als die haar eigen was." Men zou ook hier en daar voor de woorden *innige* en *innigheid*, wel eens hartelijke en har-

telijkheid verlangd hebben. Maar keeren wij nog eens tot het werk zelve te rug! Bij al het schoone en goede dat men hier aantreft, gevoelt men toch duidelijk onder de lezing, hoe moeijelijk het zij, zulk een boekdeel goed te schrijven. Wij hebben hiermede niet eigenlijk het oog, op sommige uitdrukkingen die gansch niet boven alle bedenking verheven zijn, als, om iets te noemen: dat het *vertrouwelijk overgeven aan de echte vereering, geheel vreemd zou zijn; — de mannen zullen zij de vreugde regt smaken, moeten in eene geestelijke roes verkeeren* en dergelijke; maar vooral het niet behoorlijk in 't oog houden van het geen zoo wel mannen als vrouwen gemeen is, en van het bijzondere bij het verschil van sekse waar te nemen. Mannen en vrouwen verschillen niet van natuur in alles, zoo min in de zedelijke als in de ligchamelijke gesteldheid; daarom geeft ook het Evangelie van het licht der wereld, dat zoo geheel berekend is naar de menschelijke gesteldheid en behoeften, aan beide sekse vele gelijke voorschriften, raad en waarschuwing en vertroostende aanmoedigingen. Maar wordt dit wel altoos genoeg voor oogen gehouden? In zeer vele opzigten hebben mannen en vrouwen, volgens de duidelijke leere van het Christendom, dezelfde regten en dezelfde pligten, zoo dat het onderscheid van sekse daarbij niet in aanmerking komt, en de man dus niet ten koste van de vrouw, noch het vrouwelijk geslacht ten koste van het mannelijke behoort verheven of vernederd te worden. Beider roeping is het, edel, braaf, goed, deugdzaam, Godsdienstig, Christelijk, voorbeeldig te zijn, en zich zoodanig te betoonen in voor- en tegenspoed, voor beide sekse is dezelfde weg gebaand, ter

ver-

Digitized by Google

verkrijging van wezenlijk geluk, beiden hebben dezelfde hooge roeping en verhevene bestemming.

't Is waar, het onderscheid van sekse, heeft eenen aanmerkelijken invloed zoo wel in het zedelijke en Godsdienstige als in het phijsieke en in het dagelijksch leven; en daarom zal een verstandig Leeraar dat ook wel degelijk, bij zijn onderwijs, in aanmerking nemen, en daarin zal hem dan ook de leer en het voorbeeld van JEZUS en van zijne Apostelen, den besten weg aanwijzen. Wil men alles bijzonderen en over den wezenlijken invloed der sekse op het schoone en goede, en dus ook op het slechte en kwade, iets wezenlijks leveren, wel oordeelen en goed schrijven, dan is dit alleen eenigzins mogelijk, misschien, voor hem die eene zeldzaam groote en fijne menschenkennis verkregen heeft, vooral door eene lange ervaring, veelvuldigen omgang en de grootste, meest ingespannene opmerkzaamheid. Als mannen over vrouwen, of vrouwen over mannen schrijven willen, welk eene taak nemen zij dan op zich! Hoe veel wordt er toe vereischt, om het kenmerkende en onderscheidende, of den invloed en de werking van 't geen wij sekse noemen, af te zonderen, van 't geen algemeen is; 't zij in eenen voordeeligen zin, 't zij in eene nadeelige beteekenis. Zulke Schrijvers moeten voorzeker jaren lang zich geoefend hebben, in het bestuderen van mannen en vrouwen beide, of zij kunnen nimmer iets wezenlijks leveren, dat den bedaarden beschouwer voldoet, en zullen slechts gerekend kunnen worden, op zijn best, eens weder geschreven te hebben, 't geen honderdmalen gedrukt is. Een beschaafd en wel geoefend man, kan wel tot eer en nut van de schoo-

Digitized by Google

ne fekfe fchrijven, en haar veel aangenaams en nuttigs zeggen. Het heeft ook veel aanprijzenswaardigs, voor jonge Dochters en Vrouwen te fchrijven, en haar opzettelijk, bij afdeelingen, liefderijk opmerkzaam te maken, hoe zij zijn, en waar voor zij zich wachten moeten, hoe en waar door zij flecht zouden kunnen worden, en op welke wijze zij gelukkig maken en ware vreugde rondsom zich verfpreiden kunnen? Maar die waarlijk voor vrouwen menschkundig en doelmatig fchrijven wil, moet, kan niet bij het algemeene blijven. Hij heeft de onderfcheidene tijdperken, ftanden en rangen zich niet alleen voor te ftellen, maar ook de verfchillende temperamenten, opvoeding, verkeer, aanleg en wat niet al? zeer naauwlettend voor oogen zich te ftellen.

Wanneer, deze vraag komt, dunkt ons, hier ook wel zeer in aanmerking, zal een man over *vrouwelijken zin* of *gemoed* en *vrouwelijk leven*, juist 't beste bekwaam zijn, te fchrijven? Zou men niet in den nog jeugdigen mannelijken leeftijd ligt te gunftig, en in den ouderen te ongunftig over de andere fekfe fchijnen te oordeelen? Hoe ligt verleidt ons ook niet onze eigene, of gelukkige of min aangename bevinding, om van onzen kleinen kring en weinige waarnemingen uit te gaan, en aldus zeer verkeerd te oordeelen? Hoe ligt vervalt men ook niet, de ervaring verlatende, in eene denkbeeldige wereld, tot zoogenaamde wijsgeerige, kunstmatige, overdrevene theorie en befpiegelingen, waar in eigenlijk alleen het konftige kan geprezen, en het vernuft bewonderd worden!

Dit een en andere, mag althans bij ons wel de reden zijn, waarom het ons zoo weinig gelukt is, om dergelijke werken met veel genoegen te lezen.

Ten

Ten einde de denkwijze van den Eerw. EHRENBERG, die in 't verleden jaar in rouw gedompeld werd, door den dood van zijne *onuitsprekelijk Geliefde, slechts 23 jarige Echtgenoote, wier wezen onschuld, ootmoed en zelfverloochening was, door welke hij zich zoo gelukkig gevoelde, als zelden een mensch gelukkig is*, eenigzins te doen kennen, omtrent eene voorbeeldige huisselijke vrouw, en onze schoonen bij vergelijking te laten oordeelen, willen wij wel het volgende overschrijven:

„In deze edele huisselijkheid is MEVROUW A. de voortreffelijke vrouw, welke men vereeren en beminnen moet; zij gevoelt zich te gelukkig in hare huisselijke betrekking, aan de zijde van haren man, onder hare kinderen, en bij hare bezigheden, dan dat zij één oogenblik buiten haar huis begeert te zijn, of dat een verlangen naar iets, hetwelk in de drukke kringen der wereld te vinden is, haar kwellen zou. De huisselijke stilte heeft niets benaauwends voor haar, wanneer zij zich alleen bevindt. Als de gewone bezigheden afgedaan zijn, als zij hare kinderen niet bij zich heeft, houdt zij zich onledig met een handwerk, waardoor anderen eenig genoegen bezorgd wordt, of met een plan om hare huisgenooten te verrassen, of met eenig kunsttalent, of met de verdere vorming van haren geest. — Zij begraaft zich niet in haar huis, men treft haar somtijds in gezelschappen aan, en wel in de meestluisterrijke; maar niet omdat zij daarin smaak vindt, of daar vervrolijkt zoekt te worden; maar omdat zulks mede tot het leven behoort, omdat men zich daarin ook, gelijk in alle andere omstandigheden, moet weten te schikken. En daar zij hier niet begeert te gelden, daar zij zich geeft, zoo als zij is, zoo betoo-

 vert

vert zij alles door haar vriendelijk voorkomen, door haar zedig, natuurlijk gedrag, door hare eenvoudige bevalligheid, door hare ongemaakte geestigheid en hare vrolijke luimen. Dit alles openbaart zich nog veel schooner in haar huis; want dáár alleen bezit zij de volkomene en heldere bewustheid van zich zelve."

„De meeste huisselijke werkzaamheden, welke met haren *stand* en met hare *opvoeding* overeenkomen, verrigt zij zelve, — niet als pligten, maar als iets, dat tot eene aangename leefwijze behoort; — niet met het drukkende gevoel van zorgen, maar met een gemoed vol liefde. De gemeene belangstelling der bekrompene huisselijkheid is haar onbekend. Welvaart geldt bij haar slechts in zoo verre, als dezelve tot *instandhouding* en verbetering van haren huisselijken kring noodig is; hierom komen de hartstogten en kwade driften van het karig eigenbelang niet in haar op; hierom ziet men haar nooit somber; hierom hoort men haar nooit klagen noch schelden. Zij bemint de spaarzaamheid, maar in dezelve is niets bekrompens, niets wat anderen benaauwt; zij doet dezelve in een bevallig licht voorkomen, en maakt haar daardoor bekoorlijker, dan de rijkste overvloed ooit wezen kan."

„Zindelijk zijnde en alles in orde hebbende, lacht ons alles aan, wat haar omringt; de *zindelijkheid* is het afschijnsel van haar gemoed; men ziet in de *orde*, die zij houdt, haar teeder gevoel en haren beschaafden geest. Zelfs in het geringste wat zij doet, kan men haar hoogst veredelde binnenste niet voorbijzien; in alles deelt haar hart, in alles is de schoonste gulheid; alles verraadt den goeden smaak, het gezonde verstand, den vromen zin; alles is bezield door den geest

der

Digitized by Google

der liefde. Zoo er ooit een kwade luim opkomt, wordt die terstond door het denkbeeld: „ gij „ doet het voor uwen man en voor uwe kinderen," verbannen. Overal, waar zij handelt toont zij hare schoone ziel; zij weet uit de meest gewone dingen zeer vernuftig iets nieuws te scheppen. Ieder, die haar ontmoet, gevoelt zich opgebeurd versterkt, ingenomen met het leven, tevreden."

„ Wilt gij haar echter in al den glans van hare vrouwelijke voortreffelijkheid beschouwen, ziet haar dan *onder hare kinderen*, hoe zij met hen geheel kind is; hoe zij zich naar dezelve plooit, met hen speelt, schertst en juicht, en hen tegelijk onderwijst en opvoedt; met hoe veel goedheid zij in hunne kleine aangelegenheden deelt; hoe lieftalig zij tegen den zuigeling aan hare borst lacht en knikt; met welke eene innige teederheid zij het lieve schepseltje aan haar hart drukt; met welk eene aandoening zij de kinderlijke onschuld en toenemende ontwikkeling gadeslaat, hoe teeder zij voor hare kinderen bezorgd is, hoe zij voor hen werkt, waakt en hen opkweekt, welk eenen rijkdom van gevoelens zij in den kring harer kinderen opdoet."

„ Tot het hart van ZULK EENE VROUW kan het *verderf* niet naderen; nooit zal de *vrede* van haar aanzijn wijken; zij zal in de hoogste mate *gelukkig* zijn en gelukkig *maken!* Zij is waardig naar het beeld van eene MARIA geteekend te worden, en, even als deze, eene *vriendin* van den HEILIGEN, van JEZUS te zijn."

An-

Digitized by Google

Antarae poëma Arabicum Moallakah, cum integris Zeuzenii Scholiis. E Codice manuscripto edidit, in Latinum sermonem transtulit, et lectionis varietatem addidit VINCENTIUS ELIAS MENIL. *Observationes ad totum poëma subjunxit* JOANNES WILMET. *Lugduni Batavorum apud* S. *et* J. Luchtmans, *Academiae typographos*, CIↃIↃCCCXVI. *pag.* 244. *Form. Maj. in 4to.*

Met deze uitgave heeft de Eerw. jonge Geleerde zijne belofte vervuld, en tevens een den beminnaren van de Oostersche Letterkunde, zeer aangenaam bewijs gegeven, van zijne gemaakte vorderingen, en van de bijzondere vriendschap en gunst, welke hij, van wegen zijne uitnemende naarstigheid en het voortreffelijk gebruik maken van de lessen zijnes waardigen Onderwijzers, van onzen beroemden WILMET, de eer heeft en verdient te genieten. Niemand zal het wraken, dat men geoordeeld heeft, de *Prolegomena*, waar van wij de eerste uitgave als eene inleiding of voorlooper met genoegen aankondigden, (Zie dit Tijdschrift voor Sept. 1815. bl. 270.) ook hier te plaatsen, om dus alles bij een te hebben; te weten het Voorwerk, het Arabisch Dichtstuk zelve, met eene onder het oog des meesters wel bearbeide vertaling van hetzelve, en eene oordeelkundige beschouwing van eenige verschillende lezingen daar achter, — de Arabische duidelijk gedrukte korte aanmerkingen van ZOUZEN, en de belangrijke aanmerkingen, van den in dit vak reeds lang, ook buiten ons Vaderland, in de geleerde wereld, met zoo veel roem bekenden Hoogleeraar, waar van de jeugdige MENIL, zich een zeer waardig Leerling hier betoont, op het Gedicht *Moallakah*

van

van den Arabier ANTARA, of den zwarten ANTARATO.

Het Dichtstuk zelve, is wel niet groot, daar het bestaat uit 75 versen, van twee leden. (*Hemistichia*) Ook kan men niet zeggen, dat de inhoud zeer gewigtig is, maar dien het een heldenliefdedicht kan genoemd worden; maar het prijst zich echter, uit den gouden tijd voor MAHOMED, dien Aardsbedrieger, zoo zeer aan, van wegen kunst, schoonheid, bevalligheid, en levendige schilderijen, dat het ons geenszins moet verwonderen, dat ook onze Amsterdamsche Hoogleeraar het waardig keurde, zijne naauwkeurige, oordeelkundige, ophelderende en uitbreidende aanmerkingen daarop te maken, en algemeen verkrijgbaar te stellen; vooral niet, wanneer men in aanmerking neemt, hoe veel men er uit leeren kan, ter vermeerdering van zijne kennis aan de beschaafde Arabische taal, en de zeden der stammen van dat volk in dien tijd. Men kan onder de bedaarde lezing niet nalaten, des Dichters levendig vernuft te bewonderen, 't zij men lette op de wijze waarop hij klaagt, van wegen de verwijdering van zijne Geliefde, 't zij men acht geve, op de beschrijving van zijn hem dierbaar lastdier, 't zij ook op de begeerlijke schilderij van zijne lieve ABLA, of op de schrandere schets door hem van zich zelven, van zijnen moed, vermogen, dapperheid, zeden en geaardheid gegeven, alleen met het doel, naar het schijnt, om zich aan zijn meisje zoo veel te aangenamer voor te stellen. Het is, voorzeker, een der bevalligste Arabische Dichtstukken, welke wij uit den ouden tijd bezitten, maar niet gemakkelijk, of niet wel mogelijk liever, in al deszelfs schoonheid in eene Westersche taal uit te drukken; want ook door breedvoerige omschrijvingen, moet het altoos veel verliezen.

Dat

Digitized by Google

Dat de aanmerkingen van den Hoogleeraar WILMET, den naam van geleerde zeer verdienen, en met groote kennis van zaken opgesteld zijn, zullen wij, voor hen die 's mans verdiensten kennen, niet behoeven op te merken. Oud en nieuw is hier vergeleken, en altoos oordeelkundig voorgedragen, ook 't geen als gissing niet verder dan tot eenigen trap van waarschijnlijkheid gebragt kon worden. Eene enkele reis, bij voorbeeld, in de verklaring van het tweede *Hemistichium* van vs. 53, zouden wij dat *ontblooten van de tanden*, niet zoo verklaren als hier geschied is, van de vrees, of angst, maar liever van kwaadheid, om vrees aan te jagen. Wij bedanken den Hoogleeraar wel zeer, voor dit aangenaam lettergeschenk, wekken zijnen Eerw. Kweekeling op, om op het begonnen spoor voort te treden, daar toch de letterkundige verdiensten niet altoos onbeloond blijven, en wenschen, dat ook dit werk mede zal mogen dienen, om den lust voor de Oostersche letterkunde, waar uit, ter verklaring ook van het beste boek, zoo veel nuttigs is voortgesproten, meer en meer op te wekken.

THEORIE der GEESTENKUNDE, in eene op de Natuur, de Rede en den Bijbel gegronde, beantwoording van de vraag: Wat men van Voorgevoel, Gezigten en Geestverschijningen gelooven en niet gelooven moet. *Door Dr.* J. H. JUNG *genaamd* STILLING, *Geheime Hofraad bij den Groothertog van* Baden. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer. 366 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 3 : 5 : —

De onlangs in hoogen ouderdom overledene Dr.

Dr. JUNG, genaamd STILLING, was ongetwijfeld een der merkwaardigste, en (men mag het nu zeggen, zonder gevaar van uitgelachen te worden,) een der grootste mannen van zijnen tijd. Hij, benevens weinige anderen, onder wien wij vooral den zoo zeer miskenden, en zoo zeldzaam begrepen LAVATER tellen, scheen bestemd, om den hand over hand inbrekenden stroom van ongeloof, *in de Protestantsche Kerk*, waartoe zij beiden met hun hart behoorden, met kracht tegen te houden. — Zij bevonden zich in eene volstrekte en doorgaande oppositie, ja in een openlijken strijd met hunne Eeuw, en hier uit alleen, laat zich hunne geheele denkwijze niet alleen verklaren, maar ook verdedigen. Veel wat in hen op zich zelve eene zwakheid of onvolmaaktheid schijnen kan, of ook in der daad zijn moge, wordt juist daardoor eene deugd. Wij moeten nimmer den mensch van zijnen tijd, waar in hij gevormd werd en waar op hij werken moet, willen afzonderen, en in de zedelijke wereld, kan even als in de natuurlijke het evenwigt zich alleen door eene geëvenredigde tegenwerking herstellen. Ware LUTHER niet juist *die* LUTHER geweest, hij had onmogelijk de Hervorming der Kerk tot stand gebragt. Wat anders, of bij anderen, een gebrek zou zijn geweest, was toen noodzakelijk en nuttig; JUNG en LAVATER, hadden het niet met de Roomsche maar met de Protestantsche Kerk te doen. Aan het algemeen toenemend *ongeloof* in dezelve, moest eene *overmaat van geloof* in enkelen worden overgesteld; geen wonder, dat dit van velen *bijgeloof* en *dweeperij* genoemd wierd; hoewel beide deze mannen, ieder op zijne wijze, tot de Wijsgeerigste koppen en helderste denkers behooren, en wij reeds nu kunnen overtuigd worden, zoo wij

wil-

Digitized by Google

willen, en het nog meer zullen worden, dat dat gene, wat men algemeen voor een *achterblijven* hield, in de daad een *voor uit loopen* van hunnen tijd was, indien dit mogelijk is.

De schriften van deze mannen kunnen eigenlijk niet verstaan worden, zonder hun leven: zij maken met het zelve een geheel uit, en kunnen even weinig als die van elk waarachtig denker, van elkander afgezonderd worden. Waarheid te zoeken, en anderen te helpen vinden, dit was beider eerste en laatste behoefte, hun gansch leven en werken was daar aan gewijd, en alle hunne schriften zijn niets anders, dan bijdragen hier toe. Het is één beginsel, dat hen beiden bezielde, dat zij zich zelven gedurig klaarder poogde te ontwikkelen, en op alles toe te passen, en hun geheele leven, (waar bij hunne schriften noodzakelijk behooren,) was niet anders, dan eene voortgaande nadering, tot dit verheven doel.

Dit beginsel zelf was geen ander dan het echt *Protestantsche*, of zoo men liever wil, echt *Christelijke*, namelijk dit: dat voor ons de heilige Schrift de eenige zekere en algemeene *bron* is van waarheid.

De rede, die meer en meer in de plaats der Openbaring gesteld en als de bron der waarheid begon te worden aangezien, was hun, niet meer of minder, dan wat zij in de daad is, het werktuig of middel, waar door wij de gegevene waarheid, voor zoo ver zij een voorwerp van kennis is, ontvangen en gebruiken. Beiden echter zochten onophoudelijk eenheid en overeenstemming, in hunne geheele denkwijze te brengen, vastelijk overtuigd, dat de waarheid niet met zich zelve kan strijden.

Hun God was noch een bloot afgetrokken denkbeeld, noch eene werktuiglijk en volgens bloo-

Digitized by Google

bloote natuur-wetten werkende kracht, maar een levende en vrijhandelende *geest*, met wien wij, als geestelijke wezens, naar zijn beeld en gelijkenis, ieder oogenblik in eene dadelijke levendige gemeenschap staan kunnen, en als Christenen staan moeten. Dit was bij hen eene waarheid, die zij niet van anderen, maar uit den Bijbel en eigen ondervinding geleerd hadden. Eene gelukkige, dat is eene Godsdienstige Christelijke opvoeding, had die teedere behoefte naar eenen gedurigen omgang met den Onzigtbaren, vroeg in hen opgewekt; zij hadden die met de grootste naauwgezetheid aangekweekt, en hun gansche leven was daar van een zigtbaar bewijs en een levendige spiegel.

Wat was natuurlijker, dan dat zij een Christendom, dat hier van niets wist en eene wijsgeerte, die dit belachelijk vond, onmogelijk voor de ware erkennen konden, maar met alle kracht, tegenwerken *moesten*? Hun eigen leven was daar van eene gedurige wederlegging, en STILLING schreef dus het *zijne*, met eene Naïviteit en Openhartigheid, die hem eigen en natuurlijk was, maar van velen, die zich in zulk eene gemoedsgesteldheid niet verplaatsen konden, voor aanmatiging en affectatie werd gehouden. Men behoeft intusschen slechts het onlangs uitgekomen, ook reeds vertaalde einde van dezelve, zijn *ouderdom* en *dood*, en daar bij het oordeel van zijnen voortreffelijken, waarlijk niets minder dan dweepachtigen of mijstieken schoonzoon, SCHWARZ van *Heidelberg*, over hem te lezen, om van het tegendeel overtuigd te zijn, en den man, zoo men het tot nog toe niet gedaan heeft, uit het regte oogpunt te leeren beschouwen.

Uit dit oogpunt en in verband met den geheelen man en zijne geschiedenis, moet men dan ook het tegenwoordige werk lezen en beoor-

deelen, en daar toe zouden wij de zulken onzer lezers, welken het om waarheid te doen is, moeten uitnoodigen, wanneer zij het geheel willen verstaan.

Wij kunnen hier niet meer doen, dan den indruk opgeven, welken hetzelve op ons heeft gemaakt.

Het hoofddoel van den edelen Schrijver is, om aan de gewone, bloote empijrische en oppervlakkig wijsgeerige, in den grond *materialistische* psijchologie, eene hoogere en met het Christendom overeenstemmende *ziel-* of liever *geestkunde* over te stellen, ten einde, getrouw aan zijne overtuiging en bestemming, voor beide uitersten zoo wel voor die van het bijgeloof als van het ongeloof te bewaren, en aan den eenen kant het dadelijk bestaan van *geesten*, en dus van eene *geestelijke wereld*, te bewijzen, maar van de andere zijde met kracht te waarschuwen, om den toegang tot dezelve op geene verkeerde, voor ziel en ligchaam even gevaarlijke wijze te zoeken, om de deur tot deze verborgenheden, met geene roekelooze hand open te breken.

Zijn boek splitst zich dus in een *theoretisch* gedeelte, waar in hij de gronden, en een *toegepast* gedeelte, waar in hij de daadzaken, of den weg waar op hij er gekomen is, en de bewijzen voor het zelve, uit de ervaring ontwikkelt.

Natuurlijk moest hij beginnen, met eene wederlegging van het, aan het zijne tegenovergestelde; *werktuiglijk wijsgeerige stelsel*, gelijk hij het noemt, waarvan hij dan ook zoo wel het grondelooze, als de verschrikkelijke gevolgen voldingend aantoont: namelijk volkomen materialisme en fatalisme, vernietiging van alle denkbeeld van *geest*, van alle *vrijheid*, en dus ook van allen *Godsdienst*. Hier tegen stelt hij nu zijn eigen *theocratisch vrijheids stelsel* over, dat is: het denk-

denkbeeld van eenen, op de geestelijke en stoffelijke wereld, vrij werkenden en alles naar de wet der liefde besturenden volmaakten geest, gelijk het in het reeds boven opgegeven beginsel ligt opgesloten; in het V of laatste hoofdstuk, eindelijk, geeft hij een kort overzigt, of eene recapitulatio van zijne geheele theorie, met hare gevolgen.

§. 21.

„ Het is eene vaste onherroepelijke goddelijke wet, dat wij menschen in dit aardsche leven, *ten opzigt van de zinnelijke aardsche dingen*, door juiste sluitredenen, door het gezond menschen verstand: maar ten opzigt *van het bovenzinnelijke*, door de Heilige Schrift; en met betrekking tot beiden te gelijk, door de *Goddelijke Voorzienigheid* geleid zullen worden."

De mensch behoort, volgens STILLING tot de geestelijke en de ligchamelijke wereld, en beide deze uitersten of ongelijksoortige beginsels zijn in hem, in zijnen tegenwoordigen toestand vereenigd. De band of het middel dier vereeniging, is de *ziel*. Deze is dus stoffelijk en geestelijk tevens en staat, op eene voor ons onbegrijpelijke wijze, in verband met het ligchaam en door het zelve met de ligchamelijke wereld, waarvan zij ook hare *denkbeelden*, of vormen en wijzen van voorstelling moet ontleenen; maar tevens met den geest, het Goddelijke in ons, waar door zij voor ideën en zedelijke daden, vrijheid, deugd, eeuwigheid, liefde, zaligheid vatbaar is, en waarin ons eigenlijk leven ligt.

Ten einde de meening van den Schrijver juister uit te drukken, willen wij hem zelven laten spreken:

§. 79.

„ Alle artsen en natuurkundigen stemmen daarin overeen, *dat er in de hersens en zenuwen van den mensch een fijn wezen of eene kracht gevonden wordt, waaruit alle bewegingen, het leven en de genaarwording, bijgevolg ook de werkingen van alle de vijf zintuigen ontstaan*, en dit denkbeeld is ook zeer juist, geen der zaakkundig ontkent dit; doch de een noemt dit wezen *kracht*, een ander *zenuwvocht*, een derde *levensgeest*. De ouden noemden het *archaeus*, en kenden aan elk werktuig (*orgaan*) des ligchaams zijnen eigenen *archaeus* toe. *Dat deze oorspronkelijke kracht in de hersens en zenuwen niets anders, dan de aether, het lichtwezen, die tusschenschakel tusschen de zinnelijke en geestenwereld is, dit stellen alle de verschijnselen van het dierlijke magnetismus buiten twijfel*, gelijk uit het vervolg zal blijken."

§. 80.

„ De hersens en zenuwen van den mensch zijn, van de ontvangst af, met dit *lichtwezen* vervuld; zij trekken het aan *van deszelfs stoffelijke zijde*, en maken het zich eigen, zoo dat het naar hare vorming en inrigting *gewijzigd* (*spezifizirt*) wordt; *tot hier toe heeft de mensch boven het dier niets vooruit*. Maar nu komt er bij den mensch uit de *geestenwereld* nog iets bij: *het redelijk denkende wezen, die goddelijke vonk, vereenigt zich nu vast en onafscheidbaar met het lichtwezen, aan deszelfs geestelijke zijde, en zoo wordt het denkbaar, hoe 's menschen geest op zijn ligchaam kan werken*; ik zeg *denkbaar*, maar niet *begrijpelijk*, dewijl de wezens uit de geestenwereld, waartoe ook onze geest behoort, niet onder de zinnen vallen."

§. 81.

§. 81.

„ Indien wij naauwkeurig willen fpreken, dan moeten wij den mensch in drie verfchillende, maar met elkander verbondene deelen onderfcheiden: 1) in *het uitwendige werktuigelijk georganifeerde ligchaam*, hetwelk geen *wezenlijk* voorregt boven de dieren heeft, ten minsten niet wezenlijk van dezelve verfchilt; door dit ligchaam ftaat de mensch in verband met de zinnelijke wereld, zoo lang hij leeft. 2) In *het aetherifche lichtwezen*, hetwelk *het eigenlijke ligchamelijke levens beginfel* is, dat de mensch met de dieren gemeen heeft, en op zich zelve reeds *ziel* (*anima animans*) genoemd kan worden. 3) En in *den eeuwigen geest des menfchen*, die inzonderheid naar Gods beeld is gefchapen, en juist daarom in dit zonderling verband met de ligchamelijke wereld ftaat, om langs den weg van ftrijd zijne verlorene oorfpronkelijke waarde weder te bekomen."

„ *Het aetherifche lichtwezen* en den *geest* te zamen, *die in de eeuwigheid een onaffcheidelijk geheel uitmaken*, zal ik voortaan de *menfchenziel* noemen, in onderfcheiding van de *dierlijke ziel*. In het vervolg zal dit alles duidelijker worden en tot geruststellende zekerheid worden gebragt."

§. 82.

„ De *menfchenziel* is in haar ligchaam overal tegenwoordig, overal wordt zij met *zelfbewustzijn* gewaar, zoo als de werktuigen des ligchaams het medebrengen: met de oogen ziet zij, met de ooren hoort zij, met den neus ruikt zij, met de tong en het gehemelte fmaakt zij, en met de gansche huid, met de geheele oppervlakte des ligchaams, gevoelt zij. Dit alles heeft zij nog met de *dierlijke ziel* gemeen,

Digitized by Google

maar nu komt er nog iets bij, hetwelk haar eenen, van de dieren zeer verschillenden en boven hen verhevenen, rang geeft: *zij overlegt, en kiest dan het beste, naar haar inzien, met vrijheid van wil: zij is een redelijk wezen, hetwelk God kennen, beminnen, tot eenen Engel rijpen, maar ook een duivel worden kan; zij is, van dezen kant beschouwd, een burger van het geestenrijk, en kan ook met hetzelve in verband gebragt worden.*"

Dit alles gaat zeer goed: wij houden met STILLING, het denkbeeld van den mensch, als in zijnen tegenwoordigen toestand, uit *drie deelen*, uit *geest*, *ziel* en *ligchaam* bestaande, vóór even Bijbelsch gegrond, als wijsgeerig juist, en gelooven, dat op deze wonderbare, maar voor ons onbegrijpelijke vereeniging, onze tegenwoordige toestand berust, — en dat alleen daar door die kennis van- en gemeenschap met de zinnelijke en bovenzinnelijke wereld, *die wij noodig hebben*, mogelijk is; maar, wanneer hij nu verder gaat en beweert, — dat onze ziel niet alleen in eene andere wereld of een' anderen toestand, afgescheiden van het ligchaam (haar stoffelijk en aardsch bekleedsel) leven en werken kan, 't welk wij volkomen toestemmen, — dat zij reeds in een verhoogden toestand, bij voorbeeld, door het Magnetismus, zonder dat ligchaam, en de vijf zintuigen gewaarwordingen ontvangen, en aan anderen, hoe dan ook, mededeelen kan, 't geen wij even min kunnen ontkennen, zonder alle ondervinding regtstreeks tegen te spreken, — maar dat zij hetzelve ook, reeds in dit leven *verlaten*, aan anderen *verschijnen* en tot hetzelve terugkeeren kan; — dan willen wij wel bekennen, dat hij ons te ver, en verder dan tot zijn oogmerk noodig is, schijnt te gaan. Wij althans willen liever, en wij vertrou-

trouwen de meesten onzer lezers met ons, hier ſtaan blijven en de nadere opheldering van deze duistere dingen aan den tijd, en de Goddelijke Voorzienigheid of aan de toekomst overlaten, zonder echter den gemoedelijken en waarheidlievenden STILLING van bijgeloof en dweeperij, of van onopregtheid te durven beſchuldigen, maar dit zijn geloof voor eene bijzondere, in de geſchiedenis van zijn leven en zijne perſoneele ondervinding gegronde overtuiging houden en als zoodanig achten.

Ook kunnen wij niet zeggen, dat de menigvuldige voorbeelden van zulke verſchijningen, en geestelijke werkingen, ons genoegzaam overtuigd hebben. — Het komt ons voor, dat zij of niet altoos genoegzaam historisch bevestigd zijn, ('t geen bij het onbepaalde vertrouwen, dat de opregte en waarheidlievende man in anderen ſtelde, in zijnen vurigen ijver, voor 't geen hij als waarheid beſchouwde, zeer ligt te verklaren is) of menigmaal wel anders te verklaren zijn; — hoe zeer wij er verre van af zijn, om ze voor onmogelijk te houden, en zijne geheele theorie te verwerpen. Laat ons liever nog een weinig geduld hebben, de tijd maakt buiten dien ontzettende ſtappen; welligt zullen wij niet zoo lang behoeven te wachten, als wij misſchien vreezen, of ook dit zal ons geopenbaard worden, en ons door den vromen ſchrijver, dien het alleen om waarheid te doen was, laten waarſchuwen, wanneer hij zegt:

§. 17.

„ Deze werkingen van levende menſchen op elkanderen, zouden, indien de deuren van deze geheimen gemakkelijk te openen waren, in den tegenwoordigen tijdkring des menſchelijke levens eene verſchrikkelijke verwarring veroorza-

Digitized by Google

ken. Maar de groote Ontfermer heeft zorg gedragen, dat dit niet zoo ligt mogelijk is. *Bij de steeds toenemende verlichting in alle vakken, en bij den steeds wassenden afval van Christus en zijnen allerheiligsten Godsdienst, zal het nog zoo ver komen; dat men ook deze deuren openbreekt, en het allerheiligste plondert: maar dan is ook de maat vol.* VLOEK ZIJ OVER HEM, DIE ZULKE HEILIGDOMMEN OPENLIJK BEKEND MAAKT!"

§. 23.

„Indien het dus eene goddelijke wet is, dat wij menschen in dit leven, in het aardsche door de rede, in het geestelijke en hemelsche door de Heilige Schrift, en in beiden door de Voorzienigheid geleid worden, *van de toekomst echter niets verder weten mogen noch moeten, dan het geen God ons uit vrije genade, zonder ons toedoen, openbaart*; DAN IS HET ONTEGENZEGGELIJK EENE ZWARE ZONDE, WANNEER EEN MENSCH HET VOORGEVOEL-VERMOGEN ZOEKT TE ONTWIKKELEN, OM TOEKOMENDE OF VERWIJDERDE DINGEN GEWAAR TE WORDEN, OF OM GEHEIME WETENSCHAPPEN, DOOR VERBINDING MET HET GEESTENRIJK TE LEEREN."

Men onderzoeke, toetse en behoude het goede!

ROZEN of Verhalen van A. LAFONTAINE. *Te* Dordrecht, *bij* A Blussé *en* Zoon, 1815. 220 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* 2 : 4 : —

Dit boekje behelst drie kleine romannetjes of novellen, het eerst genaamd NANTHILD, in eenen dichterlijk sentimentelen, het tweede: mijnheer ADAM SLIM, of de proef, in eenen naiven en gevoeligen: en Huwelijksavonturen van den Graaf VAN AICH, in eenen meer geestigen en prikkelenden toon.

Voor

Voor de leeshongerige modewereld, is het dus wellekome en lekkere kost en hoe wel eene ernstige en grondige kritiek er nog al vrij wat aanmerkingen op zou hebben, zoo wel wat den inhoud als den vorm betreft, zijn wij echter overtuigd, dat dezelve weinig ingang vinden, en daar waar zij dien vonden, overtollig wezen zoude.

Lafontaine en Kotzebue, hebben zich eenmaal van de lezende wereld meester gemaakt, onze Vertalers en Boekverkoopers, vinden er hunne rekening bij, en men kan het dus den eenen noch den anderen niet kwalijk nemen.

De eersten moeten lezen, en de anderen moeten drukken, om te leven.

Beide deze Schrijvers en vooral LAFONTAINE, hebben zoo veel goeds, waars en schoons onder het valsche en gevaarlijke, dat het moeijelijk zoo niet onmogelijk is, het een van het ander te scheiden, zij zijn schrijvers van den tijd en voor den tijd.

Wie zou b. v. eene beschrijving als de volgende weerstand kunnen bieden: TALBO, (reeds de naam is wegsleepend) was een edel jongeling, opgegroeid in eenzame dalen, op de vrije ALPEN, onder het oog zijner leens lieden, en het voorbeeld der edelen, die in de natuurschap woonden, waagde hij alles. Hij dreef zijn paard door de schuimende golven van den *Rhijn*, wanneer hij het wild vervolgde; hij doorkruiste de hooge Alpen, op de jagt der wilde geiten; sterker, moediger, edeler en goedaardiger dan zijne manschappen; die den schoonen Jongeling, welke hun heer was, aanbaden. —

„ Men moest hem zien, wanneer hij, in de blinkende rusting, aan het hoofd zijner manschappen in eenen regtvaardigen strijd uittrok; of wanneer hij, met den vorstelijken mantel getooid,

 in

in de hooggewelfde zaal zat, om van den troon de leenen onder zijne edelen te verdeelen; of wanneer hij in den stillen nacht op het hooge balkon zat, en de ziel nog verheven voelde door het lied des zangers. Als dan eene duistere, reikhalzende gedachte, — als de fonkelende, verlangende blik, met het voorgevoel en den wensch van eene betere wereld en een hooger leven, schier door de sterren drong, in de diepten van het oneindige; als het purper van een onbevredigd verlangen en eene prangende onrust zijne wangen verwde, en het donkerblaauwe oog, door vurige wenschen als bezield, fonkelde — o dan drong er een teederder vuur door de reikhalzende ziel; dan nam hij de luit, en zuchten der liefde welden uit den boezem des jongelings en klonken uit de snaren."

„ Hij vond haar, vond de vlam der liefde midden in den schoot der woeste, eenzame *Alpen*; in het rijk der grijze ijsbergen greep de vlam hem aan, die eeuwig in zijn hart zou branden. Hij doorkruiste op eene eenzame geitenjagt, met pijl en boog gewapend, het gebergte. Eene vlugge geit lokte hem langs rotsen en klippen in het dal van den heiligen PETER, waar de *Glenner*, van den kant des hoogen Rijnwoods, zijne wilden golven naar den *Rijn* stuwt. De geit verdween tusschen ongenaakbare klippen, en de jongeling, om zich henen ziende, vond zich omringd door eene wilde, onbekende streek. Hij luisterde naar de klokjes der kudden, naar den horen der verwijderde herders, naar het geroep van den jager. Vergeefs! De gansche omtrek rustte in eene doodelijke stilte. Hij wierp zich, om te rusten, neder aan de beek, die door eene vette weide stroomde; hierdoor verkwikt, rigtte hij zijnen weg naar de zon en den loop der beek, die hem van hoogte tot

hoog-

Digitized by Google

hoogte, van dal tot dal voerde, maar altijd door een onbetreden woud."

Gaarne zouden wij, indien tijd en plaats het vergunden, uit de beide anderen een dito staaltje bijbrengen; dan wij vertrouwen, dat onze lezers, of ons op het woord gelooven, of nieuwsgierigheid genoeg zullen hebben, om het boek zelf te lezen.

Eerste Gronden der ZANGKUNST, *door* F. VAN BREE, *Muzijkmeester te* Leeuwarden. *Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1817. 45 *Bladz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 14 —.

In vele onzer lagere Scholen, was, door eene verkeerde navolgingszucht, de kwade gewoonte ingesloopen, dat men geheel overspringende het aanleeren der noodzakelijke gronden, gelijk ons Nederlandsch loffelijk gebruik mede bragt, zich alleen bezig hield, om de Scholiéren eenige kinderliedjes en kinderversjes wel te leeren zingen. Eerst heette men dit, tot schande van den grooten man, die in de Zangkunst zeer ervaren was, en altijd grondig dacht en onderwees, de Methode van NIEUWOLD, en thans draagt het dikwijls eenen buitenlandschen naam, dien van PESTALOZZI namelijk. Nu het is ook in waarheid een groot gebrek in het elementair onderwijs der Hoogduitschers, 't geen de waardigste mannen onder hen gaarne wenschen, dat toch weggenomen mag worden; men leze de bittere klagten dienaangaande van EICKHOFF, in de Theol. miscellen van RUPERTI I, s. 211. Hij die de Kerken van *Duitschland* bezocht heeft, weet, hoe verbazend veel ons volk, wat deze natie ook pogche, in het geregeld Choraal Gezang, boven hen vooruit

uit heeft, gelijk ook nog onlangs tot zijn leedwezen, iemand hunner in het Ostfriesch Maandschrift, heeft moeten bekennen.

Dit ingeslopen misbruik tracht de Commissie van Onderwijs, voor de Provincie *Friesland*, met tak en wortel uit te delgen, gelijk wij uit de voorrede zien. Als het zoo door gezet wordt, gelijk het begonnen is, 't geen men van het vaste Friesche karakter verwachten kan, dan zal binnen weinige jaren aldaar de zangkunst ongemeen veel gewonnen hebben, en in achting gerezen zijn, dat één onzer vurigste wenschen is, voor het heil van ons achtbaar volk.

Wij danken derhalve ook den Heer VAN BREE, voor dit zijn zeer geschikt onderwijsboekje, 't welk klaar, duidelijk, en onderhoudend geschreven is. Hier en daar is hij een weinig breedvoeriger, dan NIEUWENHUIZEN, wiens uitmuntend werkje, wij evenwel niet minder achten. De Schrijver had beter gedaan, van in het opstellen zijnes eigenen geest te volgen; dan was het stukje wat beknopter geworden. Leed heeft het ons gedaan, dat wij de nog op verre na niet genoeg bekende onderrigtingen van den Heer NIEUWENHUIZEN, in zijn 23 en 24sten paragraphen vervat, hier niet hebben aangetroffen. Zelfs is het noodzakelijk, dat de wijze waarop eerstbeginnenden in de Scholen in het zingen trapswijze onderwezen dienen te worden, naauwkeurig worde opgegeven, want vele Onderwijzers, zondigen hier in grootelijks. Gelukkig is het, dat de schrijver geen ophef gemaakt heeft, van eene nieuwe gewoonte, waar over NATORP, en anderen iets geschreven hebben, om namelijk de noten met getalmerken uit te drukken; want daar door zouden de hoofden onzer volgzieke Broddelaars weer geheel aan 't hollen geraken, die zich zeker niet begrijpen kun-

kunnen, dat men in het Vaderland der edele zangkunst, *Italie*, nog zingt met *ut*, *re*, *mi*.

Het schijnt, dat wij nog meer over de zangkunst te wachten hebben. Dat het doch eigen werk zij! Wij zijn immers in ons eigen land wel in staat, om eene aanleiding voor eerstbeginnenden te schrijven?

Indien men iets ontleenen wil, dat men dan uit de Zangschool van het Conservatorium der Muzijk te *Parijs* overneme, de oefeningen in het schala- of tafel-zingen, die voor het *portamento di voce*, en voor het treffen der *intervallen*. Insgelijks verzoeken wij, dat een volgend bekwaam zangkundig Schrijver, ons de kleine en grootere, bruikbare en belangrijke vaderlandsche werken doe kennen, welke men ter verdere oefening kan gebruiken, gelijk mede het beste muzijk voor Scholieren.

Daar ook de openbare eerdienst zoo veel belang heeft, bij eene kunst, van ouds beroemd en ook onder ons bij alle weldenkenden op hoogen prijs geacht, wegens derzelver verbazenden en onbeschrijvelijken invloed, op het menschelijke gemoed, in alle omstandigheden des menschelijken levens, wenschen wij, dat dit werkje veel aftrek vinde.

Leerzame Voorstellen in Proza en Poëzij. Naar al de letters der Nederduitsche Taal. Door J. HAZEU, CORN. *Met* 24 *gekleurde Afbeeldingen. Te* Amsterdam, *bij* ten Brink *en* de Vries, 1810. 88 *Bladz. In* 12mo. *De prijs is f* — : 18 —

Dit zindelijk werkje verdient ook, onder de lieve kinderboekjes van onzen tijd, eene plaats. Men vindt er, behalve de eerste spel en leesregelen, en de op den titel vermelde duidelijke afbeel-

beeldingen, eenige versjes en nuttige zedelijke vertelsels in, welke voor de kinderen heilzaam kunnen zijn, ook somtijds wel voor groote kinderen, bij voorbeeld: over de inënting der koepokstof. Het gesprek op de afbeelding van de naaister, voor de letter N, diene hier ten proeve:

SAARTJE. Die Jufvouw op mijn printje, letter N. afgebeeld, schijnt iets te doen, waarover ik met Moeder, en niet met Vader zal moeten spreken, want het zal, naar mijne gedachten, vrouwen-werk zijn.

MOEDER. Dat is ook waar, Saartje! Vader bemoeit zich met die dingen niet, dat moeten wij weten.

SAARTJE. Zoo dacht ik ook, lieve Moeder! en ik denk, dat die Jufvrouw zit te *borduren* of *festoneren*.

MOEDER. Gij hebt mis, Saartje, die Jufvrouw is eene huisselijke vrouw, die een veel nuttiger werk doet, dan *borduren* of *festoneeren*.

SAARRTJE. Hoe, Moeder! is dat dan geen nuttig werk? Ik ken toch vele meisjes die het leeren, en daarbij leeren zij nog beursjes knoopen, met kraaltjes werken, bloemen maken, en nog zoo veele knutselwerkjes, die ik niet alle noemen kan."

„ MOEDER. Gij zegt het goed, Saartje! knutselwerkjes, zij hebben ook geene hoogere waarde; want hoe veel tijd wordt daarmede niet verkwist, dien men nuttiger kan besteden.

SAARTJE. Ik zou toch wel zin hebben, om al die fraaijigheden te leeren.

„ MOEDER. Dat geloof ik wel, Kind! en ik ben er ook niet tegen, om het vernuft der jeugd te beproeven, maar dan moet het ook niet verder gaan, dan tot 12 of 14 jaren; want al die kunstwerkjes geven zelden een bestaan. Het oude spreekwoord zegt: *de grootste kunstenaars loopen om brood.*"

MEN-

MENGELWERK.

Aan de Heeren Uitgevers der Boekzaal.

Wel Edele Heeren!

Ieder eenigzins weldenkend Christen verheugt zich, dat men in onzen tijd, hoe langer zoo meer zich overtuigd betoont, van de noodzakelijkheid en het belang, dat ieder een de H. Schriften leze, om er door verlicht, verbeterd en getroost te worden. Wie zou ook niet van harte gaarne al het zijne willen aanwenden, ten einde deze groote, goede, voor het menschdom allerheilzaamste en God in CHRISTUS verheerlijkende zaak te bevorderen? Er heerschen ondertusschen nog, bij niet weinigen, schadelijke vooroordeelen, welke hunnen oorsprong ontleenen, uit, zoo al niet geheel onzuivere bedoelingen, althans zeer verkeerde inzigten, en dezelve hinderlijk zijn.

Daarom is het van de grootste aangelegenheid, bedaardelijk deze laatste tegen te werken en de oogen der onkundigen zoo veel mogelijk te openen: In deze overtuiging las ik onlangs wederom met het uitstekendst genoegen, eene Latijnsche Voorrede van zekeren beroemden Geleerde, geschreven in Januarij van het jaar 1522, waar in die groote Man, op welken ons Vaderland roem kan dragen, zich over dit onderwerp opzettelijk uitgelaten, en wel zoo gesproken heeft, dat men niet na kan laten, dien goeden ouden te bewonderen wegens zijne vrijmoedigheid en schranderheid in het bezigen ook van

de

de bewijzen op den man aan, en vurig te verlangen, dat zoo wel Roomschgezinde als Protestantſche Christenen, het met bedaardheid lezen, toetſen, en zich daardoor of aanvankelijk of meer en meer tot hun wezenlijk geluk mogen laten overtuigen. Uw Maandwerk komt onder het oog van velen, en ik achte het dus bijzonder belangrijk en voegzaam, dat dit ſchoone ſtuk, door mij daarom eenvoudig overgezet, en hierbij u wordende toegezonden, daar in eene plaats erlange. Niet twijfelende of gij zult hier in met mij van hetzelfde gevoelen zijn, teeken ik mij, met heilbede,

Den 29 *April*, 1818.

UED's. Dv. Dienaar,
Q. N.

HET LEZEN DES BIJBELS AANGEPREZEN, DOOR EENEN ZEER BEROEMDEN LANDGENOOT VAN DEN OUDEN TIJD.

Ik herinner mij, waardſte Lezer! dat ook ergens elders getuigd is, hoe veel ik verſchil van de zoodanigen, die meenen dat men de leeken en ongeletterden, over 't algemeen van de lezing der Heilige Boeken verwijderen moet, en geene anderen tot deze heiligdommen heeft toe te laten, dan die weinige, welke in de Aristoteliſche Wijsgeerte en Schoolſche Godgeleerdheid vele jaren geoefend zijn. Ik zal mij wel voor het tegenwoordige niet aangorden tegen hen, die oordeelen, dat dezen vooral geſchikt zijn, tot het lezen en verklaren van die gewijde boeken, omdat zij een door menſchelijke geleerdheid geoefend verſtand medebrengen. Dat zij in zekeren zin waar, en kan ook worden toe-

toegestemd, mits dat zij dezelve naar hunne jaren verstandig en gematigd hebben aangevoerd, mits dat zij daarin niet verouderd zijn, mits dat zij er niet te veel aan toekennen, mits dat trotschheid en blinde eigenliefde van hen verwijderd zijn, mits dat het oog eenvoudig en zuiver zij, waarmede in de Heilige Schriften God aanschouwd wordt, en het hart niet bedorven, door de wereldsche begeerlijkheden, van welke die Hemelsche Geest een afschrik heeft. De Schriftgeleerden en Farizeërs verstonden toch ook de Heilige Schriften, en bragten, gevraagd zijnde van CHRISTUS, zonder te dralen, het getuigenis uit de Profeten bij, en antwoordden goed, op de vraag naar het voornaamste Gebod van de Wet. KAJAFAS heeft eene Godspraak gegeven, over de verlossing der wereld door den dood van CHRISTUS: maar ziende zagen zij niet, om dat zij oogen hadden die bedorven waren, door nijdigheid en haat; hoorende hoorden zij niet, om dat zij ooren hadden, door de vuiligheden der kwade begeerten verdoofd; — verstaande verstonden zij niet, om dat zij eene ziel hadden, verblind door de duisternissen van eerzucht en gierigheid. Geene lieden hebben zich ook hardnekkiger tegen CHRISTUS verzet, dan zij die vooral die Schriften kenden, waar in hij en beloofd en afgeschaduwd was. Maar daarom is echter eene naauwkeurige kennis der Heilige Schriften, niet te veroordeelen, al verkeeren eenigen door hunne schuld zich ten verderve, 't geen dat in waarheid wegens zijne natuur goed en heilzaam is. Offchoon men hun dan de eerste plaats inruime in het onderwijzen, zie ik echter niet, waarom men de leeken, vooral van de Evangelieschriften, gelijk de ongewijden van de heilige dingen, zou hebben af te keeren, welke voor ge-

Digitized by Google

geleerden gelijkelijk, en voor ongeleerden, welke voor Grieken even als voor Schijten, welke voor slaven zoo wel als voor vrijen, voor vrouwen en tevens voor mannen, welke voor onedelen zoo wel als voor Koningen verschenen zijn. 't Geen dezelve leeren, behoort even zeer tot allen, 't geen ze beloven behoort gelijkelijk tot allen; en zij zijn zoo ingerigt, dat ze spoediger verstaan worden van eenen vromen en zedigen leek, dan van eenen verwaanden wijsgeer. Der Joden gebruik is het, voor het volk hunne verborgenheden te bedekken, daar zij in de schaduwen leefden. Het licht des Evangeliums laat zich niet onderdrukken. Weleer ging in het Heilige der Heiligen alleen de Hoogepriester; maar daar het Voorhangsel des Tempels, bij den dood van CHRISTUS gescheurd is, is de toegang tot CHRISTUS zelven, die waarlijk de heilige der heiligen is, en de heiligmaker van allen, voor allen geopend, en verhoogd zijnde van de aarde, trekt Hij allen tot zich, daar hij allen zalig wil maken.

Men schreeuwt van een onwaardig misdrijf, als een vrouw of gemeen mensch over de Heilige Schriften spreekt: maar ik zou liever eenige meisjes over CHRISTUS hooren spreken, dan sommige van de naar de schatting van 't algemeen aanzienlijkste en grootste Rabbijnen. Waarom zijn wij minder toegevend dan de Joden? Zij lieten den twaalfjarigen JEZUS toe, dat hij in 't midden der Leeraren antwoordde en vraagde, terwijl zij nog niets Goddelijks in hem vermoedden. (2) Hij bestrafte zijne Leerlingen, die de kinderen beletteden tot Hem te gaan, zeggende: *Want den zoodanigen is het Koningrijk der He-*

(1) *Joan.* XII: 32.
(2) *Luk.* II: 42.

Digitized by Google

Hemelen. (1) Dat ook wij, derhalven, de kleinen niet terug houden van de lezing van het Evangelium; misschien zal JEZUS zich verwaardigen ook hen te omvatten, met zijne heilige handen aan te raken en te zegenen. Die leeftijd heeft, terwijl de Farizeërs daar over meesmuilden, en dat euvel namen, den Heere een aangenaam Hosanna toegezongen. (2) Uit dat geslacht (3) heeft Hij de Leerlingen der Evangelische Wijsgeerte gekozen, niet alleen Visschers en ongeletterden, maar ook de zulken, welke traag van nature waren; 't welk door vele bewijzen uit de Evangelische Geschiedverhalen klaar blijkt. Voor deze kleinen dankt Hij den Vader: (4) *Ik dank u, o God van Hemel en aarde! dat gij deze dingen den wijzen en verstandigen verborgen, en dezelve geopenbaard hebt aan de kinderkens*, dat zijn eenvoudigen, of dwazen naar het oordeel der wereld. Dikwijls zijn de meest verachten bij de wereld, bij CHRISTUS in de hoogste achting en waarde; en zij die de wereld voor de geleerdsten houdt, bij CHRISTUS maar gemeene leeken, van welke PAULUS spreekt, schrijvende aan de *Romeinen: Zij zijn verijdeld geworden in hunne overleggingen en hun onverstandig hart is verduisterd; zeggende dat zij wijs zijn, zijn zij dwazen geworden.* (5) Dit wil ik echter niet gezegd hebben, om aan goede Leeraars hun gezag te benemen, of gemeene leeken hoogmoedig te maken, zoo dat zij zich toeëigenen de kennis van de verborgene schrift, en op hunne wijsheid

(1) *Mark.* X: 13, 14.
(2) *Matth.* XXI: 15.
(3) *Matth.* IV: 18.
(4) *Matth.* XVIII: 2.
(5) *Rom.* I: 21, 22.

Digitized by Google

heid ftom geworden, de Kerkelijke Leeraars verachten. De menfchelijke wijsheid heeft hare verwaandheid, maar ook de onkunde der leeken heeft eene niet minder vermetele trotschheid. PAULUS duldt niet, dat de vrouwen in de Gemeente fpreken, zelfs niet om te leeren, en beftraft de vrouwkens met zonden beladen, *die altijd leeren, en nooit tot de kennis der waarheid komen.* De zalige HIERONIJMUS vermaant in tegendeel de jonge Dochters, Weduwen en gehuwde Vrouwen, om de Heilige Schriften ijverig te lezen, en beklaagt zich echter, dat onwaardigen zich gedurig deze kennis aanmatigen en zich daarop verheffen. Deze, zegt hij, geven het fnapachtige oude wijf, de zuffende oude man, de fnapachtige veelweter, ja allen fchier, voor, verkeeren dezelve en onderwijzen voor zij zelve geleerd hebben. Het is er zoo verre van daan, dat ik, in den leek, de vermetele verklaring van de Heilige Schrift, zou goedkeuren, dat ze mij zelfs in Geleerden onverdraaglijk voorkomt. Want wat is vermeteler, dan dat een mensch zich uitgeeft, voor eenen Meester en Leeraar van Goddelijke zaken? Maar gelijk het beroep van geestelijke Leeraars, zelfs van Geleerden niet te zedig kan worden waargenomen, zoo geloof ik, dat men een iegelijk veroorloven moet, een zedig en godzalig onderzoek der H. Schrift, vooral van die zaken welke het leven beter maken. Daar verder in die tuinen, verfchillende foorten van fchoone en aangename vruchten groeijen, plukke elk voor zich, 't geen hem meest dienftig en voor hem gefchikt is. Nemen wij eens in aanmerking, welke toehoorders CHRISTUS gehad heeft? Was het niet eene gemengde menigte, en waren daar onder niet blinden, kreupelen, armen, tollenaars, hoofdmannen, werklieden, vrouwen

en

en kinderen? Of zou Hij niet willen gelezen worden, van hen, van welke hij gehoord heeft willen zijn? Wat mij betreft, als men mij hooren wil, dan leze de landbouwer, de werkman, de mijnwerker den Bijbel, dan lezen hem en hoeren en hoerewaarden; Ja, dan lezen dien de Turken ook. Daar CHRISTUS dezelve niet van zijne stem verwijderd heeft, zal ik ze ook niet van zijne boeken afhouden. Hoe weet gij, of ook hun niet gebeuren zal, 't geen dat den Moorman is overgekomen? Onder de boeken des O. Testament zijn er misschien eenige, waarvan gij met reden de nog geheel niet geoefende lezers zoudt willen geweerd hebben: hoedanige zijn EZECHIEL en het *Hooglied* en andere, omdat hen daarin vaak hinderen zal, of de in schijn onwaarschijnlijke geschiedenis of de duisterheid en het raadselachtige der uitdrukkingen. Ik zou echter de lezing ook van deze boeken, aan niemand verboden willen hebben. Hieruit zullen zij althans deze vruchten plukken, dat zij meer toegerust en beter voorbereid tot de Kerkelijke redevoeringen komen, en met meer lust hooren zullen, 't geen waar in zij het een en andere herkennen, en gemakkelijker verstaan, 't geen waar van zij reeds eenigen smaak, hoe gering die dan ook zijn moge, gehad hebben.

In de boeken des Evangeliums, laat zich evenwel de Goddelijke wijsheid op eene verwondering wekkende wijze neder, tot de bevatting zelfs van de allergeringsten, zoo dat niemand zoo ongeleerd zijn kan, of hij is vatbaar voor de wijsgeerte van het Evangelie. Alleen moet het gemoed, offchoon dan nog ruw, eenvoudig, zuiver en vrij zijn van die zorgen en begeerlijkheden, waar door de allergeleerdsten voor CHRISTUS onleerzaam en onvatbaar

worden. Voor dat de leek het heilig boek des Evangeliums in handen neme, bereide hij zich door een kort gebed tot de lezing voor, en bidde, dat die liefderijke JEZUS, welke ook voor de allerverachtste menschen gestorven is, hem van zijnen geest mededeele, die niet rust, dan op den nederigen, heilbegeerigen en op den genen die voor zijn woord beeft. Hij late zich bemoedigen en aanmoedigen, door den raad van JAKOBUS: *Zoo iemand wijsheid verlangt, dat hij ze van God begeere, die eenen iegelijk mildelijk geeft, en niet verwijt.* (1) Dat zij zeggen, met den Psalmist: *Ontdek mijne oogen, op dat ik aanschouwe de wonderen uwer wet*; insgelijk dit: *Ik ben uw knecht, geef mij verstand o Heere!* Dat hij verder in dit bosch naar niets anders jage, dan op dat hij beter worde. *Heeft* hij met zijne onkunde, en 't gering doorzigt te strijden, hij zie en merke op, of hij niet van elders licht ontvangen kan, of niet hier of daar het licht hem aanblinkt. Wordt hij door haat of afgunst gekweld, of beheerscht door wellust, gierigheid, eerzucht of eenige andere ziekte der ziel, hier zoeke hij het geneesmiddel voor zijne kwaal, en hij zal het vinden. *Is* iemand bedroefd, van hier ontleene hij verzachtenden balsem voor zijne smart, en hij zal opgeruimder zijnen weg bewandelen. Wanneer iemand radeloos en nedergeslagen is, hij zal nergens elders beteren raad ontvangen. Wordt iemand verzocht, en verkeert hij in gevaren, van het Evangelie ontleene hij hulp en bescherming. Dorst iemand naar geregtigheid, hier zal hij de zuiverste bron vinden, uit welke iemand gedronken hebbende, hij in zich zelven eene bron van levend water bevinden zal, springende

tot

(1) *Jak.* I: 5.

Digitized by Google

tot in het eeuwige leven, zoo dat hij niet langer dorsten zal naar de wateren welke geschept worden uit vuile regenbakken, en beken die troebel geworden zijn, door de klaauwen van alle beesten der aarde. Hongert iemand naar de spijs des levens, hier is het brood uit den Hemel nederdalende, wie daar van gegeten heeft, zal gezond en sterk worden in CHRISTUS, tot dat hij opgroeije tot eenen volkomenen man, naar de mate der volheid van CHRISTUS. Deze is die paradijsbron, waar uit die vier rivieren ontspringen, welke de geheele oppervlakte des aardbodems bevochtigen. Hier is het brood des Goddelijken woords, waar mede JEZUS ook nu nog den gemengden hoop verkwikt en versterkt, die tot hem stroomt, en in de eenzame plaatsen (in de woestijnen) hem aankleeft. Ik weet, dat het de zaak der Herders is, dit brood van CHRISTUS gebroken en overgegeven, onder het volk uit te deelen. Maar hoe, indien de Herders vertoeven? Wat, indien zij in wolven veranderen? Hunne verpligting is het, putten te graven, en het daar uit geschepte vocht der Hemelsche leer, aan het volk uit te reiken, op dat zij in de woestijn niet omkomen van dorst. Maar wat, indien de Herders veranderd zijn in Filistijnen, en de springaderen des levendigen waters verstoppen, door opgeworpene aarde? Wat zal dan het volk doen? Het zal en moet de hulp inroepen, van den opperften Herder, JEZUS. Hij leeft nog, en heeft de zorg voor zijne kudde niet overgegeven. Verzocht door de openbare gebeden der zijnen, zal hij doen 't geen beloofd is bij EZECHIEL: *Zie ik zal zelf mijne schapen opvorderen en ze bezoeken, gelijk een herder zijne kudde bezoekt, ten dage wanneer hij in 't midden van zijne verstrooide schapen zich zal bevinden*, en 't geen

daar verder, bij dien zelfden Profeet, hier op betrekkelijk voorkomt. (1) De schapen zijn de leeken, maar redelijke, en uit die schapen worden herders; somtijds gebeurt het ook, dat het schaap wijzer is dan zijn herder. Even min als het betaamt, dat een leek oproerig zich aanstelle tegen zijne opzieners, ten einde de goede orde niet verstoord worde, welke PAULUS wil dat in het ligchaam van CHRISTUS bewaard zal blijven, betaamt het ook de priesterschap of geestelijkheid, dwingelandij uit te oefenen over de kudde. Anders zal hun het oproer te wijten zijn. Zoo dikwijls als derhalve de herders in hun ambt bezig zijn, moet men hen eerbiedig hooren, als boden Gods, door welke CHRISTUS tot ons spreekt. Indien zij onopregtelijk *onderwijzen*, heeft men het echter op te *zamelen*, indien er eenig goeds onder gemengd is. Maar wanneer zij geheel ophouden, of zulke dingen leeren, welke geheel strijden met het Evangelie, of indien er bij geval geen voorraad van leeraren is, dan verkwikke elk zijn gemoed, door eene stille afzonderlijke lezing. Elk scheppe voor zich, uit de bronnen des *Zaligmakers*, wat hij kan. Uit de heilige brooden neme een iegelijk, het geen waarmede hij zijn hongerig gemoed verzadigen kan. De geest van CHRISTUS zal niet ontbreken, zelfs niet aan éénen, die zoodanig iets in zijnen naam overdenkt; daar hij beloofd heeft tegenwoordig te zullen wezen, zoo dikwijls als er maar twee in zijnen naam vergaderd zijn. Te vergeefs komen ook wel zesduizend zamen, indien zij niet vergaderen in den naam van JEZUS. In zijnen naam nu komen zamen, zij die niets anders bedoelen, dan de heerlijkheid van hun hoofd en Vorst, en

(1) *Ezech.* XXXIV.

en het eeuwige leven. Iemand zal mij tegenwerpen: moeijelijk is de onderscheiding der geesten, en de Engel des Satans verandert zich wel in een Engel des Lichts. Ik stemme dit toe, en om die reden wil ik niet, dat men overhaastend oordeele.

Maar de zekerste stemgeving voor ieder, is het getuigenis van zijn eigen geweten. De naast daar aan volgende, is de overeenstemming van de H. Schrift en van het leven van CHRISTUS. Eindelijk zijn eenige dingen te duidelijk, dan dat men in twijfel zou hebben te staan, of eenen Uitlegger moeten verlangen. En evenwel worden dezulken hier door juist geërgerd, die zich geheel aan de wereld hebben toegewijd, om geene andere reden, dan dat zij hunne bedoelingen en wenschen in den weg staan. Om welke reden anders, was CHRISTUS zoo onaangenaam voor de Farizeërs en Schriftgeleerden, daar niets regtvaardiger was dan zijne leer, niets heiliger dan zijn leven, niets weldadiger dan zijne magt? Te weten: zij bezaten reeds zeker Koningrijk. Zij werden vereerd als geleerden, aangebeden als heiligen, overvloedig met rijkdommen begiftigd, en begeerden, dat die staat van zaken bestendig zijn zou, offschoon dezelve allerslechtst, en door allerlei wandaden geteekend was. Daarom konden zij het licht der Evangelische waarheid niet verdragen, waar door zij zagen, dat het toneel van hun gezag ondermijnd werd.

Hoe veel men er aan toekennen moet, indien zij zich over zulk iets openlijk beklaagd hebben, geeft CHRISTUS genoeg te kennen: *Laat ze varen*, zegt Hij: *dat zijn blinde leidslieden der blinden*. Zeker sluit CHRISTUS, den rijken voorraad zijner schriften voor geenen vromen digt, al ware hij ook de gemeenste zwijnen-

hoeder, daar Hij weleer den Profetischen Geest aan herders heeft medegedeeld. In deszelfs boeken moeten dus allen gestadig lezen, die de Christelijke wijsgeerte verlangen te kennen. Gelukt dit naar wensch, dank daar dan Gode voor. Indien gij min gelukkig slaagt, laat dan terstond den moed niet zakken, maar zoek, vraag en klop. Den zoekenden zal het gebeuren dat hij vindt, den biddenden zal gegeven worden; en den kloppenden zal Hij open doen, die den sleutel heeft, waar mede hij zoo opent dat niemand sluit, en zoo sluit dat niemand openen kan. Pleeg uwen naasten raad, indien gij iets niet wel bevatten kunt, misschien zal door hem de verborgene geest tot u spreken, die op meer dan eene wijze gewoon is tot de zielen der menschen door te dringen. Er moet maar eene vrome zorgvuldigheid, en zorgvuldige vroomheid u eigen zijn, en van u vreemd wezen, die ligtzinnigheid benevens eene voorbarige en halstarrige waan van kennis, waardoor gij u zelven verheft, en voor alle leering onvatbaar wordt. Het geen gij leest en verstaat, neem dat geloovig en met den meesten ernst aan; en verwijder van u alle niets beduidende, en uit eene verkeerde nieuwsgierigheid voortvloeijende schadelijke vraag en geschilstukken, indien ze somtijds in uw gemoed opkomen. Zeg, dat 't geen boven ons is, ons ook niet betreft. Wil, bij voorbeeld, niet twisten over de vraag: hoe het ligchaam van CHRISTUS uit het gesloten graf gegaan is; het zij u genoeg, dat hij uitgegaan is. 't Zij u genoeg, aan het H. Avondmaal u CHRISTUS voor te stellen, bij het brood, zonder u te bekommeren over de wijze hoe? 't Zij u genoeg, te gelooven in den Vader, den Zoon en den H. Geest, als den eenigen waren God, zonder in deze verborgenheid verder door

door te dringen, dan het ons vrijstaat. Overigens moet men zich daar vooral voor wachten, dat gij niet poogt de Schrift te draaijen, naar uwe begeerte, en naar uwe Stellingen, maar schik in tegendeel, naar den regel van deze, uwe gevoelens en levenswijze. Anders ontstaat uit deze bronnen een stijfhoofdig vasthouden, aan eigene Stellingen, ontstaan geschillen, ontstaan verwijderingen en haat, ontstaan ketterijen, voor het geloof even verderfelijk, als voor de Christelijke eendragt. Men moet evenwel niet terstond de leeken van de Heilige boeken weren, indien er iemand bekend is geworden, die bij deze gelegenheid tot dwalingen vervallen is. Dat toch is niet een gebrek van de lezing, maar eene verkeerdheid van den mensch. Daarom is het ook niet van ouds verboden, het Evangelie in de Kerken voor te lezen, en te behandelen, uit hoofde dat de oude Ketters daar uit de zaden ontleend hebben van hunne dwalingen. Daarom worden ook de bijen niet van de bloemen afgehouden, om dat de Spinnekop daar uit somtijds het vergif zuigt. Dat derhalve allen lezen, maar wie met vrucht lezen wil, leze nuchteren, leze niet gaperig, en geeuwende, als of hij eene geschiedenis las, het een of ander menschelijk verhaal, dat op hem geheel geene betrekking heeft, maar heilbegeerig, maar aandachtig, maar gedurig. Als een Godzalig Leerling van JEZUS, volge hij Hem op alle zijne voetstappen, merke hij op wat hij spreekt of doet, vorsche hij na, snuffele hij door en spore op de bijzonderheden; zoo zal hij in de zoo eenvoudige, bloote, ruwe schrift, het onuitsprekelijk heerlijk doel der Hemelsche wijsheid, — zoo zal hij in die dwaasheid Gods, als het geoorloofd is zoo mij uit te drukken, welke in den eersten opslag gering en verachtelijk schijnt, zien, 't geen dat verre overtreft alle menschelijk-

lijke schranderheid, hoe verheven en bewonderenswaardig ook.

Niets nu wordt daarin vermeld, wat tot ieder een niet behoort, niets wordt daar in gedaan, 't welk niet dagelijks in het gemeene leven uitgevoerd wordt; maar wel beter en getrouwer. CHRISTUS wordt dan in ons geboren, maar het ontbreekt aan geene Herodessen, die hem terwijl hij nog teeder en zuigende is, zoeken te dooden. Hij wordt ouder en neemt toe, met de trappen van den leeftijd. Hij geneest alle soorten van ziekten, mits iemand maar met vertrouwen zijne hulp affmeeke. Hij wijst niet van zich de melaatschen, niet de bezetenen, niet degenen die door bloedstorting onrein geworden zijn, niet de blinden, niet de kreupelen en verminkten. — Er is geen gebrek der ziele zoo zwart, zoo ongeneeslijk, dat hij niet wegneemt, indien wij van harte zeggen: JEZUS, *Gij Zoon Davids, ontferm u onzer!* en *Heere! indien Gij wilt, Gij kunt mij reinigen.* Ja, de dooden zelfs roept Hij tot het leven te rug. Hij onderwijst, waarschuwt, bedreigt, wekt vriendelijk op en vertroost. Hij heeft ook nu nog zijne Joden, die niet verdragen kunnen, dat door zijn licht hun MOZES verduisterd worde. Hij heeft Schriftgeleerden en Farizeërs, die hem lagen leggen. En och of hij niet meer dan twee Annasfen en Kajafasfen had! Hij heeft zijne Iskarioters, die het onschuldig bloed voor geld verkoopen. Het ontbreekt ook niet aan eenen PILATUS, en aan eene bende, waar door hij gegeesfeld, in het aangezigt gespuwd en gekruist wordt. Hij heeft ondertusschen ook zijn klein kuddeken, dat geheel aan hem hangt. Hij heeft er die zeggen: *Heere! tot wien zouden wij gaan, Gij hebt de woorden des eeuwigen levens.* Allen, den ongeletterden en leeken zoowel

wel als anderen, zal het allervoordeeligst zijn, met deze wijsgeerte zich bezig te houden. Het zal ook hun die daarmede ernstig en vlijtig zich onledig houden, niet aan de zalving ontbreken, welke hen van alles onderrigt, wat tot het eeuwige leven behoort, volgens de Godspraak van JOËL: *Ik zal van mijnen Geest uitstorten over alle vleesch*, en zij zullen allen van den Heere, dat is, Goddelijk geleerd zijn. PAULUS wil niet, dat de geest geweerd worde, maar wenscht dat allen profeteren; en MOZES verzocht zijnde, om HILDAD en MEDAD het profeteren te beletten, vraagt: wie zal het geven, dat al het volk profetere, en de Heere geve allen zijnen geest! Sommigen achten het voor eene misdaad, indien de Heilige boeken in de Fransche of Engelsche talen worden overgezet. Maar de Evangelisten hebben niet gevreesd, in 't Grieksch te schrijven, 't geen dat CHRISTUS in het Sijrisch gesproken heeft. De Latijnen hebben zich ook niet ontzien, de redenen der Apostelen in de Romeinsche taal over te zetten. Ook HIERONIJMUS heeft het niet voor kwaad gehouden, de H. Schriften in de Dalmatische taal over te brengen. Ik voor mij wensche, dat ze in alle talen overgezet worden. CHRISTUS wil, dat zijne wijsgeerte zoo verre als maar mogelijk is, worde uitgebreid. Voor allen is hij gestorven, en hij verlangt van allen gekend te worden. Daartoe zal zeer bevorderlijk zijn, wanneer of zijne boeken in alle de talen van alle volkeren worden overgebragt, of door den invloed der Vorsten bewerkt wordt, dat de drie talen, waar in vooral de Goddelijke wijsgeerte is toevertrouwd, (Hebreeuwsche Grieksche en Latijnsche) van alle volken geleerd worden. Indien door den ijver der Romeinsche Vorsten, in weinige jaren, zoo veel heeft kunnen worden uitge-

ge-

Digitized by Google

gewerkt, dat de Franschen, Duitschers, Spanjaarden, Afrikanen, Ægyptenaren, de bewoners van *Azie*, van *Cilicie* en *Palestina* Latijn en Grieksch spraken of verstonden, zelfs onder 't gemeen, en dat om geene andere reden, dan op dat door de gemeenschap der talen de slechts voor een korten tijd bestemde heerschappij mogt worden uitgebreid; hoe veel meer reden en verpligting hebben wij dan niet, om te zorgen zoo veel in ons is, dat het rijk van CHRISTUS, 't welk zonder einde zal voortduren, door alle de Landen der wereld worde voortgeplant; het welk nu, ik weet niet om welke redenen, zoo naauw beperkt en tot een zoo klein gedeelte bepaald is, als het niet is, gelijk ik vermoede, dat er menschen zijn, die liever onder voorgeven van CHRISTUS, het wereldsch rijk in eenen engen hoek van de wereld willen in handen houden, dan dat CHRISTUS zelf, over geheel de wijde wereld regere. Maar hier over zal misschien elders voegzamer gesproken worden.

Om nu, gelijk ik begonnen ben, voort te gaan, waarom vrage ik, schijnt het onvoegzaam, indien elk het Evangelium hoore, in die taal waar in hij geboren is en welke hij verstaat: de *Franschman* in het Fransch, de *Engelschman* in het Engelsch, de *Duitscher* in 't Duitsch, en de *Indiaan* in de Indische taal? Mij komt het in tegendeel veel onvoegzamer, ja zelfs belagchelijk voor, dat de leeken en vrouwkens, als papegaaijen, hunne Psalmen en het Gebed des Heeren, in 't Latijn oprabbelen, terwijl zij zelve niet verstaan wat zij zeggen. Gelijk denkende met den zaligen HIERONIJMUS, zal ik de glorie van het kruis geluk, te meer geluk wenschen, en het voor groot vooral en zegevierend houden, indien dezelve in alle talen van alle menschensoorten verbreid worde. Als de Boer zij-

Digitized by Google

zijne ploeg leidende, iets in zijn eigen taal uit de gewijde Psalmen weet op te zingen, — als de Werkman bij zijn weefgetouw, door uit het H. Evangelium iets aan te heffen, zich onder den arbeid verblijdt. — De Schipper snijde hier uit, aan het roer gezeten het een of andere op. Wanneer de Vrouw eindelijk van den huize, met haar handwerk bezig is, leze eene vriendin of bloedverwante, haar daar uit iets voor.

Wien zal men meer vreemd van de verborgenheden der Profeten kunnen noemen, dan dien gesnedenen van de Koningin van *Candace*, aan het Hof opgevoed, en aan vrouwelijke diensten en luimen verbonden, en dan nog een *Æthiopier*, welke natie misschien de meest verwijfde van alle was! Echter leest hij, terwijl hij zeer gemakkelijk op eenen wagen rijdt, JESAÏAS voorspelling aangaande den MESSIAS. Die ongewijde man en leek, verstond den zin dier Schriftuur niet, en evenwel wordt hem, om dat hij met eenen vromen ijver las, spoedig FILIPPUS gezonden tot Uitlegger, wordt de gesnedene een man, wordt hij met water gedoopt, wordt de zwarte *Æthiopier*, met het sneeuwwitte vel van het onbevlekte Lam bekleed, en schielijk van een slaaf eener Heidensche Koningin, een dienaar van JEZUS CHRISTUS.

(Het Vervolg en Slot bij de eerstvolgende gelegenheid.)

EENIGE STUKKEN UIT DEN SPAANSCHEN CATECHISMUS, DIE DE OUDERS, GEDURENDE DEN OORLOG MET DE FRANSCHEN, VERPLIGT WAREN HUNNE KINDEREN TE LEEREN.

Eerste Capittel.

Vraag. Zeg mij eens, mijn kind, wie *zijt gij*?
Antwoord. Een Spanjaard door Gods genade.
Vr. Welke zijn de pligten van eenen Spanjaard?
Antw. Drie: een Roomsch Katholiek Christen te zijn, zijnen Godsdient, Vaderland en Koning te verdedigen, en liever te sterven dan te bukken.
Vr. Wie is onze Koning?
Antw. Ferdinand de VIIde.
Vr. Wie is onze grootste vijand?
Antw. Napoleon, Keizer der Franschen.
Vr. Wie is deze mensch?
Antw. Een booswigt, een eergierige, de vriend van alle kwaad, de vijand van al wat goed is, een zamenweefsel van alle ondeugden.
Vr. Hoe veel naturen heeft hij?
Antw. Twee, eene duivelsche en eene menschelijke.
Vr. Hoe veel zulke Keizers zijn er?
Antw. Eigenlijk maar een, doch bestaande uit drie bedriegelijke Personen.
Vr. Wie zijn die?
Antw. Napoleon, Murat en Godoij, (de Vrede Vorst.)
Vr. Wie is de ergste van allen?
Antw. Zij zijn alle drie opperslegt.

Tweede Capittel.

Vr. Wat zijn de Franschen?

Antw.

Antw. Oude Christenen en nieuwerwetſche Ketters.

Vr. Wat heeft hen zoo ongelukkig gemaakt?

Antw. De valſche Filoſofie en het zedebederf.

Vr. Waartoe dienen zij NAPOLEON?

Antw. Sommige voeden zijnen hoogmoed, anderen zijn de werktuigen der ongeregtigheid, om het menſchelijk geſlacht uit te roeijen.

Vr. Wanneer zal zijn wreed Despotisme ophouden.

Antw. Het loopt reeds ten einde.

Vr. Van waar deze hoop?

Antw. Uit den tegenſtand van ons Vaderland.

Vr. Wat is dit Vaderland?

Antw. De vereeniging van velen, door eenen Koning beſtuurd, dezelfde wetten volgende.

Vr. Welke ſtraf verdient een Spanjaard, die deze pligten overtreedt?

Antw. De eerloosheid, den dood van eenen verrader, en voor zijne afſtammelingen den burgerlijken dood.

Vr. Wat is de burgerlijke dood?

Antw. De verbeurtverklaring der goederen, en de ontzetting van alle Eer, die het land aan alle brave burgers geeft.

Derde Capittel.

Vr. Wie is hij die in Spanjen gezonden is?

Antw. MURAT, de tweede van dit verachtelijk driemanſchap.

Vr. Wat is zijn hoofddoel?

Antw. Te bedriegen, te ſtelen, en te onderdrukken.

Vr. Welke leer zoekt hij ons in te boezemen?

Antw. Het bederf der zeden.

Vr. Wat kan ons van zulk een Gezant bevrijden.

Antw. Eensgezindheid en wapenen.

Digitized by Google

Vr. Is het eene misdaad een Franschman te vermoorden?

Antw. Neen, mijn Vader! men verrigt integendeel een verdienstelijk werk, wanneer men het Vaderland van deze baldadige onderdrukkers verlost.

Vierde Capittel.

Vr. Wat is de moed?

Antw. Eene sterkte van Geest, die met kalmte en voorzigtigheid zoekt te overwinnen.

Vr. Is daartoe ook ondergeschiktheid noodig.

Antw. Ja, zij is er de ziel van.

Vr. Aan wie moet men ze bewijzen?

Antw. Aan alle zijne bevelhebbers.

Vr. Waarom moeten wij vechten?

Antw. Om onze broeders te *verdedigen*, en het Vaderland te behouden.

Vr. Wie moeten de wapenen opvatten?

Antw. Allen die in staat zijn ze te voeren.

Vr. Wat moeten de overigen doen?

Antw. Door eene edele vaderlandsliefde, en opoffering hunner goederen, het hunne tot het wel slagen toe te brengen.

Vr. En die ook dit niet kunnen?

Antw. Die moeten God bidden, voor den voorspoed der Spaansche wapenen.

Vijfde Capittel.

Vr. Wat moet de Staatkunde der Spanjaards zijn?

Antw. De voorschriften van JEZUS CHRISTUS.

Vr. Welke is de Staatkunde van onzen vijand?

Antw. Die van MACHIAVEL.

Vr. Waar in bestaat die?

Antw. In Egoïsme.

Vr. Welke zijn deszelfs gevolgen?

Antw.

Digitized by Google

Antw. Overdrevene eigenliefde, en de ondergang van anderen.

Zesde Capittel.

V. Door welke middelen heeft deez' Tijran ons volk bedrogen?

Antw. Door verleiding, laagheid en verraad.

Vr. Zijn deze middelen geoorloofd, om zich meester te maken van eene kroon, die hem niet toekomt.

Antw. Integendeel zij zijn godloos, en wij moeten met moed eenen man wederstaan, die zich door zulke onregtvaardige middelen tot Koning heeft opgeworpen.

Vr. Welk geluk moeten wij zoeken?

Antw. Dat, 't welk onze Tijrannen ons niet geven kunnen, de veiligheid namelijk van onze voorregten, de vrije oefening van onzen heiligen Godsdienst, de herstelling der Monarchie, geregeld naar de Spaansche Constitutie, en de betrekkingen van *Europa*.

Vr. Hebben wij die dan alrede niet?

Antw. Ja, mijn Vader! maar bedorven door de zorgeloosheid van hen, die ons regeerden.

Vr. Wie moet die dan regelen en verzekeren?

Antw. Geheel *Spanje*, die dit regt voor zich behoudt, wanneer dat het juk van den vreemdeling zal afgeschud hebben.

Vr. Wie wettigt ons tot deze groote onderneming?

Antw. FERDINAND DE VIIde, die wij met geheel ons hart wenschen, dat spoedig tot ons mag wederkeeren, om altoos bij ons te blijven. Amen.

Digitized by Google

DE BROEDERS.

VERHAAL VAN KÄHLER.

(*Vervolg van Bladz. 472.*)

4.

Claude kwam den verlangden dag op den middag thuis, en na dat hij de huishoudelijke zaken had waargenomen, ging hij met den brief naar de schoone nanon, die binnen weinige weken zijne schoonzuster worden zou. Zij juichte toen zij hem zag, en viel hem *om den* hals; want de zachte broeder was *haar dierbaar*, en dikwijls had zij het fluisteren *der liefde* aan felix zijde niet gehoord, om de liefelijke wijzen te kunnen volgen, die claude in het schemerlicht van den avond zong of speelde. Maar waar is felix? vraagde zij. Claude gaf haar den brief. Wees niet verlegen, lieve nanon, schreef felix, wanneer ik morgen, en mogelijk in eene maand niet thuis kom. Ik moet eene verre reis ondernemen, en kan mijne terugkomst niet bepalen. Ver en nabij blijf ik echter de uwe.

Wat is dat? — riep zij, en gaf claude den brief. Hij las en verstomde. Eindelijk zonk hij luidwenend aan 's meisjes borst, en riep snikkend uit; ô die edelmoedige broeder! — ô ik ongelukkige! — ach ik vermoede het wel, maar hij bedroog mij. Nanon, geloof mij, nimmer had ik er mijne toestemming toe gegeven.

Nanon verzocht opheldering, en het geen hij verhaalde doorgriefde hare ziel. Zoo weenden en klaagden beiden troosteloos, claude ging

ging waggelend naar zijne hut, — uit ieder hoek hoorde hij als FELIX roepen. Zonder een woord te zeggen, greep hij zijnen ſtaf, hong de Guitar om, en wandelde over het gebergte, om zijnen broeder te zoeken.

NANON, wachtte den geheelen dag op zijne komst, — de avond viel, maar hij kwam niet. Zij ging naar de hut, de oude herder, aan wien zijn broeder het opzigt had toevertrouwd, was er, maar wist niets, dan dat CLAUDE weggegaan was, den weg naar *Frankrijk* nemende.

Treurend keerde zij terug, en luisterde den geheelen nacht of zij geene voetſtappen hoorde. Zoo gingen er weken voorbij, en noch de beminde, noch zijn broeder keerden terug. Verlaten ſtond de broederlijke hut, NANONS vader had de kudde bij de zijne gevoegd, en het huisraad bewaard. Heimelijk, want vader knorde als zij ſchreide, ſloop NANON ſomtijds, als het donker was, naar de ſtille woning, en daar riep zij beurtelings dan FELIX, dan CLAUDE, maar ſpoedig werd zij angſtig, en ſnel vloog zij terug naar de vaderlijke hut, om in haar eenzaam kamertje te wenen.

5.

Zoo ging zij ook eens op eenen avond, bij helder maanlicht. — Van verre zag zij de hut, en dacht bij zich zelven: ô hoe aangenaam zou het zijn, daar te mogen wonen! — Langzaam naderde zij, ſtaat plotsling ſtil en hare oogen zijn ſtijf op een punt gevestigd. Een man zit op de bank over de hut, met de rug leunende tegen een beukenboom, ernſtig en zwaarmoedig naar den hemel ziende. CLAUDE ſchreeuwde zij, en eer zij ten tweedenmale zijnen naam

noemen kon, lag de broeder reeds in hare armen en drukte haar aan zijn hart.

Toen zij elkaar lang genoeg omhelsd hadden, gingen zij onder den beuk zitten, en NANON greep CLAUDE bij de hand, en verzocht hem te verhalen. Hij deed dit onder snikken en tranen, zeggende: Ik ging om FELIX te zoeken, en hem te dwingen mij aan mijn noodlot over te laten, het welk hij zich edelmoedig voor mij opofferende, van mij had willen wenden. Toen ik daar kwam, waar wij gescheiden waren, was hij reeds lang weg naar *Lijon*, zoo als sommigen mij zeiden. — Eenige dagen wandelde ik op den weg derwaarts, maar kon nergens vernemen, dat er troepen doorgetrokken waren.

Ik keerde daarop terug naar *Arbois*, en vraagde nogmaals en hoorde, dat de Nationale Garden naar *Straatsburg* gegaan waren, en dat de goede FELIX verzocht had mij van het spoor te brengen, als ik kwam om hem op te zoeken. Thans echter verbergden zij de waarheid niet meer voor mij, want het zou, naar hunne gedachten, toch niet meer mogelijk zijn om hem te vinden, daar de Duitschers aan den *Rhijn* stonden, en alles wat wapens dragen kon, hen te gemoed snelde, om ze terug te houden.

Maar ik kon niet terug blijven, ik moest mijnen broeder volgen, hoe zou ik u en deze hut hebben kunnen wederzien, zonder door wanhoop langzaam verteerd te worden. Ik wandelde naar *Straatsburg*, door spel en zang verdiende ik mijn onderhoud. Ik trad in die groote Stad, en vraagde vergeefs naar de Gardes van *Arbois*. Overal klonken wapens, geheele scharen krijgslieden trokken in en uit, en de onstuimige menigte snelde te voet, te paard en

met

Digitized by Google

met wagens bij mij voorbij, gelijk de winterstorm heulend met de toppen der dennen kampt. Mijn hart beefde van vrees en verdriet, ik ging op eenen steen bij een groot huis zitten, en weende, en daar mijn hart vol was, greep ik onwillekeurig in de snaren mijner Guitar, en zong op eene treurige wijs een klaaglied.

Toen ging boven mij een venster open, en als ik opzag, ontdekte ik eene zeer schoone vrouw, die mij vriendelijk aanzag, en wenkte om bij haar te komen. Zij zag er zoo goedaardig uit, en ik verlangde zoo zeer naar troost. Binnenkomende werd ik echter zeer verlegen, over al den glans en rijkdom, en ik bleef demoedig op den drempel staan. Zij ging mij echter te gemoet, en vraagde mij zoo vriendelijk van waar ik kwam, en wat ik in de Stad zocht? dat ik haar alles verhalen moest. Hare schoone oogen storteden tranen, zij verzocht mij te gaan zitten, liet mij eten en drinken geven, en vraagde veel naar u en naar ons Dal.

Na verloop van een uur kwam de knecht, dien zij uitgezonden had, met een biljet terug. Ga, zeide zij, na dat zij dat gelezen had, en breng dezen Jongeling daar, waar heen dit adres luidt, en geef daar dit biljet aan den wachtdoenden Officier. Gij echter, mijn vriend! zoo sprak zij tot mij, vergeet niet mij weder op te zoeken, en neem dit ter gedachtenis van een deelnemend hart.

Zij gaf mij deze groene beurs met goud, — beschaamd weigerde ik die aan te nemen. Maar zij zeide: neem ze, het genoegen van te geven, heeft voor mij tienmaal meer waarde, dan het goud dat er in is, en voor NANON is er ook iets in, — zie dit gouden kruisje met edel gesteenten!

Ik vergezelde den knecht, hij bragt mij bij

een groot gebouw, waar vele schildwachten stonden, en het van soldaten krielde. De knecht zocht eenen officier op, en gaf hem het biljet. De officier riep eenen soldaat, en zeide tot hem: breng dezen burger bij FELIX LAMMONT, uit *Point le Jougars*. Ach NANON! hoe sidderde ik op het hooren van dezen naam! Hoe kon ik geloven, dat FELIX van zijne NANON en hut verwijderd, het daar kon uithouden, waar gevoel en vrolijk gezang hem in zijne smartelijk zoete droomen stoorde! Zoo als hij mij eens aantrof, vond ik hem eenzaam in eene afgelegene cel, in zich zelven gekeerd.

Ja, ik zag hem NANON, ik riep zijnen naam en storte vol onuitsprekelijke vreugde in zijne armen, lang lagen wij zoo borst aan borst, *zonder* te kunnen spreken. Hoe maakt het *NANON*, zeide hij eindelijk zacht. — Ik vertelde hem wat ik wist, — zoo spraken wij lang en dachten op het laatst niet meer, dat alles anders was als het behoorde te zijn. Toen werd buiten de trommel geroerd. Ach! riep FELIX, sprong op en greep het geweer, dat in een hoek stond, — leef wel, sprak hij met moeite, groet NANON.

Hij wilde gaan, maar ik viel op mijne knieën, omvatte met de regtehand de zijnen, en met de linke den loop van zijn geweer, en riep uit: FELIX, ik laat u niet gaan, gij zult niet voor mij sterven, dit geweer is het mijne, ga henen, leef met NANON en denk aan mij. Laat af, zeide hij, en zocht zich los te wringen, maar ik hield hem vast, sprak gedurig harder en bezwoer hem bij onze zalige Ouders, naar huis te keeren, en mij aan mijn lot over te laten. Toen traden vier man met een Onder-officier binnen. Wat is er te doen, welk een leven? — riep de Onder-officier, wat toeft gij om uwen pligt

te

Digitized by Google

te betrachten? Wie is deze mensch? Ik wilde spreken, bidden, fors gebood men mij te zwijgen. Hij is mijn broeder, zeide FELIX, zijne genegenheid heeft hem vervoerd, om zich al te luit te uiten, vergeef dit hem! ik ben gereed om te volgen. Hij scheurde zich los, kuste mij en ging heen. Ik wilde hem volgen, maar de soldaten stieten mij terug. Plotsling klonk het gebiedend marsch! de bataljons gingen voorbij, zonder dat ik FELIX ontdekken kon. Toen kwam er uit een der rijen een wenkende groet. Ach! het was de laatste, mijn broeder was voor mij verloren.

Treurig volgde ik den togt, maar niet lang, of de donder van het geschut, verkondigde de nabijheid van den vijand, het hart klopte van angst in mijnen boezem, en evenwel bleef ik. De onzen overwonnen, en korten tijd naderhand kwam er een hoop gevangenen, onder welker begeleiders ik eenige mijner vrienden uit *Arbois* herkende. Hoe gaat het mijn broeder, vraagde ik den eenen, ach NANON! —

Hij is dood! riep NANON, ik bid u, ik bezweer u CLAUDE, zeg is hij dood? Maar de bedroefde CLAUDE kon slechts knikkend dit ontzettend antwoord geven. De smart sloot hem den mond, hij verborg zijn hoofd in zijne handen en weende luid, terwijl NANON aan zijne zijde in hart verscheurende klagten, het lot van haren beminde bejammerde.

Eindelijk kon hij weder spreken, en zij hooren. Hij verhaalde dat, volgens het zeggen van den Garde van *Arbois*, zijn broeder als een held gevochten had, en bij het stormloopen het eerst de borstwering der vijandelijke batterij beklommen had, waar hem echter een vijandelijk ruiter het hoofd gekloofd had. CLAUDE had zijn ligchaam gezocht, maar niet gevonden, en te

vergeefsch verscheidene dagen naar hem vernomen. Hij had zich in *Straatsburg* weder op den steen geplaatst, maar geen venster ging open, en niemand in huis wist iets van zijne Weldoenster, want het was een herberg, en zij had mogelijk hier slechts eenige dagen, op hare doorreis vertoefd. Zoo keerde hij t'huiswaarts. Maar hoe nader ik kwam, NANON — sprak hij, hoe beklemder mijn hart werd. Nooit, *zeide* ik tot mij zelven, toen ik voor het eerst van de bergspits, weder dit geliefde Dal en mijne hut ontdekte, nooit zal ik hem wederzien. ô FELIX, FELIX, gij waart zoo goed, zoo verstandig; mijn broeder, maar in waarheid mijn vader! wat zal ik zijn zonder u! —

Zoo klaagde CLAUDE, en NANON beweende met hem den geliefden verlorenen. Zij scheiden eindelijk, maar hunne bewogene ziel vond geen rust op het nachtelijk leger.

6.

Op den volgenden dag, verhaalde NANON aan haren vader, wat zij van CLAUDE gehoord had. Het verlies van den braven en vlijtigen schoonzoon, smartte hem wel zeer, doch, gelijk het in den ouderdom gaat, hij hield zich niet bezig met nuttelooze klagten, maar vond gemakkelijk uitkomst door CLAUDE met NANON te vereenigen, dewijl het buitendien moeijelijk zou vallen, hunne gemeenschappelijke zaken te scheiden. NANON had er niet aan gedacht en zweeg, maar CLAUDE en FELIX vermengden zich evenwel in hare denkbeelden, zoo dat zij over dezen zich niet zonder droefenis kon verheugen, over genen zonder troost zich niet bedroeven kon. Hier over verlegen verliet zij snel het vertrek, en zocht den eenzaamsten hoek op,

om

Digitized by Google

om zich te verbergen, als zij den jongeling zag komen.

Ook CLAUDE hoorde van den vader spoedig en openhartig, wat hij bij dit treurig lot voor het beste hield, maar ook hij werd rood en zweeg, want hij had, zoo min als NANON, hier aan gedacht.

Maar waar innige vriendschap een jongeling en een meisje verbindt, daar is de liefde, gelijk een vlinder in de pop verborgen, en met de gedachte van de mogelijkheid, om elkaar te beminnen, ontbrandt al ras de drift in volle gloed. CLAUDE voelde voor het eerst om het nooit weder te vergeten, dat NANON schoon en beminnenswaardig was, maar eene onbeschrijfelijke weemoedigheid vervulde hem, wanneer hij dacht dat de dood van zijnen broeder, hem eene bruid geven zoude. Toen derhalven de vader hier van weder begon, brak hij het gesprek spoedig af, en zeide, dat hij nog buiten staat was hier over te denken, ja zelfs niet eens wist, of hij blijven of gaan zoude.

Zoo ging de Zomer voorbij, en de Herfst naderde, de bladeren begonnen geel te worden, en de kudden weidden lager aan den voet der bergen. Toen zat CLAUDE eens op eenen avond eenzaam voor zijne hut en zong, volgens zijne gewoonte bij de Guitar, want dit was de eenige troost voor zijn gewond hart gebleven. De maan brak in vollen glans door den gescheurden sluier van witte wolken, en hij geweldig aangedaan, zong bij eene treurige wijs een klaaglied. Toen vernam hij in de nabijheid duidelijk het snikken eener diep bedroefde, hij staat op en zoekt, en ziet NANON tegen eenen boom leunende, haar gezigt met hare handen bedekkende.

Zij was bij eene vriendin geweest, en had in

in gedachten zijnde, vergeten den gewonen weg in te slaan, om CLAUDE's hut te vermijden. Zij was naauwelijks twintig schreden van dezelve verwijderd, toen zijn spel en zang begon. Vrolijk verschrikt stond zij stil, hoe lang had zij deze welluidende toonen niet gehoord, zij kon niet vlieden, langzaam waggelde zij nader, en verborg zich achter den breeden stam van een ouden olm, hier echter kon zij hare aandoening niet langer beteugelen, en verraadde zich door haar snikken.

Toen zij nu haren naam hoorde noemen, zag zij op en ontdekte den jongeling dien zij beminde, dien zij ontvlood voor haar staande, en zijne armen biddende uitstrekkende. Zij bedenkt zich niet lang, zij ligt in zijne armen, naauwelijks meer adem halende, en kan niets meer dan den geliefden naam fluisteren, dien haar hart zoo lang genoemd had.

Zij konden het beiden niet begrijpen, hoe zij zoo lang van elkanderen verwijderd hadden kunnen blijven, en hare onschuldige zielen herinnerden zich in deze oogenblikken, die teedere gevoelens niet, welke de grond van deze verwijdering geweest waren. Hand in hand, gingen zij naar NANONS hut, de vader was thuis en het verraste hem, beiden zoo vertrouwelijk zoo vrolijk te zien binnen treden. Het viel hem echter niet moeijelijk de oorzaak hier van te raden; nu zoo behoort het, kinderen, riep hij hun toe, dood is dood; uw broeder CLAUDE was een braaf man, dat gij zijne nagelatene bruid huwt, zou hij zelf moeten prijzen als de dooden spreken konden. In Gods naam, mijnen zegen hebt gij, met deze woorden nam hij de handen van beiden, en leide ze in elkander.

Beiden overviel eene huivering bij deze woorden, deze daad. — En toen de vader zich ver-

wij-

wijderd had, ftonden zij nog een tijd lang fchuw, doch evenwel elkanderen bij de hand houdende. NANON zeide eindelijk CLAUDE, God weet het, ik wenschte dat FELIX leefde, en gij zijne vrouw werd. God heeft hem weggenomen, en ik mag en wil u beminnen gelijk hij! en zoo druk ik u aan dit hart! Volzalig zonk zij aan zijn eerlijk hart. Hare twijfelingen waren opgelost; CLAUDE leefde voor NANON, NANON voor CLAUDE, en de geheele Gemeente zag met dubbelde vreugde, thans de Lente te gemoet, dewijl dan CLAUDE met NANON tevens huwen zouden.

(Het Vervolg hierna.)

REDDING VAN DE CAUMONT.

FRANS DE CAUMONT, die te *Parijs* niet ver van de *Louvre* woonde, werd in zijn huis in den beruchten Bartolomeus nacht, gelijk zoo vele andere Hugenooten, door moordenaars overvallen. Zijne moordenaars door hebzucht bezield, hadden zich door eene aanzienlijke fom laten bewegen, om hem met zijne twee kinderen in veiligheid te brengen. Naauwlijks was hij echter op ftraat, of hij werd door een fteek vermoord. Een van zijne Zonen, omtrend twaalf jaren oud, valt terftond ter aarde, fchreeuwt bij zijns Vaders roepen: God ik fterf! insgelijks: ik fterf, en draait zich onder het ligchaam zijns Vaders. Zijn vermoorde jongere broeder valt ook op hem. Met bloed bedekt houden de roovers hem voor dood. Zoo ligt de roerende groep, tot een der voorbijgangers zegt: het is toch een affchuwelijke zaak ook zelfs kinderen te vermoorden, God kan zulk eene fchandelijke daad niet

Digitized by Google

niet ongestraft laten. Nu opende de kleine CAUMONT zijne oogen, en zeide: ik leef nog! De man vraagde hem: wie hij was? ik ben, zeide hij, de Zoon van den eenen dezer vermoorden, en de broeder van den anderen, en is zoo voorzigtig, zijnen naam niet te noemen.

Toen de man hem bij herhaling vraagde: wie hij was, antwoordde hij: ik zal het u zeggen, als ik in veiligheid ben, — breng mij naar het Arsenaal, — ik ben vermaagschapt aan den Generaal Veldtuigmeester VAN BRIAN, en gij kunt op eene goede belooning voor dezen dienst staat maken. De man bragt hem met alle mogelijke voorzigtigheid derwaarts, en zoo werd de in het vervolg zoo beroemde Marschalk CAUMONT DE LA FORCE gered, die eenen ouderdom van vierentachtig jaren bereikte.

HET KAN NOG ERGER.

Een jong matroos genaamd DEN BERGER,
Had tot zijn spreuk: het kan nog erger.
Eens als hij, als een wakker gast,
Klom vol van ijver in de mast,
Stoot hij op 't onverwachtst zijn schenen
En breekt al vallend beide beenen.
Men voert hem dađ'lijk met de boot,
Naar 't Hospitaal in zulk een nood.
Een van den hoop, een regte terger,
Riep hem nog na: JAN! kan 't nog erger?
Het schip loopt uit, maar welk een kruis,
't Blijft op dien togt met man en muis.
Toen riep hij, was ik meê gevaren,
'k Waar weg, deez' ramp moest mij bewaren.
Leer uit mijn voorbeeld, beste man,
Dat het nog altoos erger kan.

SCHOOL-

Digitized by Google

SCHOOL-NIEUWS.

ZALT-BOMMEL.

Den 18den Maart l. l., heeft het winter examen der Studerende jeugd, aan het Gijmnasium alhier plaats gehad. De plegtigheid werd door den Rector A. L. DE ROOIJ, voor eene talrijke Vergadering, met eene prolusio geopend. Daar na werd overgegaan tot het onderzoek der gemaakte vorderingen, op de onderscheidene klassen, eerst in de Grieksche en Latijnsche talen, vervolgens ook in alle gedeelten van het onderwijs, bij de wet voorgeschreven.

Curatoren hadden alle redenen, om, over verre de groote meerderheid der leerlingen, voldaan te zijn, gelijk ook de overige aanwezende toehoorders deswegens hun genoegen te kennen gaven.

Boven verscheidene andere veel belovende Jongelingen, muntte echter hier wederom uit, de verdienstelijke P. DE KANTER, vooral bij het behandelen der oude Geschied- en Dichtkunde; aan hem, en aan J. VAN HERWIJNEN, mede een zeer ijverig Leerling, zullen eerstdaags buitengewone praemia worden uitgereikt.

De Rector besloot dit letterfeest, met aanspraken naar tijdsgelegenheid.

Daar het Conrectoraat alhier nog niet vervuld is, willen Curatoren, bij deze gelegenheid, herinneren derzelver bekendmaking, te vinden in de Boekzaal der maand November, des vorigen jaars.

MIDDELBURG.

Den 6den Mei. Op heden werd wederom de halfjarige promotie der schooljeugd, van het

Il-

Digitized by Google

Illustre Gijmnasium, in de openbare gehoorzaal dezer stad, plegtig gevierd.

Zeven zeer voortreffelijke jongelingen zijn tot de Akademische lessen bevorderd, namelijk: A. F. SIFFILÉ, B VERSELEWEL VAN DAM, R. L. VAN DAM, C. A. VAN DEINSE, E. HARTOG HENDRIKX, J. J. VAN DEINSE en C. J. VERSLUIS. Vijf van dezelve hielden, bij deze gelegenheid, onder voorzitting van Heeren Curatoren, met algemeene goedkeuring, hunne eigen gekozene en veelal door henzelven bewerkte redevoeringen: de eerste *de animi grati Virtute*; de derde *in laudem Joa. Calvini, carmen*; de vierde *de vita et rebus gestis Alexandri M.*, de vijfde *de L. Junio Bruto*, de zesde *de Veturia pacem a Coriolano expostulante*. Zijnde de tweede door ziekte, de laatste door afwezigheid hier in verhinderd geworden.

Vervolgens zijn, deels met eereprijzen, waar voor zij allen op de bevalligste wijze aan Heeren Curatoren hunnen dank betuigden, tot hoogere klassen bevorderd, de volgende lofwaardige leerlingen: van de tweede klasse tot de eerste orde der eerste klasse: P. J. KOOLHAAS, C. MODERA, A. DE KANTER, N. J. VAN EEKELEN, van de derde naar de tweede klasse: P. D. BUIJZE, J. CHR. HÖLSCHER, P. O. SNIJDERS, W. VERSLUIS, P. N. VAN DE PERRÉ VAN DER MANDERE, van de tweede orde der vierde klasse tot de derde klasse: A. M. BECIUS, L. C. DE PÉVAL, V. EPKEMA, D. M. VAN DUSSELDORP DE SUPERVILLE, L. C. SLICHER, J. C. SCHORER: van de eerste tot de tweede orde der vierde klasse: M. P. DOMINICUS, S. MATZINGER, J. DIERICX: van de vijfde klasse tot de eerste orde der vierde klasse; M. S. KOMPENHANS, A. TAK, M. TAK, J. VAN REIGERSBERG VERSLUIJS, H. DIERICX: van de tweede orde der zesde tot de vijfde klasse: J. G. SNIJDER, CHR.

BIS-

Digitized by Google

HISSEN, E. DE LANG 's GRAEUWEN: van de eerste tot de tweede orde der zesde klasse; M. F. HENNEQUIN, P. DE MAREZ TAK, J. H. SLICHER. In dit half jaar is op school gekomen M. TAK ABRZ.

Dit letterfeest, met fraai muzijk begonnen en telkens daarmede afgewisseld en geëindigd, is gevierd onder een' toevloed van vele aanzienlijke personen van beide sekse, die het zelve wel met hunne tegenwoordigheid hebben gelieven te vereeren.

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

ARNHEM.

ELKUM, den 23sten Maart. Heden maakte onze Leeraar, C. J. L. SCHULLER, ons bekend, dat hij besloten had, om voor de beroeping naar het *Brielsche Nieuwland*, te bedanken, en ook nu bij ons te blijven, waar toe hij zich tevens op nieuw aan ons verbond, naar aanleiding van *Luc.* XXIV: 13—35.

RENKUM EN HEELSUM. Den 5den April heeft Ds. A. FRANKEN, Pred. te *Muiden*. bij afstand van den Consulent W. N. MUNTING, Pred. te *Wageningen*, onzen nieuwen Leeraar J. A. SMITS, van *Hees*, *Neerbosch* en *Hatert* tot ons overgekomen, bevestigd. De bevestiger nam tot zijn tekst 1 *Cor.* XVI: 10*b*. *Want hij werke het werk des Heeren, gelijk als ik.* De nieuwe Leeraar deed zijne intrede, met *Luc.* XV: 3—7. *En hij sprak tot hen deze gelijkenis, zeggende: wat mensch onder u hebbende honderd schapen enz.*

BENNEKOM, den 19den April. Onze Leeraar J. VAN GORKOM, beroepen zijnde, naar *Wijk bij Heusden*, heeft voor die beroeping bedankt, en zich heden op nieuw aan ons verbonden, naar aanleiding van de woorden 2 *Petr.* III: 18. *Maar wast op enz.*

N IJ M E G E N.

SLIJK, EWIJK EN OOSTERHOLT. Na dat Ds. H. FANGMAN, Pred. te *Hemmen*, voor onze beroeping had bedankt, is, na vertoonde acte van collatie van den Hoog Welgeb. Heer Grave VAN QUADT, tot *Wijckradt*, den 22sten Maart l. l., alhier Kerkelijk beroepen, Ds. W. LAMMERÉE, Pred. te *Geldermalsem*; en deze ook, na beraad, bedankt hebbende, op den 23sten April. l. l., de Heer L. BREDERODE, Prop. bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, die onze beroeping heeft aangenomen.

HERVELD, Onze Leeraar, S. G. JORISSEN, maakte ons den 26sten April l. l. bekend, dat hij, benevens de Collatie van den Hoog Welgeb. Heer H. W. BARON VAN AIJLVA, het Kerkelijk beroep naar de Gemeente van *Waardenburg* en *Neerijnen*, ontvangen hebbende, besloten had, die beroeping aan te nemen.

NIJMEGEN. Onze beroepen Leeraar, W. L. VAN MEURS, is voornemens op den 7den Junij aanstaande, zijnen Evangeliedienst onder ons te beginnen.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

HEES EN NEERBOSCH, HATERT EN WEURT vakant. Zie April 1818.

T I E L.

OPHEUSDEN. Uit het in de vorige Boekzaal opgegeven drietal van Predikanten, ter vervulling der vakature alhier gemaakt, is beroepen Ds. C. KUMSIUS, Pred. te *Nieuw Lekkerland*,

on-

Digitized by Google

onder de Classis van *Dordrecht*, en heeft zijn Eerw. die beroeping, onder inwachting der vereischt wordende goedkeuringen, aangenomen.

EVERDINGEN. Ds. W. N. ROLDANUS, tot dus verre onze Leeraar, maar de beroeping naar *Egmond aan Zee* aangenomen hebbende, is den 17den April behoorlijk van zijne betrekking op ons, onzen Kerkeraad en de *Tielsche* Classis ontslagen, — en heeft daarop heden, den 26sten, afscheid gepredikt, tot Tekst nemende *Ps.* LVI: 12a. *Ik vertrouwe op God, ik en zal niet vreezen*; zoo dat deze Gemeente thans herderloos is.

AVEZATHEN, den 10den Mei. Heden voor acht dagen, maakte onze Leeraar H. TIMMERS, ons bekend, dat hij eene beroeping had ontvangen, tot derden Pred. der Gemeente van *Sneek*, en heden berigtte hij ons, dat hij zich verpligt had gevonden, om dezelve, onder inwachting der noodige goedkeuringen, aan te nemen.

ZOELEN. Op vertoonde Collatie van de Vrouwe dezer Heerlijkheid, is alhier op den 8sten Mei Kerkelijk beroepen, Ds. J. J. VAN VOORST, Pred. te *Doorn*, onder de Classis van *Wijk*, welke deze beroeping in beraad heeft genomen.

ASCH vakant. Zie Febr. 1818.

ERICHEM. Zie April 1818.

B O M M E L.

POEDEROIJEN EN LOEVESTEIN, den 12den April. Op heden is de bij ons beroepene, en dat beroep aangenomen hebbende Leeraar, Ds. F. D. WELTER, in den H. Dienst bevestigd, door onzen Consulent, J. D. AUGIER, Pred. te *Aalst*, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* III: 6. De Bevestigde deed des namiddags zijne Intrerede, uit 1 *Cor.* I: 25. —

WAARDENBURG EN NEERRIJNEN, den 19den April. Heden nam onze Leeraar, Ds. D. TISSEN, naar *Leeuwarden* beroepen, affcheid van ons. Zijn Eerw. predikte over deze woorden van den Apostel Paulus: *Wie zal ons scheiden van de liefde Christi?* *Rom.* VIII: 35*a.*

Tevens kunnen wij berigten, dat door den Hoog Wel geb. Heer H. W. BARON VAN AIJLVA, unicus Collator dezer plaatsen, tot Pred. benoemd, en daarna Kerkelijk beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel. Heer S. G. JORISSEN, Pred. te *Herveld*, die deze benoeming en beroeping heeft aangenomen.

HEDEL, den 3den Mei. Heden is alhier, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. W. J. CROL, Pred. te *Driel*, in den dienst des Evangeliums bevestigd, de door Z. M. onzen Koning benoemde en naar Kerkeordening beroepen Pred. Ds. A. FONHOFF. De Bevestiger lag ten grondslag zijner Leerrede bij die gelegenheid, de vermaning van Jezus *Luc.* VIII: 18*a.* *Ziet dan, hoe gij hoort*; terwijl de Bevestigde zijne Intrede deed met *Marc.* I: 14, 15.

GELLICUM EN RHENOIJ vakant. Zie Maart 1818.

HARDERWIJK.

OENE. Onze Leeraar L. MEENDERINK, had op Zondag, den 22sten Februarij l. l., het genoegen, alhier met de Gemeente gedachtenis te vieren, van zijne op dien dag in deze Gemeente vervulde vijfentwintigjarige Evangeliebediening, terwijl hij tot eenen grondslag van zijne daarop betrekkelijke Leerrede, de woorden van den Apostel Paulus gelegd had, *Hand.* XXVI: 22*a.* *Dan, hulpe van God verkregen hebbende, sta ik nog tot op dezen dag,* —

God spare deze onzen Voorganger en Leeraar, nog lange bij gezondheid en krachten, en bekroo-

Digitized by Google

[illegible] bediening onder ons, met eenen uitgebreiden zegen, ter bevordering van waarachtig menschen geluk! —

ERMELLO. Onze Leeraar, de Wel Eerw. heer [illegible], eene beroeping naar *Wouwichem*, onder de Classis van *Heusden* ontvangen hebbende, heeft na beraad, die beroeping, onder inwachting der vereischte Kerkelijke en Koninklijke goedkeuringen aangenomen, zoo dat deze Gemeente eerlang zal vakant worden.

ELBURG. Onze beroepen Leeraar, Ds. T. [illegible], Pred. te *Berg-Ambacht*, heeft mede voor de hier op hem uitgebragte beroeping bedankt; de Kerkeraad is dus genoodzaakt eerlang weder eene nieuwe beroeping te doen.

DOORNSPIJK. Zie Febr. 1818.

ZUID-HOLLAND.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuid-Holland*, in 's *Gravenhage*, den 6den Mei en volgende dagen vergaderd geweest, zijn de heeren: H. HULSTIJN, H. G. J. BECKING, D. GOUDOEL, J. A. SCHMIT, C. LE CLERCQ, J. G. TOUSSAINT, J. B. BARENBRUGH en B. STEMBERG, Candidaten in de letteren en de Godgeleerdheid, tot den predikdienst geadmitteerd.

'S GRAVENHAGE.

TER WOUD. Zie Maart 1818

WILSVEEN vakant. Zie April 1818.

ROTTERDAM.

SCHIEDAM, den 26sten April 1818. Ds. J. [illegible]TENHOEF SMITH, van hier naar *Amsterdam* beroepen zijnde, en die beroeping aangenomen hebbende, werdt den 16den dezer, ten overstaan van Ds. D. J. VAN BRANDENBURGH, als daar

toe gecommitteerd Lid van het Klassikaal Bestuur van *Rotterdam*, van zijne betrekking op de Gemeente van *Schiedam*, en de Classis van *Rotterdam* losgemaakt, en heeft heden avond afscheid van ons genomen, met eene Leerrede over 2 *Cor*. VI: 8. *Wij dan als medearbeidende* enz.

Vervolgens heeft de Kerkeraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, na reeds vooraf verkregene handopening, van Zijne Excellentie den Directeur Generaal, voor de zaken van den Hervormden Eerdienst, enz. ter vervulling van deze vakature, gemaakt dit navolgend twaalftal:

DD. J. WIJS J. CSZ., Predd. te *Bloemendaal*. A. N. VAN PELLECOM, te *Prinsenhage*. W. VAN GEND DE LEEUW, te *Hardinksveld*. C. A. VAN SCHAGEN, te *Kapelle op den IJssel*. B. VAN DER FEEN, te *Schoonhoven*. P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem*. H. VAN BLOKHUISEN, te *Ketel*. J. P WIJS, te *Hilversum*. W. G. VAN DEN BROEK, te *Scherpenzeel*. J. PRINS, te *Alkmaar*. J. VAN BEUNINGEN VAN HELSDINGEN, te *Rhenen* en J. N. VAN DER ZANDT, te *Grouw*.

De zes eerste op het zestal, en de drie eerste op het drietal gebragt zijnde, is daar uit beroepen, Ds. JACOB WIJS JAN CORNELISZ., Pred. te *Bloemendaal*, die deze beroeping, na beraad, onder inwachting van de Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, heeft aangenomen.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Kerk vakant. Zie Febr. 1818.

L E IJ D E N.

HOOGMADE EN RIJPWETERING. De Gereformeerde Gemeente alhier, in aantal zeer toegenomen zijnde, heeft het zijne Koninklijke Majesteit goedgunstiglijk behaagd, aan haar, op haar verzoek, wederom eenen eigen Leeraar toe te staan. Waar op de Kerkeraad handopening ver-

Digitized by Google

verzocht en verkregen hebbende, ten overstaan van Ds. JOANNES HERNCK, Pred. te *Woubrugge*, als Consulent, den 23sten Maart l. l., dit drietal heeft gemaakt:

DD. PIETER VAN AMERON, JOANNES HENRICUS WORST en ANTHONIE KEERBERGEN, Predd. te *Anthonie-Polder*, *Etershem* en *Schardam* en *Acquoi*.

Uit welk drietal door den Hoog Ed. Welgeboren Heere J. P. IJ. DIERT VAN MELISZANT, Heere van *Hoogmade* en *Rijpwetering*, geëligeerd, en den 15den April beroepen is, Ds. PIETER VAN AMERON, Pred. te *Anthonie-Polder*, die deze beroeping, na beraad, onder inwachting der noodige goedkeuringen heeft aangenomen.

BODEGRAVEN, den 29sten Maart 1818. Heden in den Avond-Godsdienst, had onze Leeraar, Ds. O. ROMIJN, het genoegen, om voor eene talrijke schare, *acht* zijner Leerlingen de Geloofsbelijdenissen af te nemen; welke zoo veel kundigheid te kennen gaven, in de Bijbelsche Geschiedenissen, als mede in de Geloofs- en Zedeleer, dat de gansche Vergadering met blijdschap en zegenbede te rug keerde, terwijl onze Leeraar bij die gelegenheid predikte, 1 *Petr.* III: 15*b*. *Zijt altijd bereid tot verantwoording aan een iegelijk, die u rekenschap afeischt, van de hope, die in u is.*

NOORDEN, den 6den April, l. l. Onze Leeraar, Ds. M. L. BONZET, van hier naar *Noordeloos* beroepen zijnde, heeft voor dezelve beroeping bedankt, en zich op den 12den April op nieuw aan ons verbonden, met de woorden van onzen Heiland *Joh.* XXI: 15—17. *Doe zij dan het middagmaal gehouden hadden, zeide Jezus tot Simon Petrus, Simon Jona* [*zoon*,] *hebt gij mij liever dan deze? Hij zeide tot hem, Ja Heere* enz.

Digitized by Google

DORDRECHT.

RIDDERKERK. Onze grijze en afgewerkte Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. H. VAN DER GROE, die onlangs aan Zijne Majesteit, onzen Koning, een verzoekschrift om het emeritaat had ingeleverd, is, voor dat hoogstdeszelfs besluit werd vernomen, op Zaturdag den 18den April 1818, in den ouderdom van ruim 82 jaren, in de zalige rust ingegaan. Zijn Eerw. heeft het ambt der Evangeliebediening 58 jaren, met onvermoeiden ijver waargenomen, zoo in de Gemeenten van *Wijdenesse*, van *Linschoten*, van *Hien* en *Doodewaard*, als in deze Gemeente, die zich in zijn onderwijs en stichtelijk voorbeeld, bijna 48 jaren mogt verblijden, en het genoegen had, dat zijn Eerw. meermalen beroepingen en aanzoeken naar grootere Gemeenten, van de hand wees.

De Wel Eerw. Heer A. R. BRUINING, Pred. te *Krimpen aan de Lek*, bepaalde den volgenden Zondag de Gemeente voorloopig, bij dit sterfgeval, met eene Leerrede over *Hand.* XVII: 31. Terwijl den 26sten April, op aanzoek van den Kerkeraad alhier, bij schikking met den Heer Consulent, de Wel Eerw. Heer G. H. VAN BOLHUIS, Pred. te *Baambrugge*, volle Neef van den overledenen, de Gemeente een woord van troost en opwekking toesprak, naar aanleiding van *Gen.* V: 22a en 24, vergeleken met *Hebr.* XI: 5. De Spreker bepaalde zoo wel de Gemeente bij het voorregt, 't welk zij in den langdurigen dienst van dezen Eerwaardigen man had genoten; als hij zelf Gode het offer van dankbaarheid toebragt, dat wij in den overledenen eenen tweeden vader, hadden mogen ondervinden.

Donderdag te voren was het lijk van zijn Eerw., door den dienstdoenden en Oud-Kerke-

keraad, benevens de Kerkmeesteren, gevolgd door des overledenen naaste bloedverwanten, eenige Leden der Dorps Regeering en der Gemeente, naar 's mans wensch, voor den Predikstoel plegtig ter aarde besteld.

GIESEN OUDKERK. Onze Leeraar Ds. C. A. ROMBACH, heeft, na beraad, de beroeping naar *Leerbroek* en *Middelkoop*, aangenomen.

SCHELLUINEN. Ds. H. J. KROM, van hier naar den *Oudenbosch*, onder de Clasfis van *Breda* beroepen, is, den 1ften Mei, in eene Kerkeraads-Vergadering, door eenen Gecommitteerde van het Klasfikaal bestuur van *Dordrecht*, Ds. H. H. THOOFT, van zijne betrekking op deze Gemeente en de Clasfis van *Dordrecht*, ontslagen; waarna zijn Eerw. op den 3de Mei, van zijne Gemeente affcheid genomen heeft, met de woorden van Apostel Paulus, 1 *Cor.* VII: 31*b*. *De gedaante der wereld gaat voorbij.*

DUBBELDAM. Ds. H. MAANDAG, Pred. te *Kedichem*, heeft de beroeping herwaarts aangenomen, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke approbatie.

G O U D A.

GOUDA, den 11den Mei 1818. Onze Leeraar, Ds. J. W. BUSSINGH, herinnerde ons heden aan zijne komst tot deze Gemeente, voor 25 jaren, leggende tot een grondflag zijner Redevoering, bij deze plegtigheid, *Hand.* IX: 20, 21 *en* 22.

NOORDELOOS, den 5den April 1818, is door den Eerw. Kerkeraad, der vacerende Gemeente alhier, met approbatie van den Wel Edel geboren Heer, W. H. VAN BARNEVELD van *Noordeloos*, tot Leeraar beroepen, Ds. M. L. BONZET,

Digitized by Google

Pred. te *Noorden*, welke na beraad voor deze beroeping bedankt heeft.

De Heeren S. S. Min. Candidaten bij de Provinciale Kerkbestûren, of Proponenten bij de voormalige Classis, worden door den Kerkeraad uitgenoodigd, om hunne gaven voor deze Gemeente te laten hooren, ten einde zoo spoedig mogelijk eene andere beroeping te kunnen doen. De Acte van geboorte, en de nodige getuigschriften, moeten vertoond worden aan Ds. J. CORELL, Consulent der vacerende Gemeente van *Noordeloos*, en Pred. te *Meerkerk*.

LEERBROEK, den 26sten April 1818. Heden werdt onze Emeritus Pred. J. THIBAUT, van Klassikale en Kerkelijke betrekking behoorlijk losgemaakt, en deszelfs Dienstwerk onder ons gesloten, doch deze Gemeente zal niet vakant blijven. Zie de *Boekzaal* van April 1818.

BERG-AMBACHT, den 3den Mei 1818. Onze Leeraar, Ds. T. SANDERS, gaf ons heden kennis voor de beroeping naar *Elburg* bedankt te hebben.

KEDICHEM, den 26sten April 1818. Onze Leeraar, Ds. H. MAANDAG, maakte ons heden bekend, de beroeping naar *Dubbeldam*, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, na beraad, te hebben aangenomen.

RHEEWIJK, den 10den Mei 1818 Des voormiddags maakte onze Leeraar, J. C. VAN DOORNE, in zijne voorafrede, ons het afsterven bekend van Ds. W. CHEVALLEREAU, rustend Pred. te *Ommen*; in vroegere jaren Leeraar dezer Gemeente

LEERDAM staat vakant te worden. Zie Januarij 1818.

BRIELLE.

HEKELINGEN. Op den 10den Maart, heeft de Kerkeraad, in tegenwoordigheid van den Con-

Digitized by Google

Consulent, P. J. VAILLANT, Pred. te *Spijkenisse*, de volgende nominatie gemaakt:

DD. P. VAN AMERON, Predd. te *St. Anthonie-Polder*, P. J. VAILLANT, te *Spijkenisse*. J. SPAAN, te *Piershil*. H. S. KROESE, te *Hoogvliet*.

En is daar uit beroepen, Ds. P. VAN AMERON, maar op den 30sten dito berigtte zijn Wel Eerw. dat hij voor de beroeping bedankte.

HEKELINGEN. Op den 27sten April, maakte de Kerkeraad in tegenwoordigheid van bovengenoemden Consulent, de volgende nominatie:

DD. P. J. VAILLANT, Predd. te *Spijkenisse*, J. SPAAN, te *Piershil*. J. CORELL, te *Meerkerk*. P. STEENMEIJER, Candidaat tot den H. Dienst, bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*.

En is daar uit beroepen, P. STEENMEIJER, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Zuidholland*, die deze beroeping in afwachting der noodige approbatiën heeft aangenomen.

SIMONSHAVEN EN BIERT vakant. Zie Maart 1818.

OUDENHOORN. Zie April 1818.

BRIELSCH NIEUWLAND vakant. Zie April 1818.

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM, den 6den Mei. Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Noord-Holland*, zijn geëxamineerd, en tot den Predikdienst toegelaten, de Heeren J. J. ROZEBOOM en L. VAN DER HORST.

A M S T E R D A M.

AMSTERDAM, den 15den April. Bij het Klassikaal Bestuur, zijn tot Leden van de Classis van *Amsterdam*, verklaard Ds. A. FRANCKEN, bevestigd Predikant te *Muiden*, en Ds. A.

H.

H. TER HOEVEN, bevestigd Predikant te *Amsterdam*.

AMSTERDAM, Engelsche Kerk den 20sten April. Heden is alhier tot tweeden Predikant beroepen, Ds. W. BROWN NIVISON, Candidaat van den heiligen dienst, bij het Presbijterium van *Edenburg* in *Schotland*, onder inwachting van de noodige approbatien, heeft de beroepene het beroep aangenomen.

WAVERVEEN, den 28sten April. Dewijl Ds. P. VAN AMERON, voor de op hem uitgebragte beroeping bedankt had, heeft de Kerkeraad heden, uit hetzelfde drietal, 't welk den 25sten Maart gemaakt was, beroepen Ds. A. SJOENIS, Predikant te *Petten*; van dit beroep, door de Ambachtsvrouwe geagreëerd, is den beroepenen kennis gegeven.

AMSTERDAM, den 6den Mei. Na dat onze beroepene Leeraar, Ds. S. D. DE KEIZER, den 3den dezer, door zijnen Ambtgenoot W. G. VAN DOORNE, in den dienst van het Evangelie was bevestigd geworden, met 1 *Thess.* III: 8. *Nu leven wij, indien gij [vast] staat in den Heere:* aanvaardde hij heden zijne bediening, met 1 *Cor.* IV: 20. *Want het Koninkrijke Gods en is niet [gelegen] in woorden, maar in kracht*

AMSTERDAM, den 13den Mei. Onze beroepene Leeraar, Ds. J. KORTENHOEF SMITH, werd den 10den dezer, door zijnen Ambtgenoot A. H. TER HOEVEN, in den Evangeliedienst bevestigd, met *Hand.* II: 42 en 44–47. *En zij waren volherdende in de leere der Apostelen*, enz. Heden maakte hij den aanvang van zijn dienstwerk, met 1 *Cor.* I: 21. *Want nademaal in de wijsheid Gods, de wereld God niet heeft gekend door de wijsheid enz.*

AMSTERDAM. Zie Febr. 1818.

HAAR-

Digitized by Google

HAARLEM.

ZANDVOORT, den 19den April. Onze van *Empum*, herwaarts geroepene Predikant, de Heer J. VAN RHEE, werd heden voormiddag bevestigd, door den Consulent J. H. WEIJERS, Pred. te *Bennebroek*, die bij deze gelegenheid gesproken heeft, over *Matth.* V: 13*a*. *Gij zijt het zout der aarde*, en heeft daar op 's namiddags zijne intreêredevoering gehouden, tot tekst nemende, 2 *Cor.* XII: 9*a*. *En hij heeft tot mij gezegd, mijne genade is u genoeg.* Zoo dat deze vakature nu vervuld is.

HAARLEM, den 26sten April. Na den 23sten dezer, door eenen Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, behoorlijk van zijne betrekking, op den Kerkeraad en de Classis van *Haarlem*, losgemaakt te zijn, heeft de Wel Eerw. Heer S. D. DE KEIZER, heden avond zijne afscheidsrede onder ons gehouden, over *Filip.* I: 9–11. *En dit bidde ik God, dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde, in erkentenis en alle gevoelen, op dat gij beproevet enz.*

HAARLEM, den 7den Mei. Daar het Z. M. onzen Koning, behaagd heeft, bij besluit van den 27sten April l. l. No. 26, overeenkomstig de gunstige voordragt, van Z. E. den Directeur Generaal, voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., wederom autorisatie te verleenen, tot het beroepen van eenen zevenden Predikant, ten behoeve van deze Gemeente, zonder consequentie, en door Z. E. den Directeur Generaal voornoemd, bij dispositie van den 1sten dezer, No. $\frac{1624}{887}$ ten behoeve van den Kerkeraad dezer Gemeente, handopening verleend is, ten einde de nu plaats hebbende vakature te vervullen, waar van door den Scriba, namens het Klassikaal Bestuur, onverwijld het afschrift overge-

zon-

Digitized by Google

zonden is, zoo hoopt de Kerkeraad eerlang, deze breuke geheeld te zien.

BEVERWIJK, den 12den Mei. Naar het verzoek des Kerkeraads, is, op de voordragt van het Klassikaal Bestuur van *Haarlem*, door Z. E. den Directeur Generaal voor de Zaken der Hervormde Kerk enz., bij dispositie van den 6den dezer, No. $\frac{1666}{941}$ reeds handopening verleend, tot het beroepen, onder nadere approbatie van Z. M. den Koning, van eenen Predikant, ter vervulling der vakature van de Predikantsplaats alhier, veroorzaakt door het verleende Emeritaat, aan onzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. WIGERI; weshalve de Kerkeraad, spoedig met het werk der beroeping, een aanvang hoopt te maken.

UITGEEST staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

WORMERVEER vakant. Zie April 1818.

A L K M A A R.

SCHOORL, GROET EN KAMP. Den 28sten Maart ontving onze Leeraar, L. J. VAN DAM, eene beroeping naar de Gemeente van de *Beemster*, en den 12den April maakte zijn Wel Eerw. ons bekend, dat hij besloten had, die beroeping op te volgen. Zoo dat

SCHOORL, GROET EN KAMP eerlang vakant zal worden.

OOSTEREND OP TEXEL, den 26sten April. Onze Leeraar, Ds. R. SCHOUTEN, te *Hauwaart*, onder de Classis van *Hoorn*, beroepen zijnde, nam heden van ons afscheid, met de woorden van Paulus, *Handel.* XX: 31 en 32. *Daarom waakt en gedenkt, dat ik drie jaren lang nacht en dag niet opgehouden heb, een iegelijk met tranen te vermanen, en nu broeders, ik bevele u Gode en den woorden zijner genade, die magtig is u op te bouwen, en u een erfdeel te geven, onder*

al-

Digitized by Google

alle de geheiligden, na alvorens, op vertoonde Kerkelijke en Koninklijke approbatie, behoorlijk ontslag ontvangen te hebben. Zoo dat
OOSTEREND OP TEXEL vakant is.
PETTEN. Den 30sten April maakte onze Leeraar, A. SJOENIS, ons bekend, dat zijn Wel Eerw. twee beroepingen ontvangen had, te *Waverveen* en te *Hemsbroek*, en dat hij dezelve had in beraad genomen
EGMOND AAN ZEE, den 3den Mei. Heden werd onze van *Eyerdingen* beroepen Leeraar, W. N. ROLDANUS, in den dienst ingezegend, door deszelfs behuwd broeder, A. ABRESCH, Pred. te *IJsselstein*, aan wien deze beurt, door den Consulent J. DIRSEL, Pred. te *Bergen*, was afgestaan, met 2 *Cor.* III: 17. *De Heer nu is de Geest: en waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid.* De bevestigde begon 's namiddags zijn dienstwerk met *Luc.* XV: 7. *Ik zeg ulieden, dat er alzoo blijdschap zal zijn, in den hemel over eenen zondaar, die zich bekeert meer dan over negen en negentig regtvaardigen, die de bekeering niet van noden hebben.*
HARINGKARSPEL EN DIRKSHORN, den 3den Mei. Heden werd onze Leeraar, Ds. F. BOON, van *Zwaag*, tot ons overgekomen, bevestigd door Ds. J. B. HARTMAN, AZ. Pred. te *Warmenhuizen*, en Consulent dezer Gemeente, Zijn Wel Eerw. predikte over de gelijkenis van den Zaadzaaijer, betoogende, welke vrucht, welk nut de prediking van het Evangelie al of niet op de harten der menschen kan te weeg brengen, naar *Luc.* VIII: 5—15. Terwijl de bevestigde 's namiddags zijne intrede deed, met 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iets te weten onder u, dan Jesus Christus en dien gekruisigd.*
KOLHORN, den 3den Mei. Heden is onze be-

beroepen Leeraar, Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, onder ons bevestigd, door onzen Consulent, Ds. J. A. DE HOLLANDER, Predikant te *Barsingerhorn* en *Haringhuizen*, met eene Leerrede over 1 *Cor.* IV: 1. *Alzoo houde ons een iegelijk mensch als dienaars Christi, en uitdeelers der verborgenheden Gods.* 's Namiddags hield de Bevestigde zijne intrerede, over *Openb.* I: 3. *Zalig is hij die leest, en zijn zij die hooren de woorden dezer Prophetie, en die bewaren 't geen in dezelve geschreven is: want de tijd is nabij.*

OOSTVLIELAND. Na gunstig verkregene handopening, heeft de Kerkeraad, onder bestuur van den Consulent, den Wel Eerw. Heer J. O. VAN KAMMEN, Pred. te *Westerschelling*, den 19den April de volgende nominatie gemaakt:

DD. J. O. VAN KAMMEN, Predd. te *Westerschelling*. H. BREIJL, te *Midsland* en *Hoorn*, op *Terschelling*. B. BEKKER, te *Peins*. P. HAGOORT, beroepen te *Ursem*. H. WASSENBERG, te *Schingen*, en W. S. B. FLORISON, Candidaat bij de Classis van *Leeuwarden*.

En daar uit dit drietal:

DD. VAN KAMMEN, BEKKER en FLORISON.

Waar uit beroepen is, Ds. W. S. B. FLORISON, welke na beraad, voor deze beroeping bedankt heeft.

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK. Zie Maart 1818.

ST. MAARTEN EN VALKOOG staat vakant te worden. Zie Maart 1818.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Maart 1818.

HEILO vakant. Zie April 1818.

HOORN.

GROSTHUIZEN EN AVENHORN. Heden den 12den April is onze Leeraar, LUBBARTUS MAAGH COSTERUS, in de Kerk van *Grosthuizen*, in

Digitized by Google

in zijnen dienst bevestigd, door zijnen Vader, Ds. A. J. COSTERUS, Pred. te *Rottum* in *Groningerland*, bij afstand van den Consulent, H. H. GROET, Pred. te *Berkhout*, met de vermaning van Paulus, 1 *Cor.* XV: 58. *Zoo dan, mijne geliefde Broeders, zijt standvastig, onbeweeglijk* enz. De oplegging der handen geschiedde door den Heer Bevestiger, als mede door de Heeren GROET en SCHILHAM, Predd. in de naburige Gemeenten van *Berkhout* en den *Oudendijk*. De Bevestigde deed des nademiddags zijne Intrede, in de Kerk van *Avenhorn*, met de betuiging van Paulus, *Rom.* I: 16. *Ik schame mij het Evangelium van Christus niet* enz.

ZWAAG, den 26sten April. Heden heeft de Wel-Eerw. Heer F. BOON, naar *Haringkarspel* en *Dirkshorn* beroepen, en van zijne betrekkingen door den Heer Præses van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn*, J. VAN BLOGTEREN, behoorlijk ontslagen, zijne afscheids-rede gedaan, over *Hebr.* XIII: 20 *en* 21.

LUTJEBROEK, den 3den Mei. Onze Leeraar, JAN WILLEM TOERREPPEL, is, door Ds. J. LEM, Pred. te *Bovenkarspel*, Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur van *Hoorn* losgemaakt; en heeft zijnen dienst onder ons besloten, met de woorden *Ezech.* XXXIII: 11*b*. *Bekeert u, bekeert u van uwe booze wegen, want waarom zoudt gij sterven, o huis Israels!*

HAUWAART, den 3den Mei. Heden werdt onze, van *Oosterend op Texel*, tot ons overgekomen Leeraar, R. SCHOUTEN, in den H. Dienst bevestigd, door onzen Consulent, Ds. C. J. SCHEURLEER, Pred. te *Wognum*, naar aanleiding van Paulus verklaring, *Coll.* I: 7*b*. *Dewelke een getrouw Dienaar van Christus is voor u;* waarop hij zijn openlijk werk onder ons begon, met de taal van dezelfden Apostel, *Rom.* I: 16. *Want ik*

Digitized by Google

ik schame mij het Evangelie van Christus niet; Want het is een kracht Gods tot zaligheid een iegelijk die gelooft, eerst den Jode, en [ook] den Griek.

URSEM, den 3den Mei. Onze beroepen Leeraar, P. HAGOORT is heden in zijnen Dienst, bevestigd, door den Consulent dezer Gemeente, Ds. J. A. HANEWINCKEL, Pred. te *Obdam*, met de vermaning van Paulus, 2 *Tim.* I: 8*a*. *Schaamt u dan niet der getuigenis onzes Heeren.* De oplegging der handen is geschied, door genoemden Consulent. De Bevestigde maakte des namiddags een begin van zijn Dienstwerk, uit *Openb.* XIV: 6 en 7. *Ik zag eenen anderen Engel, vliegende in het midden des hemels* enz.

HENSBROEK, den 23sten April. Ter vervulling onzer vakature, door het vertrek van Ds J. F. RUPPEL veroorzaakt, is, na verleende handopening, door den Kerkeraad, ten overstaan van den Wel Eerw. Heer J. A. HANEWINCKEL, Pred. te *Obdam*, en Consulent dezer Gemeente, het volgende viertal van Predd. gemaakt: DD. A. SJOERNIS, Predd. te *Petten*. F. VAN SPALL, te *Koedijk*. J. A. HANEWINCKEL, te *Obdam*. en F. POTTER, te *Waal* en *Koog op Texel*, waar uit ten zelfden dage beroepen is, Ds. A. SJOERNIS, Pred. te *Petten*, welke beroeping door den Ambachts-Heer is geaggreëerd.

ENKHUIZEN. Ds. A. W. HASELAAR, heeft de beroeping herwaarts aangenomen.

MIDWOUD, den 3den Mei. Heden werd onze beroepen Leeraar Ds. A DIEPERINK, van de Gemeente van *Bunschoten*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. H. VAN IJSSEL GROOTHUIS, Pred. te *Hoorn*, bij afstand van onzen Consulent A. CONRADI, Pred. te *Oostwoud*, met de woorden van Paulus *Ephez.* I: 20*b*., 21. 22. *En heeft hem gezet tot zijne reg-*

Digitized by Google

regterhand in den hemel, verre boven, enz. De bevestigde heeft zijn intrede gedaan, daartoe ten tekst nemende *Coll.* I: 28, 29. *Denwelken wij verkondigen, enz*

SCHARWOUDE. Zie Nov. 1817.

HOORN vakant. Zie Maart 1818.

AARSWOUD vakant. Zie April 1818.

E D A M.

KWADIJK ſtaat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE ſtaat vakant te worden. Zie Maart 1818.

BEETS ſtaat vakant te worden. Zie April 1818.

BEEMSTER. Zie April 1818.

MIDLIE. Zie April 1818.

Z E E L A N D.

M I D D E L B U R G.

RITTHEM, den 3den Mei 1818. Heden is alhier in den heiligen dienst, door den Conſulent dezer Gemeente, H. L. DE JONGE, Pred. te *Oostzouburg*, bevestigd, onze van *Elkerzee* beroepen Leeraar, Ds. P. MORILIJON LOIJSEN, met de woorden van Paulus I *Theſſ.* V: 12 en 13*a*. *En wij bidden u broeders! erkent de genen, die onder u arbeiden, en uwe voorſtanders zijn in den Heere en u vermanen: en acht hen zeer veel in liefde om hunnes werks wille.* De bevestigde heeft zijne intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Philipp.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geeft.*

OOST-ZOUBURG, den 13den Mei 1818. De beroeping, door de Nederduitſche Hervormde Gemeente van *Middelburg*, op Zondag, den

Digitized by Google

23sten November l. l., uitgebragt op den Wel Eerw. zeer geleerden Heer D. M. KAKEBEEN, destijds Pred. te 's *Hertogenbosch*, (Zie Boekzaal voor December 1817.) is door zijn Wel Eerw. den 10den December daaraanvolgende, aangenomen, en, na, op den 2den Januarij, door het Klassikaal Bestuur van *Middelburg*, te zijn goedgekeurd, bij Koninklijk Besluit van den 17den Januarij N°. 69. geäpprobeerd. Waarna zijn Wel Eerw den 5den April is bevestigd geworden, door Ds. J. H. GILLISSEN, Pred. te *Middelburg*, en ten zelfden dage zijne intrede gedaan heeft, daartoe tot tekst nemende 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods mede-arbeiders: Gods akkerwerk Gods gebouw zijt gij.* —

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. *1816*.

MIDDELBURG. Zie Dec. 1817.

Z I E R I K Z E E.

ELKERZEE staat vakant te worden. Zie April 1818.

BROUWERSHAVEN vakant. Zie April 1818.

G O E S.

GOES, den 3den Meij 1818. Na eene ziekte van weinige dagen en spoedig toegenomene verzwakking, overleed alhier in den ouderdom van ruim acht en zeventig en een half jaren, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer J. L. LOTICHIUS, Emeritus Pred. bij de Hervormde Gemeente alhier.

Zijn Wel Eerw. was den 23sten October 1739 geboren te *Nijmegen*, waar zijn Vader præceptor was bij de Latijnsche scholen. Aldaar het voorbereidend onderwijs ontvangen hebbende, volbragt hij zijne studiën eerst te *Utrecht*, daarna te *Leijden*, alwaar hij den 23sten Februarij 1763 tot den predikdienst werd toegelaten.

Reeds

Reeds den 28sten Junij deszelven jaars werd hij Pred. te *Hersfen*, onder de Classis van *Nijmegen*, welke gemeente in 1772 met *Dieden* vereenigd werd. Aldaar was hij 15 jaren in den dienst van het Evangelie werkzaam, toen hij herwaarts beroepen en den 24sten Mei 1778, alhier bevestigd wierd. Steeds genoot hij eene onafgebrokene gezondheid en ligchaamskrachten; en, tot aan zijnen dood toe, zoodanig het gebruik van zijn gezigt, dat hij zelfs des avonds, bij het lezen van het kleinste schrift, nimmer eenig hulpmiddel gebruikt heeft. Eene toenemende verzwakking vooral van zijne stem, was echter oorzaak, dat hij bij Z. M. onzen Koning, eerbiediglijk zijne ruste verzocht, en met Augustus 1815 Emeritus verklaard wierd, salvo honore et stipendio, van welke ruste hij evenwel nog geene drie jaren, het genot heeft mogen hebben.

Twee Zonen, uit een vorig huwelijk verwekt, van welke de een Predikant is te *Wouw*, *Heerlen* en *Halsteren*, onder de Classis van *Breda*, betreuren met zijne Weduwe, Vrouwe A. C. CANISIUS, met welke hij 38 jaren gehuwd was, en hare dochter, het verlies van den overledenen, dankbaar aan de Voorzienigheid, die hem zoo lange voor hen bewaard heeft.

Zijn Wel Eerw's. opvolger, onze jongste Leeraar, juist predikende toen zijn Eerw. overleed, en daar van berigt erlangende, maakte ons zulks het eerst bekend, ons opwekkende, gelijk ook onze beide andere Leeraren, in hunne volgende Predikbeurten, om de gedachtenis van onzen waardigen Leeraar, die ons door leer en voorbeeld beide zoo nuttig was, vooral door een nuttig gebruik van zijnen arbeid onder ons, steeds in zegening te houden.

Digitized by Google

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 3den Mei. De beroeping alhier uitgebragt, op Ds. C. LE FEVRE, Pred. te *Wemeldingen*, door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, geapprobeerd zijnde, als mede de goedkeuring van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning, ontvangen hebbende, hopen wij onze vakature eerlang vervuld te zien.

ELLEWOUTSDIJK, den 17den April. Voor de derdemaal zijn hier pogingen aangewend, tot vervulling onzer vakature, en is daar toe weder het volgend zestal van Predikanten gemaakt:

DD. J. LEIJDS, Predd. te *Loon op Zand*. J. RADERMACHER SCHORER, te *'s Gravenpolder*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. J. BERKERS, te *'s Heerarendskkerke*. P. BROEKMAN, te *Heijkop*. J. MEERBURG SNARENBERG, te *Vrouwenpolder*.

En daaruit op het drietal geplaatst:

DD. LEIJDS, BROEKMAN en MEERBURG SNARENBERG.

En daar uit beroepen, Ds. J. LEIJDS, Pred. te *Loon op Zand*, aan wien de acte van beroeping is toegezonden.

WAARDEN. De beroeping alhier uitgebragt op Ds. H. J. VAN INGEN, Pred. te *'s Heerenjansland*, door het Klassikaal Bestuur van *Goes*, geapprobeerd zijnde, is ter verkrijging der Koninklijke goedkeuring opgezonden.

WEMELDINGEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

BIESELINGEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

KAPPELLE vakant. Zie April 1818.

IJZENDIJKE.

GROEDE, den 11den April 1818. Heden rukte de dood uit ons midden weg, onzen grijzen Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. H. CLINGE,

hij

hij werd oud bijna 80 jaren, van welke hij bijkans 50 onder ons, de Kerk bediend heeft. Sterk van gestel, en met eenen vasten geest begaafd, volhardde hij, tot op zijne laatste oogenblikken, in zijn werk als Christen Leeraar. Zijne hoop is geweest, dezen zomer te zullen leven, om te kunnen vieren zijnen vijftigjarigen dienst. Het sterflot heeft zijnen wensch verijdeld, nu ruste zijne asch in vrede!

Den tweeden Zondag na 's mans overlijden, heeft op hem de Consulent dezer Gemeente, de Wel Eerw. Heer T. L. W. VAN HERTEN, de Lijkrede gedaan.

RETRANCHEMENT, den 3den Mei. Heden in den namiddag Godsdienst, had de bediening des Doops in deze Gemeente plaats, ter welker bijwoning eene aanzienlijke schaar, in ons tempel gebouw was zaamgekomen. Onze Leeraar J. P. JONGENEEL, behandelde bij deze plegtige gelegendheid, voor de Vergaderde menigte, *Matth.* XIX: 13—15. den troost ontwikkelende, welke er in deze geschiedenis voor Ouders ligt opgesloten.

WATERLAND (KERKJE) vakant. Zie April 1818.

U T R E C H T.

UTRECHT, Den 6den Mei 1818, zijn door 't Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*, tot den Predikdienst geadmitteerd, de Heeren H. J. ROIJAARDS, van *Utrecht*, en N. C. KIST, van *Zalt-Bommel*, Doctores Theologiae.

U T R E C H T.

LINSCHOTEN, den 26sten April 1818. Heden maakte onze Leeraar ons, in zijne voor-

Digitized by Google

affpraak bekend, het overlijden van Ds. J. H. VAN DER GROE, laatst Predikant te *Ridderkerk*, die in deze Gemeente, nu ruim twee en vijftig jaren geleden, bijna drie jaren, ook het Evangelie verkondigde, en wiens gedachtenis bij degenen, die hem hier gekend hebben, in zegening zal blijven.

VLEUTEN, den 3den Mei. Heden is alhier in den h. dienst bevestigd, Ds. H. VAN SCHELLE, door den Wel Eerw. Heer S. KAM, Pred. te *Berkel*, aan wien, op verzoek, Ds. D. TER VEER, Pred. te *Maarssen*, als Confulent, het werk der bevestiging had afgeftaan. De bevestiger predikte over 1 *Cor.* III: 11. *Niemand kan een ander fondament leggen, dan 't gene gelegd is, 't welk is Jezus Christus*, en 's namiddags deed de bevestigde Predikant zijne intrede, met 1 *Tim* I: 15*b*. *Jezus Christus is in de wereld gekomen, om zondaren zalig te maken.*

De oplegging der handen geschiedde, behalve door den Bevestiger, mede door de Wel Eerw. Heeren D. TER VEER, D. VAN DER LOO, A. C. VAN VLOTEN, J. BRAVE, V. VAN GOGH, J. R. IMMINK en G. VAN SCHELLE, Predd. te *Maarssen*, *Montfoort*, *Zuilen*, *de Meer*, *Benschop*, *Harmelen* en *Tienhoven*.

THAMEN AAN DEN AMSTEL, den 10den Mei 1818. Heden berigtte ons onze Leeraar, W. A. VAN GRIETHUIJZEN, dat de Wel Eerw. en zeer gel. Heer F. G. IMMINK, laatst Pred. te *Deventer*, aldaar overleed den 21ften April 1818. Zijn Eerw. wekte ons op, om gedachtig aan onze Voorgangeren, die ons het woord Gods gefproken hebben, ook zijne gedachtenis in zegening te houden, die van het jaar 1790 tot 1799, met allen ijver en getrouwheid onder ons arbeidde; en fpoorde ons aan, om door geloof en wandel hem te verheerlijken, dien wij met de Christenheid

Digitized by Google

heid op het tegenwoordig feest, in zijne grootheid, liefde en trouw, met blijmoedige harten huldigen, en biddend de bedroefde Weduwe, met hare dochter aanbevelen.

UITHOORN EN KUDELSTAART. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. CAMPEN, bij gunstige dispositie van Z. M. onzen Koning, Emeritus verklaard zijnde, salvo honore et stipendio, staat deze Gemeente vakant te worden.

AMERSFOORT.

BUNSCHOTEN. Zie Maart 1818.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, den 3den Mei. Onze beroepen Leeraar, Ds. D. TIJSSEN, is alhier op den 30sten April l. l., door zijnen Ambtgenoot M. EPPENS, in den h. dienst bevestigd, met eene Leerrede, over *Luk.* XIX: 13*b*. *Doet handeling tot dat ik kome*. De Bevestigde deed heden avond zijne intrerede, over 1 *Cor.* II: 2. *Ik heb niet voorgenomen enz.*

LEEUWARDEN. Het beroep op den Wel Eerw. Heer J. MACKAIJ uitgebragt, is Kerkelijk goedgekeurd.

GROUW. Onze Leeraar, van Z. M. den Koning, de collatie van het beroep te *Grave* en *Mil*, ontvangen hebbende, heeft, na beraad, zich verpligt gevonden, het zelve aan te nemen.

LEEUWARDEN vakant. Zie April 1818.

HARLINGEN.

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM, den 29sten Maart 1818. Onze Leeraar, Ds. S. ATTAMA, van hier beroepen naar *Scherpenzeel*, *Spangen*, *Mun-*

Digitized by Google

Munnikeburen en *Nijetrijne*, nam heden afscheid van ons, met de woorden van Paulus, *Philip.* IV: 8. *Voorts Broeders! al wat waarachtig is enz.*

HERBAIJUM, den 9den Mei 1818. De Wel Eerw. Heer P. J. ZWART OLINJUS, naar *Wommels* en *Hijdaard*, beroepen, en den 30sten April l. l., behoorlijk losgemaakt, heeft heden zijne afscheidsrede gehouden. De tekst was 2 *Petr.* I: 3*a*. *Gelijk ons zijne Goddelijke kracht alles wat tot het leven en de Godzaligheid* [*behoort*] *geschonken heeft.*

HARLINGEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

WOMMELS EN HIJDAARD. Zie April 1818.

SNEEK.

SNEEK, den 26sten April. Door het bedanken van Ds. J. SANNES, is door den Kerkeraad der Hervormde Gemeente dezer Stad, heden dit twaalftal uitgebragt:

DD. ABRESCH, Predd. te *Eenrum.* FOCKENS, te *Hellum.* TIMMERS, in de *Avezathen.* GOUDSCHAAL, te *Hemelum.* SMITS, te *Renkum.* TEN BOSCH, te *Vlaardingen.* LAURMAN, te *Lellens.* KERSTEN, te *Driebergen.* VALK, te *Steenbergen.* HEPPENER, in de *Dragten.* VAN VOORST, te *Doorn.* CANNEGIETER, te *Garrelsweer.*

Vervolgens dit zestal:

DD. TIMMERS, ABRESCH, FOCKENS, HEPPENER, LAURMAN en SMITS.

Voorts dit drietal:

DD. TIMMERS, ABRESCH en FOCKENS.

Waar uit ten zelfden dage beroepen is Ds. H. TIMMERS, Pred. in de *Avezathen*, die deze beroeping heeft aangenomen.

WORKUM. Ds. H. DOORENBOS, Pred. te *Peperga* en *Blesdijke*, alhier beroepen zijnde, heeft voor die beroeping bedankt.

MOL-

Digitized by Google

MOLKWERUM. Hoewel geen legaal berigt ontvangen hebbende, meent echter de Correspondens, dat aldaar beroepen is, Ds. BROERSMA, Pred. te *Schiermonnikoog*.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZEN vakant. Zie April 1818.

LUTKEWIERUM vakant. Zie April 1818.

D O K K U M.

GERKESKLOOSTER, den 19den April, nam Ds. A. WARINGA van ons affcheid, de tekst was, 2 *Petr.* I: 10, 11. *Daarom Broeders! benaarstigt u* enz.

DROGEHAM, den 3den Mei, werd onze nieuwe Pred. A. WARINGA, alhier in den Dienst bevestigd, door zijnen Schoonbroeder P. HERINGA, Pred. te *Anjum*, die tot zijn' tekst had, *Joh.* XII: 26. *Zoo iemand mij dient, die volge mij* enz. Ds. J. W. SNETHLAGE, gaf de hand van broederschap, met eene gepaste aanspraak. De bevestigde Leeraar begon zijn' dienst, met eene Leerrede over *Rom.* I: 16. *Want ik schame mij des Evangeliums Christus niet*, enz.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

TWIJZEL EN KOOTEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

SCHIERMONIKOOG vakant. Zie April 1818.

H E E R E V E E N.

PEPERGA EN BLESDIJKE. Onze Leeraar, Ds. H. DOORENBOS, te *Workum* beroepen zijnde, heeft voor dat beroep bedankt, en den 30sten April l. l., zich weder aan ons verbonden.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE. Zie Febr. 1818.

St. JANSGA EN DEINSTRAHUIZEN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

TJERKGAAST, DONJEGA, ST. NIKLAASGA, IDSKENHUIZEN EN LEGEMEER vakant. Zie April 1818.

STEG-

STEGGERDEN EN FINKEGA vakant. Zie April 1818.

OVER-IJSSEL.

DEVENTER.

DEVENTER. Onze, sedert den 25sten Maart 1799, vierde en jongste Leeraar, F. G. IMMINK, is ons in den avond van den 21sten April, door den dood ontrukt, in den ouderdom van bijna 63 jaren, en na een omtrent 39 jarigen Dienst, in de Gemeenten, te *Scharwoude*, *Nieuwerkerk aan den IJssel*, *Thamen aan den Uithoorn* en *Deventer*, nalatende eene Weduwe en Behuwd-Dochter.

's Mans Ambtgenooten, hebben allen, een ieder in zijne Toerbeurten, aan dit Sterfgeval met aandoening voor zich en hunne hoorders gedacht, en van het zelve al vermeenende, tot de Gemeente gesproken.

Voor de Weduwe, zal door de Broederen van den Ring van *Deventer*, het jaar van gratie worden waargenomen.

DIEPENHEIM, den 3den Mei. Onze Leeraar, H. J. ROMENIJ, gaf ons dezen voormiddag, in zijne voorafspraak berigt, van het afsterven van den Wel Eerw. Heer W. CHEVALLERAU, laatst rustend Pred. te *Ommen*, van den jare 1766 tot 1781, Leeraar in onze Gemeente.

HENGELO vakant. Zie April 1818.

KAMPEN.

CUINRE. Op den 12den April, werd de Prop. Ds. J. MAASEN, van *Amsterdam*, in den Heiligen Dienst alhier bevestigd, door Ds. A. HOFMAN, te *Amstelveen*, en laatst Leeraar in deze Gemeente, met de woorden 1 *Cor.* III: 11.

Want

Digitized by Google

Want niemand kan een ander fondament leggen, dan het gene gelegd is, 't welk is Jezus Christus. De Bevestigde heeft zijne Intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende, 1 *Cor.* II: 2. *Want ik heb niet voorgenomen iet te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruïst.* De oplegging der handen geschiedde, behalven van den Bevestiger, door Ds. VAN LON, te *Blankenham*, als Consulent, en Ds. SANDERS, te *Vollenhove*, voorheen ook Leeraar in deze onze Gemeente.

GRONINGEN.

Op den 6den en 7den Mei 1818, zijn door het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, tot den predikdienst geadmitteerd, de Heeren G. R. WIERINGA, F. J. SMIT, G. W. STUIVINGA, H. H. MENNES, H. W. HAZELHOF, L. W. SLOMP en A. SCHOLTEN, Candidaten enz. te *Groningen*.

GRONINGEN.

VISVLIET, den 23sten Maart. Onze Leeraar Ds. C. ALBERTI, van hier naar *Zweelo* in *Drenthe* beroepen, heeft, na alvorens van zijne onderscheidene, zoo plaatselijke als Klassikale betrekkingen, ontslagen te zijn, heden afscheid gepredikt, met *Hand.* II 42*a*.

NOORDDIJK. Onze Leeraar, Ds. J. SANNES, heeft, na beraad, voor de beroeping van *Sneek* bedankt, en zich op Zondag den 5den April, op nieuw aan ons verbonden, met de woorden van Paulus, 1 *Thesf.* II: 8.

NOORDLAREN, den 29sten Maart. Heden nam Ds. J. TINGA, die van hier naar *Bellingewolde*, beroepen is, zijn affcheid met de woorden van Paulus, *Philipp.* IV: 1. *Zoo dan mijne*

ge-

Digitized by Google

geliefde en zeer gewenschte Broeders, mijne blijdschap en kroone, staat alzoo in den Heere, geliefde! —

ENGELBERT, den 4den Mei. Heden is alhier door de stemhebbenden, uit het te voren genoemd zestal, tot Predikant benoemd, Ds. G. W. IMMINCK, Pred. te *Borculo*, welke benoeming, terstond daar op in een Kerkelijk beroep veranderd is.

NOORDLAREN. Ds. J. TINGA, is van hier vertrokken, ook heeft men reeds eene nominatie, ter vervulling dezer vakature geformeerd, doch de Correspondens heeft daar van nog geen berigt ontvangen.

ENGELBERT, den 4den Mei. Heden werd uit de voorheen gemelde nominatie, tot Predikant verkozen, Ds. G. W. IMMINCK, Pred. te *Borculo*, welke verkiezing, in een Kerkelijk beroep veranderd, aan den beroepenen is toegezonden.

NIEZIJL vakant. Zie Jan. 1818.

WINSCHOTEN.

MEEDEN vakant. Zie Jan. 1818.

APPINGEDAM.

HELLUM, den 26sten April. Onze Leeraar Ds. H. F. T. FOCKENS, van hier naar *Farmsum*, beroepen zijnde, heeft, na beraad, voor die beroeping bedankt; en zich heden van nieuws aan deze Gemeente verbonden.

DELFZIJL, den 30sten April. Heden na den middag, werd het Orgel, het welk ten gevolge der belegering dezer vesting, in de jaren 1813 en 1814, bijna geheel vernield was, en door de hand van den kundigen Orgelmaker LOHMAN, te *Groningen*, weder hersteld, voor de eerstemaal in deze Gemeente, bij eene daar voor bestemde Godsdienstoefening gebruikt, onze Leeraar C. MOS, had gepaste Gezangen voor deze plegtigheid

Digitized by Google

heid vervaardigd, en door den druk algemeen verkrijgbaar gemaakt, en hield bij deze gelegenheid eene redevoering, over *Ps* LXVIII: 36a. welke met toepasselijke aanspraken werd besloten.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

UITWIERDA vakant. Zie April 1818.

ENUM vakant. Zie April 1818.

APPINGEDAM. Zie April 1818.

MIDDELSTUM.

BELLINGEWEER EN RANUM, den 10den Mei. Onze Leeraar, de Heer F. MEES, beroepen tot Predikant te *Uitwierda*, heeft heden zijn affcheid gepredikt, met *Joh.* XIV: 15.

NOORDWOLDE vakant. Zie Febr. 1818.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

NOORDBRABAND.

Op de Vergadering van het Provinciaal Kerkbestuur, van den 6den Mei, hebben zitting genomen, de Hoog Eerw. Heeren R. VAN DEN BROEK, Pred. te *Bezoijen*, Lid van de Clasfis van *Heusden*, opgetreden voor den Hoog Eerw. Heer A J. BERKHOUT, vertrokken naar *Zaandijk*, P. C. MOLHUIJSEN, Predikant te *Vucht*, Secretaris opgetreden voor den Hoog Eerw. Heer D. M. KAKEBEEN, vertrokken naar *Middelburg*, en W. VAN BERGEN, Ouderling van de Clasfis van *Breda*.

Tevens is geëxamineerd, de Heer G. J. DUIJFJER, Proponent onder de vorige Clasfis van *Gorinchem*, beroepen te *Helvoort* en *Haren*, onder het resfort der Clasfis van *'s Hertogenbosch*, met het gevolg, dat dezelve aan de hem roepende Gemeente is toegewezen.

'S HER.

Digitized by Google

'S HERTOGENBOSCH.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL. Zie Maart 1818.

GRAVE EN MIL vakant. Zie April 1818.

HELVOORT EN HAREN vakant. Zie April 1818.

'S HERTOGENBOSCH. Zie April 1818.

B R E D A.

ZEVENBERGEN, den 26sten April. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer A. W. HASELAAR, maakte ons acht dagen geleden bekend, dat hij beroepen was naar de Gemeente van *Enkhuizen*, en berigtte ons heden, dat hij die beroeping, onder inwachting der Koninklijke en Klassikale approbatien, had aangenomen. Zoo dat

ZEVENBERGEN eerlang vakant zal worden.

OUDENBOSCH EN DE HOEVEN, den 10den Mei. De Wel Eerw. Heer, J. H. KROM, Pred. te *Gouda*, aan wien de Wel Eerw. Heer R. J. J. ECOMA, Pred. te *Gastel*, en Consulent onzer Gemeente, deze beurt had afgestaan, ging ons heden voor ter plegtige viering van het Pinksterfeest, en zegende tevens zijn Zoon, als Leeraar dezer Gemeente, in: uit den gewonen Feest-tekst aanleiding nemende, tot de noodige herinneringen, opwekkingen en vertroostingen. — Onze bevestigde Leeraar, Ds. H. J. KROM, maakte des namiddags een begin met zijn Leeraarswerk, predikende over *Philipp.* II: 1—8. *Indien er dan eenige vertroosting is in Christus, indien er eenige troost is der liefde — als een mensch, heeft hij zich zelven vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja den dood des kruises.*

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

GINNEKEN EN BAVAL vakant. Zie April 1818.

CHAAM

Digitized by Google

CHAAM EN BAARLE NASSAU staat vakant te worden. Zie April 1818.

ETTEN en voor de helft *de Hoeven*, staat vakant te worden. Zie April 1818.

HEUSDEN.

HEUSDEN, den 12den Mei. Ingevolge een besluit van Z. M. onzen Koning, van den 30sten Junij 1817. No. 53, onze oudste Leeraar J. BEAUSAR, Emeritus verklaard zijnde salvo honore, et stipendio, is bij een nader besluit van Hoogstdenzelven van den 27sten April l. h. No. 27, de tweede Predikantsplaats, bij de Gecombineerde Hervormde Gemeente van *Heusden*, *Oud-Heusden* en *Herpt*, gesupprimeerd; en het tractement van Ds. *C.* W. PAPE, Pred. bij dezelve Gemeente, uit hoofde zijner vermeerderde verpligtingen, gebragt op *f* 1300 's jaars.

WIJK, den 1sten Mei. Ds. VAN GORKOM, Pred. te *Bennekom*, voor de beroeping herwaarts bedankt hebbende, is op nieuw, onder directie van onzen Consulent Ds. G. W. BISSCHOP, Pred. te *Veen*, de volgende nominatie gemaakt: — zestal, DD. J. DE BOUTER, Predd. te *Nunspeet*. VAN VEEN, te *Aalburg* en *Heesbeen*. MOLENAAR, te *Maassluis*. VERHAGEN METMAN, te *Waalwijk*. SPIERING, te *Portugaal* en OVERMAN, te *Scherpenisse*.

Drietal:

DD. DE BOUTER, VAN VEEN en MOLENAAR.

Waar uit Vervolgens beroepen is, Ds. J. DE BOUTER, Pred. te *Nunspeet*, onder de Berw. Classis van *Harderwijk*.

MEEUWEN EN HAAGOORT, den 13den April. Onze Leeraar Ds. A. VAN DER SLOOT, heeft het op zijn Eerw. uitgebragte beroep naar *Waspik* aangenomen.

'S GREVELDUIN KAPELLE EN VRYHOEVEN, den 14den April. Heden heeft onze

Digitized by Google

Heeraa D. SCHAAFSMA, plegtige gedachtenis gevierd van zijnen Evangeliedienst, gedurende eene halve Eeuw, in de Gemeenten, van *Rheede*, *Nieuwe Tonge*, *Woudrichem*, *Deventer*, en alhier, verrigt.

DOSVEREN, den 26sten April. Onze Leeraar Ds. J. DUNSER, berigt ontvangen hebbende, van het overlijden van den Hoog Ed. geb. Heer J. GERHARD REINHARD, Graaf van *Rheede*, Lid der Ridderschap van *Utrecht*, en der Staten van *Noord-Braband*, Ambachts-Heer dezer plaats, voorgevallen in *'s Hage*, den 28den Maart l. l. bepaalde ons heden, naar aanleiding van *Ps.* CIII: 13, 16, bij dit treurig sterfgeval, en wekte ons op om, uit aanmerking van de kortheid dezes levens, en het vergankelijke van alle aardsche eer, en genoegens, naar duurzamer geluk, en heerlijkheid te streven.

WOUDRICHEM, den 17den April. Ds. A. AANTSEN, Pred. te *Ermello*, heeft de beroeping herwaarts, onder inwachting der vereischte approbatiën aangenomen.

BABIJLONIENBROEK EN HILL, vakant. Zie Jan. 1818.

WASPIK. Zie April 1818.

EINDHOVEN.

ZOMEREN EN LIEROP. Op den 28sten Maart, werdt onze Leeraar, Ds. A. KREMER, door den Consulent, D. C. JANSSEN, Pred. te *Asten*, van zijne betrekking tot den Kerkeraad, en deze Gemeente losgemaakt. En den 29sten daar aan volgende, predikte zijn Eerw. zijn afscheid, met eene Leerrede, over *Hand.* XX: 18, 21, 26, 27 en 32. *En als zij tot hem gekomen waren, zeide hij tot haar, Gijlieden weet van den eersten dag af, dat ik in Asien ben aange-*

ko-

komen, hoe ik bij u den ganschen tijd geweest ben enz.

VELDHOVEN, BLAARTHEM, OIRLE enz. Op den 5den April, werd onze beroepen Leeraar, Ds. A. KREMER, in den Heiligen Dienst onder ons bevestigd, door deszelfs Oom, Ds. J. H. KÜHNEN, Pred. te *Hoogloon*, *Eersel* enz. Consulent dezer Gemeente, met eene Leerrede over *Luc.* XVII: 20b en 21. *Het Koninkrijk Gods komt niet met uiterlijk gelaat. Noch men zal niet zeggen, ziet hier, of ziet daar: want ziet het Koninkrijk is binnen u lieden.* De Bevestigde deed namiddags zijne Intre-Leerrede, met de woorden van Paulus, 2 *Cor.* IV: 5. *Want wij prediken niet ons zelven, maar Christus Jezus den Heere: en ons zelven, [dat wij] uwe Dienaren [zijn] om Jezus wille.*

EINDHOVEN vakant. Zie Junij 1817.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL vakant. Zie Febr. 1818.

D R E N T H E.

Door het Provinciaal Kerkbestuur van *Drenthe*, is op den 6den Mei geëxamineerd, en tot den predikdienst toegelaten, de Heer A. MANTING H. Fil., Candidaat onder de voormalige Classis van *Meppel*.

A S S E N.

ANLOO vakant. Zie April 1818.

M E P P E L.

RUINERWOLD, den 8sten Maart 1818. Des voormiddags maakte onze Leeraar, Ds. W. J. VAN LOENEN, ons bij het einde zijner Leerrede bekend, dat zijn Eerw. eenen beroeping, naar de Gemeente van *Anloo*, onder de Classis van *Assen*, ontvangen en dezelve in beraad

Digitized by Google

had genomen, en op den 5den April daaraan volgenden, vernamen wij van hem, dat hij de op hem uitgebragte beroeping, in afwachting van de vereischte approbatien, had aangenomen. Zoo dat deze Gemeente eerlang staat vakant te worden.

KOEVERDEN.

ZWEELO, den 12den April. Onze Leeraar, Ds. C. ALBERTI, l. l. Zondag onder ons bevestigd, door Ds. G. BENTHEM REDDINGIUS, Th. Dr. en Pred. te *Assen*, heeft heden zijne Intrede gedaan, daartoe tot tekst nemende *Jer.* IX: 23, 24.

WALSCHE KERK.

VLISSINGEN vakant. Zie Oct. 1817.
DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.
VOORBURG vakant.
AMSTERDAM. Zie April 1818.

LIMBURG, enz.

MAASTRICHT.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.
MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.
LUIK vakant. Zie April 1818.

BRUSSEL.

GENT, den 12den April. Op heden werd door den H Doop der Christelijke Gemeente ingelijfd, een vrijneger, J. COSO TAMBOER, geboren te *Paramaribo*, 1798, en zich in dienst bevindende van den Wel Ed. gestr. Heer J. DE VAN HOLIJ, Kapitein bij de Landmilitie, in Guarnisoen alhier. Ds. A. GOEDKOOP, predikte bij die

die gelegenheid, over *Jez.* LV: 5. *Gij zult tot een volk roepen enz.* en herinnerde in de Leerrede aan de geschiedenis der Zendingen, van de Ev. Broeder Gemeente te *Suriname*, bij vier Zendelingen, 's Jongelings Vader, onderwijs in het Christendom ontving: (gelijk zijn Broeder reeds door den Lutherschen Predikant, te *Paramaribo*, gedoopt is,) en waar door de Doopeling, ook reeds van het Christendom enige kennis bekomen had. Een jaar lang genoot hij het Godsdienstig onderwijs te *Gent*, met dat gevolg, dat hij op den 10den dezer, met volle ruimte, door den Eerw. Kerkeraad, tot Lid der Gemeente werd aangenomen.

GENT, den 26sten April. Tot nog toe ontbrak het onzen Predikant Ds. A. GOEDKOOP, aan eene vaste plaats, in het Militaire Hospitaal, tot het houden van korte aanspraken, verzeld van Gebed en Gezang, voor de Kranken, die de kribben kunnen verlaten; zijne wenschen, om ook eene plaats te hebben, uitsluitend tot dat doel bestemd, zijn vervuld! Een gedeelte eens corridors, die ongebruikt lag, is door eenen muur van het overige afgescheiden; en tevens gelegenheid daargesteld, dat men dit vertrek, in den winter, met een kagchel kan verwarmen, zoo noodig voor Convalescenten.

Heden avond werd dit Kerkvertrek voor deszelfs bestemming geopend, met eene korte rede over *Matth.* XVIII: 20. *Waar twee of drie enz.* Een aantal Leden der Gemeente, waar onder ook de Hooggel. Heer MAHNE, Ouderling, vereerden deze plegtigheid, met hunne tegenwoordigheid, terwijl de plaats vervuld was, met herstellende zieken, waar van slechts een klein getal van de Protestantsche Geloofsbelijdenis: deze plegtigheid werd vervolgens gekenmerkt, door eene uitdeeling van verkwikkingen, aan

alle zieken, het zij ze tegenwoordig waren geweest of niet, ten getale van honderd vijftig.

REMONSTRANTSCH KERK-GENOOTSCHAP.

AMERSFOORT vakant.

NIEUWPOORT AAN DE LEK vakant.

EVANGELISCH LUTHERSCHE KERK.

PURMERENDE. Na dat beide Lutherſche Gemeenten alhier, beſloten hadden, om de gewigtige vraag, wegens het ontwerp van reglement, voor het Evangelisch Luthersch Kerkgenootſchap, in het Koningrijk der Nederlanden, door Zijne Majesteit onzen geëerbiedigden Koning, bepaald, met ja te beantwoorden, is daar op eene lang gewenschte vereeniging, tusſchen beide voornoemde Gemeenten getroffen; zoo dat het voortaan zijn zal, eene Evangeliſche Lutherſche Gemeente, toegedaan de Onveranderde Augsburgſche Geloofsbelijdenis, en begrepen in het bovengemelde ontwerp van reglement, voor de Evangelisch Lutherſche Kerk, binnen dit Rijk vastgeſteld.

Dit gewigtig werk door Zijn Majesteit den Koning geapprobeerd zijnde, is deze heuchelijke gebeurtenis, plegtig gevierd, op Zondag den 19den April l. l. hebbende des voormiddags de Wel Eerw. Heer G. G. LAND, gepredikt over 2 *Corinth.* XIII: 11. Terwijl de Wel Eerw. Heer C. SWAAN, des namiddags eene insgelijks op die gebeurtenis toepasſelijke Leerrede hield, over *Gen.* XIII: 8.

Deze plegtigheid wierd niet alleen met de tegenwoordigheid van de Wel Ed. Groot Achtba-

bare Heeren Burgemeesteren, dezer Stad vereerd; maar ook door eene groote menigte van elders zaamgevloeid, met algemeen genoegen bijgewoond.

Wij twijfelen niet, of de God van liefde en van vrede zal dit gewigtig werk, met zijnen besten zegen achtervolgen.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.

GROEDE vakant. Zie April 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

MEDEMBLIK, den 10den Mei. De Kerkeraad de verzochte handopening van Z. M. onzen Koning, gunstig verkregen hebbende, heeft ter vervulling der vakature, eene nominatie verzocht aan het Wel Eerw. Consistorie, der Herstelde Evangeliesch Luthersche Gemeente te *Amsterdam*, door het welk al spoedig aan dit verzoek voldaan, en eene nominatie gesuppediteerd is, bestaande uit de Eerw. Heeren Proponenten J. M. WOLFF en J. G. CLANT.

MEDEMBLIK vakant. Zie April 1818.

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

SOURABAIJA, AMBOINA, BANDA, TERNATE, MOLUKKA } vakant.

BATAVIA vakant. Zie Aug. 1817.

Digitized by Google

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

De vakante plaatsen van *Oost Friesland*, *Lingen*, *Consistoriale Kerk van Kleve*, *Wezel* en *Bremen*, zijn als in de vorige Maand.

Uit liefde tot de waarheid, en ter voldoening aan het verlangen van den Geërden Zender, hebben wij ons verpligt gevonden, het onderstaande berigt te plaatsen.

Ten einde het uitstrooisel van zeker iemand te logenstraffen, vinde ik mij verpligt, voor hen die mij *niet* kennen, te berigten, dat de recensie van mijne *Godsdienstige redevoering op het derde Eeuwfeest, van de Hervorming der zestiende eeuw*, naar aanleiding van *Hand.* Hs. 42*a.* gedrukt te *Amsterdam*, bij W. van Vliet, te vinden in de *Boekzaal der Geleerde Wereld, en Tijdschrift voor de Protestantsche Kerken in het Koninkrijk der Nederlanden*, voor Maart l. l. bladz. 276. en verv. even zoo min van mij gesteld en gezonden is, als die in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, onlangs uitgekomen; over den toon en inhoud, van welke laatste, ik gerust elken onpartijdigen Christelijken lezer, kan laten beslissen.

Zaandam, J. W. C. TENCKINCK.
den 13den Mei 1818.

LET-

LETTER-NIEUWS.

Bij W. van Vliet, Boekverkooper te *Amsterdam*, is onlangs uitgegeven:

Kort Onderwijs aangaande de Boeken des O. en N. Verbonds, door A. DE KONING, Pred. te *Sliedrecht*. In Octavo. 24 Bladz. à 2½ Stuiver. Bevattende hetzelve, in drie en twintig korte lessen, een onderrigt aangaande de Bijbelboeken, of wel, eene verklaring van derzelver benaming, en algemeene opgave van den inhoud. Elke afdeeling, bij het gebruik, daar in over te gieten, is aan den Onderwijzer overgelaten. — In een zeer geacht Tijdschrift wordt hetzelve ten gebruike aangeprezen, en betuigt men gaarne te zien, dat het niet alleen op Scholen, en in Catechisatien wierde gebruikt; maar ook, dat Directeuren van het Bijbel- of Zendeling-Genootschap konden goedvinden, dit kleine Stukje bij de Bijbels die men afgeeft, uit te deelen, op dat eenvoudige Christenen weten mogen, wat zij in elk boek van den Bijbel kunnen vinden, enz.

Het leven van JAN KASPER LAVATER, *door deszelfs Schoonzoon* GEORGE GESSNER, 4 deelen, gr. 8vo. met het Portret, waar van de prijs tot heden is geweest Twaalf Guldens. Van dit uitmuntend werk zijn een zeer klein getal overgeblevene Exemplaren, voor den verminderden prijs van *f* 5 : 5 : — te bekomen, bij den Boekverkooper A. van Hoogstraten Junior, in *'s Gravenhage*.

De Boekverkoopers R. J. Schierbeek en J. Römelingh, te *Groningen*, hebben uit het Fonds van wijlen J. Allart aangekocht:

Reglementen vervaardigd door het Algemeen Christelijk Sijnode, der Nederlandsche Hervormde Kerk, goedgekeurd door Zijn Majesteit den Koning. Met een uitvoerig Register op dezelve, vier Stukken. Dit onontbeerlijk Handboek, voor alle Kerkeraads-Leden, is voor *f* 2 : 4 : — bij bovengenoemde en alom te bekomen. Aparte Stukken worden ook afgeleverd.

Digitized by Google

Bij Blussé en van Braam, te *Dordrecht*, en alle hunne Correspondenten is heden te bekomen:

I. W. VAN VOLKOM, Twee Leerredenen tot Voorbereiding en Viering van het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming.

II. J. LE ROIJ, *de oorspronkelijke inrigting, het diep bederf, en de Hervorming; der Christen Kerk; de uitnemende Voordeelen en nog overgebleven Gebreken dier Hervorming; benevens de Vooruitzigten op eene nog toekomstige veel volkomener Herstelling*, geschetst in een Viertal Leerredenen; en eene korte Redevoering ter Voorbereiding en Viering van het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming.

III. G. VAN KOOTEN, Leerrede ter Voorbereiding tot het Heilig Avondmaal, bij gelegenheid van het invoeren der plegtige beantwoording van eenige Vragen, volgens het Sijnodaal besluit van den 11den Julij 1817.

IV. B. J. SWALUE, de Geschiedenis der Kerkhervorming in Vragen en Antwoorden, ten dienste der Jeugd.

V. *Volledig Samenstel van Indirecte Belastingen*, derde Stuk, bevattende al die veranderingen op dit onderwerp toepasselijk, welke met 16 April 1818 in werking gebragt zijn.

VI. A. VAN ZUTPHEN, Nederlandsche Uitvindingen en Ontdekkingen, ten dienste der Schooljeugd. Eerste Stukje.

VII. *Aanleiding tot de Schrijfkunst*, op de Meetkunde gegrond, ten dienste der Scholen.

BERIGT VAN INTEEKENING.

Wegens de uitgave der Lessen, over de eerste beginselen der Wijsgeerte, door J. F. HENNERT, in leven Hoogleeraar der Wijsbegeerte, Wis- en Sterrekunde te *Utrecht*. Lid van het Hollandsche Instituut van Wetenschappen, enz. en van verscheidene Geleerde Binnen- en Buitenlandsche Genootschappen, naar des Auteurs Afschrift, en bijzondere Aanteekeningen, uit het Latijn vertaald en bijeenverzameld, en met Aanmerkingen vermeerderd, door G. C. SPAAN, Pred. te *Heerjansdam* en *Kijfhoek*; met bijvoeging eener korte schets van het leven en de wijsgeerige verdiensten van wijlen den beroemden Hoogleeraar, door J. NIEUWENHUIS, A. L. M. Phil. Doct. Hoogleeraar in de Bespiegelende en Natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde te *Deventer*.

Onder de uitmuntendste Wijsgeeren der vorige eeuw, die de wijsgeerige wetenschappen aan hunne leerlingen, op eene bevattelijke, gemeenzame, oordeelkundige en bevallige wijze, hebben voorgedragen, behoort buiten allen

twij-

twijfel de beroemde Utrechtsche Hoogleeraar, J. P. HENNERT, — een man, wiens roem, zoo door zijne schrander bewerkte en doorwrochte schriften, als Akademische onderwijzingen, bij allen, die ware geleerdheid en gegronde wetenschap hoogschatten, in het algemeen, niet alleen in ons vaderland, maar ook in vele andere oorden van het beschaafde *Europa*, zoo gevestigd is, dat hij ontwijfelbaar daaromtrent mijne aanprijzing en toejuiching in geenen deele behoeft. — Elk die het geluk genoten heeft, om de wijsgeerige lessen van den grooten HENNERT te hebben mogen bijwonen, zal eenparig met mij gereedelijk toestemmen, dat onder de bijzondere voorregten, welke hem aan de Utrechtsche Akademie zijn te beurt gevallen, dit in het bijzonder geenszins als het geringste kan beschouwd worden.

Het zal naauwelijks behoeven betoogd te worden, de belangrijkheid van de uitgave dezer *Lessen over de eerste beginselen der Wijsgeerte* van den beroemden HENNERT, niet alleen voor de beoefenaars der wetenschappen, voor de studerende jeugd in het bijzonder, maar ook in het algemeen voor allen, wier stand en betrekking niet gedogen, Akademische lessen over wijsgeerige wetenschappen bij te wonen, die nogtans over dezelve eene handleiding, in een' *populairen*, algemeen verstaanbaren stijl, geschreven, in hunne moedertaal verlangen te lezen.

Het was om deze reden, dat de Hoogleeraar HENNERT, één jaar voor zijn overlijden, mij aanbeval en de vrijheid vergunde, om zijne in de Latijnsche taal geschrevene lessen over de *Redeneerkunst*, *Zielkunde* en *Natuurlijke Godgeleerdheid* in het Nederduitsch uit te geven, tot welk einde hij zijne Latijnsche handschriften over die onderwerpen mij mededeelde, om dezelve, ook met onderscheidene kopijen zijner leerlingen te vergelijken.

Naar berekening zal het geheele werk gevoegelijk in drie deelen kunnen worden uitgegeven, en daarmede zoo spoedig voortgegaan worden, als mijne Ambtsverrigtingen dit toelaten, niets vuriger wenschende, dan daar door eene waardige hulde toe te brengen aan mijnen hooggeachten vriend en onvergetelijken leermeester, aan wiens onderwijs ik het mij tot eene eer reken, mijne meeste kundigheden in de wijsgeerige wetenschappen verschuldigd te zijn.

Wijders heb ik hier niets meer bij te voegen, dan dat de uitgave der *Wijsgeerige Lessen* van Professor HENNERT eene geringe waarde verkrijgt door de uitmuntende Redevoering, voor het werk geplaatst, *over het leven en de wijsgeerige verdiensten van wijlen den Hooggeleerden* J. P.

HENNERT

HENNERT uitgesproken, in de Maatschappij, *Felix Meritis*, te *Amsterdam*, door den Hoogleeraar J. NIEUWENHUIS, aan wien het Hoogleeraarambt in de bespiegelende en Natuurlijke Wijsbegeerte en Wiskunde, op het *Athenaeum* te *Deventer* voor eenigen tijd, met alle regt en naar verdiensten, is opgedragen.

Heerjansdam, G. C. SPAAN,
den 20 *April* 1818.

De Inteekening genoegzaam bevonden zijnde, om, de kosten te bestrijken, zal de uitgave geschieden bij L. HERDINGH en ZOON, Boekverkoopers te *Leijden*. Met dezelfde letter en in denzelfden vorm als het daar van uitgegeven berigt, à 2½ St. per vel. De Lijsten der Inteekening liggen bij de meeste Boekverkoopers, in de voornaamste Steden van ons Land. Met ultimo Junij 1818, is de Inteekening gesloten.

Te *Haarlem* bij F. Bohn, is gedrukt en bij alle zijne Correspondenten te bekomen:

I. HAMELSVELD en IJPEIJ, *Algemeene Kerkelijke Geschiedenis*, met Portr. 26ste en laatste deel, waar achter een volledige Register op alle de deelen — Ook onder den titel van:

II. ——— ——— ——— *Geschiedenis der Kerkhervorming*, met het Register, 7de en laatste deel.

III. ZIMMERMAN, *De Aarde en hare Bewoners*, volgens de nieuwste Ontdekkingen. Een werk ter bevordering der kennis van Landen en Volken, en van derzelver Voortbrengsels en Handel, 3de deel met platen en kaart.

IV. MAWE, *Reize in de binnendeelen van Brazilie*, vooral in deszelfs Goud en Diamantrijke Streeken, op gezag van den Prins Regent van *Portugal*, benevens eene reis naar *Rio de la Plata*, en eene Schets der Omwenteling van *Buenos-Ayres*, met pl. 1ste deel. Het 2de en laatste deel volgt binnen kort.

V. *De Engelsche Broeders*, of Lotgevallen der Familie HOWARD, derde en laatste deel, met gegraveerde titel en vignet van MARCUS. — Ook nog eenige compl. exempl. in 3 deelen.

VI. V. D. SWAN, *Premiers Elèments de l'Histoire de notre patrie*, à l'usage des Ecoles, traduit en Hollandois, par A. G. A. à 2 st.

VII. VAN DER PIJL, *Oorspronkelijke Engelsche Koopmans Brieven*, ten dienste der jonge lieden, die zich aan den handel wijden: ook ingerigt tot een Vertaalboek op de scholen, à 80 st. Voor alle Instituten of zoodanige Schoolen,

Digitized by Google

len, waarin het Engelsch geleerd word, bij 12 exempl. te gelijk à 24 st.

BERIGT VAN INTEEKENING.

Eene Leerrede, over eene der moeijelijkste tekston des Bijbels, (eene verzachte opgegevene, gelegenheids Predikatie,) benevens nog zes Leerredenen, van bevestiging, Intrede, Afscheid, Verblijf, bij herstelling uit eene ziekte, en op het Heilig Avondmaal, dus een zevental Leerredenen, met Godvruchtige toepassingen, door wijlen D. VAN DER HOEK, laatst Predikant te *Grijpskerk*, bij *Middelburg*, ook een fraaij Dichtstuk, van wijlen Ds. D. KAAS, laatst Predikant te *Goes*, benevens zijn voorbeeldig character en zaligen dood, — ook eene Godvruchtige bijdrage, slapeloze nachten, heilzaam voor ligchaam en geest, eene fraaije bespiegeling; en iets over *Rusland*, eene Goddelijke bewaring, een Predikant in *Zeeland* overgekomen, — benevens eenige Gode gewijde mengelingen, over Job, den tijd, den dood, en meer andere, twintig in getal te samen gesteld, met een voorberigt, door W. VAN DER HOEK, te *Goes*. Dit stichtelijk boek, voor Godsdienstige Huisgezinnen, wordt bij inteekening aangeboden à *f* 3 : — niet eerder te voldoen, als bij de aflevering, men kan bij de onderstaande Boekverkoopers inteekenen, een lijst der namen, of op letters zal voor hetzelve geplaatst worden, en buiten dien niet verkocht worden, — ieder stuk komt maar op drie stuivers, het zal in twintig stukken bestaan; en binnen 14 dagen ter Persse gelegt worden, men teekend in te *Amsterdam* bij Saakes, op het Rokkin, *Arnhem* Nijhoff, *Alkmaar* Coster, *Breda* van Bergen, *Bergen op Zoom* Verkouteren, *Briel* Roers, *Dordrecht* Blussé, *Deventer* Brouwer, *Delft* de Groot, *Gouda* Verblaauw, *Gorkom* Horneer, *Haarlem* Wed. Loosjes en Zoon, *Nijmegen* Wed. Vieweg en Zoon, *Zwolle* van Stegeren, *Zutphen* Wansleven, *Rotterdam* Cornel, *Leijden* Dufaar, *Schiedam* Swebers, *'s Gravenhage* Du Mee, *Groningen* Oomkens, *Leeuwaarden* Cahais, *Utrecht* Ter Veen, *Middelburg* van de Sande, *Goes* Kleeuwens, *Vlissingen* Maarsman, *Zierikzee* de Vos, Jz. *'s Hertogenbosch* Noman, *Amersfoort* Blankenburg, *Thiel* Wermeskerken, *Hoorn* Houtkop, *Zaltbommel* Noman.

BERIGT VAN INTEEKENING.

Geestopwekkende Leerzame beschouwingen; Gebeurtenissen, Gedachten, Vrolijke Voorvallen, om Rampspoeden voor

Digitized by Google

voor te komen &c &c. om den Leeslust op te wekken, door N: N. in de Zuidelijke gewesten; dit aardig vermaaklijk boek; word bij inteekening aangeboden, à ƒ 2: 10: — Een lijst zal voor het zelve geplaatst worden, op naam, of op letters; onder vele vertogen is een leerzame les, ook wanneer, en waar, het gebeurt zij; het vervat de volgende onderwerpen: het afschaffen der Pijnbank, Slaapwandelaaren en het middel daar tegen, driemaal geroep dat een Doode voorſpeld, een Man met één Oog en een met een hoge Rug, Raadsheer, Toveren, vertrek na de Schouwburg, twee Heeren aan de Trekſchuit, veelgeldwinnende Lakenkooper, Schippers-Huwelijk, ſingulier Gebed, zuchtende Metzelaarsknecht, Huwelijk met de Pop, drie voorname Raadſels, naauwlijks beantwoord, Amersfoortſche Kerre, Moordenaarshuis, leven gered door een Huishondje, Goude Medalje, Doopen, Kanarievogel, ſtyven Profesſor, thee Profesſor, vraagende Profesſor, verkleede Moordenaar, verkeerd Gebed, adviesgevende Studenten, gewaande zieke Studenten, ſtroop Student, thuiskomende Student, propere Student, aardige brief van een Student op eene reize, Huurkoetzier, eene reden waarom een paar jonge getrouwde lieden geene Kinderen kregen, vaarwel aan Utrecht, Bestikelen der Schoolmeesters met de Rekwesten en Brieven, Wisſel, Voorſchoten, Scheveningen, Filis, ſnedig Antwoord, dankbaarheids Predikatie, Verkwister, Gierigaard, Haas bij de Kok, Vlieg, klein Prezent, Huwelijk, Huwelijks Felicitatie, hoogmoedige Chirurgijn, nieuwsgierige Boer, Papegaaij, Barbier, Schipper, Ongenoegen, Rottekruid, verloren Ring, ſtandvastige Schipper door een der Princen van Oranje verhoogd, Oranje Appelen, opmerkzame Hospes, Tractement ontvangende Predikant, wandelende Predikant, danſende Ambachtsheer, Sneeuwballen, Souper en Bal, ſingulière welkomgroete in de *Willemſtad*, een vrolijk Heer, Pillen van 't Jaar 1600, iets over Buonaparte, ſnedig Antwoord van een Predikant met veel Kinderen, middel om Tanden zuiver te houden, Modekapſels, luisterende Nieuwsgierige geſtraft, een Predikant uit eene groote Stad, tegens twee Dorps Ouderlingen, &c.

NB. De inteekening ſtaat veertien dagen open; de betaling geſchied bij de aflevering, buiten de inteekening zal het niet verkrijgbaar zijn.

Men tekend in te *Amſterdam* bij Saakes, op het Rokkin, *Arnhem* Nijhoff, *Alkmaar* Coster, *Breda* van Bergen, *Bergen op Zoom* Verkouteren, *Briel* Boers, *Dordrecht* Blus-

Digitized by Google

Blussé, *Deventer* Brouwer, *Delft* de Groot, *Gouda* Verblaauw, *Gorkum* Horneer, *Haarlem* Wed. Loosjes en Zoon, *Nijmegen* Wed. Vieweg en Zoon, *Zwolle* van Stegeren, *Zutphen* Wansleven, *Rotterdam* Cornel, *Leijden* Du Mar, *Schiedam* Sweben, *'s Gravenhage* Du Mee, *Groningen* Oomkens, *Leeuwarden* Cahais, *Utrecht* Ter Veen, *Middelburg* van de Sande, *Goes* Klieuwens, *Vlissingen* Maarsman, *Harlingen* de Vos, *'s Hertogenbosch* Noman, *Amersfoort* Blankenburg, *Thiel* Wermeskerken, *Hoorn* Houtkoop, *Zaltbommel* Noman.

Tafereelen uit het Huisselijk Leven, door Mejufvrouw E. M. POST, 2 deelen in gr. 8vo. waar van de prijs tot heden is geweest *f* 9 : 10 : — van dit uitmuntend werk, waar van nog een zeer klein getal exempl. overig zijn, bied de Boekverkoper J. H. den Ouden, te *Amsterdam*, de eerstkomende aan, voor den verminderden prijs van *f* 4 : 4 : — de Schrijfster zoo door dit als hare andere werken, genoegzaam bekend zijnde, is alle aanprijzing van dit uitmuntende werk onnodig.

Bij denzelven is mede te bekomen: Gedichten van J. W. VAN SOUSBEEK, op Schrijfpapier à 30 stuiv., uitgegeven te *Breda*, 1818.

DRUKFEILEN.

In de Boekzaal voor April l. l., pag. 503. reg. 2 van onder staat *Rantane*, moet zijn *Cantene*, pag. 527. reg. 17 van onder staat 18 moet zijn 8. pag 528. reg. 4. van boven staat 8sten moet zijn 15den reg. 6 en 7 van boven, staat A. VOUTE, moet zijn A. C. VOUTE, pag. 530. reg. 9 en 10 van boven staat SENNE SEMIST, moet zijn JEME JEMES.

IN-

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

Digitized by Google

BOEKZAAL
DER
GELEERDE WERELD,
EN
TIJDSCHRIFT
VOOR DE
PROTESTANTSCHE KERKEN
IN HET
KONINGRIJK DER NEDERLANDEN.

Voor JUNIJ 1818.

Te AMSTERDAM, *bij*
DE ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON
op den Singel, tusschen den Blaauwburgwal en de Bergstraat, N°. 320.
MDCCCXVIII.

De Prijs is 6 Stuivers.

NB De Stukjes moeten ingenaaid, niet doorgestoken worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

BOEKBESCHOUWING.

PROEVE over het Goddelijk Gezag van het Nieuwe Testament, *door* D. BOGUE. *Vrij uit het Engelsch vertaald en met eenige Bijvoegfels vermeerderd, door* G. J. F. CRAMER VON BAUMGARTEN, *Predikant te* Middelbert. *Met eene Voorrede van* H. MUNTINGHE, *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Kerkelijke Geschiedenissen, te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* W. Wouters, 1815. *Eerste en Tweede Stuk. Ruim* 400 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is te zamen f* 3 : — : —

Dit oorfpronkelijk Engelfche werk is, blijkens de Voorrede van den Hoogleeraar MUNTINGHE, op verzoek van het Londonfche Zendeling-Genootfchap, door den Heer BOGUE opgefteld, en in 1801 uitgegeven, eigenlijk ten nutte van *Frankrijk*; waarom het ook door een' Protestant, een Lid van het toenmalig Wetgevend Ligchaam, in de Franfche Taal overgezet en uitgegeven werd. Overtuigd dat het ongeloof in dat Land, meer dan elders, zijne onzalige heerfchappij voerde, oordeelde men het dienftig, om dit kort betoog van het Goddelijk Gezag des N. Testaments, ten geleide als te doen dienen van, en tevens te verzenden, met eenige duizend exemplaren van het N. Testament, ook voor *Frankrijk* in de Franfche taal gedrukt; ten einde alzoo den verdoolden onder dit volk, de Heilige Schriften, die bij hen zeer fchaars en zeldzaam geworden waren, weder te doen ken-

Digitized by Google

nen en waarderen Door een Napolitaansch Bisschop, is het in 't Italiaansch overgezet, en er zijn ook twee vertalingen in het Hoogduitsch van geleverd. Hoe gunstig er de waardige Hoogleeraar van *Groningen* over dacht, kan men daar uit opmaken, dat hij zijnen voormaligen Leerling en nu Vriend, aanraadde, om er eene Nederduitsche overzetting van gereed te maken, daar eene Voorrede voor schreef, en verklaarde:

„ Zoodra ik dit werk in het oorspronkelijke gelezen had, behaagde het mij uitnemend: ik vond in hetzelve het bewijs voor de waarheid en goddelijkheid van het Evangelie op zulk eene wijze voorgesteld, en tegen de voornaamste tegenwerpingen verdedigd, als ik lange gewenscht had, dat eens door eene bekwame hand geschieden mogt; te weten zoo, dat de wijdloopigheid, welke in zeer vele werken, tot verdediging van het Christendom uitgegeven, heerscht, en die de lezing, vooral voor jonge lieden, onaangenaam en voor zulken, wier omstandigheden hun de lezing van uitvoerige werken niet toelaten, zelfs ondoenlijk maakt, vermeden werde, dat de manier van voordragt den beschaafden zoo wel als den kundigen man aantoonde, dat de geheele toon aan den eenen kant wel de zuiverste waarheidsliefde, maar tevens ook de ruimste rekkelijkheid omtrent dingen, die tot het wezen van het Christendom niet behooren, ademde, dat die hooge ernst, welke eene behandeling van de belangrijkste zaak vordert, met de liefderijkste gezindheid jegens jammerlijk verdoolde menschen gepaard ging, en dat eindelijk bondigheid en naauwkeurigheid met klaarheid en echte eenvoudigheid ten naauwste vereenigd werd."

„ Dit werk, over het geheel genomen, dus bevindende, voorzag ik van de verspreiding van

het-

Digitized by Google

hetzelve ook onder onze Landgenooten, onder den goddelijken zegen, groote nuttigheid."

Het is in tien Hoofdstukken verdeeld, waarvan het eerste de bewijzen behelst, voor het Goddelijk gezag des N. Testaments, ontleend uit de daarin vervatte grondbeginselen; het tweede uit beschouwingen, waartoe deszelfs inhoud aanleiding geeft; het derde uit de getuigenis der Apostelen; het vierde uit eenige bijkomende beschouwingen voortvloeijende, welke de getuigenis der Apostelen nader bevestigen; het vijfde uit de wonderwerken; het zesde uit de voorzeggingen; en het zevende uit den voortgang des Evangelies; terwijl het achtste, de tegen het Goddelijk gezag des N. Testaments geopperde tegenwerpingen, het negende, eene korte beschouwing van de gevoelens, en het gedrag der Deïsten, en het tiende eenige gemengde beschouwingen en het besluit, bevat. Deze Hoofdstukken zijn weder in onderscheidene Afdeelingen gesplist, welke derzelver inhoud aan 't hoofd hebben. Dit is voorzeker een wezenlijk gemak voor vele Lezers, en kan zeer dienen, om het plan van den Schrijver gemakkelijk na te gaan, en het nut van zijn werk te bevorderen. De voordragt is doorgaans zeer kort en duidelijk, het betoog afdoende, en de ontwikkeling der gronden eenvoudig, zoo dat men weinig inspanning noodig heeft, om te verstaan wat men leest. Zonder op de onderscheiding te doen hechten, tusschen *in-* en *uitwendige* bewijzen, heeft de Schrijver echter de voornaamste van beide wel aangevoerd, op zijne wijze, en zoo als hij oordeelde, dat vooral voor Franschen, die veelal weinig lust hebben om ernstig na te denken, en lang bij hetzelfde onderwerp zich te bepalen, 't meest geschikt is.

Over de orde willen wij dus ook hier niet

twisten, waar over men toch zeer verschillend denken kan. Dit is trouwens ook geen werk voor Geleerden, of voor hen eigenlijk geschreven, die zich behoorlijk geoefend hebben, en de beste schriften van onzen tijd kennen. Het kan meer aangemerkt worden als een volksboek, om in te nemen voor, en te overtuigen van het voortreffelijke en Goddelijke van dit heilig Schrift, en te doen opmerken, dat men zich waarlijk door de Schriften en kwinkslagen van Deïsten en Ongeloovigen, zoo min als door de pogingen van Joden en Mahomedanen behoeft en behoort te laten slingeren; maar als een volksboek bijzonder voor de zulken, 't meest uit de hoogere standen, die er voor 't minst wel toe overhellen, om even als vele Franschen ligtzinnig te zijn, en, daar zij zich zoo gemakkelijk laten medeslepen, al ligt anders gevaar loopen, van op eenen ongelukkigen dwaalweg te geraken. Ook zijn de hier meermalen duidelijk voorgestelde vergelijkingen met andere Godsdiensten, als met den Mahomedaanschen, juist geschikt, om niet alleen het verbazend onderscheid te doen opmerken, zoo wel in natuur als in uitbreiding, verdediging en bevestiging, maar ook geheel en al te leeren begrijpen, welke onwederlegbare redenen er zijn, om elk, die eenigzins verstandig is, voor den Christelijken Godsdienst volkomen in te nemen, en daar in te doen vast staan.

Het meest gewone komt dan hier, in zekere orde wel voorgedragen, naar de behoefte der Lezers die de Schrijver op het oog had, voor: echter moet men daar uit niet besluiten, dat hier ook niet het een en andere zou gevonden worden, 't welk wij onderscheidend of kenmerkend noemen kunnen. Ten einde dit voor te komen, willen wij een paar staten bijbrengen, wel-

Digitized by Google

welke het tegendeel kunnen doen zien. Van de voorzeggingen aangaande CHRISTUS sprekende, merkt de Schrijver onder andere aan:

„ Alle deze voorzeggingen van den Messias werden door onderscheidene menschen, in verschillende landen en op onderscheidene plaatsen, de laatste nog honderden van jaren voor zijne komst, opgeteekend. De Christenen beweren, dat al deze voorzeggingen op JEZUS CHRISTUS zien; en men kan dit gevoelen aan een naauwkeurig onderzoek onderwerpen. De gewijde zoo wel, als de ongewijde geschiedenis, leveren ons beide eene reeks van menschen, van helden, krijgslieden, staatsmannen, koningen, wijzen en wijsgeeren op. Pas op wien gij verkiest, die voorzeggingen toe. Neem eenen JUDAS of een' PETRUS, een' JOANNES of een' HERODES; of neem uit de ongewijde geschiedenisfen eenen ALEXANDER of CESAR, of, zoo gij liever wilt, eenen CONFUCIUS, SOCRATES of MARCUS ANTONIUS; pas op één hunner die voorzeggingen des Ouden Testaments toe; ééne bijzonderheid zal hun veelligt pasfen, eene tweede zal dit minder, en eene derde zal het blijkbaar doen worden, dat geen hunner de bedoelde persoon is. Maar pas ze nu toe op JEZUS CHRISTUS; gij zult voort eene verwonderlijke overeenkomst ontwaren, alle zullen ze op hem pasfen, en van die honderd of meer voorzeggingen zal er ook zelfs niet ééne zijn, welker vervulling gij in hem niet vinden zult. Hij, die dit aan een enkel toeval zoude willen toeschrijven, en deze overeenkomst op rekening van gelukkig zamenloopende omstandigheden wilde plaatsen, verdient geene bestrijding en heeft geen het minste regt, om de Christenen *ligtgeloovig* te noemen."

En in de tiende Afdeeling, van het vierde

Digitized by Google

Hoofdstuk, de betrekking voorstellende, waarin de Stichters en de eerste Predikers des Christendoms te voorschijn traden, wordt zeer gepast gezegd:

„Het is wenschelijk, dat men, bij de uitbreiding van eenen nieuwen Godsdienst, door niets verhinderd worde in het onderzoek van deszelfs aanspraken. Veel, zeer veel zal hier afhangen van de betrekking, waarin zij, welke dien nieuwen Godsdienst verspreiden, te voorschijn treden. Een hooge rang of verheven stand, of ook een aanzienlijk ambt, zijn juist berekend, om den geest door deszelfs glans te verblinden en elk volledig onderzoek te verhinderen; terwijl, integendeel, gelijkheid van staat de beste gelegenheid oplevert, om alles naauwkeurig na te gaan en te beoordeelen. Men zegt, dat VESPASIANUS wonderen verrigtte. Had de Keizer mij verwaardigd met den last, om de wezenlijkheid derzelve te onderzoeken, dan zoude ik hem geantwoord hebben, met de woorden eens wijsgeers aan eenen zijner opvolgers: „Ik twist niet gaarne met hem, die vijf en twintig duizend man onder zijne bevelen heeft." MUHAMMED was zoo wel de Kalif, als de Profeet van zijn volk; en niet zoo schielijk had hij zich zoo vele aanhangers verworven, dat zij eene bende konden uitmaken, of hij gaf hun wapenen in handen, en stelde zich aan hun hoofd; terwijl de aardsche Godsregering, welke hij wilde instellen, ons hem en zijne navolgers zoo wel als Sultans, als als legerhoofden voorstelt. Ik mag de vorderingen van den Godsdienst des Profeets niet onderzoeken, zoo lang zijn zwaard en speer in mijne oogen blinken, en mij een vrij gezigt beletten, of zijn gefronst gelaat door mijne twijfelingen ontstoken wordt. Is waarheid mij niet liever, dan leven, dan zeg ik:

„Ik

Digitized by Google

„ Ik geloof, neem mij aan onder uwe geloovigen." De wetgevers der oude Heidenen verkeerden in dezelfde omstandigheden. Zij waren in het bezit van de gansche magt des staats, zoodra het volk hunne wetten aangenomen en zich aan hunne beheering overgegeven had."

„ *Rex Anius, rex idem hominum Phoebique sacerdos.*"

VIRGIL.

„ ANIUS, die niet slechts APOLLO's priester, maar ook een 's volks koning is, moge mij tot het onderzoek van zijne leer uitnoodigen, en mij alle mogelijke voldoening geven, met opzigt op derzelver waarheid. Doch ik zie rondom mij, en bemerk de geregtsdienaren en de onderaardsche kerkers, welke voor een vrijmoedig onderzoek niet gunstig zijn. Vol vreeze, die ik gaarne te verbergen wenschte, keer ik mij tot hem, en zeg: „ Koning ANIUS! dringende bezigheden roepen mij naar elders; verschoon mij van dat onderzoek.""

„ Laten wij ons van dezen heenwenden, naar den Stichter des Christendoms. JEZUS verscheen onder de Joden als een bijzonder persoon, zonder uitwendigen luister, en zonder bekleed te zijn met burgerlijk gezag. „ Wie uwer maakt mij tot een regter of twistbeslisser onder u?" vraagde hij den man, die van hem de bijlegging van eenige huisselijke twisten vorderde. Al zijnen invloed had hij aan zijne goedheid, aan zijne wijsheid en goddelijke magt te danken. „ Mijn koningrijk" zeide hij tot PILATUS, „ is niet van deze wereld." De Apostelen waren hunnen Meester gelijk. Zij hadden geene aanstelling van eenigen aardschen Koning. Zij waren bijzondere burgers, die met de grooten in

Digitized by Google

geene betrekking ftonden, en die, als eenvoudige en opregte lieden, vreemd waren van de kunstgrepen der hovelingen of wereldlingen. Zij ftonden in geene de minfte verbindtenis met de regeerders der wereld, om door hen invloed te verkrijgen; zij wisten niets van dezelve, dan wanneer zij voor derzelver regterftoelen gefleept werden, om rekenfchap te geven van hunne leer en van hun leven. Zij waren ook vreemdelingen in de verleidelijke kunften der menfchelijke weifprekenheid; de meesten toonden, geheel niets daarvan te weten en geheel onkundig te zijn van derzelver betooverende kunstgrepen; integendeel de Apostelen ftelden, gelijk uit het gansche Nieuwe Testament blijkt, hunne leer op de eenvoudigfte en *duidelijkfte* wijze voor, en onderwierpen dezelve aan de overdenking en bepeinzing hunner hoorders. Deze mogten dan ook, zonder eenig nadeel te vreezen, hunne zwarigheden of twijfelingen voorbrengen; gaarne hoorden de Apostelen die, en nooit betoonden zij zich onwillig, om hunne leer te verdedigen of nader te ftaven. *Zoude* dan ook wel eene leerwijze, bij de *verfpreiding* van eenen nieuwen Godsdienst voor het *menschdom*, verkieslijker zijn kunnen, dan deze? Verwierven de Apostelen eenigen invloed op de harten der anderen, zij konden dit alleen aan hunne ongehuichelde goedheid, opregtheid en welwillendheid dank weten, en niets daarvan op rekening eener gebiedende magt van uitwendige omftandigheden, of verleidelijke bedriegerijen ftellen. Had dus de wereld *bij* de invoering van het Christendom niet alles, wat wenfchelijk was, en waren de menfchen niet in de beste gelegenheid, om deszelfs aanfpraken en eifchen te onderzoeken?"

De beantwoording in het achtfte Hoofdftuk, der

Digitized by Google

der meest gewone en gewigtigste tegenwerpingen, welke tegen het N. Testament, wel zijn of worden ingebragt, moge kort zijn, en in een enkel geval niet zoo afdoende schijnen als men wel verlangen zou, bij voorbeeld: in de tiende Afdeeling; *dat de Christelijke Godsdienst slechts door zeer weinige Grooten en Geleerden aangenomen is;* niemand zal toch kunnen ontkennen, dat doorgaans het voornaamste bijgebragt, en de oplosfing voldoende is, en voor de zulken die meer verlangen, ontbreekt het aan geene gelegenheid.

Menschkundig laat de Schrijver, in het negende Hoofdstuk, den Christen ook eens op zijne beurt, zijnen voet zetten op het gebied van het Deïsme, om, na de aanvallen afgeweerd en het veld behouden te hebben, nu zelf de aanvaller te worden. Dit is, ja, ernstig en zonder achterhoudendheid en pligtsplegingen geschied, maar evenwel niet ruw, onbescheiden of lomp, noch ook Ironisch en Sarcastisch. De invloed van het Deïsme, op leer en leven, is het vooral, waar op de Schrijver gehecht heeft, en hij heeft ook wel zorg gedragen, niet te veel te bouwen of af te gaan, op de berigten van anderen, (bij voorbeeld, van sommige Roomschgezinden, omtrent de gewetens-angsten van VOLTAIRE bij zijn sterven enz.) betreffende de laatste oogenblikken van eenige ongeloovigen, onder de Christenen. Ook het tiende Hoofdstuk bevat lezenswaardige beschouwingen, op het onderwerp betrekking hebbende, en het slot is ernstig en hartelijk.

Dit werkje was dus de vertaling wel waardig, en de Overzetter heeft zijne taak, zoo veel wij daar over, zonder het oorspronkelijke voor ons te hebben, oordeelen kunnen, goed verrigt. Hier en daar twijfelden wij echter, of de Heer

Digitized by Google

CRAMER VON BAUMGARTEN, niet wel het oorspronkelijk woord gelukkiger had kunnen overbrengen, bij voorbeeld op bladz. 310: „De wijze waar op dit boek (Het N. Testament) geschreven is, is *losser*, dan wel voor den hedendaagschen smaak voegt enz. Ons zou het niet ongeschikt zijn voorgekomen, dat hij, door het een of ander teeken althans, had doen blijken, wanneer hij zich eenige meerdere vrijheid in het overbrengen veroorloofde, of het oorspronkelijke met eenige bijvoegsels vermeende te moeten vermeerderen; meestal, bij voorbeeld, in het noemen van namen, en het aanhalen van Schrijvers, meenen wij het echter opgemerkt te hebben, wanneer er iets in of bijgevoegd is.

Wij wenschen dit boek vele Lezers toe, vooral onder de Jongelieden, die gevaar zouden loopen, van door verleidelijke schriften bedorven te worden, en twijfelen niet, of het zal hun tot een nuttig behoedmiddel verstrekken, waar toe God zijnen zegen gebiede!

LEERREDE ter Gedachtenis van de groote verdiensten der Nederlandsche Vaderen, betrekkelijk het werk der Kerkhervorming; uitgesproken den 9 van Slagtmaand 1817. *des avonds, in de Groote Kerk, te* Groningen. *Door* A. IJPEIJ, *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en Akademie-Predikant te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* R. J. Schierbeek, 1817. 82 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f* — 16 —

Acht dagen, na de belangrijke viering van het Hervormings-Feest, heeft de Hoogleeraar IJPEIJ, 's avonds deze Leerrede gehouden, ten einde den bewonderenswaardigen weg gade te slaan, dien

dien de Voorzienigheid gehouden heeft, in het daarſtellen van de eerſte en voornaamſte oorzaken, welke de Hervorming der Kerk voorbereid, en mede te weeg gebragt hebben, en alzoo te doen zien, dat men dezelve 't eerst heeft waargenomen, niet in *Zwitzerland* en *Sakſen*, maar in *Nederland*, en dat dus, met betrekking tot de beginſelen van dat groot en heerlijk werk, de roem toekomt aan onze Vaderen. Daarom is ook tot tekst gekozen *Deut.* X: 14, 15. *Ziet, des Heeren, uwes Gods is de hemel, en de hemel der hemelen; de aarde, en al wat daar in is. Alleenlijk heeft de Heere lust gehad aan uwe vaderen, om die lief te hebben;* waarvan hier dus ook zulk eene omſchrijving gegeven is, dat ook de eenvoudigſte kan opmerken, hoe geſchikt een Nederlandsch Christen-Leeraar, naar het voorbeeld van MOZES, zijne Landgenooten bepalen kan, bij hun voorregt als Nederlanders, ten einde zich zoo veel te ſterker verpligt te gevoelen, ook als de zoodanigen, het goede voorbeeld der vaderen te volgen, en waardiglijk hunne bevoorregting God te verheerlijken.

Men kan dan deze Leerrede, met den voorraad van aanmerkingen daar achter, voegzaam aanmerken, als een vervolg, *op 's Mans beknopte geſchiedenis van de Hervorming der Christelijke Kerk, in de XVIde Eeuw*, waarvan wij eene wel verdiende, vereerende melding gemaakt hebben, in dit ons Tijdſchrift; dienende, om in de geſchiedenis minder ervarene en door vooroordeelen verblinde lieden, te leeren opmerken, dat het daar aangemerkte wezenlijk gegrond en belangrijk is; welk laatſte, trouwens, allerduidelijkst blijkt, ook uit het korte Voorberigt, waar in zeker beoordeelaar, in de *Vaderlandſche Letteroefeningen*, N°. XV, eene teregt-

regtwijzing ontvangt. De Hoogleeraar merkt op, dat 1.) de verbetering der Hooge- en Lage Scholen; 2.) de uitvinding der Drukkunst; 3.) de daarop gevolgde herstelling der wetenschappen, welke op den Godsdienst en op de Godsdienst-leer der Christenen, de naaste betrekking hebben, en 4.) een meer helder inzigt in de Evangelieleer, en eene reine zucht, om de heerschende gebreken der Kerk te heelen, de vier hoofdpunten zijn, waar op de gansche Hervorming der Christelijke Kerk, hare vastheid verkreeg; en doet dan overtuigend, dat is niet met zwier en overvloed van woorden maar met daadzaken, zien, dat in de zeven Vereenigde Provinciën van Nederland geborene mannen, in deze de *eerste* verdiensten hebben.

Wij hebben deze Vaderlandsch *Godsdienstige* rede, met veel genoegen gelezen, en twijfelen er geheel niet aan, of alle onze Landgenooten, die bekwaam zijn om te oordeelen, zullen met ons, den Hoogleeraar IJPEIJ, in hunne harten dankzeggen, dat hij de waarlijk groote verdiensten van eenigen onzer Nederlandsche Vaderen, tot en in het werk der gezegende Hervorming, niet alleen in zijne rede geroemd, *maar ook* geschiedkundig bewezen heeft, in zijne aanmerkingen, waar onder verscheidene zeer belangrijk zijn. *Zoodanige* stukken als dit is, kosten wat meer moeite, en zijn indedaad ook veel belangrijker en van veel grootere waarde, dan verscheidene andere oppervlakkige Leerredenen en Verhandelingen, welke men op zijn gemak vervaardigt, en waar in het hoofddoel om te schitteren, of zekere stellingen en gevoelens smakelijk te maken, in stede van te stichten, en waarlijk nuttig te zijn, helaas! niet zelden doorstralen.

Voorzeker zal niemand twijfelen, of IJPEIJ, ge-

gedachtig aan het *suum cuique*, zal zoo wel als anderen, bij een algemeen overzigt, de eer der Valleijen van *Piemont*, van *Frankrijk*, van *Engeland*, *Boheme*, *Zwitserland* en *Sakſen* handhaven, zoo goed als die van *Nederland*; maar elk het daar voor behooren te houden, dat 's Hoogleeraars bedoeling geweest is, om te leeren, voortaan de maar al te veel gepleegde verkeerdheid te vermijden, dat, namelijk, ons Vaderland of geheel vergeten, of zoodanig achter aan geplaatst wordt, dat het bijna niets tot dit groote werk ſchijnt gedaan te hebben. Daar voor nu verdient voorzeker IJPEIJ den dank, en de eer van alle weldenkende Protestantſche Nederlanders. Hartelijk vereenigen wij ons voorts, met den wensch, welke het ſlot der Leerrede uitmaakt:

„ De geest dan, die onze vaderen verſterkte, ſtorte ook in ons het gevoel van ware Godsdienstkracht, opdat ook wij meer en meer werkzaam mogen worden, om niet alleen ons eigen heil, maar mede dat van elkanderen te bevorderen! Die geest heilige ons geheel en al, opdat wij van onze ſtandvastigheid in geloof en deugd een voorbeeld geven, dat eenmaal ook het nageſlacht opwekke om ons te volgen, gelijk wij ſtaren op het voorgeſlacht, hetwelk wij behooren te volgen! Die geest vorme ons geheel en al voor den godsdienst, en door den godsdienst voor het reine genot eener eeuwige gelukzaligheid! Het zij zoo!"

LEERREDENEN, *gehouden te* Leeuwarden, *op het Derde Eeuwfeest der Kerkhervorming. Te* Leeuwarden, *bij* J. W. Brouwer, 1818. 170 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* 1 : 8 : —

Daar wij meenden, dat de rij van uitgekomen Ker-

Digitized by Google

Kerkelijke Redevoeringen, op den gedenkwaardigen Feesttijd, in het verledene Jaar gehouden, reeds gesloten was, ontvingen wij nog dezen Bundel van Leerredenen, opgesteld en uitgesproken door de Eerw. Heeren: FREIJER, BROUWER, DELPRAT, en LOBRIJ, voorafgegaan door een kort Voorberigt, en een Vers *ter nagedachtenis van den Eerw.* N. LOBRIJ, *bij de uitgave der Leerredenen op het Derde Eeuwfeest der Hervorming*, *te* Leeuwarden *gehouden*, en gesloten met eene Feestviering van den Hoogleeraar VAN HENGEL.

In het Voorberigt, leest men: wij zouden zeker het onze terug gehouden hebben; maar nu zich uit alle oorden van ons Vaderland, de stemmen van blijdschap en dankbaarheid hooren lieten, oordeelden wij dat *Vriesland* niet geheel en al zwijgen mogt. Beloven wij ons al van de uitgave dezer Stukken, die alleen voor de bloeijende Leeuwarder Gemeente vervaardigd zijn, geenszins den lof van vernuft en welsprekendheid; dezelve zal toch altijd, gelijk wij vertrouwen, een bewijs zijn van hartelijkheid en broederliefde, met welke zich mannen van verschillende Kerkgenootschappen, ter deelneming aan de schoonste en heilrijkste zaak, vereenigden. De Teksten zijn *Rom.* XIII: 12. 1 *Cor.* II: 11. *Matth.* XXVIII: 20*b*. *Eph.* V: 8. en *Openb.* I: 6.

De Leeraar der Lutherschen, heeft eerst ontwikkeld (*herinnerd aan*) de tijden der duisternis voor de Hervorming, vervolgens gesproken over de herstelling des lichts, door LUTHER en anderen, en eindelijk eenige gevolgen, voor ons hier uit voortvloeijende, tot opwekking en stichting voorgedragen. De Pred. der Doopsgezinden, heeft de Gemeente, door hare aandacht

dacht met een korte fchets van de Kerkgefchiedenis, vooral in de XVIde Eeuw, bezig te houden, en daar uit opwekkingen af te leiden, den zegen der Hervorming doen kennen en leeren waarderen.

Naar aanleiding van 's Heilands bemoedigende verzekering: *Ziet ik ben met u, tot aan de voleinding der wereld*, heeft de Walfche Leeraar, met te rug wijzing op het geen hij te voren, ter voorbereiding, over de Kerkgefchiedenis had doen opmerken, de gezegende gebeurtenis, waarbij het fchoone Feest de aandacht bepaalde, doen kennen, als een heerlijk bewijs van de getrouwe vervulling dezer dierbare belofte onzes Heeren JEZUS CHRISTUS, en daar in gefproken, 1.) van den tijd, wanneer zij ontftond, 2.) van de zwakke beginfelen welke zij had, 3.) over den geest, welke de Hervormers bezielde, 4.) over de fchielijke en duurzame vorderingen van hunne prediking en 5.) over de uitwerkingen of gevolgen die daar uit voor de wereld, voor *Europa* en voor ons Vaderland, zijn voortgefproten, en befloten met zijne Mede-Christenen op te wekken, tot aanbidding van het vermogen van het eenig hoofd der Kerke, tot erkentenis van het groote werk der Hervormers, en tot het drukken van hun voortreffelijk fpoor.

De reeds onlangs overledene Predikant, bij de Nederduitfche Hervormde Gemeente, heeft, na de korte opheldering van den tekst, deze vier Stukken behandeld: 1.) de teekening van het Christendom voor drie Eeuwen; 2.) de befchouwing van deszelfs tegenwoordigen toeftand; 3.) voorftelling van de wijze, hoe de Heer der Gemeente, deze groote en fchoone verandering bewerkte; en 4.) opwekking, om overeenkomftig die verandering te wandelen.

De Christelijke Feestrede van den Hoogleer-

aar, welke nu onlangs te *Amsterdam*, zijnen post aanvaard heeft, is aangevangen, afgewisfeld en besloten, met opzettelijk daar toe, door den Heer Mr. G. DE WAL, vervaardigde beurtzangen, waar mede dit Feest, op eene deftige en treffende wijze, in Vrieslands Hoofdstad openlijk geëindigd werd.

Om dat wij het hatelijk vinden vergelijkingen te maken, ten einde den eenen der broederen boven, en ten koste van den anderen te verheffen, zal men ons wel willen verschoonen, van hier in bijzonderheden te treden, welke zouden doen zien, waarom wij de eene Leerrede nog al aanmerkelijk boven de andere stellen. Naar dien het ons opregt verlangen is, en ook ons gevoel van pligt ons daartoe dringt, dat de belijders van JEZUS CHRISTUS, zich hoe langer zoo meer in liefde vereenigen, en men ophoude van, in stede van de eer en luister van JEZUS CHRISTUS, en van zijne Gemeente, die van zijn bijzonder Kerkgenootschap, en in den grond dus ook van zich zelven, te bevorderen, onthouden wij ons met opzet van aanmerkingen, welke ons onder de lectuur hier en daar voorkwamen. Het verblijdt *ons zeer*, dat alle de hier geleverde Stukken doelmatig, en aan de groote hoofdzaak getrouw gebleven zijn, en dat derzelver lezing een schoon bewijs ons oplevert, van den Christelijken geest, waarmede het gedenkwaardig Hervormings-Feest, ook te *Leeuwarden* gevierd, en van den heiligen ijver waarmede Leeraren, Hoogleeraar en Dichter zich bezield betoonden. Voor de Leeuwarder Gemeente, vooral, is dus deze bundel een aangenaam geschenk, dezelve vereert ook in de daad de nagedachtenis, van den schranderen LOBRIJ, en moet dus daarom voor zijne magen, vrienden en bekenden te dierbaarder wezen.

Al

ls huide aan den waardigen overledenen, ook
ij ons gekend en geacht, nemen wij gaarne
ier over, de laatste van de hartelijke dichtre-
elen, door den Eerw. J. BROUWER, hier voor
eplaatst:

u zwijgt zijn veege mond, die ons op 't Eeuw-
feest leerde,
Welk licht der Vadren moed deed rijzen uit
den nacht:
anneer hunn' Vrijheidszucht Gewetensdwang
trotseerde,
En God in 't Christendom het Christendom
herbragt.
i ligt zijn hand verstijfd, die, in 's Mans ui-
terste uren,
Aan 't Feestwerk wierd gewijd, dat thans het
licht aanschouwt.
ar leeft zijn Geest in 't blad; welk eeuwen
moog' verduren,
Vijl het zijn Braafheid toont, zijn Kunde en
Deugd ontvouwt.
ed voort dan nedrig schrift, ontleen van Hem
uw waarde,
Bij al den voorraad, dien het Eeuwfeest Neer-
land schonk.
wenkt elk Lezer toe, hoe broos men leeft
op d' aarde;
Bij tuigt: hoe korts LOBRIJ in Frieslands
Hoofdkerk blonk.
, driewerf welkom pand, voor zijn Geloofs-
genooten,
ooral wie Hem vereerde aan Lauwers, Zaan,
of 't Y;
t ook het hong'rig graf houde in zijn' schoot
besloten;
Zij bergt voor ons het Woord, en d'arbeid
van LOBRIJ.

Zz 2 Door

Digitized by Google

Door U sticht ons zijn taal naar JEZUS Leer en
Wetten,
En ademt nog zijn mond van Liefde en Christendeugd.
Wel hem! die 's levens koers naar zijnen raad
wil zetten,
En op zijn' Voorgang streeft naar zaligheid en
vreugd.

Om de aanmerking, *dat een ieder slechts voor zijne eigene taal en spelling verantwoordelijk is*, voor te komen, hadden wij wel gewenscht, dat het aan éénen was opgedragen geworden, om de proeven na te zien, met het regt, om dezelfde meest aangenomene spelling in acht te nemen.

REDEVOERING *over de zekerheid, dat geene poging ter bevordering van Menschenzaligheid ongezegend blijven zal, en over de vreugd, die elk hebben zal, welke hieraan iets, hoe gering ook, heeft mogen toebrengen; gehouden in de Algemeene Vergadering van het Nederlandsch Zendeling-Genootschap, te* Rotterdam, *den* 20 *van Hooimaand* 1815. *Door* WEMMER REINIER VAN IJSSELSTEIN, *Pred. te* Cillershoek *en Medebestuurder van het Genootschap. Te* Dordrecht, *bij* A. Blussé *en* Zoon. 41 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

De Tekst is *Joan.* IV: 36, 37. en na de uitbreiding van den zin, deze de verdeeling:

I. Niet allen zien altijd, hier zelve het gewenscht gevolg hunner pogingen, ter bevordering van menschenheil en menschenzaligheid,

II. Welgemeende en wel ingerigte pogingen

gen, kunnen echter niet misfen, vroeg of laat, de gezegendfte uitkomften op te leveren.

III. In de blijdfchap, die dit geven moet, zal de vreugd des genen, die flechts beginnen mogt, niet minder zijn, dan van hem, die er de volle uitwerking van beleeft.

In eenen eigenen, kort afgezetten, eenvoudigen ftijl, wordt dit een en andere vrij geleidelijk hier ontwikkeld, en op eene wijze, welke het hart des Stellers eere aandoet. Ook deze zaadkorrel zoo welmeenend uitgeftrooid, moge gelukkig kiemen, en in den maaltijd veelvoudige vrucht opleveren. Ook de Eerw. VAN IJSSELSTEIN verhenge zich meer en meer, over de heerlijkfte uitwerkfelen, van de zoo veel goeds ftichtende en belovende Bijbel-Genootfchappen, waar door het groote doel van het eerwaardig Zendeling-Genootfchap eerst regt bevorderd kan worden.

Godsdienftige OPWEKKING *aan de Nederduitfche Hervormde Gemeente te* Middelburg, *bij het openen der Nieuwe Haven op den 9den Augustus* 1817, *uitgefproken op Zondag den* 10*den daaraanvolgende, des Voormiddags in de Nieuwe Kerk, door* A. I. SNOUCK HURGRONJE. *Te* Middelburg, *bij* J. J. van de Sande, 1817. 46 *Bladz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 10 —

Bij eene voor *Middelburg* zoo aangename en heil voorfpellende gelegenheid, voegde het zeer goed, aan de regtmatige vreugde eene Godsdienftige rigting te geven, en die gevoelens openlijk in 's Heeren huis te openbaren niet flechts, maar ook aan te prijzen, waardoor de Christen-Nederlander zich behoort te onder-

Digitized by Google

scheiden. Dit heeft de Eerw. SNOUCK HURGRONJE, met reden ook begrepen, en daarom deze Godsdienstige opwekking opgesteld, uitgesproken en vervolgens, naar het verlangen van velen, in 't licht gegeven. Zij is naar de gelegenheid des tijds zeer wel ingerigt, met hartelijkheid vervaardigd, en in eenen stijl gesteld, die ook voor de eenvoudigsten verstaanbaar is. De zulken, die zich verbeelden alleen de bevoegde kunstregters te zijn, uit de hoogte op anderen nederzien, hunnen roem zoo gaarne bouwen op de vernedering van anderen, en, geheel blind voor de wezenlijke behoeften van het algemeen, zoo wel als voor het echt kenmerkende van Kanselwelsprekendheid, van de Leerredenen, Stukken van smaak, vertooning en weelde, zoude willen gemaakt hebben, zullen hier voorzeker veel te bedillen, en weinig bevrediging vinden. Maar zoo veel te meer voldoening zal het beter gevoelend Publiek, en de edeler, dat is meer Evangelisch denkende Nederlandsche Christen hier smaken, dat en die vooral op de zaken en gevoelens let, en meer belang stelt in wezenlijke stichting, wanneer men Godsdienstig vergaderd *is*, dan in de streeling van den smaak en de voldoening aan de zucht om zich te vermaken.

De Tekst *Ps.* CXXVI: 3. *De Heer heeft groote dingen bij ons gedaan; (dies) zijn wij verblijd*, is wel gekozen, en de ontwikkeling en verdere behandeling doelmatig en Christelijk. Ook zijn de aanspraken en opwekkingen zoodanig ingerigt, dat onze algemeen geliefde, edel Christelijk gezinde Koning, en Hoogst deszelfs Doorluchtige jongste Zoon, zoo wel als de Middelburgsche Gemeente, dezelve met genoegen en nut hebben kunnen hooren. De beide Dichtstukjes achter aan, van 's Leeraars vrienden, de

de Heeren EPKEMA en SCHUTTERS, getuigen aangenaam van den goeden indruk, welken de uitvoering dezer Godsdienstige rede gemaakt heeft. De laatstgemelde gaf reeds vroeger uit: zijnen

VREUGDE ZANG bij de opening der Nieuwe Middelburgsche Haven, op den 9den van Oogstmaand 1817, *door* C. SCHUTTERS. *Te* Middelburg, *bij* J. J. van de Sande. 20 *Bladzz. In gr. 8vo. De prijs is f — 4 —*

Waarvan wij het slot hier wel willen afschrijven, om den Lezer uit den stijl zelven, te doen oordeelen:

Ontrolt de vlaggen, Stedelingen!
Hangt aan uw huizen krans bij krans,
Verlicht na d' avondschemeringen,
Uw woning met een schoonen glans,
Die in het heldre water spiegelt,
Dat zachtkens in u kaaijen wiegelt,
En kabbelt langs uw stille ree,
Tot daar het zich, 't moge ebb' of vloeijen,
Wijl niets dien loop nu meer kan boeijen,
Vereenigt met het ruim der zee.

De vreugde kenne nu geen palen:
Vergeten we onzen GOD toch niet!
Van Hem moet alle zegen dalen:
Hij is 't die 't gansch heelal gebiedt:
Zag men het oud kanaal verzanden,
Daarin den Leviathan (*) stranden

En

(*) Een Schip in den jare 1793 voor de O. I. C. uitvarende doch helaas vast blijvende zitten, op die plaats moest worden gesleten.

En sloopen; 't zij dan ons gebed:
Dat Hij, wiens wenk bestuurt de stroomen,
De welvaarts vloed doe binnen komen,
Maar weelde en ondeugd palen zet!

Dat de, ook 's Konings verstand en hart vereerende, krachtdadige poging, het vermaarde *Middelburg* meer en meer doe herleven, en dat de uit- en binnenvaart van een groot aantal Schepen, alle Neêrlands Zeesteden beroemd maken, en alomme welvaren verspreiden onder onze gelukkige Regering!

Op welk eene wijze behooren Aankomelingen op de Hoogeschool hunne Akademische Studie interigten? Twee Voorlezingen voor Oude en Jonge Studenten, van J. M. SAILER. *Uit het Hoogduitsch. Met eene Voorrede van* H. MUNTINGHE, *Hoogleeraar in de Faculteit der Godgeleerdheid te* Groningen. *Te* Groningen, *bij* J. Römelingh, 34 *Bladzz. In gr.* 8*vo. De prijs is f* — 8 —

Met den Hoogleeraar MUNTINGHE, en met allen die eenige ervaring hebben, erkennen wij, dat niet alleen de Studerende Jongelingschap zelve, derzelver Ouderen en Bloedverwanten, en Meesters in de Akademiesteden, maar ook de geheele Maatschappij en dus in de daad allen, er het grootste belang bij hebben, dat de Kweekelingen der Hooge Scholen, op de Universiteiten zich niet alleen voorbeeldig wel gedragen, maar ook hunnen zoo kostelijken voor het geheele leven beslissenden tijd, wel besteden; om vooral bekwaam te worden, voor het vak waartoe zij bestemd zijn, en waarin zij

moe

moeten zoeken uit te munten. Zeker hangt er ook veel van af, hoe zedig en bekwaam de Jongelingen aan de Akademie komen, en of de Hoogleeraren zelve er behoorlijk hun werk van maken, om hen wel te leiden, en op de kortste, gemakkelijkste, meest uitlokkende, en ook minst kostbare, zoo wel als minst omslagtige wijze, tot het doel te brengen, niet zoo zeer zoekende hun eigen voordeel, en aan hunne zucht tot roem te voldoen, door wijdloopigheid en vertooning van geleerdheid, maar door zuinigheid op den tijd, en boeken en kosten, de Jongelieden regt veel voordeel te doen trekken. Gelijk dit altoos en overal ten sterksten behoort aanbevolen te worden, zoo komt dit vooral in ons Land te pas, na de invoering van het Nieuwe Reglement op het Hooger Onderwijs; waarin billijk gezorgd is, voor een goed inkomen der Hoogleeraren, en gevorderd wordt, dat men zich beijveren zal, om in elk vak wezenlijk bekwame mannen te vormen, ten dienste van Kerk en Staat, ten einde den ouden roem van Nederland meer en meer te doen herleven, en te bevestigen. Het dikwerf veel te veel vermenigvuldigd Collegieloopen, waar door het den Studenten onmogelijk gemaakt wordt, alles behoorlijk te bestuderen, behalven dat zij daarenboven daar door vele gouden uren verliezen, tot te groote uitgaven genoodzaakt worden, en ook gevaar loopen van gelijk te worden, aan dezulken van welke men zeggen moet, *De omnibus aliquid sed de toto nihil*, is een kwaad, eene fout, waartegen men verstandig waken moet: terwijl het te wenschen is, dat alle Professoren het voorbeeld meer en meer zullen volgen, van die uitmuntende mannen onder hunne Collegen, die hunne Collegiën grootendeels tot het zoogenaamd promiscue responderen bezigen, veel

 werks

Digitized by Google

werks maken van Disputen ter noodige oefening en opscherping, en zich bereid betoonen, om ten allen tijde brave en leergierige Jongelingen niet alleen van raad te dienen, maar ook werkelijk van dienst te zijn, in het mede deelen van zulke boeken, als hun bijzonder belangrijk zijn, maar door allen niet even gemakkelijk kunnen worden aangeschaft.

Wij roemen zeer het voortreffelijk oogmerk, van den genoemden braven Groninger Hoogleeraar, die ter bevordering van het schoonste doel, de Nederduitsche uitgave van dit Stukje, van eenen Man die meer dan dertig jaren, op de Hooge Scholen, als ooggetuige, als deelgenoot en als Leeraar, de beoefening der wetenschappen niet slechts tot tijdverdrijf *aangezien*, maar ook genoegzame stof en aanleiding gevonden heeft, om het doel der inrigtingen met de *uitwerking*, en de *wijze* der Studie met den *geest* der wetenschappen te vergelijken, door een kort maar hartelijk Voorberigt, wel heeft willen bevorderen. Het zijn een paar korte Voorlezingen, ter beantwoording der gewigtige vraag: *Welke is, voor de Aankomelingen op de Hooge Scholen, de beste wijze, om hunne Akademische Studien in te rigten?* 't Is waar, men bemerkt wel hier en daar, dat ze op eenen Duitschen Leerstoel voorgelezen, en dus naar de behoefte van de Duitsche Akademien bijzonder zijn ingerigt; maar dit neemt niet weg, dat elk met den Hoogleeraar MUNTINGHE zal moeten erkennen, dat er ook voor onze Studerende Jongelingschap zeer veel goeds uit te leeren is, ja dat men wenschen mag, dat alle Studenten en die dat worden willen, dezelve lezen en den goeden raad daar in gegeven behartigen mogen. Of het ter aanprijzing dienen mogt, schrijven wij, voor den Lezer, hier de laatste bladzijden af.

Laat

Digitized by Google

„ Laat uwe Akademiſche ſtudie niet ſlechts *ſtudie*, niet ſlechts *Akademiſche*, niet ſlechts *aanhoudende* ſtudie, maar laat het vooral eene *den mensch waardige* ſtudie zijn!" —

„ *Den mensch waardig*...... Men heeft in onze dagen zoo veel over *menschlijkheid*, *humaniteit* geſproken, dat de brave man dit woord naauwelijks zonder te blozen durft uitſpreken. Dan hier moet ik het toch bezigen: uwe ſtudie zij *den mensch waardig!* De ſtudie zal den ſtuderende, in plaats van hem een privilegie tot navolging of zelfs overtreffing van de gezindheden des gepeupels mededeelen, boven de ruwheid van het lage gemeen verheffen; want de ſtudie is eene ſtudie van — *een' mensch.* Zijne gebaarden, zijne ſtem, zijn gang, zijne kleeding, zijne uitſpanning — behoort aan de wetenſchap eere te verſchaffen. Al het uitwendige behoort te beantwoorden, aan het inwendige van eenen Muſenzoon."

„ *Den mensch waardig*...... De ſtudie zal den ſtuderende voorbereiden voor het openbare leven. Leer dan nu, mijn vriend! de *geringe lasten* van het Akademie-leven met waardigheid dragen, op dat gij eenmaal de *groote lasten* des openbaren levens waardig moogt torſchen. Laat u gedurende uwe Akademiſche loopbaan niets tot *gebruik*, niets tot *gewoonte* worden, 't welk het openbare leven eerst met moeite uit den weg moet ruimen. De voortreffelijke *Schlosſer* zegt ergens, dat het Akademische leven velen ſpanen zamenkapt, welke het huwelijk met veel moeite naauwelijks kan wegruimen; ik voeg er bij, welke geen *huwelijk*, geen *ſtaatsambt*, en zoo gemakkelijk — ook geen *noodlot* kan wegnemen." —

„ *Den mensch waardig* — De ſtuderende behoort

Digitized by Google

hoort dan gene, 't welk gemeene ongestudeerde menschen reeds onteert, dies te meer beneden zijne Akademische waardigheid te rekenen, *als* hij te duidelijker moet beseffen, dat alleen *een* voortreflijk mensch een voortreflijk Akademieburger kan zijn. Wanneer b. v. reeds de ongestudeerde, om mensch te zijn, eerbied behoort te hebben, voor den openbaren *godsdienst*, en voor de *deugd*; hoe veel te meer dan niet studerende? — Wanneer reeds de ongestudeerde zijne hartstogten moet beheerschen, om mensch te zijn, om ook slechts het beeld te vertoonen van een gewoon menschen-verstand; hoe veel te meer zal dan niet de studerende, de beschaafde man, zijne neigingen aan strenge teugels moeten houden, om *het beeld van een beschaafd menschen-verstand te kunnen daarstellen?*"

„Het Akademische leven is slechts een klein riviertje, op het welk de Akademie burgers de zwem- en zeevaart kunde moeten leeren en beoefenen, om eenmaal op den grooten oceaan van het openbare leven eene gelukkige vaart te kunnen beginnen. Laat ons het voor elkanderen belijden: de Akademie is het voorspel *van ons* overig leven."

„Een *tuimelaar* op de universiteit struikelt ook door zijn overig leven, — al na dat het Akademische was. — Wie intusschen als Akademieburger geleerd heeft zijn eigen meester te zijn, die zal het ook eenmaal in den kring zijner openbare werkzaamheden zijn. Zijn ambt wordt slechts eene vertoonings-plaats van zijne kundigheden, als 't ware de Hooge-school zijner *deugd* en zijner *wijsheid*, even gelijk zijn Akademieleven eene oefenings-school was van zijne deugd en wijsheid." —

„Maakt dan mijne geliefden! het Akademische le-

Digitized by Google

leven tot eene voorbereidings-school voor uw openbaar leven; dan zal de *zegen der natien* eenmaal uwe *eerekroon* worden, even als de *dankerkentenis der nakomelingschap uw geldende ontslag brief* — zijn zal!" —

NEDERLAND VERLOST, A°. 1813. *In Drie Zangen. Door* A. J. ZUBLI. *Te* Rotterdam, *bij* M. Wijt, 1817. 62 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1: 10: —

Vaderlandsche POËZIJ en LIEDEREN van Mr. H. A. SPANDAW. *Te* Groningen, *bij* J. Oomkens, 1817. 76 *Bladzz. In gr.* 8vo. *De prijs is f* 1: 10: —

Om meer dan eene reden vereenigen wij deze beide Stukken, in ééne beschouwing. Vooreerst, om de gelijkheid van onderwerp of stof, ten tweede om het verschil der behandeling, — maar dan nog om eene reden, die wij, liefst willen laten raden.

Beiden steken in hunne soort uit, boven den Poëtischen vloed, waar mede wij bedreigd, ja reeds werkelijk overstroomd worden, — daarom verdienen zij eene onderscheidende en dankbare beoordeeling. Maar juist daarom, kunnen zij, in weêrwil van den verschillenden vorm vergeleken worden, of liever geven zij aanleiding, om het verschil der behandeling, wij bedoelen hun verschillend Poëtisch karakter, aan te toonen.

Wij willen eerst voor die genen onzer Lezers, die met dezelven nog onbekend zijn, kortelijk den inhoud en uitwendigen vorm van beiden opgeven.

N°. I.

Digitized by Google

N°. 1. Is, gelijk reeds de Titel genoegzaam aanwijst, een Dichterlijk Historisch Tafereel, van de Verlossing des Vaderlands, in deftige Alexandrijnen.

N°. 2. Eene Verzameling van uitboezemingen en opwellingen, door de Vaderlandsliefde aan het hart des Dichters ontlokt, — ten getale van zeventien, meest Volksliederen, misschien maar een handvol uit eenen rijken voorraad uitgenomen.

N°. 1. wordt geopend met eene plegtige opdragt aan den

Mecénas onzer eeuw, die, door zijn loflijk pogen,
Tot roem en spoorslag strekt van Kunst en Maatschappij,

Te weten, gelijk wij hopen, dat de meesten onzer Lezers reeds zullen hebben geraden, den Luitenant Admiraal VAN KINSBERGEN, wien de Dichter verzoekt, te dulden:

Dat zijn Zangheldin hem dit gedenkstuk wij!

Reeds die naam, herinnert ons onwillekeurig aan het geschiedkundig Gedenkstuk van onzen VAN DER PALM, maar het vermoeden, hier door opgewekt, wordt bevestigd door den Schrijver zelf in zijne, hierop volgende Voorrede, waarin hij ons zakelijk meldt: „dat niets van 't geen van tijd tot tijd over ditzelfde onderwerp uitkwam, hem volledig genoeg voorkomende, om een behoorlijk Gedenkstuk uit te maken, — hij zijne krachten had beproefd, om daar van een meer uitgebreid *Heldendicht* zamen te stellen, waarin tevens de bron onzer vorige rampen werd aangewezen, ten einde de bij sommigen verflaauwende geestdrift en dankbaarheid op te wek-

wekken. Hierom heeft hij noodig geacht, zijn Dichtstuk in drie Zangen te verdeelen, en

„ In den *Eersten* te bezingen:"

„ De Bron van Neêrlands rampen, ontsprongen uit de verschrikkelijke Staatsomwenteling in Frankrijk, ten tijde van Lodewijk XVI;"

„ In den *Tweeden*:"

„ De Rampen, door ons verduurd onder den ijzeren scepter van Napoléon, en ook deszelfs val;"

„ In den *Derden*:"

„ Onze Verlossing uit dezelve, door de zegepralende Wapenen der verbondene Mogenheden, en het inrukken van derzelver Troepen in ons Vaderland, door den moed van onze Ingezetenen, en door de gezegende wederkomst van onzen beminden Koning."

Ten slotte verzoekt hij, den goedgunstigen Lezer, dat hij zijnen geest verplaatze in de onderscheidene Oorden en Tijdvakken, waarheen zijne Zangster hem leiden zal, en vooral dat hij het juiste tijdstip der geschiedenis, of het standpunt, waaruit zij dezelve beschouwt, nimmer uit het oog verlieze. — België was toen nog niet met Nederland vereenigd."

Nu volgt eene Allegorische (zeer middelmatige) Plaat, verbeeldende een naald of liever kolom, met het Opschrift: *God redde Nederland.*"

Tegen over staat het motto, uit den derden Zang:

„ Rigt een gedenkzuil op aan 't Scheveningsche strand,
En grift daar op in goud: GOD REDDE NEDERLAND."

N°. 2. Behelst de volgende onderwerpen. —

„ Het

Het Volksgezang. Nederland. Het Lied van Nederland. Verdraagzaamheid. Verdienste. Voor Vrijheid en Vaderland. VAN KINSBERGEN. De Nieuwe Haring. Nederlands Zeeroem. Heldenmoed. Aan de Nederlandsche Vrouwen. Vaderlandsch Afscheid. Klagt eener Vaderlandsche Vrouw. Krijgslied. Het Feest van Waterloo. Aan Vrouwe R. G. VAN MERLEN, geboren STAR LICHTENVOORT. De Nederlandsche Taal."

Reeds uit deze opgave van den inhoud en vorm der beide stukken, kan men derzelver verschillend karakter opmaken.

In de Poëzij toch heeft alles beteekenis, zij is geheel beeld, beeld of spiegel, maar men wil, waarin de mensch zich uitdrukt.

Beide deze Dichters kunnen wij *als Vertegenwoordigers* van een verschillend tijdvak *onzer* Dichtkunde beschouwen: den Heer ZUBLI van het vorige Oud-Hollandsch deftige, SPANDAW daarentegen van het tegenwoordige vrije en meer natuurlijke. Hier mede is intusschen nog niets over hunne betrekkelijke waarde gezegd. Wij mogen met het laatste meer op hebben, meer daarmede sijmpathiseren, dit kan *niet* anders en is ook op zich zelve goed, *maar het* moet ons niet onregtvaardig maken, in het beoordeelen. Waren wij twintig, misschien tien jaren ouder, dan zou het mogelijk omgekeerd zijn, en dan ware het ook goed? maar in het oordeel moeten wij ons zoo veel mogelijk van dat bepaalde standpunt kunnen losmaken, en ons boven beiden verheffen, en wij zijn overtuigd, dat onze Dichters beide, wanneer de een den ander met onpartijdigheid leest, elk wederkeerig de achting zullen bewijzen. De Zangster van den Heer ZUBLI, is eene deftige ja statige Matrone, in houding, gelaat en kleeding, degelijk van inborst, welgemanierd en beschaafd,

Digitized by Google

scheafd, vervuld met edele gevoelens en bedoelingen, — eene echte Hollandsche Vrouw, zoo als onze Moeders waren, of onze Vaders, want het is hier wat moeijelijk het beeld vol te houden; deugdzaam, Godsdienstig, zelfs regtzinnig, en vooral Vaderlandlievend. Wie zou niet gaarne haar hooren, als zij met klem en nadruk onderwijst, met ernst vermaant, ons den spiegel der ondervinding en wijsheid voorhoudt, en onze geestdrift deelende, dezelve poogt te louteren, en op God en de toekomst te wijzen.

Zoo kondigt zij zich zelve aan, wanneer zij aanheft

„Rijst heldentoonen, rijst! Klinkt schel, ó zegezangen!
Een dankbaar vreugdelied moet beider toon vervangen:
't Is feest op 't vasteLand! 't is feest op deOceaan!
't Is feest op 't wereldrond! Laat harp en cither slaan!
Europa's geesfel viel; 's Lands heilzon is aan 't glooren;
Oranjes heldenkroost is Neêrlands troon beschoren!
Zing Zangster! zing den val van Frankrijksdwinglandij,
In schaduw van de olijf van Willems heerschappij!

Daal, Geest der Wijsheid, daal van uwen heiltroon neder!
Gij, Waarheid, licht mij vóór; beziel en hart en veder;
Verbant oneedle drift uit mijn ontvlamd gemoed,
Die 't licht der rede dooft en godvrucht zwijgen doet,

Digitized by Google

De Staatswond open rijt door wraakzucht aan te vuren,
En 't hart met wrevel slaat voor Land- en Zee-geburen!
Dat deez' mijn zang, gehuld door Neêrlands Heldenrij,
Aan GOD, aan VADERLAND en KONING heilig zij!"

Die van SPANDAW daarentegen, is een meisje, eene maagd in den vollen bloei en gloed van het jeugdig leven, schoon en betooverend door liefde en gevoel, die wij, schoon met een heiligen eerbied, durven omhelzen, en aan onzen boezem drukken, onze Geliefde, onze Zuster, onze Ega, of het vereenigd Ideaal van die allen. Hoe heerlijk kondigt ook zij zich zelve aan, of staat zij levendig voor ons, aanstonds in het eerste Stukje, *het Volksgezang*, dat wij tevens als eene proeve van den toon en trant willen geven:

Triomf! verbrijzeld is 't geweld,
En Neêrland in zijn regt hersteld!
Dat nu de geestdrift blink'!
Het volksgevoel zich fier verhef',
De poëzij de harten tref',
De zang weêr Neêrlandsch klink'!

Ja! onafhankelijk en vrij
Prijkt Neêrland in der volken rij,
In luisterrijken rang;
Zijn vlaggen wapp'ren, als weleer,
't Heeft eigen taal en zeden weêr,
En eigen volksgezang.

De vrije vaderlandsche stem
Zingt weder met gevoel en klem
En zuiv're harmonij,

Een

Digitized by Google

Eenvoudig, zonder zwier en praal,
Een eigen lied, in eigen taal,
  Op eigen melodij.

Dat lied rolt met een' ronden toon;
't Ontgloeit en boeit door kunst'loos schoon;
  Doet ziel en zenuw aan;
Het roert en treft voor 't heiligst doel;
Het wordt gezongen door 't gevoel,
  En door 't gevoel verstaan.

Dat lied veredelt geest en zin
Tot vaderlands-en vrijheidsmin;
  Het heiligt vreugd en smart;
't Ontvlamt de borst tot heldenmoed;
Het grijpt, met onweêrstaan'bren gloed,
  In 't onverbasterd hart.

Ja Neêrland is weêr groot en vrij!
Ruisch eigen zoete melodij!
  Blink eigen rijke taal!
Verhef u, heilig volksgezang,
Tot Neêrlands roem en hoogen rang,
  Zijn' glans en wapenpraal!

Gij, dichters! hebt dien glans voorspeld!
Gij, die de harten kneedt en smelt,
  Gij, meester van 't gemoed,
Laat rollen thans dien ronden toon!
Uw kunst'loos lied, zoo stout als schoon,
  Zet' zin en ziel in gloed!

Stookt aan, stookt aan dien heil'gen gloed!
Doet zwellen 't bruizend heldenbloed
  Voor vrijheid, roem, en magt,
En eer, en onafhank'lijkheid!
Dit is de taak, u opgeleid,
  Die Neêrland van u wacht.

Digitized by Google

Op! vuurt een' heil'ge geestdrift aan!
Zingt ons herboren volksbestaan,
Gelouterd van den hoon!
Oranje, vrijheid, vaderland....
Dit zij uw lied, op Neêrlands trant!
Dan zingt gij altijd schoon.

Ja dat is het echte Volksgezang, — het gezang, dat uit het hart, het goede hart des volks, welt, en tot het hart aller goeden dringt, en doet het dat, dan zeggen wij met onzen TOLLENS, even als SPANDAW:

Geen zang klinkt in ons ooit zoo schoon,
Voor Vaderlandschen moed,
Noch roert ons door zijn' schellen toon,
Zoo als het Volkslied doet.

Ja, TOLLENS en SPANDAW, zij zijn onze ware Volksdichters, en daarom beminnen wij hen beide met gelijke liefde. Hoewel elk zijnen toon heeft, beiden roeren en treffen ons hart, en wekken in hetzelve de eigene slapende Poëzij op; al kan zij zich niet in woorden, gelijk de hunne kleeden; zij gaat over in levenskracht en warmte, in gevoelens, in, God geve het! in daden.

In den zelfden toon zijn alle de andere, — elk overeenkomstig met het onderwerp, vurig en gloeijend, vrolijk en spelend, teeder en aandoenlijk, — naar den toon die het hart slaat, op zulk een denkbeeld. Zullen wij ze allen beschrijven. — Wie kan dat? Zullen wij er enkele uit prijzen, boven de andere? — dat is ons onmogelijk. — In alle leeft de Dichter, en wij met hem.

Sommigen echter zijn blijkbaar meer *Volksliederen*, voor den zang geschikt, gelijk ook de Dichter zelf

zelf in zijn Voorberigt zegt te bedoelen. En hoe volmondig en van ganfcher harte, paren wij onze wenfchen met de zijnen, „*Dat onze Toonkunstenaars, door eenen edelen naijver ontvonkt, den Dichteren kunstbroederlijk de hand bieden mogen.*" Ja een Volks *lied*, vordert ook eene Volks *wijs*; daardoor eerst wordt het voltooid, en komt in zijne geheele kracht en fchoonheid uit; daardoor eerst wordt het levend en doet uitwerking. Nog ontbreekt het ons hieraan, *Liederen* hebben wij, en zullen ze genoeg, fchoon nimmer te veel krijgen, — want wij hebben eenen SPANDAW, wij hebben TOLLENS. De weinige proeven van wijzen die wij bezitten, voor zoo veel zij ons bekend zijn, het zijn toch nog maar *proeven*. Maar zouden wij aan het meerdere moeten wanhopen? Zou het waar zijn, dat eenig volk, dat *wij* alleen van natuur onvatbaar waren voor muziek, gelijk vreemde nijd of trots ons poogt diets te maken? Neen, die dat zegt of ook maar vreest, weet niet wat Muziek is, — en dus ook niet, zouden wij zeggen, wat Poëzij is. Wie voor de laatfte vatbaar is, die is het ook voor de eerfte, want beiden zijn onaffcheidelijk, zij vloeijen uit eene bron, het volle gevoel, zij wonen in eenen zetel, het hart. Het komt er maar op aan, dat beide ontwikkeld, geoefend worden, en, wij zeggen het met toevoorzigt, wanneer onze Dichters zoo voortgaan, zal onze Poëzij weldra hare zuster uit den flaap wekken.

Hoe zeer moeten niet deze Liederen daartoe medewerken! Kan men de meeste lezen, zonder ze als 't ware uit het hart te zingen? Bij voorbeeld:

VERDIENSTE.

Ons Nederland, dat is een land,

Digitized by Google

DE NIEUWE HARING.

Triomf! de vreugde ſtijgt in top:

NEDERLANDS ZEEROEM.

Het water is ons element,

AAN DE NEDERLANDSCHE VROUWEN.

Voor u ook een lied, ó bemin'lijk geſlacht;
Dat, liefd'rijk en zacht,
Ons ſtreelt, en bekoort, en betoovert!

En dan vooral deze twee:

KLAGT EENER NEDERLANDSCHE VROUW.

Helaas! mijn Rudolf is niet meer!

En het daarop volgend

KRIJGSLIED.

Ja! ieder burger is een held.

Welk een heerlijke verſcheidenheid van muziek ligt niet in deze alleen, als 't ware opgeſloten! — Alleen zouden wij vreezen, dat ſommige wat te lang mogten bevonden worden; een wezenlijk gebrek, vooral in een *Volkslied*, dat door de muziek nog meer zou uitkomen, ten zij het van een verhalenden aard is, Romance of Ballade.

Moeijelijk valt het ons, ons uit dezen lusthof los te rukken; maar het moet zijn, en wij zouden partijdig ſchijnen, indien wij niet nog een enkel woord van het wezenlijk ſchoone in N°. 1. zeiden.

Waarlijk wij hebben bijna te weinig gezegd: de Dichter noemt zijn werk een *Heldendicht*, en ſchoon men over dien naam kon twisten, zijne *Zangſter* is doorgaans eene Heldin. Wij althans, die den Heer ZUBLI van die zijde minder kenden, zijn er van getroffen geweest. De Heldentoon toch beſtaat waarlijk niet in hard ſchreeu-

Digitized by Google

fchreeuwen; maar in kalme verheffing, zij is vast en ftout, maar ook gevoelig en gefpierd, door eenvoudig treffende kracht. Ook zij is Volks poëzij, maar van een anderen aard:

'k Zal u, Napoléon! niet in mijn' zangen vloeken,
Ik zal de ramp mijns volks in Frankrijks boezem
zoeken.

Want, zegt hij vervolgens:

Ik weet, zoo God een Volk wil met zijn' tucht-
roê treffen,
Hij Monsters, u gelijk, ten Rijkstroon laat ver-
heffen,
Maar zo Hij 't zegenen wil, na rampfpoed, fmart
en hoon,
Hij ALEXANDERS roept, en WILLEMS voert ten
throon.

Hoe gloeit en juicht zijne Zangfter, ook van Vaderlandsliefde, als zij Hollands fiere Maagd, op vrijen troon gevest, zal bezingen:

Hoe dus haar luister blonk, gelijk de middagzon,
En hare welvaart ftroomde als uit een' gouden
bron,
De Mogendheên, om ftrijd, haar' voorfpoed of
benijdden,
Of om haar trouwverbond als Medeminnaars
vrijden?

Zedig, in het gevoel harer waarde, vraagt zij hierop:

Voegt zulk een' taak aan mij? Neen, zulk een
grootsch tafreel
Vereischte Homerus Lier, Apelles kunstpenfeel;
Ja, om der Vadren deugd in vollen glans te malen,
De kleuren van Gods boog en 't goud der zon-
neftralen.

Ik zong Napoléon, gebliksemd van zijn troon,
En Nederland verlost door Willems grooten Zoon.

En hier tegen over het beeld van *Frankrijk*. Wat wacht gij: zoo roept hij de vereenigde Vorsten toe, die, in den aanvang der Revolutie tegen hetzelve op trekken.

Wat wacht gij van een Drom, tot gruwlen altijd
vaardig?
Wat van een Schrikbewind, ten hoogsten top
boosaardig,
Dat zijnen Koning moordt, zijn' Medeburgren
slagt;
En op hun bloedig lijk met helsche vreugde
lagcht;
Hen in de Seine smoort; bij paren zaâm gebonden,
Of martelt en ontzielt door 't vuur der koopre
monden?
Wat van een Priesterschaar, die met het altaar
spot?
Wat van een Volk.... kan 't zijn! dat twijfelt aan
een God?...
Maar ach! ik zie alreeds uwe oorlogsblikfems
naderen
En donderwagens; 'k hoor 't gekras reeds van
haar raderen;
Uw Vanen wappren reeds en dreigen in 't rond;
Uw fiere Heldendrom betreedt reeds 's Frankrijks
grond;
Trekt op in s' Heeren naam! de God der Leger-
scharen
Trekk' met u op ten strijd, tot straf van die Bar-
baren!
Brittanje biedt u hulp langs 't bruischend pekel-
veld;
Zijn vloot is reeds bemand en elk Matroos is
Held;

Zoo

Zoo zouden wij kunnen voortgaan, en uit ieder Zang, ja op elke bladzijde meesterlijke trekken aanwijzen, maar de plaats gedoogt het niet; nogtans kunnen wij ons niet weê houden, nog den volgenden, uit den tweeden Zang, aan te voeren.

Vlucht, vlucht, NAPOLÉON! terug naar Frankrijks oord!
Ik zie een Engel Gods, die u bedreigt in 't Noord.
Gij vliegt, als Pharaö, den dood in de open kaken:
't Is Ruslands Rijksmonarch, wiens grond gij durft genaken:
Een ligte Voorspoed heeft uw trotschen waan misleid.
De Krijgslist heeft eên strik voor uwen voet gespreid.
Uw Vijand vliedt in schijn, steekt Moskou's heilge muren
Met eigen hand in brand, die eeuwen konden duren:
Gij juicht; uw hart springt op, schoon alles krimpt van pijn;
Gij waant in Petersburg op Caesars troon te zijn;
Hoor, hoor, NAPOLÉON, Gods donderwagens kraken:
Zie, zie zijn vlammen vuurs door zwarte wolken blaken:
Een Seraf daagt ter straf, omgord met hemelkracht;
Hij zweept den Noordenwind, met sneeuw en hageljagt,
Dat ze u in 't aanzigt slaan, en geen' genâ verleenen;
Hij werpt zijn stukken ijs als rotsen om u henen,

En dondert van omhoog in 't schrikl'jkst jammerdal:
„ Tot hier toe Menschenkind, of vrees uw eigen val!" —

En hier tegen over weêr de verrukking over de Verlossing.

Wat geestdrift! welk een' vreugd is uit elks oog te lezen!
Gansch Neerland schijnt eensslags als uit den dood verrezen.
Wat eedle Broedermin, wat Eendragt heerscht in 't rond!
Ik hoor slechts één gejuich uit aller hart en mond:
„ Oranje, Oranje komt, de Vreugd *van vroegre* dagen!
„ De Aartsvijand onzer rust ligt met zijn heir verslagen!
„ Oranje, Oranje komt! Hij komt van 't Britsche strand
„ Als tot zijn Kindren weêr in 't zugtend Vaderland!
„ Oranje, Oranje komt tot heil en troost van allen,
„ Als Vader van zijn Volk: 's Lands Dwingland is gevallen!"

Wij gelooven genoeg gezegd te hebben, om ons gevoelen over deze beide Stukken te doen kennen, en te regtvaardigen. — Wij houden ons verzekerd, dat wij de tolken zijn van het volksgevoel, en laten het daarom gaarne aan koude Kunstregters over, de sporen der menschelijke onvolmaaktheid in deze meesterstukken op te zoeken.

Eene enkele aanmerking op elk van beiden zal niemand, vertrouwen wij, aan vitzucht toeschrijven. De Heer ZUBLI, wiens regtzinnigheid wij an-

anders ten hoogsten eeren, schijnt zich echter door dezelve te ver te laten verleiden; wanneer hij Nederland bij uitsluiting als het *Volk Gods*, met het oude Israël vergelijkt, en als het middelpunt van het wereldbestuur voorstelt. In het Christendom is dat middelpunt overal, daarom is het de algemeene Godsdienst. Van daar zal het ook welligt, hem zelven onbewust gekomen zijn, dat hij zijnen eersten Zang geheel bijkans aan *Frankrijk* wijdt, en daardoor zijn hoofddoel te ver uit het oog verliest. — Hij moest *Frankrijk*, NAPOLEON *alleen in betrekking tot ons* beschouwen. —

Bij den Heer SPANDAW schijnt ons de invloed der Duitsche Poëzij, vooral KLOPSTOK en SCHILLER, over het geheel zeer gunstig, hier en daar wel eens te sterk, door te stralen.

Met hartelijke dankbaarheid nemen wij van beiden afscheid, en met den vurigsten wensch, dat het hun gelukken moge, de edele God- en Vaderlandlievende geestdrift, die hen bezielt en inwendig vereenigt, ook in het hart des volks over te storten en te versterken. Waarlijk, wie zal het niet met schaamte belijden, wij hebben die gedurige opwekking maar al te zeer noodig. Het volk heeft een slecht geheugen, het vergeet zoo ligt het kwade, dat het gedaan en het goede dat het ontvangen heeft, — en verheft zich op zijne deugden, *als of het ook die niet ontvangen had.*

De VELDSLAG en OVERWINNING van Waterloo. Een Leesboek voor alle Ouders en Kinderen, die Godsdienst en Vaderland lief hebben. Door W. A. OCKERSE. *Te* Amsterdam, *bij* J. van der Heij, 1816. 96 *Bladzz. In kl.* 8*vo. De prijs is f* — 12 —

Neen, nimmer moet de glorierijke Overwinning van *Waterloo*, met het geen dat daar onmiddelijk voor-

voorafgegaan en op gevolgd is, vergeten worden. De Ouderen behooren hunne kinderen hiervan te verhalen, en hen al vroeg dankbaar te leeren opmerken, wat vooral elk *Nederlander* daar voor aan God verschuldigd is. Wij juichen daarom ook zeer den inval van den Eerw. OCKERSE toe, om een Kinderboekje als dit is te schrijven: waarin hij eerst de verpligting doet opmerken, van allen die kinderen hebben, of opvoeden, om in hun eigen en in derzelver geest en hart, Gods groote daden te *Waterloo*, levendig te houden, in eenige brieven tusschen een Vader en zijne Zoons; en dan de merkwaardigste gebeurtenissen van dien roemrijken Veldslag, vermeldt in ettelijke korte *Gesprekjes* van denzelfden Vader, met zijnen in de *Vakantie* thuis gekomen JAN, en zijne twee andere kinderen. Het goede plan is wel uitgevoerd, de kindertoon meestal goed vol gehouden, en het geheel is geschikt, om als Leesboekje voor de Jeugd te dienen, ten einde het opkomend geslacht te doen gevoelen, wat wij vooral aan 's Konings dappere Zonen, en aan *zoo* veel andere helden, zoo wel van ons *eigen Volk* als van onze getrouwe Bondgenooten, te danken hebben, en hoe zeer wij in 't bijzonder verpligt zijn te erkennen, de liefderijke zorge, bewaring, tusschenkomst en zegen van Hem die alles bestuurt. Ook dit boekje diene dus, om het goede dat gesticht is, te bevestigen en te bewaren!

ONDERRIGT voor Arme en Onkundige Menschen, bij wijze van Zamenspraken, door H. S. M. *Te* Gorinchem, *bij* J. van der Wal, 1816. 32 *Bladdz. In kl. 8vo. De prijs is f* — 3 —

Wij prijzen het vroom oogmerk, van de ons onbekende Christin.

MEN-

MENGELWERK.

HET LEZEN DES BIJBELS AANGEPREZEN, DOOR EENEN ZEER BEROEMDEN LANDGENOOT VAN DEN OUDEN TIJD.

(Vervolg en Slot van Bladz. 607.)

Dat wij nu zoo vele Christenen hebben, die dermate onkundig zijn, dat zij niet veel meer van de Christelijke wijsheid bevatten, dan de genen die van de Christelijke belijdenis 't meest afkeerig zijn, meen ik grootendeels als schuld den Priesteren te moeten aanrekenen; en mij dunkt, ik zie den weg, langs welken het geschieden kan, dat wij hierna een weinig minder ongeschikte lieden hebben zullen, voor de heilige lezing, indien, namelijk, 's jaarlijks de hoofdsom des geloofs en der Christelijke leere, met eene duidelijke kortheid en geleerde eenvoudigheid aan het Christelijk volk wierd voorgesteld. En op dat niet, door de schuld des Predikers iets bedorven konde worden, wenschte ik, dat er een boekje van geleerde en brave Mannen werd opgesteld, 't welke bij monde van den Leeraar der menigte moest worden voorgelezen. Dat zou ik niet begeeren zamengesteld te zien uit menschelijke brokken, maar uit de Evangelische bronnen, en Apostolische brieven, en het Geloofs-Formulier, 't welk ik niet weet echter of het wel van de Apostelen gegeven is, maar zeker in zuivere eenvoudige verhevenheid *Apostolisch* kan genaamd worden. Dit zou, naar mijn

Digitized by Google

mijn oordeel, niet onvoegzaam geschieden in de paaschweken. Dat zou, geloof ik, vrij wat beter zijn, dan het volk, door beuzelachtige ja somtijds ook wel vuile en zedebedervende gekheden en kluchten, aan het lagchen te brengen; welk gebruik, ik weet niet wat voor een booze geest in de Kerk heeft ingevoerd. Want offschoon ik wel wil toestemmen, dat men het volk door eenig vermaak verlevendigen, en somtijds ook opwekken moet, is het evenwel de zaak van Toneelspelers, niet van Theologanten, door soortgelijke kluchtspelen gelach te verwekken.

Ik geloof zelfs ook, dat het niet weinig bevorderlijk zou zijn voor deze zaak, *indien de Jongegedoopte kinderen, wanneer ze tot de Jongelingsjaren gevorderd zijn, gelast worden bij* deze vergaderingen tegenwoordig te zijn, en die redevoeringen te hooren, waarin hun duidelijk verklaard wordt, wat de Doopbelijdenis in zich bevat. Daarna moeten ze afzonderlijk, naauwkeurig van beproefde mannen onderzocht worden, of ze wel verstaan en zich weten te herinneren, wat de Leeraar hun geleerd heeft. Worden zij bevonden dat wel *verstaan te hebben*, dan vrage men hen, of zij toestemmen het geen dat de getuigen, bij gelegenheid van hunnen Doop, in hunnen naam beleden en beloofd hebben. Antwoorden zij, dat zij dat toestemmen, dan worde die belijdenis openlijk hernieuwd, terwijl er vooral hunne tijdgenooten bij zijn, en dat met eene deftige, voegzame, kuische, ernstige en verhevene plegtigheid, welke overeenkomt met eene belijdenis, heiliger dan welke er geene zijn kan. Wat zijn toch de menschelijke belijdenissen, dan zekere beeldtenissen van deze allerheiligste belijdenis? De Monniken weten hunne belijdenissen en be-

die-

Heiligen door dergelijke nagemaakte plegtigheden, het volk wel aan te bevelen, en voeren dit zoo wel uit; dat somtijds de tranen den toeschouweren worden afgeperst. Hoe veel te meer nu past het dit te doen, in deze allerheiligste en Godsdienstigste belijdenis, waar in wij, niet aan eenig mensch, maar aan CHRISTUS onze namen geven; en niet zweren om de regels van eenen FRANCISCUS, of BENEDICTUS te houden, maar ons verbinden, om die van het Evangelie getrouw te gehoorzamen. Daar zal het gevolg van zijn, dat de Jongelingen verstaan, wat zij aan hunnen Vorst verschuldigd zijn, en hoe zij zich op ware godzaligheid hebben toe te leggen; en zoo zal ook met één den ouden in de gedachten komen, op hoe vele wijzen zij van hunne geloften en verbindtenissen zijn afgedwaald. In sommige Kerken worden thans, (*men bedenke wanneer dit geschreven werd; en dat de geleerde Schrijver niet tot de Protestanten behoorde*) blijspelen vertoond, door mij niet volkomen afgekeurd; van 's Heilands Opstanding, van zijne Hemelvaart, en van de Uitstorting des H. Geestes. Maar hoe verheven zou dit schouwspel wezen, dat men de stem van zoo vele Jongelingen hoorde, die zich aan CHRISTUS toewijden, van zoo vele Kweekelingen, die in zijne woorden zweren, den dienst vaarwel zeggen van eene wereld, die geheel in 't booze ligt, en afzweren en versoeijen den Satan met alle zijnen kunsten, wellusten en werken? Dat men de nieuwe gezalfden zag, dragende op hunne voorhoofden het merkteeken van hunnen Vorst, eene gansche verzameling van in 't wit gekleede aankomelingen, voortkomende uit het heilig waterbad? Dat men hoorde, de stem der overige menigte, deze jonge Christenen toejuichen en geluk wenschen?

Digitized by Google

Dit wenschte ik, dat zoo in 't openbaar geschiedde, dat zij evenwel niet minder ijverig, reeds van de vroegste jaren af, door het bijzonder en openbaar onderwijs, de Christelijke leere, zoo veel mogelijk indrinken. Dit zou nu te meer gezag hebben, indien het door de Opzieners en Leeraars zelve, (Bisschoppen) niet door derzelver Parochianen of gehuurde beroepenen, gedaan werd. Indien dit gebeurde zoo als het moest, dan bedrieg ik mij grootelijks, of wij zouden veel opregter Christenen erlangen, dan wij nu hebben.

Maar hier doet zich eene dubbele zwarigheid op; de eerste, dat alzoo de Doop schijnt herhaald te worden, 't welk niet geoorlofd is; de tweede, dat er gevaar is, dat eenigen de belijdenis gehoord hebbende, niet toestemmen en goedkeuren, 't geen door de *Vicarii* (die in hunne plaats handelen) gedaan is.

De eerste wordt gemakkelijk uit den weg geruimd, indien deze dingen zoo worden uitgevoerd, dat ze niets anders zijn, dan zekere herinnering en vertegenwoordiging van den ouden Doop, gelijk de besprenging met wijwater.

Moeijelijker is de oplossing van *de laatste*. Maar men moet alles beproeven, op dat niet iemand zijn eerste geloof verlate. Kan men dit al niet verkrijgen, zal het misschien 't beste zijn, hem niet te dwingen, maar aan zijne overtuiging en gemoedswerkzaamheid over te laten, tot dat hij zich bekeere, en hem intusschen geene andere straf op te leggen, dan dat hij zich hebbe te onthouden van het gebruik der Sacramenten. Men sluite overigens de zulken noch van de beoefening van den openbaren Godsdienst uit, noch van het hooren der predikatiën. Ik verlange ook, dat boekjes over de Christelijke wijsgeerte opgesteld, meer en

meer

meer in handen komen, en algemeen worden, waar in CHRISTUS zuiver is voorgesteld, niet omhuld met de Joodsche plegtigheden, noch bewolkt en verduisterd door de verzinsels en besluiten van menschen, doch ook niet stroef en streng, maar gelijk Hij is, innemende en beminnelijk. Zij die door deze eerste beginselen onderwezen zijn, zullen niet geheel ledig en onervaren komen, tot de lezing van deze Heilige Boeken. Thans zijn er verscheidene bejaarden, die vijftig jaren tellen, en niet weten, waartoe zij door den Doop verpligt zijn; ja het zich zelfs niet eens weten voor te stellen, wat de Artikelen des Geloofs bevatten en bedoelen, wat het Gebed des Heeren, en wat de Sacramenten der Kerk? Dat dit waarlijk zoo is, hebben wij menigwerf waargenomen, of bij gemeenzame gesprekken, of uit de geheime belijdenissen.

Maar dit is nog meer te beschreijen, dat niet weinige Priesters van dat soort onder ons gevonden worden, die nooit met ernst er over hebben nagedacht, wat het zij, een waar Christen te zijn. In titel, naam, gewoonten en plegtigheden, zijn wij, meer dan van harte, Christenen. Wij hebben of door gebrek aan de noodige kennis niet, wat wij het volk leeren moesten, of door de wereldsche begeerlijkheden bedorven, zien wij meer op ons eigen belang, dan de zaak van JEZUS CHRISTUS te behartigen.

Wat is het dan te verwonderen, als het volk in duisternissen verkeert, daar zij zelve ook verduisterd zijn, welke het licht der wereld zijn moesten, — daar zij niets CHRISTUS waardig weten, die het zout der aarde behoorden te zijn; daar zij blind zijn, welke tot eene lichtende kaars voor 't geheele huis verstrekken, en door vuile winsten en wellusten als ver-

Digitized by Google

dronken zijn, die als eene stad zijn moesten midden op eenen berg gelegen, welke aan de dwalenden den weg aanwijst. En ach! dat er niet velen waren, op welke met regt dit zeggen van JESAÏAS kan worden toegepast *Jes.* LVI: 10. *Hunne wachters zijn allen blind, zij weten niet, zij allen zijn stomme honden, zij kunnen niet bassen: zij zijn slaperig, zij liggen neder, zij hebben het sluimeren lief. En deze honden zijn: sterk van begeerte, zij kunnen niet verzadigd worden, ja 't zijn herders die niet verstaan kunnen, zij allen keeren zich naar hunnen weg, elk een naar zijn gewin.* Insgelijks dat van JEREMIA: *Mijn volk is eene afgedoolde kudde geworden, hunne herders hebben hen verleid.* Wederom vaart EZECHIËL hevig uit, tegen de in wolven veranderde *Herders*, die zich zelve vet weidende de ongelukkige kudde verstrooijen en berooven. Maar ook op andere plaatsen vindt men de Profeten gedurig klagen, over de Herders, om dat van hen het onheil des volks ontstaat en zich verspreidt; getuige ZACHARIA de Profeet: *zij zullen verbrijzeld worden, om dat zij geenen herder hebben.* Somtijds verdienen de zonden des volks dit, dat God toelaat, dat een huichelaar en afgodendienaar in plaats van eenen herder regeert, wanneer zij, volgens het zeggen van PAULUS, zich van de gezonde leere afkeeren, en zich Leeraars verkiezen, die meer aangename dan heilzame dingen leeren, namelijk voor wellustige ooren. Dan wordt er een deksel der schotel waardig gegeven, en men ziet het zeggen van HOSEA bewaarheid: *Gelijk de Priester, zoodanig ook het volk.* Want de Volkskudde heeft Wolven, Vosfen, Panthers en andere wilde dieren onder zich vermengd; maar bestaat echter grootendeels uit Schapen. Zij zijn onervaren, eenvoudig en ongeleerd, maar evenwel nuttig voor den

den Heer, indien ze door de zorge van eenen getrouwen Herder bestuurd worden. Het gemis daar aan heeft die beste Herder betreurd, welke niet één van zijne kudde wil laten verloren gaan, die een afgedwaald Schaapje, met veel moeite op de bergen gezocht, op zijne schouderen gedragen en te rug gebragt heeft. Hij is ook zelf eenmaal, toen hij eene groote schare van menschen zag, en te gelijk opmerkte, dat dezelve door de Herders niet behartigd werd, welke toen waren de Priesters, Schriftgeleerden en Farizeën, met medelijden aangedaan geworden, daar en dat zij waren als verstrooide en van hulp verstokene Schapen, die geenen Herder hebben. Gelukkig dat volk, het welk JEZUS met zijn aanzien verwaardigd heeft. Zijn aanschouwen is geen ledig aanschouwen; Hij heeft geene oogen die door tooverij benadeelen, maar heilzaam door Goddelijke kracht. Hij heeft PETRUS aangezien, toen hij bezig was hem te verloochenen, en het gevolg was, dat hij tot berouw kwam, en eerst hem aangezien hebbende, heeft hij zijnen naam veranderd, en hem zijne geloofsgetrouwheid voorspeld. Op den berg heeft Hij zijne Jongeren aangezien, en de Hemelsche Leer heeft zich in hunne harten vastgehecht. Wat zullen wij dan doen, Mannen Broeders! Beijveren wij ons, op dat wij Schapen mogen zijn, afleggende alle kwaadheid, trotschheid en gramschap, niets toch van dat voegt aan Schapen, en smeeken wij den barmhartigen JEZUS, op dat hij ook ons verwaardige, met zijne oogen op ons te vestigen. Hij is een goed Herder, en zal zich over ons ontfermen, en of bekwame werklieden tot zijnen oogst zenden, indien wij dit slechts begeeren van den Heere des oogstes, gelijk wij bij MATTHEUS lezen; of zelf ons leeren, gelijk MARKUS schrijft;

Digitized by Google

en, zegt hij: hij heeft hun begonnen vele dingen te leeren, en hij heeft ze niet alleen geleerd, maar ook die gansche menigte, welke de dwingelandij der Farizeëren van honger liet omkomen, met brood verzadigd in de woestijn. Ook nu heeft JEZUS niet opgehouden de zijnen te leeren, ook nu houdt hij niet op de zulken te weiden, die de steden verlaten hebbende, hem volgen naar de eenzame plaatsen. Weleer heeft Hij den H. Geest over zijne Discipelen uitgestort, en ook nog is de hand des Heeren niet verkort, noch heeft het ontbroken aan de kracht van zijnen geest in de gemoederen der vromen, om welken te mogen ontvangen, wij behooren te doen 't geen dat de Discipelen oudtijds gedaan hebben. *Laat ons* in de binnenkameren gaan, het hart verre *verwijderende* van de vermoeijende, dikwerf overdrevene en dan schadelijk werkende zorgen, omtrent de vergankelijke dingen. Laat ons *eendragtig* zijn, eenstemmig volhardende in de gebeden, indien wij onze wenschen willen verhoord zien. Dezelfde zij aller stem, dezelfde geest, dezelfde poging. Laat ons bidden in den naam van JEZUS, en de Hemelsche Vader zal ons verhooren.

Maar nu, door welke verdeeldheden wordt niet thans het Christenvolk zonder einde in beroering gehouden? Aan geene zijde is rust. Door verderfelijke oorlogen woelen Heidensche Vorsten tegen elkander, en door oorlogsvloeden worden de Kerkelijke Staten overstroomd. Het volk woedt onderling met verpestenden haat. Ja, ook de opregtheid des geloofs wordt op verschillende wijzen bedorven, en de Christelijke Vrede verstoord. Ik wil noch voor deze, noch voor geene partij beslissen; waar twist is, daar *is* de Duivel. Wie heeft ooit, *of* wreeder

der of langduriger oorlogsbewegingen onder de Heidenen gezien, dan reeds sints eenige jaren onder de Christenen waargenomen worden? Op dat ik nu de oorzaken niet ontwikkele, wanneer is het schip der Kerk immer zoo door de golven geslingerd? Waarom sporen wij de oorzaken van deze rampen niet na, waar voor wij, de bron bekend zijnde, te gemakkelijker de geneesmiddelen zouden kunnen aanwenden? Bij de Evangelisten vinde ik het Apostolisch schip tweemaal met gevaren kampen, eens bij nacht, toen JEZUS afwezig was, gelijk wij lezen in het XIVde Hoofdstuk van MATTHEUS: het scheepje, zegt hij, werd midden in de zee door de golven geslingerd. Wat wonder nu, dat er in de Kerk oproerige bewegingen ontstaan, indien daar JEZUS niet tegenwoordig is? Zoo dikwijls als de Geest van CHRISTUS afwezig is, slingeren en kwellen die booze geesten dezer wereld, op eene ellendige wijs het scheepje. Wat wonder, dat daar geen heilzaam besluit is, waar zoo groote duisternisfen zijn, dat men den aankomenden JEZUS niet onderkent, en bij zijne aankomst schrikt, meenende dat het een schadelijk spookfel is. En wanneer JEZUS niet, met zijne bekende stem, hen toesprekende, bevolen had goeds moeds te zijn, zij zouden van vreeze gestorven zijn. Daar heeft PETRUS het veiliger geacht, op de baren met JEZUS te zijn, dan in het door gevaren bedreigde schip. Volgen wij het geloof van PETRUS (*niet zijne zwakheid*) na, en JEZUS zal spoedig in het schip wedergekeerd, het gansche onweder stillen. Wederom verkeert het schip, bij denzelfden Evangelist in het VIIIste Hoofdstuk, in gevaar, toen JEZUS wel tegenwoordig was, maar in eenen diepen slaap verkeerde. Want MARKUS voegt er bij: dat het hoofd van JEZUS rustte op een hoofdkussen,

Digitized by Google

en heeft er niet zonder reden bij gemeld, dat dit gebeurd is, in de achtersteven van het schip. Wilt gij nu hooren, hoe veel gevaar er in steekt, dat JEZUS slaapt? Er is, zegt hij, een zware stormwind ontstaan, die de golven zoodanig in het schip wierp, dat hetzelve vol wierd, of gelijk MATTHEUS het uitgedrukt heeft, door de baren bedekt wierd. Die verschrikkelijke wind is de eerzucht, die verderfelijke wind de gierigheid, die doodelijke wind, de liefde tot de wellusten, en de andere begeerlijkheden der wereldsche zaken. Deze winden verwekken deze bewegingen, gelijk als de vloeden van oorlogen en oneenigheden in de Kerk stroomen. En het is gebeurt, dat niet alleen het schip, waar in de Apostelen *waren*, *in gevaar was*, maar ook de overige schepen, *welke* het schip van JEZUS vergezelden; want MARKUS voegt er bij: *En er waren andere schepen met hen.* Maar wat beteekent nu die slaap van JEZUS? Ach! of hij niet zoo dikwijls sliep in de harten der Herderen, die de plaats in de achtersteven inhouden, welke de meest vereerende is, van het gansche schip, waar de Stuurman zijn moet, die het roer vast houdt. Wat wil dat hoofdkussen, onder zijn hoofd geplaatst? Was hij het niet, die gezegd heeft: de Zoon des menschen heeft niet, waarop hij het hoofd nederlegge? Zeker had JEZUS eene verblijfplaats, en het is te begrijpen, dat hem geen matras ontbrak, waarop hij sliep. Maar die niets in deze wereld heeft, waarop steunende het gemoed rusten kan, maar geheel waakt in de behartiging der Hemelsche zaken; hij heeft niets, waarop hij het hoofd nederlegge. Wat beteekent het nu: hij heeft niets, waarop hij het hoofd nederlegge? O welk een zacht nekkussen is voor den eerzuchtigen, de hoogste

eer

Digitized by Google

eer, billijk en onbillijk, op eene geoorloofde wijze of ook met schande, verkregen? Welk een aangenaam hoofdkusſen is voor den bewonderaar der rijkdommen, dat het huis fraai verſierd is en de inkomſten en ſchatten vermeerderen en opgehoopt zijn! Zij die het Overigheids-ambt zoo bekleeden, dat zij het niet voor zich maar voor anderen waarnemen, die bedenken dat het Opzienerſchap een werk en geene regering of rijk is, zij hebben geen hoofdkusſen, dat hen tot ſlapen opwekt, maar veeleer een wekker, welke niet toelaat dat de ſlaap hen overvalle.

Nu zien wij eenigen door de opvolging van wereldſche zaken zoo bezet en beſtreden, en ik zou bijna gezegd hebben zoo dronken, dat zij niet ſlechts op een hoofdkusſen, maar op ſlaapbollen, gelijk men ſpreekt, ſchijnen in te ſlapen. Hier van daan, namelijk, dat gevaarlijk onweder van zaken, om dat CHRISTUS in ons ſlaapt. Maar, wat raad mijne Broeders! bij zulk eenen gevaarvollen toeſtand, welk allen betreft? Want de Stuurlieden zijn gewoon, bij zware ſtormen den raad van ieder een in te nemen. Van waar zullen wij liever raad ontleenen, dan van het Evangelie? Laat ons, onze eigene hulp- en verdedigingsmiddelen mistrouwende, JEZUS inroepen, zijne ooren aanroeren, en zoo lang ſchudden, tot dat hij wakker worde. Zoo kan en wil hij opgewekt worden. Zeggen wij tot hem met eene weenende ſtem: Heere! trekt gij het u niet aan, dat wij vergaan? Laat ons met het grootſte vertrouwen zeggen: Heere! behoed ons, want wij vergaan. Hij zal, daar hij te verbidden is, de zijnen verhooren, en met zijnen geest ſpoedig het onweder, door den wereldgeest verwekt, doen bedaren. Hij zal tot den wind zeggen: weest ſtille! en tot de zee,

Digitized by Google

zwijg en bedaar. Wat nu is hierop gevolgd? De wind is gaan leggen, en er is eene groote ſtilte ontſtaan. Zoo lang het ſchip der Kerk door de willekeur der winden heen en weder geſlingerd wordt, verkeert het in 't grootſte gevaar. Alhoewel er ook al ſoms eenige ſtilte voor een tijd ontſtaat, een wederom van elders veroorzaakte wind, vernieuwt den ſtorm echter. Wanneer al voor een tijd de zuidewind der gierigheid rust, dan ontſtaat de noordewind van trotschheid; en zijn de westewinden der wellusten bedaard, dan komt weder de noordewind van gramſchap op. Ik heb dit of dat verkregen, waarom ik het zwaard aangordde, ſpoedig komt mij weder iets anders voor, waarom ik eenen nieuwen en nog wreederen *ſtrijd* onderneem, want aan de wereldſche *begeerlijkheden* is geen einde. Deze winden kunnen niet geſtild worden, als JEZUS dezelve niet tot zwijgen brengt. Laat ons derhalven allen ons toeleggen, op de rust die van CHRISTUS haren oorſprong ontleent. Elk onzer ontdoe zich, van zijne bijzondere begeerlijkheden. Laat ons met eendragtige gemoederen die dingen beramen, welke ons hart en onze Christelijke *belijdenis* waardig zijn. Het volk legge zich bedaardelijk toe, op de beoefening van ware godzaligheid en houde met eenſtemmige en vurige gebeden aan, bij JEZUS CHRISTUS, dat Hij de gemoederen der Vorſten tot vrede neige. Dat de Vorſten en hoofden, vooral de Kerkelijke, alzoo hunne beraadſlagingen inrigten, dat zij met een opregt geweten niets anders bedoelen, dan op dat, door geloof, liefde, godzaligheid en eendragt, door de geringachting van wereldſche zaken, door liefde tot de Hemelſche dingen, zoo wijd mogelijk regere, bloeije en bevele. CHRISTUS.

Zoo

Digitized by Google

Zoo zullen zij eigenlijk groote Vorsten en hoofden zijn, indien hun gezag diene, tot heerlijkheid van den eeuwigen Vorst, en tot heil van de Christelijke kudde. Zoo zal het volk gelukkig zijn, als het aan zulke Vorsten en Hoofden, als aan CHRISTUS zelven gehoorzaamheid bewijst. Maar anders, indien wij voortgaan door inwendige verdeeldheden en oneenigheden onze eigene krachten zelve te verslappen, dan is het te vreezen, dat God, door onze zonden gebelgd, eenen NABUCHODONOSOR toezende, die ons door harde middelen leeren zal wijzer te worden. God beschermt hen die door eendragt zijn zamenverbonden, maar de vijanden verachten dezulken, die door geschillen verwijderd zijn. Nooit nu zal er eendragt tot stand komen, indien elk stijf en sterk op zijn stuk staat, en zijne reggen houden wil, en nimmer zal de vrede vast en duurzaam zijn, als dezelve niet op ware en vaste gronden gevestigd wordt. Niet bestendig is, het geen dat door schrik en bedreigingen tot stand komt. Niet vast is, het geen dat door menschelijke kunsten en op slinksche bedoelingen daargesteld wordt. Wanneer CHRISTUS niet bij onze besluiten tegenwoordig is, en onze raadslagen ondersteunt, zoo zal, ofschoon dan ook het kwaad voor een tijd onderdrukt wordt, hetzelve echter wederom uitbersten, tot groot verderf voor de wereld. Vaarwel mijn Lezer!

Ik heb hier dit bijgevoegd, om dat de Drukker klaagde, dat anders eenige bladzijden ledig zouden zijn, welke ik niet met geheel ijdele beuzelingen heb willen vervullen.

Bazel,
Jan. 1522. D. ERASMUS.

IETS OVER 1 *Cor.* XI: 29.

Onlangs las ik een antwoord op eene vraag, waarbij een mijner Ringbroeders eene opheldering verlangde, van de taal van PAULUS, in het boven aangehaalde *vers* voorkomende, waar van het slot in onze Overzetting, dus luidt: *Niet onderscheidende het ligchaam des Heeren.* — Onder het lezen van dat antwoord, kwam ik op de gedachte, of men ter dezer plaatse, door het *ligchaam des Heeren*, niet gevoegelijk zoude kunnen verstaan *de Gemeente onzes Heeren*, die, gelijk bekend is, meer dan eens door PAULUS, met dezen naam wordt voorgesteld? — Indien deze opvatting konde worden aangenomen, en men het woord, door *onderscheiden* vertaald, verklaarde door *ergens achting voor hebben*; dan zoude het geheele *vers*, op deze wijze kunnen gelezen worden: *Die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelven een oordeel, daar hij betoont, geene achting te hebben voor die gemeenschap, van welke* JEZUS CHRISTUS *het Hoofd is.* — In het 22ste *vers* van het tegenwoordige *Hoofdstuk*, vraagt PAULUS: *Of veracht gij de Gemeente Gods?* Deze woorden zouden, dunkt mij, tot staving van de aangewezene opvatting kunnen dienen, waaromtrent ik gaarne de gedachten van den eenen of anderen kundigen Ambtsbroeder, in dit Tijdschrift, zoude wenschen te lezen.

Den 24sten Nov. 1817. S. K.

AANTEEKENING:

Gelijk wij aan het verlangen van den Heer S. K., met deze plaatsing wel wilden voldoen,

zoo

zoo teekenen wij hierbij, naar zijn verzoek, gaarne met een woord aan, dat, offchoon de opgegevene gedachte vindingrijk en met de groote bedoeling van PAULUS geheel niet ftrijdig is, zij echter onzes erachtens, als verklaring niet kan worden aangenomen. Het 29fte *vers* ftaat toch in het naauwfte verband met het voorgaande 27fte *vers*, en wij leeren, uit vergelijking van beide, dezen als den waren zin kennen: zij die op eene oneerbiedige, onvoegzame wijze van het H. Avondmaal gebruik maken, maken zich grootelijks fchuldig, en bezondigen zich tegen JEZUS zelven. Hun onwaardig, ongefchikt gedrag bij de viering van 's Heilands dood, levert een bewijs op, dat zij het onderfcheid niet achten, niet in aanmerking nemen, niet voor oogen houden, 't welk er is tusfchen eenen gewonen maaltijd, waartoe men zich vervoegt om te eten en te drinken, en tusfchen deze Heilige inftelling, ingerigt om ons met aandoening voor te ftellen, dat JEZUS onzes Heeren ligchaam eenmaal voor ons gebroken en zijn bloed vergoten is, ter verzoening van onze zonden. Wij kunnen niet zien, dat de redenering van PAULUS dus opgevat, iets moeijelijks heeft, om te bevatten. Men kan ook BEZA over deze uitdrukking nazien, die aanmerkt: het ligchaam van CHRISTUS wordt hij gezegd te onderfcheiden, die deszelfs waardigheid in aanmerking neemt, om dat van andere zaken te onderfcheiden, en daarom met den hoogften eerbied tot dit brood en dezen beker nadert, niet als tot gewone ter voeding onzer ligchamen beftemde fpijzen, maar als tot verborgenheden van de allerkoftelijkfte zaak van alle.

De Red.

EENI-

EENIGE TREKKEN UIT DEN SPAANSCHEN OORLOG, ONTLEEND UIT HET WERK VAN DEN HEER M. DE NAIJLIES.

1.

Onder de muren van *Ribadavia*, zegt de Schrijver, een Fransch Officier, zag ik een vreesfelijk uitwerkfel van dezen hatelijken krijg. Onder een hoop dooden, namelijk, vond ik twee vrouwen; de eene van middelbare jaren, droeg een randfel en een fabel der Infanterie, een fnaphaan lag naast haar, hare gedaante en lippen zwart geworden door het *kruid*, *bewezen*, dat zij lang mede gevochten, en verfchei-den patronen afgebeten had; de andere, geheel nakend, fcheen niet meer dan zeventien jaren oud te zijn. De verfchrikkingen des doods hadden haar hare bekoorlijkheden niet kunnen ontnemen. De eerfte was geftorven door een fnaphaanfchoot in de borst, toen zij in de rijen der *Galliciers* ftreed; de andere had den toom van het paard eenes Officiers gegrepen, die door verfcheidene boeren aangevallen werd, en een fabelhouw ontvangen, die haar het hoofd gekloofd had.

2.

Onze Divifie kwam in de kleine Stad *Macida*, daar was ik ooggetuige van een tooneel, dat beide natien eer aandeed.

Toen wij namelijk uit den omtrek van den heiligen JACOB VAN COMPOSTELLA vertrokken waren, waren er drie Dragonders, die hunne paarden verloren hadden, en door vermoeidheid afgemat, waren achtergebleven; twee van hen

Digitized by Google

hen werden door de boeren vermoord, en de derde zou hetzelfde lot ondergaan hebben, zonder de menschlijkheid van den Pastoor van *Carballinos*. Deze eerbiedwaardige geestelijke, ontrukte hem met gevaar van zijn eigen leven, aan de woede der boeren, door hem dan eens in de Sakristij dan eens in een cel te verbergen, waar hij verscheidene dagen opgesloten bleef; des nachts bragt de Pastoor hem voedsel. Vernomen hebbende, dat de Franschen kort voorbij zijn Dorp zouden trekken, verkleedde hij den geredden Dragonder als een Spanjaard, en bragt hem bij ons. Terwijl dit gebeurde, hadden sommige soldaten het kamp verlaten, en plunderden zijn huis. Dit werd dra rugtbaar, en daar medelijden zich met dankbaarheid paarde, deed men terstond, vrijwillig eene inschrijving ten voordeele van den Geestelijke. In korten tijd verzamelde men honderd Louis d'Ors, die hem aangeboden werden, hij nam die echter niet aan, voor dat hij hem, die aan hem het leven verschuldigd was, gedwongen had, daarvan zoo veel te nemen, als tot zijne equipagie noodig was. Toen had er onder deze beiden een edele wedstrijd plaats, en ik zag oude soldaten tranen storten, bij het zien van hunnen kameraad, die van blijdschap en dankbaarheid weende, in de armen van zijnen redder. En waarlijk, wij hadden in het midden der verschrikkingen die ons omringden, wel eens zulke tooneelen noodig, om onze ter nedergeslagene verbeelding op te winden, en onze harten te vertroosten.

3.

Bij de inneeming van *Porto*, zag ik, hoe zeer de geestdrift der vrijheid het volk bezielde. Een Voltigeur der ligte Infanterie, zag, hoe in den

Doue-

Douero, eene vrouw met de golven worstelde, hij stortte zich in den stroom, greep haar bij de haren, en bragt haar aan den oever; het was een jong meisje van 18 à 20 jaren; hare kleeding gaf te kennen, dat zij eene Persone van aanzien zijn moest. Na eenige minuten kwam zij uit hare bezwijning bij, sloeg hare oogen in het rond, verzamelde alle hare krachten en liep, om zich ten tweedenmale in den vloed te storten, zeggende: neen, ik wil mijn leven niet schuldig zijn aan wangedrochten, die mijn Vaderland verwoesten. Slechts door geweld kon men haar terughouden. Welk eene heldhaftigheid, wat was er niet te vreezen van een volk, door zulk een geest bezield!

4.

De benden van *Medico*, CAMILLE en andere Hoofden der Stropers, GUERILLAS genoemd, gaven geen pardon. Ik zag dikwijls geheele hoopen Fransche Soldaten, vermoord op den weg liggen, de Zoetelaarsters geslagt naast hare Mannen, en de Chirurgijns opgehangen aan de boomen, na dat men hen eerst zoo lang gespaard had, tot zij hunne gekwetsten verbonden hadden.

In de maand December, tastte de bende van *Medico*, een Convooi aan dat van *Madrid* kwam, en door 80 Grenadiers vergezeld wierd. Zij verdedigden zich dapper, zoo lang zij kruid en lood hadden, maar dat verschoten zijnde, hadden zij de onvoorzigtigheid, om zich te begeven in eene woning bij ILLESCAS, die maar eenen uitgang had, hopende dat zij hun leven door hunne bajonetten, duur genoeg zouden verkoopen. Zij hadden niet voorzien, dat hun een gevaar, grooter dan dat der kogels, boven het

Digitized by Google

het hoofd hing; namelijk: dat men hunne schuilplaats in den brand kon steeken, en dit gebeurde ook. De Spanjaards wierpen brandende toortsen op het dak, en deze mannen kwamen allen om, of in de vlammen of in de rijen hunner vijanden, waar zij den dood zochten, met hunnen Bevelhebber LABARTHE, een Officier van groote verdiensten.

5.

Wij namen verscheidene malen Soldaten gevangen, die gekleed en geëquipeerd waren, door den Koning JOZEF, — zelfs tot drie- en viermalen toe. Wanneer een aantal gevangenen in *Madrid* binnen kwam, zoo begaf zich JOZEF onder hen, beloofde hun vrijheid, geld en kleeding, zoo zij zijne partij wilden omhelzen. Hij verkreeg gemakkelijk de toestemming van ongelukkige Soldaten, die naakt waren, van honger stierven, en geen ander vooruitzigt hadden, dan als gevangenen naar *Frankrijk* opgezonden te worden, terwijl men hun aanbood in hun Vaderland te blijven, en wel gekleed en gevoed te worden. Zoo gelukte het JOZEF, eenige bataillons op te rigten. Het regiment Infanterie van CASTILLIEN alleen, telde op deszelfs rollen, in vijf maanden 12000 man; maar geheele Compagnien, met de Officiers aan het hoofd, vertrokken met wapens en bagagie; zoo dat de Spanjaards JOZEF den Kapitein hunner kleeding noemden. Binnen kort bleef er niets bijna meer over, dan de registers der Regimenten, en JOZEF kreeg bevel van NAPOLEON, om in het vervolg niet meer te recruteren.

6.

De Adel stelt in *Spanjen* grooten prijs op zij-

Digitized by Google

zijne voorregten; de Grandes van *Spanjen* gaven voor, dat hun den voorrang toekwam, boven Keurvorsten en de Prinsen van *Italien*; maar PHILIPPUS de Vde, heeft bij zijne komst tot den throon hunnen rang bepaald, dien gelijk stellende met de Hertogen en Pairs van *Frankrijk*. De Grandes zijn in drie klasfen verdeeld: die der eerste klasfen mogen zich bedekken in tegenwoordigheid van den Koning; die der tweede klasfe spreken met ongedekten hoofde tot hem, maar hooren hem bedekt; eindelijk die der derde klasfe, hebben het regt, na dat zij met ontbloote hoofden, tot den Koning gesproken en hem gehoord hebben, hun hoed op te zetten, in tegenwoordigheid van zijne Majesteit, wanneer zij onder de *overige Grandes* te rug keeren.

Deze gewoonten waren geheel en al vergeten bij het Nieuwe Hof, waar men geen andere Grandes zag, dan die van JOZEFS maakfel waren. Deze Koning toch, in plaats van zich aan het hoofd der Fransche Armee te stellen, en *Spanjen* te doorkruifen, om zich te doen kennen, gaf zich in zijn Paleis met zijne Matresfen, over aan de genoegens der tafel, en aan de schandelijkste vermaken. Zoo hij zich nu en dan herinnerde, dat hij den titel van Koning had, deed hij bevorderingen in zijne Armeën, die niet meer bestonden, of schonk eereteekenen van zijne Orde, die men niet wilde dragen, of gaf geschenken aan sommige Kerken, om de genegenheid van het volk te winnen, dat hem spottende, noemde den ALCADE van *Madrid*, of slechts eenvoudig *Pepe*, dat is *Jozefje*.

DE

Digitized by Google

DE BROEDERS.

VERHAAL VAN KÄHLER.

(*Vervolg en Slot van Bladz.* 621.)

7.

De Lente kwam, de beken begonnen te vlieten, de boomen uit te loopen, NANONS wangen bloeiden als de Alpenroos, en zij zweefde zoo ligt als een vogel naar CLAUDE's hut. Eens ſtond zij met CLAUDE, in zijnen tuin, onder eenen appelboom, wiens knoppen reeds rood begonnen te worden, en lag in zijne armen, toen zij mannen ſtappen hoorden. Zij zagen op, een Fransch Officier ſtond voor hen, de linke arm hing in een band en ſcheen korter, het bruine gezigt was ontſierd door een bloedrood lidteeken. Stom en ernſtig, doch tevens vriendelijk zag hij hen aan. CLAUDE liet NANON los, verſchrikt op het gezigt eener montering, die hem zoo veel verdriet veroorzaakt had. Wie zijt gij? vraagde hij eindelijk. Een Vriend, was het mannelijk, doch zacht klinkend antwoord. Toen vielen hem als ſchellen van de oogen, en ſchreeuwende van verrasſing en vertukking, viel hij aan de borst van den broeder die voor hem ſtond, en beiden omhelsden elkander langen tijd, zwijgende.

Maar NANON ſtond er bij en ſidderde. Aan FELIX verbond haar de beloofde trouw, welker gewigt zij met de kracht van ware vroomheid voelde, maar CLAUDE, dit zeide haar hart, kon zij niet verlaten. Bevende van angst, zag zij dus het oogenblik te gemoet, waar in de broeders

Digitized by Google

uit de bedwelming der vreugde, ontwaken zouden.

Felix herstelde zich het eerst. Teeder zag hij de verlegene aan, en reikte haar over de schouder van den broeder de hand toe, zeggende: en gij mijne nanon! Zij gaf hem de hare, tranen stortende. En nu herinnerde zich ook claude alles, wat hij, door de vreugde van zijnen broeder te omhelzen, vergeten had, snel maakte hij zich van zijnen broeder los, en zijn blik vol smart en zorg, bleef tevens met die van nanon op hem gevestigd.

Felix beschouwde hen eenigen tijd, met eenen proevenden ernst. Kinderen, zeide hij eindelijk, waartoe deze aandoeningen? Laten wij ons verheugen, dat wij elkander weder in dit vreedzaam dal ontmoeten mogen. ô *Komt beiden aan mijn hart, nog nooit was het mij zoo wel als thans.*

Deze zachte woorden, verdreven het bang gevoel der lievenden, hij was de oude, trouwe, edelmoedige felix, zij omhelsden hem hartelijk, en alle drie vernieuwden in hun hart het verbond van heilige liefde voor de Eeuwigheid, zonder een bevestigend woord uit te spreken, of te behoeven.

Komt, ik wil u verhalen, hoe het mij gegaan is, zeide felix. Zij plaatsten zich onder eenen boom, en hij verhaalde zijne lotgevallen: In dat gevecht, dat claude van verre gezien had, werd in het begin de troep, waarbij felix stond, door de vijandelijke ruiterij, overvleugeld. Een geweldigen houw over het gezigt, stortede hem bewusteloos neder. De aanval ging over hem heen, hij kwam weder bij zich zelven, en een menschlievend Officier liet hem als gevangene van het slagveld brengen. Zoo lag hij eenige dagen in een dorp onder andere gekwet-

gekwetsten, tot de Franschen dit innamen, en hem en zijne Kameraden bevrijdden. Na dat zijne wonden genezen waren, ging het weder voorwaarts, hij gedroeg zich dapper, werd Officier, verloor den linker arm, lag lang hopeloos en kreeg eindelijk als verminkte zijn afscheid.

Onbekwaam om verder te kunnen vechten, zoo vervolgde FELIX, besloot ik hier te leven; God zij dank ik heb u gevonden, en deze hut zal weder, gelijk voorheen, het tooneel van een stil geluk voor mij worden. Teeder doch weemoedig zagen hem CLAUDE en NANON aan. Het trof hen, den voorheen zoo heerlijken Jongeling in zulk eene gedaante voor zich te zien, zij gevoelden beiden in stilte, dat ieder offer, 't welk zij brengen konden, hem toekwam. Met oogen vol tranen luisterden zij naar zijne woorden, niemand hunner sprak tusschen beiden, om niet, door het beven van zijne stem, zijne innerlijke ontroering te verraden.

Toen hij geëindigd had, verwijderde zich NANON spoedig en CLAUDE ging met zijnen broeder in de hut.

8.

In de hut was alles, door de uitvinding eener gelukkige liefde, aardig en feestelijk geschikt. — FELIX stond en beschouwde dit met aangename bewondering. De omgang met de beschaafde wereld, had zijn oordeel gescherpt, en het viel hem dus niet moeijelijk, de oorzaak van deze verrassende verschijning te raden.

Lagchend keerde hij zich tot zijnen broeder, die zigtbaar met zich zelven streed, want hij was voornemens FELIX alles te openbaren, en kon evenwel geene woorden vinden om dit te doen. Eindelijk wilde hij juist zeggen: FELIX!

Digitized by Google

NANON is de uwe, en ik sta ze u gaarne weder af. — Toen hij ontstelde door dit woord des broeders: het ziet hier zoo bruidachtig uit, CLAUDE? wie hebt gij gekozen? zullen de Schoonzusters malkanderen goed kunnen verdragen? —

Dit viel hem op het hart, zijne schuld scheen hem allergrootst te zijn, hij wierp zich in de armen van zijnen broeder en bad: vergeef FELIX en wees niet boos op NANON, noch op mij. De Vader is er de oorzaak van, die raadde ons dit beiden aan, en dewijl wij meenden dat gij dood waart, geloofden wij regt te handelen. Maar NANON is de uwe. Ik heb geen bruid, wil er ook geene hebben, gij hebt uw bloed voor mij vergoten, nu wil ik gaan en in uwe plaats vechten, want het leven is mij ondragelijk geworden, sints het mij zoo veel gekost heeft.

FELIX antwoordde hierop, na dat hij zijne klagten eenigen tijd had aangehoord: CLAUDE! ik ben niet gekomen om het geluk uwes levens te verwoesten, dit zou zijn het mijne te vernietigen. Toen ik voor u in den strijd ging, bragt ik u een grooter offer dan thans, nu ik u mijne regten op NANON afsta. Het lot heeft mij ondervindingen doen opzamelen, die niet bestaanbaar zijn met het stil geluk dezer woning. Ik kan het genieten als een balsem op brandende wonden, maar ik kan het niet meer scheppen. NANON is de uwe; in dit oogenblik zegen ik uwe verbindtenis, uw geluk zal het mijne zijn! —

Neen FELIX, riep CLAUDE, geduriger heviger wenende, neen nooit! Ik wil u dienen, gij zult mijn Heer, NANON mijne gebiedster zijn. Gij zult de vruchten van mijnen arbeid genieten; gij

gij hebt voor mij den gevaarlijken ſtrijd geſtreden; het is billijk, dat rust en vreugde, uw grootmoedig dapper hart verkwikken.

Zoo ſtreden zij beiden gedurig ernſtiger. De nacht was daar. FELIX vermoeid, begaf zich ter rust; CLAUDE vloog naar NANONS hut. Zij waagde het niet, gelijk voormaals, den geliefden door teedere omhelzing te verwelkomen, ſchuw leide zij ſlechts hare hand in de zijne, en beiden zagen zij elkander eenigen tijd weemoedig aan. CLAUDE zweeg echter niet lang, hij verhaalde haar alles met zulk eene welſprekenheid, dat dit de ziel van het meisje ontvlamde, en zij de belofte afleide, van de Vrouw van FELIX te zullen worden.

Lang na middernacht, kwam CLAUDE terug. Stil om den ſlapenden broeder niet te ſtoren, ſloop hij naar bed, maar hij kon niet rusten, vreugde en ſmart hielden hem beurtelings wakker. Eindelijk brak de morgenſtond aan, CLAUDE ſtond op, en zag ſteelsgewijs naar den ſluimerenden. Hij zag niemand — hij wreef zijne oogen, — trad nader, — bevoelt het dekſel. — FELIX is verdwenen, — hij doorloopt tuin en ſtal, — vraagt bij de buren, — en komt eindelijk buiten adem in NANONS hut. — Hij ziet haar met betraande oogen, aan hare huisſelijke bezigheden ſtaan, vraagt ſidderend naar FELIX — maar ook daar is hij niet geweest.

Nu brak het hart, van den vromen, trouwen CLAUDE, hij wierp zich aan de borst van NANON, en weende en klaagde bitter. Te vergeefs zocht NANON, hem teeder liefkozende met de beweeglijkſte woorden te troosten. Uitgeput ging hij in een hoek zitten, en gaf zich over aan zijn ſtil verdriet, hij dankte vriendelijk, toen NANON hem de ſpijs, die zij zelve bereid had, aanbood, maar hij at en dronk niet.

Digitized by Google

Het was reeds donker geworden, toen men het geblaf van den hofhond hoorde. NANON sprong op, hij blafte harder, maar zijn geluid gaf straks te kennen, dat er een bekende kwam. Zij hooren voetstappen, eene zachte Vrouwenstem spreekt, een Mannenstem antwoord. De deur gaat open, — en FELIX treed binnen, en heeft aan zijnen arm eene Vrouw, in gang en kleeding, majestueusch als eene Vorstin en evenwel bekoorlijk, en lieftalig als de jongste Engel van het Paradijs.

Nog zag CLAUDE voor zich neder, maar op het hooren van zijnen naam, zag hij op, — en sneller als een gedachte, hong hij aan den hals van zijnen broeder. Nu hij hem slechts weder had, dacht hij in dit oogenblik niet aan NANON, ja zag zelfs de onbekende niet.

NANON stond schuw van verre, nu zij de vreemde Dame zag, maar deze ging naar haar toe, nam haar vriendelijk in de armen, kuste haar, en noemde, hare wangen strelende, haar hare lieve Zuster, die zij reeds lang in haar hart gedragen had, en nu eindelijk omhelzen mogt. FELIX half gesmoord, door de wilde liefde en vreugd, van zijnen anders zoo zachten broeder, zag over zijnen schouder naar het tooneel, dat hem zoo lang in den Geest verrukt had, maar nu evenwel in het aanschouwen nog oneindig meer verrukte. CLAUDE, lieve Broeder! zeide hij, zie toch eens om. Hij deed dit, — en naauwelijks had hij tijd, zich over de zusterlijke vriendschap der beide Vrouwen te verwonderen, of eene nieuwe vreugde verraste hem. FELIX nam hem bij de hand, en bragt hem bij de vreemde; zij liet NANON los, en keerde zich tot den broeders, en terwijl CLAUDE vriendelijk verlegen niet wist, of hij zich voor hare voeten zal werpen, of haar om

den

den hals vallen, zeide zij — ja CLAUDE, hier ben ik, om uwe NANON te zien; ik zeg *uwe* NANON, CLAUDE — want de dood alleen kan FELIX van mij fcheiden! — en tevens omhelst zij met zusterlijke liefde, den dubbel gelukkigen.

Ja, zij was het, — die in *Straatsburg*, door CLAUDE's welluidend klaaglied bewogen, hem bij zich riep, en de belijdenisfen van zijn kinderlijk gemoed, met zoo veel aandoening hoorde, en den verlatenen de laatfte broederlijke omhelzing bezorgde! die den naam FELIX en het beeld van zijne goede ziel zoo onverdelgbaar in haar eigen edel hart droeg, tot het lot haar dit hart zelfs ten eigendom fchonk! Zij was het, de fchoone, de edelmoedige ADELAÏDE VAN VERMANTON, federt eene maand FELIX gemalin. Nu bevatte de hut vier zalige geliefden; maar geene pen is in ftaat, het genoegen dezer gelukkigen te fchilderen.

WRAAK DER MALEIJERS.

De *Maleijers*, die zich op verfcheidene eilanden van Oostindiën, en over vele andere landen ten Zuiden en Oosten, verfpreid hebben, zijn buitengewoon driftig en wraakzuchtig. Geen gevaar, geene ftraf, niets kan hen bewegen, om van hun voornemen, eens opgevat, af te gaan. Zonder eenig bedenken, offeren zij hun eigen leven op, wanneer zij flechts hem uit den weg kunnen ruimen, die het voorwerp hunner wraak is. Eer zij echter zulk een wanhopig voornemen uitvoeren, nemen zij opium in, of naar hunne uitdrukking, *zij bangen zich. Bang* is eene plant, waarvan zich de Inboorlingen van Indiën bedienen om zich te bedwelmen, dronken te maken, en waarvan men een foort van opium ver-

Digitized by Google

vaardigt. Wanneer nu een *Maleijer* eene onregtvaardigheid of beleediging ondergaan heeft; het zij eene wezenlijke of ingebeelde, dan *bangt* hij zich, en doet de gelofte, het voorwerp zijner wraak, benevens ieder ander persoon die hem ontmoet, te vermoorden. Hierop trekt hij zijnen vergiftigen dolk, vliegt als een razende, uit het huis, en ſtoot zonder onderſcheid ieder neder, die hem ontmoet; en tevens ſchreeuwt hij uit al zijne magt: *Amock*, *Amock!* dat heet doodſlaan, doodſlaan! Waarom dan ook de *Europeanen* deze ſchrikkelijke ſoort van wraak den naam van *Amock* loopen, *Amock* ſpuwen, gegeven hebben.

De woede van zulk eenen onzinnigen is onbeſchrijfelijk, en het onheil dat hij veroorzaakt, is dikwijls reeds zeer groot, eer hij door een gelukkig ſchot geveld wordt. De Inwoners vluchten in de grootſte angst voor hem, en zelfs niemand, dan een *Europeaan*, waagt het hem aan te vallen, want hij weert zich tot op het laatſte oogenblik wanhopig, en wanneer hij reeds doodelijk gewond is, zijn zijne laatſte pogingen nog, om zijne wederpartij met zijnen vergiftigen dolk te vernietigen.

De Regering op 't Eiland *Ceilon* en elders, vond het noodig, dit woest onzinnig gedrag op de ſtrengſte wijze te ſtraffen.

Wie een *Amocklooper* doodde of gevangen nam, kreeg eene belooning van één tot tweehonderd rijksdaalders, en die genen, welke men levendig ving, werden met de wreedſte martelingen ter dood gebragt; maar dit alles helpt niets, de woede der *Maleijers* blijft, en ook de wreedſte ſtraffen bereiken haar doel niet.

AKA-

AKADEMIE-NIEUWS.

AMSTERDAM.

Den 8sten Junij 1818. De Hoog Eerw. en Hooggeleerde Heer W. A. VAN HENGEL, Hoogleeraar in de Heilige Godgeleerdheid, aan het Athenæum binnen de Stad *Franeker*, door Heeren Curatoren van dit Athenæum, tot Hoogleeraar in de Heilige Godgeleerdheid en Kerkelijke Geschiedenissen, mitsgaders tot Prediker of Concionator beroepen, ter vervulling der vakature, ontstaan door het overlijden van den Hoog Eerw. en Hooggeleerden Heer VAN NUIJS KLINKENBERG, heeft bovengenoemden post op heden plegtig aanvaard, met eene Redevoering: *De Religionis Christianae Disciplina, verae ac nativae Eloquentiae uberrima Nutrice*, dat is, Over het Christelijk onderwijs, beschouwd als eene vruchtbare moeder van ware en natuurlijke welsprekendheid, ten aanhooren en met toejuiching van eene zeer talrijke en aanzienlijke Vergadering.

UTRECHT.

Den 15den Junij 1818. Heden werd alhier, tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd, de Wel Eerw. Heer J. J. RAMBONNET, van *Kampen*, onlangs Student aan deze Akademie, thans Pred. te *Eemnes Binnensdijk*, na eene openbare loffelijke verdediging van zijn *Specimen Academicum*, *de Secunda Epistola Johannea.*

Alhier zijn tot Lectoren aangesteld, in de Fransche taal, de Heer F. M. D'ANGELIJ, en in de Engelsche taal, de Heer C. THOMPSON.

Digitized by Google

SCHOOL-NIEUWS.

DORDRECHT.

Den 10den Junij 1818. Na dat op den 18den Mei l. l. de Leerlingen der Latijnsche Scholen alhier, aan Heeren Curatoren zeer voldoende blijken van hunne gemaakte vorderingen in de onderscheidene gedeelten van het bij de Koninklijke wet voorgeschreven onderwijs gegeven hadden; geschiedde heden hunne bevordering naar hoogere Klassen en de openbaare uitdeeling van Eereprijzen. Deze plegtigheid met eene gepaste aanspraak, door den *Rector* van het Gijmnasium, geopend zijnde, hielden *bij deze* gelegenheid vier verdienstelijke Jongelingen: J. H. SOLI, J. HOOG, C. J. WIJNAENDTS en D. PIERA, met algemeene goedkeuring, hunne eigene gekozene en bewerkte Redevoeringen, en werden tot het Akademiesch Onderwijs bevorderd. De eerste sprak, *de Philippo Marnixio Sant-Aldegondio, Vero de Religione Christiana, de Patria, et de Literis Optime merito*: dat is, *over Philips van Marnix, Heer van St. Aldegonde, die zich omtrent den Christelijken Godsdienst, het Vaderland en de Letteren zeer verdienstelijk gemaakt heeft*. De tweede, *de Jano Dousa, Viro et Humanitate, et Quovis Virtutum Genere Praestantissimo*: dat is, *over* J. VAN DER DOES, *die zoo wel in de Letterkunde, als in alle overige Deugden uitgemunt heeft*. De derde, *de Homero, Omnium cum Antiquitate, tum Auctoritate Scriptorum Principe*: dat is, *over* HOMERUS, *den voortreffelijksten van alle Schrijvers, zoo wel in Oudheid, als in Gezag*. En de vierde, *de Utilitate ex Prudenti Veterum poe-*

Poëtarum Lectione Capienda: dat is, *over het Nut, het welk men uit eene gepaste lezing der oude Dichters kan trekken.* Vervolgens werden aan deze vier laatstgenoemden, en in de derde Klasse aan M. G. TIMMERS VERHOEVEN en H. BRON; in de tweede Klasse aan F. G. BUSSINGH VAN DER KOOGH; in den eersten rang van de eerste Klasse aan P. F. TIMMERS VERHOEVEN, A. G. BROUWER, P. C. KLUIT en H. VAN EMMERIK; en in den tweeden rang van de eerste Klasse, aan H. P. TIMMERS VERHOEVEN JUNIOR, Eerepryzen geschonken, voor welke geschenken zij, in tegenwoordigheid van vele aanzienlijke personen van beide Sexe, hunne dankzeggingen aan Heeren Curatoren op eene gepaste wijze deden. Gelijk dit Letterfeest met fraai Muziek begonnen was, zoo is het zelve ook telkens daar mede vervangen en geëindigd.

E L B U R G.

Den 10den Junij 1818. Na dat op den 4den dezer, Z. M. de Koning der Nederlanden, het Instituut van opvoeding alhier, met een bezoek vereerd had, de inrigting der Gebouwen met de Kabinetten van Natuurkunde, Mineralogie, enz. bezigtigd en de vorderingen der kwekelingen in verschillende vakken van onderwijs door een toegestaan onderzoek, met blijken van uitstekende tevredenheid goedgunstig had gelieven gade te slaan, viel op de twee volgende dagen het gewoon Zomer-Examen in, het welk zoodanige uitmuntende, door de Leerlingen gemaakte vorderingen, in alle de hier onderwezen wordende talen, kunsten en wetenschappen, deed zien, dat eene ruime uitdeeling van eerebelooningen, op den 8sten dezer konde toegestaan worden. Op dien dag deden in 't Kerkgebouw, onder afwisseling van eene keurige Muziek, vijf der meest gevorderde Leerlingen,

Re-

Digitized by Google

Redevoeringen, als: J. H. VAN ENGELEN, in de Latijnsche taal, *over de wetten van* SOLON *en* LIJCURGUS, B. C. D. HANEGRAAFF, in de Engelsche taal, *over* MILTONS *Paradijs verloren*, C. L. DORPER, in de Hoogduitsche taal, *over de taal, beschouwd als een band der zamenleving, een middel tot Beschaving en een voorregt van 't menschdom*, J. WEIJMAR, in de Hollandsche taal, *over den bloei der Zeevaart*, en W. M. C. BROERS, in de Fransche taal, *over het gebruik des tijds in de jeugd, beschouwd als eene bron van de voordeelen en van het geluk des levens.*

Bij de openlijke uitdeeling der eerebelooningen, werd de eerste Prijs of Medaille voor de Latijnsche taal, op de eerste School, toegekend en overgegeven aan J. H. VAN ENGELEN, op de tweede School aan A. WALRAVEN ENGELEN, voor de Griekfche taal aan E. VAN EERDE, voor de Fransche taal in de eerste Klasse aan J. P. CENTEN, en in de tweede Klasse aan B. J. WEIJMAR, voor de Hoogduitsche taal aan W. M. C. BROERS, voor de Engelsche taal aan J. WEIJMAR, voor de Hollandsche taal, aan G. VAN GERREVINK, voor de Rekenkunde aan J. B. BEGUIN, voor de Stelkunde, aan C. L. DORPER, voor de Meetkunde, aan W. G. GRAAFLAND, voor de Natuurlijke Historie, aan W. BERCKHOFF, voor de Natuurkunde, aan W. POST, voor de Technologie, aan B. C. D. HANEGRAAFF, voor den Godsdienst, aan P. FIERS SMEDING, voor de Algemeene Aardrijkskunde, aan A. VAN DER GOES, voor de Koopmans Geographie, aan A. VAN LINDEN VAN DEN HEUVELL, voor de Algemeene Geschiedenis, aan H. VOS, voor de Vaderlandsche Geschiedenis, aan C. F. ENGELEN, voor de Muziek, aan F. VAN BRAKELL *tot den Brakell*, voor de Teekenkunst, aan R. COLLOT D'ESCURIJ, voor de Schrijfkunst, aan F. P. JA-

Digitized by Google

JAMIN, en voor buitengewone vlijt in onderscheidene vakken, aan J. A. TEBBETMAN.

Alle deze in vele opzigten, uitmuntende Jongelingen, betuigden in verschillende talen, op eene bevallige wijze hunnen welmeenenden dank, voor dit onderscheidend eereteeken.

De tweede Prijzen waren behaald, door: G. J. GELDERMAN, P. A. VAN MEURS, H. C. CARSTEN, J. J. L. GRAAFLAND, H. ROOS, J. CHEMET, L. W. VOS, L. VAN BAKKENES, H. J. BLOEMEN, J. D. TEN BOSCH, W. J. TONCKENS, L. HARMSEN, A. J. WIJNNE, G. R. Z., J. C. S. CENTEN, H. M. J. VAN LOON, M. TIJL, H. A. H. MAMIN, A. B. VAN DER VIES, C. M. VAN DER GOES en G. A. HOEFKAMER.

Daar eindelijk de eerebelooningen van den derden rang overgegeven werden, aan: J. TICHLER, A. HARSEVOORT VERMUNT, N. J. TEN BOSCH, P. H. WIJTEMA, A. J. WIJNNE, WZ., W. WEIJMAR, G. H. ROOZEBOOM, C. DE VRIESE, G. J. COERMAN, J. H. BURLAGE, G. V. W. VAN HEMERT *tot Dingshoff* en R. A. VON ECHTEN VAN HOETHE.

Deze plegtigheid in examina, gaf aan eene talrijke en aanzienlijke Vergadering groote tevredenheid en voldoening, en strekte aan zijn Exc. den Luitenant Admiraal VAN KINSBERGEN, die dezelve met zijne tegenwoordigheid vereerde, en deze leer-inrichting van de stichting af aan, krachtdadig had beschermd, tot een nieuw bewijs, dat de daar aan door zijn Hoog Edele aangewende zorgen en aanhoudende beduidende opofferingen, voor het welzijn der Maatschappij de beste gevolgen voorbereiden en opleveren.

KERK-

Digitized by Google

KERK-NIEUWS.

HERVORMDE KERK.

GELDERLAND.

NIJMEGEN.

NIJMEGEN. Op den 7den Junij, is de onder ons van *Leerdam* beroepen Leeraar, W. L. VAN MEURS, in den H. Dienst bevestigd, door zijnen Ambtgenoot en Vriend, T. M. VAN GULPEN, die bij deze gelegenheid *predikte*, over 1 *Cor*. III: 21*b*, 22, 23. *Alles is uwe* enz., terwijl wij hem aan den avond van dien zelfden dag, zijnen Evangelie-prediking hebben hooren beginnen, met eene Leerrede over *Spreuk*. XIV: 27. *De vreeze des Heeren is een springader des levens* enz.

HEES EN NEERBOSCH, HATERT EN WEURT. In plaats van onzen vertrokken Leeraar, J. A. SMITS, is op den 5den Junij, *door het* Klasſikaal Beſtuur van *Nijmegen*, (doende dat des Kerkeraads is) na vertoonde Akte van Collatie van Heeren Burgemeesteren der Stad *Nijmegen*, Kerkelijk beroepen Ds. J. STOLK, Pred. te *Nistrik* en *Balgoij*, die ook deze beroeping onder inwachting van de noodige approbatiën heeft aangenomen.

NISTRIK EN BALGOIJ. Onze Leeraar J. STOLK, den 5den Junij, eene Kerkelijke beroeping, na voorafgaande Collatie van Heeren Burgemeesteren der Stad *Nijmegen*, ontvangen hebbende, tot Pred. van *Hees*, *Neerbosch* enz. heeft die beroeping aangenomen.

HER-

Digitized by Google

HERWEN EN AART. Onze Leeraar, A. E. JANSSEN, heeft heden den 7den Junij, zijnen vijf-en-twintig jarigen Evangelie-Dienst vervuld, in de Gemeenten van *Vierlingsbeek*, van *Burghaven* en *Hernen*, en onder ons, plegtig gevierd in eene Leerrede, over *Ps.* LXXI: 17 en 18.

PUFFELIJK EN LEEUWEN vakant. Zie Aug. 1817.

ANGEREN vakant. Zie April 1818.

HERVELD staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

SLIJK, EWIJK EN OOSTERHOLT. Zie Mei 1818.

T I E L.

ZOELEN. Ds. J. J. VAN VOORST, Pred. te *Doorn*, na beraad, voor de beroeping naar deze Gemeente bedankt hebbende, moeten wij berigten, dat de Gemeente alhier nog vakant blijft.

ERICHEM. Met de volgende maand, hopen wij onze vakature, door de overkomst van Ds. BOLDERMAN, vervuld te zien.

ASCH. Daar het Z. M. gunstig heeft behaagt, onze Gemeente, ten minsten voor dit maal, nog niet te combineren, met eene naburige, verwachten wij van Hoogstdenzelven eerlang eene benoeming, ter vervulling der Predikantsplaats alhier.

OPHEUSDEN. De Kerkelijke en Koninklijke approbatiën, op het beroep van Ds. KUMSIUS, tot Leeraar alhier, bereids ingekomen zijnde, verwachten wij, dat zijn Eerw. binnen kort in zijne bediening onder ons zal bevestigd worden.

DRUMPT. Onze Leeraar, Ds. W. DE RAPPER, maakte ons heden, den 7den Junij bekend, dat zijn Eerw. de beroeping naar *Noordeloos*, onder de Classis van *Gouda*, van welker ont-

vangst

ingst bij ons voor acht dagen kennis gaf, na eraad, en wachtende daarop de Kerkelijke en oninklijke goedkeuring, had aangenomen.

EVERDINGEN vakant. Zie Mei 1818.

AVEZATHEN staat vakant te worden. *Zie* Mei 1818.

ZALT-BOMMEL.

GELLIKUM EN RENOY. Ds. P. HONDIUS, red. te *Arnemuiden*, heeft voor de op zijn Eerw. itgebragte Collatie en Kerkelijke beroeping in eze Gemeente, bedankt.

BOMMEL, den 27sten Mei. In de vergadeng van het Klassikaal Bestuur, werden heden ot Leden der Classis verklaard: DD. A FONOFF en P. D. WELTER, bevestigde Predd. te *'edel* en te *Poederoijen* en *Loevestein*.

BEETS, den 7den Junij. Heden maakte *onze* red. G. W. BECKING, met veel aandoening ons beend, dat op den 1sten van deze maand, in '*s Hae*, in den ouderdom van 68 jaren, van zijn werkiam en voor velen nuttig leven, zacht ontslapen, de Hooggeb. Heer O. W. H. Grave van *Bijland*, i leven Heer van den *Ooij*, *Perzingen* en *Mariemeerd*, en buitengewoon Staatsraad van Z. M. en Koning der Nederlanden; een man, *die*, *wegens* zijne voortreffelijke hoedanigheden, van een der die hem kende, hoog geacht werd, en iens gedachtenis bij velen, vooral ook onder ns, nog lang in zegening zal blijven. *Onze* eeraar wekte ons bij deze gelegenheid, uit anmerking van de zekerheid van onzen dood i de onzekerheid van den tijd wanneer, op, iar aanleiding van *Ps.* XC: 12. alzoo onze gen te leeren tellen, om een wijs hart te bekoen, en te werken aan dat groote werk der Zaligheid, terwijl het dag is, eer de nacht des ods kome, wanneer men niet meer zal kunnen

Digitized by Google

nen werken, en zoo te leeren sterven eer dat men sterven moet.

WAARDENBURG EN NEERRYNEN. Zie Meij 1818.

HARDERWIJK.

ELBURG. De Kerkeraad zoo spoedig mogelijk, in de vervulling der hier bestaande vakature, willende voorzien, heeft op nieuw den 20sten Mei, een twaalftal van Predd. geformeerd, bestaande uit de volgende:

DD. J. CORSTIUS, Predd. op het *Hogezand.* J. DE WIT, te *Spijk.* J. P. VERFF, te *Hasselt.* H. W. DE WILDE, te *Klaaswaal.* J. VAN ALLEN, te *Veessen.* G. WALLER, te *Apeldoorn.* H. LAMBERTS, te *Abbekerk.* J DOBBELMAN, te *Slooten.* J. J. HIEBINK, te *Heino.* K. HERINGA, te *Herwijnen.* G. B. CLEMENT, te *Brielle*, en A. BOOIJMAN, te *Hattem.*

Waar uit den 21sten Mei, op het zestal zijn benoemd:

DD. J. DE WIT, J. CORSTIUS, J. P. VERFF, H. W. DE WILDE, H. LAMBERTS, en J. DOBBELMAN.

Uit welke op het drietal geplaatst zijn:

DD. VERFF, CORSTIUS en DE WILDE.

En is daar uit tot Pred. beroepen, Ds. J. P. VERFF, Pred. te *Hasselt.*

NUNSPEET. Onze Leeraar, J. DE BOUTER, eene beroeping tot Pred. te *Wijk*, onder de Classis van *Heusden* ontvangen hebbende, heeft na beraad, voor dezelve bedankt, en zich den 31sten Mei, op nieuw aan ons verbonden, met de woorden, *Philipp.* I: 9. *En dit bidde ik God, dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worden in erkentenis, en alle gevoelen.*

DOORNSPIJK. Zie Febr. 1818.

ERMELLO staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

Digitized by Google

ZUID-HOLLAND.

'S GRAVENHAGE.

WILSVEEN vakant. Zie April 1818.

ROTTERDAM.

ROTTERDAM Engelsche Presbijteriaansche Kerk vakant. Zie Febr. 1818.

SCHIEDAM. Zie Mei 1818.

LEIJDEN.

LEIJDEN, den 27sten Mei. Bij het Klassikaal Moderamen, is de beroeping te *Hoogmade* en *Rijpwetering*, uitgebragt op Ds. PIETER VAN AMEROM, Pred. te *St. Antonie Polder*, en door zijn Wel Eerw. aangenomen, Kerkelijk goedgekeurd; ook heeft men op dezelve de Koninklijke goedkeuring reeds ontvangen. In die zelfde Vergadering hebben, DD. JACOB VAN DER EIJK, en MATTHEUS VAN METEREN, als bevestigde Predd. van de *Oudewetering* en *Hillegom*, verzocht tot Leden van de Clasfis te worden aangenomen; hier aan is voldaan en aan hun Wel Eerw. Akte van Lidmaatschap ter hand gesteld.

GERRIT BLONK, van *Woerden*, in eene vorige Vergadering verzocht hebbende, om tot het Examen te worden toegelaten, met voldoening, van alles wat vereischt wordt om die toelating te bekomen, is heden, conform het reglement, onderzocht, met dat gevolg, dat voornoemde Broeder, met eenparigheid is bevoegd geoordeeld tot het geven van Godsdienstig onderwijs, waar van hem het getuigschrift is overhandigd.

HOOGMADE EN RIJPWETERING. Zie Mei 1818. en hier boven.

DORDRECHT.

ST. ANTONIE POLDER. Onze Leeraar, Ds. P. VAN AMEROM, heeft voor de beroeping naar *Waverveen* bedankt, maar die naar *Hoogmade*, onder de Clasfis van *Leijden*, aangenomen.

RID-

Digitized by Google

RIDDERKERK vakant. Zie Mei 1818.

GIESEN OUDKERK staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

SCHELLUINEN vakant. Zie Mei 1818.

DUBBELDAM. Zie Mei 1818.

G O U D A.

GOUDA, den 27sten Mei 1818. Bij het Klassikaal Bestuur, is tot Lid van de Classis van *Gouda* verklaard, Ds. J. LA LAU, bevestigd Predikant te *Stolwijk*.

BERG-AMBACHT, den 27sten Mei 1818. Van onzen Leeraar Ds. T. SANDERS, vernomen hebbende, dat hij op den 14den dezer, te 's *Hertogenbosch* was beroepen, zoo ontvingen wij heden het berigt, dat hij onder inwachting der Koninklijke goedkeuring, deze beroeping heeft aangenomen.

LEERDAM, den 24sten Mei 1818. Na behoorlijke losmaking van zijne betrekking op den Kerkeraad en de Gemeente, nam onze Leeraar, Ds. W. L. VAN MEURS, beroepen naar *Nijmegen*, afscheid, predikende over *Hebr.* XIII: 8.

NOORDELOOS, den 6den Junij 1818. Ds. W. DE RAPPER, Pred. te *Drumpt*, tot Leeraar in deze Gemeente beroepen zijnde, gaf ons kennis, deze beroeping, onder inwachting der Kerkelijke en Koninklijke goedkeuring, te hebben aangenomen.

LEERBROEK vakant. Zie Mei 1818.

KEDICHEM staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

B R I E L L E.

SIMONSHAVEN EN BIERT vakant. Zie Maart 1818.

OUDENHOORN. Zie April 1818.

BRIELSCH NIEUWLAND vakant. Zie April 1818.

HEKELINGEN. Zie Mei 1818.

Digitized by Google

NOORD-HOLLAND.

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, den 27sten Mei. De Predd. S. D. DE KEIZER en J. KORTENHOEF SMITH, zijn heden bij het Klassikaal Bestuur van *Amsterdam*, tot Leden van de Classis van *Amsterdam* verklaard.

WAVERVEEN, den 30sten Mei. Onze beroepen Leeraar A. SJOENIS, Pred. te *Petten*, heeft deze beroeping, onder inwachting van de noodige goedkeuringen, aangenomen.

AMSTERDAM, den 8sten Junij. Den 3den dezer overleed, ten huize van zijnen Zoon te *Zeijst*, onze waardige Leeraar Ds. A. VAN IJSENDIJK, in den ouderdom van 59 jaren. Zijne Ambtgenooten hebben in hunne Leerredenen voor de Gemeente, aan dit nieuw verlies met aandoening gedacht.

AMSTERDAM, den 10den Junij. Onze beroepene Leeraar Ds. G. J. ROOIJENS, werd, den 7den dezer, door zijnen Ambtgenoot Ds. S. D. DE KEIZER, tot den dienst van het Evangelium alhier bevestigd met *Joh.* X: 41, 42. *En vele kwamen tot hem en zeiden: Joannes deed wel geen teeken: maar alles wat Joannes van dezen zeide, was waar. En velen geloofden aldaar in hem.* Heden aanvaardde hij zijne Evangelie-bediening, met *Hand.* VIII: 35. *En Philippus deed zijnen mond open, en begimende van dezelfde schriften, verkondigde hem Jezus.*

AMSTERDAM, den 14den Junij. Na dat de beroepen Professor Theologiae aan het Athenæum alhier, W. A. VAN HENGEL, den 8sten dezer in die betrekking zijne Inaugurele Oratie had gedaan, heeft hij heden den post van Conrector Athenæi aanvaard, met eene Leerrede over

Ps.

Ps. CXIX: 105. *Uw woord is een lampe voor mijnen voet, en een licht voor mijn pad.*

AMSTERDAM Engelsche Kerk. Zie Mei 1818.

HAARLEM.

OOSTZAAN, den 12den April, heden in den namiddag Godsdienst van dezen dag, hadden wij het genoegen, van openlijk belijdenis van onzen Christelijken Hervormden Godsdienst te hooren afleggen, door de Jonge Dochter C. AVIS. Onze Leeraar, H. J. HOMBRINK, sprak kort, bij die gelegenheid, over 2 *Tim.* I: 8*a*. *Schaam u dan niet der getuigenis onzes Heeren, noch mijnes.* Waarop door genoemde Jonge Dochter, met gepasten eerbied en vrijmoedigheid belijdenis werd afgelegd, in welke zij eene meer dan gewone kundigheid aan den dag legde, en werd dus als Ledemaat der Gemeente aangenomen, en met nog 23 andere, meest bejaarden, die reeds belijdenis hadden afgelegd, openlijk bevestigd; waarop onze Leeraar, met aanspraken, naar de onderscheidene standen zijner hoorderen gerigt, deze Godsdienst-oefening besloot.

HAARLEM, den 26sten April. Na den 23sten dezer, van zijne betrekking op den Kerkeraad, en de Classis van *Haarlem*, door den Gecommitteerde van het Klassikaal Bestuur, Ds. S. ROORDA VAN EIJSINGA, Pred. te *Westzaan*, te zijn losgemaakt, heeft onze vertrekkende Leeraar, Ds. S. D. DE KEIZER, heden avond afscheid van de Gemeente genomen, met te prediken over *Filipp.* I: 9—11. *En dit bidde ik God, dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde* enz.

BEVERWIJK EN WIJK AAN ZEE, den 18den Mei. Na verzochte en verkregene handopening, van Z. E. den Directeur Generaal, is door den Grooten Kerkeraad, volgens gewoonte, alhier gemaakt, het volgende twaalftal van Predd.:

Digitized by Google

DD. G. G. BRUGMAN, Predd. aan *den Bilt*. J. H. WEIJERS, te *Bennebroek*. J. P. WIJS, te *Hilversum*. W. W. VAN BEUZEKOM, te *Velsen*. J. J. VAN VOORST, te *Doorne*. W. K. VAN KAMPEN, te *Spaarndam*. A. RADIJS, te *Blaauwkapel*. G. C. DROOGLEVER FORTUIN, te *Niekoop*. J. J. ROZEBOOM, S. S. Min. Cand. J. VOGEL, te *Assendelft*. A. J. BERKHOUT, te *Zaandijk*, en N. DE GAAI FORTMAN, te *Venendaal*.

Zestal:

DD. G. G. BRUGMAN, W. W. VAN BEUZEKOM, J. P. WIJS, J. J. VAN VOORST, J. H. WEIJERS, en G. C. DROOGLEVER FORTUIN.

Drietal:

DD. G. G. BRUGMAN, W. W. VAN BEUZEKOM en J. H. WEIJERS.

En daar uit beroepen, Ds. G. G. BRUGMAN, Pred. aan *den Bilt*, onder de Classis van *Amersfoort*.

UITGEEST. Bij besluit van Z. E. den Directeur Generaal, van den 14den April l. l., is het verzoek des Kerkeraads om handopening, in advies gehouden, tot zoo lang als bij het Departement van den Protestantschen Eeredienst, berigt zal zijn ingekomen, dat Ds. VEENSTRA, zijne reis naar de Kust van *Guinea*, kan aanvaarden.

HAARLEM, den 13den Mei 1818. Na gunstig verkregene handopening, door Z. M. onzen Koning, tot het beroepen van eenen zevenden Pred., in plaats van Ds. S. D. DE KEIZER, vertrokken naar *Amsterdam*, heeft de Groote Kerkeraad dezer Gemeente, heden met het beroepingswerk een aanvang gemaakt, en geformeerd het volgend twaalftal van Predikanten:

DD. J. PRINS, te *Alkmaar*. H. CATS, te *Goes*. B. VAN DER FEEN, te *Schoonhoven*. B. VAN HA-

HAGEN, te *Bolsward.* J. H. GILLESEN, te *Middelburg* S. GREGOOR, te *Zwolle.* J. J. SCHOLTEN, te *Breda.* N. BERKHOUT, te *Sneek.* D. VAN DER LOO, te *Montfoort.* G. ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Lochem.* J. C. FABIUS, te *Delft.* A. DE KONING, te *Sliedrecht*, de twee laatsten met het lot tegen Ds. W. VAN VLOTEN, te *Kampen.*

Den 18den Mei, zijn op het zestal geplaatst:

DD. B. VAN HAGEN, J. J. SCHOLTEN, J. H. GILLESEN, N. BERKHOUT, B. VAN DER FEEN, en G. ZILVERGIETER HOOGSTAD, de twee laatsten met het lot, tegen Ds. J. PRINS.

Den 20sten Mei, dit drietal:

DD. B. VAN HAGEN, J. J. SCHOLTEN, en B. VAN DER FEEN.

Den 27sten Mei, is uit dit drietal beroepen, Ds. J. J. SCHOLTEN, Pred. te *Breda*, die dit beroep in beraad heeft genomen.

HAARLEM. Ds. J. VAN RHEE is, als bevestigd Pred. van *Zandvoort*, tot Lid der Classis van *Haarlem* verklaard, en hem daarvan het gewoon schriftelijk bewijs gegeven, door den Scriba van het Klassikaal Bestuur.

BLOEMENDAAL. Onze Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. WIJS J. C. ZOON, die ons den 30sten April berigtte, te *Schiedam* beroepen te zijn, maakte ons den 10den Mei bekend, die beroeping aangenomen te hebben. Zoo dat BLOEMENDAAL eerlang vakant zal worden.

WORMERVEER vakant. Zie April 1818.

A L K M A A R.

OOSTEREND OP TEXEL, den 15den Mei. Na gunstig verkregene handopening, heeft de Kerkeraad heden deze nominatie gemaakt:

DD. M. VAN VEEN, P. W. PRINS en J. METZ, Predd. te *Houten*, *Landsmeer* en *Oudorp* en *Oterleek*.

En is daaruit beroepen, Ds. M. VAN VEEN;

 doch

doch zijn Eerw. heeft, na beraad, voor die beroeping bedankt.

Den 8sten Junij, heeft de Kerkeraad wederom het volgende drietal geformeerd:

DD. D. MOREAU, N. VLIEG en J. O. VAN KAMMEN, Predd. te *Durgerdam*, *Wons* en *Westerschelling*.

En daar uit beroepen, Ds. D. MOREAU, van welke beroeping, aan zijn Eerw. kennis gegeven is.

OOSTVLIELAND, den 17den Mei. De Candidaat W. S. B. FLORISON, voor de beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkeraad, onder directie van den Consulent, Ds. J. O. VAN KAMMEN, Pred. te *Westerschelling*, het volgende drietal gemaakt:

DD. J. O. VAN KAMMEN, H. BREIJL, en B. BECKER, Predd. te *Westerschelling*, *Midsland* en *Hoorn* op *Terschelling*, en te *Peins* en *Zweins*.

En is daar uit beroepen Ds. H. BREIJL, welke deze beroeping, na beraad, onder inwachting der noodige approbatien, heeft aangenomen.

HEILO, den 25sten Mei. Daar het Zijne Koninklijke Majesteit gunstig heeft behaagd, bij besluit van den 14den l. l., N°. 85, ons medegedeeld, bij aanschrijving van den Heer Directeur Generaal tot de zaken der Hervormde Kerk, in dato den 20sten Mei N°. $\frac{1840}{1020}$, te verklaren, dat de Hervormde Gemeente van *Heilo* wordt gelijk gesteld met die gene, welke volgens Art. 4. van Z. M. besluit van 8 April 1814, ondanks haar minder tal dan 200 zielen, aanspraak blijven behouden op het bezitten van een Predikant op zich zelve; — welk gunstig besluit gelijkelijk is toegepast op de Gemeenten van *Limmen* en van *Waal en Koog* op *Texel*; — en daar zijn Exc. de Heer Directeur Generaal, dien ten gevolge, aan den Kerkeraad dezer Gemeente heeft

heeft verleend handopening, ter vervulling der vakatuure, door het vertrek van Ds. P. D. WELTER, alhier ontstaan; — zoo worden bij dezen alle Heeren Proponenten en Predikanten, buiten vaste bediening, uitgenoodigd, om op deze aangename en welgelegene plaats, ten spoedigste hunne gaven aan de Gemeente te doen hooren; waartoe zij zich, met de vereischte attesten en getuigschriften gelieven te vervoegen, bij den Consulent dezer Gemeente, Ds. W. A. OCKERSE, Pred. te *Limmen*, mits, schrijvende, de brieven *vrachtvrij*. — De Kerkeraad is voornemens, zoodra eenigzins mogelijk, tot de nominatie en het beroep over te gaan.

VALKOOG EN ST. MAARTEN, den 31sten Mei. Onze Leeraar, Ds. J. H. VEENEKA, beroepen naar 't *Woud*, heeft heden van ons afscheid genomen, met 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan Broeders, wij bidden en vermanen u in den Heere Jezus, gelijk gij van ons ontvangen hebt, hoe gij moet wandelen en Gode behagen, dat Gij daarin meer overvloedig wordt.* Dus

VALKOOG EN ST. MAARTEN vakant.

ZUIDSCHARWOUDE EN BROEK, den 31sten Mei. Na dat de Wel Eerw. Heer J. NIKKEL, Pred. te *Beets*, het beroep had aangenomen, en hetzelve door den Hoog Ed. Geb. Heer W. W. NOODT, van *Zuidscharwoude*, en door de Achtbare Heeren, Schout en Gemeente-Raden van *Broek*, gunstig geaggreëerd was, heeft het de Koninklijke goedkeuring weggedragen. — Onze nu rustende Leeraar, Ds. P. P. VAN YKEN, nam daarop heden van ons afscheid, met de vermaning van Paulus 1 *Thess.* IV: 1. *Voorts dan enz.*

ZUIDSCHARWOUDE, den 7den Junij, is hier, door Ds. N. DE GRAAF, Pred. te *Oudkarspel*, onze beroepen Leeraar, Ds. J. NIKKEL, bevestigd met *Rom.* I: 16*b*. *Want 't is eene kracht*

Digitized by Google

Gods tot zaligheid enz. welke 's namiddags zijne Intrede te *Broek* gedaan heeft, met *Joan.* IX: 4. *Ik moet werken*, enz.

SCHOORL, GROET EN KAMP. Deze Gemeenten eerlang vakant zullende worden, noodigt de Kerkeraad de Heeren Proponenten uit, (in vertrouwen dat zij de verzochte handopening tot het beroepen als dan zal ontvangen hebben) om, gedurende de maand Julij alhier, hunne gaven te laten hooren.

De Heeren Proponenten, kunnen dan hunne vereischte Getuigschriften, aan den Consulent der vacerende Gemeente, Ds. T. VAN SPALL, Pred. te *Koedijk*, vooraf vertoonen.

ALKMAAR, den 18den Junij 1818, *is* alhier overleden, Ds. O. PORJEERE, na *dat hij* sedert het jaar 1760, in de Gemeenten van *Abkoude*, *Delfshaven*, *Alkmaar*, *Wijkel*, *Winkel*, en laatstelijk wederom te *Alkmaar*, het Evangelium der zaligheid heeft verkondigd. Hij ontsliep na een langdurig en smartelijk lijden, door krampPijnen veroorzaakt, in het 82sten jaar zijnes levens, en het 58sten van zijnen dienst.

Wij voegen bij dit berigt, zoo verre gesteld naar de begeerte van den Overledenen, dat hij den 9den Maart 1817, zijnen dienst besloten heeft, daar hij door herhaalde smarten van het ligchaam gedrongen, op zijn verzoek, van Z. M. onzen Koning, de welverdiende rust bekwam; terwijl hij, ten bewijze van zijne belangstelling in het werk des Heeren, na bekomene verademing, zich nog opgewekt vond, om op den 12den October 1817, als een herlevende Grijsaard het Evangelie te verkondigen, toen de taal van zijn hart de grondslag zijner prediking was: *Op uwe zaligheid wacht ik, o Heere.*

Zijne Ambtgenooten hebben in hunne eerstkomende beurten, aan den waardigen man, met achting en liefde gedacht, en zijne gedachtenis, als

Digitized by Google

als een volgwaardig voorbeeld, aan de Gemeente aanbevolen.

DRIEHUIZEN EN ZUIDSCHERMER. Zie Maart 1818.

H O O R N.

SCHARWOUDE, den 17den Mei. Heden is onze beroepen Leeraar, D. T. DE HAAS, door Ds. H. RIETVELD, Pred. te *Amsterdam*, bij afstand van den Consulent dezer Gemeente, in den H. Dienst bevestigd met 2 *Tim.* IV: 5*b*: *Doe het werk van een Evangelist.* De opleggingе der handen geschiedde, zoo door den Heer Bevestiger, als door de Heeren GROET, NIKKEL, SCHILHAM, WORST en MAAGH COSTERUS, Predikanten, te *Berkhout*, *Beets*, *Oudendijk*, *Etershem* en *Schardam* en *Grosthuizen* en *Avenhorn*. De bevestigde maakte eenen aanvang van zijn Dienstwerk met *Phil.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christus, die mij kracht geest.*

HOORN, den 27sten Mei. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur heden gehouden, zijn tot Leden der Classis van *Hoorn* verklaard: de bevestigde Pred. MAAGH COSTERUS, VAN DER LINDEN V. S., SCHOUTEN, HAGOORT, DIEPERINK en DE HAAS, in de Gemeenten van *Grosthuizen* en *Avenhorn*, *Zijbekarspel*, *Hauwert*, *Urfem*, *Midwoud*, en *Scharwoude*.

ZWAAG, den 2den Junij. Op heden heeft de jongst afgegane en fungerende Kerkeraad, ter vervulling der alhier ontstane vakatuur, door het vertrek van Ds. F. BOON, naar *Haringkarspel* en *Dirkshorn*, in tegenwoordigheid van den Consulent der Gemeente, gemaakt het navolgende twaalf- zes- en drietal, van Predd.:

DD. J. DIJK, Predd. te *Ooster-* en *Westerblokker*. J. SCHARDAM, te *Holijsloot*. J. VAN KUIK, te *Rijsoort*. P. G. JONGBLOED, te *Westwoud* en *Binnenwijzend*. G. IMMINK, te *Enter*. T. VAN SPALL, te

te *Koedijk*. A. VAN WETERING, te *Brakel*. J. J. WOLTERING, te *Nieuwleuzen*. C. J. SCHEURLEER, te *Wognum*. J. A. HAZEWINKEL, te *Opdam*, en R. SCHOUTEN, te *Hauwert*.

De zes eersten zijn op het zestal, en de drie eersten op het drietal geplaatst,

Waar uit terstond beroepen is, Ds. J. DIJK, Pred. te *Ooster-* en *Westerblokker*.

Zijn Eerw. heeft na beraad, onder inwachting der noodige approbatien, dit beroep aangenomen.

LUTJEBROEK. De Predd. der naburige Gemeenten van *Hoogkarspel* en *Grootebroek*, hebben den dienst in deze Gemeente aanvaard. Ds. DOZIJ, begon denzelven op den 17den Mei, met *Hand.* IV: 12. *De zaligheid is in geenen anderen*; terwijl Ds ROMMENIJ, op den 31sten Mei, ons volgens *Hebr.* X: 25, opwekte: *Laat ons onze onderlinge bijeenkomsten niet nalaten*, enz.

HOORN vakant. Zie Maart 1818.

AARSWOUD vakant. Zie April 1818.

ENKHUIZEN. Zie Mei. 1818.

E D A M.

KWADYK, den 19den April. Heden nam onze Leeraar Ds. S. TIMMERMAN HUBERT, beroepen te *Kolhorn*, van ons afscheid, met de woorden van Paulus *Coll.* III: 2. *Bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn.* Na dat zijn Wel Eerw. l. l. vrijdag, in de tegenwoordigheid van een Lid uit het Klassikaal Bestuur van *Edam*, en onzen Consulent, behoorlijk was ontslagen van zijne betrekkingen op deze Gemeente, den Kerkeraad en de Classis. En dus moeten wij melden, dat

KWADIJK vakant is.

RANSDORP EN SCHELLINGWOUDE, den 26sten April. Onze Leeraar Ds. A. FONHOFF, nam, na te voren van zijne betrekking op deze Clas-

Digitized by Google

Classis en Gemeente te zijn losgemaakt, op heden van ons affcheid, met de vermaning van Paulus 2. Cor. VI: 1. Dus is.

RANSDORP en SCHELLINGWOUDE vakant.

NIEUWENDAM, den 3den Mei. Heden werd in onze Gemeente eene allezins aangename plegtigheid verrigt. Zeventien leerlingen van onzen Leeraar Ds. R. A. BEUKEN, welke wegens uitnemende vorderingen in de kennis der Bijbelgeschiedenissen boven velen uitmunteden, werden met Eereprijzen beloond. Na dat onze Leeraar, in eene Kinderpreek, den edelen TIMOTHEUS, volgens 2 Tim. III: 15. in zijn uitmuntend karakter voorgesteld en der jeugd ten voorbeelde had aangeprezen, nam de plegtigheid een' aanvang. Alle deze Leerlingen werden onderzocht in de Geschiedenis des Bijbels, waarin dezelve zoo veel kunde en ervarenheid aan den dag leiden, dat zij de bewondering der menigte wegdroegen. Dit voleindigd zijnde, werden de Eereprijzen door den Leeraar, onder hartelijke zegenbeden, aan hen uitgereikt, waarvoor door eene der Leerlingen, met name GEESJE ALDERS, in naam van allen, hartelijk werd dank betuigd.

MIDLIE. Wij moeten van hier melden, dat ook Ds. M. BENEDICTUS, Pred. te Jaarsveld, voor onze beroeping bedankt heeft.

De Kerkeraad zal, den 20sten dezer, tot eene derde beroeping overgaan.

MIDLIE, den 20sten Mei. Heden heeft de Kerkeraad alhier eene derde beroeping uitgebragt, op den Wel Eerw. Heer J. H. DIJKHUIJZEN, Pred. op Haskerhorne en Oudehasken, uit een viertal, waarop, benevens den beroepenen, geplaatst waren:

DD. F. POTTER, J. METZ en F. C. ALTA, Pred.

Predd. te *Waal* en *Koog op Texel*, te *Ouddorp* en *Oterleek* en te *Purmerland*.

BEETS, den 31sten Mei. Onze Leeraar Ds. J. N. NIKKEL, van hier beroepen naar *Zuidscharwoude en Broek*, namens het Clasſikaal Beſtuur, door den Wel Eerw. Heer P. R. A. SALTET, van zijne betrekking op deze Gemeente en de Classis van *Edam*, ontſlagen zijnde, nam heden van ons afſcheid, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* VI: 1, 2 *En wij als mede arbeidende*, enz.

BEETS, den 31ſten Mei. Na de losmaking van onzen Leeraar op den 29ſten dezer, is de Kerkeraad terſtond overgegaan, onder het beſtuur van Ds. J. J. SCHILHAM, Pred. te *Oudendijk*, als Conſulent, uit een gros van Predikanten, een zes- en drietal te formeeren.

Op het zestal werden geplaatst:

DD. H. E. VAN IJZENDIJK, D. H. VAN HORST, M. VAN VEEN, D. BAKKER, D. T. DE HAAS en J. H. WORST, Predd. te *Zeist*, te *Waal* en *Hondswijk*, te *Houten*, te *Kerkwerve* in *Zeeland*, te *Scharwoude*, te *Etershem* en *Schardam*.

Vervolgens op het drietal.

DD. H. E. VAN IJZENDIJK. D. H. VAN HORST en M. VAN VEEN.

Hier uit is heden, na het afſcheid van onzen Leeraar, beroepen: de Wel Eerw. Heer H. E. VAN IJZENDIJK, Pred. te *Zeist*, welke beroeping dadelijk verzonden zijnde, door zijn Wel Eerw. is in beraad genomen.

BEEMSTER. Zie April 1818.

ZEELAND.

MIDDELBURG.

MIDDELBURG, den 28ſten Mei 1818. In de Vergadering van het Klasſikaal Beſtuur van he-

heden, zijn tot Leden der Classis verklaard; DD. D. M. KAKEBEEN en P. MORILJON LOIJSEN, bevestigde Predikanten te *Middelburg* en *Ritthem*.

MIDDELBURG, den 22sten Mei 1818. Den 5den April l. l., werd Ds. D. M. KAKEBEEN, van *'s Hertogenbosch*, tot ons overgekomen, in den heiligen dienst alhier bevestigd, door Ds. J. H. GILLISSEN, met eene Leerrede over *Hand.* V: 20. *Gaat henen en staat en spreekt in den tempel tot het volk alle de woorden dezes levens.* De bevestigde heeft, ten zelfden dage, zijne intrede gedaan, daar toe tot tekst nemende, 1 *Cor.* III: 9. *Want wij zijn Gods medearbeiders, Gods akkerwerk, Gods gebouw zijt gij.*

NIEUWLAND EN ST. JOOSTLAND, den 1sten Junij 1818. Deze Gemeente bekwam de voor haar treurige tijding, van het afsterven van haren hoog geachten Ambachtsheer, den Wel Edelen gestrengen Heer C. SERLÉ, op den 17den Mei l. l., in het 53ste jaar zijnes ouderdoms, na eene ziekte van weinige dagen. Onze Leeraar, G. E. DE COCK, bepaalde ons, op den eerstvolgenden dag des Heeren, bij dit treffend verlies, ons, naar aanleiding van Izaäks betuiging, *Gen.* XXVII: 2b. *Ik weet den dag mijns doods niet.*" opwekkende, om in tijds op onze eeuwige belangen bedacht te zijn, wegens de zekerheid van ons sterflot, en de onzekerheid van den tijd, op welken het ons treffen zal.

MIDDELBURG. Engelsche Gemeente van *Middelburg* en *Vlissingen* vakant. Zie Nov. 1816.

ZIERIKZEE.

ELKERZEE staat vakant te worden. Zie April 1818.

BROUWERSHAVEN vakant. Zie April 1818.

GOES,

Digitized by Google

GOES.

KAPPELLE, den 3den Junij 1818. Ter vervulling der vakature, veroorzaakt door het vertrek van Ds. P. SIX DIJKSTRA, naar ter *Neuze*, is uit een te voren gemaakt zestal, waar op geplaatst waren:

DD. L. BAKKER, Predd. te *Nieuwe Tonge*. A. M. VAN WILLES, te *Aagtekerke*. R. J. WEZENHAGEN, te *'s Heerabts* en *Sinoutskerke*. H. VAN NIMWEGEN, te *Vlissingen*. J. F. HENRIJ, te *Ovezande* en *Driewegen*. en J. WESTERBEEK VAN EERTEN, te *Nieuwvliet*.

En waar uit dit drietal gemaakt was:

DD. BAKKER, VAN WILLES en WEZENHAGEN; heden beroepen, Ds. A. M. VAN WILLES, Pred. te *Aagtekerke*, aan wien de beroeping is toegezonden.

ELLEWOUTSDIJK, den 18den Mei. Ds. J. REIJNS, Pred. te *Loon op 't Zand*, alhier beroepen, heeft voor deze beroeping bedankt.

FORT BATH, RILLAND EN BATH, den 10den Junij. Onze beroepen Leeraar C. LE FÈVRE, zal den 4den Julij D. V. onder ons bevestigd worden.

WAARDEN, den 16den Junij. Ds. H. J. VAN INGEN, alhier beroepen, zal D. V. den 11den Julij, onder ons worden bevestigd.

WEMELDINGEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

BIESELINGEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

IJZENDIJKE.

WATERLAND (KERKJE) vakant. Zie April 1818.

UTRECHT.

Digitized by Google

UTRECHT.

UTRECHT.

VINKEVEEN. Onze Leeraar, Ds. G. BURCK, maakte ons, op den 24sten Mei, l. l. bekend, dat hij eene beroeping naar *Kwadijk*, onder de Classis van *Edam*, ontvangen en dezelve in beraad genomen had; dan zijn Eerw. heeft voor deze beroeping bedankt.

HARMELEN, den 24sten Mei. De namiddag Godsdienst oefening van dezen dag, was eene, voor ons ongewone, doch belangrijke plegtigheid, daar door onzen Leeraar Ds. J. R. IMMINK, drie zijner Leerlingen, namelijk: AART ADOLF VAN DER LINGEN, JOHANNES VAN VLIET en CORNELIA VAN DEN BERG, voor een talrijk vergaderde schaar, naauwkeurig onderzocht werden, over de voornaamste hoofdwaarheden des Christendoms. Zij gaven met eene edele vrijmoedigheid, de treffenste blijken van opgeklaarde denkbeelden, aangaande de geloofs en zedeleer des Evangeliums.

Onze Leeraar sprak, bij deze gelegenheid, naar aanleiding van 2 *Tim.* III: 14*a*. *Maar blijf gij in het gene gij geleerd hebt.* Velen onzer Roomschgezinde medechristenen woonden deze Godsdienst-oefening bij, welke, door de voorbeeldige stilte en eerbied, die daarbij heerschte, zoo wel, als door de afwisseling van onderscheidene gezangen, ongemeen plegtig was, en zoo wij wenschen bij velen heilzame indrukken heeft nagelaten.

UITHOORN EN KUDELSTAART staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

AMERSFOORT.

BUNSCHOTEN, den 26sten April. Onze Leeraar, Ds. A. DIEPERINK, van hier beroepen naar *Midwoud*, heeft heden afscheid van ons ge-

predikt, met de woorden *Hebr.* XIII: 20, 21: *De God nu des vredes, die den grooten Herder der schapen, door het bloed des eeuwigen Testaments, uit de dooden heeft wedergebragt, namelijk onze Heer Jezus Christus; die volmake u in alle goed werk, op dat gij zijnen wil moogt doen, werkende in u het gene voor hem welbehagelijk is, door Jezus Christus, den welken zij de heerlijkheid in alle eeuwigheid! Amen.*

Na verkregene handopening, heeft de Kerkeraad, onder bestuur van den Consulent W. BREYL, Pred. te *Amersfoort*, het volgende zestal gemaakt:

DD. J MAASEN, Pred. te *Cuinre*, J. H. HAMELBERG, te *Heeze* en *Leende*. G. BURCK, te *Vinkeveen*. F. CANTER ALTA, te *Purmerland*. J. VAN GORCOM, te *Bennekom*. W. F. OVERHOFF, Candidaat bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Utrecht*.

Waaruit op het drietal geplaatst zijn: de Heeren MAASEN, HAMELBERG en OVERHOFF; uit welke beroepen is de Heer W. F. OVERHOFF, die deze beroeping aangenomen heeft.

DE BILT, den 5den Junij. Onze Leeraar Ds. C. G. BRUGMAN, is van hier beroepen naar *de Beverwijk*, en heeft, na beraad, deze beroeping aangenomen.

AMERSFOORT, den 7den Junij. Alle onze Leeraars hebben heden, in hunne voorafspraak, ons bepaald, bij het afsterven van Ds. A. VAN YSENDIJK, Pred. te *Amsterdam*, die, van het jaar 1796 tot 1800, onder ons het Evangelie verkondigde. Zijn stichtelijk, menschkundig en aangenaam verkeer, zal nog lang bij ons in zegenrijke nagedachtenis wezen.

WOUDENBERG, den 9den Junij. Het sterfgeval van Ds A. VAN IJSENDIJK, die een jaar onder ons gearbeid heeft, maakte onze Leeraar Ds. L. MERENS, ons bekend, herinnerde ons, op

op deszelfs begeerte, dat wij op geen bedriegelijken grond zullen bouwen, wanneer wij ons houden aan de leer, die hij ons gepredikt heeft; en wekte ons alzoo op tot standvastige getrouwheid aan het Evangelie, en tot navolging van des overledenen Godzaligen wandel.

FRIESLAND.

Door het overlijden van den Heer N. LOBRIJ, en de nieuwe benoemingen door Z. M. den Koning gedaan, bestaat het Provinciaal-Kerkbestuur van *Friesland*, thans uit de navolgende Leden: P. BROUWER PZ. President J. WESSELIUS, J. CARAIS, H. W. C. A. VISSER, P. KOOPMANS BROUWER, Professor E. WASSENBERG, Ouderling en G. VAN DER TUUK Secretaris.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN, den 27sten Mei l. l. zijn bij het Klassikaal Bestuur als Leden der Classis verklaard: DD. H. J. ANDREÆ en D. TIJSSEN, als bevestigde en reeds in den dienst getredene Predikanten te *Warga* en *Leeuwarden*.

Het beroep van den Heer J. MACKAIJ, als Pred. te *Leeuwarden*, is ook reeds door Z. M. goedgekeurd.

LEEUWARDEN vakant. Zie April 1818.

GROUW staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

HARLINGEN.

WOMMELS EN HIJDAARD, den 17den Mei. 1818. Heden werd Ds. P. J. ZWART OLINJUS, van *Berlikum*, tot ons overgekomen, in zijnen dienst bevestigd, door Ds. P. FRAUX, Pred. te *Burgwerd*, die als Consulent, dit werk verrigte, en naar aanleiding van *Philip.* III: 17. *Weest*

Digitized by Google

mede mijne navolgers, enz. het gedrag van Paulus. als een voorbeeld ter navolging voor Christenleeraars voordroeg. De bevestigde begon zijn werk, met eene Leerrede over *Hand.* X: 36a: *Dit is het woord, dat hij gezonden heeft, den kinderen Israels, verkondigende vrede door Jezus Christus*, en stelde ons de Bedienaars van het Evangelie voor, als Predikers van vrede en zaligheid.

HARLINGEN, den 25sten Mei 1818. Na verkregene handopening, ter vervulling der vakature, welke door het vertrek van Ds. G. J. ROOIJENS, naar *Amsterdam*, zal veroorzaakt worden, heeft de Kerkeraad alhier op den 14den Mei, het volgend twaalftal van Predikanten gemaakt:

DD. G. G. BRUGMAN, *aan de Bilt*. W. VAN VOORTHUIZEN, te *Vreeland*. P. R. A. SALTET, te *Purmerend*. W. VAN GENDT DE LEEUW, te *Hardinxveld*. O. VAN TRICHT, te *Enkhuizen*. B. R. DE GEER, te *Lienden*. G. BURCK, te *Vinkeveen*. H. CATS, te *Goes*. J. CAHAIS, te *Witmaarsum*. J. C. MASMAN, te *Heumen*, *Malden* en *Groesbeek*. H. N. FERF, te *Bergum* en B. VAN DER FEEN, te *Schoonhoven*.

Uit dit twaalftal zijn den 21sten Mei. Op het zestal geplaatst:

DD. G. BURCK, G. G. BRUGMAN, H. CATS, O. VAN TRICHT, P. R. A. SALTET, en J. CAHAIS, met het lot tegen J. C. MASMAN.

En heden den 25sten Mei. Is hier uit, dit drietal gemaakt:

DD. O. VAN TRICHT, G. G. BRUGMAN en G. BURCK.

HARLINGEN, den 31sten Mei 1818. Ds. G. J. ROIJENS, van hier beroepen naar *Amsterdam*, nam heden, na op den 28sten dezer behoorlijk losgemaakt te zijn, affcheid van ons,

met

Digitized by Google

met eene Leerrede over *Joh.* XIV: 1, 2 en 3. *Uw harte worde niet ontroerd: Gijlieden geloofd in God, geloofd ook in mij! In het huis mijnes Vaders enz.*

IDZEGAHUIZEN EN PIAAM vakant. Zie Mei 1818.

HERBAIJUM vakant. Zie Mei 1818.

S N E E K.

GAASTMEER EN NIEUWHUIZEN vakant. Zie April 1818.

LUTKEWIERUM vakant. Zie April 1818.

SNEEK. Zie Mei 1818.

WORKUM vakant. Zie Mei 1818.

MOLKWERUM. Zie Mei 1818.

D O K K U M.

NES (*op Ameland*) vakant. Zie April 1817.

TWIJZEL EN KOOTEN staat vakant te worden. Zie April 1818.

SCHIERMONIKOOG vakant. Zie April 1818.

GERKESKLOOSTER vakant. Zie Mei 1818.

H E E R E V E E N.

OUDELEMMER EN OUDETRIJNE. Zie Febr. 1818.

ST. JANSGA EN DELSTRAHUIZEN, staat vakant te worden. Zie Febr. 1818.

TJERKGAAST, DONJEGA, ST. NIKLAASGA, JDSKENHUIZEN EN LEGEMEER vakant. Zie April 1818.

STEGGERDEN EN FINKEGA vakant. Zie April 1818.

O V E R - IJ S S E L.

Z W O L L E.

OMMEN. Onze rustende Leeraar, W. CHEVALLERAU, eindigde op Zondag, den 26sten April l. l., zijn nuttig en dierbaar leven. Hij werd ge-

Digitized by Google

boren te *Spaarndam*, den 19den Mei 1739, en reeds vroeg door den toenmaligen Pred. dier Plaats, J. SCHARDAM, tot den H. Dienst opgeleid. Te *Haarlem*, ontving hij het onderwijs op de Latijnsche Scholen, en gedurende den tijd van 6 jaren, verkeerde hij aan de Akademie van *Harderwijk* en *Leijden*. In het jaar 1764, door de Eerw. Clasfis van *Haarlem* onderzocht zijnde, werd hij met allen lof tot de bediening des H. Evangeliums toegelaten, en het mogt hem gebeuren, in dezelve bijna 52 jaren, eerst te *Diepenheim*, vervolgens te *Reuwijk*, en laatstelijk in deze Gemeente, tot veler nut en zegen werkzaam te zijn. Slechts weinige maanden genoot hij onder ons de rust van zijnen onvermoeiden arbeid, die hem door *Z. M.* den Koning, op eene zeer vereerende wijze, werd toegestaan. Hij ontsliep, na een langdurig en smertelijk lijden, tot groote droefheid van zijne hoog bejaarde Echtgenoote, Mejufvrouw A. M. B. ABERSON, zijne kinderen en behuwdkinderen, en van allen, die hem kenden en beminden. Onze tegenwoordige Leeraar A. VERWEIJ JUNIOR, maakte ons de treurige tijding, kort na het overlijden bekend, in deszelfs voorafspraak bij den voormiddag Godsdienst, naar aanleiding van het CLXXXVII: Gezang, en hield den volgenden Zondag, eene opzettelijke Lijkrede, tot tekst hebbende, de woorden *Hebr.* XIII: 7. *Gedenkt uwer voorgangeren, die u het woord Gods gesproken hebben, en volgt haar geloof na, aanschouwende de uitkomst harer wandelinge.*

ZWOLLE. Onze Leeraars hebben ons met aandoening, den dood van den waardigen A. VAN IJZENDIJK, bekend gemaakt. Ook onder ons verkondigde hij het Evangelie der verzoening. Den 15den Julij van het jaar 1800, deed hij zijne Intrede onder ons, en den 6den Junij 18[illegible] nam hij van

van ons affcheid, en vertrok naar *Amsterdam*, zijne gedachtenis blijft onder ons in zegening.

DEVENTER.

HENGELO vakant. Zie April 1818.

DEVENTER vakant. Zie Mei 1818.

KAMPEN.

KAMPEN, den 24ften Mei. In de Vergadering van het Klasfikaal Beftuur, heden gehouden, is de Heer J. MAASSEN, bevestigd Predikant te *Cuinre*, tot Lid der Clasfis aangenomen.

KAMPEN. De Nederduitfche en Waalfche Gemeenten alhier, vereenigd zijnde, is over deze gereunieerde Gemeente, voor de eerste maal, door Zijne Majefteit, onzen geëerbiedigden Koning, de aanftelling van eenen nieuwen Kerkeraad gefchied, en is deze Kerkeraad op den tweeden Pinkfterdag, des voormiddags plegtig geinftalleerd, en bevestigd, namens het Klasfikaal Beftuur van *Kampen*, als tot die bevestiging, fpeciaal gecommitteerd, door onzen oudften Predikant A. S. ALTING.

GRONINGEN.

GRONINGEN.

VISVLIET, den 8ften Mei. Alhier is door Collatoren geformeerd, het volgend zestal van Predikanten en Candidaten:

DD. TALMA. Predd. te *Augsbuur*, C. ANN. BOLLES, te *Pingjum*, c. a en de Heeren BROESE, JANSSONIUS, BOLT en AUWEN, Candidaten bij het Provinciaal Kerkbeftuur van *Groningen*, welke verzocht zijn, hunne gaven voor de Gemeente te laten hooren.

NIEZIJL. Alhier is alreeds een beroep gefchied, doch daar van geene legale kennis gegeven.

Digitized by Google

ENGELBERT. Onze beroepen Leeraar, Ds. G. W. IMMINK, Pred. te *Borculo*, heeft deze beroeping aangenomen.

NOORDLAREN. Zie Mei 1818.

W I N S C H O T E N.

MEEDEN, den 7den Mei. Op heden is onze, door Z. M. Emeritus verklaarde Leeraar, Ds. W. J. WICHERTS ABRESCH, plegtig gedimitteerd en ontslagen, van zijne betrekking op deze Gemeente, en de Classis van *Winschoten*, door den Heer B. NIEUWOLD, Adsessor van het Klassikaal Bestuur van *Winschoten*, daar toe speciaal gekwalificeerd.

MEEDEN, den 8sten Mei In plaats van onzen Emeritus verklaarden Leeraar, den Heer W. J. WICHERTS ABRESCH, werd op *heden, na voorafgaande* nominatie, door de Collatoren *en* Stemgeregtigden beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer W. J. KOPPIUS, Pred. te *Blijham*.

WINSCHOTEN, den 27sten Mei. In de Vergadering van het Klassikaal Bestuur van heden, is de Heer J. TINGA, bevestigd Predikant te *Bellingwolde*, tot Lid van de Classis van *Winschoten*, ring van *Bellingwolde*, verklaard, en daar van aan zijn Eerw. acte toegezonden.

BLIJHAM, den 31sten Mei. Onze Leeraar, Ds. W. J. KOPPIUS, beroepen zijnde op de *Meeden*, heeft voor die beroeping bedankt, en zich op heden op nieuw aan ons, zijne Gemeente, plegtig verbonden, met de woorden van den Dichter, *Ps.* CXXXVIII: 8. *De Heere zal het voor mij enz.* Dus is

MEEDEN nog vakant.

A P P I N G E D A M.

FARMSUM vakant. Zie Julij 1817.

UITWIERDA vakant. Zie April 1818.

ENUM vakant. Zie April 1818.

APPINGEDAM. Zie April 1818.

MID-

MIDDELSTUM.

NOORDWOLDE, den 12den Junij. Op den 25sten Mei is alhier beroepen, de Heer G. NOORDA, Proponent bij het Provinciaal Kerkbestuur van *Groningen*, welke ook deze beroeping heeft aangenomen.

BAFLO vakant. Zie Maart 1818.

BELLINGEWEER EN RANUM vakant. Zie Mei 1818.

NOORDBRABAND.

'S HERTOGENBOSCH.

LITH, LITHOIJEN EN KESSEL, den 30sten April 1818. Heden nam de Wel Eerw. Heer W. H. MULLER, door Z. M. Emeritus verklaard, afscheid van ons, met *Luc.* XXIV: 51 en 52.

Den 7den Junij is alhier, bij schikking met den Wel Eerw. Heer R. VERWEIJ, Pred. te *Alem*, Consulent, door den Wel Eerw. Heer J. VAN NOUHUIS, Emeritus Predikant van *Vucht*, bevestigd, onze beroepene Leeraar L. KROL, tot ons overgekomen van *Chaam* en *Baarle Nassau*. De bevestiger had tot tekst 1 *Thess.* V: 12 en 13. Terwijl onze nieuwe Leeraar, des namiddags zijne intrede deed, met *Marc.* XVI: 15*b*.

HELVOORT EN HAREN. Onze beroepene Leeraar, O. J. DUIJSER, Proponent onder de vorige Classis van *Gorinchem*, is op den 14den Junij alhier bevestigd, door deszelfs Vader, den Wel Eerw. Heer J. DUIJSER, Pred. te *Doeveren* en *Genderen*; hebbende de Wel Eerw. Heer C VAN STRIJEN, Consulent, Predikant te *Oosterwijk*, deze beurt afgestaan. De bevestiger predikte over 1 *Thess.* II: 4. de bevestigde des namiddags over *Hebr.* II: 25*a*. De oplegging der handen geschiedde, door de Wel Eerw.

Digitized by Google

Heeren J. DUIJSER, C. VAN STRIJEN en J. H. ROSS, Predikanten te *Boxel*, en R. VERWEIJ, Predikant te *Alem*.

'S HERTOGENBOSCH, den 15den Junij 1818. Uit het bevorens gemelde twaalftal, zijn den 20sten April, op het zestal gebragt:

DD. J. WIJS J. C. ZOON, Predd. te *Bloemendaal*. W. N MUNTING, te *Wageningen*. T. SANDERS, te *Berg-Ambacht* J D. RUIJS, te *Ouderkerk aan den Amstel*. J. LAMMERÉE, te *Leksmond*. A. F. VAN DER SCHEER, te *Hillegondsberg*.

Uit welk zestal, den 7den Mei, tot het drietal werden genomineerd:

DD. T. SANDERS, W. N. MUNTING, en A. F. VAN DER SCHEER, met het lot tegen J. D. RUIJS.

En is, den 14den Mei, uit dit drietal beroepen, de Wel Eerw. zeer geleerde Heer T SANDERS, die de beroeping, na beraad, heeft aangenomen.

GRAVE EN MIL vakant. Zie April 1818.

B R E D A.

STAND DAAR BUITEN. Zie Dec. 1817.

GINNEKEN EN BAVAL vakant. Zie April 1818.

CHAAM EN BAARLE NASSAU *staat* vakant te worden. Zie April 1818.

ETTEN en voor de helft *de Hoeven*, staat vakant e worden. Zie April 1818.

ZEVENBERGEN staat vakant te worden. Zie Mei 1818.

H E U S D E N

LOON OP ZAND, den 11den Mei. Onze Leeraar, Ds. J. LEIJDS., maakte ons heden bekend, dat hij voor de beroeping naar *Ellewoudsdijk* onlangs door hem ontvangen, bedankt had.

BABIJLONIENBROEK EN HILL vakant. Zie Jan. 1818.

WASPIK. Zie April 1818.

WIJK.

Digitized by Google

WIJK. Zie Mei 1818.

MEEUWEN EN HAGOORT. Zie Mei 1818.

WOUDRICHEM. Zie Mei 1818.

EINDHOVEN.

EINDHOVEN, den 8sten April. Ds. M. A. VAN DER BANK, Pred. te *Ravestein*, door Z: M. tot Leeraar in deze Gemeente benoemd zijnde, is zijn Eerw. heden, ten overstaan van den Consulent, J. H. KÜHNEN, Pred. te *Eerzel* en *Hoogloon*, naar Kerken-ordening beroepen. Welk beroep door denzelven, is aangenomen.

EINDHOVEN, den 27sten Mei. Heden heeft het Klassikaal Bestuur, bovenstaande beroeping Kerkelijk goedgekeurd. — Het voornoemde Bestuur, heeft Ds. J. H. HAMELBERG, bevestigd Predikant in de Gemeente te *Heeze* en *Leende*, voor Lid der Classis erkend, en daar van zijn Eerw. Acte gegeven.

DEURNE, VLIERDEN EN BAKEL vakant. Zie Febr. 1818.

ZOMEREN EN LIEROP vakant. Zie Mei 1818.

DRENTHE.

ASSEN.

BEIJLEN, den 25sten April. Op den 20sten Maart, ontving onze Pred. Ds. J. P. DOORNBOSCH, eene beroeping door den Eerw. Kerkeraad van *Appingedam*, op zijn Eerw. uitgebragt. Na dat dit aan de Gemeente bekend gemaakt, en in beraad genomen was, heeft zijn Eerw. op den 12den dezer, ons verwittigd, voor die beroeping bedankt te hebben, en zich op den 19den wederom aan de Gemeente verbonden, predikende bij die gelegenheid over *Psalm* CXXXIII. geheel.

ANLOO vakant. Zie April 1818.

MEPPEL.

RUINERWOLD ſtaat vakant te worden. Zie Mei 1818.

KOEVERDEN.

KOEVERDEN. In de Vergadering van het Klasſikaal Beſtuur, gehouden den 27ſten Mei, is tot Lid der Claſſis verklaard, Ds. C. ALBERTI, bevestigd Pred. te *Zweelo*.

WALSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 24ſten Junij. Het beroep, door den Grooten Kerkeraad der Walſche Gemeente dezer Stad, op den Wel Eerw. zeer geleerden Heer J. PEIJRAND, Pred. te *Sedan*, uitgebragt, met den gewenschten uitſlag niet bekroond zijnde geworden, daar deze waardige Leeraar, zich verpligt heeft gevonden, zijne Gemeente voor als nog niet te verlaten; zoo is gemelde Kerkeraad heden overgegaan, tot het maken van een ander viertal, waar op gebragt zijn de Wel Eerw. zeer geleerde Heeren:

DD. DELPRAT, GERLACH, MOUNIER en GAUSSEN, Predd. te *Leeuwarden*, *Groningen*, *Rotterdam* en *Geneve*, uit welk viertal op heden beroepen is de Heer DELPRAT.

VLISSINGEN vakant. Zie Oct. 1817.

DEVENTER vakant. Zie Nov. 1817.

VOORBURG vakant.

LIMBURG. enz.

MAASTRICHT.

VALKENBURG vakant. Zie Mei 1817.

MEERSEN vakant. Zie Mei 1817.

LUIK vakant. Zie April 1818.

RE-

REMONSTRANTSCH KERK-GENOOTSCHAP.

AMERSFOORT vakant.

NIEUWPOORT AAN DE LEK vakant.

EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

ROTTERDAM vakant. Zie Febr. 1818.

GROEDE vakant. Zie April 1818.

HERSTELDE EVANGELIESCH LUTHERSCHE KERK.

AMSTERDAM, den 12den Mei. Heden overleed alhier, de Wel Eerw. Heer ISAAC SCHOLTEN, oudste en rustend Leeraar dezer Gemeente, in den ouderdom van 73 jaren en ruim zeven maanden; meer dan 50 jaren was hij een getrouw Evangeliedienaar, in de Gemeenten van *Amersfoort*, *Hoorn*, *Rotterdam*, en nu laatstelijk alhier, alwaar hij ruim 26 jaren het Evangelie volijverig verkondigde; slechts anderhalf jaar genoot hij de hem aangebodene rust, die hij, na een kortstondige ziekte verwisselde, met de zalige rust bij zijnen Heer. Zijn stoffelijk deel werd op den 17den Mei, in de N. Z. Kapel, plegtig ter aarde besteld, op eene wijze, overeenkomstig met de hoogachting en liefde aan den overledenen verschuldigd.

In de eerstvolgende predikbeurten, werd aan dit sterfgeval, met aandoening gedacht, en de Gemeente opgewekt, om de gedachtenis van den regtvaardigen, in zegening te bewaren; terwijl op Woensdag den 10den Junij, eene opzettelijke lijkrede gehouden werd, door den Wel Eerw. Heer D. R. UCKERMAN, predikende over de woorden in den CXVI *Psalm* 15. *De dood zijner heiligen is dierbaar gehouden bij den Heere.*

ZWOL-

Digitized by Google

ZWOLLE, den 10den Junij. Bij besluit van den 19den April l. l., heeft het Z. M. onzen Koning behaagd, gunstig het Emeritaat salvo honore et stipendio te verleenen, aan onzen Wel Eerw. 85 jarigen Leeraar G. G. CORDES.

Vervolgens door den Kerkeraad der Evangelisch Luthersche Gemeente, handopening bij Z. M. den Koning verzocht zijnde, heeft Z. M. dezelve bij besluit van den 18den Mei l. l., gunstig toegestaan, waar op de Kerkeraad aan het Wel Eerw. Consistorie, der Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente, te *Amsterdam*, eene nominatie verzocht heeft, het welk geredelijk aan dat verzoek voldaan, en eene nominatie geformeerd heeft, bestaande uit de Wel Eerw. Heeren S. UTBERG en J. A. HELPER SESBRUGGER, respectieve Predikanten te *Harlingen* en *Enkhuizen*, benevens de Eerw. Heeren Proponenten J. M. WOLFF en J. G. CLANT.

Uit welke nominatie op den 1sten Junij l. l., door den grooten Kerkeraad en de Stemgeregtigde Mansledematen der Gemeente, tot Leeraar verkoren en beroepen is, de Eerw. Heer J. M. WOLFF, Proponent bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente, te *Amsterdam*, die, gedurende den tijd van bijna een jaar, den openbaren Predikdienst, alhier heeft waargenomen.

MEDEMBLIK, den 7den Junij. Heden werd door den Kerkeraad, benevens de Mansledematen der Gemeente, uit de te voren gemelde nominatie, tot Leeraar verkoren, de Eerw. Heer J. M. WOLFF, Proponent bij de Herstelde Evangelisch Luthersche Gemeente te *Amsterdam*.

HER-

HERVORMDE KERK.

OOST-INDIEN.

BATAVIA, eenige Predikantsplaatsen vakant.

SOURABAIJA,
AMBOINA
BANDA } vakant.
TERNATE
MOLUKKA

WEST-INDIEN.

SURINAME Zie October 1817.

BUITENLANDSCH KERK-NIEUWS.

De vakante plaatsen van *Oost Friesland*, *Lingen*, *Consistoriale Kerk van Kleve*; *Wezel* en *Bremen*, zijn als in Maand April 1818.

BIJBEL-GENOOTSCHAP.

HEUSDEN.

Op den 13den Mei, werd te *Heusden*, in de Groote Kerk, de eerste Vergadering gehouden, der afdeeling van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, onder den naam van *Afdeeling Heusden*, waar in door de Leden de directie benoemd is: tot President, de Wel Eerw. Heer C. W. PAPE, Predikant te *Heusden*.

Tot Vice-President, de Wel Eerw. Heer J. F. PFANNEBECKER, Predikant te *Vlijmen*.

Tot Bestuurders: de Heeren J. A. RIETVELD, van *Herpt* en *Sprang*, Lid der Staten der Provincie *Noord-Braband*, en President Burgemeester der Stad *Heusden*.

VAN WIJN, Kolonel en Kommandant der Stad *Heusden*.

C. H. EHRENFELD, Med. Doctor te *Heusden*.
H. W. PRILLEVITZ, Apotheker te *Heusden*.
J. DUIJSER, Predikant te *Doeveren* en *Genderen*.
A. NAGEL, Predikant te *Eethen*.
B. VAN VEEN, Predikant te *Aalburg*.
R. AMBROSIUS, Burgemeester te *Veen*.

Thesaurier de Heer J. A. GERLACH, JUNIOR, Notaris te *Heusden*.

Secretaris de Heer J. J. DE VASSIJ, Raad der Stad *Heusden*.

Hier op hield de President, reeds vroeger door de Leden daar toe verzocht, ter inwijding dezer zoo edele als Christelijke verbindtenis, eene gepaste en doelmatige redevoering, ten onderwerp hebbende: *onze verpligting tot bevordering van wederkeerige Evangelische verlichting*, naar aanleiding van *Colosf* IV: 16, welke redevoering, met genoegen aangehoord, niet weinig, gelijk wij vertrouwen, de werkzaame belangstelling der toehoorders, van hier en elders aanwezig, in de uitbreiding van het Rijk der waarheid en der deugd, zal hebben aangewakkerd.

B E R I G T E N.

Commissarissen van het Weduwen-Fonds der oude Classis van *Hoorn*, brengen bij dezen ter kennis van elken daar bij geinteresseerden, dat zij, in voorz. hunne kwaliteit, alle de charters, boeken en gelden, tot hetzelve fonds behorende, van de Erven van Wijlen den Wel Eerw. Heer P. TH. AVINCK DU PRÉ, in leven Quaestor Vidualis, hebben overgenomen, en met de Administratie van voorz. fonds, ingevolge het de dato 17den Mei 1817, gearresteerd intermediair plan, zullen continueren, tot tijd en wijle dat zij, door het in te voeren algemeen Weduwen-

Fonds

Digitized by Google

Fonds bij den Lande, in staat zullen gesteld worden, om, in voldoening aan den hun opgedragen last, hunne medeparticipanten, een permanent plan van administratie aan te kunnen bieden, ten einde daar op, bij meerderheid van stemmen, als dan voor het vervolg finaal te besluiten.

Intusschen dient tot narigt, voor de contribuanten buiten de Classis, dat, ingevolge bovengemeld intermediair gearresteerd plan, ('t welk, des begeerende tegen betaling der Kopij-gelden wordt aangeboden,) het voormalig onderscheid tusschen Binnen- en Buiten leden, ten aanzien der jaarlijksche contributie, niet meer bestaat; maar ieder Lid voortaan op een gelijk quotum gesteld is, ten bedrage van 2/3 der som, welke tot beloken Paasch 1817, door de Buiten Leden, 's jaarlijks is gefourneerd geworden: wordende de achterstallige contribuanten voorts bij dezen vriendelijk aangemaand, om, ter voorkoming van alle onaangename gevolgen, hunne nog onbetaalde Quota's tot Paasch 1817, met de oude, en het quotum, verschenen beloken Paasch dezes loopenden jaars, met de voorz. 1/3 de verminderde contributie, voor primo Augustus aanstaande, aan te zuiveren, en dezelve, onder adres van den Koster van de groote Kerk te *Hoorn*, of hunne gevolmagtigden, aan den laatst ondergeteekenden, welke daar voor kwitantie in forma passeren zal, franco te doen toekomen.

Berkhout, 1sten Junij 1818.

G. HOMMA SCHARDAM,
Pred. te *Benningbroek*.
J. VAN SLOGTEREN,
Pred. te *Hoorn*.
H. H. GROOT,
Pred. te *Berkhout*.

Op vriendelijk verzoek, plaatsen wij gaarne het onderstaande:

Wanneer de Anonijme R. Catholijke, vriendelijke Schrijver van den Brief, gedagteekend *Amsterdam* den 11den dezer, verlangt, ter bevordering van waarheid en liefde, over het begonnen onderwerp, (zie de Boekzaal voor Febr. l. l.) verder met mij te handelen, ben ik daar toe niet ongenegen, mits dat hij mij zijn naam en adres vooraf opgeve, gelijk hij mij zijne woonplaats heeft doen kennen.

Zaandam, den 14den Junij 1818. J. W. C. TENCKINCK.

LETTER-NIEUWS.

Bij J G. van Terveen, Boekverkooper te *Utrecht*, is van de Pers gekomen en alom verzonden.

I. Avondmaals viering door ALEXANDER DE KONING, Pred. te *Sliedrecht*, op den 12den van Grasmaand 1818, bij welke gelegenheid 46 Lieden, die belijdenis gedaan hadden, bevestigd wierden, in hunne nieuwe betrekking tot de Gemeente. In gr. 8vo de prijs is 8 Stuivers.

II. Korte Inhoud van de Leer en pligten van den Godsdienst opgesteld ter onderwijzing van Bejaarden, bijzonder die niet leezen kunnen; door F. H. RAPPELIUS, Predikant te *Echteld*, vierde druk De prijs is 4 Stuivers.

III. Twaalf Leerredenen van L. W. VAN DER WEIDE, in leven Predikant te *Dokkum*, Tweede druk gr. 8vo. à ƒ 2:—: Een werk door alle Boekbeoordeelaars en nog onlangs door de Schrijvers van de Bijdragen tot de beoefening en geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen, met den grootsten lof aangekondigd.

Joh van der Hey en ten Brink en de Vries, Boekververkoopers, te *Amsterdam*, geven uit en hebben alom verzonden: *Gedichten* van Mr. M. C VAN HALL, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw en Lid van het Koninklijk Instituut. Een Deel, in gr. 8vo met gegraveerden Titel en Vignet. In Karton. Prijs ƒ 3: 12:

H.

Digitized by Google

H. Gartman en Joh. van der Heij, Boekverkoopers te *Amsterdam*, geven uit: *Mengel- en Tooneel-Poëzij* van Mr. SAMUEL IPERUSZOON WISELIUS, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Lid van het Koninklijk Instituut en Secretaris van deszelfs Tweede Klasse; Lid van het Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen, enz. Eerste Deel, met gegraveerden Titel en Vignetten, als mede het Portret van den Auteur, door VELIJN, gr. 8vo. In Karton. Prijs *f* 3 : 12 : — Het Portret apart, verrijkt met een daar onder gegraveerd toepasselijk Bijschrift, van den Heer C. SEPP, JANSZ., à *f* 1 : — : —

Joh. van der Heij, Boekverkooper te *Amsterdam*, geeft uit: *Christelijke Overdenkingen op alle Avonden des Jaars*, door JOAN LODEWIJK EWALD, uit het Hoogduitsch door B. VERWEIJ, Predikant in *'s Hage*, eerste deel, met gegraveerden Titel en Vignet, door SMIES en MARCUS. In gr. 8vo. *f* 4 : 18 : — Dit geheel nieuwe Werk van EWALD, in het begin dezes jaars in *Duitschland*, uitgegeven, zal met twee deelen compleet zijn, zullende het tweede en laatste deel nog voor het einde dezes jaars worden uitgegeven.

Heden komt bij J. van der Wal, Boekhandelaar te *Gorinchem*, van de Pers, en is alom te bekomen:

I. A. VAN ZUTPHEN, eerstbeginselen om de Jeugd binnen weinig tijds het Nederduitsch te leren lezen, en haar denkvermogen te ontwikkelen; met 56 fig., Derde Druk, à 5 Stuivers.

II. ——————— het zelve eerste gedeelte Vierde Druk. — Deze Druk is zamengesteld uit de 16 eerste pag. en de fig. om het meer algemeen bruikbaar te maken, en kost slechts 2 Stuivers.

III. ——————— berigt behelzende de rede van de uitgave en de onderrigting aangaande bovenstaande Leerwijze, Tweede Druk, à 3 Stuivers.

Digitized by Google

IV. J. VAN WIJK, ROELZ., iets over de nieuwe Munten, Maten en Gewigten, à 4 Stuivers.

V. *Le quadrille des Enfans, ou système nouveau de lecture, par le moyen de 84 fig., par* D. DE GRAAFF, à 16 Stuivers. — NB. Men wachte zich wel voor den Druk van 1807 welke thans verkocht wordt, doch geheel onbruikbaar is.

VI. D. DE GRAAFF, voorbeel van vervoeging der eerste en gemaklijkste Werkwoorden der Fransche Taal, à 3 Stuiv.

VII ——— —, Recueil des quelques parties du cours, de la langue Française, à 6 Stuivers.

NB. Alle deze Werken zijn bij getallen tot minder prijs te bekomen.

F. J. VOLTELEN, de Leer der Indikatien, uit het Latijn, door A. O. BROCX, M. D. te *Werkendam*, dit voor alle Geneeskundigen onontbeerlijke Werkje, is thans voor *f* 1 : 4 : — te bekomen, bij J. van der *Wal*, Boekhandelaar te *Gorinchem*, en alom

---

KEUR VAN NUTTIGE EN AANGENAME MENGELINGEN.

Onder dezen Titel is, bij den Boekhandelaar, J. C. van Kesteren, te *Amsterdam*, van de Pers gekomen, het eerste Stukje van een geschrift, het welk een bloemenlezing van de best Buitenlandsche Journalen zal bevatten. De inhoud van dit Stukje, is de volgende: Uittreksel uit een brief van den Kapitein-Luitenant, bij den Russisch-Keizerlijken Generalen Staf, MAURITS VAN KOTZEBUE; *Groenland* en de Groenlanders; Vuurspuwende Berg; de Dood van JAMES COOK; Vergelding en Verzoening (*Een zedelijk Verhaal*); De Graftombe der Gelieven (*Eene vertelling*) enz. In het Tweede Stukje, dat met primo Augustus aanstaande wordt uitgegeven, zal behalve andere onderwerpen, eene korte levenschets van GARRICK gevonden worden. De prijs van elk Stukje, is twaalf Stuivers.

Het Treurspel MARIA VAN LALAIN, of de verovering van *Doornik*, door J. NOMSZ, verdedigd tegen eene naamlooze aanranding, voorkomende in de Weegschaal N°. 2, uitgegeven te *Rotterdam*, bij Maij van Vollenhoven. Onder dezen Titel, ziet heden bij den Boekhandelaar J. C. van Kesteren het licht, eene wederlegging van eene Recensie, des genoemden Treurspels, in N° 2. van gemeld Tijdschrift, voorkomende. De prijs is 6 Stuivers.

De

Digitized by Google

De Boekverkooper N. Gelijsbeek, op de Leliegragt, No. 21. te *Amsterdam*, is door aankoop uit het boekenfonds, van wijlen J. ALLART, eigenaar geworden van het sints vele jaren, in alle Christelijke Huisgezinnen, hooggeschatte werk, van wijlen den geachten Amsterdamschen Kerkleeraar G. KULENKAMP, getiteld *Bijbelschat, of de Geschiedenis van het Oude en Nieuwe Testament, beknoptelijk aaneengeschakeld*, enz. twee deelen in 8vo. met 160 kopere platen. Het is overtollig iets tot aanprijzing van dit voortreflijk werk te zeggen; vele jaren was hetzelve bij vele het Huisboek der Ouders en lust der Kinderen, thans is het nodig de voorstanders en deelnemers der Bijbelgenootschappen, van nieuws opmerkzaam daar op te maken, mitsgaders Ouders en Opvoeders, als uitnemend geschikt tot eerprijzen en geschenken, de prijs is van *f* 4: —: — verminderd op slechts 36 st.

Digitized by Google

INHOUD.

BOEKBESCHOUWING.

MENGELWERK.

R E-

Digitized by Google

REGISTER

DER VOORNAAMSTE

ZAKEN,

voorkomende in de BOEKBESCHOUWING *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1818.

A.

B.

Digitized by Google

Dis-

Digitized by Google

E.

F.

G.

Digitized by Google

H.

I.

K.

L.

Digitized by Google

M.

N.

O

Over

Digitized by Google

STUART,

Digitized by Google

Digitized by Google

RE.

Digitized by Google

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAKEN,
voorkomende in het MENGELWERK *van de* BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1818.

Digitized by Google

L.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

Digitized by Google

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

R E.

Digitized by Google

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1818.

A.

Digitized by Google

S.

T.

U.

V.

W.

Z.

Digitized by Google

REGISTER

VAN HET

AKADEMIE- SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

voorkomende in de BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD EN TIJDSCHRIFT VOOR DE PROTESTANTSCHE KERKEN IN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN, *voor de zes eerste Maanden des Jaars* 1818.

A.

B.

Digitized by Google

C.

F.

F.

Digitized by Google

K.

L.

MUL-

O.

O.

P.

R.

Ro-

SCHOL-

Digitized by Google

T.

Digitized by Google

T.

V.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google